

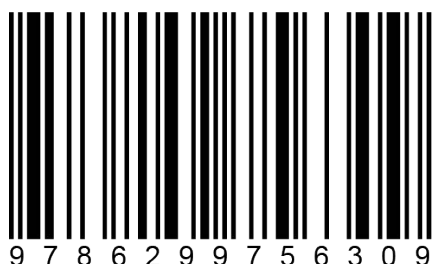

RANCANGAN PEMBANGUNAN
NEGERI SEMBILAN 2021-2025

RPNS 2021-2025

PROGRESIF . SEJAHTERA . LESTARI

ISBN 978-629-97563-0-9

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN, 2021-2025

Untuk maklumat selanjutnya, sila hubungi:

Unit Perancang Ekonomi Negeri
Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Sembilan,
Tingkat 5, Blok D, Wisma Negeri,
70503, Seremban, Negeri Sembilan Darul Khusus.
Tel: 06-765 9968 / 9967 / 9951 Faks: 06-763 1397

Dicetak pada 14 November 2022
Maklumat dan data dikemas kini sehingga 05 Oktober 2022

Hak Cipta Terpelihara ©

Semua Hak Terpelihara. Tiada mana-mana bahagian jua daripada penerbitan ini boleh diterbitkan semula atau disimpan di dalam bentuk yang boleh diperoleh semula atau disiarkan dalam sebarang bentuk dengan apa jua cara elektronik, mekanikal, fotokopi, rakaman dan/atau sebaliknya tanpa mendapat izin daripada Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN), Negeri Sembilan.

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Negeri Sembilan Progresif, Sejahtera dan Lestari

Menteri Besar Negeri Sembilan

Puji dan syukur saya ucapkan ke hadrat Ilahi atas rahmat serta redha-Nya sehingga Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021- 2025 dapat diterbitkan sebagai manifestasi kesungguhan dan iltizam Kerajaan Negeri dalam merealisasi konsep Kemakmuran Bersama melalui pemerkasaan ekonomi, perekayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar.

RPNS 2021-2025 yang merupakan perancangan jangka masa sederhana dengan objektif menjadikan **'Negeri Sembilan Progresif, Sejahtera dan Lestari'**, dibangunkan bagi menyediakan landasan ke arah pembaharuan dan transformasi ekonomi Negeri Sembilan demi memacu pertumbuhan ekonomi ke tahap yang lebih berdaya saing. Penggubalan rancangan ini digariskan agar seiring dengan matlamat pembangunan Negeri Sembilan Moden 2045 dan selari dengan Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (WKB 2030) serta Matlamat Pembangunan Mampan (SDG) di bawah Agenda 2030.

Rancangan ini dirangka menggunakan pendekatan bersepadu dengan mengambil kira pandangan semua pemegang taruh di samping bersandarkan hasil dapatan daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan yang telah dilaksanakan oleh Kerajaan Negeri. **Jadual Input-Output Negeri dan Daerah Negeri Sembilan** telah terlebih dahulu dibangunkan dan menjadi pangkalan data utama dalam menyediakan dokumen RPNS 2021- 2025. Pendekatan inovatif ini mengangkat Negeri Sembilan sebagai perintis dalam pewujudan jadual input-output peringkat negeri dan daerah di Malaysia seterusnya memperkukuh kaedah perancangan dan asas pembangunan ekonomi negeri. Melalui pangkalan data ini, intervensi dasar yang lebih bersasar dan produktif dapat dijalankan dengan mengambil kira impak dan potensi sektor ekonomi sekali gus membantu mengurangkan ketidakcekapan penggunaan sumber dalam usaha meningkatkan pertumbuhan ekonomi secara holistik.

Kerajaan Negeri komited untuk melaksanakan dasar dan strategi yang telah digariskan dalam RPNS 2021–2025 dengan sokongan semua pihak dan pemegang taruh. Sasaran yang jelas telah dikenal pasti dan gerak kerja pelaksanaan telah dimulakan secara proaktif bagi merealisasikan sasaran tersebut menjelang tahun 2025. Saya yakin dan percaya RPNS 2021 – 2025 bakal menjadi rujukan sebagai dokumen dasar kepada pelbagai pihak dalam perancangan pembangunan ekonomi Negeri Sembilan yang progresif, sejahtera dan lestari.

Akhir kata, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada semua pihak yang terlibat secara langsung dan tidak langsung bagi memastikan RPNS 2021 – 2025 dapat dibentuk secara komprehensif dan tuntas. Penglibatan yang sangat memberangsangkan daripada semua pihak termasuk jabatan dan agensi peringkat persekutuan dan negeri, sektor swasta, persatuan perniagaan dan orang awam merupakan faktor utama dalam kejayaan penyediaan dokumen ini.

YB Setiausaha Kerajaan Negeri Sembilan

Syukur ke hadrat Allah SWT kerana dengan limpah kurnia-Nya maka Pentadbiran Kerajaan Negeri Sembilan berjaya menghasilkan dokumen Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025. RPNS 2021–2025 adalah satu dokumen dasar yang akan dijadikan rujukan utama dalam perancangan ekonomi Negeri Sembilan dan sebagai pelengkap kepada Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12) yang diwujudkan di peringkat nasional. RPNS 2021–2025 dibangunkan bagi merealisasi konsep Kemakmuran Bersama dengan berobjektifkan **‘Negeri Sembilan Progresif, Sejahtera dan Lestari’**.

Secara umumnya, RPNS 2021–2025 menyediakan dasar yang menyeluruh bagi membangunkan dan melonjakkan ekonomi Negeri Sembilan untuk mencapai asas pertumbuhan ekonomi negeri yang kukuh, membentuk kesejahteraan rakyat yang lebih inklusif dan saksama serta mengekalkan kelestarian alam sekitar. RPNS 2021–2025 memperkenalkan pendekatan baharu dalam penggubalan dasar berasaskan bukti (*evidence-based policy*) dengan mengguna pakai dapatan analisis secara saintifik daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan yang telah dilaksanakan sebelum pembentukan dokumen ini.

Dokumen ini mengandungi 13 bab terbahagi kepada tiga tema dan disokong oleh dua pemangkin dasar sebagai panduan ke arah perubahan signifikan struktur ekonomi Negeri Sembilan. Tiga tema utama tersebut adalah kemampuan ekonomi; kesejahteraan serta kemakmuran rakyat; dan kelestarian alam sekitar manakala dua pemangkin dasar memberi tumpuan kepada usaha membangunkan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT; dan memperkemaskan tadbir urus dan penyampaian sektor awam.

Kerangka RPNS 2021–2025 dibentuk supaya komprehensif dan menjadi faktor kepada kemajuan ekonomi setempat yang memanfaatkan sepenuhnya sumber tempatan; mengurangkan jurang perbezaan kualiti hidup penduduk bandar dan luar bandar; memperkasakan infrastruktur, kemudahan sokongan, kesinambungan dan akses kepada teknologi dan perkembangan dunia semasa; dan memperkasa modal insan tempatan untuk meningkatkan produktiviti dan daya saing negeri.

Pada masa yang sama, kita perlu sedar bahawa hala tuju dasar dan strategi RPNS 2021–2025 adalah bersifat berterusan dan menjangkau tahun 2025. Hal ini kerana sebahagian intervensi dasar adalah bersifat jangka masa panjang terutamanya yang melibatkan pembangunan kawasan seperti Malaysia Vision Valley 2.0 (MVV 2.0). Selain itu, faktor pemulihan pasca pandemik COVID-19 juga dijangka akan mempengaruhi pergerakan ekonomi negeri.

Justeru, harapan saya agar setiap pihak yang terlibat dalam agenda pembangunan Negeri Sembilan akan memanfaatkan RPNS 2021 – 2025 dan memberikan komitmen yang tidak berbelah bahagi dalam mencapai sasaran yang telah digariskan. Matlamat utama Pentadbiran Kerajaan Negeri Sembilan adalah memakmurkan negeri melalui agenda pembaharuan dan transformasi struktur.

Terima kasih dan setinggi-tinggi penghargaan saya ucapkan kepada semua pihak yang telah memberikan sumbangan dan kerjasama erat dalam menjayakan penerbitan RPNS 2021 – 2025. Sekalung tahniah juga kepada Unit Perancang Ekonomi Negeri Sembilan yang telah melaksanakan peranan sebagai peneraju utama dalam penghasilan dokumen ini dengan penuh dedikasi

Isi Kandungan

Rancangan Pembangunan
Negeri Sembilan
2021-2025

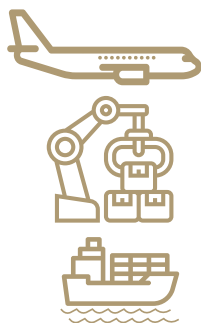
Ringkasan dan Landasan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025

Pendahuluan	1-3
Landasan Rancangan Malaysia Ke-12	1-5
Landasan Pembangunan Negeri Sembilan	1-6
Sasaran Ekonomi Makro 2021-2025	1-9
Ringkasan Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan	1-10
	Kemampanan Ekonomi 1-11
	Kesejahteraan dan Kemakmuran Rakyat 1-12
	Kelestarian Alam Sekitar 1-13
RPNS 2021-2025 Menyokong RMKe-12 dan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG)	1-13
Penutup	1-15

Kerangka Ekonomi Makro dan Fiskal

Pendahuluan		2-3
Kemajuan dan Pencapaian	Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK)	2-4
	Keluaran Dalam Negeri Kasar Per Kapita	2-6
	Produktiviti Buruh	2-7
	Penjanaan Guna Tenaga dan Pengangguran	2-8
	Pendapatan Isi Rumah dan Pengagihan	2-10
	Prestasi Semasa Belanjawan Negeri	2-11
Isu dan Cabaran	Momentum Perubahan Struktur Ekonomi yang Terjejas	2-12
	Kekangan Kaedah Pemantauan Ekonomi Sektor	2-15
	Produktiviti Buruh yang Kurang Optimum	2-15
	Pengagihan Pendapatan antara Daerah yang Tidak Seimbang	2-16
	Kepelbagaian Sumber Pendapatan Negeri yang Terhad	2-17
	Kelestarian Penggunaan Sumber Alam dan Impak Alam Sekitar	2-20
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Prospek Ekonomi Makro	2-21
	Persekitaran Ekonomi Global	2-21
	Ekonomi Dalam Negeri	2-22
	Fokus Utama Ekonomi Makro	2-25
	Mengembalikan Momentum Peralihan Struktur Ekonomi	2-25
	Menambah Baik Pemantauan Ekonomi Sektor	2-26
	Melonjakkan Pertumbuhan melalui Peningkatan Produktiviti	2-28
	Merapatkan Jurang Pembangunan antara Daerah	2-28
	Mempelbagaikan Sumber Pendapatan Negeri	2-29
	Memperkenalkan Pertumbuhan Hijau sebagai Sumber Jaya Negeri	2-30
Kesimpulan		2-31

MVV 2.0 dan Industri Tumpuan sebagai Pemangkin Pertumbuhan Ekonomi

Pendahuluan		3-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pertumbuhan Ekonomi Kawasan MVV 2.0	3-4
	Perkembangan Semasa Industri Tumpuan	3-7
Isu dan Cabaran	Cabaran Merekayasa Pembangunan MVV 2.0 yang Inklusif	3-10
	Cabaran Ketersediaan Asas Ekonomi dalam Kawasan MVV 2.0	3-11
	Kekangan Menilai <i>Outcome</i> Pembangunan Industri Tumpuan	3-12
	Cabaran Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan	3-13
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A Pengoptimuman Pembangunan Kawasan MVV 2.0 bagi Pertumbuhan Inklusif	3-15
	Bidang Fokus B Peningkatan Ketersediaan Asas Pertumbuhan Kawasan MVV 2.0	3-18
	Bidang Fokus C Penambahbaikan Ekosistem Penilaian <i>Outcome</i> Industri Tumpuan	3-21
	Bidang Fokus D Pengukuhan Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan dan Penyampaian	3-21
Sokongan Institusi		3-22
Kesimpulan		3-23

Memperkemas Jaringan Industri dan Tumpuan Sektor Bernilai Tinggi

Pendahuluan		4-3
Kemajuan dan Pencapaian	Prestasi Sektor Ekonomi Utama	4-4
	Pelaburan Sektor	4-5
	Produktiviti Buruh mengikut Sektor Ekonomi Utama	4-6
Isu dan Cabaran	Pembangunan Sektor Ekonomi yang Tidak Seimbang	4-7
	Hubung Kait yang Lemah antara Sektor Ekonomi	4-8
	Pengeluaran Sektor yang Kurang Kompleks dalam Rantaian Nilai	4-11
	Kesukaran Mengenal Pasti Potensi Sektor Bernilai Tinggi	4-15
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	4-17
	Galakan Pertumbuhan Sektor Ekonomi Strategik	
	Bidang Fokus B	4-20
	Pengukuhan Hubung Kait antara Sektor Ekonomi	
	Bidang Fokus C	4-22
	Sokongan Diversiti Ekonomi	
	Bidang Fokus D	4-24
	Penambahbaikan Pemantauan Pertumbuhan Sektor	
	Berasaskan Bukti	
Sokongan Institusi		4-26
Kesimpulan		4-26

Memperkukuh Rantailan Nilai Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana

Pendahuluan		5-3
Kemajuan dan Pencapaian	Struktur PMKS	5-4
	Pencapaian Petunjuk Ekonomi Terpilih	5-5
	Pengembangan Usahawan	5-7
Isu dan Cabaran	Ketidakseimbangan Ekosistem PMKS	5-10
	Pertumbuhan PMKS Kurang Memberangsangkan	5-12
	PMKS Kurang Berdaya Saing	5-14
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	5-18
	Pewujudan Ekosistem PMKS yang Menyeluruh	
	Bidang Fokus B	5-20
	Lonjakan Pertumbuhan PMKS Berimpak Tinggi	
	Bidang Fokus C	5-23
	Peningkatan Daya Saing PMKS	
Sokongan Institusi		5-25
Kesimpulan		5-25

Melonjak Pertanian dan Industri Makanan

Pendahuluan		6-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sumbangan kepada Pertumbuhan Ekonomi Negeri	6-4
	Penciptaan Nilai Ditambah	6-5
	Guna Tenaga dan Produktiviti Tenaga Buruh	6-6
	Tahap Sara Diri (SSL)	6-7
Isu dan Cabaran	Ketidaktentuan Cuaca	6-11
	Penggunaan Tanah yang Tidak Optimum	6-11
	Keluasan Kawasan Bertanam dan Pengeluaran Padi yang Rendah	6-12
	Peningkatan Harga Input Pertanian	6-13
	Kekangan Input Makanan bagi Subsektor Ternakan dan Akuakultur	6-14
	Kekurangan Penglibatan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi dan Adaptasi Teknologi dalam Aktiviti Pertanian	6-15
	Ketiadaan Skim Perlindungan Pengeluaran Hasil Pertanian	6-16
	Kelemahan Jaringan Industri antara Sektor Pertanian dengan Sektor Ekonomi Lain	6-16
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	6-20
	Peningkatan Tahap Sara Diri (SSL)	
	Bidang Fokus B	6-28
	Pengukuhan Aktiviti Pertanian Bernilai Tinggi (HVA)	
Sokongan Institusi		6-34
Kesimpulan		6-34

Mengoptimalkan Potensi Pelancongan

Pendahuluan		7-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sumbangan Sektor Pelancongan kepada KDNK	7-4
	Pelawat Domestik	7-5
	Terimaan dan Perbelanjaan Pelawat Domestik	7-6
	Tenaga Buruh Sektor Pelancongan	7-8
	Pertumbuhan Sektor Pelancongan Disokong Subsektor Ekonomi Bernilai Tinggi	7-8
Isu dan Cabaran	Pertumbuhan Bilangan Pelawat Domestik yang Sederhana	7-10
	Jumlah dan Purata Terimaan Pelancongan Domestik Masih Rendah	7-11
	Potensi Produk Pelancongan yang Tidak Dioptimum	7-11
	Kekangan Ketersediaan Data Menyukarkan Pemantauan dan Pembangunan Pelancongan	7-12
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	7-14
	Pemanfaatan Limbahan Ekonomi dan Teknologi Digital	
	Bidang Fokus B	7-18
	Penguatan Potensi Produk Pelancongan	
Sokongan Institusi		7-25
Kesimpulan		7-25

Luar Bandar Mendasari Pertumbuhan Mamapan dan Inklusif

Pendahuluan		8-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pertumbuhan Ekonomi Luar Bandar	8-5
	Peningkatan Pendapatan Rakyat di Kawasan Luar Bandar	8-6
	Jumlah Penduduk Bekerja dan Kadar Pengangguran	8-7
	Pertumbuhan Penduduk	8-8
Isu dan Cabaran	Jurang Pembangunan antara Daerah yang Melebar	8-9
	Penumpuan Sektor yang Kurang Strategik	8-10
	Jurang Ketercapaian dan Ketersambungan Infrastruktur	8-13
	Pembangunan Perniagaan yang Kurang Berdaya Saing	8-14
	Peralihan Struktur Penduduk Menua Memperlahan	8-15
	Pertumbuhan Produktiviti	
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	8-18
	Pembangunan Ekonomi Berdaya Maju	
	Bidang Fokus B	8-22
	Penambahbaikan Penyediaan Infrastruktur Luar Bandar	
	Bidang Fokus C	8-23
	Peningkatan Keupayaan Komuniti Luar Bandar	
	Bidang Fokus D	8-25
	Pengukuhan Kesejahteraan Komuniti Luar Bandar	
Sokongan Institusi		8-27
Kesimpulan		8-27

Menyedia Bakat yang Menepati Permintaan Masa Hadapan

Pendahuluan		9-3
Kemajuan dan Pencapaian	Penduduk dan Demografi	9-4
	Kedudukan Gaji dan Upah	9-5
	Jumlah Tenaga Buruh	9-6
	Penawaran Tenaga Buruh mengikut Kemahiran	9-7
	Guna Tenaga dan Produktiviti Buruh	9-8
Isu dan Cabaran	Kadar Pertumbuhan Penduduk	9-9
	Kadar Penyertaan Tenaga Buruh	9-9
	Penawaran Tenaga Buruh mengikut Tahap Pendidikan Tertiar dan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi	9-11
	Penyerapan Guna Tenaga	9-12
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	9-15
	Pengukuhan Struktur Demografi Penduduk	
	Bidang Fokus B	9-18
	Peningkatan Kadar Penyertaan Tenaga Buruh	
	Bidang Fokus C	9-19
	Peningkatan Penawaran Tenaga Buruh Berpendidikan Tertiar dan Berkemahiran Tinggi	
	Bidang Fokus D	9-20
	Penjajaran Permintaan Buruh oleh Industri	
Sokongan Institusi		9-25
Kesimpulan		9-25

Kemampuan Penggunaan Sumber Alam

Pendahuluan		10-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pengeluaran dan Penggunaan Sumber Air yang Stabil	10-4
	Penggunaan Tenaga Elektrik	10-7
	Pengurangan Kadar Air Tidak Berhasil	10-8
	Pelaksanaan Aktiviti Pemeliharaan dan Pemuliharaan Sumber Alam Semula Jadi	10-9
Isu dan Cabaran	Intensiti Penggunaan Sumber yang Tinggi	10-10
	Cabaran Mengoptimumkan Penjanaan Hasil daripada Penggunaan Air dan Elektrik	10-11
	Model Pengurusan Sumber Air	10-11
	Cabaran Kos Pengurusan dan Pembangunan Kawasan Hutan	10-12
	Kecekapan Ekosistem Tadbir Urus	10-12
	Keupayaan Sistem Saliran dan Perparitan untuk Menampung Risiko Bencana	10-13
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	10-15
	Peningkatan Kecekapan Pengurusan Sumber	
	Bidang Fokus B	10-17
	Transformasi Sumber Air sebagai Komoditi Perniagaan	
	Bidang Fokus C	10-21
	Pengekalan Ekosistem Alam Semula Jadi	
	Bidang Fokus D	10-25
	Penambahbaikan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan dan Pemuliharaan Alam Semula Jadi	
Sokongan Institusi		10-26
Kesimpulan		10-26

Kemampuan Penggunaan Sumber Alam

Pendahuluan		11-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sisa Pepejal dan Kadar Kitar Semula	11-4
	Komposisi Sisa yang Boleh Dikitar Semula	11-5
	Pembinaan Tapak Pelupusan Sanitari Memangkin	11-5
	Pertumbuhan Lestari	
	Pelepasan Karbon dan Gas Rumah Kaca	11-6
Isu dan Cabaran	Penyertaan Rendah Mempengaruhi Kadar Kitar Semula	11-7
	Pengurusan Sisa Pepejal di Luar Bandar yang Kurang Sistematik	11-8
	Kekurangan Akses ke Tempat Pelupusan Sisa Pepejal	11-8
	Persekitaran yang Kurang Kondusif Memperlahankan	11-9
	Pertumbuhan Hijau	
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A <i>Waste-to-Wealth Creation</i> Melalui Adaptasi Ekonomi Kitaran	11-11
	Bidang Fokus B Pengukuhan Sistem Pengurusan Sisa Pepejal Luar Bandar Secara Bersepadu dan Bersistematik	11-17
	Bidang Fokus C Pengukuhan Persekitaran yang Menyokong Pengurusan Sisa yang Berkesan	11-19
Sokongan Institusi		11-23
Kesimpulan		11-23

Mempertingkatkan Kualiti dan Memperluas Jaringan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan Perkhidmatan ICT

Pendahuluan		12-3
Kemajuan dan Pencapaian	Ketersambungan Jalan Raya Merentas Daerah	12-5
	Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Telekomunikasi serta Kemudahan Internet	12-6
	Akses kepada Pendidikan	12-6
	Akses Penjagaan Kesihatan	12-8
	Penyediaan Infrastruktur dan Perkhidmatan Digital	12-8
Isu dan Cabaran	Jaringan Jalan Raya yang Kurang Menyokong Perkembangan Aktiviti Ekonomi	12-9
	Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi yang Masih Tidak Menyeluruh	12-9
	Jurang Pelaburan Infrastruktur yang Melebar antara Kawasan Bandar dan Luar Bandar	12-14
	Tahap Ketersediaan Kemudahan Infrastruktur yang Masih Rendah	12-14
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A Penambahbaikan Jaringan Jalan Raya bagi Menyokong Perkembangan Industri antara Daerah	12-16
	Bidang Fokus B Peluasan dan Penambahbaikan Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi	12-17
	Bidang Fokus C Pengurangan Jurang Pelaburan Infrastruktur antara Daerah	12-18
	Bidang Fokus D Peningkatan Tahap Ketersediaan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan Perkhidmatan ICT	12-18
Sokongan Institusi		12-20
Kesimpulan		12-21

Memperkembangkan Tadbir Urus dan Penyampaian Sektor Awam

Pendahuluan		13-3
Isu dan Cabaran		
	Guna Tanah dan Pertumbuhan Ekonomi	13-4
	Penguatan Fiskal Negeri bagi Menyokong Tadbir Urus Ekonomi	13-4
	Koordinasi antara Agensi Kerajaan dan Sektor Awam-Swasta	13-5
	Adaptasi Penggunaan Teknologi Digital	13-5
	Dinamika Sektor Awam Memerlukan Pembangunan Bakat Masa Hadapan	13-5
	Perkhidmatan yang Responsif kepada Keperluan Pasaran	13-6
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025		
	Bidang Fokus A	13-9
	Penambahbaikan Pengurusan Sumber dan Penjanaan Hasil	
	Bidang Fokus B	13-10
	Penguatan Peranan Sektor Awam yang Responsif dan Proaktif	
Kesimpulan		13-12

BAB 1

BAB 1:

Ringkasan dan Landasan Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025

Pendahuluan		1-3
Landasan Rancangan Malaysia Ke-12		1-5
Landasan Pembangunan Negeri Sembilan		1-6
Sasaran Ekonomi Makro 2021-2025		1-9
Ringkasan Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan		1-10
	Kemampanan Ekonomi	1-11
	Kesejahteraan dan Kemakmuran Rakyat	1-12
	Kelestarian Alam Sekitar	1-13
RPNS 2021-2025 Menyokong RMKe-12 dan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG)		1-13
Penutup		1-15

Pendahuluan

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 merupakan sebuah dokumen asas yang menyediakan landasan pembaharuan dan transformasi ke atas ekonomi Negeri Sembilan serta pelengkap kepada dokumen Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12) di peringkat nasional. RPNS adalah manifestasi kesungguhan dan iltizam Kerajaan Negeri dalam merealisasikan konsep Kemakmuran Bersama melalui pemeraksanaan ekonomi, pere kayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar. Konsep Kemakmuran Bersama dalam konteks pembangunan ekonomi bermakna kewujudan sebuah ekonomi yang mampan, terangkum dan lestari kepada alam sekitar. Kemampanan ekonomi bermakna menyediakan struktur ekonomi yang kukuh dan stabil. Keterangkuman bermakna manfaat pertumbuhan ekonomi dikongsi secara adil oleh setiap segmen dalam masyarakat. Kelestarian alam sekitar pula bermaksud pertumbuhan ekonomi melonjakkan penggunaan sumber semula jadi secara cekap dan sisa pengeluaran diurus dengan baik.

Pendekatan perancangan dan pembangunan yang bersandarkan kepada andaian '*one fits all*' tidak selalunya berfungsi pada peringkat negeri atau kawasan geografi yang lebih kecil. Hal ini kerana ciri-ciri dan struktur ekonomi, seperti nilai pengganda sektoral, taburan pendapatan dan corak perbelanjaan penduduk Negeri Sembilan adalah berbeza dengan ekonomi Malaysia secara keseluruhannya. Justeru, faktor-faktor ini mendorong kepada keperluan penyediaan dokumen RPNS 2021-2025 yang menjurus kepada perancangan pembangunan makroekonomi pada peringkat negeri.

RPNS 2021-2025 ini disusun berasaskan tiga tema utama iaitu kemampanan ekonomi, kesejahteraan dan kemakmuran rakyat, dan kelestarian alam sekitar. Tema kemampanan ekonomi menasaskan kepada pembangunan *Malaysia Vision Valley 2.0* (MVV 2.0), memperkemas jaringan industri dan sektor bernilai tinggi, memperkukuh perusahaan mikro, kecil dan sederhana (PMKS) dan tumpuan kepada sektor pertanian dan pelancongan. Tema kesejahteraan dan kemakmuran rakyat memberi tumpuan kepada keseimbangan pembangunan antara daerah dan luar bandar, serta memperkukuh pembangunan modal insan. Tema kelestarian alam sekitar memberi fokus kepada kemampanan penggunaan sumber alam dan ekonomi kitaran sebagai sumber kekayaan negeri. Ketiga-tiga tema tersebut dilengkapi dengan pemangkin dasar yang berfungsi sebagai asas bagi menyokong pembangunan negeri untuk tempoh masa 2021 sehingga 2025.

Penyediaan dokumen RPNS 2021-2025 adalah komprehensif dengan sokongan kukuh oleh pendekatan saintifik dan analisis dasar yang berasaskan bukti. Secara spesifiknya, penyediaan kerangka ekonomi makro dan intervensi dasar dibuat hasil daripada analisis kuantitatif dan kualitatif. Dokumen ini telah dirangka berdasarkan sesi libat urus yang meluas dengan pelbagai pihak berkepentingan pada peringkat negeri, termasuk agensi pada peringkat persekutuan, sektor swasta dan pertubuhan bukan kerajaan (*Kotak Artikel 1.1*).

RPNS 2021-2025 disediakan selari dengan kerangka Wawasan Kemakmuran Bersama (WKB) 2030 dan Agenda 2030 yang meliputi 17 Matlamat Pembangunan Mampan (SDG). Dengan tersedianya dokumen RPNS 2021-2025 ini, Negeri Sembilan secara langsung membantu Malaysia mencapai sasaran WKB 2030 dan Agenda 2030. Justeru itu, RPNS 2021-2025 secara jelas menyediakan jajaran bagi kedua-dua matlamat dasar jangka panjang tersebut.

Kotak Artikel 1.1**RPNS Mengadaptasi Pendekatan Saintifik dan Dasar Berasaskan Bukti**

RPNS 2021-2025 dirangka khusus bersandarkan kepada matlamat Kemakmuran Bersama melalui pemeraksanaan ekonomi, perekayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar. Ketiga-tiga matlamat ini adalah selari dengan matlamat Rancangan Malaysia Ke-12 (2021-2025). Secara spesifiknya, RPNS 2021-2025 menyediakan hala tuju pembangunan meliputi bidang fokus dan strategi perlaksanaan yang selari dengan tumpuan strategik Negeri Sembilan serta bersesuaian dengan dapatan analisis saintifik dan dasar berasaskan bukti yang diperolehi melalui pendekatan kuantitatif dan kualitatif.

Pendekatan kuantitatif bersandarkan kepada Jadual Input-Output Negeri dan Daerah Negeri Sembilan berserta dengan enam akaun satelit berbeza iaitu melibatkan (i) perusahaan mikro, kecil dan sederhana, (ii) pelancongan, (iii) pertanian, (iv) alam sekitar, (v) ekonomi makro dan fiskal dan (vi) demografi dan tenaga buruh. Pendekatan kualitatif pula mengadaptasi teknik-teknik seperti perbincangan kumpulan berfokus, libat urus dan rujukan dokumen perancangan sedia ada.

Landasan Rancangan Malaysia Ke-12

Tiga dekad yang lalu memperlihatkan kadar pertumbuhan ekonomi Malaysia yang agak tinggi, namun ketidakseimbangan ekonomi terus berlarutan dan isu struktur ekonomi masih wujud sehingga kini. Ketidakseimbangan pertumbuhan spatial, ketidaksamaan antara kumpulan pendapatan, kadar ketidakpadanan pekerjaan yang tinggi, kenaikan kos sara hidup dan industri yang tertumpu kepada rantaian nilai pengeluaran yang rendah merupakan isu struktural yang perlu ditangani secara menyeluruh untuk membolehkan Malaysia menjadi negara maju pada tahun 2030.

Bersandarkan kepada pentingnya keseimbangan ekonomi, maka hala tuju pembangunan Malaysia dalam tempoh 10 tahun akan datang adalah berpandukan WKB 2030 yang bermatlamat untuk mencapai sebuah negara yang bersatu, makmur dan bermaruah. Tumpuan utama WKB 2030 adalah memastikan semua rakyat mencapai taraf hidup yang wajar pada tahun 2030. WKB 2030 adalah komitmen kerajaan untuk mencapai pertumbuhan ekonomi yang mampan, diiringi pengagihan ekonomi yang adil, saksama dan inklusif merentas semua kumpulan pendapatan, etnik, wilayah dan rantaian bekalan.

RMKe-12 merupakan rancangan jangka sederhana pertama di bawah WKB 2030. RMKe-12 menyediakan asas dan momentum ke arah mencapai matlamat sebuah negara yang bersatu, makmur dan bermaruah pada 2030. Selain itu, RMKe-12 juga menyediakan jajaran kepada komitmen Kerajaan dalam memenuhi Agenda 2030.

Secara spesifiknya, objektif RMKe-12 adalah untuk Malaysia mencapai status negara yang makmur dari perspektif ekonomi, inklusif dari perspektif sosial dan mampan dari perspektif alam sekitar, sejajar dengan WKB 2030 dan Agenda 2030. Pertumbuhan ekonomi yang mampan akan membolehkan pengagihan ekonomi secara lebih adil, saksama dan inklusif kepada semua kumpulan pendapatan, etnik dan wilayah. Hal ini akan menyediakan taraf hidup yang lebih baik kepada semua rakyat Malaysia. RMKe-12 juga merangkumi strategi dan inisiatif bagi memelihara keselamatan dan kedaulatan negara. Hal ini adalah penting untuk memastikan pembangunan sosioekonomi yang mampan.

RMKe-12 adalah bertunjangkan tiga tema yang menumpukan kepada usaha menjana semula ekonomi, memperkukuh keselamatan, kesejahteraan dan inklusiviti serta melonjakkan kemampanan. Teras ini disokong oleh empat pemangkin dasar yang menumpukan kepada usaha membangunkan bakat masa hadapan, mempercepat penerimgunaan teknologi dan inovasi, menambah baik ketersambungan dan infrastruktur pengangkutan serta memperkukuh perkhidmatan awam bagi mencapai negara yang lebih makmur, inklusif dan mampan. *Paparan 1-1* menyediakan ringkasan tema serta pemangkin dasar dan pemacu perubahan yang terkandung dalam RMKe-12.

Paparan 1-1

Tema, Pemangkin Dasar dan Pemacu Perubahan RMKe-12

Sumber: Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri (2021)

Landasan Pembangunan Negeri Sembilan

Prestasi ekonomi Negeri Sembilan dalam tempoh Rancangan Malaysia Ke-11 (RMKe-11, 2016-2020) diukur tanpa mengambil kira perkembangan tahun 2020 yang terkesan akibat pandemik COVID-19. Penilaian tempoh 2016 sehingga 2019 adalah lebih realistik dalam menggambarkan prestasi sebenar ekonomi Negeri Sembilan.

Ekonomi Negeri Sembilan mencatatkan pertumbuhan yang memberangsangkan pada kadar purata 4.8% setahun di antara 2016 dan 2019. Sektor perkhidmatan dan pembuatan menjadi pemacu utama kepada keluaran dalam negeri kasar (KDNK) yang mencatat sumbangan 50.0% dan 36.7% pada tahun 2019. Sumbangan sektor pembuatan memperlihatkan trend menurun manakala sektor perkhidmatan menunjukkan trend meningkat. Sumbangan sektor perlombongan dan pengkuarian pula statik pada kadar 0.5% sepanjang tempoh tahun 2016-2019. Peratusan sumbangan sektor-sektor ekonomi utama menunjukkan struktur ekonomi negeri telah melalui fasa perubahan yang perlahan. Sejak tahun 2005 sehingga 2020, ekonomi negeri masih dipacu oleh dua sektor utama iaitu sektor pembuatan dan perkhidmatan. Struktur ini perlu ditambah baik bagi memastikan ekonomi Negeri Sembilan lebih mampan dengan kepelbagaian aktiviti ekonomi yang menyumbang kepada penghasilan kekayaan negeri (rujuk *Kotak Artikel 1.2*).

Pendapatan isi rumah kasar bulanan bertumbuh seiring dengan pertumbuhan KDNK bagi tempoh 2016-2019 iaitu pada kadar 4.3% setahun. Sebahagian besar pertumbuhan pendapatan ini dinikmati oleh isi rumah di bandar berbanding dengan luar bandar. Begitu juga pendapatan isi rumah kasar bulanan purata di daerah Rembau dan Jempol bertumbuh pada kadar yang lebih rendah berbanding dengan purata negeri. Ketidakeimbangan peningkatan pendapatan ini disumbang oleh ketidakeimbangan pembangunan antara daerah. Ketidakeimbangan ini memerlukan intervensi dasar bagi memastikan keterangkuman pembangunan ekonomi merentas daerah.

Selaras dengan keperluan perubahan dan anjakan ekonomi negeri, evolusi perancangan pembangunan ekonomi Negeri Sembilan jangka pendek dan panjang perlu dilakukan dengan tumpuan diberikan kepada aspek kemampanan ekonomi, kesejahteraan rakyat dan keharmonian masyarakat, dan kelestarian sumber melalui prinsip anjakan secara bersepadu. Evolusi pembangunan ini diperlukan untuk memandu Negeri Sembilan ke arah pembangunan mampan serta pengagihan ekonomi yang inklusif merentasi setiap peringkat rantai perbekalan bagi membolehkan semua rakyat mampu menikmati kemakmuran dalam arus pemodenan negeri. Usaha ini adalah untuk menjadikan Negeri Sembilan sebagai sebuah negeri yang mempunyai perancangan guna tanah yang dirangka, kecekapan perkhidmatan sosial, infrastruktur dan utiliti yang berkualiti dalam mencapai matlamat pembangunan Negeri Sembilan Moden 2045.

Kerangka RPNS yang disediakan adalah berasaskan matlamat Kemakmuran Bersama melalui pemerkasaan ekonomi, perekayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar yang berperanan untuk:

1. Memaju ekonomi setempat dengan memanfaatkan sepenuhnya sumber tempatan;
2. Meminimum jurang perbezaan kualiti hidup penduduk bandar dan luar bandar;
3. Memperkasa infrastruktur, kemudahan sokongan, ketersambungan dan akses kepada teknologi dan perkembangan dunia semasa; dan
4. Memperkasa modal insan tempatan untuk meningkatkan produktiviti dan daya saing negeri.

RPNS 2021-2025 menyediakan hala tuju intervensi dasar yang melangkaui 2025. Sebahagian intervensi dasar adalah bersifat jangka panjang seperti pembangunan dan pengoperasian aktiviti ekonomi pemangkin di wilayah MVV 2.0. Faktor pandemik COVID-19 yang memberi kesan terhadap ekonomi jangka panjang turut mempengaruhi kemajuan dan pencapaian dasar yang sedang dan akan dilaksanakan. Dengan mengambil kira jangkaan ekonomi negara akan mencapai tahap prapandemik pada 2023, keadaan ini dijangka turut mempengaruhi magnitud pergerakan ekonomi negeri.

Walau bagaimanapun, faktor pasca pandemik dijangka tidak memberi kesan berpanjangan kepada pembangunan dan perancangan sektor-sektor yang tidak memerlukan pelaburan besar seperti sektor pelancongan, pertanian dan perkhidmatan. Pembangunan dan perancangan sektor-sektor ini lebih cepat untuk dilaksanakan berbanding dengan sektor-sektor yang memerlukan jangka masa yang lebih lama untuk menjana impak kepada ekonomi negeri kerana melibatkan pelaburan yang besar. Umpamanya, ketersediaan infrastruktur sektor pelancongan hanya memerlukan strategi pemasaran, penyelarasan dan adaptasi pendigitalan untuk membolehkannya berkembang melalui peningkatan kehadiran pelancong.

Kotak Artikel 1.2**Intervensi Dasar Menangani Isu Struktur Ekonomi Negeri Sembilan**

RPNS 2021-2025 menyediakan intervensi dasar dan hala tuju pembangunan jangka masa sederhana ekonomi Negeri Sembilan. Fokus dan strategi dasar RPNS terarah kepada transformasi dan peralihan struktur ekonomi yang menjadi asas kepada pencapaian matlamat Kemakmuran Bersama melalui pemeraksanaan ekonomi, perekayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar.

Mengapa manfaat pertumbuhan dan pembangunan hanya dirasai oleh sebahagian daerah dan penduduk? Mengapa sumbangan PMKS adalah kecil walaupun bilangan mereka mendominasi keseluruhan pertumbuhan perniagaan? Mengapa perbelanjaan pembangunan dan pelaburan memberi impak yang sederhana kepada penjanaan KDNK? Apakah sektor strategik yang dapat memberi kesan limpahan kepada ekonomi? Perkara ini adalah antara contoh persoalan yang diberi perhatian oleh sebuah dokumen perancangan ekonomi bagi menangani isu struktur.

Pelaburan dan pertumbuhan yang tinggi tidak akan diterjemahkan kepada pengagihan pendapatan yang setara antara daerah jika struktur pengeluaran di Negeri Sembilan masih berpusat di sebahagian wilayah dan sebahagian sektor ekonomi sahaja. Begitu juga matlamat untuk meningkatkan sumbangan PMKS sukar diperolehi jika rangkaian perbekalan masih dikuasai oleh syarikat bersaiz besar. Kedua-dua contoh di atas merujuk kepada isu struktural yang akan ditangani dalam RPNS 2021-2025.

Menangani isu struktur memerlukan kepada penelitian kesalingbergantungan antara sektor ekonomi dalam proses pengeluaran dan cara ia membawa kepada penjanaan nilai ditambah, pendapatan dan guna tenaga yang tinggi adalah penting dalam transformasi ekonomi. Kesalingbergantungan antara sektor ini diukur berdasarkan nilai pengganda, kekuatan rangkaian perbekalan, jaringan antara sektor serta pengenalpastian sektor strategik. Data utama yang digunakan bagi menganalisis pengukuran tersebut ialah Jadual Input-Output Negeri dan Daerah Negeri Sembilan. Tanpa Jadual Input-Output Negeri dan Daerah Negeri Sembilan, intervensi dasar bagi mentransformasi ekonomi adalah sukar dan titik buta (*blind spots*) dalam perancangan ekonomi tidak dapat dielakkan kerana ketiadaan maklumat kebergantungan antara sektor ekonomi.

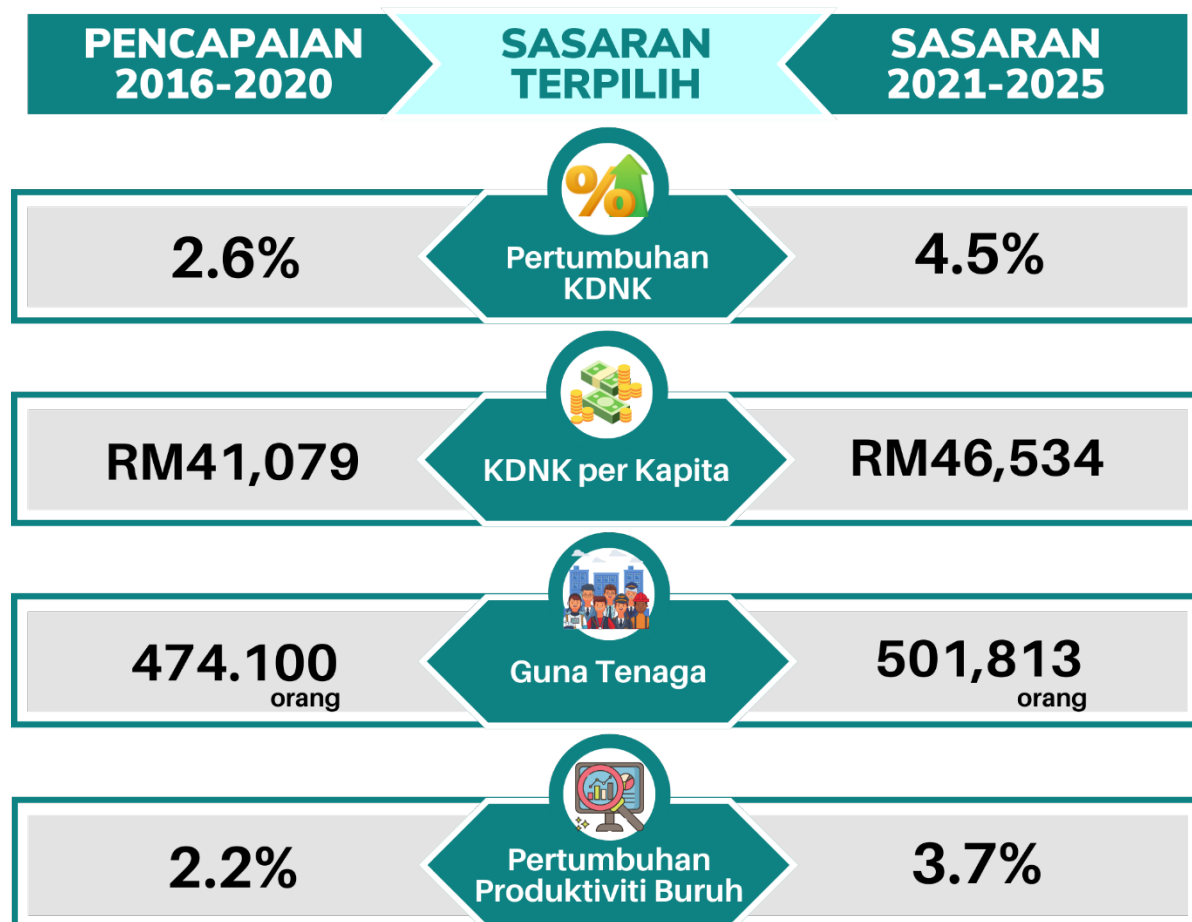
Sasaran Ekonomi Makro 2021-2025

Dalam tempoh RPNS 2021-2025 ekonomi Negeri Sembilan dijangka mencatat pertumbuhan yang lebih tinggi berbanding tempoh 2016-2020 yang terkesan akibat pandemik COVID-19. Pertumbuhan ekonomi untuk tempoh 2021-2025 diunjur bertumbuh pada kadar 4.5% purata setahun, seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 1-2*. Dengan kadar pertumbuhan tersebut, nilai KDNK per kapita dijangka mencapai kadar RM46,534 bagi setiap penduduk dan seramai 501,813 buruh dijangka dapat diserap dalam sektor ekonomi. Pertumbuhan produktiviti pula diunjur meningkat sebanyak purata 3.7% setahun.

Prestasi ekonomi dalam tempoh 2021-2025 sebahagian besarnya dipengaruhi oleh fasa pemulihan ekonomi yang dijangka akan kembali stabil pada 2023. Pembangunan MVV 2.0 juga tidak memberi impak yang signifikan kerana kerja-kerja pembangunan masih pada peringkat awal dan dijangka semakin rancak dilaksanakan selepas tempoh 2025. Pertumbuhan 2021-2025 penting kepada ekonomi negeri kerana ia menyediakan asas kepada pengukuhan pertumbuhan dan penambahbaikan struktur ekonomi yang akan menyokong pertumbuhan pasca 2025.

Paparan 1-2

Pencapaian dan Sasaran Terpilih RPNS 2021-2025

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Ringkasan Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan

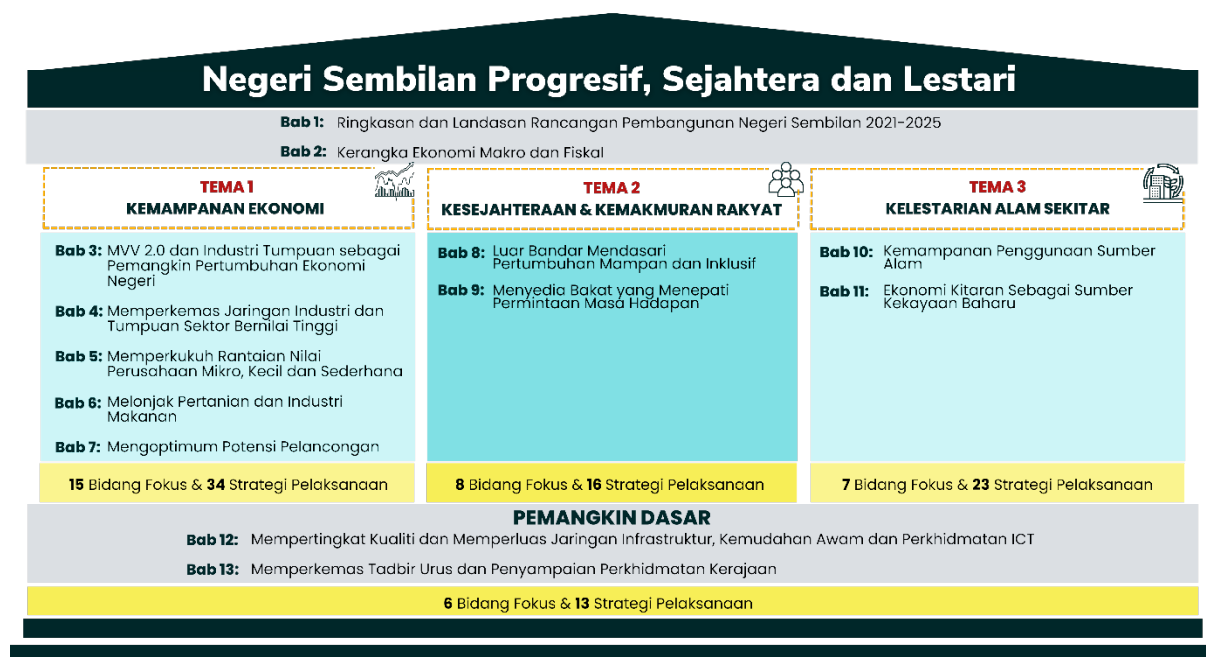
Dokumen RPNS 2021-2025 disediakan dalam 13 bab yang dibahagikan kepada tiga tema iaitu pemerkasaan ekonomi, kesejahteraan dan kemakmuran rakyat, dan kelestarian alam sekitar, dengan disokong oleh dua pemangkin dasar. Ketiga-tiga tema ini dirangka bersama dengan dua pemangkin dasar bagi mencapai matlamat Negeri Sembilan yang Progresif, Sejahtera dan Lestari. *Paparan 1-3* menunjukkan ringkasan keseluruhan pendekatan RPNS 2021-2025.

RPNS 2021-2025 menetapkan hala tuju strategik bagi mencapai aspirasi menjadikan “Negeri Sembilan Progresif, Sejahtera dan Lestari” dengan memberi penekanan kepada langkah memperkukuh asas pertumbuhan ekonomi negeri, memastikan kesejahteraan rakyat yang lebih inklusif dan saksama serta mengekalkan kelestarian alam sekitar. Pencapaian aspirasi ini memerlukan gandingan semua pihak termasuk Kerajaan Negeri dan agensi berkaitan, pihak swasta, badan bukan kerajaan dan rakyat bagi memastikan kejayaan pelaksanaan RPNS 2021-2025.

Progresif dalam konteks RPNS 2021-2025 merujuk kepada kemajuan secara berperingkat dalam memperkukuh lagi asas pertumbuhan ekonomi negeri serta memperkasa ekonomi sedia ada ke arah yang lebih berdaya saing dan mampan bukan sahaja pada peringkat nasional malahan global. *Sejahtera* pula menjurus kepada pengagihan pertumbuhan dan kekayaan yang lebih saksama serta diterjemahkan kepada peningkatan kualiti hidup merentas daerah dengan tumpuan ke arah pembangunan bakat masa hadapan. *Lestari* pula boleh dikaitkan dengan kemampanan penggunaan khazanah semula jadi negeri serta pemeliharaan biodiversiti supaya dapat memberi manfaat jangka masa panjang serta kemakmuran kepada generasi masa hadapan.

Paparan 1-3

Ringkasan Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025

Kemampuan Ekonomi

Dasar dan strategi kemampuan ekonomi merupakan tonggak utama kepada pembaharuan dan transformasi ekonomi dalam RPNS 2021-2025. Secara keseluruhannya terdapat 15 bidang fokus dan 34 strategi pelaksanaan yang disusun dalam dokumen perancangan ini. Terdapat 5 bab disusun dalam tema kemampuan ekonomi dengan dua bab memberi tumpuan kepada pembangunan wilayah MVV 2.0 dan industri pemangkin (Bab 3), memperkemas jaringan industri dan sektor bernilai tinggi (Bab 4).

Bagi pembangunan MVV 2.0, tumpuan diberikan bagi memperkemas ekosistem industri dan pembangunan pemangkin dalam usaha memberi manfaat inklusif merentas sektor ekonomi dan daerah. Penilaian impak industri tumpuan seperti halal, aeroangkasa dan maritim yang menjadi nadi kepada pertumbuhan wilayah MVV 2.0 akan diperkemas bagi mewujudkan ekosistem penilaian berorientasikan bukti yang diselaraskan. Selain itu, mekanisme pelaksanaan akan diperkukuh bagi mewujudkan sistem pengurusan yang lebih baik dan meningkatkan kecekapan penyampaian dan penyebaran maklumat.

Tumpuan kepada jaringan industri pula terarah kepada memberi nafas baharu kepada pertumbuhan sektoral terutamanya dalam aspek peningkatan daya pengeluaran sektor ekonomi yang bernilai tinggi dan strategik, pengukuhan hubungan kait antara sektor ekonomi dalam negeri dan daerah dan mempelbagai sumber pertumbuhan ekonomi. Selain itu, aspek pemantauan pertumbuhan sektor ekonomi pada peringkat negeri dan daerah menerusi pelarasan data secara berpusat turut diberi penekanan.

Tambahan daripada itu, tiga bab lagi disusun dengan menekankan pertumbuhan sektor PMKS (Bab 5), pertanian (Bab 6) dan pelancongan (Bab 7). Bagi sektor PMKS, hala tuju RPNS 2021-2025 lebih tertumpu kepada usaha untuk mewujudkan ekosistem PMKS yang menyeluruh bagi membolehkan aspek perancangan pembangunan dan keberhasilan utama dapat dipantau dengan lebih berkesan. Selain itu, tumpuan juga akan diberikan untuk melonjak pertumbuhan PMKS berimpak tinggi. Penumpuan ini akan disokong oleh usaha merangsang pertumbuhan bernilai tinggi dan pemerkasaan jaringan rangkaian perbekalan. Usaha juga akan diambil bagi mempertingkatkan daya saing PMKS di Negeri Sembilan melalui penerimgunaan teknologi dan pembangunan bakat berkemahiran tinggi dan berpengetahuan.

Sektor pertanian akan memfokus kepada usaha transformasi dan modenisasi melalui konsep pembangunan Agropolis serta pengukuhan kestabilan sekuriti makanan. Terdapat dua fokus utama bagi menuju ke arah penumpuan tersebut iaitu peningkatan tahap sara diri (SSL) dan pengukuhan aktiviti pertanian bernilai tinggi (HVA). Sektor pertanian akan menjurus kepada aspek mengoptimumkan penggunaan tanah, meningkatkan kapasiti bekalan input makanan ternakan dan akuakultur, meningkatkan penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi, menyokong pembangunan kerangka pengurusan perlindungan pengeluaran hasil pertanian, memperkukuh tadbir urus sektor pertanian, menghasilkan padi MyGAP Negeri Sembilan, memperluas aktiviti tanaman organik, memperkukuh jaringan industri, mempercepat peralihan kaedah pengeluaran berteknologi tinggi, dan memperkukuh strategi pemasaran.

Hala tuju sektor pelancongan dalam RPNS 2021-2025 tertumpu kepada usaha bersepadu yang giat ke arah memaksimumkan potensi industri pelancongan bagi meningkatkan sumbangannya kepada sektor perkhidmatan secara khusus dan ekonomi negeri secara keseluruhan. Tumpuan utama diberikan bagi memperkasa dan meningkatkan daya saing industri melalui pengukuhan produk pelancongan sedia ada, pengenalan produk pelancongan baharu berasaskan ekopelancongan, adat dan budaya, dan memanfaatkan limpahan ekonomi serta adaptasi teknologi digital. Keutamaan akan terus diberikan bagi menyokong pembangunan sektor pelancongan yang mampan.

Kesejahteraan dan Kemakmuran Rakyat

Kestabilan sosial yang boleh dicapai melalui kesejahteraan dan kemakmuran rakyat adalah tunjang kepada mempertahankan sebuah negeri yang harmoni, inklusif dan berpaksikan kepentingan rakyat. RPNS 2021-2025 menyasarkan 8 bidang fokus dan 16 strategi pelaksanaan dalam rancangan ini. Dua bab telah disusun untuk memberikan penekanan kepada pertumbuhan luar bandar (Bab 8) dan pembangunan modal insan (Bab 9).

Tumpuan diberikan kepada pertumbuhan luar bandar yang mampan dan inklusif. Oleh yang demikian, lonjakan pembangunan kawasan luar bandar untuk menyokong pertumbuhan MVV 2.0 yang diterajui oleh produktiviti, kreativiti dan inovasi secara berterusan pada setiap peringkat rantai nilai memerlukan rancangan pembangunan yang boleh menjajarkan pembangunan daerah di Negeri Sembilan. Secara khususnya, penjajaran pembangunan di kawasan luar bandar akan membantu mendasari pertumbuhan mampan dan inklusif pada setiap peringkat rantai ekonomi. Penumpuan akan diberikan kepada pembangunan ekonomi berdaya maju, menambah baik penyediaan infrastruktur luar bandar, serta mengukuh aspek inklusiviti dari segi keupayaan dan kesejahteraan komuniti di luar bandar. Pelaksanaan dasar-dasar ini akan membantu melonjak pertumbuhan ekonomi kawasan luar bandar agar dapat menghasilkan pengagihan kekayaan yang adil dan saksama merentasi pelbagai aspek demografi.

Bagi memperkukuh modal insan, tumpuan akan diberikan kepada peningkatan penawaran tenaga buruh separa mahir dan berkemahiran tinggi bagi memenuhi keperluan sektor ekonomi dan menyokong pertumbuhan terutamanya di kawasan MVV 2.0. Bakat sedia ada dalam Negeri Sembilan akan digilap dengan kemahiran yang relevan mengikut keperluan industri dan penghasilan kebolehsuaian tenaga buruh yang tinggi melalui program latihan khusus yang menepati keperluan masa hadapan dan Revolusi Perindustrian Keempat (4IR). Antara bidang fokus yang diberi tumpuan termasuklah menggalakkan penyertaan tenaga buruh wanita dan memperkasa pendidikan tak formal. Tumpuan juga diberikan kepada peningkatan produktiviti buruh melalui galakan peningkatan automasi dan penerimgunaan tinggi teknologi dalam pelbagai sektor yang seterusnya dapat meningkatkan kesan pembangunan ekonomi negeri.

Kelestarian Alam Sekitar

Kelestarian alam sekitar merupakan perkara penting dalam perancangan pembangunan supaya sumber alam dapat dikekalkan untuk kegunaan generasi akan datang. Selari dengan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG), RPNS 2021-2025 memberikan penekanan kepada kemampanan penggunaan sumber alam (Bab 10) dan adaptasi ekonomi kitaran sebagai sumber kekayaan baharu (Bab 11) dengan 7 bidang fokus dan 23 strategi pelaksanaan.

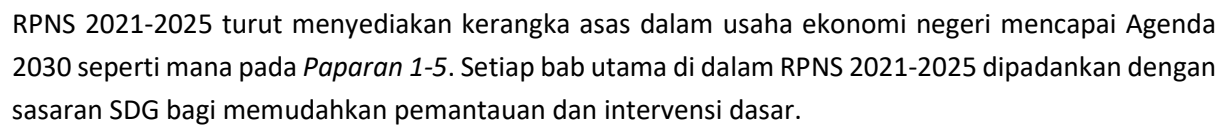
Bagi memastikan sumber alam mampu bertahan lama, tumpuan akan diberi kepada usaha meningkatkan kecekapan penggunaan sumber, mentransformasi sumber air sebagai komoditi perniagaan, mengekalkan ekosistem alam semula jadi dan menambah baik kualiti perkhidmatan pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi. Perkara ini penting bagi memelihara ekosistem alam semula jadi, serta meningkatkan kemampanan penggunaan sumber alam semula jadi dalam merealisasi pembangunan ekonomi yang berdaya tahan pada masa hadapan. Strategi ini dapat menyokong perkembangan ekonomi supaya lebih produktif yang menyokong kepada perkembangan semua sektor dan seterusnya membantu pertumbuhan ekonomi secara holistik.

Penjanaan sumber kekayaan baharu turut diberikan penekanan dalam rancangan ini. Pertumbuhan hijau akan dijalankan dalam tempoh RPNS 2021-2025 bagi memastikan kemampanan alam sekitar dengan melaksanakan agenda pembangunan bersih, hijau dan berdaya tahan melalui pendekatan bersepadu. Menerusi jaringan ini, penjanaan hasil daripada sisa pepejal melalui adaptasi ekonomi kitaran, memperkukuh sistem pengurusan sisa pepejal luar bandar yang bersepadu dan bersistematik, serta memperkukuh persekitaran yang menyokong pengurusan sisa yang berkesan akan menyokong kepesatan pertumbuhan hijau.

RPNS 2021-2025 Menyokong RMKe-12 dan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG)

Bidang fokus dan strategi yang terkandung dalam RPNS 2021-2025 menyokong secara langsung sasaran yang ingin dicapai oleh Malaysia pada 2025 seperti yang terkandung dalam dokumen RMKe-12. Fokus RPNS 2021-2025 bukan sahaja menyokong tiga tema RMKe-12 iaitu menjana semula ekonomi, memperkukuh keselamatan, kesejahteraan dan inklusiviti serta melonjak kemampanan, malah RPNS 2021-2025 mencakupi sembilan daripada 14 pemacu perubahan yang terkandung dalam RMKe-12 (*Paparan 1-4*).

Sokongan Bab RPNS Kepada RMKe-12

Pemadanan Bab RPNS 2021-2025 Kepada Sasaran SDG

[illegible]

PENUTUP

RPNS 2021-2025 adalah dokumen dasar yang dibangun bertujuan untuk melonjak ekonomi Negeri Sembilan melalui agenda pembaharuan dan transformasi struktur. Dokumen ini merupakan rancangan penting yang menjadi pelengkap kepada RMKe-12 dan membawa Negeri Sembilan ke tahap yang lebih berdaya saing iaitu seiring dengan matlamat pembangunan Negeri Sembilan Moden pada 2045. Sepanjang tempoh lima tahun (2021-2025), tumpuan akan terarah kepada menyediakan asas pembaharuan dan transformasi ekonomi berlandaskan konsep Kemakmuran Bersama melalui tiga tema utama iaitu pemerikasaan ekonomi, perekayasaan sosial dan kelestarian alam sekitar. Ketiga-tiga tema ini juga adalah selari dengan matlamat RMKe-12, WKB 2030 dan Agenda 2030.

Sumber Rujukan

1. Unit Perancang Ekonomi (2021). Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12). Nasional Malaysia Berhad. Kuala Lumpur.
2. Unit Perancang Ekonomi (2019). Wawasan Kemakmuran Bersama 2030. Attin Press Sdn. Bhd. Seri Kembangan
3. Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*.

BAB 2

BAB 2:

KERANGKA EKONOMI MAKRO DAN FISKAL

Pendahuluan		2-3
Kemajuan dan Pencapaian	Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK)	2-4
	Keluaran Dalam Negeri Kasar Per Kapita	2-6
	Produktiviti Buruh	2-7
	Penjanaan Guna Tenaga dan Pengangguran	2-8
	Pendapatan Isi Rumah dan Pengagihan	2-10
	Prestasi Semasa Belanjawan Negeri	2-11
Isu dan Cabaran	Momentum Perubahan Struktur Ekonomi yang Terjejas	2-12
	Kekangan Kaedah Pemantauan Ekonomi Sektor	2-15
	Produktiviti Buruh yang Kurang Optimum	2-15
	Pengagihan Pendapatan antara Daerah yang Tidak Seimbang	2-16
	Kepelbagaian Sumber Pendapatan Negeri yang Terhad	2-17
	Kelestarian Penggunaan Sumber Alam dan Impak Alam Sekitar	2-20
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Prospek Ekonomi Makro	2-21
	Persekitaran Ekonomi Global	2-21
	Ekonomi Dalam Negeri	2-22
	Fokus Utama Ekonomi Makro	2-25
	Mengembalikan Momentum Peralihan Struktur Ekonomi	2-25
	Menambah Baik Pemantauan Ekonomi Sektor	2-26
	Melonjakkan Pertumbuhan melalui Peningkatan Produktiviti	2-28
	Merapatkan Jurang Pembangunan antara Daerah	2-28
	Mempelbagaikan Sumber Pendapatan Negeri	2-29
	Memperkenalkan Pertumbuhan Hijau sebagai Sumber Jaya Negeri	2-30
Kesimpulan		2-31

Pendahuluan

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 merupakan rancangan pembangunan ekonomi jangka masa sederhana yang menyediakan asas dan struktur ekonomi yang mampan bagi mendepani cabaran ekonomi masa hadapan. Selain itu, rancangan ini juga disediakan atas kesedaran untuk mencapai status negeri berpendapatan tinggi berasaskan acuan dan kemampuan sendiri. Ekonomi Negeri Sembilan perlu melalui proses peralihan dan transformasi yang akan meningkatkan keupayaan bersaing bukan sahaja pada peringkat nasional, malahan pada peringkat global. Pembentukan ekonomi Negeri Sembilan yang maju bukan sahaja perlu berasaskan kedudukan ekonomi yang berdaya tahan dan berdaya saing tetapi juga kepada pengagihan kekayaan yang lebih saksama dan penyertaan semua kumpulan masyarakat. Namun begitu, Negeri Sembilan masih berdepan beberapa cabaran dalam merealisasikan matlamat Negeri Sembilan Moden 2045. Antaranya termasuklah momentum perubahan struktur ekonomi yang terjejas, kekangan kaedah pemantauan ekonomi sektoral, produktiviti buruh yang kurang optimum, pengagihan pendapatan antara daerah yang tidak seimbang, kepelbagaian sumber pendapatan negeri yang terhad, serta kelestarian penggunaan sumber alam dan impak alam sekitar.

Ekonomi makro Negeri Sembilan dilihat kekal kukuh dan stabil dalam mendepani krisis pandemik COVID-19 dan ketidaktentuan ekonomi luaran. Walaupun begitu, asas dan struktur ekonomi Negeri Sembilan perlu melalui proses peralihan dan transformasi ke arah ekonomi yang mampan, sejahtera dan lestari kepada alam sekitar. Enam fokus utama ekonomi makro telah dikenal pasti bagi mengubah struktur ekonomi Negeri Sembilan termasuklah mengembalikan momentum peralihan struktur ekonomi, menambah baik pemantauan ekonomi sektoral, melonjakkan pertumbuhan ekonomi melalui peningkatan produktiviti, merapatkan jurang pendapatan antara daerah, mempelbagaikan sumber pendapatan negeri dan memperkenalkan pertumbuhan hijau sebagai sumber jaya negeri. Perencanaan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan melalui enam fokus utama ini berdasarkan kepada perspektif ekonomi makro dan sebahagian daripada kandungan bab ini merupakan rangkuman perincian dalam bab yang lain.

Kemajuan dan Pencapaian

Secara keseluruhannya, pencapaian ekonomi makro Negeri Sembilan bagi tempoh 2016 hingga 2020 adalah sederhana akibat kesan pandemik COVID-19. Keluaran dalam negeri kasar (KDNK) Negeri Sembilan bertumbuh pada kadar purata 2.6% setahun bagi tempoh 2016 hingga 2020. Pertumbuhan positif ini diterjemah kepada peningkatan KDNK per kapita yang berkembang pada kadar 2.4% setahun. Produktiviti buruh juga mencatat pertumbuhan yang baik dengan peningkatan melepasi purata nasional. Kedudukan fiskal Kerajaan Negeri turut menunjukkan prestasi yang kukuh walaupun mengalami defisit fiskal berikutan pelaksanaan dasar fiskal mengembang bagi mengimbangi impak pandemik COVID-19 kepada rakyat, perniagaan dan ekonomi.

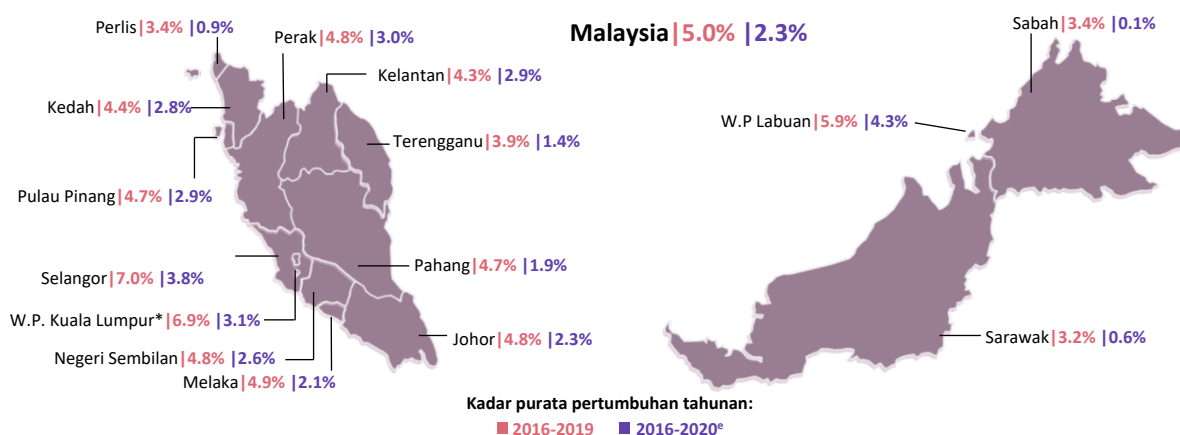
Walaupun begitu, pertumbuhan ekonomi dalam tempoh 2016 hingga 2020 memberi manfaat lebih besar kepada kawasan bandar berbanding luar bandar yang mengakibatkan jurang pembangunan antara bandar dan luar bandar masih kekal melebar. Begitu juga dengan pertumbuhan produktiviti buruh di Negeri Sembilan yang diterajui sebahagian besarnya oleh pekerja separa mahir. Kedua-dua indikator makroekonomi ini memberi petunjuk kepada kepentingan aspek pengagihan yang perlu diberi penekanan dalam RPNS 2021-2025.

Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK)

Secara keseluruhannya, kesemua negeri di Malaysia mencatatkan pertumbuhan positif dalam tempoh 2016-2019. Sepanjang tempoh ini, ekonomi Negeri Sembilan pula bertumbuh pada kadar purata 4.8% setahun, lebih rendah berbanding dengan purata nasional pada kadar 5.0% (*Paparan 2-1*). Perbandingan dengan pertumbuhan negeri-negeri jiran seperti Selangor dan Melaka menunjukkan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan adalah lebih perlahan.

Paparan 2-1

Purata Pertumbuhan Tahunan KDNK mengikut Negeri

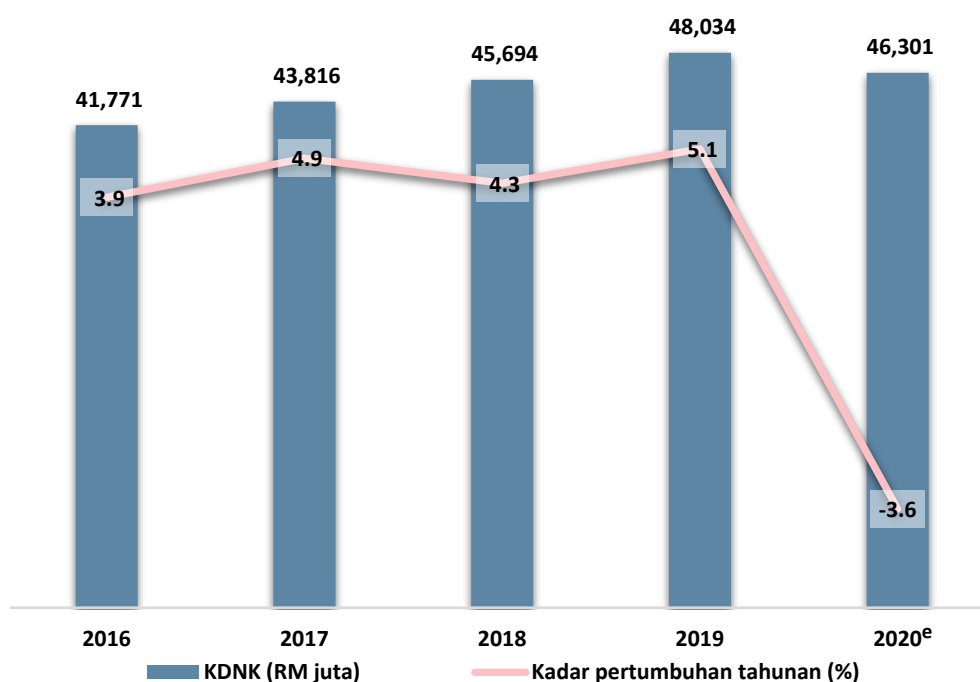
Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015. * Termasuk Wilayah Persekutuan (W.P.) Putrajaya. ° Data anggaran.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2022)

Pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan dijangka lebih tinggi sekiranya krisis pandemik COVID-19 pada 2020 tidak berlaku. Berdasarkan prestasi tahunan, ekonomi negeri bertumbuh antara 3.9% hingga 5.1% dalam tempoh 2016 dan 2019 (*Paparan 2-2*). Namun begitu, krisis pandemik COVID-19 yang melanda pada tahun 2020 telah menyebabkan ekonomi negeri mencatat pertumbuhan negatif sebanyak 3.6%. Walaupun begitu, jika dibandingkan dengan negeri-negeri lain, trend penguncupan tersebut masih lagi baik dengan memberikan petunjuk bahawa ekonomi Negeri Sembilan mempunyai asas makro yang berdaya tahan tinggi untuk mengimbangi kesan langsung krisis pandemik COVID-19.

Paparan 2-2

Nilai dan Kadar Pertumbuhan Tahunan KDNK Negeri Sembilan, 2016-2020

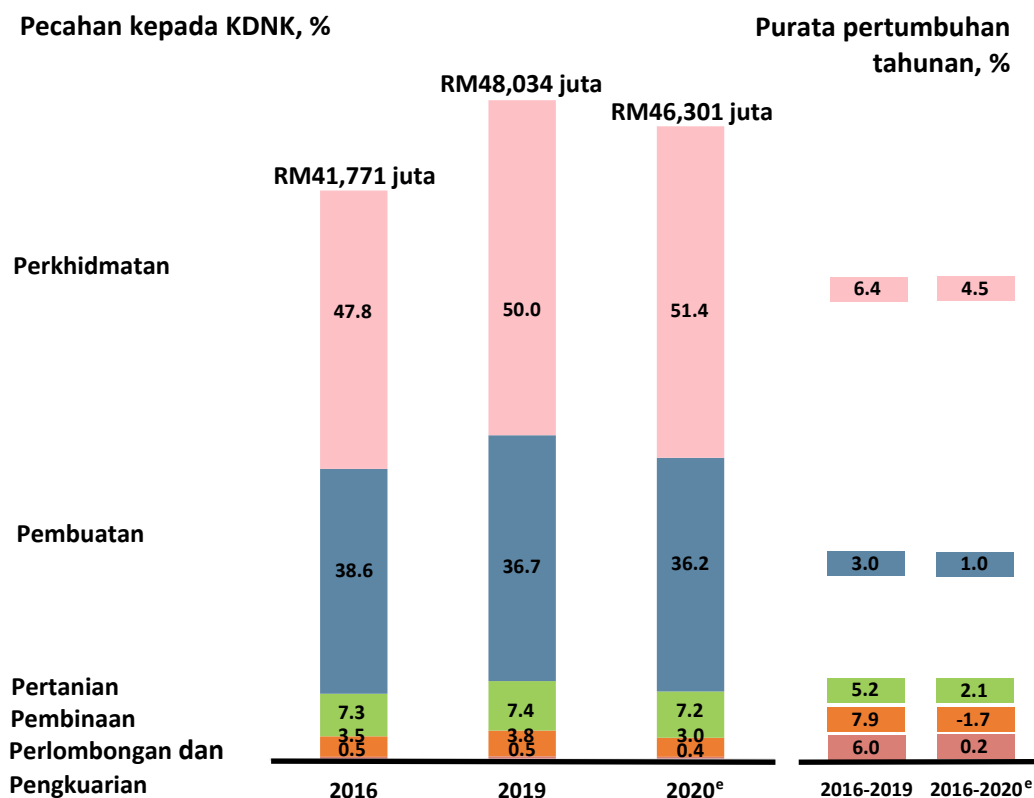

Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015. ^e Data anggaran.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2022)

Bagi peringkat sektoral pula, sektor perkhidmatan merupakan penyumbang utama kepada ekonomi Negeri Sembilan dengan mendominasi 50.0% daripada KDNK negeri pada tahun 2019 (*Paparan 2-3*). Sektor pembuatan pula menjadi penyumbang kedua terbesar dengan sumbangan sebanyak 36.7% daripada KDNK negeri pada tahun yang sama. Saiz sumbangan sektor perkhidmatan yang semakin meningkat menunjukkan struktur ekonomi negeri sedang dipacu oleh ekonomi berteraskan perkhidmatan yang menjadi asas kepada ketersediaan Negeri Sembilan untuk mencapai status negeri berpendapatan tinggi. Walau bagaimanapun, sumbangan sektor lain seperti perlombongan dan pengkuarian serta pembinaan kekal menunjukkan sumbangan yang rendah kepada KDNK negeri.

Paparan 2-3

Sumbangan KDNK Negeri Sembilan mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi

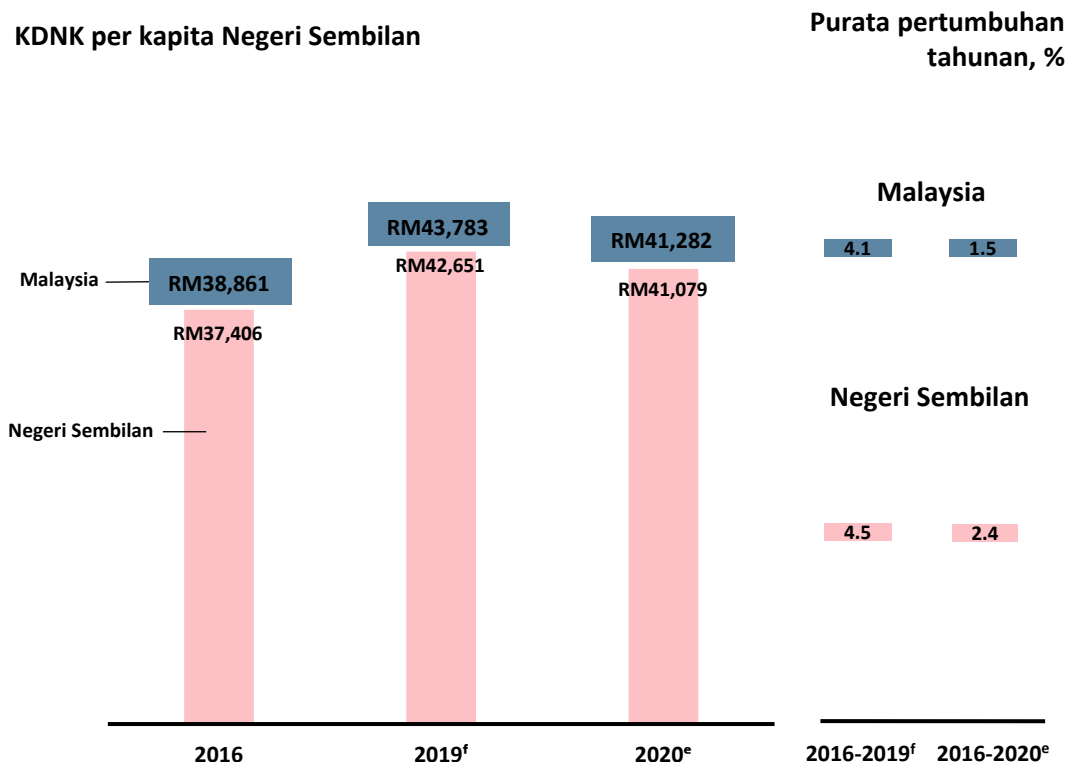
Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015. ^e Data anggaran.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2022) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Keluaran Dalam Negeri Kasar per Kapita

KDNK per kapita Negeri Sembilan telah meningkat sepanjang tempoh 2016 hingga 2019 daripada RM37,406 kepada RM42,651. Pandemik COVID-19 telah menyebabkan penurunan KDNK per kapita sebanyak 3.7% kepada RM41,079 pada 2020 (*Paparan 2-4*). Kedudukan ini meningkatkan lagi cabaran ekonomi negeri dalam mencapai status negeri berpendapatan tinggi. Jika nilai ambang RM53,363 KDNK per kapita yang ditetapkan oleh Bank Dunia dijadikan sandaran, maka pendapatan per kapita Negeri Sembilan perlu ditingkatkan sebanyak 23.0% lagi dari asas tahun 2020.

Walaupun Negeri Sembilan mencatat KDNK per kapita yang lebih rendah berbanding peringkat nasional, namun dari sudut strukturnya dapat dilihat bahawa Negeri Sembilan mempunyai struktur KDNK per kapita yang hampir menyamai struktur ekonomi Malaysia. Sepanjang tempoh 2016 hingga 2019, kadar purata pertumbuhan tahunan Negeri Sembilan mencatat pertumbuhan sebanyak 4.5% setahun, melebihi daripada peringkat nasional iaitu sebanyak 4.1%. Kedudukan ini menunjukkan Negeri Sembilan mempunyai potensi besar dalam persaingan untuk mencapai status negeri berpendapatan tinggi bersama dengan peringkat nasional.

Paparan 2-4
Nilai dan Purata Pertumbuhan Tahunan KDNK Per Kapita Negeri Sembilan dan Malaysia

Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015. ^f Data muktamad. ^e Data anggaran

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017, 2018, 2019, 2020b, 2020c & 2022) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Produktiviti Buruh

Secara keseluruhannya, produktiviti buruh di Negeri Sembilan meningkat pada kadar purata 3.6% setahun daripada RM89.5 ribu pada 2016 kepada RM99.6 ribu pada 2019 (*Paparan 2-5*). Tahap produktiviti buruh Negeri Sembilan ini didorong oleh perbezaan dari segi strukturnya berbanding peringkat nasional. Pertumbuhan ini diterajui oleh dua sektor utama iaitu sektor pembinaan (13.2%) serta pertanian (9.8%). Walau bagaimanapun, pertumbuhan produktiviti dalam sektor perlombongan dan pengkuarian serta pembuatan mencatat purata pertumbuhan yang negatif iaitu sebanyak 4.8% dan 2.5% setahun. Penguncupan pertumbuhan produktiviti tersebut disumbangkan oleh pelbagai faktor antaranya penerimaan teknologi baharu yang perlahan dan kebergantungan kepada pengeluaran yang berintensifkan buruh.

*Paparan 2-5***Produktiviti Buruh mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi Negeri Sembilan dan Malaysia**

Negeri Sembilan				
Sektor	RM'000 setiap pekerja, pada harga malar 2015			Kadar purata pertumbuhan tahunan (%), 2016-2019
	2016	2019	2020	
Pertanian	72.4	95.9	88.0	9.8
Perlombongan dan Pengkuarian	94.1	81.3	55.5	-4.8
Pembuatan	229.8	213.2	205.7	-2.5
Pembinaan	38.4	55.7	43.8	13.2
Perkhidmatan	63.5	73.6	74.4	5.0
Keseluruhan	89.5	99.6	97.7	3.6

Malaysia				
Sektor	RM'000 setiap pekerja, pada harga malar 2015			Kadar purata pertumbuhan tahunan (%), 2016-2019
	2016	2019	2020	
Pertanian	58.4	65.9	63.3	4.1
Perlombongan dan Pengkuarian	1,094.2	1,130.6	1,129.9	1.1
Pembuatan	114.6	121.1	123.2	1.9
Pembinaan	47.5	53.3	45.7	3.9
Perkhidmatan	77.2	85.6	80.6	3.5
Keseluruhan	86.8	94.5	89.9	2.9

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c & 2022) dan pengangguran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Penjanaan Guna Tenaga dan Pengangguran

Jumlah tenaga buruh di Negeri Sembilan bertumbuh sebanyak 1.2% setahun dari 479.7 ribu pada tahun 2016 kepada 497.8 ribu pada tahun 2019. Di samping itu, kedudukan pekerjaan Negeri Sembilan amat baik dalam tempoh 2016 hingga 2019 dengan kadar pengangguran yang lebih rendah berbanding dengan kadar nasional. Momentum ini berjaya dikekalkan oleh Negeri Sembilan walaupun berhadapan dengan pandemik COVID-19. Kadar pengangguran Negeri Sembilan masih rendah ketika krisis pandemik COVID-19 iaitu pada kadar 3.8% (*Paparan 2-6*) berbanding 4.5% pada peringkat nasional.

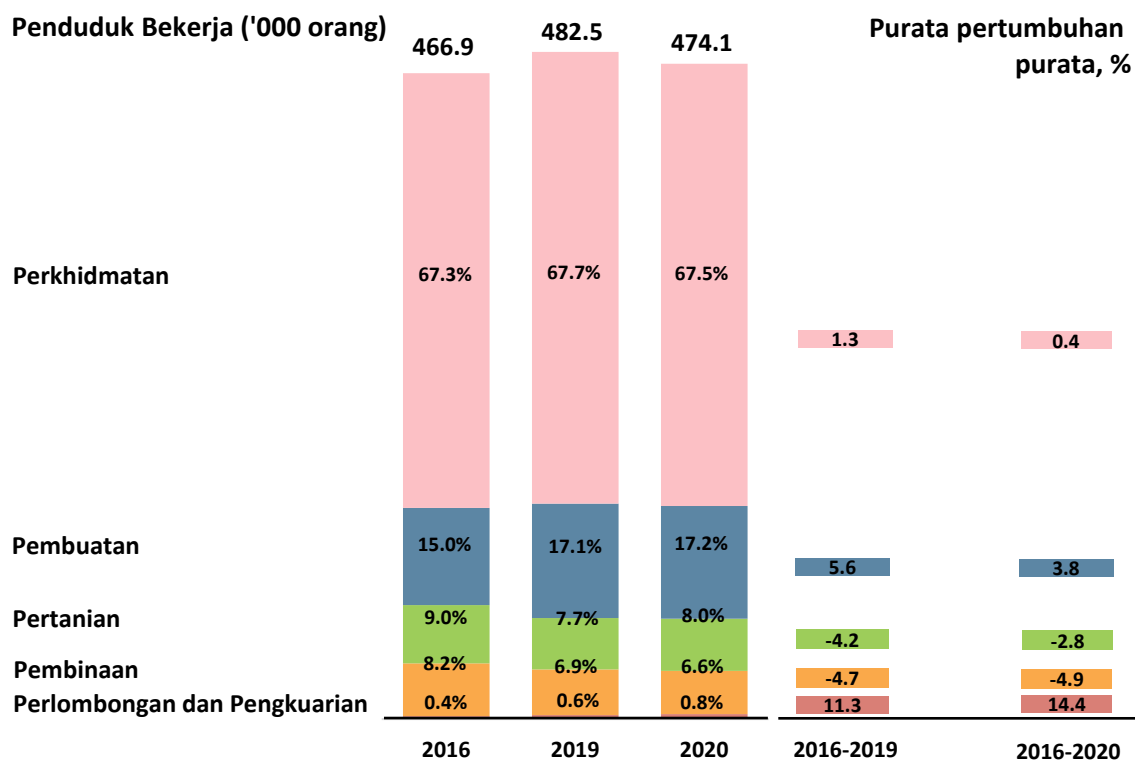
Kadar penyertaan tenaga buruh (KPTB) Negeri Sembilan pula menunjukkan trend yang stabil apabila nilai KPTB negeri kekal pada paras yang sama iaitu sebanyak 64.7% pada tahun 2016 dan 2019. Sebaliknya, KPTB pada peringkat nasional meningkat daripada 67.7% bagi tempoh 2016 kepada 68.7% pada 2019. Trend KPTB Negeri Sembilan yang stabil ini memberi gambaran bahawa Kerajaan Negeri masih mempunyai ruang dalam mengoptimumkan potensi sebenar negeri untuk merancakkan lagi kegiatan ekonomi negeri.

Paparan 2-6
Perangkaan Tenaga Buruh Negeri Sembilan

Tahun	Tenaga Buruh ('000 orang)	Bekerja ('000 orang)	Penganggur ('000 orang)	KPTB (%)	Kadar Pengangguran (%)
2016	479.7	466.9	12.8	64.7	2.7
2017	491.2	477.3	13.9	64.8	2.8
2018	503.6	488.6	14.9	65.8	3.0
2019	497.8	482.5	15.4	64.7	3.1
2020	492.8	474.1	18.7	64.1	3.8

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a)

Sektor perkhidmatan merupakan sektor utama yang menyerap guna tenaga di Negeri Sembilan iaitu melebihi 65.0% sepanjang tempoh 2016 hingga 2020 (*Paparan 2-7*). Sektor pembuatan pula adalah sektor kedua menyerap tenaga kerja paling tinggi dengan kadar penyerapan antara 15.0% hingga 18.0% sepanjang tempoh 2016 hingga 2020. Struktur guna tenaga ini adalah selari dengan pecahan KDNK mengikut jenis aktiviti ekonomi dengan dominasi sektor perkhidmatan dan pembuatan sebagai penyumbang terbesar kepada ekonomi negeri.

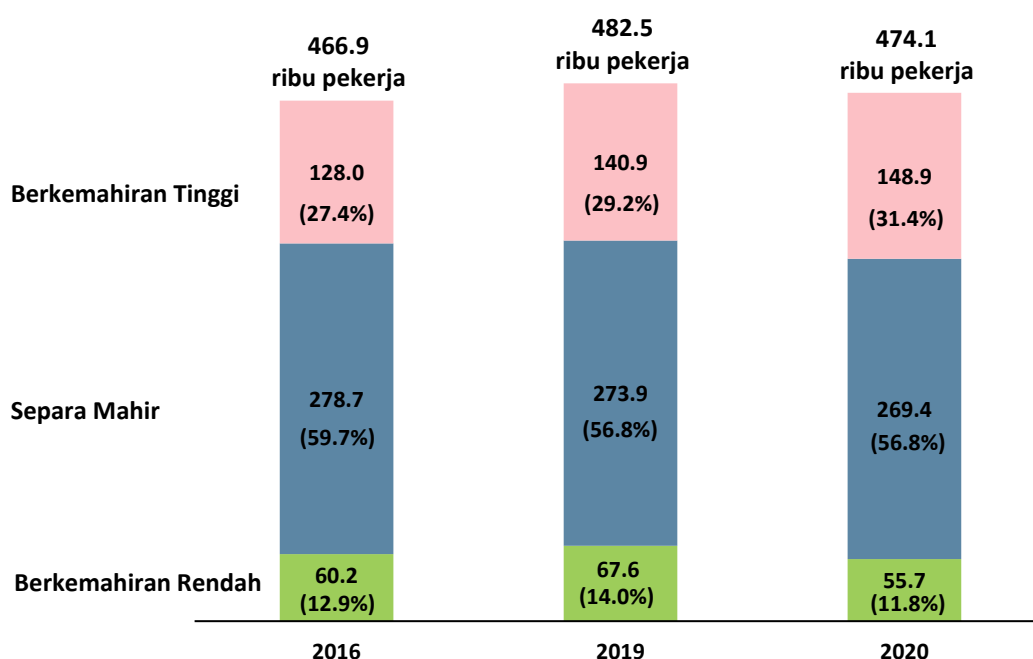
Paparan 2-7
Penduduk Bekerja mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi Negeri Sembilan

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c)

Struktur guna tenaga mengikut kemahiran di Negeri Sembilan hampir menyamai struktur guna tenaga Malaysia. Hampir dua-per-tiga daripada guna tenaga di Negeri Sembilan terdiri daripada pekerja separa mahir. Pada tahun 2016, pekerja separa mahir mendominasi 59.7%, diikuti oleh pekerja berkemahiran tinggi sebanyak 27.4% dan berkemahiran rendah sebanyak 12.9% (*Paparan 2-8*). Namun begitu, pada tahun 2020 struktur guna tenaga di Negeri Sembilan mencatat perubahan apabila saiz pekerja separa mahir dan pekerja berkemahiran rendah berkurangan masing-masing kepada 56.8% dan 11.8%. Di samping itu, pekerja berkemahiran tinggi pula mencatat peningkatan kepada 31.4%. Perubahan komposisi ini sebahagian besarnya dipengaruhi oleh kesan pandemik COVID-19 yang memberi impak kepada pasaran buruh termasuklah pekerja asing.

Paparan 2-8

Penduduk Bekerja mengikut Kemahiran Pekerjaan Negeri Sembilan

Nota: Pekerjaan dikelaskan mengikut klasifikasi Piawaian Pengelasan Pekerjaan, Malaysia (MASCO) 2013 satu digit. Pengelasan pekerjaan ini juga dirangkumkan mengikut kategori kemahiran¹.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021b) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

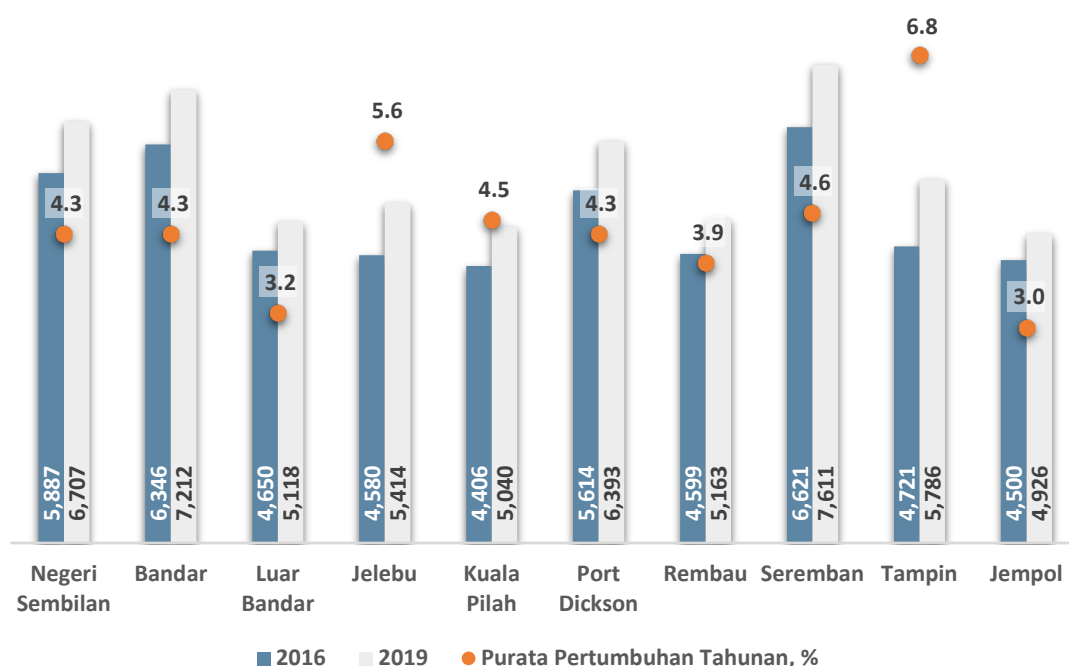
Pendapatan Isi Rumah dan Pengagihan

Pendapatan isi rumah kasar bulanan purata Negeri Sembilan meningkat sebanyak 4.3% setahun daripada RM5,887 pada tahun 2016 kepada RM6,707 pada tahun 2019 (*Paparan 2-9*). Isi rumah di kawasan bandar menikmati manfaat besar daripada peningkatan tersebut dengan pendapatan isi rumah kasar bulanan purata meningkat sebanyak 4.3% daripada RM6,346 pada tahun 2016 kepada RM7,212 pada tahun 2019 berbanding isi rumah di kawasan luar bandar yang bertumbuh pada kadar 3.2% setahun. Pendapatan isi rumah kasar bulanan purata di luar bandar bukan sahaja bergerak lebih perlahan malah berada pada tahap pendapatan yang lebih rendah berbanding purata keseluruhan Negeri Sembilan.

Keseluruhan daerah mencatat kadar pertumbuhan yang positif dengan daerah Tampin merekodkan kadar pertumbuhan pendapatan isi rumah kasar bulanan purata yang tertinggi bagi tahun 2019 iaitu 6.8% setahun manakala daerah Jempol mencatat pertumbuhan yang terendah iaitu sebanyak 3.0% setahun. Perbandingan tahap pendapatan mendapati hanya pendapatan isi rumah di Seremban sahaja yang melepasi purata Negeri Sembilan. Pada keseluruhannya, trend pertumbuhan pendapatan isi rumah kasar bulanan purata menunjukkan ciri-ciri ketidakseimbangan dalam pengagihan pendapatan iaitu pemusatan pendapatan kepada daerah yang lebih maju dan mereka yang berada di bandar.

Paparan 2-9

Pendapatan Isi Rumah Kasar Bulanan Purata dan Pertumbuhan Tahunan, 2016-2019

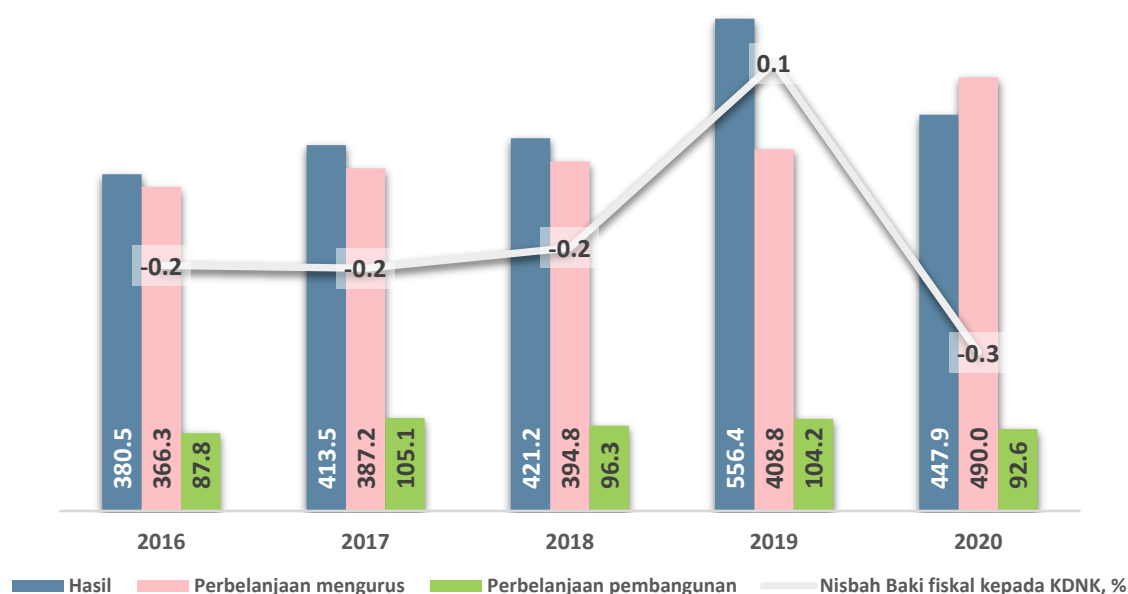

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b)

Prestasi Semasa Belanjawan Negeri

Kedudukan fiskal Kerajaan Negeri berada dalam keadaan amat baik sebelum tempoh pandemik COVID-19 dengan mencatat belanjawan lebih (hasil melebihi perbelanjaan). Pada tahun 2019, kedudukan fiskal negeri menunjukkan belanjawan lebih sejak tahun 2016 dengan jumlah sebanyak RM43.4 juta hasil daripada pengurusan fiskal yang berhemat seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 2-10*. Defisit fiskal dianggarkan pada paras 0.3% kepada KDNK pada tahun 2020 berikutan perubahan corak perbelanjaan negeri akibat krisis pandemik COVID-19. Kedudukan fiskal ini masih terkawal, ditambah dengan tadbir urus fiskal yang cekap dan pembuatan keputusan berasaskan bukti (*evidence-based decision*).

Paparan 2-10

Kedudukan Fiskal Kerajaan Negeri (RM juta), 2016-2020

Nota: Berdasarkan KDNK pada harga semasa.

Sumber: Pejabat Kewangan Negeri Sembilan (2020) dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2022)

Isu dan Cabaran

Asas ekonomi Negeri Sembilan yang kukuh telah dapat mengimbangi impak pandemik COVID-19 ke atas perniagaan dan pekerjaan. Namun begitu, struktur dan asas ekonomi Negeri Sembilan perlu melalui proses peralihan dan transformasi agar ekonomi negeri terus berdaya tahan di masa hadapan. Antara isu dan cabaran yang perlu diambil perhatian termasuklah momentum perubahan struktur ekonomi yang terjejas, kekangan kaedah pemantauan ekonomi sektoral, pengagihan pendapatan antara daerah yang tidak seimbang, kepelbagaian sumber pendapatan negeri yang terhad serta kelestarian penggunaan sumber alam dan impak alam sekitar. Kesemua cabaran ini akan memberi kesan yang ketara kepada prestasi ekonomi negeri. Oleh itu, strategi ekonomi makro akan terus memberi tumpuan kepada usaha bagi memastikan kemampanan pertumbuhan ekonomi negeri dalam mendepani perubahan serta transformasi ekonomi nasional dan antarabangsa sepanjang tempoh RPNS 2021-2025.

Momentum Perubahan Struktur Ekonomi yang Terjejas

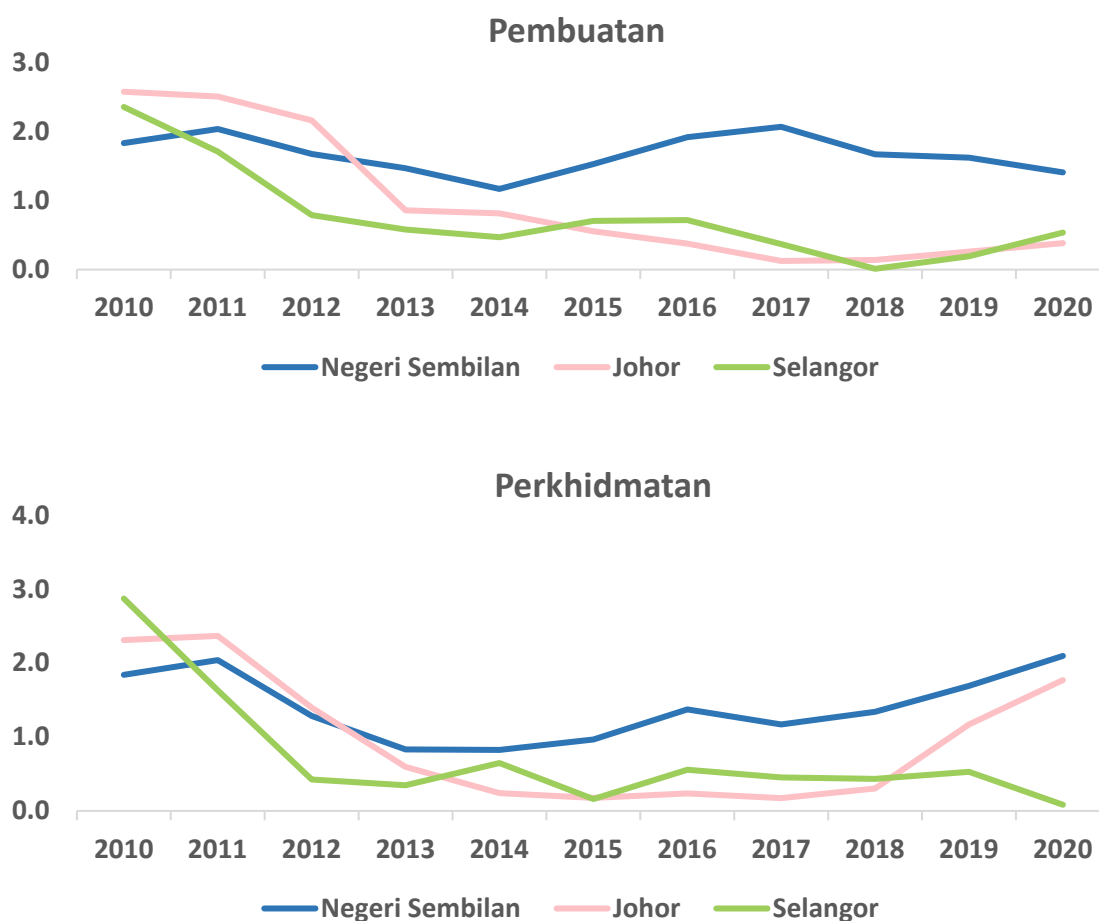
Seiring dengan hasrat untuk mencapai negeri berpendapatan tinggi, Negeri Sembilan perlu mengekalkan momentum pertumbuhan ekonomi sektoral bagi memastikan matlamat Negeri Sembilan Moden 2045 dapat dicapai. Sehubungan dengan itu, momentum peralihan struktur ekonomi Negeri Sembilan ke arah pertumbuhan yang berdaya saing dan mampan diperlukan bagi

mendepani landskap ekonomi yang semakin mencabar dan dinamik. Walaupun sektor pembuatan dan perkhidmatan merupakan dua sektor utama yang menyumbang kepada ekonomi negeri, tetapi kedua-dua sektor ini mengalami peralihan struktur yang perlahan seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 2-11*.

Berdasarkan Indeks Peralihan Struktur Ekonomi², sektor pembuatan mencatatkan penguncupan pertumbuhan apabila mengalami purata penyusutan sebanyak 0.2% setahun, yang mana sektor tersebut menguncup sebanyak 2.1% pada tahun 2017 kepada 1.4% pada tahun 2020. Keadaan ini berbeza berbanding dengan pertumbuhan ekonomi negeri bersebelahan iaitu Selangor dan Johor yang menunjukkan trend peningkatan dalam tempoh yang sama. Bagi sektor perkhidmatan pula, trend peningkatan yang lebih perlahan dapat dilihat jika dibandingkan dengan Johor antara tempoh 2018 hingga 2020. Hasil analisis pada *Kotak Artikel 2.1* menunjukkan pertumbuhan sektor pembuatan dan perkhidmatan dalam tempoh 2015 hingga 2019 lebih banyak disokong oleh limpahan pertumbuhan nasional berbanding dengan pertumbuhan pada peringkat negeri.

Paparan 2-11

Indeks Peralihan Struktur Ekonomi (%), 2010-2020

Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2010, 2015 & 2020a); dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 2.1**Penilaian Faktor Peralihan Struktur Ekonomi**

Analisis *Shift-Share* digunakan bagi menentukan corak persaingan dan peralihan struktur ekonomi negeri pada peringkat sektoral. Analisis *Shift-Share* menilai pertumbuhan sesebuah sektor ekonomi berdasarkan kepada tiga faktor iaitu:

Sumbangan Peringkat Nasional (*National Share*)

Faktor ini digunakan untuk mengukur tahap pertumbuhan KDNK sesebuah sektor ekonomi pada peringkat negeri yang disumbangkan oleh pertumbuhan keseluruhan KDNK pada peringkat nasional. Hal ini bermakna sekiranya keseluruhan KDNK nasional mengalami peningkatan, sektor ekonomi di peringkat negeri juga akan turut meningkat.

Percampuran Industri (*Industry Mix*)

Faktor ini menentukan tahap pertumbuhan KDNK sesebuah sektor ekonomi pada peringkat negeri yang disumbangkan oleh pertumbuhan KDNK sektor ekonomi yang sama pada peringkat nasional. Hal ini bermakna wujudnya kemungkinan bahawa pertumbuhan KDNK sektor ekonomi pada peringkat negeri boleh dipengaruhi oleh pertumbuhan sektor yang sama pada peringkat nasional.

Peralihan Wilayah (*Regional Shift*)

Faktor ini digunakan untuk menentukan peralihan wilayah yang disebabkan pertumbuhan KDNK sektor ekonomi pada peringkat negeri yang mampu bersaing dengan pertumbuhan KDNK sektor ekonomi yang sama pada peringkat nasional. Faktor ini dapat menentukan sektor ekonomi peneraju pada peringkat negeri yang bertumbuh lebih pesat berbanding pertumbuhan sektor ekonomi yang sama pada peringkat nasional.

Paparan di bawah menunjukkan hasil dapatan daripada analisis *Shift-Share* yang menggunakan data KDNK Negeri Sembilan dan Malaysia. Bagi menilai perubahan struktur sektor pembuatan dan perkhidmatan, analisis ini dibahagi mengikut jangka masa 10 tahun iaitu 2010-2015 dan 2015-2019.

Analisis *Shift-Share* KDNK Negeri Sembilan pada harga malar 2015 (RM juta)

Sektor	<i>Shift-Share</i> (RM juta)		Sumbangan Peringkat Nasional (%)		Percampuran Industri (%)		Peralihan Wilayah (%)	
	2010-2015	2015-2019	2010-2015	2015-2019	2010-2015	2015-2019	2010-2015	2015-2019
Pertanian	3,235	3557	111	111	-15	-17	3	5
Perlombongan & Pengkuarian	165	236	79	86	-10	-8	31	22
Pembuatan	15,678	17630	114	109	-46	-35	32	26
Pembinaan	1,339	1843	58	59	67	28	-24	13
Perkhidmatan	18,951	24035	101	97	3	4	-4	-1

Nota: Peratusan bagi *Sumbangan Peringkat Nasional*, *Percampuran Industri* dan *Peralihan Wilayah* menunjukkan perubahan peratusan bagi setiap pembahagian jangka masa tahun.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Berdasarkan paparan di atas, dua kesimpulan boleh dibuat:

- Pertumbuhan sektor pembuatan sebahagian besarnya disumbangkan oleh Sumbangan Peringkat Nasional dengan sumbangan melebihi daripada 100% berbanding faktor lain. Hal ini bermakna kesan limpahan daripada pertumbuhan ekonomi nasional memberi impak kepada pertumbuhan sektor pembuatan Negeri Sembilan.
- Peralihan Wilayah menunjukkan sumbangan kecil kepada pertumbuhan sektor pembuatan berbanding dengan Sumbangan Peringkat Nasional. Keadaan ini memberi petunjuk bahawa pembangunan ekonomi Negeri Sembilan memberi sumbangan kecil kepada pertumbuhan sektor pembuatan negeri. Situasi yang sama turut dialami oleh sektor perkhidmatan.

Kesimpulannya, bagi mengukuhkan struktur dan asas pertumbuhan ekonomi negeri, faktor Peralihan Wilayah perlu menjadi pemacu kepada pertumbuhan ekonomi negeri. Bagi menyokong peralihan tersebut, peranan Kerajaan Negeri amatlah penting dalam menetapkan hala tuju perubahan dan transformasi ekonomi negeri. Intervensi dasar diperlukan bagi meningkatkan hubungan kait antara sektor untuk mengoptimumkan kesan limpahan merentas sektor terutamanya sektor pembuatan dan perkhidmatan secara keseluruhannya.

Kekangan Kaedah Pemantauan Ekonomi Sektoral

Seiring dengan pemulihan ekonomi akibat pandemik COVID-19, pemantauan terhadap ekonomi pada peringkat makro penting dalam memastikan pembangunan seimbang bagi mencapai matlamat Negeri Sembilan Moden 2045. Pemantauan ini boleh dilakukan dengan merujuk kepada indikator ekonomi yang utama iaitu KDNK negeri. Di samping itu, KDNK ini boleh dilihat dari dua perspektif yang berbeza iaitu dari sudut permintaan dan penawaran. Secara ringkasnya, KDNK dari sudut permintaan dikira berdasarkan kepada jumlah perbelanjaan oleh pengguna akhir manakala KDNK dari sudut penawaran pula dikira berdasarkan kepada jumlah nilai ditambah yang dijana oleh industri. Namun begitu, ketersediaan data dan maklumat bagi menggubal dasar berasaskan pengetahuan serta bukti dalam meningkatkan kecekapan dasar tersebut masih terhad.

Ketersediaan data KDNK dari sisi penawaran dan permintaan hanya lengkap tersedia pada peringkat nasional sahaja. Ketersediaan data KDNK bagi peringkat negeri pula hanya tersedia dari sisi penawaran atau sektoral sahaja manakala sisi permintaan tidak tersedia. Oleh itu, ketiadaan data KDNK mengikut negeri dari sisi permintaan akan mewujudkan satu “titik buta” dalam perancangan dan penyelarasan ekonomi antara penawaran dan permintaan. Ketidadaan kerangka pemantauan tersebut akan menimbulkan kesukaran dalam penggubalan dasar yang lebih komprehensif. Perkara ini boleh meningkatkan lagi risiko ketidakcekapan dalam penggubalan dasar bagi mewujudkan ekosistem ekonomi negeri yang lebih kondusif.

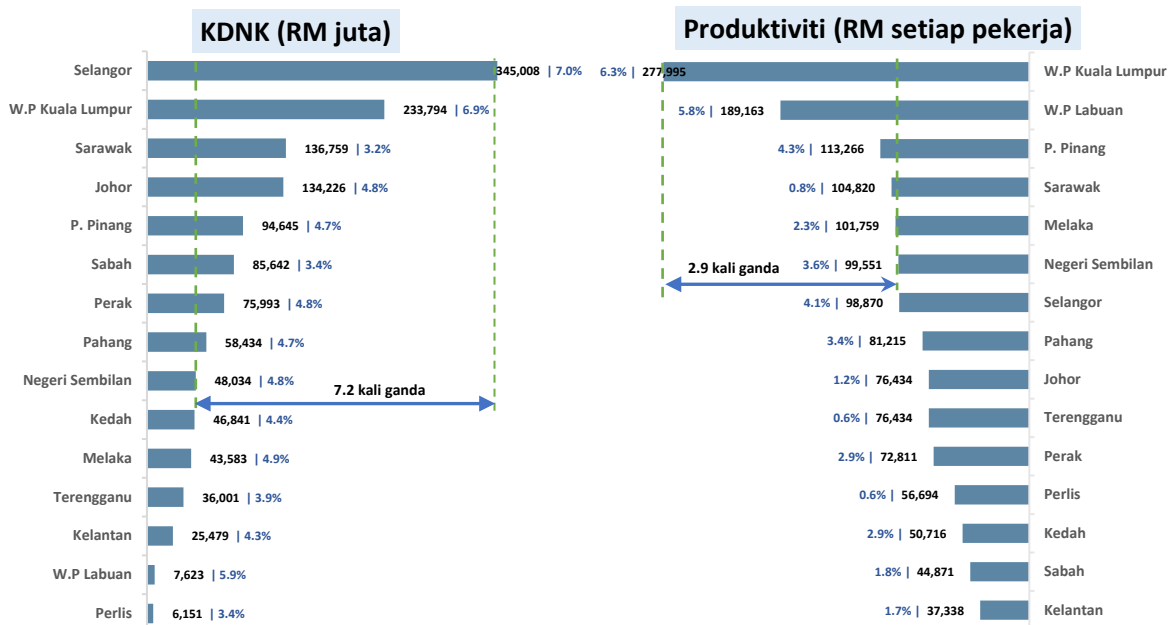
Produktiviti Buruh yang Kurang Optimum

Di sebalik pencapaian Negeri Sembilan yang memberangsangkan pada tempoh lima tahun yang lepas, masih terdapat cabaran yang perlu dihadapi dari segi produktiviti buruh. Walaupun nilai produktiviti buruh Negeri Sembilan lebih tinggi daripada purata nasional, namun sumbangan terbesar produktiviti buruh di Negeri Sembilan ini disumbangkan oleh pekerja separa mahir. Kedudukan ini menandakan bahawa produktiviti buruh Negeri Sembilan masih belum dioptimumkan sepenuhnya. Perkara ini dibuktikan apabila produktiviti buruh Negeri Sembilan berada pada kedudukan yang keenam antara negeri-negeri di Malaysia (*Paparan 2-12*). Namun dari segi KDNK pula Negeri Sembilan menduduki tempat yang kesembilan.

Perkara ini jelas menunjukkan bahawa sumbangan produktiviti buruh kepada KDNK negeri bagi ekonomi Negeri Sembilan berada pada tahap yang sederhana. Jika dibandingkan dengan pencapaian bagi Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, nilai produktiviti buruh adalah pada kedudukan yang teratas manakala daripada segi KDNK pula berada pada tempat kedua. Situasi ini menunjukkan pekerjaan berkemahiran tinggi memainkan peranan penting sebagai penyumbang terbesar kepada produktiviti buruh Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Perkara ini dibuktikan dengan komposisi pekerjaan di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur yang mencatat 42.0% daripadanya terdiri daripada pekerjaan berkemahiran tinggi, manakala pekerjaan separa mahir dan berkemahiran rendah masing-masing menyumbang sebanyak 49.8% dan 8.1%.

Paparan 2-12

Kedudukan KDNK dan Produktiviti Buruh mengikut Negeri, 2019

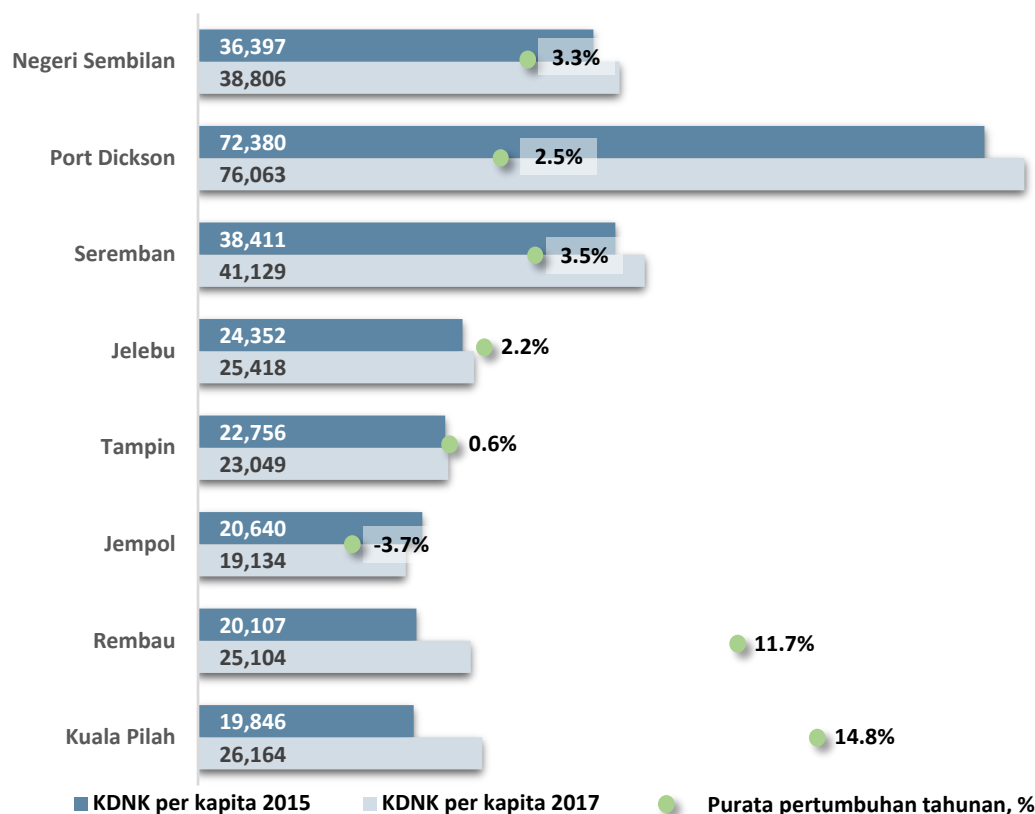
Nota: Pemilihan tahun 2019 adalah berdasarkan kepada keadaan ekonomi normal (iaitu sebelum krisis pandemik COVID-19). Peratusan dalam paparan merujuk kepada purata pertumbuhan tahunan bagi tempoh 2016-2019.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c & 2022) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pengagihan Pendapatan antara Daerah yang Tidak Seimbang

Negeri Sembilan masih berhadapan dengan cabaran dalam sasaran mencapai negeri berpendapatan tinggi. Antara faktor yang menyumbang kepada cabaran ini adalah jurang pembangunan yang besar antara daerah kerana pembangunan dan pertumbuhan ekonomi yang hanya tertumpu di daerah yang maju. Daerah Seremban dan Port Dickson kekal mencatat KDNK per kapita yang melebihi purata Negeri Sembilan pada tahun 2015 dan 2017 dengan Port Dickson merekodkan pencapaian tertinggi sebanyak RM72,380 pada tahun 2015 dan RM76,063 pada tahun 2017 (*Paparan 2-13*). Sebaliknya, daerah Jempol pula satu-satunya daerah yang mencatat penguncupan pertumbuhan KDNK per kapita daripada RM20,640 pada tahun 2015 kepada RM19,134 pada tahun 2017.

Jurang pembangunan yang besar antara daerah ditunjukkan dengan kawasan bandar (Seremban dan Port Dickson) menyumbang sebanyak 79.7% kepada KDNK Negeri Sembilan pada tahun 2017. Selain itu, kawasan luar bandar pula mencatat KDNK yang rendah berikutan kebergantungan yang tinggi kepada sektor berasaskan komoditi. Tambahan lagi, kawasan luar bandar menghadapi cabaran dalam menarik pelaburan disebabkan oleh infrastruktur seperti jalan raya dan telekomunikasi yang tidak mencukupi. Perkara ini menyebabkan pembangunan hanya tertumpu di kawasan membangun dan mengurangkan lagi potensi kawasan luar bandar dalam merencanakan lagi kegiatan ekonomi setempat.

Paparan 2-13
KDNK Per Kapita mengikut Daerah Negeri Sembilan, 2015-2017

Nota: Berdasarkan KDNK pada harga malar 2015.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017, 2018 & 2022) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kepelbagaian Sumber Pendapatan Negeri yang Terhad

Sebahagian besar hasil Kerajaan Negeri disumbangkan oleh hasil bukan cukai, kemudiannya diikuti hasil cukai dan terimaan bukan hasil. Sumbangan hasil bukan cukai mendominasi 51.9% pada tahun 2019 (*Paparan 2-14*). Sumbangan tertinggi ini didorong oleh peningkatan daripada komponen perolehan dari jualan barang-barang, komponen lesen, bayaran pendaftaran dan permit. Hasil cukai pula merupakan hasil kedua tertinggi menyumbang kepada penjanaan hasil negeri iaitu sekitar 26.6% hingga 33.7% sepanjang tempoh 2016 hingga 2020. Namun, hasil cukai ini hanya dipengaruhi besar oleh komponen cukai tanah dalam penjanaan hasil kepada negeri.

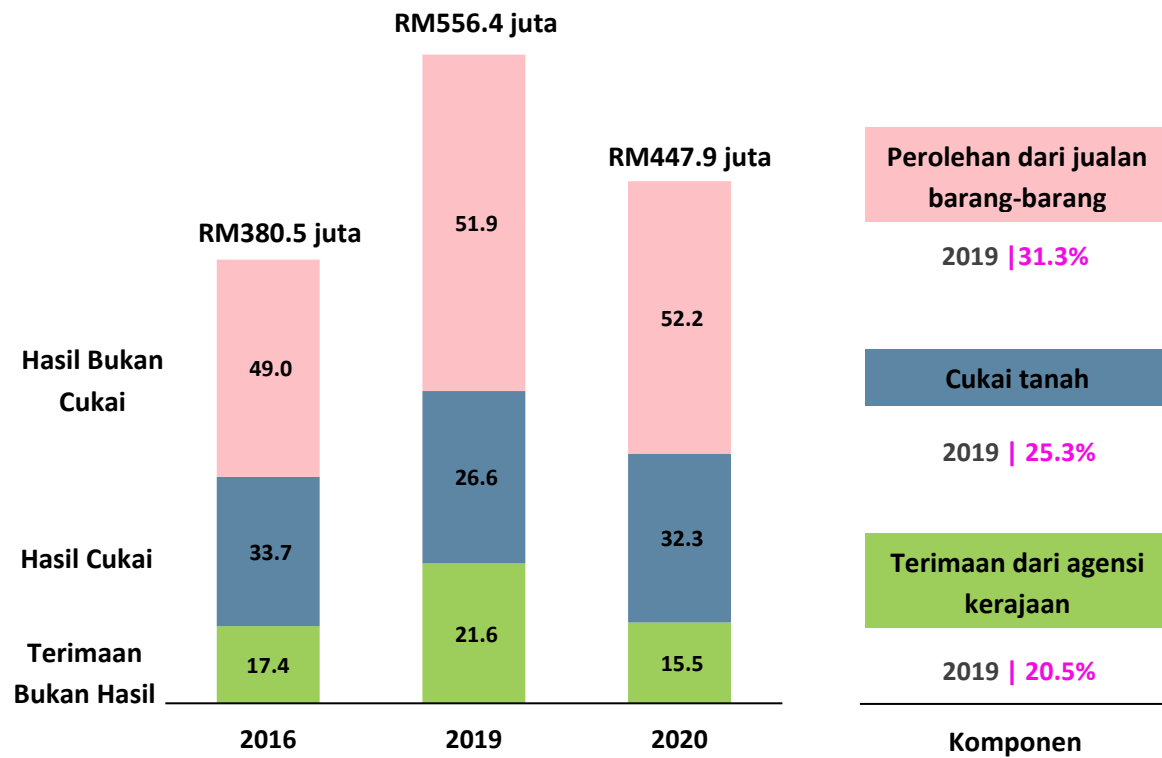
Perubahan kecil hasil cukai didapati “imun” daripada krisis pandemik COVID-19 berbanding hasil bukan cukai (*Kotak Artikel 2.2*). Hal ini memberikan petunjuk bahawa hasil bukan cukai bertindak balas terhadap keadaan turun naik ekonomi akibat krisis pandemik. Secara ringkasnya, semakin tinggi (rendah) pertumbuhan ekonomi negeri, semakin besar (kecil) jangkaan kutipan hasil bukan cukai. Justeru, corak dan magnitud pemulihan ekonomi sebahagian besarnya akan mempengaruhi hasil bukan cukai. Perkara ini menunjukkan Kerajaan Negeri masih mempunyai ruang dalam mempelbagaikan sumber pendapatan bagi penjanaan hasil kepada negeri.

Paparan 2-14

Peratusan Sumbangan Jenis Hasil Kepada Jumlah Hasil Kerajaan Negeri

Pecahan kepada Jumlah Hasil, %

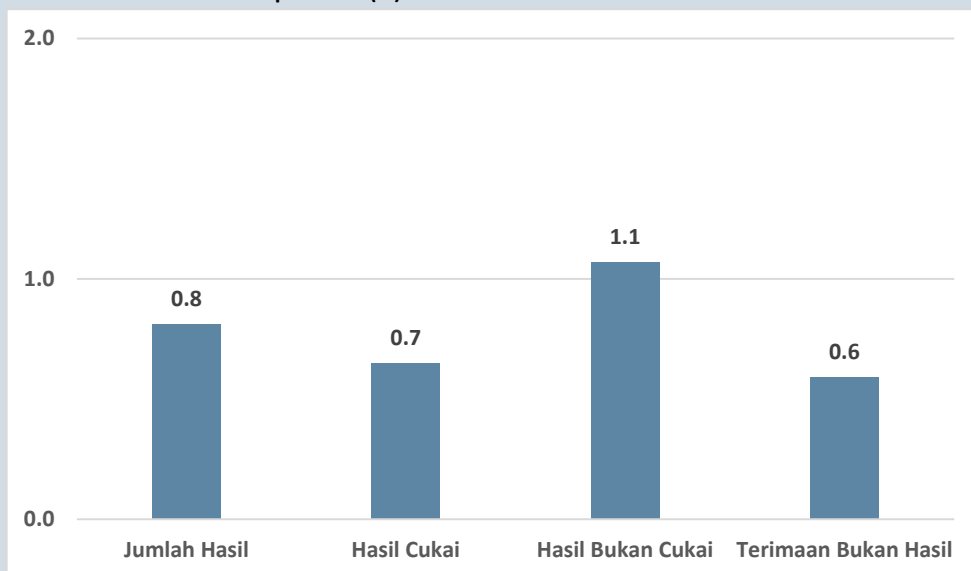
Sumbangan komponen terbesar kepada jumlah hasil

Sumber: Pejabat Kewangan Negeri Sembilan (2020)

Kotak Artikel 2.2
Penilaian Impak Perbelanjaan Kerajaan Negeri Ke Atas Ekonomi

Secara prinsipnya, setiap Ringgit perbelanjaan yang dilakukan perlu menjana impak yang optimum kepada ekonomi negeri dan kutipan hasil. Justeru, amat wajar jika impak perbelanjaan Kerajaan Negeri dinilai secara ilmiah. Hal ini dapat membantu memberi panduan kepada Kerajaan Negeri dalam merencana perbelanjaan fiskal negeri dalam mengoptimumkan setiap Ringgit yang dibelanjakan kepada perkara-perkara yang lebih produktif dan meningkatkan pertumbuhan ekonomi negeri.

Impak pertumbuhan KDNK ke atas kutipan hasil (%)

Nota: Angka numerik dalam paparan di atas mewakili keanjalan hasil cukai bagi setiap peratusan pertumbuhan KDNK. Contohnya, setiap 1.0% pertumbuhan KDNK berpotensi menjana peningkatan jumlah hasil sebanyak 0.8%.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Secara keseluruhannya, pertumbuhan KDNK negeri menjana peningkatan kutipan hasil dengan impak yang berbeza-beza ke atas hasil cukai, hasil bukan cukai dan terimaan bukan hasil. Secara terperinci, setiap 1.0% pertumbuhan KDNK berpotensi menjana 0.8% kepada jumlah hasil cukai negeri. Bagi hasil bukan cukai pula, setiap 1.0% kenaikan KDNK berpotensi menjana 1.1% kepada hasil bukan cukai. Dapatan ini menunjukkan pertumbuhan KDNK negeri memberi impak yang lebih besar kepada penajaan hasil bukan cukai.

Seiring dengan hala tuju RPNS 2021-2025, inisiatif dalam menyokong kepada pertumbuhan sektor berimpak tinggi akan mempercepatkan pemulihan dan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Sektor ekonomi yang ingin dimajukan perlu dilihat daripada lensa jangka masa sama ada bagi tujuan pembangunan jangka masa pendek dan sederhana ataupun untuk pembangunan jangka masa panjang. Kemampuan sektor ekonomi untuk menjana pulangan kepada negeri pada situasi semasa lebih terdorong kepada penghasilan pulangan dalam jangka masa pendek dan sederhana.

Melalui dapatan analisis Kajian Jadual Input-Output Negeri Sembilan, terdapat enam sektor strategik yang mampu memberikan impak tinggi dalam penajaan hasil pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Antaranya sektor (i) pertanian; (ii) perlombongan dan pengkuarian; (iii) utiliti, pengangkutan & penyimpanan dan maklumat & komunikasi; (iv) perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan; (v) kewangan dan insurans, hartanah dan perkhidmatan; serta (vi) perkhidmatan-perkhidmatan lain. Penumpuan pembangunan kepada sektor-sektor ini akan membantu mengoptimumkan rangsangan pertumbuhan ekonomi negeri.

Kelestarian Penggunaan Sumber Alam dan Impak Alam Sekitar

Pertumbuhan ekonomi yang mampan penting bagi memastikan penggunaan sumber alam semula jadi yang cekap dan kesan aktiviti ekonomi ke atas alam sekitar yang minimum. Pertumbuhan ekonomi yang mampan menjadi teras utama dalam Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12, 2025) dan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG, 2030). Kedudukan ekonomi semasa mendapati intensiti penggunaan air terawat dan elektrik oleh ekonomi Negeri Sembilan melebihi purata intensiti nasional bagi kedua-dua jenis sumber tersebut. Di samping itu, perangkaan kadar kitar semula juga menunjukkan keadaan Negeri Sembilan masih berada pada kedudukan yang rendah berbanding dengan purata nasional. Kedua-dua indikator ini iaitu intensiti penggunaan air terawat dan elektrik serta kadar kitar semula menunjukkan situasi yang memerlukan intervensi ke arah ekonomi yang lestari kepada alam sekitar. Hal ini selari dengan matlamat RPNS menjadikan Negeri Sembilan Progresif, Sejahtera dan Lestari.

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025

Prospek Ekonomi Makro

Pengurusan ekonomi makro di bawah RPNS 2021-2025 akan ditumpukan kepada usaha mengekalkan kestabilan ekonomi makro melalui pertumbuhan yang mampan. Kerajaan Negeri akan beralih kepada matlamat yang mengimbangi antara objektif pertumbuhan ekonomi, pengagihan kekayaan dan kesejahteraan rakyat, serta kelestarian alam sekitar. Usaha ini selaras dengan keutamaan kepada ekonomi yang berteraskan rakyat. Oleh itu, RPNS 2021-2025 akan menetapkan matlamat yang merangkumi sasaran ekonomi makro dan sosioekonomi.

Persekitaran Ekonomi Global

Ekonomi Malaysia yang bersifat kecil dan terbuka bakal mendapat manfaat daripada prospek pengukuhan ekonomi dunia yang dijangka bertumbuh sebanyak 4.0% dalam tempoh 2021-2025 (*Paparan 2-15*). Selain itu, pertumbuhan ekonomi dunia juga bakal dipacu oleh pasaran baharu muncul dan negara membangun yang dijangka akan berkembang sebanyak 4.8% berbanding negara maju sebanyak 2.8%. Di samping itu, pertumbuhan ini juga didorong oleh pertumbuhan ekonomi ASEAN-5 yang dijangka bertumbuh sebanyak 5.1% bagi tempoh 2021-2025. Hal ini memberi petunjuk yang baik bahawa ekonomi Malaysia juga akan dapat manfaat bersama hasil pertumbuhan ini dengan jangkaan pertumbuhan sebanyak 4.7%.

Pada masa yang sama, perdagangan dunia juga dijangka pulih dan berkembang dengan lebih pesat iaitu sebanyak 5.4% setahun bagi tempoh 2021-2025. Prospek ini disokong oleh pertumbuhan eksport yang menggalakkan dalam kalangan negara pasaran baharu muncul dan ekonomi sedang membangun terutamanya ASEAN-5 yang dijangkakan bertumbuh sebanyak 8.1% setahun. Inflasi dunia pula dijangkakan meningkat pada kadar 4.8% setahun berikutan dengan jangkaan harga komoditi yang meningkat terutamanya pertumbuhan harga minyak mentah yang diunjur meningkat sebanyak 18.6% setahun. Walau bagaimanapun, peningkatan harga minyak ini mampu mengurangkan impak pergerakan inflasi yang lebih tinggi disebabkan peranan Malaysia sebagai salah satu negara pengeluar minyak mentah.

Secara keseluruhannya, ekonomi Malaysia dijangka mendapat manfaat seiring dengan pemulihan ekonomi dunia pasca pandemik COVID-19. Namun begitu, pemulihan ekonomi pasca pandemik COVID-19 dijangka berpanjangan menjangkau 2023 akibat ketidaktentuan ekonomi dunia yang sedang melanda. Risiko kelembapan dijangka meningkat kesan daripada ketidaktentuan geopolitik akibat krisis peperangan Rusia dan Ukraine serta sekatan ekonomi oleh kuasa-kuasa besar dunia seperti Amerika Syarikat dan Kesatuan Eropah. Selain itu, dasar sifar COVID-19 (*zero COVID-19 policy*) yang dipraktikkan Republik Rakyat China telah mengakibatkan gangguan rantai perbekalan global disebabkan sekatan pergerakan yang dilaksanakan. Oleh itu, ketidaktentuan ekonomi ini boleh menjejaskan pertumbuhan ekonomi Malaysia dalam jangka masa sederhana.

Paparan 2-15

Prospek Ekonomi Global, 2016-2025

Perkara	Kadar Purata Pertumbuhan Tahunan, %	
	2016-2020	2021-2025 ³
Pengeluaran Dunia	2.1	4.0
Negara Maju	0.8	2.8
Pasaran Baru Muncul dan Ekonomi Sedang Membangun	3.1	4.8
ASEAN-5 ¹	3.5	5.1
Malaysia	2.8	4.7
Perdagangan Dunia	1.0	5.4
Import		
Negara Maju	0.9	5.3
Pasaran Baru Muncul dan Ekonomi Sedang Membangun	1.1	6.0
ASEAN-5 ¹	2.5	9.2
Malaysia	0.2	8.2
Eksport		
Negara Maju	0.6	5.0
Pasaran Baru Muncul dan Ekonomi Sedang Membangun	1.8	5.7
ASEAN-5 ¹	2.8	8.1
Malaysia	2.5	6.1
Harga Pengguna		
Dunia	3.3	4.8
Negara Maju	1.3	3.0
Pasaran Baru Muncul dan Ekonomi Sedang Membangun	4.8	6.1
ASEAN-5 ¹	2.4	2.9
Malaysia	1.3	2.5
Harga Komoditi		
Bukan Bahan Api (purata berdasarkan pemberat import komoditi dunia)	3.0	6.8
Minyak Mentah (AS\$ setong) ²	53.3	86.3
Pertumbuhan (%)	-1.2	18.6

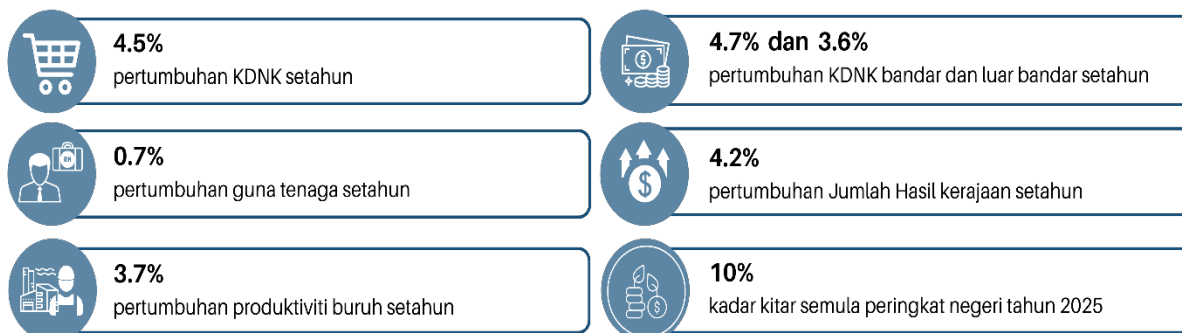
Nota: ¹ Filipina, Indonesia, Malaysia, Thailand, Vietnam. ² Purata harga minyak mentah *UK Brent, Dubai Fateh* dan *West Texas Intermediate*. ³ Anggaran.

Sumber: Tabung Kewangan Antarabangsa (2022)

Ekonomi Dalam Negeri

Ekonomi Negeri Sembilan berkembang sederhana dalam tempoh 2016 hingga 2020 dengan pertumbuhan pada kadar purata 2.6% setahun. Krisis pandemik COVID-19 yang melanda seluruh negara pada tahun 2020 telah menyumbang kepada pertumbuhan sederhana tersebut. Dalam keadaan ekonomi normal, ekonomi Negeri Sembilan bertumbuh melebihi paras 3.0% dengan mencatat pertumbuhan purata 4.8% setahun sepanjang tempoh 2016 hingga 2019.

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, ekonomi negeri diunjur mencatat pertumbuhan yang lebih baik berbanding tempoh 2016-2020. Unjuran pertumbuhan KDNK garis dasar 2021-2025 dibuat berdasarkan sasaran Rancangan Malaysia Kedua Belas menyasarkan pertumbuhan ekonomi Malaysia sebanyak 4.5% hingga 5.5% setahun. Perkara ini dilakukan dengan menggunakan andaian bahawa struktur ekonomi Negeri Sembilan yang hampir menyamai dengan struktur ekonomi peringkat nasional.

Paparan 2-16
Ringkasan Matlamat dan Fokus Utama Ekonomi Makro, 2021-2025
Matlamat Ekonomi Makro

Strategi Utama Ekonomi Makro

- Mengembalikan momentum perubahan struktur ekonomi
- Menambah baik pemantauan ekonomi sektoral
- Melonjakkan pertumbuhan melalui peningkatan produktiviti
- Merapatkan jurang pembangunan antara daerah
- Mempelbagaikan sumber pendapatan negeri
- Memperkenalkan pertumbuhan hijau sebagai sumber jaya negeri

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Keluaran Dalam Negeri Kasar

Unjuran menunjukkan ekonomi Negeri Sembilan dijangka berkembang sekitar 4.5% setahun (*Paparan 2-16*). Jangkaan ini lebih tinggi berbanding pertumbuhan bagi tempoh 2016 hingga 2020 iaitu berkembang sebanyak 2.6%. Perkara ini berdasarkan kepada jangkaan ekonomi yang mengalami pemulihan berterusan tanpa kawalan perintah pergerakan berskala besar. Prospek pemulihan ekonomi dunia dan Malaysia juga berperanan dalam membantu meningkatkan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Pada tahun 2023, ekonomi dijangka kembali kepada situasi sebelum pandemik dan anggaran pertumbuhan dijangka lebih stabil.

Keluaran Dalam Negeri Kasar Bandar dan Luar Bandar

Seiring dengan jangkaan perkembangan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan, pertumbuhan KDNK bagi kawasan bandar dan luar bandar masing-masing dijangka bertumbuh sebanyak 4.7% dan 3.6% (*Paparan 2-16*). Jangkaan pertumbuhan kawasan luar bandar ini dijangka bertumbuh seiring dengan inisiatif yang akan diberi keutamaan seperti pemerkasaan ekonomi mengikut kekuatan setiap daerah, pembangunan infrastruktur, penerokaan sumber kekayaan baharu, peningkatan keupayaan komuniti luar bandar, dan pengukuhan kesejahteraan komuniti luar bandar. Selain itu, pertumbuhan kawasan bandar pula dipengaruhi oleh pembangunan *Malaysia Vision Valley 2.0* (MVV 2.0) yang akan dilaksanakan di daerah Seremban dan Port Dickson.

Produktiviti Buruh

Usaha untuk mempercepat peningkatan produktiviti akan diteruskan bagi membantu memberi lonjakan pertumbuhan ekonomi. Kadar purata pertumbuhan tahunan produktiviti buruh dijangka meningkat sebanyak 3.7% setahun bagi tempoh 2021 hingga 2025 (*Paparan 2-16*). Kadar pertumbuhan ini diunjur lebih tinggi berbanding tempoh 2016 hingga 2020 iaitu sebanyak 2.2%. Unjuran ini disandarkan kepada pertumbuhan KDNK yang dijangka terus berkembang dan seterusnya menyumbang kepada pertumbuhan produktiviti buruh yang lebih tinggi.

Guna Tenaga

Ekonomi negeri dijangka mengekalkan guna tenaga penuh dengan pengangguran dianggarkan pada kadar 3.2% setahun bagi tempoh 2021 hingga 2025. Guna tenaga pula dijangka meningkat pada kadar yang lebih tinggi iaitu peningkatan sebanyak 0.7% setahun (*Paparan 2-16*) berbanding 0.4% bagi tempoh 2016 hingga 2020. Pelaksanaan pembangunan MVV 2.0 dijangka menyumbang kepada peningkatan pertumbuhan pekerja berkemahiran tinggi dalam meningkatkan sumbangan produktiviti buruh pada peringkat negeri. Pertumbuhan ini selaras dengan perkembangan KDNK dan produktiviti buruh yang menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi negeri.

Kadar Kitar Semula

Kadar kitar semula negeri dijangka meningkat pada kadar 10% pada tahun 2025 (*Paparan 2-16*). Peningkatan jangkaan ini berlaku berdasarkan peningkatan usaha pertumbuhan hijau secara holistik yang akan diberi keutamaan oleh Kerajaan Negeri. Inisiatif kitar semula dan galakan penerimgunaan konsep ekonomi kitaran kepada sektor-sektor ekonomi negeri juga dijangka membantu bagi meningkatkan jangkaan kadar kitar semula pada peringkat negeri. Di samping itu, usaha untuk meningkatkan kesedaran kepada kepentingan kitar semula kepada masyarakat tempatan juga akan memberi manfaat kepada peningkatan kadar kitar semula yang disasarkan ini.

Kedudukan Fiskal Negeri

Sepanjang tempoh 2021 hingga 2025, pertumbuhan KDNK negeri dijangka bertumbuh dengan lebih baik iaitu pada kadar 4.5% (*Paparan 2-16*). Unjuran ini dijangka turut mempengaruhi jumlah hasil dengan jangkaan pertumbuhan sebanyak 4.2% setahun bagi tempoh 2021 hingga 2025. Unjuran ini memberi implikasi bahawa pertumbuhan ekonomi akan memberikan impak positif kepada peningkatan jumlah hasil Kerajaan Negeri. Di samping itu, peningkatan hasil juga dijangka meningkat lebih tinggi dengan mengambil kira inisiatif Kerajaan Negeri dalam mengembangkan hasil pendapatan negeri seperti usaha formalisasi ekonomi bayangan, transformasi sektor air dan pengenalan caj perkhidmatan ke arah kelestarian ekonomi.

Fokus Utama Ekonomi Makro

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, rangka kerja dasar ekonomi makro akan memberikan tumpuan kepada usaha memperkukuh asas dan kestabilan ekonomi melalui peralihan dan transformasi struktur. Usaha akan terus dilaksanakan bagi memastikan persekitaran ekonomi yang kondusif dan berdaya saing dalam pembangunan ekonomi yang lebih berdaya tahan. Enam fokus utama telah dikenal pasti bagi memperkukuh asas dan mengekalkan kestabilan ekonomi seperti berikut:

1. Mengembalikan momentum peralihan struktur ekonomi
2. Menambah baik pemantauan ekonomi sektoral
3. Melonjakkan pertumbuhan melalui peningkatan produktiviti
4. Merapatkan jurang pembangunan antara daerah
5. Mempelbagaikan sumber pendapatan negeri
6. Memperkenalkan pertumbuhan hijau sebagai sumber jaya negeri

Mengembalikan Momentum Peralihan Struktur Ekonomi

Walaupun persekitaran ekonomi mencabar, namun demikian pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan dijangka kembali pulih seiring dengan hala tuju untuk melonjakkan pertumbuhan ekonomi negeri. Dasar dan strategi akan ditumpukan pada usaha mempertingkatkan daya saing di samping memberi tumpuan kepada produktiviti dan peralihan kepada aktiviti yang memberi nilai ditambah tinggi dan berasaskan pengetahuan. Keperluan peralihan struktur ekonomi yang lebih bernilai tinggi dan kompleks amatlah penting dalam menyokong pembangunan MVV 2.0. Hal ini disebabkan pembangunan MVV 2.0 tersebut memerlukan penggunaan teknologi tinggi dan perkhidmatan lebih moden termasuklah bidang aeroangkasa, farmaseutikal dan maritim.

Sektor perkhidmatan akan terus menjadi sektor yang menerajui peralihan struktur ekonomi bagi meningkatkan lagi potensi pencapaian status negeri berpendapatan tinggi. Peranan sektor ini akan dipertingkatkan dengan memperkasa sektor perkhidmatan moden dalam mempercepat pertumbuhan pelbagai perkhidmatan pada peringkat hulu dan hiliran. Sektor ini akan disokong oleh strategi bagi meningkatkan lagi kecekapan melalui adaptasi teknologi dan keberkesanan rantaian bekalan melalui penerokaan pasaran yang meluas. Penekanan juga akan diberi untuk mempercepat pembangunan industri yang mempunyai potensi pertumbuhan yang tinggi termasuk industri halal dan kreatif serta pelancongan. Industri-industri ini dilihat mempunyai potensi dalam meningkatkan lagi rantaian nilai bagi sektor perkhidmatan.

Sektor pembuatan pula terus diberi keutamaan dalam peralihan kepada pengeluaran produk yang mempunyai nilai ditambah yang tinggi, pelbagai dan kompleks. Antara industri utama yang dijangka akan menerajui sektor pembuatan termasuk industri aeroangkasa, farmaseutikal dan maritim. Penerimgunaan teknologi juga akan dipertingkatkan dalam memberi sokongan kepada inovasi proses pengeluaran dan meningkatkan produktiviti. Selain itu, pembangunan kawasan industri berteknologi tinggi dijangka akan menjadi pemangkin dalam melonjakkan keupayaan negeri bagi membangunkan produk yang bernilai tinggi dan mewujudkan pekerjaan berkemahiran tinggi. Ekosistem perbekalan yang komprehensif dan bersepadu akan disokong dalam meningkatkan

penghasilan produk yang lebih sofistikated serta memastikan penyertaan yang tinggi daripada pemain industri tempatan agar tidak ketinggalan dengan pemain industri di luar Negeri Sembilan.

Seiring dengan hala tuju untuk mewujudkan ekosistem Agropolis, sektor pertanian dijangka menjadi kekuatan dalam penjanaan nilai ditambah bagi sektor berasaskan sumber melalui pengukuhan jaringan industri bagi menambah baik rantai bekalan. Sasaran dasar dan strategi yang khusus akan dilaksanakan untuk mempercepat perubahan sektor ini kepada sektor yang moden, dinamik dan berdaya saing. Sektor ini akan terus disokong dalam penerokaan industri baharu yang berasaskan bio-sumber serta agromakanan dan akan disepadukan dengan aktiviti-aktiviti penyelidikan, pembangunan, pengkomersialan dan inovasi (R&D&C&I). Seiring dengan hala tuju jaminan sumber makanan yang berterusan, Kerajaan Negeri juga akan menumpukan kepada matlamat dalam meningkatkan lagi nilai tahap sara diri (SSL) merentasi semua subsektor pertanian. Penekanan akan diberikan kepada usaha mengoptimumkan penggunaan tanah, meningkatkan kapasiti bekalan input makanan subsektor ternakan dan akuakultur, meningkatkan kadar penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi dan mempercepat peralihan kaedah pengeluaran kepada penggunaan teknologi.

Menambah Baik Pemantauan Ekonomi Sektoral

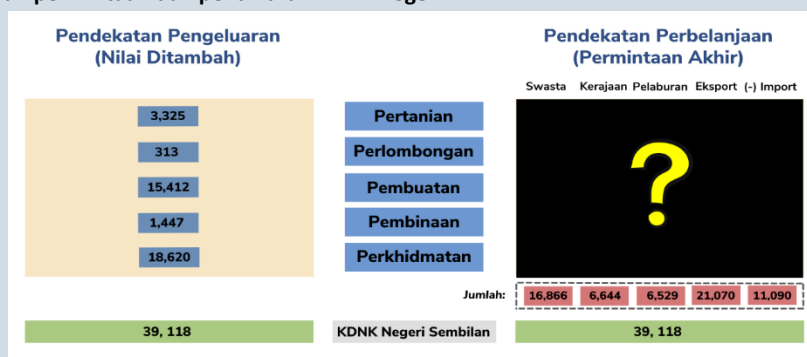
Sistem pemantauan ekonomi sektoral akan diperkukuh melalui pembangunan Jadual Input-Output Negeri dan Daerah dalam menangani masalah “titik buta” antara sisi penawaran dan permintaan KDNK (*Kotak Artikel 2.3*). Selain itu, beberapa akaun satelit turut sama telah dibangunkan dalam menyokong pembangunan Jadual Input-Output Negeri dan Daerah. Antara akaun satelit yang telah dibangunkan termasuklah Akaun Satelit Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana, Pertanian, Pelancongan, Alam Sekitar serta Demografi dan Tenaga Buruh.

Pembangunan kerangka pemantauan ini akan membantu Kerajaan Negeri memantau perkembangan dan melihat kepada penyelarasan antara sisi penawaran dan permintaan KDNK. Tambahan lagi, kerangka ini juga membantu dalam penggubalan dasar berasaskan bukti serta meningkatkan lagi kecekapan penggubalan dasar tersebut. Oleh itu, Kerajaan Negeri berserta agensi kerajaan lain boleh melakukan intervensi yang lebih bersasar dan produktif dalam meningkatkan lagi pembangunan ekonomi Negeri Sembilan secara keseluruhannya.

Kotak Artikel 2.3
Titik Buta dalam Perancangan Ekonomi Sektoral

Secara prinsipnya, Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) digunakan secara meluas dalam mengukur saiz dan kadar pertumbuhan ekonomi di peringkat nasional dan negeri. Terdapat dua komponen yang selalu digunakan dalam pengiraan KDNK, iaitu sisi penawaran (sektoral) dan permintaan. Pengiraan KDNK melalui dua komponen ini penting dalam melihat keseimbangan ekonomi supaya jurang yang melebar antara penawaran dan permintaan dapat dikenal pasti serta dilakukan intervensi dalam mengekalkan keseimbangan ekonomi.

Mengikut rekod data dari Jabatan Perangkaan Malaysia, pengiraan KDNK melalui dua komponen tersebut hanya tersedia di peringkat nasional dan tidak tersedia di peringkat negeri. Pengiraan KDNK di peringkat negeri pula hanya tersedia pada sisi penawaran sahaja. Ketiadaan data KDNK dari sisi permintaan akan mewujudkan satu fenomena “titik buta” dalam aliran penawaran dan permintaan ekonomi negeri seperti dalam paparan di bawah. Oleh itu, pembangunan Jadual Input-Output Negeri Sembilan membantu pengiraan KDNK melalui dua komponen tersebut seperti yang ditunjukkan paparan di bawah.

Titik buta dalam aliran permintaan dan penawaran KDNK negeri

Pembangunan jadual input-output dalam aliran permintaan dan penawaran KDNK negeri

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Selain itu, pembangunan Jadual Input Output juga boleh menyediakan maklumat-maklumat penting dalam perancangan ekonomi negeri. Antara maklumat-maklumat tersebut termasuklah:

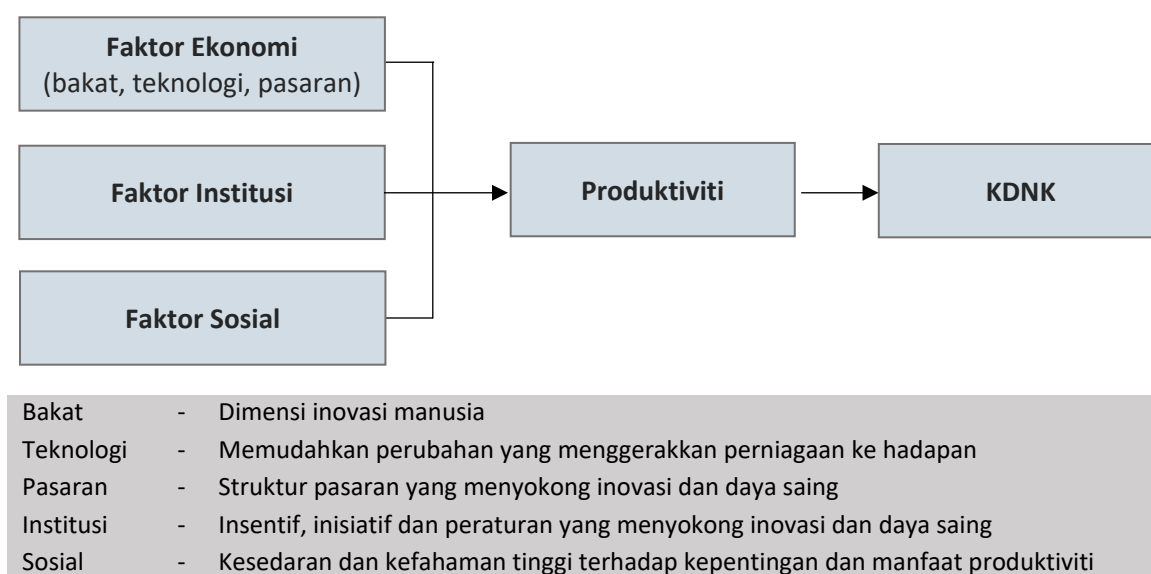
1. Aliran penawaran atau pembekalan output oleh sesebuah sektor kepada sektor-sektor lain untuk digunakan sebagai input pengeluarannya;
2. Sumbangan sektor ekonomi kepada penjanaan nilai ditambah dan sumbangan perbelanjaan akhir ke atas ekonomi Negeri Sembilan yang menjadi komponen utama dalam pengiraan KDNK;
3. Kebergantungan penawaran dan penggunaan output oleh sektor ekonomi melalui pertalian langsung dan tak langsung (*backward* dan *forward*) bagi mengenal pasti sektor strategik dalam menjana ekonomi Negeri Sembilan.
4. Mengukur kekuatan dan menentukan kebitaraan sektor ekonomi daerah berdasarkan perkara berikut:
 - a. Sektor ekonomi utama dan sokongan daerah sama ada sektor primer, sekunder ataupun tertiar;
 - b. Sektor ekonomi baru (*emerging sector*) bagi daerah terlibat dari projek-projek dalam perancangan; dan
 - c. Peranan yang dimainkan oleh sesuatu sektor kepada daerah, sama ada peranan utama (sektor utama) ataupun peranan sokongan.

Melonjakkan Pertumbuhan melalui Peningkatan Produktiviti

Pertumbuhan produktiviti berkait rapat dengan pertumbuhan ekonomi. Produktiviti yang tinggi diterjemahkan kepada pertumbuhan ekonomi yang tinggi dan sebaliknya. Ekonomi maju memiliki pertumbuhan KDNK per kapita tinggi kerana disokong oleh pertumbuhan produktiviti. Peningkatan produktiviti bukan sahaja disumbang oleh faktor ekonomi seperti bakat, teknologi dan pasaran tetapi turut disokong oleh kecekapan dalam tadbir urus institusi dan faktor sosial. Pengaruh ketiga-tiga faktor ini dapat ditunjukkan pada *Paparan 2-17*.

Paparan 2-17

Faktor yang Mempengaruhi Produktiviti

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Ketiga-tiga faktor penentu produktiviti di atas perlu diberi penekanan dalam RPNS 2021-2025 untuk melonjakkan pertumbuhan ekonomi. Pertumbuhan ekonomi yang tidak disokong oleh peningkatan produktiviti bermakna pertumbuhan tersebut disokong oleh penggunaan sumber ekonomi yang tinggi. Sebaliknya, pertumbuhan ekonomi yang dipacu oleh produktiviti memberi petunjuk bahawa penggunaan sumber yang cekap. Faktor ekonomi lebih terarah kepada inovasi dan kecekapan pemain industri, faktor institusi melibatkan inovasi dalam pentadbiran awam manakala faktor sosial merujuk kepada pemikiran masyarakat.

Merapatkan Jurang Pembangunan antara Daerah

Keutamaan akan terus diberi bagi merapatkan jurang pembangunan antara daerah bagi memastikan pembangunan daerah yang lebih seimbang. Sehubungan dengan itu, pembangunan merentasi sempadan antara daerah akan diberi penekanan manakala pembangunan infrastruktur yang lebih inklusif di kawasan luar bandar akan dipercepatkan lagi. Kerajaan Negeri akan mengambil langkah dalam membangunkan potensi setiap daerah yang berdaya maju dengan meneroka sumber

pertumbuhan baharu. Penekanan juga akan diberi kepada meningkatkan lagi keupayaan dan kesejahteraan komuniti luar bandar bagi menambah baik daya huni kawasan luar bandar.

Potensi setiap daerah akan diberikan tumpuan bagi menggalakkan pertumbuhan ekonomi luar bandar yang mampan dan menyeluruh. Kekuatan sektor ekonomi setempat yang dikenal pasti akan disokong bagi meningkatkan lagi kapasiti pengeluaran. Konsep pembangunan Agropolis juga akan diguna pakai dalam mentransformasikan kawasan luar bandar bagi menyokong pertumbuhan sektor pertanian negeri. Selain itu, Kerajaan Negeri akan memberi penekanan terhadap usaha untuk memanfaatkan integrasi merentas sektor seperti agropelancongan bagi menjana pendapatan kepada masyarakat luar bandar. Perkara ini membantu dalam penerokaan kepada sumber pertumbuhan baharu yang akan meningkatkan lagi daya saing ekonomi luar bandar.

Bagi merancakkan lagi aktiviti ekonomi luar bandar, Kerajaan Negeri akan memberi keutamaan kepada pembangunan infrastruktur dan prasarana teknologi perkhidmatan ICT. Jalan perhubungan antara desa dan ketersambungan kepada jalan raya utama akan dinaik taraf manakala penyediaan perkhidmatan internet dan telekomunikasi akan dibangunkan seiring dengan persekitaran ke arah internet benda (IoT). Langkah ini akan membantu meningkatkan mobiliti masyarakat setempat dan menarik pelaburan swasta bagi meneroka potensi sumber ekonomi baharu di kawasan luar bandar.

Mempelbagaikan Sumber Pendapatan Negeri

Keutamaan penjanaan hasil Kerajaan Negeri akan terarah kepada komponen hasil bukan cukai. Tumpuan kepada hasil bukan cukai dicadangkan berdasarkan kepada dua pertimbangan. Pertama, analisis kajian mendapati keupayaan hasil bukan cukai dalam menjana nilai KDNK adalah lebih tinggi berbanding hasil cukai dan terimaan bukan hasil. Kedua, hasil bukan cukai bersifat dinamik dan berkorelasi dengan prestasi ekonomi negeri berbanding dengan hasil cukai yang lebih bersifat statik. Keadaan ini memberi petunjuk bahawa usaha untuk meningkatkan pertumbuhan ekonomi akan secara tak langsung turut menjana hasil bukan cukai dan membuka ruang yang lebih mudah kepada penjanaan sumber hasil baharu. Justeru, berdasarkan analisis dan kedudukan semasa ekonomi Negeri Sembilan, terdapat beberapa bidang berpotensi meningkatkan kutipan hasil antaranya formalisasi ekonomi bayangan (*shadow economy*), mekanisme kelestarian tarif dan transformasi komoditi air serta pengenalan caj perkhidmatan yang menjurus ke arah kelestarian ekonomi.

Berdasarkan kajian, ekonomi bayangan di Malaysia dianggarkan bersaiz sekitar satu-per-tiga daripada KDNK. Walaupun tiada anggaran rasmi dibuat untuk Negeri Sembilan, saiz ekonomi bayangan dijangka signifikan, selari dengan perkembangan sektor tak formal. Situasi ini bersandar kepada fakta jumlah tenaga buruh di Negeri Sembilan yang menurun sejak tahun 2019. Hal ini menandakan kadar penyertaan buruh dalam sektor formal di Negeri Sembilan semakin menurun. Salah satu pendekatan untuk mengurangkan saiz ekonomi bayangan dan meningkatkan hasil Kerajaan Negeri adalah dengan memberi galakan kepada usahawan tak formal untuk berdaftar dengan Kerajaan Negeri melalui Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Peningkatan pendaftaran perniagaan berpotensi meningkatkan hasil PBT dan secara tidak langsung mengurangkan kebergantungan kewangan PBT kepada Kerajaan Negeri.

Seterusnya, kadar air tidak berhasil atau *non-revenue water* (NRW) adalah sekitar satu-per-tiga daripada jumlah pengeluaran air terawat di Negeri Sembilan untuk tahun 2018 hingga 2020. Kadar NRW yang tinggi adalah tidak lestari terhadap alam sekitar dan memberikan cabaran kewangan kepada syarikat pengurusan air terawat negeri. Justeru, terdapat pendekatan yang boleh dipertimbangkan oleh Kerajaan Negeri berkenaan dengan penjanaan hasil melalui sumber air terawat secara lestari. Iaitu menambah baik pengurusan perkhidmatan air dengan meningkatkan caj air mentah dan kadar tarif air terawat yang lebih sesuai secara bersasar atau berseghmen kepada kumpulan pengguna tertentu. Pertambahan hasil daripada kenaikan bersasar ini dapat meringankan beban kewangan syarikat pengurusan air dan menggalakkan pelaburan pembangunan infrastruktur air yang lebih berdaya tahan sebagai langkah meminimumkan kadar NRW. Selain itu, Kerajaan Negeri boleh mempertimbangkan sumber air terawat sebagai perniagaan komoditi untuk dieksport ke negeri lain.

Selain itu, pelbagai bentuk caj baharu yang menjurus kepada kelestarian pembangunan ekonomi boleh diperkenalkan kepada sektor ekonomi bagi memastikan penggunaan sumber yang cekap. Oleh itu, transformasi kepada kualiti perkhidmatan berkenaan alam semula jadi akan ditambah baik secara menyeluruh bagi menyokong usaha melestarikan alam sekitar. Kerajaan Negeri akan mengambil langkah untuk mengkaji pelaksanaan permit pencemar yang mempunyai potensi untuk bertindak sebagai instrumen kawalan pencemaran. Instrumen ini akan memberi galakan kepada pihak industri untuk beralih kepada amalan pengeluaran hijau di samping menjadi sumber pendapatan baharu kepada negeri. Selain itu, bayaran perkhidmatan ekosistem akan dikaji semula bagi menampung kos penyelenggaraan kemudahan awam serta menambah baik program pemeliharaan dan pemuliharaan hutan dan biodiversiti. Justeru, langkah ini mencapai matlamat pengurusan hutan dan biodiversiti secara mampan.

Memperkenalkan Pertumbuhan Hijau sebagai Sumber Jaya Negeri

Tumpuan kepada penambahbaikan kualiti dan kecekapan penggunaan sumber alam sekitar dalam mengimbangi antara pembangunan ekonomi negeri dan juga pemuliharaan khazanah semula jadi negeri akan menjadi keutamaan Kerajaan Negeri. Keutamaan akan diberikan kepada usaha untuk meningkatkan kecekapan pengurusan sumber bagi memastikan penggunaan sumber alam semula jadi terus digunakan dengan mampan. Antaranya penerokaan potensi penjanaan tenaga boleh baharu (TBB) dalam mengurangkan kebergantungan kepada sumber alam semula jadi negeri. Di samping itu, Kerajaan Negeri juga memberi penekanan terhadap konservasi kepelbagaian biologi hutan dalam usaha untuk memelihara kepelbagaian flora dan fauna.

Pada masa yang sama, usaha bagi mempercepat adaptasi ekonomi kitaran juga akan dilakukan dalam memberi sokongan kepada pertumbuhan dan pelaburan hijau yang bersesuaian. Usaha ini dilakukan bagi memulihkan semula aset semula jadi negeri dalam memastikan kemampanan pertumbuhan negeri seiring dengan kelestarian alam sekitar. Penerimgunaan konsep ekonomi kitaran melalui pendekatan 3R iaitu, Kurangkan (*Reduce*), Guna Semula (*Reuse*) dan Kitar Semula (*Recycle*) dilihat mampu mengurangkan sisa-sisa penggunaan yang boleh mencemarkan alam sekitar. Oleh itu, Kerajaan Negeri memberi keutamaan dalam peralihan daripada konsep ekonomi linear kepada ekonomi kitaran bagi meningkatkan lagi kemampanan pertumbuhan ekonomi negeri.

Kesimpulan

Sepanjang tempoh 2016 hingga 2020, ekonomi Negeri Sembilan dilihat berkembang pada kadar pertumbuhan yang sederhana. Kejutan ekonomi akibat krisis pandemik COVID-19 telah memberi kesan yang ketara serta mengurangkan momentum pertumbuhan ekonomi dan kedudukan fiskal negeri. Walau bagaimanapun, ekonomi Negeri Sembilan dijangka mencatat pertumbuhan yang kukuh dan mampan untuk tempoh 2021 hingga 2025. Pengukuhan asas dan peralihan struktur ekonomi makro akan diberi penekanan dengan mempercepat pemulihan dan menjana semula aktiviti ekonomi yang lebih mampan. Usaha ini penting bagi menyediakan rangka awal dalam mencapai matlamat Negeri Sembilan Moden 2045 dan seterusnya memastikan pembangunan ekonomi terus maju serta mampan demi kesejahteraan rakyat.

Peralihan struktur ekonomi makro yang lebih mampan memerlukan jangka masa yang panjang untuk mencapai kesan yang optimum. RPNS 2021-2025 menyediakan hala tuju ke arah peralihan struktur tersebut dengan mengenal pasti enam strategi utama yang perlu diberi perhatian. Keberkesanan kepada strategi tersebut dijangka akan dinikmati oleh ekonomi Negeri Sembilan melepasi tahun 2025. Justeru, tempoh 2021-2025 adalah jangka masa yang penting kepada Kerajaan Negeri dalam memastikan pembinaan sebuah asas dan struktur ekonomi yang kukuh bagi menyokong pertumbuhan ekonomi masa hadapan.

Nota Hujung

¹ Kategori kemahiran pekerjaan dikelaskan mengikut Piawaian Pengelasan Pekerjaan Malaysia (MASCO, 2018) 1-digit. Sembilan jenis pekerjaan pada peringkat pengelasan MASCO 1-digit dikelaskan mengikut kategori kemahiran berikut:

a) Pekerja Berkemahiran Tinggi

Pengurus, Profesional, Juruteknik dan Profesional bersekutu

b) Pekerja Separa Mahir

Pekerja Sokongan Perkeranian, Pekerja Perkhidmatan dan Jualan, Pekerja Mahir Pertanian, Perhutanan, Penternakan dan Perikanan, Pekerja Kemahiran dan Pekerja Pertukangan, Operator Mesin dan Loji, dan Pemasang

c) Pekerja Berkemahiran Rendah

Pekerja Asas.

² Indeks ini digunakan untuk mengukur perubahan struktur sesebuah ekonomi dalam jangka masa tertentu (dalam kajian ini jangka masa bersamaan lima tahun). Indeks Perubahan Struktur (SCI) ini dikira berdasarkan persamaan berikut:

$$SCI = \frac{1}{2} \sum_{i=t}^n |X_{i,t} - X_{i,t-5}|,$$

di mana $X_{i,t}$ adalah sumbangan purata sektor i dalam ekonomi bagi tahun yang terkini manakala $X_{i,t-5}$ pula adalah sumbangan purata sektor bagi tempoh lima tahun yang ke belakang. Penggunaan purata lima tahun adalah untuk mengabstrak daripada variasi jangka pendek dalam komposisi ekonomi. Penerangan yang lebih terperinci berkenaan dengan SCI, sila rujuk *Productivity Commission* (1998).

Sumber Rujukan

1. Jabatan Perangkaan Malaysia (2022). Laporan Sosioekonomi Negeri, Negeri Sembilan. Putrajaya.
2. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a). Statistik utama tenaga buruh, Malaysia/Negeri, Siri Masa 1982-2020. Putrajaya.
3. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021b). Penduduk bekerja mengikut pekerjaan, Malaysia/Negeri, Siri Masa 1982-2020. Putrajaya.
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c). Penduduk bekerja mengikut industri, Malaysia/Negeri, Siri Masa 1982-2020. Putrajaya.
5. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a). *State GDP Table 2015-2020*. Putrajaya.
6. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b). *My Local Stats Negeri Sembilan*. Putrajaya.
7. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020c). *My Local Stats Malaysia*. Putrajaya.
8. Jabatan Perangkaan Malaysia (2019). *My Local Stats Malaysia*. Putrajaya.
9. Jabatan Perangkaan Malaysia (2018). *My Local Stats Negeri Sembilan*. Putrajaya.
10. Jabatan Perangkaan Malaysia (2017). *My Local Stats Negeri Sembilan*. Putrajaya.
11. Jabatan Perangkaan Malaysia (2015). *National Accounts GDP by State*. Putrajaya.
12. Jabatan Perangkaan Malaysia (2010). *National Accounts GDP by State*. Putrajaya.
13. Pejabat Kewangan Negeri Sembilan (2020). Prestasi Kewangan Tahun 2010-2020. Data yang tidak diterbitkan.
14. *Productivity Commission* (1998). *Aspects of Structural Change in Australia. Research Paper, AusInfo. Canberra*.
15. Tabung Kewangan Antarabangsa (2022). *War Sets Back the Global Recovery. World Economic Outlook. Washington, DC*.

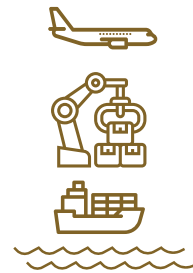

BAB 3

BAB 3:

MVV 2.0 DAN INDUSTRI TUMPUAN SEBAGAI PEMANGKIN PERTUMBUHAN EKONOMI NEGERI

Pendahuluan		3-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pertumbuhan Ekonomi Kawasan MVV 2.0	3-4
	Perkembangan Semasa Industri Tumpuan	3-7
Isu dan Cabaran	Cabaran Merekayasa Pembangunan MVV 2.0 yang Inklusif	3-10
	Cabaran Ketersediaan Asas Ekonomi dalam Kawasan MVV 2.0	3-11
	Kekangan Menilai <i>Outcome</i> Pembangunan Industri Tumpuan	3-12
	Cabaran Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan	3-13
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	3-15
	Pengoptimuman Pembangunan Kawasan MVV 2.0 bagi Pertumbuhan Inklusif	
	Bidang Fokus B	3-18
	Peningkatan Ketersediaan Asas Pertumbuhan Kawasan MVV 2.0	
	Bidang Fokus C	3-21
	Penambahbaikan Ekosistem Penilaian <i>Outcome</i> Industri Tumpuan	
	Bidang Fokus D	3-21
	Pengukuhan Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan dan Penyampaian	
Sokongan Institusi		3-22
Kesimpulan		3-23

Pendahuluan

Perancangan pembangunan berskala besar dan berimpak tinggi bagi mempertingkatkan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan telah dirancang oleh Kerajaan Negeri dengan kerjasama Kerajaan Persekutuan melalui projek pembangunan *Malaysia Vision Valley 2.0* (MVV 2.0). Inisiatif projek pembangunan bersepadu dan komprehensif ini telah menjadi agenda pembangunan pada peringkat nasional seperti yang ditekankan dalam Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12). Sasaran bagi MVV 2.0 ialah menjadi sebuah metropolis bertaraf dunia yang berdaya saing, inklusif dan bersih serta akan dipacu oleh pertumbuhan projek *Heartbeat* MVV 2.0 yang terdiri daripada industri aeroangkasa, maritim dan taman teknologi. Selain daripada itu, industri tumpuan seperti halal turut diberikan penekanan yang bertindak sebagai industri pemangkin dalam memacu pertumbuhan yang lebih mampan dalam kawasan MVV 2.0.

Terdapat beberapa cabaran yang dihadapi dalam memastikan pembangunan MVV 2.0 dan industri tumpuan ini dapat memberikan impak yang tinggi kepada ekonomi negeri, seperti merekayasa perancangan pembangunan yang inklusif. Selain itu, ketersediaan asas ekonomi yang kukuh juga merupakan cabaran yang dihadapi bagi menyokong ekosistem perniagaan dalam MVV 2.0 merangkumi rantai perbekalan domestik, modal insan dan infrastruktur yang tersedia. Kekangan dalam menilai *outcome* pembangunan industri tumpuan juga menjadi cabaran untuk menilai potensi penjanaan pendapatan kepada ekonomi negeri. Selain daripada itu, terdapat cabaran yang disebabkan oleh ketidakcekapan dalam mekanisme pelaksanaan yang boleh menjejaskan kebolehlaksanaan projek berimpak tinggi.

Bagi memastikan pembangunan yang dirancang akan memberi impak menyeluruh kepada semua pemegang taruh, Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 akan melihat kepada langkah untuk memastikan perancangan ekonomi akan memberikan manfaat yang inklusif merentasi sektor ekonomi dan daerah serta menyediakan asas pertumbuhan yang mencukupi bagi menyokong keperluan industri dan pelabur. Selain itu, penilaian impak industri tumpuan yang menjadi pemacu pertumbuhan ekonomi akan ditambah baik melalui ekosistem yang bersepadu dan berdasarkan bukti yang selaras bagi memberikan maklumat yang tepat untuk perancangan yang lebih baik. Mekanisme pelaksanaan akan diperkukuh bagi mewujudkan sistem pengurusan yang lebih baik dan meningkatkan kecekapan penyampaian dan penyebaran maklumat agenda pembangunan negeri.

Kemajuan dan Pencapaian

Berdasarkan kepada perancangan ekonomi pada peringkat nasional dalam RMKe-12, penumpuan diberikan bagi mempertingkatkan lagi aktiviti ekonomi melalui pertumbuhan nod utama di kawasan titik tumpuan. Hal ini adalah untuk membantu menyeimbangkan jurang pertumbuhan ekonomi antara daerah, membantu menarik pelaburan strategik, meningkatkan kesan limpahan ke kawasan sekitar dan menggalakkan pertumbuhan aktiviti ekonomi baharu yang berdaya saing tinggi. Pembangunan kawasan MVV 2.0 merupakan pembangunan pemangkin yang dirancang untuk menyediakan pertumbuhan baharu. Rangka kerja strategik MVV 2.0 yang telah dibangunkan oleh Kerajaan Negeri menasaskan pertumbuhan kawasan berkenaan yang menuju ke arah sebuah metropolis yang bertaraf dunia dan berdaya saing, inklusif dan bersih seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 3.1*.

Pertumbuhan Ekonomi Kawasan MVV 2.0

Kawasan MVV 2.0 meliputi dua daerah utama iaitu daerah Seremban dan Port Dickson dengan jumlah penduduk sekitar 0.8 juta orang pada tahun 2020. Secara keseluruhannya, kedua-dua daerah ini menyumbang lebih daripada 79.0% kepada KDNK negeri dengan sektor pembuatan dan perkhidmatan menjadi penyumbang utama. Jika dari perspektif KDNK per kapita pula, Seremban mencatat purata pendapatan penduduk pada kadar RM46,575 manakala KDNK per kapita tertinggi direkodkan di Port Dickson iaitu pada paras RM87,837. Kedua-dua daerah ini juga menyerap tenaga yang tinggi iaitu secara keseluruhannya sebanyak 338,600 orang bagi menyokong aktiviti ekonomi yang semakin pesat.

Pertumbuhan ekonomi kawasan MVV 2.0 akan terus dipacu oleh pembangunan projek *Heartbeat* MVV 2.0 meliputi empat parcel pembangunan utama yang terdiri daripada taman perindustrian, perumahan, Lembah Aeroangkasa Negeri Sembilan (NSAV) dan hab maritim bersepadu seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 3.2*. Pembangunan taman perindustrian sehingga kini telah dilancarkan pada pertengahan tahun 2021 bagi menyokong pembinaan infrastruktur menjelang tahun 2023. Selain itu, anggaran kos pembangunan kasar (GDC) untuk setiap cadangan pembangunan berfasa dalam MVV 2.0 telah diperincikan. Selain daripada itu, Kerajaan Negeri masih meneruskan usaha untuk mempercepatkan penyediaan asas pembangunan di kawasan yang telah dikenal pasti dapat menarik pelabur untuk meneroka peluang pelaburan baharu di Negeri Sembilan.

Kotak Artikel 3.1

Rangka Kerja Strategik MVV 2.0

MISI

PEMACU EKONOMI

PEMANGKIN

MVV:
SEBAGAI METROPOLIS
BERTARAF DUNIA YANG
BERDAYA SAING, INKLUSIF & BERSIH

01 MVV sebagai pemacu pertumbuhan di Negeri Sembilan dengan memanfaatkan pertumbuhan Conurbation Negara yang kukuh dan dinamik, agar mencapai hubungan sinergi dan simbiotik.	02 Untuk memastikan pertumbuhan MVV memberi manfaat kepada kumpulan berpendapatan rendah dan perniaga kecil di Negeri Sembilan	03 Untuk mengguna pakai dan membangunkan teknologi terkini bagi memastikan pertumbuhan hijau yang didorong oleh inovasi MVV & Negeri Sembilan dapat berdaya saing dan mencapai kemampanan fizikal

TEKNOLOGI BERSIH

PEMBUATAN
TEKNOLOGI TINGGI

- Industri Berteknologi Bersih
- Industri Berteknologi Tinggi
- Industri Penerbangan & Maritim
- Industri Am
- SME

PELANCONGAN
KESIHATAN
(Wellness Tourism)

- Kesejahteraan & Kesihatan
- Keseronokan keluarga-eko (ekopelancongan)
- Budaya & Warisan
- Sukan
- MICE
- Membeli-belah
- Pantai
- Bandar Tentara

PENDIDIKAN &
PENYELIDIKAN
BERASASKAN
KEMAHIRAN

- Institusi Latihan, Kolej & Universiti
- Membangun & Mengekalkan Bakat
- Kemahiran Baru Untuk Teknologi Bersih

PERKHIDMATAN
KHUSUS

- Perkhidmatan Logistik Bersepadu
- R&D
- Hab Utama, Pejabat Perwakilan & Pejabat Wilayah
- Pusat Data

MOBILITI MENYELURUH

INFRASTRUKTUR YANG CEKAP DAN MAMPAN

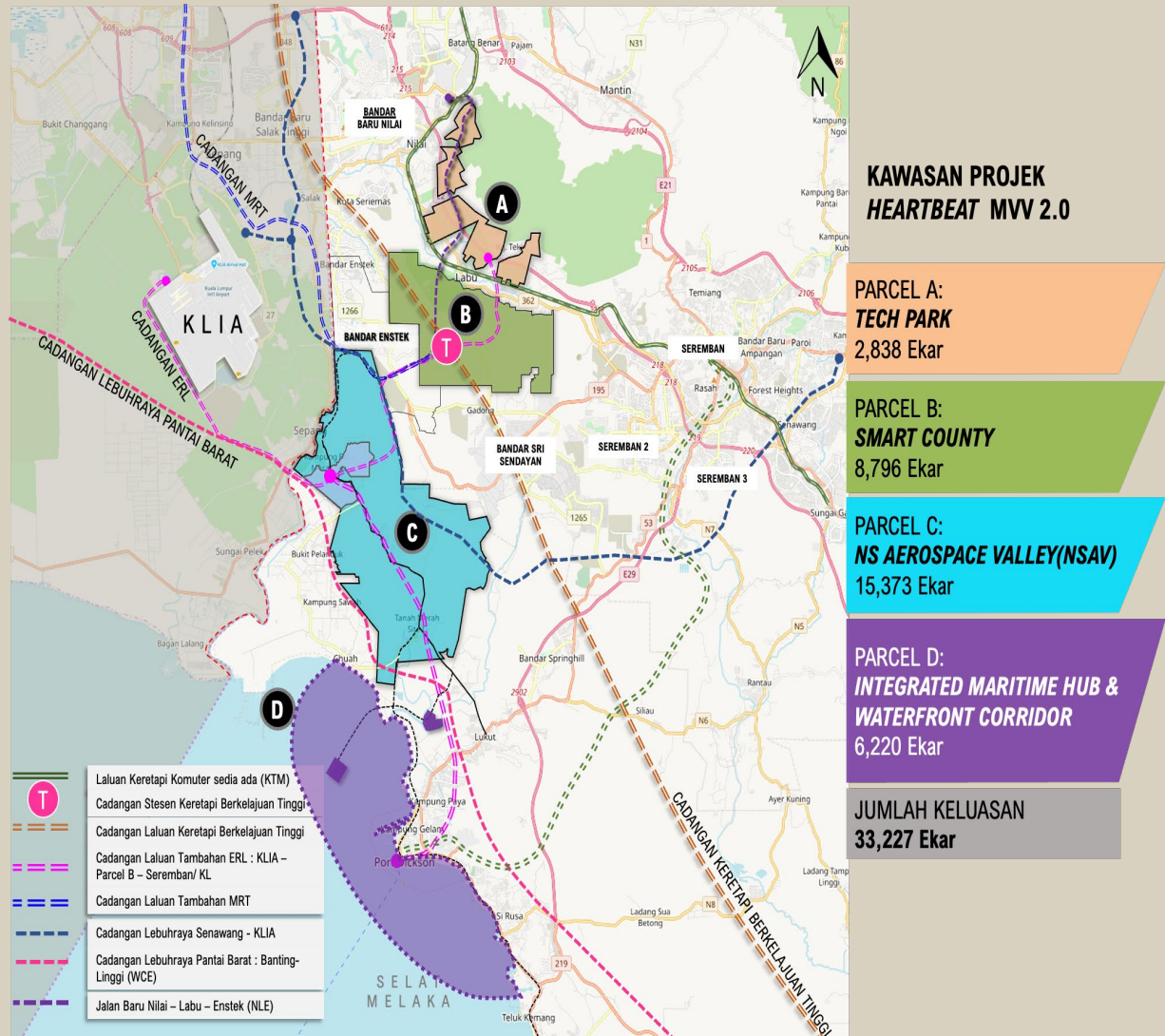
BANDAR YANG BOLEH DIDIAMI DAN PUSAT PERTUMBUHAN

BAKAT DAN MODAL INSAN YANG MANTAP

TADBIR URUS DAN PELAKSANAAN YANG KUKUH

Kotak Artikel 3.2**Peta Pelan Pembangunan MVV 2.0 dan Projek Heartbeat**

Zon potensi pembangunan MVV 2.0 meliputi Seremban-Nilai-Port Dickson telah dikenal pasti dalam Rancangan Fizikal Negara Ketiga yang berkeluasan 153,411 hektar. Empat pemacu pertumbuhan dalam MVV 2.0 melibatkan aktiviti pembuatan berteknologi tinggi, pelancongan kesejahteraan, pendidikan berasaskan kemahiran dan penyelidikan dan perkhidmatan khusus. Selain daripada itu, aktiviti ekonomi di kawasan MVV 2.0 akan mendapat lonjakan melalui pembangunan projek *Heartbeat* MVV 2.0 yang terdiri daripada empat projek utama berkeluasan sebanyak 33,227 ekar seperti yang dipaparkan dalam paparan di bawah.

Sumber: Perbadanan Negeri Sembilan (t.t)

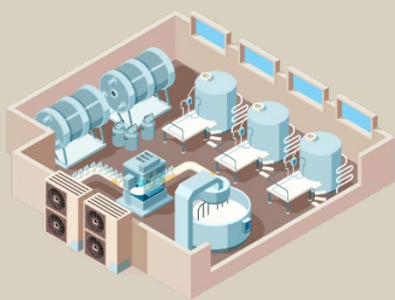
Perkembangan Semasa Industri Tumpuan

Industri Halal

Industri halal di Negeri Sembilan meliputi industri pembuatan makanan dan minuman, ramuan halal, farmaseutikal dan kosmetik serta peralatan perubatan yang diterajui oleh pemain industri bertaraf global. Perusahaan industri kotej pula banyak diusahakan oleh Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana (PMKS). Pada tahun 2021, sebanyak 434 syarikat di Negeri Sembilan telah menerima pensijilan halal yang terdiri daripada produk makanan dan minuman, farmaseutikal, kosmetik & dandanan diri, perkhidmatan makanan, pengilang peralatan tulen (OEM) dan logistik. Taman industri halal terutamanya di Techpark@Enstek sedang dalam proses peluasan fasa ketiga bagi menyokong pertumbuhan industri halal yang semakin mendapat permintaan tinggi di pasaran tempatan dan global. Selain itu, pewujudan Pusat Analisis Halal Malaysia (MyHAC) di Techpark@Enstek turut memberikan kelebihan untuk Negeri Sembilan dalam aktiviti penyelidikan dan pembangunan (R&D) produk halal. Kerajaan Negeri juga turut memperkenalkan inisiatif *Halal Cottage* bagi menaik taraf premis dan alatan bagi memenuhi piawaian persijilan halal.

Kotak Artikel 3.3

Pertumbuhan Industri Halal pada Peringkat Global dan Domestik

Pasaran Global

Unjuran pertumbuhan pasaran global industri halal 2024 berada pada paras RM10.2 trilion dengan kadar pertumbuhan purata tahunan sebanyak 3.1%.¹

Pasaran Tempatan

Industri halal menyumbang sebanyak 7.6% yang bernilai RM115.5 bilion kepada KDNK Malaysia pada tahun 2019.²

Prestasi Industri Tempatan

Industri halal berkembang pada kadar purata 5.5% setahun dalam tempoh 2016 hingga 2019 dan sebanyak 2,225 syarikat baharu telah menerima pensijilan halal yang menyediakan sebanyak 160,337 peluang pekerjaan baharu.²

Penciptaan peluang pekerjaan

Sebanyak 211 pertumbuhan yang berstatus halal telah dicatatkan di Negeri Sembilan pada tahun 2015 dan telah mewujudkan sebanyak 7,722 jumlah pekerjaan.⁴

Pertumbuhan industri halal di Negeri Sembilan

Kadar pertumbuhan purata tahunan pensijilan halal di Negeri Sembilan berkembang pada paras 2.6% setahun dalam tempoh tahun 2012-2021. Pada tahun 2021, 66.6% daripada persijilan halal terdiri daripada produk makanan dan minuman.³

Sumber:

¹Dinar Standard dan Salaam Gateway

²Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri Malaysia (2021)

³Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan (2022)

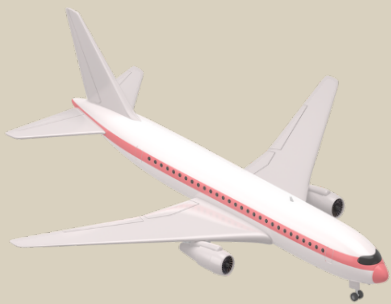
⁴Jabatan Perangkaan Malaysia (2017)

Industri Aeroangkasa

Pertumbuhan pesat industri aeroangkasa telah memberikan peluang kepada Malaysia secara amnya dan Negeri Sembilan khususnya untuk meneroka pembangunan industri berteknologi tinggi bertaraf global ini. Sebuah Kajian Kemungkinan Cadangan Pembangunan Lembah Aeroangkasa Negeri Sembilan (NSAV) telah dimuktamadkan bagi menilai potensi pembangunan NSAV di dalam kawasan MVV dari sudut kebolehlaksanaan, pelan konsep, keperluan infrastruktur dan pelaburan. Cadangan pembangunan berfasa NSAV ini akan melibatkan pembangunan di *Parcel C* di dalam kawasan MVV 2.0 dengan keluasan guna tanah dianggarkan melebihi 15,000 ekar. Aktiviti utama industri aeroangkasa di NSAV meliputi industri pembuatan aeroangkasa, penyelenggaraan, pembaikan dan baik pulih (MRO), barisan pemasangan akhir pesawat (FAL), pangkalan operasi tetap (FBO) dan aktiviti sokongan yang lain, termasuk kawasan perbandaran dan utiliti.

Kotak Artikel 3.4

Landskap Pertumbuhan dan Prospek Industri Aeroangkasa

Ekosistem Aeroangkasa di Malaysia

Industri aeroangkasa merangkumi aktiviti perindustrian yang melibatkan reka bentuk, pembangunan, pembuatan, pembinaan, baik pulih, serta pelupusan pesawat. Industri aeroangkasa di Malaysia terdiri daripada empat sub-aktiviti iaitu penyelenggaraan, pembaikan, dan baik pulih (MRO), pembuatan aeroangkasa, integrasi sistem, serta pendidikan dan latihan. Rangka Tindakan Industri Aeroangkasa 2030 (MAIB 2030)¹ yang telah diperkenalkan mengandungi sasaran keseluruhan industri serta strategi dan *outcome* yang dihasratkan².

Negeri Sembilan Aerospace Valley

Pembangunan industri strategik ini terletak di *Parcel C* di dalam kawasan MVV 2.0 dengan jarak sekitar 20 km daripada KLIA dan boleh menyokong operasi KLIA sebagai pintu masuk utama negara³.

Sistem Sokongan

Terdapat pemain industri utama iaitu Syarikat Safran *Landing Systems* yang bertapak di Bandar Sri Sendayan dan penyedia latihan iaitu Kolej Tafe, Universiti Nilai dan Politeknik Nilai yang mampu menyokong ekosistem aeroangkasa di Negeri Sembilan. Selain itu, kemudahan infrastruktur rangkaian lebuh raya yang mudah diakses juga memberikan kelebihan kepada pewujudan operasi industri ini di Negeri Sembilan⁴.

Sumber:

¹Malaysian Industry-Government Group for High Technology (2015)

²Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri Malaysia (2021)

³Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan (2021)

⁴Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Industri Maritim

Kekuatan ekonomi Negeri Sembilan dipacu oleh industri pelancongan terutamanya pelancongan pantai di Port Dickson yang terkenal sebagai destinasi tarikan utama. Bagi mempertingkatkan ekosistem industri maritim, hab maritim bersepadu akan dibina di Port Dickson yang berperanan sebagai pemangkin industri maritim berasaskan kepada lokasi yang strategik dan kedalaman laut semula jadi yang bersesuaian dengan keperluan pertumbuhan industri ini. Cadangan pembinaan fasiliti sektor pembinaan dan pembaikan kapal (SBSR) dan pelabuhan industri antara prospek utama yang boleh menjadi pemangkin kepada pertumbuhan industri maritim di Negeri Sembilan. Antaranya, cadangan pembangunan *NS Terminal Harbour* di Kuala Lukut yang berkeluasan 3,000 ekar akan membantu mempertingkatkan keterhubungan pengangkutan laut dan darat di kawasan industri berdekatan.

Kotak Artikel 3.5

Potensi Pembangunan Industri Maritim

Potensi Pasaran Tempatan

Malaysia telah melancarkan Pelan Strategik Industri Pembuatan dan Penyelenggaraan Kapal Tahun 2020 yang menyasarkan nilai keluaran negara kasar (KNK) sebanyak RM6.5 bilion dan mencipta 55,000 peluang pekerjaan³.

Potensi Pasaran Global

Industri maritim global dianggarkan bernilai lebih AS\$3 trilion pada tahun 2030, yang mana sebahagian besarnya disumbangkan oleh sektor pelancongan maritim dan persisiran dengan anggaran sumbangan sebanyak 26.0%, diikuti oleh sektor minyak dan gas pesisir (21.0%), dan aktiviti pelabuhan (16.0%) serta peralatan maritim (10.0%)¹.

Maritim Negeri Sembilan

Jumlah keseluruhan kargo yang dikendalikan oleh Pelabuhan Port Dickson pada tahun 2020 adalah berjumlah 15,846,236 tan metrik dan jumlah keseluruhan kapal yang berlabuh pula sebanyak 721 buah kapal. Ia berkurangan daripada tahun 2019 yang mencatatkan 17,663,499 tan metrik kargo dan 736 buah kapal. Pelabuhan Port Dickson didapati berada di kedudukan kelapan tertinggi mengikut jumlah kargo yang dikendalikan serta bilangan jumlah kapal yang berlabuh di Malaysia walaupun berlaku penurunan akibat kesan pandemik COVID-19.¹

Sumber:

¹Organization for Economic Cooperation and Development (2016)

²Jabatan Laut Malaysia, Port Dickson (2022)

³Malaysian Industry-Government Group for High Technology, MIGHT (2011, 2017)

Isu dan Cabaran

Cabaran Merekayasa Pembangunan MVV 2.0 yang Inklusif

Pelan Pembangunan MVV 2.0 merupakan rancangan pembangunan berskala besar yang tertumpu kepada meningkatkan potensi ekonomi di dua daerah utama iaitu Seremban dan Port Dickson. Pada situasi semasa, dua daerah tersebut mencatatkan pertumbuhan ekonomi yang jauh lebih baik berbanding daerah-daerah sekitar. Jurang pendapatan per kapita juga semakin ketara tidak memberikan cabaran yang besar kepada Kerajaan Negeri untuk merapatkan ketidakseimbangan ini. Dalam konteks pembangunan MVV 2.0, kesan limpahan daripada pertumbuhan industri berimpak tinggi dan projek-projek mega dikhuatiri akan mewujudkan jurang yang lebih lebar dan manfaat ekonomi yang sukar untuk diseimbangkan. Ekosistem ekonomi yang masih longgar akan menjejaskan pertumbuhan merentas daerah meskipun terdapat pembangunan pemangkin.

Port Dickson mencatat nilai KDNK per kapita yang tertinggi bagi daerah-daerah dalam Negeri Sembilan pada tahun 2015 manakala daerah Jempol merekod nilai KDNK per kapita terendah (*Paparan 3-1*). Nilai KDNK per kapita yang tinggi menunjukkan bahawa daerah tersebut dapat menghasilkan pendapatan yang tinggi untuk setiap penduduknya. Keadaan ini menjadikan daerah Port Dickson sebagai daerah tumpuan ramai orang yang ingin bekerja di daerah tersebut.

Paparan 3-1

KDNK per Kapita Daerah Negeri Sembilan pada Harga Malar 2015, Tahun 2015

Daerah	Negeri Sembilan	Jelevu	Kuala Pilah	Port Dickson	Rembau	Seremban	Tampin	Jempol
KDNK per Kapita	36,908	24,465	25,845	72,699	24,304	38,829	22,495	18,264
Nisbah KDNK per kapita daerah kepada KDNK per kapita negeri	1.00	0.66	0.70	1.97	0.66	1.05	0.61	0.49

Sumber: Kajian Jadual Input-Output Negeri Sembilan dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Cabaran Ketersediaan Asas Ekonomi dalam Kawasan MVV 2.0

Pembangunan kawasan MVV 2.0 menyasarkan pertumbuhan industri yang berteknologi tinggi dan berdaya maju seperti industri aeroangkasa, halal dan maritim yang berasaskan teknologi termaju. Hal ini memerlukan ketersediaan asas ekonomi yang mencukupi bagi menyokong pertumbuhan sektor baharu terutamanya dari sisi penawaran ekonomi seperti modal insan, keupayaan pembekal input daripada pemain industri tempatan terutamanya PMKS, guna tanah yang tersedia bagi tujuan pembangunan penerimgunaan teknologi dan pendigitalan bagi menyokong permintaan pada masa hadapan.

Pertumbuhan industri berteknologi tinggi memerlukan ketersediaan tenaga buruh berkemahiran tinggi yang boleh memenuhi permintaan industri. Berdasarkan *Paparan 3-2*, komposisi guna tenaga mengikut sektor ekonomi di Negeri Sembilan masih lagi terarah kepada tenaga buruh separa mahir. Hal ini menunjukkan industri di Negeri Sembilan masih lagi berintensif buruh berkemahiran rendah yang disebabkan oleh penerimgunaan teknologi dalam proses pengeluaran yang masih lagi rendah.

Paparan 3-2

Komposisi Guna Tenaga Mengikut Kemahiran Mengikut Sektor Ekonomi Tahun 2020 (%)

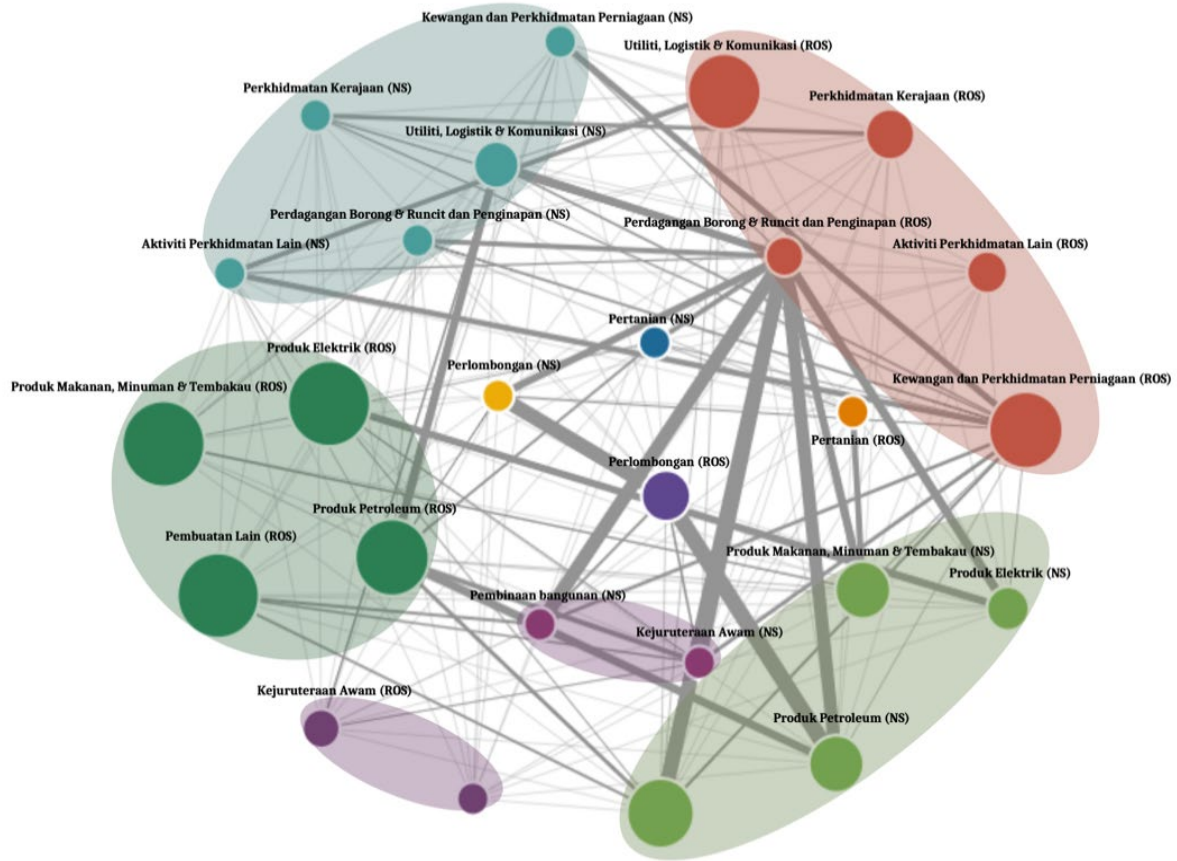
Sektor	Berkemahiran Tinggi	Separa Mahir	Berkemahiran Rendah
Pertanian	0.35	8.31	28.63
Perlombongan dan Pengkuarian	1.39	0.3	0.57
Pembuatan	15.8	20.4	2.06
Pembinaan	6.88	6.83	15.51
Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi	7.24	8.41	10.26
Perdagangan Borong dan Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan	12.91	35.49	11.85
Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan	10.38	2.83	0.16
Perkhidmatan Kerajaan	42.84	15.67	22.39
Perkhidmatan Lain	2.21	1.76	8.58

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Selain itu, kesalinghubungan rantai perbekalan antara industri memainkan peranan yang penting untuk memastikan peluang ekonomi dapat dioptimumkan terutamanya kepada pemain industri tempatan daripada sektor PMKS. Namun begitu, jaringan rantai perbekalan antara sektor ekonomi di Negeri Sembilan masih perlu diperkemas. Situasi semasa menunjukkan kebergantungan bahan mentah dari luar Negeri Sembilan yang tinggi seperti yang digambarkan dalam *Paparan 3-3*. Hal ini menunjukkan bahawa ekosistem perbekalan input tidak bersepadu dan boleh mengurangkan kesan limpahan kepada industri tempatan dan juga dari daerah sekitar.

Paparan 3-3

Gambaran Jaringan Rantaian Perbekalan Input antara Sektor Ekonomi di Negeri Sembilan dan Negeri Lain

Nota: Garis yang lebih tebal menunjukkan intensiti hubungan sektor yang lebih kukuh. Saiz bulatan bagi setiap sektor ekonomi berdasarkan saiz input pengeluaran yang diperlukan dalam sektor tersendiri. NS merujuk kepada sektor ekonomi Negeri Sembilan, manakala ROS merujuk kepada sektor ekonomi di negeri lain.

Sumber: Kajian Jadual input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kekangan Menilai *Outcome* Pembangunan Industri Tumpuan

Pada masa kini, pertumbuhan pesat industri tumpuan lebih terarah kepada sektor pembuatan makanan dan minuman berasaskan industri halal dengan terdapatnya pemain-pemain industri utama yang telah lama beroperasi di Negeri Sembilan. Industri tumpuan baharu seperti aeroangkasa dan maritim masih dalam peringkat awal pelaksanaan. Walau bagaimanapun, terdapat kekangan maklumat bagi menilai potensi *outcome* atau impak pembangunan industri tumpuan yang disebabkan oleh ketiadaan pangkalan data pemain utama industri dan jangkaan perbelanjaan bagi projek berskala besar. Selain itu, kesukaran mendapatkan maklumat pencapaian industri disebabkan oleh kekangan cerapan data oleh agensi berkaitan juga telah menyukarkan proses perancangan. Kekangan ini menyebabkan penilaian impak ekonomi tidak dapat dilaksanakan bagi mengenal pasti potensi penjana pendapatan kepada ekonomi negeri.

Cabaran Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan

Pelaksanaan dasar dan pelan perancangan sedia ada masih menjadi cabaran dalam memastikan hala tuju pertumbuhan sektor ekonomi pada peringkat negeri boleh dilaksanakan dan dicapai dengan baik. Pemain industri menghadapi kesulitan mendapatkan maklumat tepat untuk melihat potensi pembangunan ekonomi dalam jangka masa sederhana dan panjang. Hal ini dibuktikan berdasarkan tinjauan kepada wakil industri terutamanya pemain PMKS di Negeri Sembilan yang masih belum mengetahui perancangan pembangunan mega yang telah dirancang. Akibatnya, pemain industri tempatan tidak dapat membuat jangkaan dan perancangan terhadap potensi pasaran dan mengambil peluang untuk memanfaatkan pertumbuhan ekonomi.

Selain itu, mekanisme pelaksanaan dan sistem sokongan yang kurang cekap menyebabkan pemain industri menghadapi kekangan untuk meneruskan pelaburan di Negeri Sembilan. Hal ini turut disebabkan oleh ketiadaan mekanisme yang boleh membantu menyemak, menyelaraskan dan mempermudah kelulusan penyediaan infrastruktur bagi mempercepatkan pelaksanaan projek di MVV 2.0. Disebabkan oleh perkara tersebut, pemain industri berpotensi mencari alternatif baharu untuk membuat pelaburan bagi menempatkan pengoperasian syarikat mereka.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, fokus akan diberikan kepada pengoptimuman ekosistem industri dan pembangunan pemangkin dalam kawasan MVV 2.0 bagi merealisasikan pertumbuhan ekonomi yang lebih bersepadu dan inklusif. Hal ini akan dicapai menerusi pengukuhan perancangan ekonomi bagi meningkatkan penyertaan industri tempatan dan mengoptimumkan kesan limpahan merentas daerah. Penilaian *outcome* industri tumpuan akan ditambah baik dengan pemerkasaan ekosistem yang mengkhusus kepada bidang industri. Selain daripada itu, tadbir urus yang lebih cekap dan mekanisme pelaksanaan yang lebih proaktif akan diperkukuh bagi memastikan sasaran pembangunan berimpak tinggi akan dikecapi secara adil dan saksama.

Bidang Fokus A

Pengoptimuman Pembangunan Kawasan MVV 2.0 bagi Pertumbuhan Inklusif

Bagi memastikan pembangunan MVV 2.0 berasaskan pertumbuhan yang inklusif, usaha akan dilaksanakan untuk mengoptimumkan kesan projek pembangunan mega tersebut kepada seluruh daerah di Negeri Sembilan sekali gus menyokong asas transformasi ke arah negeri berpendapatan tinggi seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 3.6*. Sehubungan dengan itu, bagi menyokong pertumbuhan industri baharu dan pengembangan industri bernilai tinggi sedia ada, keupayaan industri sokongan akan terus ditingkatkan bagi menguatkan rantaian perbekalan dalam negeri selain memperkasa sektor PMKS di Negeri Sembilan.

Strategi A1

Meneroka Peluang Mendaya Upaya Industri Sokongan Merentas Daerah

Pewujudan industri sokongan pada peringkat hulu dan hiliran (*Kotak Artikel 3.7*) penting bagi mewujudkan satu ekosistem rantaian nilai bersepadu dan komprehensif serta mengoptimumkan peluang untuk meningkatkan daya upaya industri sedia ada dalam setiap daerah di Negeri Sembilan. Beberapa langkah akan diambil bagi meneroka peluang untuk meningkatkan daya upaya industri sokongan. Mekanisme pemantauan pada peringkat sektoral akan diperkukuh untuk menilai potensi industri yang perlu diutamakan berdasarkan nilai ditambah yang tinggi. Usaha ini akan membantu meningkatkan daya pengeluaran dan pendapatan industri yang dikenal pasti dapat menyokong pemain industri utama.

Strategi A2

Memperkasakan Sektor PMKS

Sektor PMKS merupakan nadi kepada pewujudan peluang pekerjaan kepada rakyat Negeri Sembilan. Ia membantu meningkatkan pendapatan isi rumah serta bertindak sebagai ejen yang mampu merapatkan jurang ekonomi rakyat. Projek pembangunan MVV 2.0 akan membuka peluang kepada PMKS untuk meneroka industri bernilai tinggi dengan langkah memperkasakan sektor PMKS yang berdaya saing tinggi. Industri tumpuan dan strategik akan diberi penekanan bagi memperkasakan PMKS dalam kawasan MVV 2.0 serta merentas daerah sekitar.

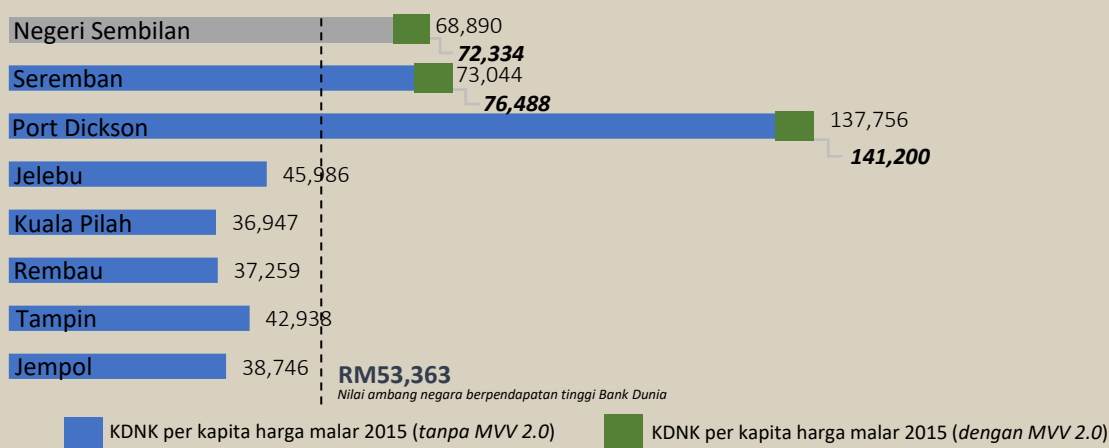
Kotak Artikel 3.6

Menuju Ke Arah Negeri Berpendapatan Tinggi Menjelang 2030

Pembangunan MVV 2.0 dan industri tumpuan di Negeri Sembilan bermatlamat untuk mencapai pertumbuhan ekonomi yang lebih tinggi dan mampan. Pelaksanaan yang holistik akan memberikan faedah kepada rakyat dan industri tempatan sekali gus menyokong transformasi ke arah negeri berpendapatan tinggi dan pertumbuhan yang inklusif. Merujuk kepada nilai ambang yang telah ditetapkan oleh Bank Dunia, pengelasan ekonomi berpendapatan tinggi berasaskan pendapatan per kapita sebanyak AS\$12,695 atau bersamaan RM53,363¹. Berdasarkan nilai ambang ini, usaha untuk menjadikan Negeri Sembilan sebagai negeri berpendapatan tinggi diunjur melalui penjana KDNK per kapita yang dipacu oleh pembangunan MVV 2.0.

Berdasarkan paparan di bawah, unjuran KDNK per kapita berdasarkan pertumbuhan purata 4.5% setahun bagi keseluruhan negeri dan daerah. Secara keseluruhannya, tanpa mengambil kira impak pertumbuhan dalam kawasan MVV 2.0, Negeri Sembilan diunjurkan mampu mencapai KDNK per kapita sehingga RM68,890 pada tahun 2030, melepasi nilai ambang ekonomi berpendapatan tinggi. Walau bagaimanapun, sekiranya pertumbuhan MVV 2.0 boleh meningkatkan pendapatan per kapita sehingga 5.0% setahun, KDNK per kapita Negeri Sembilan diunjur boleh melonjak kepada RM72,334. Hal ini menunjukkan kepentingan MVV 2.0 untuk mempercepat pertumbuhan ekonomi negeri dan meningkatkan pendapatan rakyat.

Unjuran KDNK per kapita mengikut daerah pada tahun 2030 (RM/orang)

Pada peringkat daerah pula, pelaksanaan MVV 2.0 akan memberi kesan langsung kepada mempercepatkan peningkatan KDNK per kapita daerah Seremban dan Port Dickson. Walau bagaimanapun, impak MVV 2.0 kepada daerah lain secara langsung atau tak langsung tidak diambil kira dalam unjuran ini, selain andaian bahawa pelaksanaan MVV 2.0 mengikut perancangan yang telah dibuat.

Nota: ¹ Berdasarkan kadar tukaran asing purata tahunan RM4.203 bagi setiap AS\$1.00

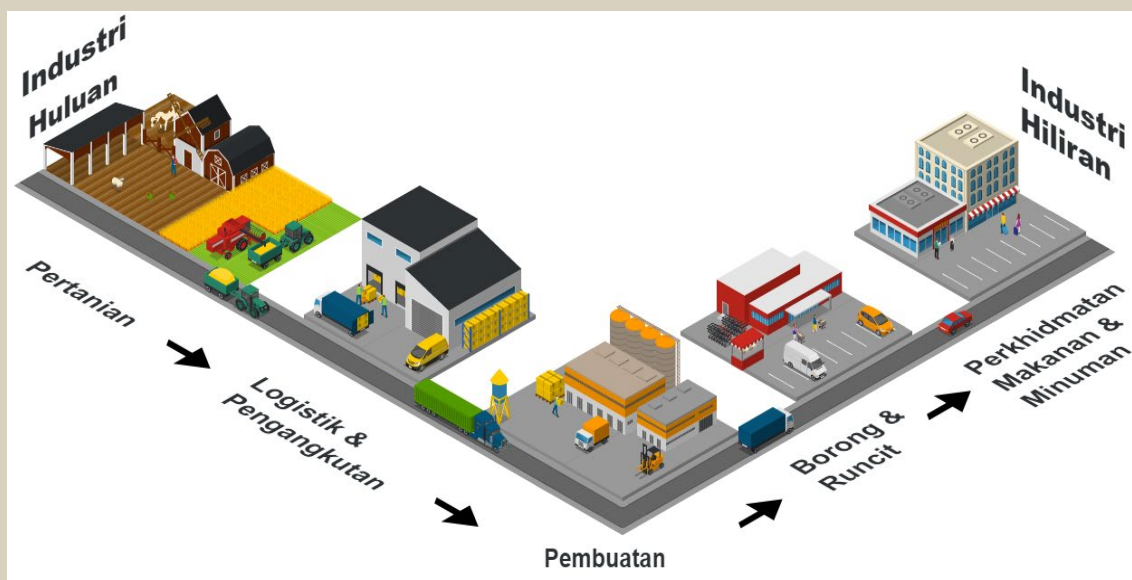
Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 3.7**Industri Peringkat Hulu, Peringkat Hilir dan Bernilai Tinggi**

Pembangunan ekonomi yang menjana pendapatan tinggi adalah penting untuk diberi perhatian oleh Kerajaan Negeri bagi mencapai aspirasi negeri berpendapatan tinggi. Oleh itu, perhatian kini perlu diberikan kepada pengenalpastian potensi sektor ekonomi yang boleh menjadi pemacu pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Antara kaedah yang boleh digunakan untuk mengenal pasti sektor tersebut dengan melihat kepada hubungan kait antara industri hulu dan hilir yang bernilai tinggi.

1. **Industri Hulu:** Industri yang menjalankan urus niaga untuk mengeluarkan output yang akan digunakan sebagai input kepada industri lain terutamanya sektor pembuatan dan perkhidmatan. Sebagai contoh, industri perladangan kelapa sawit (pertanian) membekalkan tandan buah kelapa sawit kepada kilang pemprosesan (pembuatan) untuk dijadikan minyak masak.
2. **Industri Hilir:** Industri yang menjalankan urus niaga memproses input yang diperoleh daripada industri hulu untuk dijadikan produk lain. Contohnya, industri perhotelan (perkhidmatan) menggunakan keluaran minuman dan makanan daripada industri pembuatan untuk disediakan kepada penghuni hotel.
3. **Industri Bernilai Tinggi:** Industri yang mampu menjana pendapatan tinggi hasil daripada proses pengeluarannya. Secara praktiknya, industri bernilai tinggi boleh dikesan melalui indikator pengganda nilai ditambah. Pengganda nilai ditambah yang tinggi memberi maksud bahawa industri tersebut bernilai tinggi. Contohnya, pengganda nilai ditambah bagi sektor pembuatan adalah 0.31, iaitu lebih rendah berbanding sektor pertanian pada kadar 0.80.

Paparan di bawah menunjukkan contoh aliran rantai nilai perbekalan input daripada industri hulu yang digunakan oleh industri hilir. Industri yang mempunyai rantai nilai perbekalan yang kompleks antara industri hulu dan hilir mampu menjana pendapatan yang tinggi kepada ekonomi negeri. Justeru, industri yang bernilai tinggi juga boleh dikenal pasti melalui hubungan kait industri yang kompleks.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Bidang Fokus B

Peningkatan Ketersediaan Asas Pertumbuhan Kawasan MVV 2.0

Pertumbuhan pesat industri dalam kawasan MVV 2.0 merupakan pendorong kepada lonjakan ekonomi Negeri Sembilan. Sehubungan dengan itu, usaha akan dipertingkatkan untuk memastikan ketersediaan asas ekonomi yang mencukupi bagi menyokong operasi industri pemangkin. Beberapa langkah akan diambil bagi mempercepat penyediaan infrastruktur asas pembangunan MVV 2.0 daripada aspek guna tanah, menambah baik ekosistem rantaian perbekalan yang melibatkan pemain industri tempatan yang berdaya saing tinggi, menyedia bakat tempatan berkemahiran tinggi berasaskan permintaan industri dan menarik pelaburan berkualiti. Secara umumnya, kejayaan inisiatif MVV 2.0 akan memberikan impak tinggi kepada ekonomi negeri seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 3.8*.

Strategi B1

Mempercepat Penyediaan Infrastruktur Asas Pembangunan

Pembangunan infrastruktur di kawasan MVV 2.0 merupakan komponen utama bagi meningkatkan keyakinan pelabur untuk memanfaatkan potensi ekonomi di kawasan tersebut. Bagi merancang pembangunan infrastruktur, usaha akan dipergiatkan bagi meningkatkan kerjasama antara industri, pemilik tanah dan Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Usaha ini dilaksanakan bagi menambah baik penyediaan asas pembangunan untuk mempercepat pelaksanaan projek yang dirancang di kawasan MVV 2.0 tersebut. Langkah ini dapat membantu menarik pelabur bagi meningkatkan pelaburan di kawasan MVV 2.0 kerana didorong oleh ketersediaan ruang pembangunan dan kemudahan yang diperlukan.

Strategi B2

Menambah Baik Ketersediaan Rantaian Perbekalan

Ketersediaan rantaian perbekalan merupakan asas kepada mewujudkan ekosistem rantaian nilai tinggi dan penglibatan industri tempatan dapat dioptimumkan bagi mengukuh ekosistem pengeluaran. Usaha akan dipergiat bagi memastikan rantaian perbekalan industri sedia ada dan industri baharu akan memanfaatkan industri tempatan. Kerjasama yang lebih erat antara Kerajaan Negeri, agensi persekutuan dan pemain industri tempatan akan dipertingkatkan bagi mengukuhkan asas rantaian perbekalan industri tumpuan dalam kawasan MVV 2.0. Bagi industri baharu pula, ekosistem perbekalan akan dikenal pasti melalui mekanisme libat urus pemegang taruh supaya perancangan untuk menyediakan ekosistem rantaian nilai bersepadu dapat dijalankan dengan lebih bersistematik.

Strategi B3

Menyedia Bakat Berasaskan Permintaan Industri

Pembangunan bakat penting bagi memenuhi permintaan kemahiran oleh industri. Pembangunan kawasan MVV 2.0 dijangka akan meningkatkan permintaan buruh berkemahiran tinggi bagi memenuhi proses pengeluaran yang berintensif modal dan berteknologi tinggi. Usaha akan dilaksanakan bagi menyediakan bakat yang berpengetahuan dan berkemahiran tinggi dalam semua bidang pekerjaan yang diperlukan oleh industri. Kerjasama berasaskan model *triple-helix* dengan penglibatan akademia, industri dan kerajaan digalakkan bagi memastikan ketersediaan bakat tempatan masa hadapan yang lebih terjamin berasaskan permintaan industri.

Strategi B4

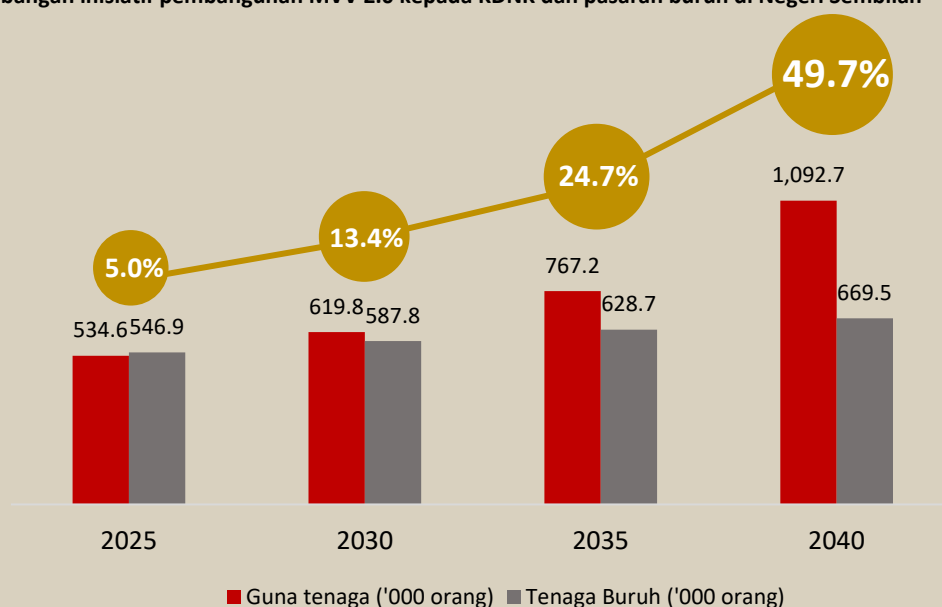
Menarik Pelaburan Berkualiti

Pelaburan berkualiti berteraskan penggunaan teknologi termaju dan berkemahiran tinggi merupakan peluang untuk mewujudkan peluang pekerjaan berpendapatan tinggi. Tumpuan akan diberikan bagi menarik pelaburan berkualiti ke dalam kawasan MVV 2.0 bagi memastikan perancangan yang bersepadu, komprehensif dan berteknologi tinggi ini dapat direalisasikan. Kerjasama dengan agensi berkaitan akan dipertingkatkan bagi meneroka potensi pelaburan yang mampu menjana pekerjaan yang berkualiti untuk bakat tempatan. Selain daripada itu, kerjasama bersama rakan strategik seperti Perbadanan Produktiviti Malaysia (MPC) dan Pasukan Petugas Khas Pemudahcara Perniagaan (PEMUDAH) akan dibentuk bagi mempercepat proses kemasukan pelaburan yang berkualiti tinggi.

Kotak Artikel 3.8**Unjuran Sumbangan Pembangunan MVV 2.0 kepada KDNK Negeri Sembilan**

Peningkatan pelaburan dalam kawasan MVV 2.0 terutamanya dalam industri tumpuan seperti industri halal, aeroangkasa dan maritim akan menjadi pemangkin kepada pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan secara keseluruhannya. Selain itu, pembangunan infrastruktur untuk tujuan komersial dan perumahan akan meningkatkan permintaan dalam kawasan MVV 2.0 yang menyasarkan jumlah penduduk seramai 2.2 juta menjelang 2045¹. Aktiviti ekonomi yang semakin pesat dalam kawasan MVV 2.0 akan menambah baik sumbangan inisiatif pembangunan MVV 2.0 kepada ekonomi Negeri Sembilan. Justeru, inisiatif ini akan membantu meningkatkan ekonomi negeri secara signifikan pada jangka masa panjang.

Dalam pada itu, unjuran sumbangan inisiatif MVV 2.0 kepada KDNK Negeri Sembilan dijangka akan terus meningkat daripada 5.0% pada tahun 2025 kepada 49.7% pada tahun 2040 seperti yang ditunjukkan pada paparan di bawah. Secara terperinci, sumbangan inisiatif pembangunan MVV 2.0, yang meliputi projek *Heartbeat MVV 2.0*, dijangka akan melonjak KDNK negeri pada tahun 2025 sebanyak 5%. Sumbangan MVV 2.0 dijangka akan terus menunjukkan peningkatan dan dianggar mencapai 49.7% pada tahun 2040. Unjuran ini dibuat dengan mengambil kira langkah yang diambil untuk meningkatkan keupayaan pengeluaran sektor ekonomi dalam kawasan MVV 2.0.

Unjuran sumbangan inisiatif pembangunan MVV 2.0 kepada KDNK dan pasaran buruh di Negeri Sembilan

Nota: Berdasarkan unjuran KDNK Negeri Sembilan pada tahun semasa. Ketiadaan data unjuran pelaburan MVV 2.0 mengikut sektor ekonomi mengehadkan unjuran permintaan guna tenaga pada jumlah keseluruhannya sahaja tanpa perincian mengikut kemahiran.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Lonjakan ekonomi hasil daripada pelaburan dan pembangunan MVV 2.0 turut memerlukan tenaga kerja tambahan bagi menyokong pertumbuhan ekonomi di sekitar kawasan MVV 2.0 dan daerah yang menerima kesan limpahan tersebut. Kadar pertumbuhan penduduk yang menunjukkan trend penurunan sejak 2017, unjuran mendapati Negeri Sembilan dijangka mengalami kekurangan pekerja pada 2030 sebanyak 32 ribu orang jika sumbangan MVV 2.0 kepada KDNK negeri berada pada paras 13.4%. Dengan andaian tiada intervensi pasaran buruh dibuat melangkaui tahun 2030, jurang permintaan-penawaran buruh yang didorong pembangunan pesat MVV 2.0 dijangka semakin melebar.

Kekurangan tenaga buruh bagi menyokong pembangunan kawasan dapat ditampung dengan jangkaan migrasi yang masuk ke Negeri Sembilan. Peluang pekerjaan yang berkemahiran tinggi serta tawaran gaji dan upah yang lebih baik di kawasan MVV 2.0 akan menjadi faktor tarikan utama migrasi penduduk. Tumpuan pembangunan MVV 2.0 yang melibatkan industri halal, aeroangkasa dan maritim dijangka akan melonjak penajaan pekerjaan berkemahiran tinggi dan separa mahir. Oleh itu, intervensi awal dari sisi penawaran buruh yang melibatkan sektor pendidikan latihan dan kemahiran amat penting bagi memastikan ketersediaan guna tenaga pada masa hadapan.

Bidang Fokus C

Penambahbaikan Ekosistem Penilaian *Outcome* Industri Tumpuan

Ekosistem penilaian yang bersistematik dan berasaskan bukti akan diterjemahkan kepada pencapaian *outcome* penilaian industri yang lebih baik. Mekanisme penilaian projek yang bersepadu amat diperlukan bagi membantu membuat keputusan yang lebih cepat dan dapat mengurangkan ketidakseimbangan serta mengoptimumkan potensi penjana hasil kepada ekonomi negeri. Bagi menilai *outcome* industri tumpuan, mekanisme penilaian projek berasaskan bukti akan ditambah baik bagi menilai sumbangan dan impak industri kepada ekonomi negeri dan memudahkan proses pemantauan.

Strategi C1

Menambah Baik Mekanisme Penilaian Projek

Usaha akan diperkemas untuk menilai *outcome* pada peringkat industri tumpuan melalui mekanisme penilaian projek. Mekanisme ini berfungsi untuk mengenal pasti impak potensi pelaburan dan pembangunan industri tumpuan kepada ekonomi negeri. Antara mekanisme yang boleh digunakan adalah mengoptimumkan penggunaan Jadual Input-Output Negeri dan Daerah yang telah dibina oleh Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan sebagai kerangka penilaian projek. Analisis pengganda nilai ditambah, guna tenaga dan pendapatan merupakan antara indikator penilaian *outcome* yang boleh diguna pakai untuk mengukur potensi industri tumpuan.

Selain itu, penglibatan agensi termasuk PBT akan diperkukuh untuk memudahkan mekanisme penilaian projek dilakukan melalui perkongsian maklumat pangkalan data. Usaha ini akan membantu mengukuh pembangunan Jadual Input-Output Negeri dan Daerah Negeri Sembilan sebagai sumber data dan rujukan kepada perancangan ekonomi negeri bagi tempoh 2021-2025. Oleh itu, perkara ini akan membantu Kerajaan Negeri dalam membuat keputusan berasaskan bukti (*evidence-based decision*) bagi meningkatkan kecekapan perancangan ekonomi negeri.

Bidang Fokus D

Pengukuhan Kecekapan Mekanisme Pelaksanaan dan Penyampaian

Kerjasama yang erat dalam kalangan pemegang taruh melalui perkongsian data, maklumat dan kepakaran penting untuk memastikan kejayaan pelaksanaan perancangan dan dasar. Mekanisme pelaksanaan yang terselaraskan dan mendapat sokongan semua pihak yang terlibat akan memberikan manfaat terutamanya dalam usaha menambah baik proses pembuatan keputusan dalam mengenal pasti pemacu pertumbuhan ekonomi negeri. Dalam konteks industri tumpuan, terdapat dua kaedah yang boleh dilaksanakan bagi meningkatkan kecekapan mekanisme pelaksanaan dan penyampaian. Pertama, memperkukuh sistem sokongan industri tumpuan melalui peningkatan keterlibatan pemegang taruh utama. Kedua, meningkatkan penyertaan industri tempatan dalam menyebar luas agenda pembangunan bagi merealisasikan pertumbuhan yang inklusif.

Strategi D1

Memperkukuh Sistem Sokongan Industri Tumpuan

Setiap industri tumpuan iaitu halal, aeroangkasa dan maritim memerlukan satu sistem sokongan institusi yang kukuh dan proaktif bagi memastikan semua bentuk perancangan dan strategi pembangunan dapat dilaksanakan dengan baik. Kerjasama antara badan strategik atau pejabat penyelarasan industri tumpuan pada peringkat persekutuan serta agensi pada peringkat negeri akan dipertingkatkan bagi menyediakan asas pertumbuhan yang lebih kondusif dan mesra pelabur. Platform perkongsian kepakaran secara formal akan dibentuk bagi meningkatkan penyelarasan dan penyeliaan pembangunan industri tumpuan.

Strategi D2

Meningkatkan Penyertaan Industri Tempatan dalam Agenda Pembangunan

Bagi merealisasikan pertumbuhan yang inklusif, agenda pembangunan negeri perlu disebar luas secara kolektif bagi meningkatkan penyertaan pemain industri tempatan terutamanya dari Negeri Sembilan. Bagi memastikan ketercapaian maklumat inisiatif pembangunan negeri, usaha secara bersepadu akan diambil dengan melibatkan pemain industri tempatan, terutamanya PMKS bagi manfaat sewajarnya. Hal ini selari dengan hasrat Kerajaan Negeri untuk membantu perusahaan tempatan meneroka peluang baharu dan meningkatkan daya saing mereka ke peringkat yang lebih tinggi.

Sokongan Institusi

Perbadanan Negeri Sembilan bersama-sama Unit Perancang Ekonomi Negeri (Sektor Pelaburan dan Pembangunan Kawasan) Negeri Sembilan akan menentukan hala tuju keseluruhan dasar, mengawasi pelaksanaan dasar pembangunan dalam kawasan MVV 2.0 serta menyediakan platform bagi memastikan keselarasan antara agensi dan pemain industri terus ditambah baik. Kerjasama dengan kementerian dan agensi pada peringkat persekutuan seperti Kementerian Perdagangan Antarabangsa dan Industri (MITI), Lembaga Pembangunan Pelaburan Malaysia (MIDA) akan diperkukuh untuk membantu menarik pelaburan dan meningkatkan penyertaan sektor swasta. Bagi industri halal, kerjasama antara Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan (JHEAINS), Perbadanan Pembangunan Halal (HDC) dan Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) akan memastikan pembangunan industri halal yang lebih menyeluruh. Bagi industri aeroangkasa pula, Perbadanan Negeri Sembilan akan terus bekerjasama dengan Pejabat Penyelarasan Industri Aeroangkasa Kebangsaan (NAICO) bagi memastikan asas pembangunan industri aeroangkasa di Negeri Sembilan dapat dipertingkatkan. Industri maritim pula akan diterajui oleh Perbadanan Negeri Sembilan dengan kerjasama antara Jabatan Laut Malaysia Negeri Sembilan dan Lembaga Pelancongan Negeri Sembilan.

Kesimpulan

Sepanjang tempoh 2016 sehingga 2020, pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan yang disumbangkan oleh pertumbuhan ekonomi di daerah Seremban dan Port Dickson. Selain itu, kewujudan industri tumpuan bernilai tinggi dan bertaraf global turut menjadi pemangkin kepada peningkatan sumbangan ekonomi di dua daerah berkenaan. Dalam usaha mempertingkatkan lagi pertumbuhan ekonomi negeri, projek pembangunan pemangkin telah dirancang melalui inisiatif projek pembangunan mega iaitu MVV 2.0, hasil usaha bersama Kerajaan Negeri dan Kerajaan Persekutuan. Namun begitu, masih terdapat cabaran yang dihadapi terutamanya dalam memastikan pembangunan MVV 2.0 yang inklusif merentas keseluruhan sektor ekonomi dan daerah, ketersediaan asas ekonomi yang mencukupi, penilaian *outcome* pembangunan industri dan kecekapan mekanisme pelaksanaan dan penyampaian.

Melangkah ke hadapan, RPNS 2021-2025 akan memfokus kepada pengukuhan ekosistem perancangan ekonomi yang melibatkan pembangunan pemangkin dan industri tumpuan supaya ia mengambi kira keterangkuman keseluruhan sektor ekonomi negeri dan daerah. Selain daripada itu, usaha akan difokuskan kepada penyediaan sistem rantai perbekalan yang kukuh dengan penyertaan industri tempatan, selain menambah baik ekosistem penilaian *outcome* pertumbuhan ekonomi serta mengukuh kecekapan mekanisme pelaksanaan dan penyampaian bagi memastikan pembangunan yang lebih seimbang.

Sumber Rujukan

1. *Dinar Standard & Salaam Gateway* (2020). *State of the Global Islamic Economy Report 2020/2021*. New York.
2. Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan (2022). Data Permohonan Pensijilan Halal 2012-2021. Seremban.
3. Jabatan Laut Malaysia Port Dickson (2022). Statistik Pengangkutan Maritim. Port Dickson.
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2017). Banci Ekonomi 2016: Statistik Halal. Putrajaya.
5. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020). Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya.
6. Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan (2021). Kajian Kemungkinan Cadangan Pembangunan Lembah Aeroangkasa Negeri Sembilan (NSAV). Seremban.
7. *Malaysian Industry-Government Group for High Technology* (2011). *Malaysian Shipbuilding / Ship Repair Industry Strategic Plan 2020*. Cyberjaya.
8. *Malaysian Industry-Government Group for High Technology* (2015). *Malaysian Aerospace Industry Blueprint 2030*. Cyberjaya.
9. *Malaysian Industry-Government Group for High Technology* (2017). *Malaysian Shipbuilding / Ship Repair Industrial Report 2017/2018*. Cyberjaya.
10. *Organization for Economic Cooperation and Development* (2016). *The Ocean Economy in 2030*. Paris.
11. Perbadanan Negeri Sembilan (tiada tarikh). Pelan Konsep Pembangunan Bersepadu MVV 2.0 Negeri Sembilan. Data yang tidak diterbitkan.
12. Unit Perancang Ekonomi (UPEN) Negeri Sembilan (tiada tarikh). *Nilai, Seremban, Port Dickson Development Triangle: Malaysia Vision Valley 2.0 Comprehensive Development Plan*. Seremban.
13. Unit Perancang Ekonomi (2021). Rancangan Malaysia Ke-12: 2021-2025. Putrajaya.

BAB 4

BAB 4:

MEMPERKEMAS JARINGAN INDUSTRI DAN TUMPUAN SEKTOR BERNILAI TINGGI

Pendahuluan		4-3
Kemajuan dan Pencapaian	Prestasi Sektor Ekonomi Utama	4-4
	Pelaburan Sektoral	4-5
	Produktiviti Buruh mengikut Sektor Ekonomi Utama	4-6
Isu dan Cabaran	Pembangunan Sektor Ekonomi yang Tidak Seimbang	4-7
	Hubung Kait yang Lemah antara Sektor Ekonomi	4-8
	Pengeluaran Sektoral yang Kurang Kompleks dalam Rantaian Nilai	4-11
	Kesukaran Mengenal Pasti Potensi Sektor Bernilai Tinggi	4-15
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	4-17
	Galakan Pertumbuhan Sektor Ekonomi Strategik	
	Bidang Fokus B	4-20
	Pengukuhan Hubung Kait antara Sektor Ekonomi	
	Bidang Fokus C	4-22
	Sokongan Diversiti Ekonomi	
	Bidang Fokus D	4-24
	Penambahbaikan Pemantauan Pertumbuhan Sektoral	
	Berasaskan Bukti	
Sokongan Institusi		4-26
		4-26
Kesimpulan		

Pendahuluan

Landskap ekonomi semasa yang semakin mencabar dan berdaya saing tinggi memerlukan strategi khusus pada peringkat sektoral supaya sektor-sektor ekonomi utama dapat terus diperkukuh dan memberikan impak yang tinggi. Kerajaan negeri telah melihat kembali kepada struktur aliran perbekalan antara sektor ekonomi dalam negeri dan daerah yang merupakan elemen penting dalam memacu pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Hal ini demikian kerana, potensi ekonomi sebenar pada peringkat negeri dan daerah boleh dipertingkatkan bagi mengurangkan kesan kebocoran dan terus mendaya upaya industri tempatan bagi meningkatkan momentum pertumbuhan dan mengukuhkan daya tahan. Di samping itu, cabaran utama yang dihadapi ialah pembangunan sektor ekonomi yang tidak seimbang, hubung kait yang lemah antara sektor ekonomi, pengeluaran sektoral yang kurang kompleks dan kesukaran mengenal pasti potensi sektor bernilai tinggi.

Bagi memberikan nafas baharu kepada pertumbuhan sektoral negeri dan daerah dalam rencana menyokong pertumbuhan berteraskan *Malaysia Vision Valley* (MVV 2.0) Agropolis dan Biodiversiti, Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 akan memberi penekanan kepada usaha bagi memperkemas jaringan industri antara daerah dan menjajar pelaburan serta pembangunan ekonomi yang berteraskan kesan pengganda yang tinggi dan hubung kait antara sektor yang kuat. Fokus akan diberikan kepada peningkatan daya pengeluaran sektor ekonomi yang bernilai tinggi dan strategik, memperkukuh hubung kait antara sektor ekonomi dalam negeri dan daerah serta menyokong kepelbagaian sumber pertumbuhan ekonomi. Selain itu, aspek pemantauan pertumbuhan sektor ekonomi pada peringkat negeri dan daerah menerusi pelarasan data secara berpusat akan dilaksanakan. Pelaksanaan dasar ini akan membantu dalam melonjakkan pertumbuhan ekonomi berasaskan produktiviti, merangsang peralihan rantai nilai yang lebih tinggi, meningkatkan pelaburan berkualiti dan berimpak tinggi, menyokong simbiosis sektor ekonomi dan menggalakkan penghasilan produk yang lebih pelbagai dan sofistikated serta pemantauan yang berasaskan bukti yang kukuh.

Kemajuan dan Pencapaian

Sepanjang tempoh lima tahun yang lepas, pertumbuhan sektor ekonomi di Negeri Sembilan menunjukkan pertumbuhan yang baik terutamanya ketika prakrisis pandemik COVID-19. Pertumbuhan ekonomi peringkat sektoral dipacu oleh sektor perkhidmatan dan pembuatan yang telah menyumbang sebanyak 51.4% dan 36.2% kepada keseluruhan Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) negeri pada tahun 2020. Segmen pelaburan sektoral juga mencatatkan pertumbuhan yang baik dengan pertumbuhan pelaburan yang memberangsangkan dalam sektor pembuatan makanan. Produktiviti buruh pada peringkat sektor ekonomi turut mencatatkan peningkatan walaupun pada kadar yang sederhana selain impak pandemik COVID-19 telah memperlambatkan produktiviti buruh bagi sektor pembuatan.

Prestasi Sektor Ekonomi Utama

Sepanjang tempoh 2016-2020, pertumbuhan sektor ekonomi di Negeri Sembilan berada pada paras pertumbuhan yang baik yang dipacu oleh pertumbuhan sektor perkhidmatan dan pembuatan. Walau bagaimanapun, pada tahun 2020, pertumbuhan sektoral telah terjejas disebabkan oleh kesan pandemik COVID-19 yang telah melanda Malaysia dan seluruh dunia. Hal ini menyebabkan ekosistem ekonomi menerusi rantai nilai domestik dan global telah mengalami kelembapan yang ketara sekali gus merekodkan pertumbuhan ekonomi yang menguncup. Pada tempoh 2016-2020, purata pertumbuhan tahunan ekonomi Negeri Sembilan berada pada paras 2.6% meskipun pandemik COVID-19 telah menyebabkan ekonomi negeri merekodkan penguncupan pada tahun 2020 (*Paparan 4-1*). Walau bagaimanapun, ekonomi Negeri Sembilan masih berkembang dengan baik berbanding keseluruhan negeri di Malaysia.

Paparan 4-1

KDNK Negeri Sembilan mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi, 2016-2020

Jenis aktiviti ekonomi	Perubahan Peratusan Tahunan (%)			Peratus Sumbangan kepada KDNK (%)			Purata Pertumbuhan Tahunan (%), 2016-2020 ^e
	2016	2019	2020 ^e	2016	2019	2020 ^e	
Pertanian	-5.5	7.0	-6.6	7.3	7.4	7.2	2.1
Perlombongan dan Pengkuarian	19.5	5.4	-11.2	0.5	0.5	0.5	0.2
Pembuatan	2.9	2.5	-4.9	38.6	36.7	36.2	1.0
Pembinaan	9.5	-3.8	-25.6	3.5	3.8	3.0	-1.7
Perkhidmatan	5.4	8.6	-1.1	47.8	50.0	51.4	4.5
Tambah: Duti import	15.3	-18.4	18.1	2.3	1.5	1.9	-2.1
KDNK pada harga pembeli	3.9	5.1	-3.6	100.0	100.0	100.0	2.6

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Sektor pertanian telah berkembang sebanyak 2.1% secara purata antara tahun 2016 dan 2020 dengan sumbangan terbesar daripada aktiviti komoditi kelapa sawit dan ternakan. Secara keseluruhannya, sektor pertanian menyumbang sebanyak 7.2% kepada KDNK negeri pada tahun 2020. Sebelum krisis pandemik, sektor pertanian menunjukkan pertumbuhan yang tinggi sehingga 7.0% yang dipacu oleh pertumbuhan positif tanaman komoditi kelapa sawit dan getah. Selain itu, tanaman sayuran juga telah merekodkan pertumbuhan yang memberangsangkan pada tempoh yang sama.

Sektor pembuatan pula telah menyumbang sebanyak 36.2% kepada keseluruhan ekonomi Negeri Sembilan dengan sumbangan terbesar dijana daripada produk elektrik dan elektronik seperti radio, televisyen dan peralatan komunikasi serta produk petroleum bertapis. Pada tempoh prakrisis (2016-2019), sektor pembuatan merekodkan pertumbuhan yang memberangsangkan dengan pertumbuhan melebihi paras 2.5% setahun. Ekoran kesan pandemik COVID-19, pertumbuhan sektor pembuatan telah terjejas dengan merekodkan pertumbuhan negatif pada paras -4.9% semasa tahun 2020. Namun begitu, produk pembuatan makanan, produk getah dan plastik masih mencatat pertumbuhan positif kerana pengaruh sekatan pergerakan yang lebih longgar untuk aktiviti pembuatan ini.

Sektor perkhidmatan telah merekodkan purata pertumbuhan tahunan tertinggi berbanding sektor ekonomi utama yang lain. Dalam tempoh 2016-2020, sektor perkhidmatan telah berkembang pada paras 4.5% setahun dengan pertumbuhan dipacu oleh sektor utiliti, perdagangan borong & runcit dan maklumat & komunikasi yang terus berkembang pada kadar positif dalam tempoh berkenaan. Selain itu, peranan sektor perkhidmatan kerajaan turut menjadi penggerak utama kepada pertumbuhan sektor perkhidmatan di Negeri Sembilan.

Pelaburan Sektoral

Sepanjang tempoh 2016-2019, jumlah nilai pelaburan dalam projek pembuatan yang diluluskan mengikut sektor ekonomi di Negeri Sembilan sebanyak RM9.01 bilion (*Paparan 4-2*). Pada tempoh tersebut, produk mineral dan bukan logam berjaya menarik pelaburan tertinggi yang bernilai RM2.49 bilion dengan sumbangan sebanyak 27.6% kepada keseluruhan jumlah pelaburan yang diluluskan. Selain itu, peningkatan jumlah pelaburan yang ketara telah direkodkan oleh sektor pembuatan makanan dengan pelaburan yang diluluskan bernilai RM604 juta pada tahun 2019 berbanding RM51 juta pada tahun 2016. Peningkatan potensi pelaburan di Negeri Sembilan dipacu oleh komitmen berterusan kerajaan negeri dalam usaha menarik pelaburan terutama di kawasan MVV 2.0 dan industri tumpuan.

Paparan 4-2

Jumlah Pelaburan yang Diluluskan dalam Sektor Pembuatan di Negeri Sembilan, 2016-2019

Sektor Ekonomi	Nilai Pelaburan (RM, juta)				2016-2019	
	2016	2017	2018	2019	Peratus sumbangan (%)	Jumlah pelaburan (RM, juta)
Jumlah Keseluruhan	1,907	1,106	2,431	3,566	100.0	9,010
Lima Sektor dengan Jumlah Pelaburan Tertinggi						
Produk Mineral dan Bukan logam	590	161	190	1,543	27.6	2,485
Pembuatan Makanan	51	267	203	604	12.5	1,125
Produk elektrik dan Elektronik	181	237	6	531	10.6	955
Produk Petroleum	107	-	611	22	8.2	740
Kimia dan Produk Kimia	325	216	38	48	7.0	627

Sumber: Lembaga Pembangunan Pelaburan Malaysia (MIDA)¹

Produktiviti Buruh mengikut Sektor Ekonomi Utama

Produktiviti buruh bagi keseluruhan sektor ekonomi di Negeri Sembilan telah meningkat dengan sederhana iaitu pada kadar 2.2% dari tahun 2016 sehingga 2020 seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 4-3*. Pertumbuhan produktiviti buruh mencatat pertumbuhan yang lebih tinggi dalam tempoh prapandemik dengan peningkatan secara purata pada kadar 3.6% setahun antara tahun 2016 dan 2019. Pada peringkat sektoral, produktiviti buruh yang tertinggi telah disumbangkan oleh sektor pembuatan walaupun produktiviti buruh pada sektor tersebut telah merekodkan penguncupan sebanyak -2.5% sepanjang tempoh yang sama. Walau bagaimanapun, sektor pertanian, pembinaan dan perkhidmatan telah menunjukkan peningkatan produktiviti buruh meskipun pandemik COVID-19 telah mengubah corak pertumbuhan produktiviti buruh pada tahun 2020 secara keseluruhannya. Kekangan pengeluaran sektor pembuatan akibat langkah kawalan pergerakan telah memberi impak kepada produktiviti sektor ini.

Paparan 4-3

Produktiviti Buruh mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi

Sektor Ekonomi	RM '000 setiap Pekerja pada harga malar 2015			Purata Pertumbuhan Tahunan (2016-2019)	Purata Pertumbuhan Tahunan (2016-2020)
	2016	2019	2020		
Pertanian	72.4	95.9	88.1	9.8	5.0
Perlombongan & Pengkuarian	94.1	81.3	58.2	-4.8	-11.3
Pembuatan	229.8	213.2	205.7	-2.5	-2.7
Pembinaan	38.4	55.7	43.8	13.2	3.3
Perkhidmatan	63.5	73.6	74.4	5.0	4.0
Keseluruhan	89.5	99.6	97.7	3.6	2.2

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021 & 2020); dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Isu dan Cabaran

Pertumbuhan sektor ekonomi dalam Negeri Sembilan secara keseluruhannya berhadapan dengan isu struktural yang menyebabkan potensi pertumbuhan industri masih belum dioptimumkan sepenuhnya. Secara spesifik, isu utama yang dihadapi ialah (i) pembangunan sektor ekonomi yang tidak seimbang; (ii) hubung kait yang lemah antara sektor ekonomi; (iii) pengeluaran sektoral yang kurang kompleks dalam rantai nilai dan (iv) kesukaran mengenal pasti potensi sektor bernilai tinggi. Hal ini mengehendkan prestasi pertumbuhan sektoral pada peringkat negeri dan daerah. Oleh itu, strategi RPNS 2021-2025 memberi penekanan kepada mempercepat lonjakan keberhasilan sektor ekonomi yang berimpak tinggi.

Pembangunan Sektor Ekonomi yang Tidak Seimbang

Sektor pembuatan dan perkhidmatan ialah dua buah sektor ekonomi utama yang menjadi penyumbang terbesar kepada ekonomi Negeri Sembilan yang mana telah menyumbang sebanyak 36.2% dan 51.4% kepada KDNK negeri pada tahun 2020 (rujuk *Paparan 4-4*). Hal ini menunjukkan sektor tersebut berperanan sebagai pemacu utama kepada pertumbuhan ekonomi negeri dan mampu memberikan lonjakan kepada pertumbuhan sektor ekonomi pada peringkat hulu dan hiliran. Namun begitu, penilaian ke atas kesan pengganda nilai tambah berdasarkan Jadual Input-Output Negeri Sembilan telah menunjukkan pembangunan sektor ekonomi berada pada tahap yang tidak seimbang.

Sektor pertanian di Negeri Sembilan sebagai contoh mempunyai kesan pengganda yang tinggi berbanding sektor ekonomi yang lain. Nilai kesan pengganda yang tinggi ini menunjukkan potensi sebenar sektor pertanian dalam menghasilkan sumber pendapatan kepada ekonomi negeri secara keseluruhannya. Walau bagaimanapun, sumbangan sektor pertanian kepada KDNK hanyalah sebanyak 7.2% pada tahun 2020. Hal ini menunjukkan wujudnya ketidakseimbangan antara potensi sedia ada dan prestasi sumbangan sektor pertanian kepada KDNK Negeri. Ini bermakna sektor pertanian masih belum dioptimumkan bagi melonjakkan lagi pertumbuhan ekonomi negeri.

Kesan pengganda nilai tambah bagi sektor pembuatan pula berada pada paras RM0.31 bagi setiap peningkatan permintaan akhir² iaitu terendah berbanding sektor ekonomi yang lain. Walau bagaimanapun, sektor pembuatan menyumbang sebanyak 36.2% pada KDNK yang jelas menunjukkan saiz dan penumpuan yang tinggi kepada sektor ini. Hal ini kerana penjanaan nilai tambah yang rendah ini didorong oleh pergantungan import yang tinggi dalam aktiviti pengeluaran selain pergantungan kepada pengeluaran berintensif buruh dan rantaian nilai yang tidak kompleks.

Paparan 4-4

Pengganda Nilai Tambah dan Sumbangan Sektor Ekonomi kepada KDNK Negeri Sembilan, 2016 dan 2020

Sektor ekonomi	Pengganda nilai tambah	Sumbangan Kepada KDNK Negeri Sembilan (%)	
		2016	2020
Pertanian	0.80	7.3	7.2
Perlombongan	0.60	0.5	0.5
Pembuatan	0.31	38.6	36.2
Pembinaan	0.40	3.5	3.0
Perkhidmatan	0.75	47.8	51.4

Nota: Pengganda nilai tambah mengukur penjanaan nilai tambah untuk setiap peningkatan RM1 permintaan akhir. Contohnya, peningkatan setiap RM1 permintaan akhir produk pertanian akan menjana RM0.80 nilai tambah keseluruhan ekonomi.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020) dan penganggaran Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

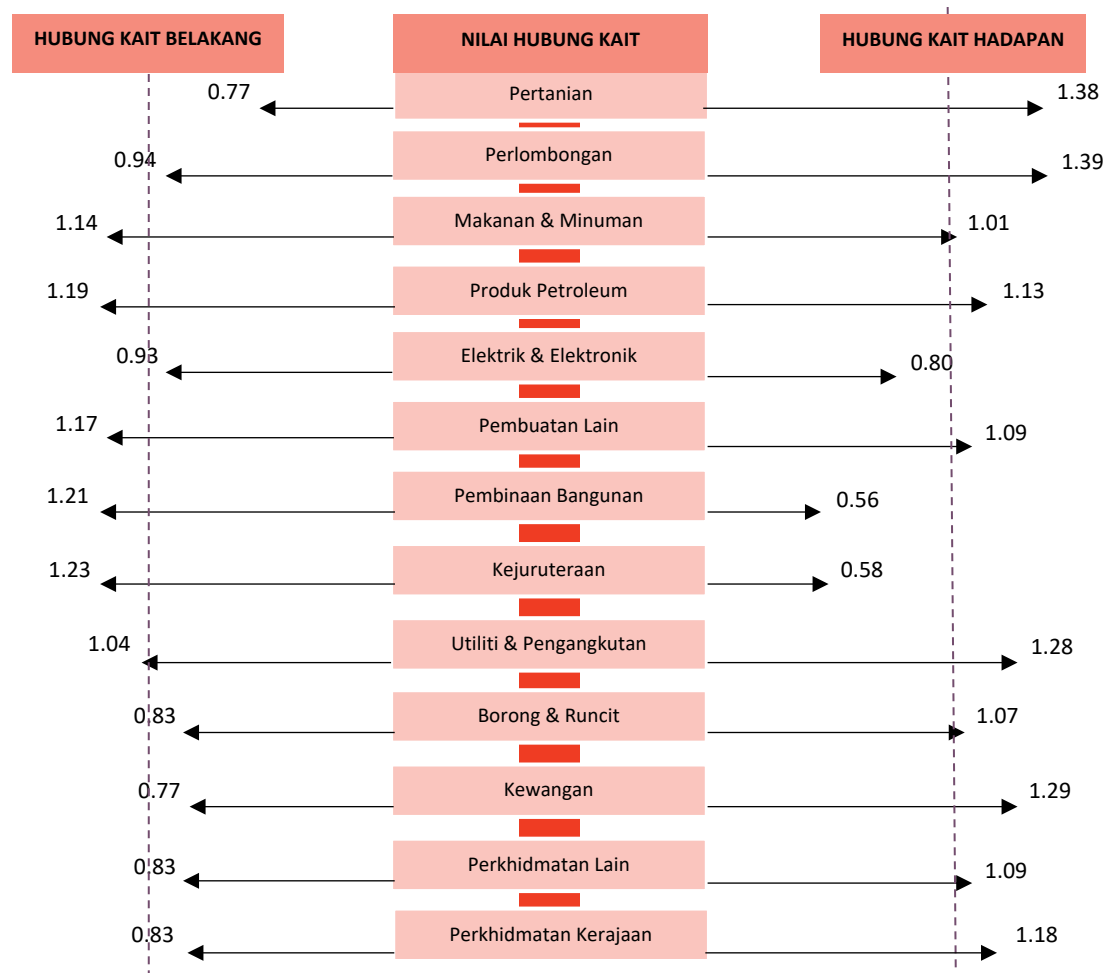
Hubung Kait yang Lemah antara Sektor Ekonomi

Hubung kait antara sektor ekonomi merupakan aspek penting dalam memastikan kesan limpahan ekonomi dapat dioptimumkan melalui jaringan industri sektor ekonomi pada peringkat hulu dan hiliran. Hubung kait antara sektor ekonomi dalam konteks Negeri Sembilan berada pada tahap yang agak longgar dan situasi ini juga dialami pada peringkat nasional dan negeri lain. Hal ini didorong oleh tiga faktor utama iaitu integrasi sektor ekonomi yang tidak kukuh, pergantungan pembekalan input dari luar negeri yang tinggi dan faedah berbanding yang tidak setara.

Pembangunan Jadual Input-Output Negeri Sembilan membolehkan tahap integrasi sektor ekonomi dinilai berdasarkan indeks hubung kait ke hadapan (*forward*) dan ke belakang (*backward*). Dapatan kajian mendapati bahawa wujudnya kesan limpahan yang terhad oleh sektor ekonomi utama kepada ekonomi negeri seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 4-5*. Contohnya seperti sektor pembuatan elektrik, elektronik dan optikal yang direkodkan menyumbang lebih 30.0% kepada keseluruhan KDNK sektor pembuatan telah menunjukkan hubung kait ekonomi yang longgar pada peringkat hulu dan hiliran. Hal ini disebabkan oleh empat faktor utama iaitu pergantungan import yang tinggi, penghasilan produk bernilai rendah, pengamalan aktiviti pengeluaran berintensif buruh dan penerimgunaan teknologi yang rendah. Selain itu, keupayaan industri tempatan terutamanya perusahaan mikro, kecil dan sederhana (PMKS) dalam menyediakan input kepada sektor berkenaan juga merupakan antara faktor yang menghadkan kesan limpahan.

Paparan 4-5

Indeks Hubung Kait antara Sektor Ekonomi Negeri Sembilan, 2015

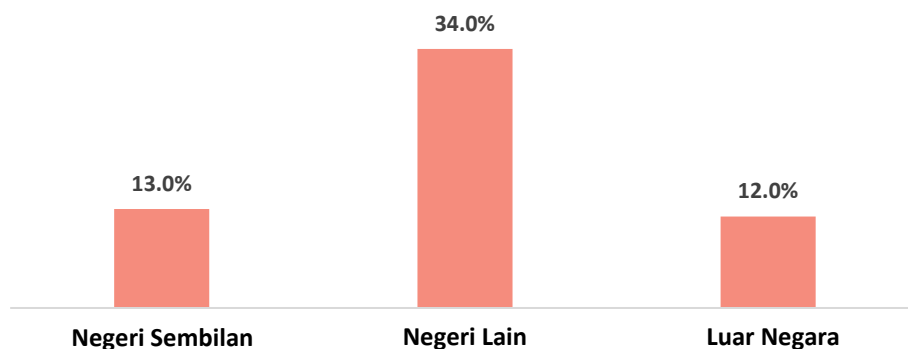

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Penyumberluaran melalui pergantungan input (bahan mentah) daripada pengeluar dari luar sempadan negeri telah mengakibatkan industri tempatan terlepas peluang untuk mendapatkan manfaat daripada pertumbuhan sektor ekonomi yang strategik. Berdasarkan *Paparan 4-6*, sektor ekonomi di Negeri Sembilan dianggarkan memperoleh input pengeluaran dari negeri lain di Malaysia sebanyak 34.7% dan input yang diimport dari luar negara sebanyak 12.2%. Hal ini menyebabkan persaingan penyediaan input pengeluaran akan berlaku antara industri di Negeri Sembilan dan industri di luar Negeri Sembilan yang boleh menjejaskan potensi untuk meningkatkan ekonomi bidangan pada sektor ekonomi pada peringkat negeri.

Paparan 4-6

Peratusan Penggunaan Input daripada Output Dalam Negeri, Negeri Lain dan Luar Negara bagi Keseluruhan Ekonomi Negeri Sembilan (%), 2015

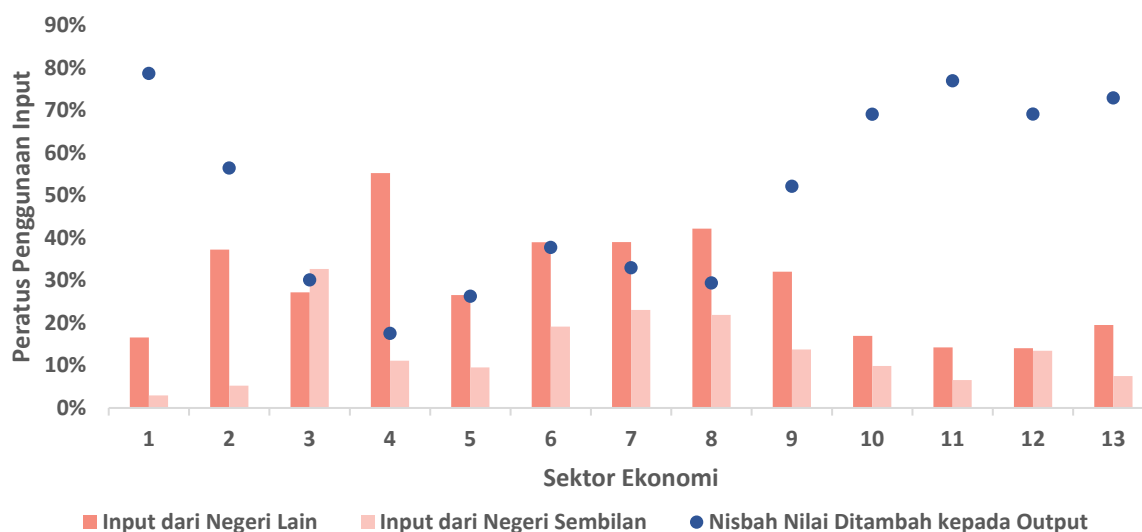

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Penjanaan kekayaan ekonomi negeri turut dipengaruhi oleh daya saing penghasilan input pengeluaran bagi menyokong keluaran sektor ekonomi yang berada dalam negeri. Berdasarkan *Paparan 4-7*, analisis faedah berbanding³ menunjukkan nisbah penggunaan input dari dalam Negeri Sembilan adalah lebih baik bagi sektor minyak dan lemak sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman dan produk tembakau. Hasil analisis menunjukkan sektor tersebut menggunakan input pengeluaran dari Negeri Sembilan sebanyak 33% berbanding 27% input yang digunakan dari sumber negeri lain. Ini memberikan gambaran bahawa sektor ekonomi lain di Negeri Sembilan mampu menghasilkan input pengeluaran yang diperlukan bagi sektor tersebut dan bersaing dengan pengeluar input dari luar negeri.

Walau bagaimanapun, sektor minyak dan lemak sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman dan produk tembakau mempunyai nisbah nilai tambah kepada keluaran yang masih rendah berbanding sektor-sektor lain iaitu pada paras 30%. Ini bermakna bagi setiap keluaran dalam sektor tersebut, satu pertiga nilai tambah yang diperlukan. Keadaan ini juga menunjukkan penjanaan nilai tambah bagi sektor berkenaan masih sedikit untuk memberikan impak yang besar kepada ekonomi. Oleh hal yang demikian, penambahbaikan ekosistem perbekalan diperlukan bagi menyokong peralihan kepada rantaian nilai yang lebih tinggi.

Paparan 4-7

Faedah Berbanding Sektor Ekonomi di Negeri Sembilan (%), 2015

Nota: 1. Pertanian, 2. Perlombongan dan Pengkuarian, 3. Minyak dan Lemak daripada Sayuran & Haiwan, Prosesan Makanan, Minuman dan Produk Tembakau, 4. Produk Petroleum, Kimia, Getah dan Plastik, 5. Produk Elektrik, Elektronik dan Optikal, 6. Pembuatan Lain, 7. Pembinaan bangunan, 8. Kejuruteraan Awam dan Aktiviti Pembinaan Khas, 9. Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi, 10. Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan, 11. Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan, 12. Perkhidmatan Kerajaan, 13. Aktiviti Perkhidmatan Lain.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pengeluaran Sektor yang Kurang Kompleks dalam Rantaian Nilai

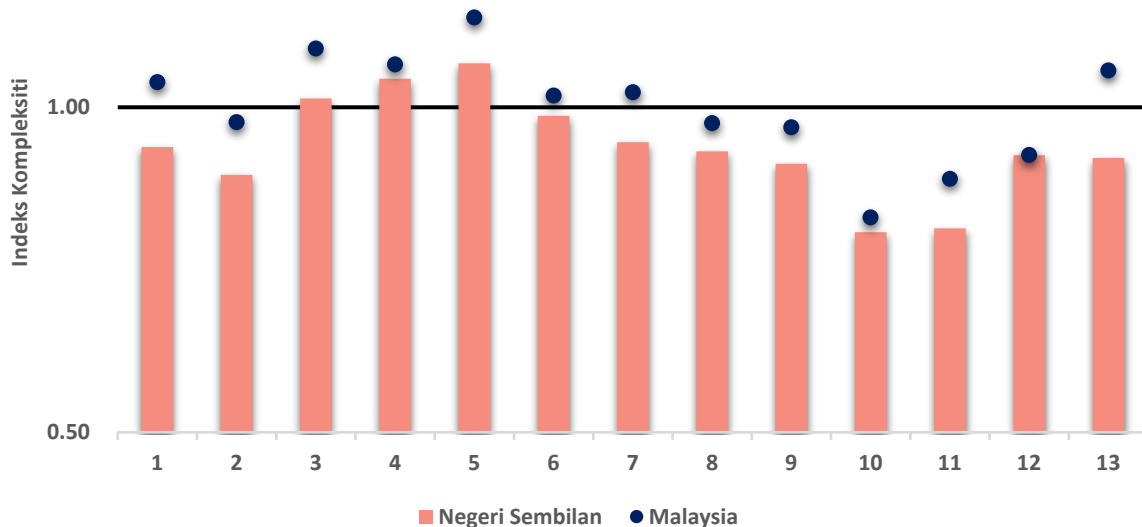
Pengeluaran produk yang kompleks dalam rantaian nilai merupakan aspek penting bagi penghasilan produk yang bernilai tinggi dan mampu berdaya saing dengan baik. Jika dilihat daripada perspektif pembangunan dan penjanaan nilai sektoral, produk yang kompleks bermakna aliran rantaian nilai yang lebih panjang dan melibatkan pelbagai industri yang menyumbangkan input kepada penghasilan produk sebelum dipasarkan kepada pengguna akhir. Hal ini akan meningkatkan nilai tambah produk dan mewujudkan peluang ekonomi yang lebih luas seperti penciptaan peluang pekerjaan serta menyokong peralihan industri kepada aktiviti bernilai tinggi.

Paparan 4-8 menunjukkan perbandingan indeks kompleksiti rantaian nilai antara sektor ekonomi di Negeri Sembilan dan Malaysia. Indeks kompleksiti rantaian nilai digunakan sebagai petunjuk untuk menilai keupayaan sektor ekonomi untuk menghasilkan produk yang kompleks dari sudut kerangka ekonomi makro. Indeks kompleksiti yang tinggi menunjukkan sektor ekonomi tersebut berada dalam satu rantaian nilai yang panjang dan melibatkan aliran perbekalan yang kompleks dan bernilai tinggi.

Secara keseluruhannya, sektor ekonomi di Negeri Sembilan masih berada di bawah pencapaian indeks kompleksiti pada peringkat nasional. Walau bagaimanapun, indeks kompleksiti bagi sektor pembuatan terutamanya bagi tiga subsektor: (i) sektor minyak dan lemak sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman dan produk tembakau, (ii) produk petroleum, kimia, getah dan plastik dan (iii) produk elektrik, elektronik dan optikal di Negeri Sembilan berada pada tahap yang baik secara keseluruhannya. Hal ini dipacu oleh sektor ekonomi yang disumbangkan oleh pemain industri besar yang mempunyai rantai nilai yang lebih panjang. Meskipun begitu, perbandingan pada peringkat lapangan menunjukkan terdapat jurang penghasilan produk yang kompleks terutamanya kepada sektor PMKS. *Kotak Artikel 4.1* memaparkan sebuah perbandingan rantai nilai yang kompleks dan kurang kompleks.

Paparan 4-8

Indeks Kompleksiti Rantai Nilai

Nota: Nilai indeks lebih daripada satu menunjukkan rantai nilai sektor ekonomi yang kompleks dalam penjanaan output sektoral.

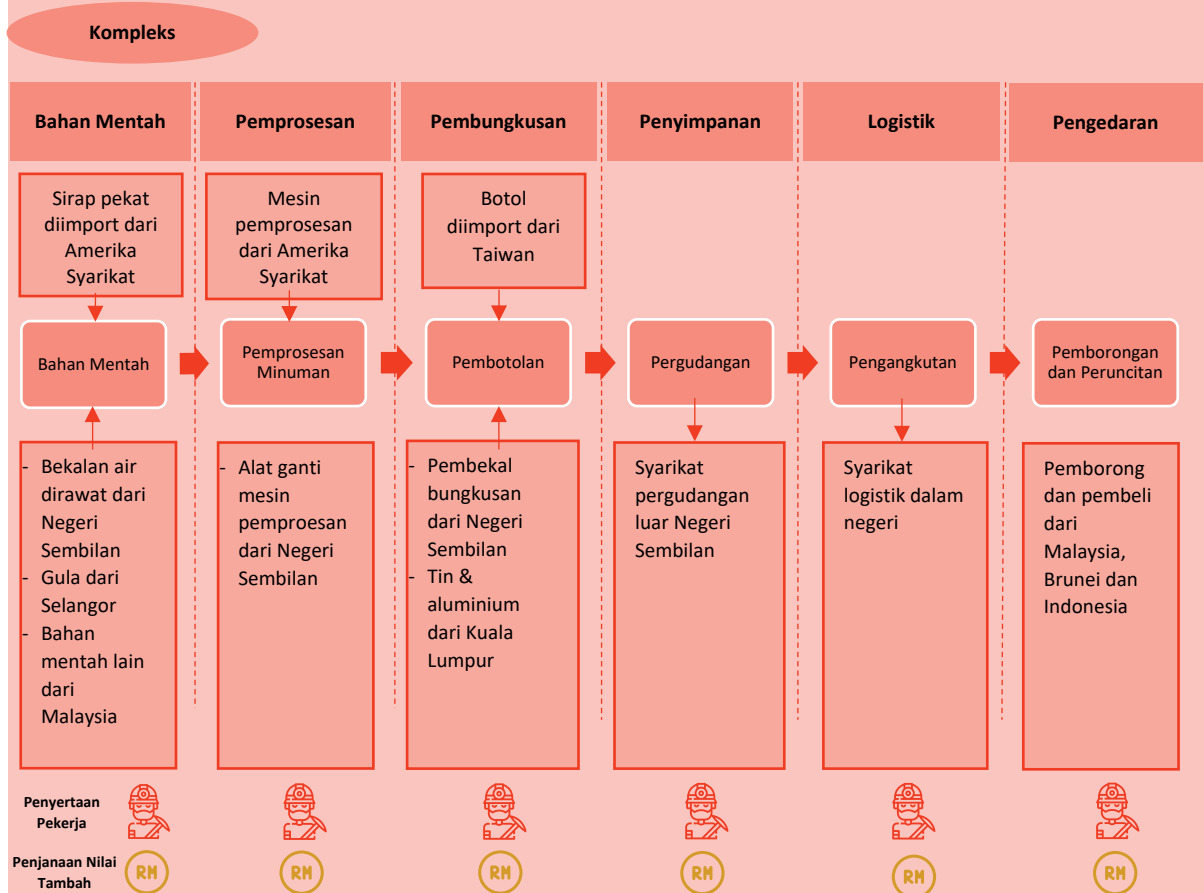
1. Pertanian, 2. Perlombongan dan Pengkuarian, 3. Minyak dan Lemak daripada Sayuran & Haiwan, Prosesan Makanan, Minuman dan Produk Tembaku, 4. Produk Petroleum, Kimia, Getah dan Plastik, 5. Produk Elektrik, Elektronik dan Optikal, 6. Pembuatan Lain, 7. Pembinaan bangunan, 8. Kejuruteraan Awam dan Aktiviti Pembinaan Khas, 9. Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi, 10. Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan, 11. Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan, 12. Perkhidmatan Kerajaan, 13. Aktiviti Perkhidmatan Lain.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 4.1**Perbandingan Rantaian Nilai Industri**

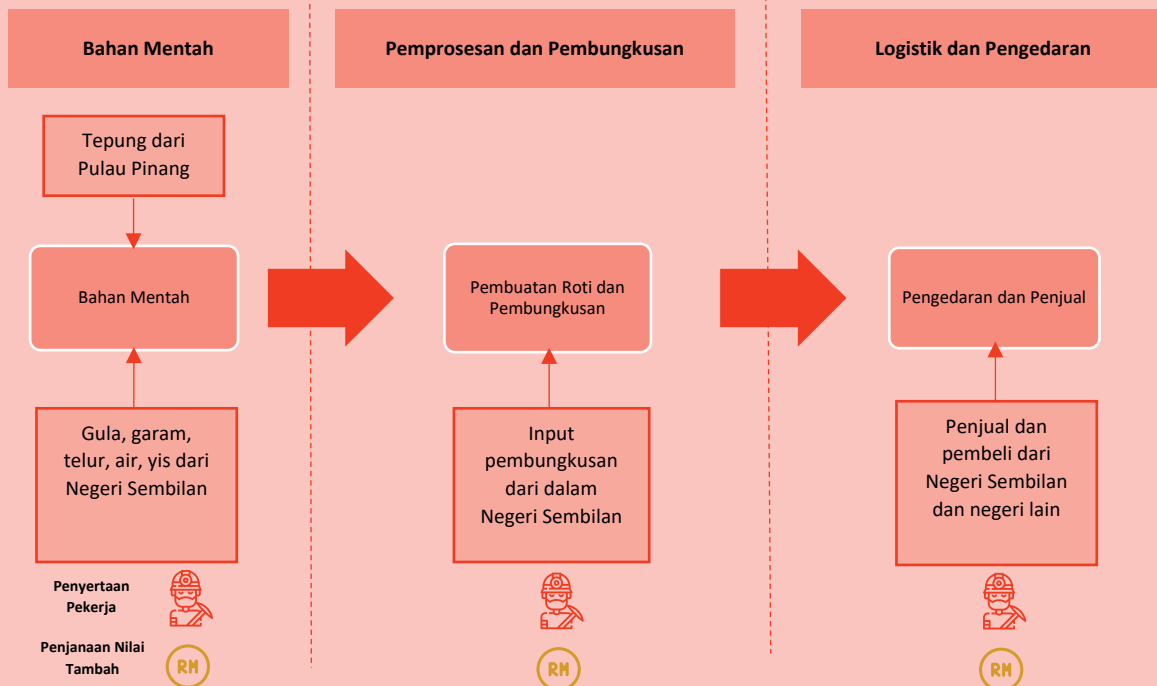
Perbandingan industri di Negeri Sembilan berdasarkan tinjauan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan telah menunjukkan terdapat perbezaan antara penghasilan produk di antara syarikat besar dan PMKS. Paparan di bawah menunjukkan aliran perbekalan yang lebih panjang dan kompleks bagi pengeluaran produk oleh syarikat besar yang beroperasi di Negeri Sembilan. Terdapat beberapa aktiviti nilai tambah yang digabung bersama bagi menghasilkan produk yang bernilai tinggi selain melibatkan pelbagai pemain industri daripada sektor yang berbeza.

Bagi syarikat PMKS di Negeri Sembilan, rantaian nilai produk lebih ringkas dan tidak melibatkan lebih banyak industri sebagai pembekal input. Perusahaan yang dijalankan lebih tertumpu kepada penghasilan produk sendiri bagi memenuhi permintaan langsung pengguna domestik yang berasaskan kepada konsep linear perniagaan kepada pengguna (B2C). Hasil tinjauan mendapati kapasiti yang terhad dari segi faktor pengeluaran, penggunaan teknologi dan inovasi telah menghadkan syarikat PMKS untuk menghasilkan produk yang lebih berdaya saing dan kemampuan melangkaui pasaran tempatan.

Rantaian nilai syarikat pengeluar minuman global di Negeri Sembilan

Rantaian nilai syarikat pengeluaran makanan PMKS Negeri Sembilan

Tidak Kompleks

Pada kebiasaannya, rantaian nilai yang lebih panjang dan kompleks melibatkan jaringan industri yang lebih pelbagai bagi menghasilkan satu produk akhir. Kepelbagaian jaringan industri ini menunjukkan lebih banyak faktor pengeluaran (modal dan buruh) diperlukan bagi melengkapkan rantaian perbekalan produk akhir yang dihasilkan. Pada masa yang sama, pulangan yang lebih tinggi dapat dijana kepada faktor pengeluaran tersebut iaitu dalam bentuk keuntungan kepada pemilik modal dan pampasan kepada pekerja.

Kompleksiti rantaian nilai dalam konteks rantaian nilai global boleh mempengaruhi perubahan dalam pasaran buruh terutamanya kepada keperluan guna tenaga berkemahiran tinggi dan tingkat pampasan kepada pekerja. Hal ini demikian kerana, penyertaan sesebuah industri dalam rantaian nilai global boleh menggalakkan pertumbuhan dan pengembangan industri sekali gus meningkatkan permintaan buruh dan pampasan kepada pekerja (Grossman & Rossi-Hansberg, 2008; Pan, 2020; Szymczak & Wolszczak-Derlacz, 2022). Selain daripada itu, industri yang berada dalam rantaian nilai yang kompleks mempunyai pengkhususan (*specialization*) dalam sesebuah aktiviti ekonomi dan mempunyai sistem pekerjaan yang lebih stabil (Lakhni et al., 2013). Hal ini menunjukkan galakan untuk menghasilkan produk yang lebih kompleks penting untuk menyokong penjana pekerjaan yang lebih baik dalam sesebuah ekonomi.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kesukaran Mengenal Pasti Potensi Sektor Bernilai Tinggi

Kesukaran mengenal pasti potensi sektor bernilai tinggi berpotensi menyumbang kepada ketidakcekapan peruntukan sumber yang boleh disalurkan bagi melonjakkan sektor ekonomi yang berdaya maju dan berpotensi tinggi. Pengenalpastian sektor bernilai tinggi memerlukan penilaian yang komprehensif dengan mengambil kira faktor kesan limpahan dan kebergantungan sektor ekonomi pada peringkat hulu dan hiliran. Potensi sebenar pembangunan sektoral tidak dapat dioptimumkan jika sektor berkenaan mempunyai tahap penyumberluaran yang tinggi dari negeri lain walaupun ia memiliki pengganda yang tinggi.

Maklumat sektoral secara terperinci memainkan peranan yang penting untuk mengenal pasti dan menangani ketidakseimbangan pertumbuhan sektoral dalam ekonomi negeri, seterusnya menyokong pemantauan dan penilaian dasar berasaskan bukti. Ketiadaan kerangka pemantauan dan penilaian impak sektoral yang dapat mengukur kebergantungan sektor ekonomi menyukarkan perancangan dan pembangunan sektoral.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus B Penguatan Hubung Kait antara Sektor Ekonomi

Strategi B1

Memanfaatkan MVV 2.0 sebagai Katalis Perkukuh Hubungan Rantaian Perbekalan

Strategi B2

Menggalakkan Simbiosis Sektor Ekonomi

Bidang Fokus A Galakan Pertumbuhan Sektor Ekonomi Strategik

Strategi A1

Meningkatkan Daya Pengeluaran Sektor Ekonomi Strategik

Strategi A2

Melonjakkan Pertumbuhan Sektor Berasaskan Produktiviti

Strategi A3

Menggalakkan Pelaburan Berkualiti

Bidang Fokus D Penambahbaikan Pemantauan Pertumbuhan Sektor Berasaskan Bukti

Strategi D1

Memperkemas Ekosistem Tadbir Urus Maklumat Sektor

Bidang Fokus C Sokongan Diversiti Ekonomi

Strategi C1

Menggalakkan Penghasilan Produk Industri yang Pelbagai dan Sofistikated

Strategi C2

Melonjakkan Penghasilan Industri Berasaskan Sumber dan Sumber Jaya

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, fokus akan diberikan kepada memberikan nafas baharu kepada pertumbuhan sektor pada peringkat negeri dan daerah. Usaha ini akan diselaraskan dengan rencana pertumbuhan ekonomi negeri yang berteraskan MVV 2.0, Agropolis dan Biodiversiti. Hal ini akan dicapai dengan galakan pertumbuhan sektor ekonomi yang strategik, memperkukuh hubung kait antara sektor ekonomi dan menyokong diversiti ekonomi. Selain daripada itu, aspek pemantauan pada peringkat sektoral akan ditambah baik menerusi pelarasan data secara berpusat bagi menyokong pemantauan dasar berasaskan bukti.

Bidang Fokus A

Galakan Pertumbuhan Sektor Ekonomi Strategik

Sokongan bagi pertumbuhan sektor strategik merupakan inisiatif untuk mempercepat pemulihan dan pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan. Antara sektor ekonomi strategik telah dikenal pasti melalui Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan seperti yang dipaparkan pada *Paparan 4-9*. Jaringan rantai nilai sedia ada akan diperkukuhkan melalui langkah yang akan merangsang daya pengeluaran sektor ekonomi strategik, melonjakkan pertumbuhan sektoral berasaskan produktiviti dan menggalakkan pelaburan berkualiti.

Paparan 4-9

Sektor ekonomi yang strategik di Negeri Sembilan

Pertanian

Perlombongan dan
Pengkuarian

Utiliti, Pengangkutan &
Penyimpanan dan Maklumat &
Komunikasi

Perdagangan Borong & Runcit
Makanan & Minuman, dan
Penginapan

Kewangan & Insurans, Hartanah
dan Perkhidmatan Perniagaan

Perkhidmatan Lain

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Strategi A1

Meningkatkan Daya Pengeluaran Sektor Ekonomi Strategik

Usaha menyeluruh akan dilaksanakan bagi menyokong peralihan kepada sektor bernilai tinggi terutamanya sektor pembuatan yang akan mengambil manfaat daripada Pelan Komprehensif Pembangunan MVV 2.0 yang menuju ke arah sektor pembuatan yang bernilai tinggi dengan adaptasi teknologi termaju dan pewujudan industri baharu yang diterajui oleh industri halal, aeroangkasa dan maritim. Selain itu, penerimgunaan teknologi akan dipertingkatkan untuk menyediakan penyelesaian berinovasi dalam proses pengeluaran dan meningkatkan produktiviti.

Pembangunan kawasan industri berteknologi tinggi seperti *Green Tech Park*, di Seremban 2 pula berperanan sebagai katalis untuk melonjak keupayaan negeri dalam membangunkan produk yang mempunyai nilai tambah yang tinggi dan mewujudkan pekerjaan berkemahiran. Peranan sektor perkhidmatan akan dipertingkatkan bagi mempercepat pertumbuhan pelbagai sektor perkhidmatan pada peringkat hulu dan hiliran yang berteraskan inovasi produk dan penerokaan pasaran baharu.

Strategi A2

Melonjakkan Pertumbuhan Sektor Berasaskan Produktiviti

Pertumbuhan rantai nilai yang lebih tinggi perlu disokong dengan pewujudan ekosistem perbekalan yang komprehensif dan bersepadu. Penyertaan sektor hulu berimpak tinggi seperti sektor penyelidikan dan pembangunan (R&D) dan reka bentuk dan pembangunan (D&D) serta perkhidmatan berasaskan pembuatan atau perkhidmatan berkaitan pembuatan (MRS) mampu menjadi pemacu perubahan kepada pembentukan ekosistem rantai nilai yang lebih berdaya saing. Penyertaan industri dengan kemasukan pelaburan berkualiti mampu mempercepat pertumbuhan bernilai tinggi dan pembangunan bakat yang berkemahiran tinggi sekali gus melonjakkan produktiviti. Galakan untuk menerima guna teknologi termaju akan difokuskan kepada sektor strategik yang mempunyai produktiviti tinggi terutamanya pada sektor pembuatan bagi meningkatkan penghasilan produk yang lebih sofistikated dan pada masa yang sama memastikan penyertaan yang tinggi daripada pemain industri tempatan dalam Negeri Sembilan. Selain daripada itu, Nexus Produktiviti bagi sektor perdagangan borong dan runcit & makanan dan minuman yang diterajui oleh pemain industri akan dimanfaatkan bagi meningkatkan produktiviti sektor melalui peningkatan kemahiran buruh, penerimgunaan teknologi dan pertumbuhan industri.

Kotak Artikel 4.2**Perkhidmatan Berkaitan Pembuatan (MRS) dan Impak kepada Ekonomi**

Aktiviti perkhidmatan merupakan komponen penting dalam menyokong aktiviti pembuatan. Pertumbuhan aktiviti perkhidmatan berkaitan pembuatan (MRS) di samping aktiviti pembuatan utama akan menambah nilai ekosistem pembuatan. Aktiviti MRS dalam konteks rantaian nilai global (GVC) menjadi komponen pelengkap dalam aktiviti pengeluaran sektor hulu (*upstream*) dan hiliran (*downstream*).

Aktiviti perkhidmatan pada peringkat hulu merupakan aktiviti yang berintensifkan pengetahuan seperti penyelidikan dan pembangunan (R&D), reka bentuk produk serta spesifikasi kejuruteraan, manakala pada peringkat hiliran pula merangkumi aktiviti seperti logistik, pemasaran dan penyelenggaraan yang mana aktiviti ekonomi ini lebih dekat kepada pengguna akhir.

Impak aktiviti MRS kepada ekonomi boleh dikira menggunakan analisis jadual input-output. Berdasarkan paparan di bawah, sumbangan aktiviti MRS kepada jumlah nilai tambah sektor pembuatan di Malaysia sebanyak RM23.2 bilion bagi tahun 2015. Terdapat dua subsektor yang dianggap sebagai subsektor MRS yang dominan iaitu perdagangan borong & runcit dan pengangkutan dan perkhidmatan pengangkutan lain yang telah menyumbang sebanyak 28.4% dan 15.3%. Kedua-dua sektor tersebut dikategorikan sebagai sektor hiliran.

Selain itu, hasil analisis menunjukkan bahawa subsektor R&D, perkhidmatan perniagaan & profesional menyumbang 7.1% dan perkhidmatan komputer & maklumat pula menyumbang 4.2% kepada jumlah nilai tambah sektor pembuatan pada tahun 2015. Kedua-dua subsektor ini merupakan aktiviti hulu penting yang boleh membantu memperkukuh keupayaan inovatif bagi meningkatkan daya saing jangka panjang sektor pembuatan di Malaysia. Walau bagaimanapun, keadaan semasa menunjukkan bahawa kedua-dua subsektor ini menunjukkan impak yang minimum untuk menambah nilai produk sektor pembuatan.

Sumbangan nilai tambah sektor perkhidmatan kepada subsektor pembuatan (RM, juta), 2015

Subsektor Perkhidmatan	Nilai Ditambah ¹	Peratus Sumbangan
Penyelidikan & Pembangunan (R&D), Perniagaan & Perkhidmatan Profesional	1,642	7.1
Pengangkutan dan Perkhidmatan Pengangkutan Lain	3,567	15.3
Pos & Kurier dan Maklumat & Telekomunikasi	1,222	5.3
Perkhidmatan Komputer & Maklumat	966	4.2
Perdagangan Borong & Runcit	6,603	28.4
Pendidikan	2,223	9.6
Kesihatan	2,965	12.7
Penginapan	301	1.3
Perkhidmatan Makanan dan Minuman	2,998	12.9
Perkhidmatan Kesenian, Hiburan dan Rekreasi	776	3.3
Jumlah	23,263	100.0

Nota: ¹Kandungan Nilai Tambah sektor Perkhidmatan dalam subsektor Pembuatan.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Strategi A3

Menggalakkan Pelaburan Berkualiti

Pelaburan swasta memainkan peranan penting untuk merangsang pertumbuhan sektoral di Negeri Sembilan. Pelaburan yang berkualiti yang menumpukan kepada pembangunan sektor ekonomi yang strategik mampu untuk menjana nilai tambah yang tinggi kepada pertumbuhan sektoral dan penciptaan peluang pekerjaan. Perancangan peringkat sektoral sedia ada di bawah Pelan Komprehensif Pembangunan MVV 2.0 merupakan katalis kepada kemasukan pelaburan langsung swasta dan awam yang mampu mengukuhkan pertumbuhan ekonomi negeri. Oleh hal yang demikian, pelaburan akan difokuskan kepada aktiviti perindustrian di koridor utama industri Seremban-Nilai-Port Dickson yang mengkhusus dalam industri berteknologi tinggi, mesra alam dan berintensif modal serta berkemahiran tinggi.

Bidang Fokus B

Pengukuhan Hubung Kait antara Sektor Ekonomi

Usaha akan diambil bagi memperkukuh hubung kait antara sektor ekonomi dalam Negeri Sembilan terutamanya antara pemain industri besar dan PMKS di Negeri Sembilan. Tumpuan akan diberikan kepada memanfaatkan MVV 2.0 sebagai katalis perkukuh hubungan rantaian perbekalan serta menggalakkan simbiosis antara sektor ekonomi bagi meningkatkan keupayaan pengeluaran dan bersaing di pasaran global. Usaha ini akan membantu mengurangkan jurang pertumbuhan sektoral dan meningkatkan kapasiti pengeluaran pemain industri tempatan dalam Negeri Sembilan.

Strategi B1

Memanfaatkan MVV 2.0 sebagai Katalis Perkukuh Hubungan Rantaian Perbekalan

Pembangunan MVV 2.0 di Negeri Sembilan melibatkan pertumbuhan pelbagai industri yang berdaya maju dan berimpak tinggi. Kawasan pembangunan *Heartbeat* dalam kawasan MVV 2.0 yang meliputi taman industri berteknologi tinggi, perbandaran pintar, Lembah Aeroangkasa Negeri Sembilan (NSAV) dan hab maritim bersepadu akan meningkatkan permintaan input pengeluaran industri utama dan seterusnya menggalakkan ekonomi bidangan⁴ dan aglomerasi aktiviti ekonomi dalam Negeri Sembilan. Usaha akan dipertingkatkan bagi memastikan kesan limpahan akan dirasai oleh pemain industri tempatan dalam Negeri Sembilan terutamanya PMKS.

Strategi B2

Menggalakkan Simbiosis Sektor Ekonomi

Bagi menyokong pertumbuhan industri yang pantas, sebuah pasaran yang cekap diperlukan bagi mendapatkan pulangan yang tinggi dengan kos operasi yang minimum dan akses pasaran yang luas. Hal ini turut mendorong kepada pengekal daya saing dan kemampanan pertumbuhan industri. Mekanisme penghubung antara pembekal dan pengguna perlu dikembangkan menerusi platform

digital dalam ekosistem perbekalan yang bersepadu. Selain itu, peranan hab logistik strategik berpusat akan diperkukuh bagi menambah baik ekosistem perbekalan.

Usaha akan digembleng bagi memanfaatkan kelebihan lokasi negeri yang terletak bersebelahan dengan Konurbasi Nasional yang meliputi Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, Putrajaya dan beberapa daerah di Selangor. Seremban-Nilai dan Port Dickson merupakan lokasi utama yang boleh mendapatkan kesan limpahan secara langsung dan tak langsung daripada wilayah konurbasi ini selain dapat memainkan peranan penting sebagai tunjang limpahan ekonomi kepada daerah dalam Negeri Sembilan. Inisiatif untuk meneroka potensi pertanian untuk pasaran Lembah Klang melalui konsep agropolis terutamanya di daerah Jempol, Tampin, Rembau dan Kuala Pilah akan dipergiat bagi mewujudkan jaringan hubung kait ekonomi yang kukuh antara Negeri Sembilan dan Konurbasi Nasional.

Jalinan kerjasama dengan syarikat besar terutama syarikat multinasional (MNC) dan syarikat besar tempatan (LLC) akan diperkukuh bagi membolehkan syarikat PMKS mendapat akses kepada pasaran yang lebih besar. MNC dan LLC akan digalakkan untuk menggunakan input tempatan keluaran PMKS dalam rantai bekalan input pengeluaran seperti contoh yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 4.3*. Melalui inisiatif ini, keupayaan dan kemampuan syarikat PMKS tempatan akan dapat dipertingkatkan untuk menghasilkan produk dan perkhidmatan yang mematuhi piawaian rantai bekalan global.

Kotak Artikel 4.3**Program Pembangunan Vendor dalam Industri Farmaseutikal dan Peranti Perubatan di Malaysia**

Industri farmaseutikal dan peranti perubatan Malaysia merupakan antara industri yang terlibat dalam rantai nilai global bagi memenuhi permintaan pasaran produk perubatan dan penjagaan kesihatan dalam dan luar negara. MNC dan LLC yang beroperasi di Malaysia menggunakan input tempatan bagi menyokong pengeluaran dan sekali gus memberikan kesan limpahan kepada industri tempatan terutamanya kepada sektor PMKS. Selain itu, pembangunan kapasiti PMKS turut dilaksanakan bagi memastikan kualiti input yang dibekalkan oleh PMKS mencapai piawaian yang dikehendaki oleh syarikat peneraju.

Pada peringkat nasional, program pembangunan vendor (PPV) antara inisiatif yang dilaksanakan untuk membantu pertumbuhan syarikat PMKS menjadi pembekal input kepada syarikat besar dalam industri tersebut. Antara industri tempatan yang mendapat kesan limpahan pertumbuhan industri farmaseutikal dan peranti perubatan ialah industri logistik, teknologi maklumat dan industri halal. Selain itu, manfaat program ini juga dapat mewujudkan peluang kepada PMKS untuk menyertai penerokaan produk baharu yang diterajui oleh syarikat besar yang berperanan sebagai syarikat peneraju.

Sumber: Kementerian Pembangunan Usahawan dan Koperasi Malaysia (2022)

Bidang Fokus C

Sokongan Diversiti Ekonomi

Strategi untuk meningkatkan integrasi sektor hulu dan hiliran diperlukan untuk menambah baik ekosistem rantai perbekalan dalam ekonomi Negeri Sembilan secara keseluruhannya. Sehubungan dengan itu, fokus akan diberikan kepada memberikan galakan kepada industri tempatan untuk menghasilkan produk yang lebih pelbagai dan sofistikated serta melonjakkan penghasilan industri berasaskan sumber dan sumber jaya bagi meningkatkan kapasiti sektor pada peringkat hiliran dan menghasilkan produk yang lebih bernilai tinggi.

Strategi C1

Menggalakkan Penghasilan Produk Industri yang Pelbagai dan Sofistikated

Sumbangan sektor perkhidmatan kepada pembangunan sektor lain penting untuk meningkatkan nilai tambah bagi produk yang dihasilkan. Berdasarkan *Paparan 4-10*, setiap aktiviti perkhidmatan dalam rantai nilai memberikan faedah kepada pengeluar bagi meningkatkan kecekapan pengeluaran dan penjimatan kos serta penghasilan produk yang lebih sofistikated dengan penggunaan teknologi yang tinggi dan penerokaan pasaran yang meluas. Oleh itu, peranan sektor perkhidmatan akan diperkasa bagi menambah nilai sektor pada peringkat hulu bagi menyokong penghasilan produk yang lebih berdaya saing tinggi. Selain itu, model pembangunan komprehensif MVV 2.0 yang menggabungkan sektor pembuatan dan perkhidmatan dalam satu ekosistem industri yang bersepadu merupakan adaptasi yang baik untuk diterapkan dalam pelbagai ekosistem industri yang lain dalam Negeri Sembilan. Contohnya, mewujudkan ekosistem industri berasaskan pertanian yang meliputi sektor pembuatan dan perkhidmatan. Selain dapat meningkatkan pengeluaran sektor ekonomi, langkah ini juga dapat mewujudkan diversiti dan meningkatkan nilai tambah produk.

Strategi C2

Melonjakkan Penghasilan Industri Berasaskan Sumber dan Sumber Jaya

Kekuatan penjanaan nilai tambah sektor ekonomi dalam Negeri Sembilan lebih tertumpu kepada sektor berasaskan sumber terutamanya sektor pertanian. Hal ini menepati hala tuju negeri dalam mewujudkan ekosistem Agropolis yang boleh menyokong kepada pertumbuhan sektor pada peringkat hiliran. Pada peringkat sektor pembuatan pula, fokus akan diberikan untuk meningkatkan keupayaan sektor berasaskan sumber seperti pembuatan minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, pemprosesan makanan, minuman dan produk tembakau untuk menjana nilai tambah yang tinggi selain memberikan kesan limpahan kepada sektor ekonomi lain. Selain itu, sektor tersebut mampu menjadi pendorong untuk menyokong penerokaan industri baharu atau industri sumber jaya yang berasaskan biosumber dan agromakanan serta disepadukan dengan peranan aktif aktiviti penyelidikan, pembangunan, pengkomersialan dan inovasi (R&D&C&I) bagi menghasilkan produk berkualiti dan berorientasikan pasaran eksport.

Paparan 4-10

Fungsi Sektor Perkhidmatan dalam Memacu Rantaian Nilai Produk

Fungsi Pemacu	Aktiviti dalam rantaian nilai	Jenis perkhidmatan	Faedah kepada pengeluar	Teknologi Pemboleh Daya
Meningkatkan kecekapan dan pengurangan kos pembangunan produk	Reka bentuk	Perkhidmatan mereka bentuk	Menjadikan proses pengeluaran lebih cekap Menambah baik produk, mengurangkan kos dan memendekkan kitaran pembangunan produk, meningkatkan kecekapan produk	Computer-aided design (CAD) Teknologi maklumat Pembuatan termaju Percetakan 3-D Bahan komposit dan kimia baharu Nanoteknologi
	R&D	Perkhidmatan R&D; pembinaan prototaip	Merentas sempadan geografi rantaian nilai dengan tujuan mengurangkan kos	Kontena; komunikasi digital; penjejakan ID berfrekuensi radio
	Sumber perbekalan input	Logistik dan pengangkutan	Menjadikan proses pengeluaran lebih cekap	Robotik dan automasi
		Perkhidmatan IT, Pengurusan proses pengeluaran, Perkhidmatan uji cuba.	Menjadikan proses pengeluaran lebih cekap	Pengkomputeran awan
	Pembuatan dan pemasangan	Perkhidmatan rangkaian dan komunikasi; Perkhidmatan pemprosesan dan analitik data	Meningkatkan kualiti proses pengeluaran dan mengurangkan masa pengeluaran	Algoritma pemprosesan data raya Internet benda (IoT), sistem pintar, rangkaian sensor
		Perkhidmatan utiliti, telekomunikasi dan elektrik	Menjadikan pembuatan lebih cekap disebabkan penyediaan perkhidmatan yang berkualiti tinggi	Rangkaian jalur lebar dan telekomunikasi gentian optik, grid pintar
		Perkhidmatan pengurusan sumber manusia	Mengurangkan kos overhead dan meningkatkan koordinasi perniagaan	Komunikasi digital dan pengkomputeran awan, perisian pengurusan perniagaan
	Pengurusan firma	Perkhidmatan kewangan	Mengurangkan kos kewangan	
		Perkhidmatan perundangan, audit perakaunan dan khidmat perniagaan	Mengurangkan kos overhead	

Fungsi Pemacu	Aktiviti dalam rantaian nilai	Jenis perkhidmatan	Faedah kepada pengeluar	Teknologi Pemboleh Daya
	Pergudangan dan pengedaran	Perkhidmatan profesional Perkhidmatan inventori, logistik, dan pengangkutan	Merentas sempadan geografi rantaian nilai dengan tujuan mengurangkan kos	Kontena dan komunikasi digital
Meningkatkan diversiti produk dan kepuasan pelanggan, margin jualan yang lebih tinggi dan daya saing produk	Pemasaran, penjenamaan, dan penjualan	Jualan atas talian	Memudahkan jangkauan kepada pelanggan dan menawarkan cara untuk mengakses pasaran baharu	Pengkomputeran awan, platform e-dagang

Sumber: United State International Trade Commission (USITC) (t.t.)

Bidang Fokus D

Penambahbaikan Pemantauan Pertumbuhan Sektor Berasaskan Bukti

Usaha akan diperkemas untuk menambah baik pemantauan pertumbuhan pada peringkat sektoral. Penggubalan dasar berasaskan bukti (*evidence-based policy*) akan dijadikan sebagai teras utama untuk memastikan pertumbuhan sektoral berdasarkan maklumat yang betul dan dipercayai. Oleh itu, langkah akan diambil bagi memperkemas ekosistem tadbir urus maklumat sektoral bagi memastikan hasil (*outcome*) yang terbaik dapat dihasilkan demi kepentingan semua pemegang taruh.

Strategi D1

Memperkemas Ekosistem Tadbir Urus Maklumat Sektoral

Penglibatan agensi pemantau, agensi pelaksana dan industri dalam penggubalan dasar pada peringkat sektoral akan diperkukuh untuk mendapatkan hasil penilaian pelaksanaan dasar yang berkesan. Kerjasama yang erat antara pemegang taruh utama seperti ini akan menambah baik kualiti pemantauan dan penilaian dasar. Selain daripada itu, ekosistem yang mengkhusus kepada pemantauan sektor ekonomi berdasarkan model *triple helix* (kerajaan, industri dan institusi pendidikan) akan menambah baik perkongsian maklumat dan kepakaran. Melalui kerjasama ini penyelarasan pangkalan data dapat ditambah baik dalam membantu meningkatkan keseimbangan pembangunan sektoral di Negeri Sembilan. Selain itu, usaha Kerajaan Negeri dalam pembangunan pangkalan data peringkat sektoral menerusi Jadual Input-Output Negeri dan Daerah akan terus diperhebat supaya proses penilaian impak projek pembangunan negeri dapat dijalankan secara berkesan dan menyokong pembuatan dasar berasaskan bukti.

Kotak Artikel 4.3**Aplikasi Jadual Input-Output dalam Pembuatan Keputusan**

Jadual Input-Output merupakan pangkalan data yang menunjukkan aliran perbekalan antara sektor ekonomi dalam sebuah sistem ekonomi. Jadual menunjukkan kesalinghubungan antara penawaran dan permintaan industri serta pengguna domestik dan luar negara. Jadual Input-Output digunakan secara meluas oleh badan antarabangsa dan kebanyakan negara di seluruh dunia untuk membuat penilaian terhadap pelbagai isu ekonomi, sosial dan alam sekitar serta membantu dalam perancangan dasar berkaitan pertumbuhan industri dan perdagangan antarabangsa.

Badan Antarabangsa

Membuat penilaian terhadap trend pertumbuhan rantaian nilai global yang melibatkan 66 buah negara di dunia merangkumi negara maju dan negara sedang membangun dan meliputi 45 sektor ekonomi.

Membina jadual input-output antara negara dalam rantau Asia Pasifik serta negara maju. Pangkalan data ini dibina bagi memenuhi permintaan analisis rantaian nilai global terutamanya dalam kalangan negara Asia.

Negara Terpilih**Jepun**

Ministry of Economy, Trade, and Industry (METI) menggunakan jadual input-output bagi menganalisis hubungan sektor ekonomi peringkat wilayah di negara Jepun.

China

Development Research Centre of the State Council telah membina jadual input-output antara wilayah meliputi 31 wilayah di China yang digunakan oleh pembuat dasar dan penganalisis ekonomi dan ahli akademik

Australia

New South Wales Treasury menggunakan analisis jadual input-output untuk membuat penganggaran keperluan guna tenaga dalam ekonomi di *New South Wales*.

Indonesia

Badan Kebijakan Fiskal, Kementerian Keuangan Indonesia membina model makroekonomi berasaskan jadual input-output bagi membuat analisis kedudukan dan potensi fiskal kerajaan.

Sumber:

Asian Development Bank (2018), *Badan Kebijakan Fiskal, Kementerian Keuangan Indonesia* (2015), *Ministry of Economy, Trade and Industry* (2011), *New South Wales Treasury* (2020), *World Trade Organization* (2022), Heran et al. (2021).

Sokongan Institusi

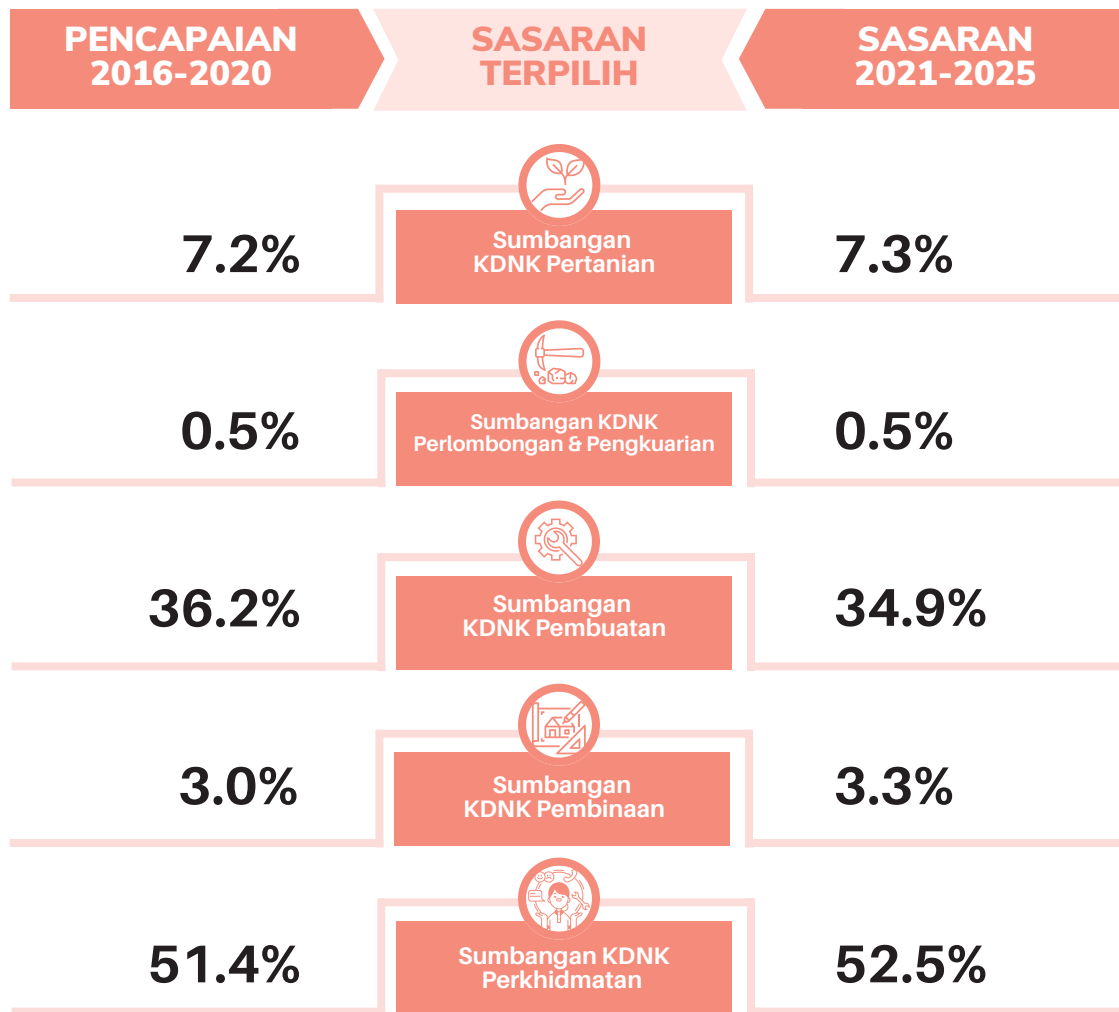
Unit Perancang Ekonomi (UPEN) Negeri Sembilan akan terus menjadi agensi peneraju utama untuk memantau dan menyelaras perkembangan aktiviti ekonomi pada peringkat sektoral. Usaha ini akan disokong oleh agensi persekutuan dan negeri serta syarikat berkaitan negeri bagi memastikan maklumat sektoral daripada aspek pertumbuhan, pelaburan, guna tenaga dan sebagainya dapat diintegrasikan bagi tujuan pemantauan dan penilaian. Hal ini bagi memastikan pembangunan sektoral dapat ditambah baik dan menghasilkan impak yang tinggi.

Kesimpulan

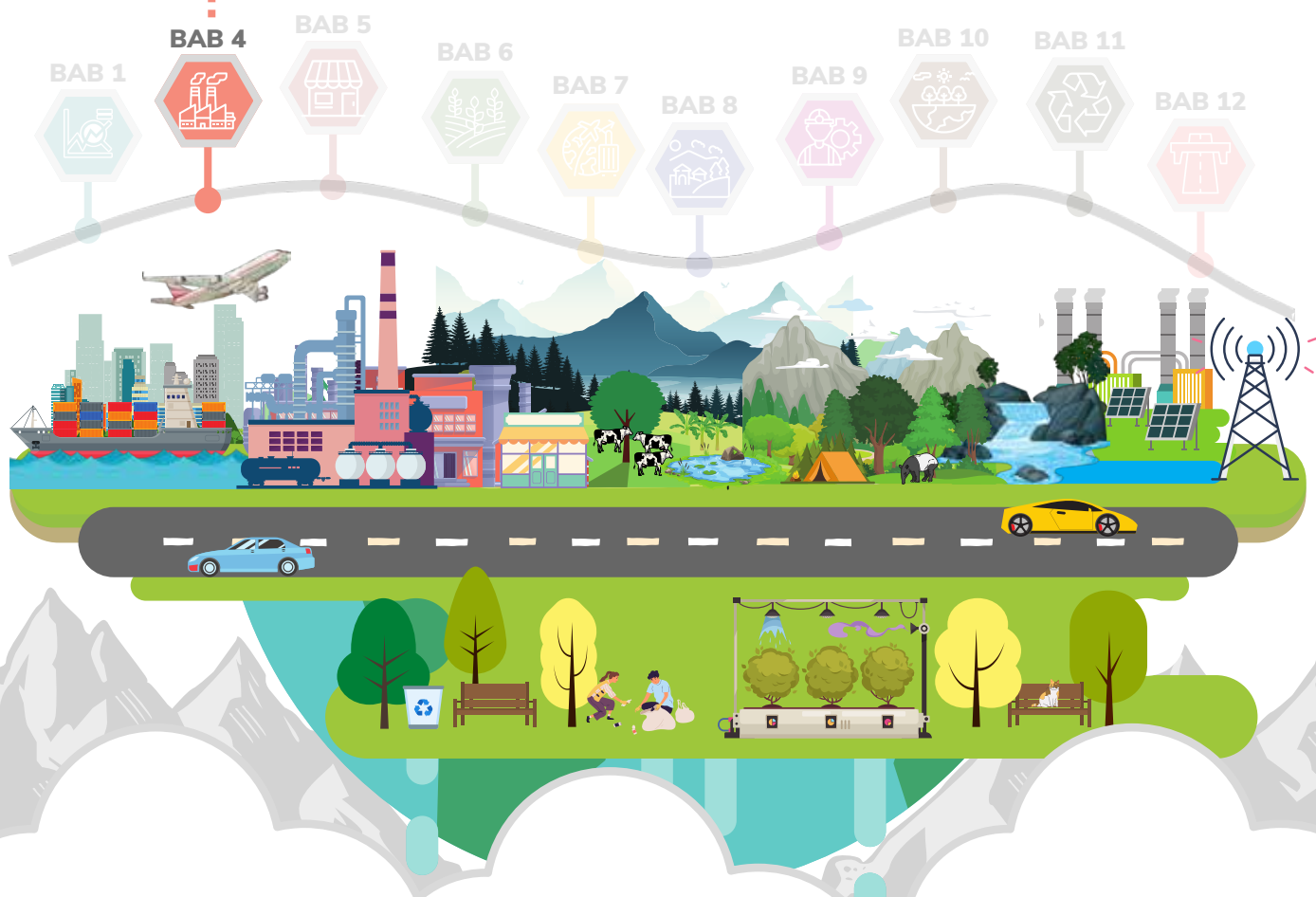
Sepanjang tempoh lima tahun yang lalu, pertumbuhan sektoral pada peringkat negeri dan daerah dilihat berkembang dalam kelompok tersendiri berdasarkan ekosistem rantai perbekalan yang lebih bersifat sendiri. Hal ini menyebabkan berlakunya kebocoran ekonomi yang mengurangkan momentum pertumbuhan dan kesan limpahan. Melangkah ke hadapan, RPNS 2021-2025 akan memberikan fokus kepada pertumbuhan sektor yang bernilai tinggi dan strategik, mewujudkan keseimbangan pertumbuhan sektoral dan meningkatkan kepelbagaian sumber pertumbuhan ekonomi.

Sepanjang tempoh pelaksanaan RPNS ini, usaha akan difokuskan untuk mencergaskan semula ekonomi bagi memastikan momentum pertumbuhan dapat dipulihkan. Hal ini akan dapat dicapai dengan menggalakkan pertumbuhan sektor ekonomi strategik, memperkukuhkan hubungan kait antara sektor ekonomi, menyokong diversiti ekonomi dan menambah baik pemantauan pertumbuhan sektoral berasaskan bukti. Di samping itu, sumbangan KDNK mengikut sektor ekonomi utama akan dipantau agar sumbangan setiap sektor dapat berkembang dengan baik. Pelaksanaan strategi ini akan memberikan nafas baharu kepada pertumbuhan ekonomi negeri dan meningkatkan daya saing peringkat sektoral dan seterusnya menyumbang kepada pembangunan ekonomi negeri yang lebih seimbang.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Memperkemas Jaringan Industri & Tumpuan Sektor Bernilai Tinggi

BAB 5

BAB 5:

MEMPERKUKUH RANTAIAN NILAI PERUSAHAAN MIKRO, KECIL DAN SEDERHANA

Pendahuluan		5-3
Kemajuan dan Pencapaian	Struktur PMKS	5-4
	Pencapaian Petunjuk Ekonomi Terpilih	5-5
	Pengembangan Usahawan	5-7
Isu dan Cabaran	Ketidakseimbangan Ekosistem PMKS	5-10
	Pertumbuhan PMKS Kurang Memberangsangkan	5-12
	PMKS Kurang Berdaya Saing	5-14
Hala Tuju dan Sasaran:	Bidang Fokus A	5-18
Rancangan Pembangunan	Pewujudan Ekosistem PMKS yang Menyeluruh	
Negeri Sembilan	Bidang Fokus B	5-20
2021-2025	Lonjakan Pertumbuhan PMKS Berimpak Tinggi	
	Bidang Fokus C	5-23
	Peningkatan Daya Saing PMKS	
Sokongan Institusi		5-25
Kesimpulan		5-25

Pendahuluan

Faktor saiz perusahaan memainkan peranan penting dalam aspek perancangan dan pembangunan pada peringkat negeri disebabkan ia berupaya menentukan arah pertumbuhan ekonomi. Saiz Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana (PMKS) yang mencecah 98.6% daripada keseluruhan pertubuhan perniagaan di Negeri Sembilan menunjukkan potensi sumbangannya yang besar. Di sebalik potensi tersebut, wujud isu dan cabaran yang perlu ditangani bagi mengoptimum sumbangan PMKS. Antara isu dan cabaran utama yang dikenal pasti melibatkan ketidakseimbangan ekosistem PMKS, pertumbuhan yang kurang memberangsangkan dan kelemahan daya saing. Sehubungan dengan itu, usaha menangani isu dan cabaran tersebut akan menjadi fokus utama sepanjang tempoh Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025.

Sepanjang tempoh berkenaan, tiga bidang fokus utama yang disokong oleh lima strategi akan dilaksana bagi melonjakkan semula sumbangan PMKS kepada pertumbuhan ekonomi negeri. Bidang fokus yang digariskan melibatkan usaha pewujudan ekosistem PMKS yang menyeluruh, lonjakan pertumbuhan PMKS berimpak tinggi dan peningkatan daya saing PMKS. Lima strategi yang menyokong bidang fokus utama pula melibatkan penajaran semula takrifan PMKS, merangsang pembangunan sektor PMKS bernilai tinggi, memperkasakan jaringan rantaian perbekalan, menggalakkan penerimgunaan teknologi serta membangunkan bakat berkemahiran tinggi dan berpengetahuan.

Kemajuan dan Pencapaian

Pemerhatian terhadap sumbangan PMKS di Negeri Sembilan melalui indikator ekonomi utama seperti tingkat produktiviti, nilai tambah dan pengembangan usahawan memberikan petunjuk penting mengenai sumbangannya kepada ekonomi negeri. Secara umumnya, pertumbuhan yang dijana PMKS telah menyumbang secara langsung kepada pembangunan pelbagai subsektor ekonomi terutamanya kepada perdagangan borong & runcit serta makanan & minuman. Namun begitu, tahap sumbangan semasa PMKS secara keseluruhannya masih berada pada tahap sederhana disebabkan permasalahan struktur yang berpunca daripada kelemahan dalam rantaian perbekalan.

Struktur PMKS

PMKS berperanan penting dalam memacu pertumbuhan ekonomi negara sepanjang tempoh 2016-2020. Pada peringkat nasional, PMKS menyumbang 38.9% kepada penjanaan keluaran dalam negeri kasar (KDNK) pada tahun 2019 sebelum menguncup kepada 38.2% pada tahun 2020 disebabkan penularan pandemik COVID-19. Trend peningkatan sumbangan jelas dilihat sepanjang tempoh prapandemik namun nilai sumbangan yang dicipta PMKS masih kecil dan tidak menunjukkan peningkatan ketara di sebalik peratusannya yang mencecah 98.5% daripada keseluruhan pertumbuhan perniagaan dalam negara (*Paparan 5-1*).

Paparan 5-1

Peratusan Sumbangan PMKS kepada KDNK dan Purata Pertumbuhan Tahunan Malaysia (%), 2016-2019

Jenis aktiviti ekonomi	Peratusan Sumbangan Kepada KDNK (%)				Purata Pertumbuhan Tahunan (%), 2016-2019
	2016	2017	2018	2019	
Pertanian	4.0	4.0	3.9	3.8	2.1
Perlombongan dan pengkuarian	0.2	0.2	0.2	0.2	6.2
Pembuatan	7.6	7.6	7.7	7.7	3.4
Pembinaan	2.3	2.3	2.3	2.2	-1.5
Perkhidmatan	22.8	23.2	23.9	24.6	3.2
Tambah: Duti import	0.5	0.5	0.4	0.4	-0.1
Jumlah	37.3	37.8	38.3	38.9	2.8

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021)

Walaupun perangkaan yang diberikan dalam *Paparan 5-1* menjurus kepada situasi pada peringkat nasional, dapatan yang sama boleh diterjemahkan pada peringkat Negeri Sembilan disebabkan peratusan PMKS yang hampir selari (*Paparan 5-2*). Cerapan data oleh Jabatan Perangkaan Malaysia menunjukkan PMKS mewakili 98.6% daripada keseluruhan jumlah pertumbuhan perniagaan berdaftar di Negeri Sembilan pada tahun 2015 berbanding 98.5% pada peringkat nasional (dibezakan dengan 0.1%). Secara keseluruhan, peratusan PMKS dicatatkan melepasi paras 95% di kesemua negeri, dengan negeri-negeri di utara semenanjung (Kedah dan Perlis) dan pantai timur (Terengganu dan Kelantan) merekodkan peratusan tertinggi dalam lingkungan 99.2% sehingga 99.7%.

*Paparan 5-2***Jumlah Pertubuhan dan Peratusan PMKS Mengikut Negeri, 2015**

Negeri	Jumlah Pertubuhan	Peratusan (%)
Johor	98,190	98.4
Kedah	48,894	99.3
Kelantan	46,618	99.5
Melaka	31,361	98.9
Negeri Sembilan	32,721	98.6
Pahang	37,573	98.6
Perak	75,140	99.1
Perlis	6,808	99.7
Pulau Pinang	66,921	99.0
Sabah	55,702	98.3
Sarawak	61,036	98.5
Selangor	179,271	97.8
Terengganu	29,324	99.2
W.P. Kuala Lumpur	133,703	98.1
W.P. Labuan	2,567	99.3
W.P. Putrajaya	1,236	95.8
Malaysia	907,065	98.5

Nota: Perangkaan PMKS terhad kepada tahun 2015 mengikut penerbitan Profil Perusahaan Kecil dan Sederhana yang dirangka berdasarkan dapatan daripada Banci Ekonomi 2016.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017)

Pencapaian Petunjuk Ekonomi Terpilih

PMKS secara keseluruhannya dilihat kurang memberikan impak kepada ekonomi disebabkan pelbagai isu dan cabaran yang dihadapi. Namun begitu, perincian pada peringkat sektoral yang diberikan melalui *Paparan 5-3* memberikan maklumat penting mengenai keupayaan sebahagian PMKS untuk menghasilkan impak ekonomi daripada aspek produktiviti dan penciptaan nilai tambah.

Sektor pembuatan merupakan sektor kedua terbesar dalam ekonomi Negeri Sembilan, dapat dikategorikan sebagai aktiviti ekonomi yang meneraju pembangunan PMKS disebabkan kadar produktiviti pengeluaran dan buruh yang memberangsangkan di samping sumbangan yang besar terhadap penjanaan nilai ditambah oleh setiap pertubuhan perniagaan. Sebagai contoh, kadar produktiviti pengeluaran dan buruh sektor pembuatan masing-masing berada pada tahap RM13.0 juta

dan RM118.3 ribu, lebih tinggi berbanding sektor lain dalam ekonomi negeri. Daripada perspektif nilai tambah mengikut pertubuhan pula, jumlah penajaan nilai tambah juga lebih tinggi jika dibandingkan dengan sektor lain iaitu pada paras RM2.4 juta bagi setiap pertubuhan (kedua terbesar selepas kewangan & insurans).

Selain daripada sektor pembuatan, aktiviti kewangan & insurans turut memberikan impak positif. Di sebalik asas ekonomi (*base*) yang kecil (berdasarkan jumlah pertubuhan perniagaan), sektor ini menghasilkan tingkat produktiviti pengeluaran yang baik (RM3.7 juta) dan mempunyai nilai ditambah mengikut pertubuhan terbesar dalam ekonomi negeri (RM2.7 juta).

Bagi aktiviti perdagangan borong & runcit (10,845 pertubuhan) dan makanan & minuman (8,388 pertubuhan) yang mendominasi jumlah pertubuhan perniagaan PMKS dan menjadi tulang belakang kepada industri pelancongan negeri, kedua-dua aktiviti ekonomi tersebut didapati kurang memberikan impak kepada ekonomi. Pernyataan ini disokong dengan kadar produktiviti pengeluaran dan nilai tambah mengikut pertubuhan yang rendah malah terendah antara keseluruhan 10 sektor ekonomi.

Dapatan ini jelas berbeza dengan dapatan daripada analisis jadual input-output yang mengkategorikan kedua-dua aktiviti ini sebagai bernilai tinggi dan strategik untuk memberi tumpuan dalam rancangan pembangunan peringkat sektoral secara keseluruhannya. Perbezaan tersebut dapat diterangkan oleh liputan industri dalam analisis jadual input-output yang bersifat agregat tanpa perincian mengikut saiz firma besar dan PMKS. Oleh itu, dapatan tersebut menunjukkan pembangunan sektoral lebih didasari peranan firma besar yang bertindak sebagai peneraju pertumbuhan berbanding PMKS¹.

Walaupun begitu, aktiviti perdagangan borong & runcit dan makanan & minuman dilihat mempunyai kadar sumbangan nilai ditambah dalam setiap ringgit output yang tinggi, malah lebih tinggi berbanding sektor pembuatan. Secara empirik, perkara ini didorong oleh peranan import iaitu sektor yang mempunyai kebergantungan rendah (tinggi) terhadap import bahan mentah akan menghasilkan nilai tambah dalam setiap ringgit output yang lebih tinggi (rendah).

Paparan 5-3

Pencapaian Petunjuk Ekonomi Makro PMKS Terpilih Mengikut Sektor di Negeri Sembilan, 2015

		Jumlah Pertubuhan	Produktiviti pengeluaran (RM juta)	Produktiviti buruh (RM ribu)	Nilai ditambah / pertubuhan (RM juta)	Nilai ditambah / output (RM)
Pertanian		503	1.4	78.5	0.7	0.5
Perombongan		50	4.9	64.4	1.9	0.4
Pembuatan		1,826	13.0	118.3	2.4	0.2
Pembinaan		2,960	0.9	29.4	0.3	0.4
Pengangkutan & Penyimpanan		1,861	0.5	-	0.2	0.4
Perdagangan Borong & Runcit		10,845	0.2	-	0.1	0.6
Makanan & Minuman		8,388	0.2	-	0.1	0.4
Penginapan		144	1.7	-	1.0	0.6
Kewangan & Insurans		284	3.7	-	2.7	0.7
Hartanah		300	0.5	-	0.3	0.6

Nota:

- 1) Perangkaan PMKS terhadap kepada tahun 2015 mengikut penerbitan Profil Perusahaan Kecil dan Sederhana yang dirangka berdasarkan dapatan daripada Banci Ekonomi 2016.
- 2) Pencapaian petunjuk ekonomi makro tidak dibentangkan mengikut klasifikasi sektor dalam jadual input-output disebabkan kekangan perincian sektoral.
- 3) Produktiviti buruh bagi sektor Perkhidmatan Pengangkutan & Penyimpanan sehingga Hartanah tidak dapat dianggarkan disebabkan kekangan pengagregat data pekerja.
- 4) Nilai tambah mengikut output diukur berdasarkan jumlah nilai tambah yang dihasilkan bagi setiap nilai ringgit output.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017) dan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pengembangan Usahawan

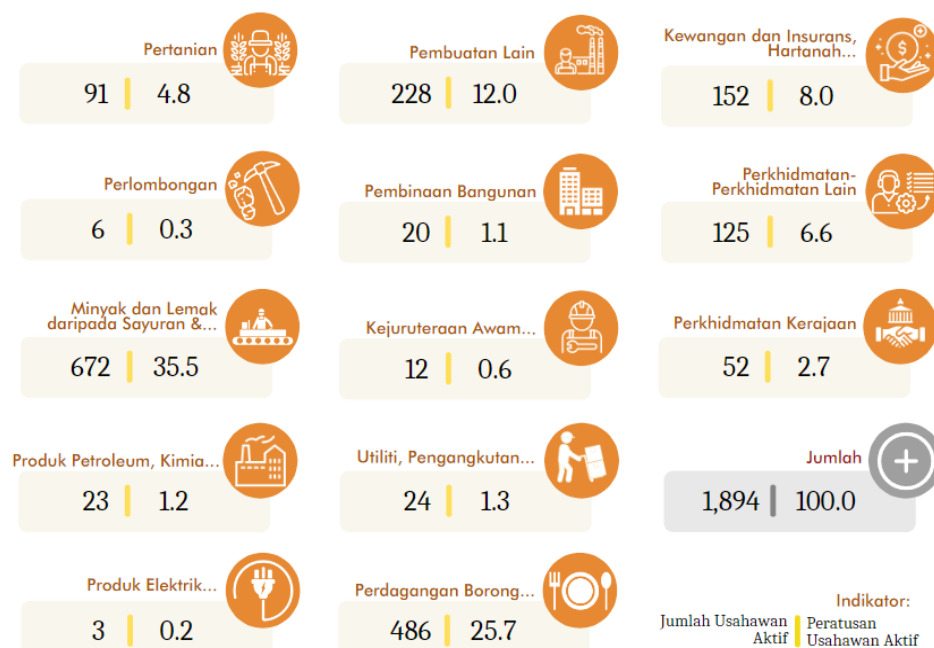
Usaha melonjakkan potensi keusahawanan dan meningkatkan sumbangan PMKS kepada ekonomi negeri, aktiviti pengembangan usahawan merupakan aspek penting yang perlu diberikan perhatian. Aktiviti pengembangan usahawan di Negeri Sembilan dapat dilihat daripada dua aspek utama yang melibatkan saiz usahawan aktif semasa (*Paparan 5-4*) dan dorongan pengembangan usahawan melalui insentif (*Paparan 5-5*) yang diberikan oleh kerajaan negeri.

Pengharmonian data usahawan aktif dan sektor ekonomi yang terdapat dalam model input-output peringkat negeri jelas menunjukkan potensi pengembangan usahawan PMKS. Perkara ini dapat dibuktikan melalui penumpuan usahawan aktif dalam sektor minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman dan produk tembakau sebanyak 35.5% dan perdagangan

borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan sebanyak 25.7%. Kedua-dua sektor ini merupakan sektor pemacu dan sektor strategik dalam ekonomi negeri. Penumpuan ini memberikan implikasi penting kerana rangsangan pertumbuhan berterusan dalam sektor ini akan memberikan impak positif kepada pertumbuhan ekonomi negeri disebabkan oleh kesan limpahan.

Paparan 5-4

Peratusan Usahawan Aktif Mengikut Sektor di Negeri Sembilan (%), 2021

Nota:

- 1) Data diringkaskan daripada senarai usahawan aktif di bawah agensi pada peringkat Negeri Sembilan seperti Jabatan Pertanian, SME Corp., MARA dan RISDA.
- 2) Data dipetakan kepada sektor ekonomi mengikut klasifikasi jadual input-output Negeri Sembilan.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pemberian insentif pembangunan usahawan melalui Tabung Pembangunan Usahawan Negeri Sembilan (TUNS dan TUNS Plus) merupakan inisiatif yang wajar dalam merangsang pertumbuhan PMKS dan perlu terus diperkasakan lagi bagi mewujudkan situasi pengembangan usahawan PMKS yang lebih seimbang. Situasi semasa menunjukkan kelulusan dana TUNS antara tahun 2019-2021 lebih tertumpu kepada sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan dengan peratusan kelulusan yang kian meningkat saban tahun (berada dalam lingkungan 64.2%-69.0%, rujuk *Paparan 5-5a*). Oleh hal yang demikian, usaha perlu digerakkan supaya insentif pembangunan dapat disalurkan kepada PMKS dalam sektor ekonomi bernilai tinggi lain agar dapat menyeimbangkan pembangunan PMKS pada peringkat Negeri Sembilan. Selain itu, perkara ini juga akan membantu mempelbagaikan (*diversifying*) sektor ekonomi PMKS sekali gus mengukuhkan asas pertumbuhan ekonomi negeri.

Pemerhatian atas maklumat kelulusan dana TUNS Plus pada tahun 2021 turut menunjukkan penumpuan kepada usahawan dalam sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan (*Paparan 5-5b*).

Paparan 5-5a

Statistik Kelulusan Dana Tabung Pembangunan Usahawan Negeri Sembilan (TUNS) Mengikut Sektor, 2019-2021

Sektor	2019				2020				2021			
	Jumlah Penerima	Peratusan (%)	Amaun (RM '000)	Peratusan (%)	Jumlah Penerima	Peratusan (%)	Amaun (RM '000)	Peratusan (%)	Jumlah Penerima	Peratusan (%)	Amaun (RM '000)	Peratusan (%)
1 Pertanian	28	2.7	76.9	2.6	86	4.3	256.8	4.3	40	3.7	116.0	3.9
2 Perlombongan dan Pengkuarian	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Minyak dan Lemak daripada Sayuran & Haiwan, Prosesan Makanan, Minuman dan Produk Tembaku	3	0.3	9.0	0.3	25	1.2	75.0	1.3	13	1.2	38.9	1.3
Produk Petroleum, Kimia, Getah dan Plastik	-	-	-	-	2	0.1	6.0	0.1	1	0.1	3.0	0.1
Produk Elektrik, Elektronik dan Optikal	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.1	3.0	0.1
6 Pembuatan Lain	47	4.5	131.1	4.4	72	3.6	212.7	3.5	51	4.7	148.6	5.0
7 Pembinaan bangunan	3	0.3	8.9	0.3	36	1.8	107.8	1.8	1	0.1	1.0	0.0
8 Kejuruteraan Awam dan Aktiviti Pembinaan Khas	29	2.8	84.4	2.8	37	1.8	110.6	1.8	11	1.0	30.7	1.0
Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi	3	0.3	7.0	0.2	15	0.7	44.7	0.7	6	0.6	15.2	0.5
Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan	674	64.4	1,923.2	64.2	1,369	67.7	4,059.9	67.7	753	69.9	2,068.7	69.0
Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan	30	2.9	88.4	2.9	89	4.4	263.1	4.4	32	3.0	93.1	3.1
Perkhidmatan-Perkhidmatan Lain	208	19.9	610.1	20.4	251	12.4	740.5	12.3	149	13.8	420.5	14.0
13 Perkhidmatan Kerajaan	21	2.0	58.9	2.0	41	2.0	122.1	2.0	20	1.9	60.0	2.0
Jumlah	1,046	100.0	2,997.9	100.0	2,023	100.0	5,999.2	100.0	1,078	100.0	2,998.7	100.0

Nota: Data dipetakan kepada sektor ekonomi mengikut klasifikasi jadual input-output Negeri Sembilan.

Sumber: Perbadanan Kemajuan Negeri, Negeri Sembilan (t.t.)

*Paparan 5-5b***Statistik Kelulusan Dana Tabung Pembangunan Usahawan Negeri Sembilan Plus (TUNS Plus) Mengikut Sektor, 2021**

Sektor	Jumlah Penerima	Peratusan (%)	Amaun (RM '000)	Peratusan (%)
1 Pertanian	7	3	100.0	3.3
2 Perlombongan dan Pengkuarian Minyak dan Lemak daripada Sayuran & Haiwan,	-	-	-	-
3 Prosesan Makanan, Minuman dan Produk Tembakau	15	7.0	215.0	7.2
4 Produk Petroleum, Kimia, Getah dan Plastik	-	-	-	-
5 Produk Elektrik, Elektronik dan Optikal	-	-	-	-
6 Pembuatan Lain	10	4.7	150.0	5.0
7 Pembinaan bangunan	1	0.5	15.0	0.5
8 Kejuruteraan Awam dan Aktiviti Pembinaan Khas	-	-	-	-
9 Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi	-	-	-	-
10 Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan	123	57.7	1,700.0	56.7
11 Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan	3	1.4	40.0	1.3
12 Perkhidmatan-Perkhidmatan Lain	43	20.2	620.0	20.7
13 Perkhidmatan Kerajaan	11	5.2	160.0	5.3
Jumlah	213	100.0	3,000.0	100.0

Nota: Data dipetakan kepada sektor ekonomi mengikut klasifikasi jadual input-output Negeri Sembilan.

Sumber: Perbadanan Kemajuan Negeri, Negeri Sembilan (t.t.)

Isu dan Cabaran

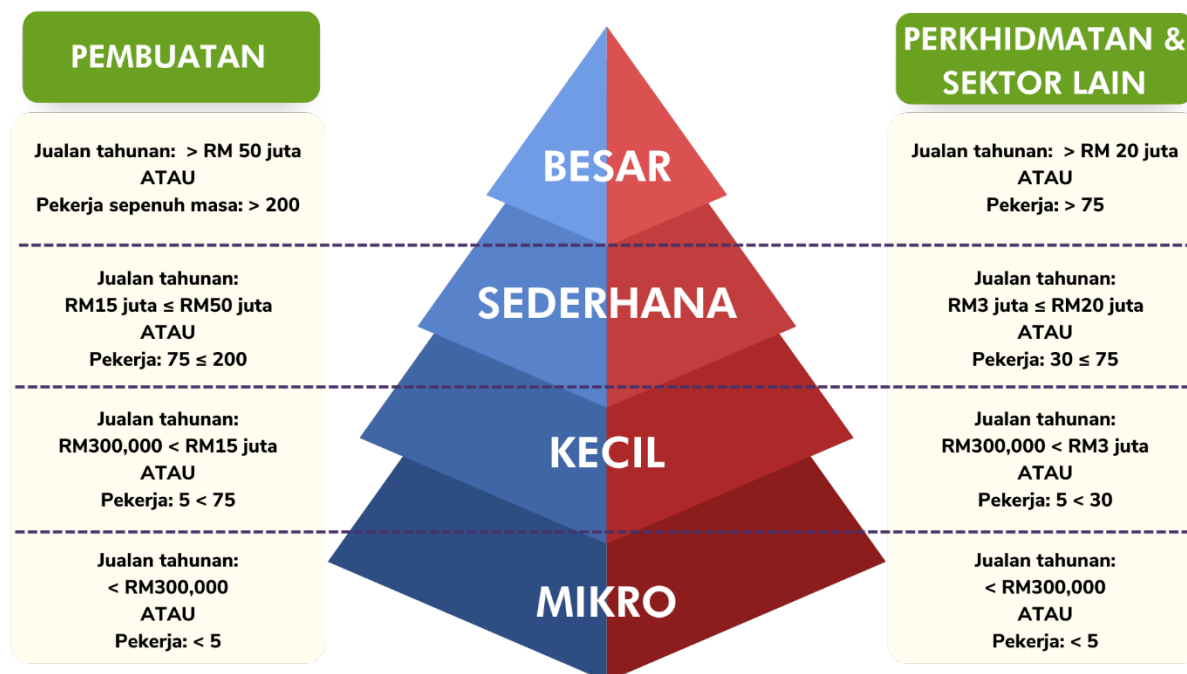
PMKS dilihat mempunyai potensi besar untuk terus menyokong dan mendorong pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan dengan sokongan dominasi pertumbuhan perniagaan, pencapaian petunjuk ekonomi makro sektoral dan kewujudan insentif dorongan pembangunan usahawan. Namun begitu, terdapat beberapa isu dan cabaran utama yang perlu diberi perhatian untuk memastikan potensi sumbangan ekonomi PMKS dapat dioptimumkan. Hal ini melibatkan isu dan cabaran berkaitan ekosistem PMKS, keupayaan pertumbuhan dan daya saing.

Ketidakseimbangan Ekosistem PMKS

Aspek ketidakseimbangan ekosistem PMKS merupakan perkara yang perlu diberi perhatian di Negeri Sembilan. Perbadanan Perusahaan Kecil dan Sederhana Malaysia (SME Corp. Malaysia) mentakrifkan PMKS berdasarkan dua kategori utama iaitu PMKS yang berasaskan pembuatan dan perkhidmatan & sektor lain (*Paparan 5-6*). Bagi setiap kategori pula, takrifan PMKS diberikan mengikut kriteria nilai jualan tahunan dan jumlah pekerja sepenuh masa.

Paparan 5-6

Takrifan PMKS Mengikut Saiz Operasi

Nota: Jika sesebuah perniagaan memenuhi salah satu kriteria merentasi saiz operasi yang berbeza maka saiz yang lebih kecil akan diguna pakai.

Sumber: SME Corp. Malaysia (2013)

Pada peringkat negeri, wujud perbezaan takrifan berbanding peringkat nasional disebabkan oleh tumpuan takrifan yang lebih ke arah spektrum keusahawanan. Sebagai contoh, aktiviti yang menghasilkan produk pertanian segar cuma ditakrifkan sebagai aktiviti pengeluaran produk pertanian. Namun begitu, sekiranya aktiviti tersebut turut menghasilkan produk hiliran (dengan mengambil kira konsep nilai tambah), ia akan ditakrifkan sebagai usahawan PMKS berasaskan pertanian. Tumpuan kepada spektrum keusahawanan sahaja tidak mencukupi dan akan wujud jurang antara perancangan pembangunan dengan aspek keberhasilan. Hal ini demikian kerana PMKS merupakan satu segmen ekonomi yang lebih meluas, melibatkan aspek keusahawanan, kerangka institusi dan rangka kerja pemantauan, akses sumber, sistem pengeluaran dan akses pasaran. Perbezaan takrifan juga memberikan implikasi besar kerana akan menjejaskan aspek pemantauan yang berkesan dan menyukarkan penilaian sumbangan PMKS kepada KDNK negeri.

Selain itu, ketidakseimbangan juga wujud dalam aspek dorongan pembangunan yang jelas ditunjukkan melalui taburan usahawan aktif dan kelulusan dana tabung pembangunan usahawan pada peringkat sektoral. Contohnya, usahawan aktif di Negeri Sembilan lebih tertumpu dalam sektor minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, proses makanan, minuman dan produk tembakau; dan perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan yang mewakili 61.2% daripada keseluruhan usahawan aktif pada tahun 2021 (*Paparan 5-4*). Jika dari perspektif kelulusan dana pembangunan pula, lebih daripada separuh kelulusan (56.7%) diberikan kepada sektor perdagangan

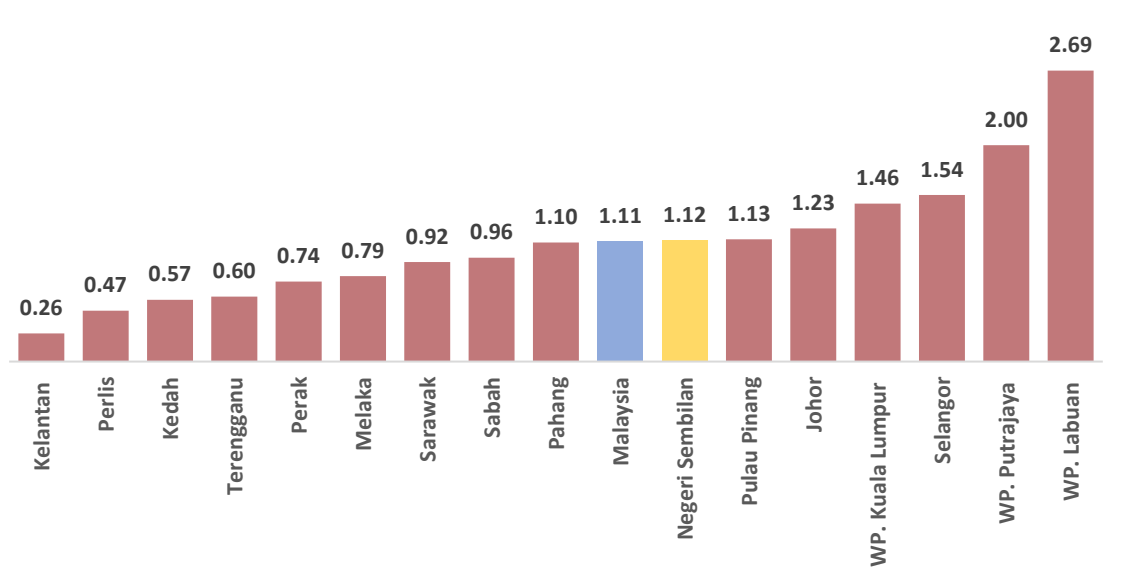
borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan dalam tahun yang sama (*Paparan 5-5a* dan *Paparan 5-5b*).

Pertumbuhan PMKS Kurang Memberangsangkan

PMKS mendominasi jumlah pertumbuhan perniagaan, namun statistik sumbangan PMKS kepada petunjuk ekonomi utama memberikan gambaran yang berbeza. Data pada tahun 2015 menunjukkan purata output yang dihasilkan oleh setiap PMKS di Negeri Sembilan hampir selari dengan purata nasional yang dianggarkan pada RM1.1 juta dengan perbezaan kecil berjumlah RM0.01 juta (*Paparan 5-7*). Akan tetapi, penghasilan output ini masih berada pada tahap yang sederhana bagi keseluruhan PMKS Negeri Sembilan.

Paparan 5-7

Tahap Produktiviti Pengeluaran PMKS Mengikut Negeri (RM juta), 2015

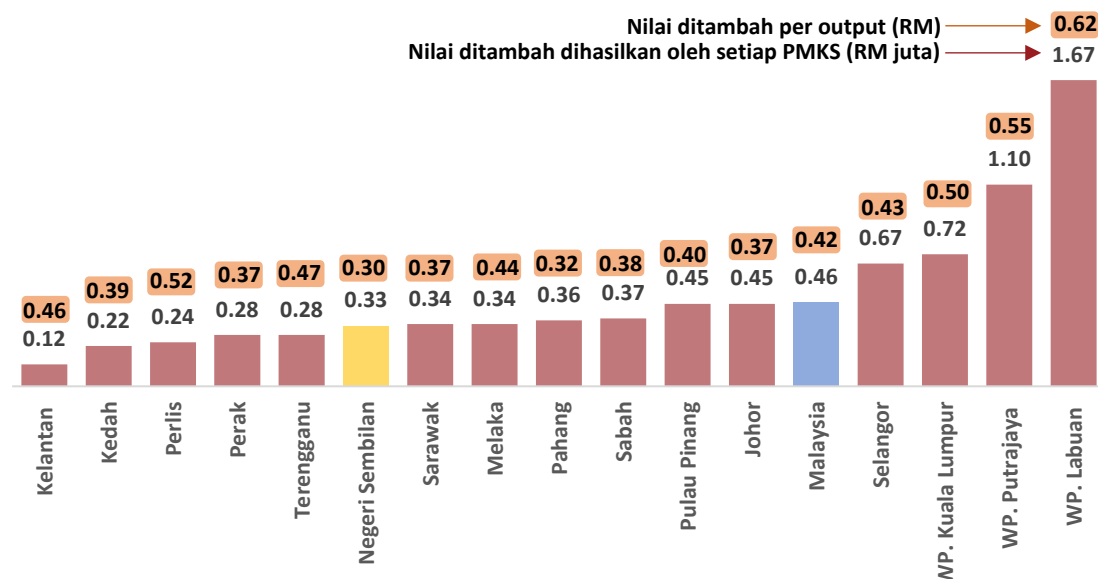

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Sumbangan PMKS kepada penghasilan nilai tambah juga didapati kurang ketara. Hal ini demikian kerana berdasarkan dua petunjuk iaitu petunjuk nilai tambah mengikut pertumbuhan perniagaan dan kandungan nilai tambah dalam output PMKS berbeza. Secara kasarnya, sumbangan PMKS di Negeri Sembilan berada pada tahap lebih rendah berbanding purata nasional (*Paparan 5-8*). Sebagai contoh, setiap PMKS menjana RM0.3 juta nilai tambah dan RM0.30 kandungan nilai tambah bagi setiap ringgit nilai output yang dihasilkan berbanding dengan purata nasional pada kadar RM0.5 juta dan RM0.40 untuk penjana nilai ditambah dan kandungan nilai ditambah setiap ringgit output.

Paparan 5-8

Penghasilan Nilai Tambah PMKS Mengikut Negeri, 2015

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kekuatan dan kelemahan sesuatu sektor menyumbang kepada penghasilan nilai ditambah boleh dihubungkan kepada peranan rantaian perbekalan dalam aktiviti pengeluaran PMKS. Berdasarkan nisbah nilai ditambah kepada output yang rendah (*Paparan 5-8*), terdapat kebocoran ekonomi yang berlaku dalam aktiviti pengeluaran PMKS yang boleh dikaitkan dengan kebergantungan kepada input yang dibekalkan dari luar Negeri Sembilan. Kedudukan Negeri Sembilan antara dua negeri perindustrian utama iaitu Selangor dan Johor menyumbang kepada perkara ini yang memudahkan capaian PMKS kepada input perindustrian di luar sempadan negeri. Pada peringkat sektoral, contoh jelas dapat dilihat pada dapatan nilai tambah dalam setiap nilai ringgit output yang rendah untuk sektor pembuatan (*Paparan 5-3*) walaupun mempunyai kadar produktiviti pengeluaran dan buruh yang tinggi.

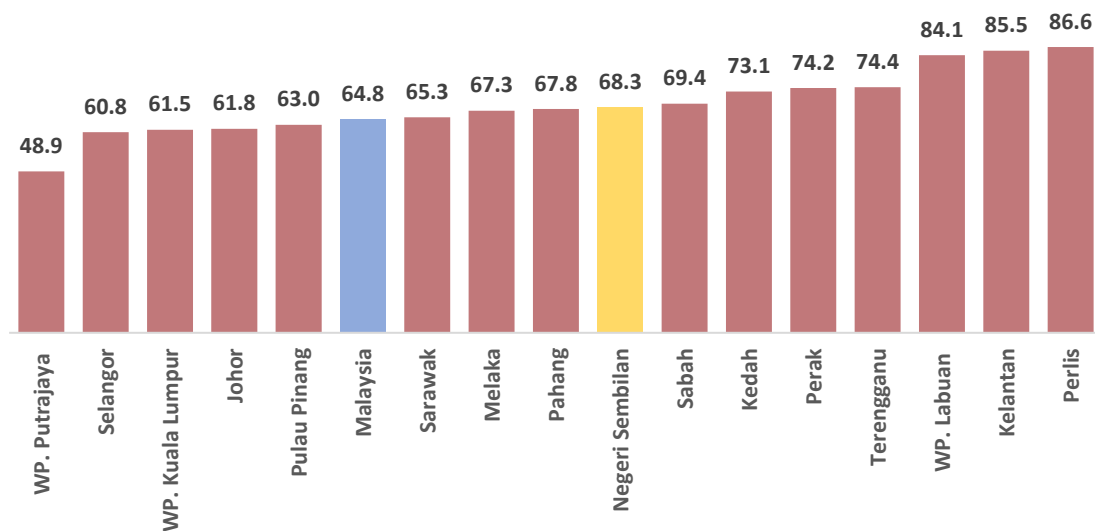
Isu berkaitan rantaian perbekalan bukan satu perkara baharu yang menyumbang kepada kelemahan penghasilan nilai ditambah. Pada peringkat nasional, isu ini dapat dilihat daripada ruang lingkup yang lebih meluas melibatkan perhubungan antara PMKS dengan firma besar. *Kotak Artikel 5.1* memperincikan perkara ini berdasarkan hasil kajian oleh SME Corp. Malaysia.

PMKS Kurang Berdaya Saing

Trend penciptaan peluang pekerjaan PMKS mengikut negeri memberikan petunjuk yang jelas terhadap kadar penggunaan teknologi yang mempengaruhi aspek daya saing. Kadar penciptaan peluang pekerjaan yang tinggi menunjukkan PMKS di Negeri Sembilan lebih berintensifkan buruh sekali gus memberi implikasi penting terhadap tahap produktiviti penghasilan output dan nilai ditambah. Dianggarkan 68.3% peluang pekerjaan telah dihasilkan oleh PMKS pada tahun 2015 (*Paparan 5-9*). Peratusan ini lebih tinggi daripada purata nasional iaitu 64.8%. Adaptasi teknologi akan meningkatkan daya saing PMKS dan akan menjana lebih peluang pekerjaan yang berkemahiran tinggi.

Paparan 5-9

Sumbangan PMKS kepada Peluang Pekerjaan Mengikut Negeri (%), 2015

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2017) dan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 5.1**Kelonggaran Rantaian Perbekalan antara PMKS dengan Firma Besar**

Kemampuan dan kualiti PMKS untuk menjana pertumbuhan merupakan satu isu yang telah lama diperdebat disebabkan sumbangannya kepada KDNK yang rendah. Situasi ini jelas bertentangan dengan dominasi PMKS dalam ekonomi dengan purata lebih daripada 90% bilangan perniagaan yang wujud dalam ekonomi dunia. Paparan di bawah menunjukkan peratusan dan sumbangan PMKS dalam kalangan negara Kesatuan Eropah, Asia Timur dan Asia Tenggara terhadap beberapa petunjuk ekonomi.

Peratusan PMKS dan sumbangan kepada ekonomi di negara Kesatuan Eropah, Asia Timur dan Asia Tenggara**Kesatuan Eropah (2017)**

99.8% (56.8% - nilai tambah)

Asia Timur**China (2008)**99.0%
(58.5% - KDNK)**Jepun (2007)**99.7% (53% - nilai
tambah)**Korea Selatan (2016)**99.9% (51.2% -
nilai tambah)**Taiwan (2018)**97.7% (29.6% -
nilai jualan)**Asia Tenggara****Malaysia (2015)**98.5% (36.6% -
KDNK)**Brunei (2015)**96.5% (34.8% -
pendapatan kasar
perniagaan)**Filipina (2016)**

99.6% (36% - KDNK)

Indonesia (2016)99.9% (61% -
nilai tambah)**Kemboja (2014)**99.8%
(tiada maklumat)**Laos (2013)**99.8%
(tiada maklumat)**Myanmar (2017)**99.4%
(tiada maklumat)**Singapura (2017)**99.7% (49% -
nilai ditambah)**Thailand (2016)**99.7% (42.2% -
nilai tambah)**Vietnam (2015)**

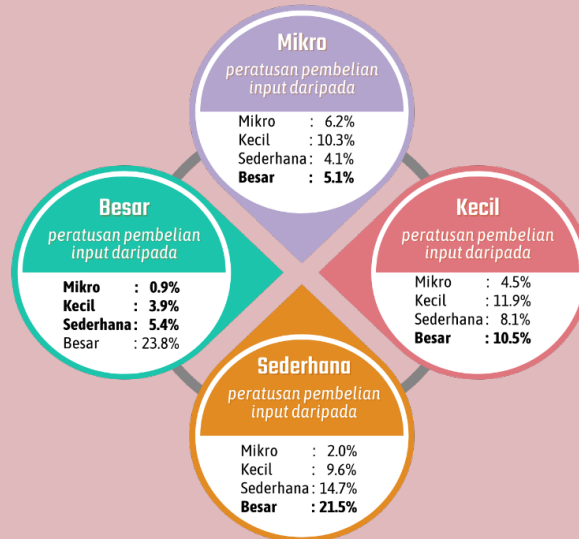
98% (45% - KDNK)

Nota: Nilai impak ekonomi bagi setiap negara diberikan dalam () dan dinyatakan jenis petunjuk ekonomi. Jenis petunjuk ekonomi berbeza antara negara disebabkan penggunaan kriteria yang berlainan untuk menakrifkan PMKS.

Sumber: Alessandrini et al. (2019); ADB (2013); *Economist Intelligence Unit* (2010); *Ministry of SMEs and Startups* (pelbagai tahun); SMEA (2019); OECD/ERIA (2018)

Kajian yang telah dijalankan oleh SME Corp. Malaysia menunjukkan bahawa faktor yang menyumbang kepada sumbangan PMKS yang rendah disebabkan oleh kelonggaran rantaian perbekalan atau perhubungan antara PMKS dengan firma besar. Situasi ini berlaku disebabkan kebergantungan PMKS dengan firma besar untuk mendapatkan input pengeluaran namun firma besar lebih bergantung kepada kelompoknya sendiri dan sumber input yang diimport daripada negara lain. Situasi ini dapat diterangkan melalui paparan peratusan pembelian input pengeluaran antara PMKS dan firma besar.

Peratusan pembelian input pengeluaran antara PMKS dan firma besar

Sumber: SME Corp. Malaysia (2018)

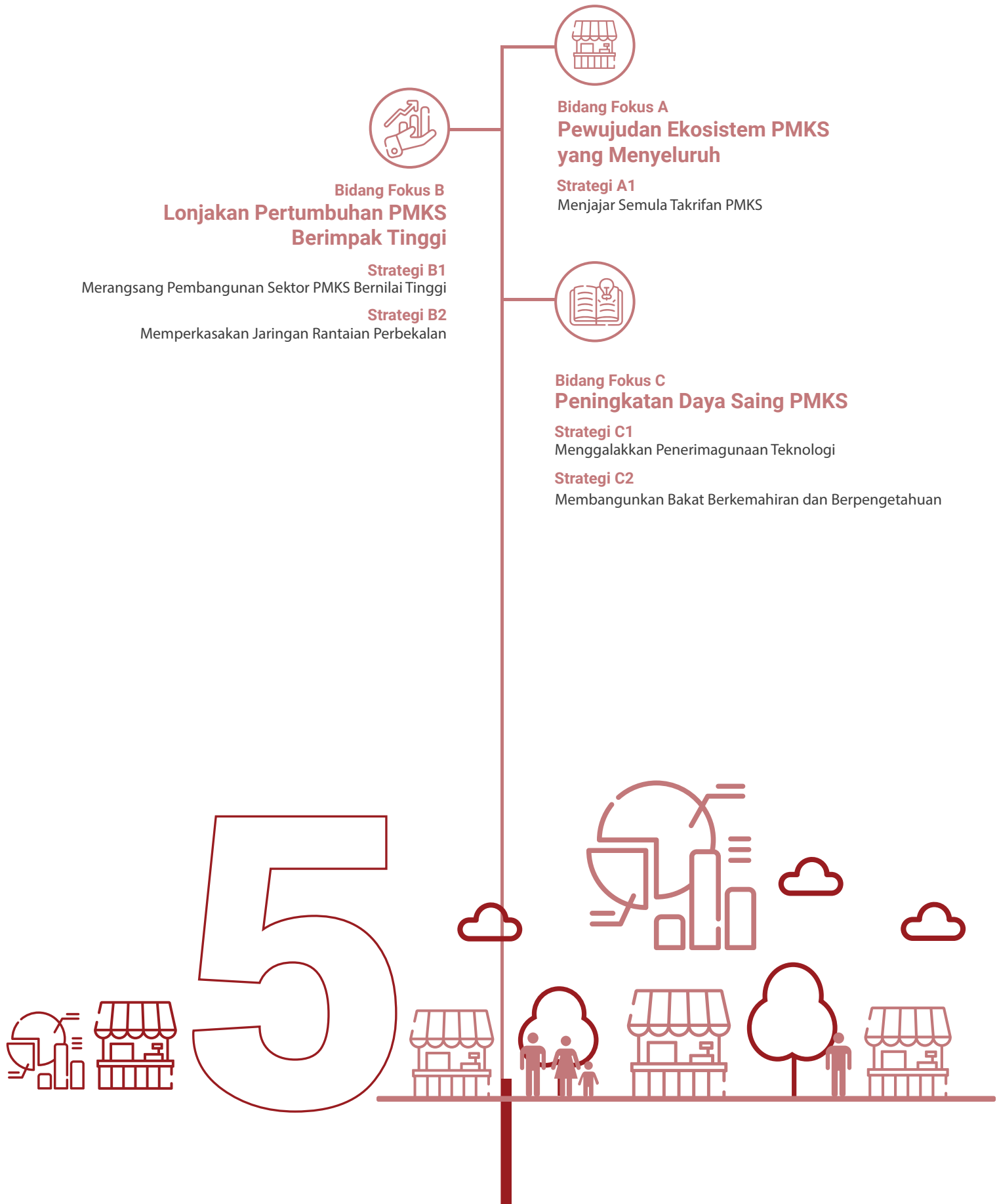
Sebagai contoh, dianggarkan 21.5% daripada input perantaraan yang digunakan oleh perusahaan bersaiz sederhana dalam aktiviti pengeluaran dibeli daripada firma besar, namun firma besar cuma membeli 5.4% input daripada perusahaan bersaiz sederhana. Merujuk kepada perspektif PMKS secara keseluruhan, hanya 10.2% nilai input perantaraan yang dibeli oleh firma besar daripada perusahaan-perusahaan ini.

Rentetan daripada jurang antara jumlah pembelian dan perbekalan input antara PMKS dan firma besar, wujud ketidakseimbangan dalam perhubungan antara dua saiz perusahaan berbeza. Ketidakseimbangan ini memberikan dua implikasi utama. Pertama, pertumbuhan firma besar tidak akan memberikan impak ketara kepada PMKS disebabkan sebahagian besar input firma besar dibeli dalam kalangan firma besar sendiri dan daripada sumber luar negeri/negara (import). Perkara ini juga bermaksud pelaburan berskala besar awam atau swasta yang dilakukan tidak mungkin akan menghasilkan impak yang setara kepada PMKS kerana akan lebih menguntungkan firma besar. Kedua, kebergantungan kepada import menyebabkan berlakunya kebocoran ekonomi melalui pengaliran keluar mata wang. Berdasarkan konsep hubung kait ekonomi (hubung kait ke belakang), kebergantungan kepada import akan mengurangkan kitaran rantaian perbekalan dalam ekonomi.

Berdasarkan situasi yang berlaku pada peringkat nasional, hal ini akan memberikan kesan besar pada peringkat negeri. Penjelasan utama kepada rumusan ini berkait rapat dengan struktur PMKS dan pendekatan perancangan pada peringkat negeri yang menumpukan kepada pendekatan *top-down*. Struktur PMKS boleh diterangkan dengan dominasi PMKS pada peringkat negeri yang melepasi paras 95% manakala pendekatan perancangan *top-down* pula merupakan sistem perancangan berpusat pada peringkat persekutuan yang menjadi rujukan untuk perancangan pada peringkat negeri.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, usaha melonjakkan pembangunan ekonomi Negeri Sembilan pada peringkat sektoral akan dihubungkan kepada peranan PMKS. Fokus ini selaras dengan potensi ekonomi PMKS yang disokong oleh aspek dominasi pertubuhan perniagaan, pencapaian petunjuk ekonomi makro sektoral dan kewujudan insentif dorongan pembangunan usahawan. Sehubungan dengan itu, bagi mengoptimum potensi sumbangan, usaha akan terarah kepada pelaksanaan strategi di bawah tiga bidang fokus utama bagi mengatasi isu dan cabaran berbangkit. Ini melibatkan usaha pewujudan ekosistem PMKS yang menyeluruh, lonjakan pertumbuhan PMKS berimpak tinggi dan peningkatan daya saing.

Bidang Fokus A

Pewujudan Ekosistem PMKS yang Menyeluruh

Strategi pewujudan persekitaran PMKS yang menyeluruh diperlukan bagi membolehkan aspek perancangan pembangunan dan keberhasilan utama dapat dipantau dengan lebih berkesan. Selain itu, langkah ini juga membantu untuk merangsang aspek pembangunan yang lebih seimbang dan tidak terarah kepada beberapa sektor ekonomi sahaja. Sehubungan dengan itu, tumpuan akan diberikan kepada penjajaran semula pelaksanaan berdasarkan takrifan PMKS pada peringkat negeri.

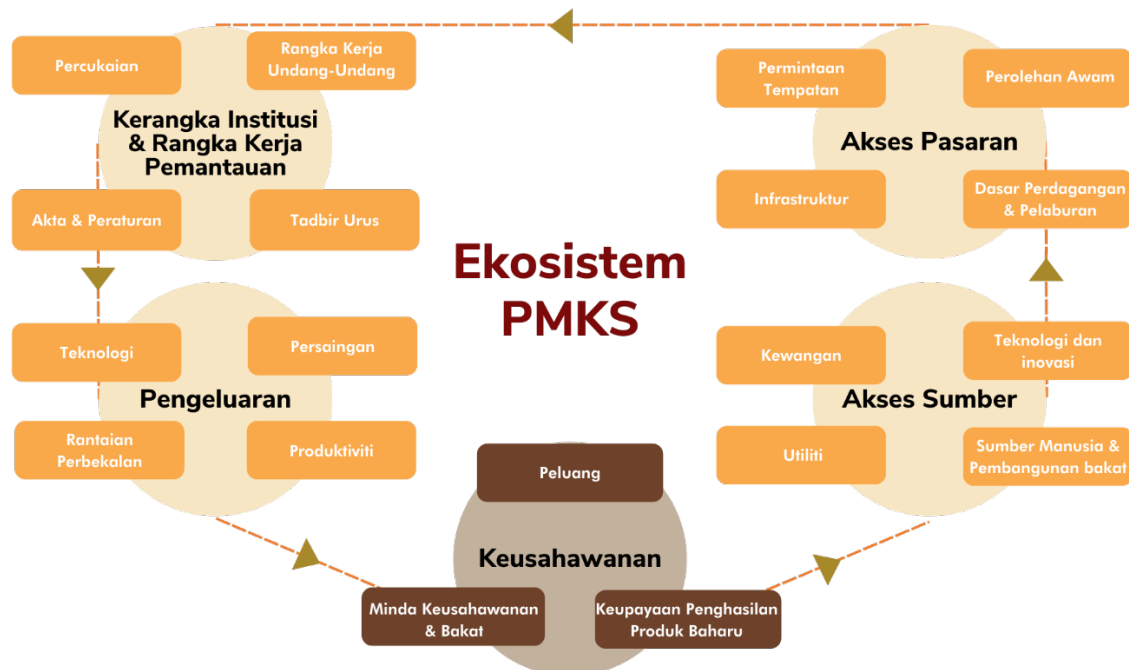
Strategi A1

Menjajar Semula Takrifan PMKS

Penjajaran semula takrifan PMKS melalui pengukuhan dan penyeimbangan ekosistem menjadi kunci ke arah peralihan dan transformasi PMKS negeri. Secara umumnya, komponen keusahawanan cuma menerangkan sebahagian daripada ekosistem PMKS yang turut melibatkan kerangka institusi dan rangka kerja pemantauan, akses sumber, sistem pengeluaran dan akses pasaran. *Paparan 5-10* meringkaskan ekosistem PMKS yang dibangunkan berdasarkan contoh daripada *Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)* dan *Kotak Artikel 5.2* memberikan penerangan kepada setiap komponen dalam ekosistem PMKS.

Paparan 5-10

Ekosistem PMKS

Sumber: Diadaptasi daripada OECD (2017)

Kotak Artikel 5.2**Ekosistem PMKS**

Keusahawanan dalam konteks PMKS perlu dilihat dari aspek peluang penceburan dalam aktiviti keusahawanan, minda keusahawanan dan bakat serta keupayaan menghasilkan produk baharu. Gabungan elemen ini akan menghasilkan kelompok usahawan yang mempunyai daya saing tinggi dan berdaya tahan dalam menghadapi pelbagai cabaran yang mendatang terutamanya untuk mengharungi masalah kelembapan ekonomi dalam tempoh pasca krisis. Situasi semasa menunjukkan terdapat jurang besar dalam peluang penceburan serta minda keusahawanan dan bakat disebabkan ramai usahawan tertumpu dalam sektor ekonomi yang sama dan menghasilkan produk yang kurang bernilai tinggi.

Aspek yang tidak kurang pentingnya ialah kerangka institusi dan rangka kerja pemantauan yang juga menentukan hala tuju pembangunan PMKS. Perkara ini perlu diberi perhatian dalam takrifan PMKS bagi meningkatkan kualiti produk yang dihasilkan agar dapat menembusi pasaran yang lebih luas. Sebagai contoh, galakan perlu diberikan kepada perusahaan baharu untuk mendaftarkan perniagaan mereka di bawah Suruhanjaya Syarikat Malaysia (SSM) selain daripada mendapatkan lesen perniagaan daripada Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Selain itu, dorongan berbentuk insentif juga perlu untuk meningkatkan jumlah PMKS yang mempunyai persijilan Halal serta menerima pengiktirafan Amalan Pengilangan Yang Baik (GMP).

Di samping itu, akses sumber juga perlu dititikberatkan dan ini meliputi sumber kewangan, teknologi dan inovasi, utiliti, sumber manusia dan pembangunan bakat. Jika dilihat melalui perspektif akses sumber kewangan, kerajaan negeri telah melaksanakan inisiatif TUNS dan TUNS Plus yang merupakan inisiatif wajar yang perlu diteruskan. Namun begitu, penambahbaikan perlu dilakukan dengan mengambil kira aspek inklusiviti melalui peningkatan peratusan kelulusan dana tabung pembangunan bagi usahawan dalam sektor bukan tumpuan untuk mempromosi aspek diversiti dalam PMKS. Selain itu, fungsi tabung pembangunan usahawan juga perlu dipelbagai dengan skop bantuan yang diperincikan kepada aspek peningkatan produktiviti yang melibatkan bantuan teknologi, latihan dan pengurusan.

Jika dari sudut pengeluaran, tumpuan perlu diberikan kepada aspek teknologi pengeluaran, produktiviti, rantaian perbekalan dan persaingan. *Paparan 5-9* jelas menunjukkan PMKS di Negeri Sembilan berintensifkan buruh dan perkara ini memberikan

implikasi besar kepada pengeluaran terutamanya daripada sudut keupayaan PMKS untuk memenuhi permintaan input daripada firma besar. Sehubungan dengan itu, peralihan PMKS ke arah aktiviti pengeluaran yang lebih berintensifkan teknologi akan melonjakkan pertumbuhannya melalui peningkatan produktiviti sekali gus membantu meningkatkan kapasiti PMKS untuk menyokong operasi firma besar. Hal ini akan mengukuhkan hubungan antara PMKS dan firma besar dalam rantaian pembekal.

Akses pasaran antara komponen terpenting yang turut menyokong ekosistem PMKS. Situasi semasa menunjukkan pasaran kepada produk PMKS lebih tertumpu dalam pasaran tempatan disebabkan isu berkaitan kapasiti pengeluaran. Peralihan kepada penggunaan teknologi dan wujudnya sokongan infrastruktur (seperti jaringan jalur lebar dan jalan raya), akan membantu mengatasi isu tersebut. Selain itu, dasar perdagangan dan pelaburan yang jelas turut membantu meningkatkan akses pasaran PMKS, di samping penglibatan PMKS dalam perolehan awam melalui pelaksanaan dasar keperluan penggunaan bahan tempatan (*local content requirement*) sebagai input pengeluaran industri.

Bidang Fokus B

Lonjakan Pertumbuhan PMKS Berimpak Tinggi

Strategi lonjakan pertumbuhan PMKS ke arah yang berimpak tinggi diperlukan bagi merencanakan proses pertumbuhan ekonomi negeri. Oleh itu, fokus akan diberikan kepada rangsangan pembangunan sektor PMKS bernilai tinggi yang mampu menghasilkan impak ekonomi yang lebih baik dan memperkasakan jaringan rantaian perbekalan antara PMKS dan firma besar.

Strategi B1

Merangsang Pembangunan Sektor PMKS Bernilai Tinggi

Strategi pembangunan bersifat bawah ke atas (*bottom-up*) yang berlandaskan kepada kekuatan PMKS perlu diguna pakai dalam merangsang pembangunannya dengan menumpukan kepada sektor PMKS yang bernilai tinggi seperti pertanian, minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, pemprosesan makanan, minuman dan produk tembakau, utiliti, pengangkutan & penyimpanan dan maklumat & komunikasi, perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan, dan kewangan dan insurans, hartanah dan perkhidmatan perniagaan. Bagi sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan yang dilihat kurang memberi impak kepada produktiviti pengeluaran dan penghasilan nilai tambah (rujuk *Paparan 5-3*), penumpuan kepada sektor ini harus bermula dengan pengukuhan dalam rantaian perbekalan antara segmen PMKS dan firma besar. Melalui perkara ini, potensi sumbangan ekonomi yang berpusat dalam kalangan firma besar akan dapat disalurkan kepada PMKS dalam sektor yang sama.

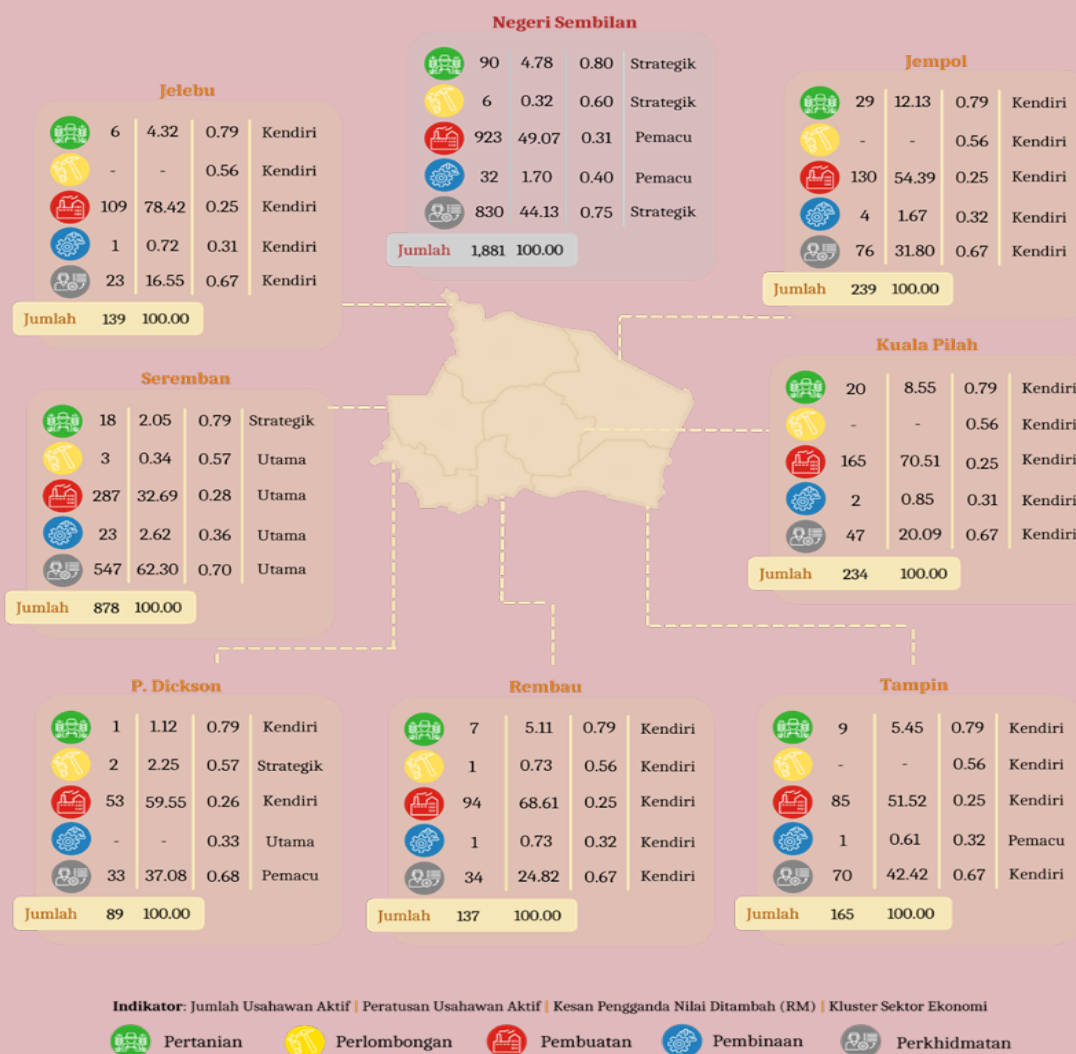
Selain itu, perancangan pembangunan PMKS juga perlu dihubungkan kepada inisiatif pembangunan *flagship* negeri seperti pembangunan wilayah MVV 2.0 dan pembangunan kawasan industri berteknologi tinggi seperti *Green Tech Park* di Seremban 2. Perkara ini boleh direalisasikan melalui pembentukan sektor PMKS sebagai industri sokongan kepada firma besar yang menerajui pembangunan dalam pelan pembangunan tersebut. Melihat kepada potensi rangsangan pembangunan sektor PMKS bernilai tinggi pada peringkat daerah, *Kotak Artikel 5.3* memetakan jumlah usahawan aktif mengikut daerah kepada aspek kesan pengganda nilai tambah dan kluster sektor ekonomi.

Kotak Artikel 5.3

Potensi Ekonomi PMKS di Negeri Sembilan

Pemetaan jumlah usahawan aktif kepada aspek kesan pengganda nilai tambah dan kluster sektor ekonomi yang terhasil daripada permodelan input-output menunjukkan PMKS mempunyai potensi tersendiri untuk menjana pertumbuhan pada peringkat negeri dan daerah di Negeri Sembilan.

Usahawan aktif, impak pengganda nilai tambah dan kluster sektor ekonomi PMKS di Negeri Sembilan

Nota: Simbol (-) menunjukkan ketiadaan usahawan aktif PMKS di daerah dan sektor berkaitan.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Potensi yang wujud boleh diringkaskan melalui empat bidang utama seperti berikut:

Penumpuan usahawan aktif PMKS di bawah sektor pembuatan dan perkhidmatan

Situasi ini memberikan petunjuk penting dalam perancangan pembangunan kerana *base effect* yang dibawa oleh sektor berkenaan (hasil daripada peningkatan permintaan output dan tumpuan pelaburan) mampu mendatangkan impak positif kepada ekonomi negeri.

Kebergantungan kepada *base effect* semata-mata tidak menjanjikan arah pembangunan yang mampan kerana rata-rata sektor pembuatan mempunyai impak pengganda nilai ditambah yang rendah (dalam julat RM0.25 sehingga RM0.31)

berbanding sektor lain. Sehubungan dengan itu, bidang keutamaan PMKS dalam hala tuju pembangunan memerlukan perhatian khusus pada peringkat daerah dengan melihat kepada tiga aspek utama iaitu keusahawanan, impak pengganda dan rantaian perbekalan.

Aktiviti keusahawanan menjadi kunci pembangunan segmen PMKS di daerah pertanian utama

Daerah pertanian utama di Negeri Sembilan iaitu Jempol dan Kuala Pilah mempunyai potensi besar untuk terus dimajukan bagi menyokong prospek pertumbuhan ekonomi negeri. Hal ini didasari oleh impak pengganda nilai tambah dan jumlah usahawan aktif yang tinggi dalam sektor pertanian. Untuk meningkatkan sumbangan sektor pertanian di daerah terbabit, aktiviti keusahawanan menjadi kunci kepada pengoptimuman impak ekonomi.

Penumpuan pembangunan dalam sektor PMKS bernilai tinggi yang disokong oleh asas keusahawanan yang kukuh

Penumpuan dalam sektor yang menepati kriteria bernilai tinggi (dengan pertimbangan hubung kait ekonomi selain daripada kluster sendiri) dan asas keusahawanan yang kukuh mampu memberikan impak segera kepada aspek pertumbuhan ekonomi. Secara keseluruhan, daripada lima sektor ekonomi merentas tujuh daerah, sektor Perkhidmatan di Port Dickson dan Seremban sahaja yang menepati kriteria ini. Kedua-dua daerah tersebut mencatatkan jumlah usahawan aktif dalam sektor perkhidmatan pada paras 37.1% dan 62.3% dengan nilai impak pengganda berjumlah RM0.68 dan RM0.70. Sektor perkhidmatan di daerah ini masing-masing turut dikategorikan sebagai sektor pemacu dan utama.

Pengukuhan sektor ekonomi utama sebagai penjana nilai tambah untuk memacu pembangunan

Seremban merupakan daerah tunggal di Negeri Sembilan mencatatkan kewujudan sektor ekonomi yang berkluster sektor utama—pembuatan dan perkhidmatan (melibatkan juga sektor yang mempunyai saiz usahawan aktif yang kecil seperti perlombongan dan pembinaan). Kewujudan sektor utama memberikan kelebihan dari sudut perancangan pembangunan kerana peningkatan permintaan output dan pelaburan dalam sektor berkenaan mendatangkan kesan limpahan yang baik. Disokong pula dengan impak pengganda nilai tambah dan jumlah usahawan aktif yang besar, impak ekonomi daripada pembangunan sektor ini akan dapat dioptimumkan.

Strategi B2

Memperkasakan Jaringan Rantaian Perbekalan

Aspek limpahan ekonomi perlu dititikberatkan dalam kesemua rancangan pembangunan pada peringkat negeri agar manfaat daripada pelaburan dan pertumbuhan ekonomi dapat dikecapi oleh PMKS. Negeri Sembilan kini memfokuskan kepada pembangunan MVV 2.0, pemeraksanaan jaringan rantaian perbekalan terutamanya antara PMKS dengan firma besar perlu diperhebatkan. PMKS perlu dibentuk sebagai segmen ekonomi yang menyokong pembangunan MVV 2.0. Langkah ini akan membawa dua impak utama kepada ekonomi Negeri Sembilan. Pertama, tahap penyumberluaran ekonomi ke negeri lain dapat dikurangkan sekali gus memaksimumkan impak ekonomi tempatan. Kedua, PMKS akan didedahkan kepada aktiviti pengeluaran berteknologi tinggi yang akan membantu untuk melonjak pertumbuhan berimpak tinggi. *Kotak Artikel 5.4* memperincikan faktor yang mempengaruhi jaringan rantaian perbekalan di Negeri Sembilan.

Kotak Artikel 5.4**Faktor mempengaruhi Jaringan Rantaian Perbekalan di Negeri Sembilan**

Walaupun Jaringan Rantaian Perbekalan mendominasi jumlah pertubuhan perniagaan, PMKS di Negeri Sembilan berkembang pada tahap yang kurang memberangsangkan disebabkan cabaran dalam aspek rantaian perbekalan. Bagi meneliti isu ini secara mendalam, lawatan tapak telah dilakukan di beberapa PMKS di Negeri Sembilan.

Isu utama yang dihadapi PMKS dalam rantaian perbekalan melibatkan isu mendapatkan bekalan sumber input tempatan. PMKS yang rata-rata menjalankan operasi perniagaan berasaskan pertanian, pembuatan dan perkhidmatan menyatakan perusahaan mereka lebih terikat (*connected*) dengan PMKS dan firma besar di luar sempadan Negeri Sembilan untuk mendapatkan bekalan input pengeluaran. Hal ini disebabkan pembekal input tempatan terutamanya dalam kalangan PMKS menghadapi masalah untuk membekalkan input secara konsisten di samping tawaran harga yang kurang kompetitif. Situasi ini bermaksud jurang antara permintaan dan penawaran dalam negeri lebih didorong oleh daya pengeluaran dan harga dan bukannya berpunca daripada ketidaksediaan atau keengganan PMKS untuk mendapatkan input keluaran tempatan. Sehubungan dengan itu, perkara ini memberikan petunjuk penting kepada agensi yang menyelia pembangunan PMKS pada peringkat negeri kepada kunci pemerkasaan jaringan rantaian perbekalan dalam Negeri Sembilan.

Walaupun dibelenggu isu bekalan input, beberapa PMKS di Negeri Sembilan dilihat mempunyai potensi yang besar untuk menyumbang kepada pembangunan ekonomi negeri disebabkan adaptasi teknologi dan digitalisasi, pembangunan bakat berkemahiran dan berpengetahuan dan diversiti penawaran produk yang membolehkan mereka untuk menembusi pasaran luar negeri dan negara. Adaptasi teknologi dan digitalisasi bukan lagi sesuatu yang asing terutamanya bagi sesetengah perusahaan PMKS di Negeri Sembilan. Sebagai contoh, terdapat PMKS yang berasaskan pertanian telah mula menggunakan dron dalam aktiviti pengurusan ladang dan memanfaatkan platform pemasaran atas talian untuk meningkatkan hasil jualan.

Disebabkan kebergantungan operasi perniagaan bergantung kepada faktor teknologi dan digitalisasi, perusahaan berkaitan dilihat turut menyediakan peluang pekerjaan kepada golongan pekerja separa mahir dan berkemahiran tinggi terutamanya dalam kalangan anak tempatan. Di samping itu, peluang latihan juga disediakan kepada graduan termasuklah pelajar lepasan tahfiz. Kewujudan program yang mengasah bakat baru ini merupakan aspek penting yang seringkali tidak dapat dilihat dalam PMKS di Malaysia secara umum.

Kepelbagaian penawaran produk juga menjadikan perusahaan PMKS terus relevan dan mampu mengharungi tempoh kelembapan ekonomi yang disebabkan pandemik COVID-19. Contohnya, terdapat perusahaan yang menjalankan aktiviti pertanian juga menawarkan produk bernilai tambah yang diproses daripada keluaran pertanian, makanan haiwan dan input pertanian lain (baja dan bahan kimia pertanian). Di samping itu, kepelbagaian penawaran produk juga membantu sesetengah perusahaan mengusahakan jenama tersendiri yang membolehkan mereka mengembangkan operasi perniagaan sebagai *franchisor*.

Bidang Fokus C

Peningkatan Daya Saing PMKS

Peningkatan daya saing PMKS di Negeri Sembilan akan disokong oleh dua strategi utama yang telah digariskan. Fokus akan diberikan kepada galakan penerimgunaan teknologi termasuklah teknologi baharu muncul dan pembangunan bakat berkemahiran tinggi dan berpengetahuan dalam merencana operasi PMKS.

Strategi C1

Menggalakkan Penerimgunaan Teknologi

Teknologi baharu muncul dikenal pasti sebagai pemangkin strategik yang mampu melonjakkan keupayaan PMKS untuk menghasilkan produk yang bernilai tinggi. Usaha perlu dipertingkatkan bagi mendorong peralihan PMKS kepada aktiviti pengeluaran bernilai tinggi di sepanjang rantaian perbekalan melalui penggunaan teknologi termaju dan automasi. Selain itu, PMKS juga digalakkan bagi menerima guna teknologi kecerdasan buatan (AI), internet benda (IoT), robotik dan data raya. Galakan kerjasama antara PMKS dengan firma besar terutamanya syarikat multinasional dan syarikat milik kerajaan juga perlu dipertingkatkan bagi mempercepat aspek penerimgunaan teknologi. Melalui penerimgunaan teknologi, kapasiti pengeluaran PMKS akan dapat ditingkatkan sekali gus mengurangkan kebergantungan industri tempatan di Negeri Sembilan terhadap input luar negeri.

Strategi C2

Membangunkan Bakat Berkemahiran Tinggi dan Berpengetahuan

Pembangunan bakat perlu dilaksanakan selari dengan aspirasi Dasar Keusahawanan Nasional 2030 bagi melahirkan usahawan generasi baharu. Program pembangunan usahawan akan terus dipertingkat bagi memupuk kelompok bakat yang mempunyai set kemahiran keusahawanan yang bertepatan dengan realiti dunia semasa. Di samping itu, jangkauan kelompok usahawan baharu juga akan diperluas bagi mencakupi golongan belia, Bumiputera dan kumpulan sasar khusus. Selain itu, kelompok usahawan berinovatif juga akan dipertingkatkan terutamanya dalam sektor PMKS bernilai tinggi seperti pertanian, minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman dan produk tembakau, utiliti, pengangkutan & penyimpanan dan maklumat & komunikasi, perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan dan kewangan dan insurans, hartanah dan perkhidmatan perniagaan.

Sokongan Institusi

Peralihan dan transformasi PMKS jelas memerlukan sokongan institusi berterusan dalam memangkin pembangunan PMKS pada peringkat negeri. Dalam setiap lapisan ekosistem PMKS, peranan institusi yang berbeza boleh dilibatkan. Sebagai contoh, bagi memacu spektrum keusahawanan, kerjasama antara agensi pada peringkat negeri dan persekutuan diperlukan untuk menghubungkan elemen peluang penceburan aktiviti keusahawanan (melalui insentif keusahawanan daripada TUNS dan TUNS Plus), pembangunan minda keusahawanan dan bakat serta peningkatan keupayaan penghasilan produk baharu bernilai tinggi (melalui kursus dan program latihan). Selain itu, sokongan jitu daripada Pihak Berkuasa Tempatan (PBT) juga diperlukan terutamanya bagi memperkasakan aspek kerangka institusi dan rangka kerja pemantauan.

Melihat dari sudut akses sumber, teknologi pengeluaran dan akses pasaran pula, sektor swasta terutamanya dalam kalangan syarikat multinasional dan syarikat milik kerajaan perlu dilibatkan secara aktif. Dalam hal ini, sektor swasta akan bekerjasama untuk membangunkan PMKS melalui perkongsian kepakaran, pengetahuan dan pengalaman di samping mempercepatkan kadar serapan teknologi untuk membantu peralihan PMKS tempatan kepada perusahaan yang berintensifkan teknologi. Maklum balas sektor swasta juga perlu sentiasa dipertimbang untuk memastikan kecekapan operasi PMKS dalam menyokong pertumbuhan ekonomi negeri.

Kesimpulan

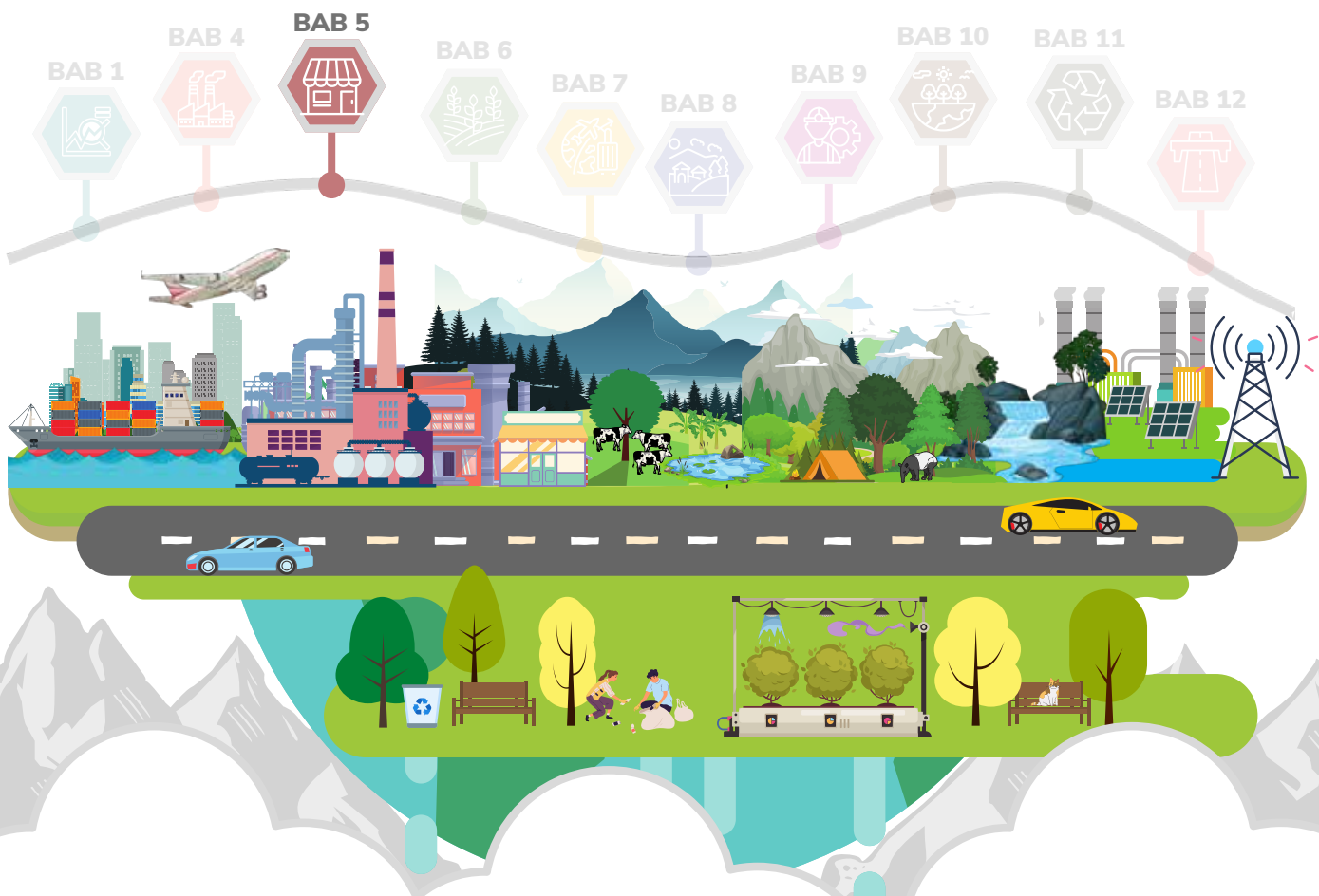
RPNS 2021-2025 telah mengenal pasti beberapa isu dan cabaran yang perlu diberi perhatian dalam mentransformasi PMKS. Hal ini melibatkan isu dan cabaran berkaitan ekosistem PMKS, keupayaan pertumbuhan dan daya saing. Sehubungan dengan itu, rancangan pembangunan ini akan memberikan fokus khusus bagi menangani isu dan cabaran terbabit melalui pelaksanaan tiga bidang fokus utama yang didukung oleh lima strategi. Strategi yang telah digariskan meliputi penjajaran semula amalan dan takrifan PMKS, merangsang pembangunan sektor PMKS bernilai tinggi, memperkasakan jaringan rantaian perbekalan, menggalakkan penerimgunaan teknologi dan membangunkan bakat berkemahiran tinggi dan berpengetahuan.

Menuju ke arah 2025, strategi yang dirancang perlu dilaksanakan secara berperingkat dan tidak tertakluk kepada capaian sasaran pelaksanaannya dalam tempoh 2021-2025. Hal ini demikian kerana sebahagian daripada strategi seperti pembangunan bakat berkemahiran tinggi dan berpengetahuan memerlukan jangka masa yang lebih panjang untuk mencapai keberhasilannya. Sasaran yang boleh dicapai dalam masa terdekat melibatkan aspek penyertaan usahawan baharu dan produktiviti buruh yang dijangka meningkat masing-masing pada kadar 2.5% dan 3.7% setahun menjelang 2025.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

PENCAPAIAN 2016-2020	SASARAN TERPILIH	SASARAN 2021-2025
Tidak Tersedia	 Penyertaan Usahawan Baharu	2.5% setahun
Tidak Tersedia	 Produktiviti Buruh	3.7% setahun

Memperkukuh Rantaian Nilai Perusahaan Mikro, Kecil & Sederhana

Nota Hujung

¹Hasil analisis sektoral melalui Kajian Input-Output dan Akaun Satelit bersifat makro iaitu sektor ekonomi tidak dibezakan mengikut saiz pertubuhan perniagaan. Oleh itu, keseluruhan pertumbuhan sektor ekonomi lebih didasari oleh peranan yang dimainkan oleh firma besar.

²Sasaran penyertaan usahawan baharu diunjur berdasarkan jumlah usahawan aktif dan kelulusan dana TUNS manakala produktiviti buruh dianggar berdasarkan jurang produktiviti PMKS antara peringkat nasional dan Negeri Sembilan.

Sumber Rujukan

1. Alessandrini, M., Valenza, A., Gramillano, A., Zingaretti, C., Zillmer, S., Holstein, F., and Salvatori, G. (2019). *EU policy framework on SMEs: State of play and challenges*. European Union.
2. Asian Development Bank. (ADB, 2013). *Small and Medium-Sized Enterprise Bond Financing and Investor Protection Mechanism*.
3. Economist Intelligence Unit. (2010). *SME in Japan: A new growth driver?*.
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2017). *Banci Ekonomi 2016: Profil Perusahaan Kecil dan Sederhana*. Putrajaya.
5. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021). *Akaun Negara: Perusahaan Kecil dan Sederhana*. Putrajaya.
6. Ministry of SMEs and Startups (pelbagai tahun). *Status of Korean SMEs*.
7. OECD (2017). *Small, Medium, Strong. Trends in SME Performance and Business Conditions*. OECD Publishing, Paris.
8. OECD/ERIA (2018). *SME Policy Index: ASEAN 2018: Boosting Competitiveness and Inclusive Growth*. OECD Publishing/Economic Research Institute for ASEAN and East Asia.
9. Perbadanan Kemajuan Negeri, Negeri Sembilan (t.t.). Statistik kelulusan dana Tabung Pembangunan Usahawan Negeri Sembilan, TUNS dan TUNS Plus. Data tidak diterbitkan.
10. SME Corp. Malaysia (2013). *Garis Panduan Bagi Definisi PKS*. Kuala Lumpur.
11. SME Corp. Malaysia (2018). *SME Input-Output Table: Analysis & Impact*. Kuala Lumpur.
12. *Small and Medium Enterprise Administration of Taiwan*. (SMEA, 2019). *SME Statistics in 2018*.

BAB 6

BAB 6:

MELONJAK PERTANIAN DAN INDUSTRI MAKANAN

Pendahuluan		6-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sumbangan kepada Pertumbuhan Ekonomi Negeri	6-4
	Penciptaan Nilai Ditambah	6-5
	Guna Tenaga dan Produktiviti Tenaga Buruh	6-6
	Tahap Sara Diri (SSL)	6-7
Isu dan Cabaran	Ketidaktentuan Cuaca	6-11
	Penggunaan Tanah yang Tidak Optimum	6-11
	Keluasan Kawasan Bertanam dan Pengeluaran Padi yang Rendah	6-12
	Peningkatan Harga Input Pertanian	6-13
	Kekangan Input Makanan bagi Subsektor Ternakan dan Akuakultur	6-14
	Kekurangan Penglibatan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi dan Adaptasi Teknologi dalam Aktiviti Pertanian	6-15
	Ketiadaan Skim Perlindungan Pengeluaran Hasil Pertanian	6-16
	Kelemahan Jaringan Industri antara Sektor Pertanian dengan Sektor Ekonomi Lain	6-16
Hala Tuju dan Sasaran:	Bidang Fokus A	6-20
Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Peningkatan Tahap Sara Diri (SSL)	
	Bidang Fokus B	6-28
	Pengukuhan Aktiviti Pertanian Bernilai Tinggi (HVA)	
Sokongan Institusi		6-34
Kesimpulan		6-34

Pendahuluan

Bagi mendepani cabaran sekuriti makanan pada masa hadapan, kerajaan negeri telah melihat keperluan perancangan khusus kepada sektor pertanian dalam memastikan kesejahteraan rakyat terus dipelihara dan diperkukuh. Kebergantungan import yang tinggi dari luar negeri dilihat mempunyai risiko besar terhadap kestabilan sekuriti makanan terutama dari segi kelangsungan bekalan apabila berlakunya krisis makanan. Ketidaktentuan persekitaran ekonomi luar boleh meningkatkan lagi risiko tersebut. Oleh itu, perkara ini boleh menjejaskan kestabilan harga serta mengurangkan kuasa beli rakyat.

Sektor pertanian Negeri Sembilan dilihat berpotensi untuk dibangunkan menjadi sektor yang lebih berdaya saing. Perkara ini disebabkan oleh lokasi Negeri Sembilan yang strategik dalam menembusi pasaran Lembah Klang serta akses kepada kemudahan infrastruktur yang baik. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa cabaran yang dihadapi termasuklah ketidaktentuan cuaca, penggunaan tanah yang tidak optimum, keluasan kawasan bertanam dan pengeluaran padi yang rendah, peningkatan harga input pertanian, kekangan input makanan bagi subsektor ternakan dan akuakultur, kekurangan penglibatan tenaga buruh berkemahiran tinggi dan adaptasi teknologi dalam aktiviti pertanian, ketiadaan skim perlindungan pengeluaran hasil pertanian serta kelemahan jaringan industri sektor pertanian dengan sektor ekonomi lain.

Bergerak ke hadapan, Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 bukan sahaja memfokuskan kepada pengukuhan kestabilan sekuriti makanan malahan turut memberikan penekanan kepada usaha transformasi dan modenisasi sektor pertanian melalui konsep pembangunan Agropolis. Terdapat dua fokus utama bagi menuju ke arah penumpuan tersebut iaitu peningkatan tahap sara diri (SSL) dan pengukuhan aktiviti pertanian bernilai tinggi. Bidang fokus ini menjurus kepada aspek mengoptimumkan penggunaan tanah, meningkatkan kapasiti bekalan input makanan bagi subsektor ternakan dan akuakultur, meningkatkan penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi, memperkukuh tadbir urus sektor pertanian, menyokong pembangunan kerangka pengurusan perlindungan pengeluaran, menghasilkan keluaran padi berasaskan Amalan Pertanian Baik (MyGAP), mengembangkan aktiviti tanaman organik, memperkukuh jaringan industri, mempercepat peralihan kaedah pengeluaran berteknologi tinggi dan memperkukuh strategi pemasaran.

Secara keseluruhannya, dokumen RPNS 2021-2025 ini memberikan penumpuan khusus kepada aktiviti pertanian yang berkaitan dengan industri makanan sahaja yang bertepatan dengan Konsep Agropolis yang menekankan tanaman makanan, ternakan ruminan dan akuakultur. Tanaman komoditi seperti sawit dan getah tidak diliputi disebabkan industri ini telah dibangunkan secara optimum dengan seliaan terus daripada Lembaga Minyak Sawit Malaysia dan Lembaga Getah Malaysia.

Kemajuan dan Pencapaian

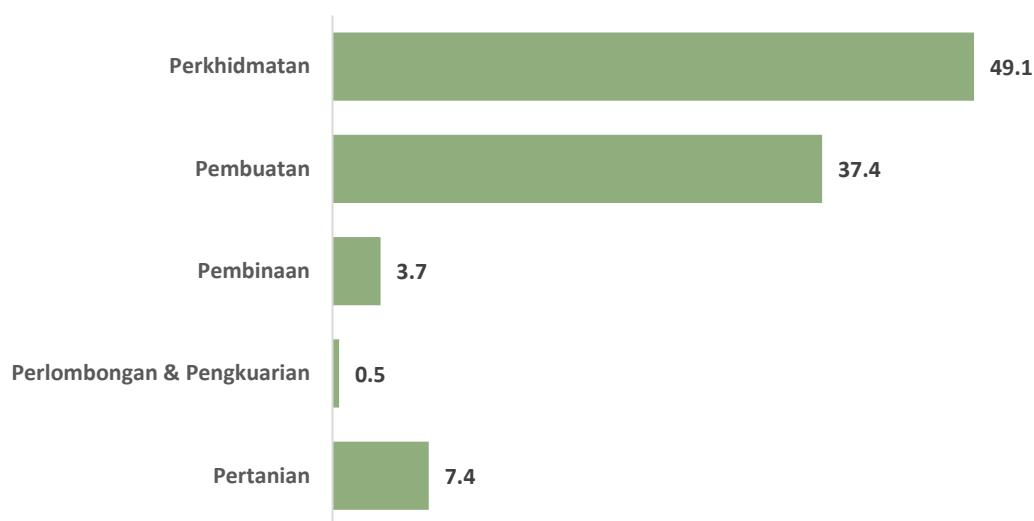
Sepanjang tempoh tahun 2016-2020, sektor pertanian telah muncul sebagai penggerak kepada pertumbuhan utama di Negeri Sembilan berdasarkan purata sumbangannya kepada penghasilan KDNK negeri dan penciptaan nilai ditambah. Pertumbuhan tekal telah direkodkan dalam tempoh tersebut sebelum sedikit menguncup pada tahun 2020 disebabkan krisis ekonomi yang muncul rentetan penularan pandemik COVID-19. Selain daripada sumbangan kepada pertumbuhan ekonomi secara keseluruhan, sektor pertanian juga menyumbang kepada penciptaan peluang pekerjaan. Namun begitu, kebergantungan sektor pertanian kepada buruh telah menyebabkan pergerakan tingkat produktiviti yang tidak seragam. Dari sudut kecukupan hasil pengeluaran, terutamanya bagi subsektor tanaman dan ternakan, ruang penambahbaikan telah dikenal pasti bagi meningkatkan keupayaan subsektor ini untuk terus memenuhi permintaan tempatan.

Sumbangan kepada Pertumbuhan Ekonomi Negeri

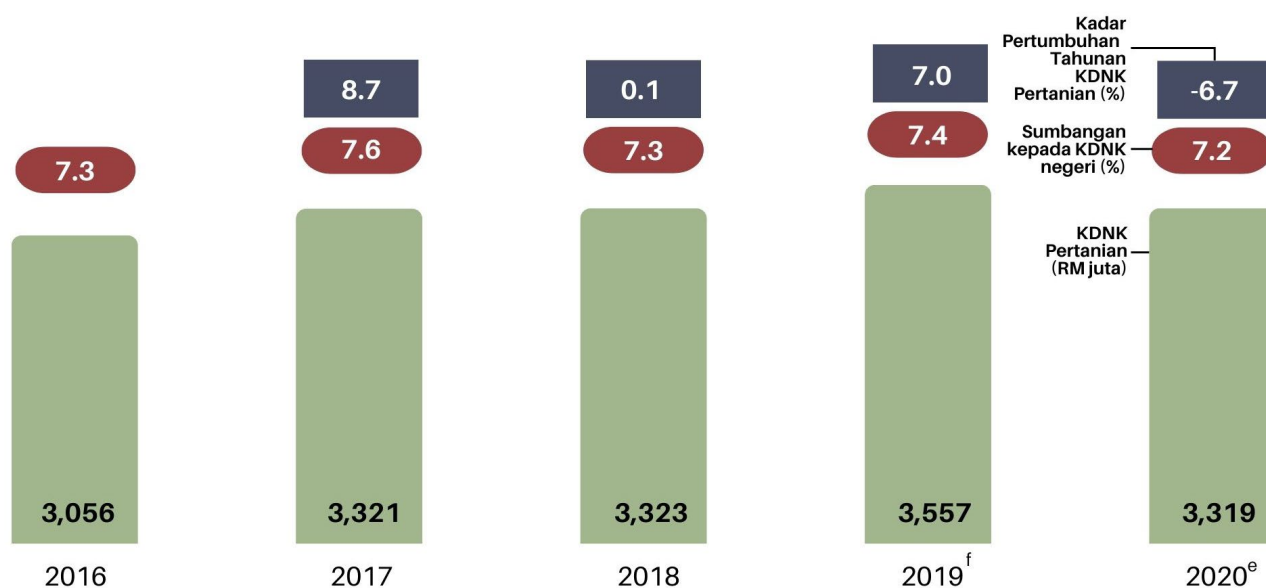
Sektor pertanian merupakan sektor ketiga terbesar di Negeri Sembilan yang menyumbang secara purata sebanyak 7.4% kepada KDNK negeri sepanjang tempoh 2016-2020 (rujuk *Paparan 6-1*). Kedudukan ini membuktikan kepentingan sektor pertanian yang berfungsi sebagai enjin pertumbuhan ekonomi negeri ketiga selepas sektor pembuatan dan perkhidmatan. Keseluruhannya, KDNK sektor pertanian menunjukkan peningkatan daripada RM3,056 juta pada tahun 2016 kepada RM3,557 juta pada 2019, sebelum menguncup kepada RM3,323 juta pada tahun 2020 disebabkan penularan pandemik COVID-19 (rujuk *Paparan 6-2*). Secara purata, pertumbuhan tahunan sektor pertanian direkodkan pada paras 2.1% setahun dalam tempoh 2016-2020.

Paparan 6-1

Purata Sumbangan KDNK Negeri Sembilan mengikut Jenis Aktiviti Ekonomi (%), 2016-2020

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Paparan 6-2
Prestasi KDNK Sektor Pertanian Negeri Sembilan, 2016-2020

Nota: 2019^f merupakan data muktamad dan 2020^e adalah data anggaran.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

Penciptaan Nilai Ditambah

Penciptaan nilai ditambah merupakan aspek penting yang menggambarkan keupayaan sektor pertanian untuk menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi negeri. Nilai ditambah subsektor tanaman, ternakan dan perikanan di Negeri Sembilan bagi tempoh 2016-2020 seperti di *Paparan 6-3*. Bagi subsektor tanaman, nilai ditambah telah bertumbuh pada kadar purata 3.4% setahun antara tahun 2016-2020 daripada RM376 juta pada tahun 2016 kepada RM430 juta pada tahun 2020. Pertumbuhan yang berada pada kadar sederhana ini didorong oleh faktor peningkatan kos pengeluaran dan kadar penerimgunaan teknologi yang rendah.

Bagi subsektor ternakan, nilai ditambah menunjukkan peningkatan daripada RM212 juta pada tahun 2016 kepada RM271 juta pada tahun 2020, bertumbuh dengan kadar purata 6.3% setahun. Peningkatan ini hasil daripada program yang dikendalikan oleh Jabatan Perkhidmatan Veterinar (DVS) seperti program *Double Up* dan program sokongan baka yang membawa kepada peningkatan pengetahuan penternak dalam menangani isu berkaitan penyakit berjangkit dan sebagainya.

Nilai ditambah bagi subsektor perikanan yang merangkumi aktiviti perikanan marin dan akuakultur pula menunjukkan penurunan daripada RM29 juta pada tahun 2016 kepada RM20 juta pada tahun 2020 iaitu menguncup sebanyak 8.9%. Penurunan ini berlaku terutama disebabkan oleh kesan daripada peningkatan kos pengeluaran, kawasan tanah yang terhad bagi menjalankan aktiviti akuakultur serta perubahan cuaca (El Nino) dan peralihan monsun yang berlaku pada tahun 2017 dan 2018.

*Paparan 6-3***Nilai Ditambah Subsektor Tanaman, Ternakan dan Perikanan di Negeri Sembilan (RM juta), 2016-2020**

Subsektor	Nilai ditambah				
	2016	2017	2018	2019 ^f	2020 ^e
Tanaman	376	352	360	426	430
Ternakan	212	233	258	271	271
Perikanan	29	22	19	21	20
Pertanian	617	607	637	718	721

Nota:

- 1) 2019^f merupakan data muktamad dan 2020^e merupakan data anggaran.
- 2) Subsektor tanaman merujuk kepada buah-buahan dan sayur-sayuran. Subsektor ternakan merujuk kepada ternakan lembu/kerbau dan ternakan lain. Subsektor perikanan merujuk kepada perikanan laut dan akuakultur.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

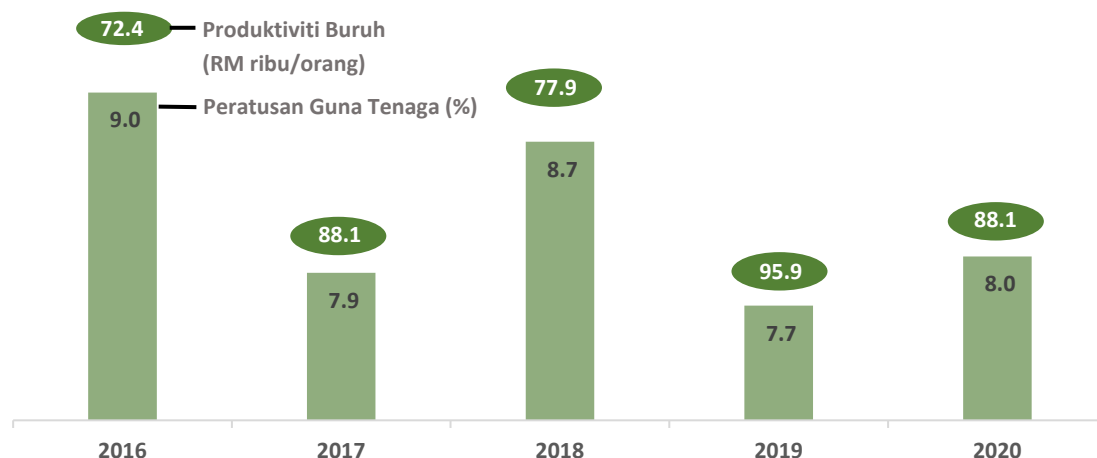
Guna Tenaga dan Produktiviti Tenaga Buruh

Analisis menunjukkan sektor pertanian secara asasnya merupakan sektor yang berintensifkan buruh. Dalam tempoh 2016-2020, purata kadar guna tenaga tahunan sektor pertanian berada pada paras 8.3% daripada keseluruhan guna tenaga dalam ekonomi Negeri Sembilan dengan purata bagi tahun terkini direkodkan sebanyak 8.0%. Keseluruhannya, trend guna tenaga dalam sektor pertanian dilihat tidak tekal dengan penguncupan dan pengembangan guna tenaga direkodkan dari tahun ke tahun. Faktor utama yang menerangkan perkara ini melibatkan aspek perubahan struktur tenaga buruh yang menunjukkan kecenderungan masyarakat terutamanya generasi muda untuk bekerja dalam sektor ekonomi yang menjanjikan sumber pendapatan yang lebih stabil.

Perubahan dalam aspek guna tenaga turut memberikan implikasi penting kepada produktiviti tenaga buruh. Berdasarkan penganggaran yang dilakukan terhadap nilai KDNK pertanian yang dihasilkan bagi setiap pekerja mendapati bahawa tingkat produktiviti mempunyai hubungan negatif dengan kadar guna tenaga. Sebagai contoh, penurunan peratusan guna tenaga antara tahun 2016 dan 2017 telah membawa kepada peningkatan dalam produktiviti buruh berjumlah RM15.7 ribu bagi setiap pekerja (perubahan antara 2016-2017) manakala penurunan peratusan guna tenaga pada tempoh 2019-2020 melonjakkan tingkat produktiviti kepada RM88.1 ribu seperti pada *Paparan 6-4*. Selain itu, produktiviti buruh turut dipengaruhi oleh peningkatan penggunaan teknologi dalam kalangan petani.

Paparan 6-4

Peratusan Guna Tenaga dan Produktiviti Tenaga Buruh Sektor Pertanian di Negeri Sembilan, 2016-2020

Nota: Produktiviti buruh dianggar berdasarkan jumlah KDNK yang dihasilkan oleh setiap pekerja.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021b)

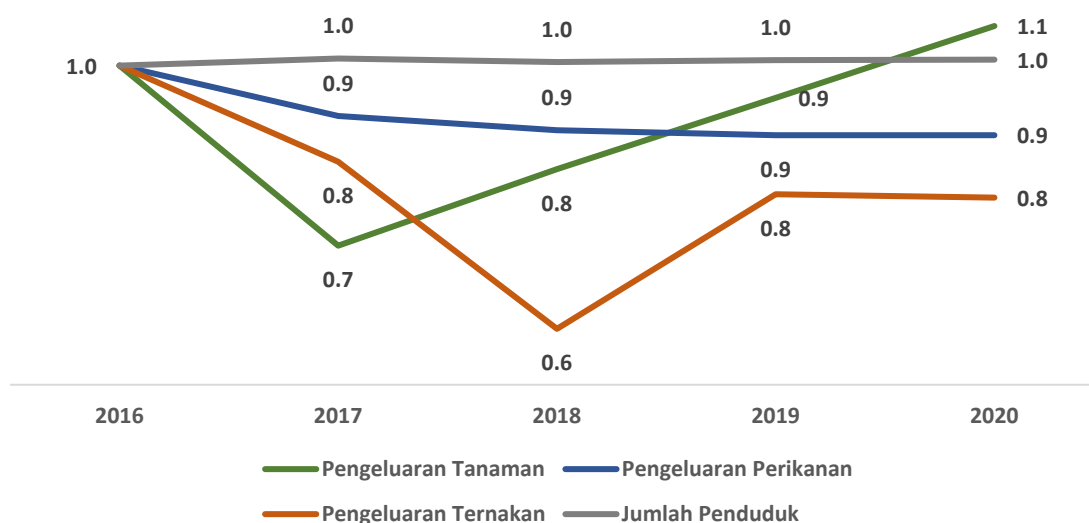
Tahap Sara Diri (SSL)

Tahap sara diri (SSL) menjadi kayu pengukur penting dalam menentukan kecukupan pengeluaran hasil pertanian dalam sesebuah ekonomi. Namun begitu, pengukuran SSL pada peringkat negeri tidak dapat dilakukan dengan menyeluruh disebabkan oleh kesukaran untuk mendapatkan maklumat aliran masuk dan keluar produk. Sehubungan dengan itu, tingkat kecukupan hasil pertanian di Negeri Sembilan akan dilihat berdasarkan beberapa indikator utama yang tersedia pada peringkat negeri.

Paparan 6-5 memberikan gambaran trend pertumbuhan pengeluaran subsektor pertanian berbanding pertumbuhan penduduk di Negeri Sembilan antara tempoh 2016-2020. Jelas dilihat bahawa wujud *decoupling trend* atau jurang antara pengeluaran subsektor utama pertanian seperti ternakan dan perikanan berbanding pertumbuhan penduduk di Negeri Sembilan. Situasi ini menerangkan bahawa populasi di Negeri Sembilan bertumbuh pada kadar lebih pantas berbanding pengeluaran ternakan dan perikanan sekali gus mencerminkan pertumbuhan SSL yang perlahan bagi kedua-dua subsektor ini. Dapatan menunjukkan hanya pengeluaran tanaman sahaja mencukupi untuk menampung permintaan tempatan.

Paparan 6-5

Trend Pertumbuhan Pengeluaran mengikut Subsektor Pertanian Berbanding Pertumbuhan Penduduk di Negeri Sembilan, 2016-2020

Nota: Subsektor tanaman merujuk kepada buah-buahan dan sayur-sayuran. Subsektor ternakan merujuk kepada ternakan lembu/kerbau dan ternakan lain. Subsektor perikanan merujuk kepada perikanan laut dan akuakultur.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b), Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a) dan Jabatan Pertanian Malaysia (2021)

Walaupun pengeluaran subsektor tanaman pada peringkat negeri jelas mencukupi namun maklumat yang diberikan pada *Paparan 6-5* bersifat agregat dan tidak meliputi tanaman padi. Oleh itu, perincian tanaman mengikut jenis komoditi diperlukan bagi menunjukkan kemajuan dan pencapaian semasa subsektor tanaman. Pemerhatian kepada aspek SSL tanaman akan ditumpukan kepada dua jenis tanaman utama iaitu padi dan sayur-sayuran yang dilihat mempunyai kadar pengeluaran yang masih rendah berbanding negeri lain.

Paparan 6-6 memberikan perangkaan asas tanaman padi yang diusahakan mengikut daerah pada tahun 2020. *Kotak Artikel 6.1* pula memberikan purata hasil padi Negeri Sembilan berbanding negeri pengeluar lain. Keseluruhannya, Negeri Sembilan mencatatkan 1,825.1 hektar luas bertanam dengan jumlah keluaran mencecah 6,901.9 tan metrik. Lebih daripada 40% daripada luas bertanam dan keluaran disumbang oleh daerah Kuala Pilah. Namun begitu, perbandingan dengan negeri pengeluar utama komoditi padi menunjukkan Negeri Sembilan merupakan pengeluar terkecil padi di Semenanjung dengan kadar sumbangan kepada keseluruhan jumlah pengeluaran kurang daripada 1%. Punca utama yang menerangkan kewujudan situasi ini ialah keadaan bentuk muka bumi di Negeri Sembilan yang tidak rata berbanding negeri pengeluar utama padi yang lain di Malaysia seperti negeri Kedah.

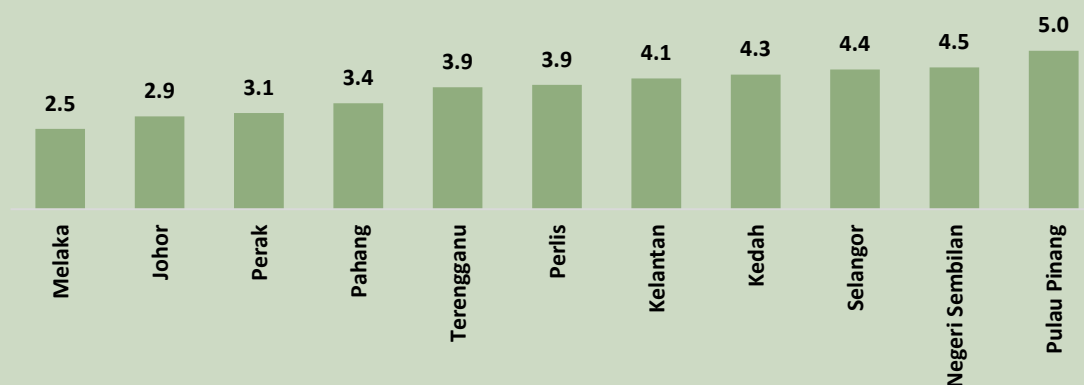
Paparan 6-6
Keluasan dan Pengeluaran Tanaman Padi mengikut Daerah Negeri Sembilan, 2020

Daerah	Keluasan		Pengeluaran	
	Hektar	Peratusan	Tan Metrik	Peratusan
Jelevu	352.4	19.3	1,479.3	21.4
Jempol	303.0	16.6	949.1	13.8
Kuala Pilah	827.3	45.3	3,020.6	43.8
Rembau	9.0	0.5	34.9	0.5
Tampin	333.4	18.3	1,418.0	20.5
Jumlah	1,825.1	100.0	6,901.9	100.0

Sumber: Jabatan Pertanian Negeri Sembilan (2022)

Kotak Artikel 6.1
Purata Hasil Padi Negeri Sembilan

Negeri Sembilan secara umumnya dilihat sebagai penyumbang kecil kepada pengeluaran padi di Malaysia dengan kadar sumbangan yang kurang daripada 1%. Namun begitu, laporan perangkaan agromakanan 2020 yang diterbitkan oleh Kementerian Pertanian dan Industri Makanan menunjukkan industri padi Negeri Sembilan merupakan industri yang mempunyai purata pengeluaran per hektar yang tertinggi di Malaysia.

Purata hasil padi mengikut negeri di Semenanjung (tan per hektar), 2020

Sumber: Kementerian Pertanian dan Industri Makanan (2021)

Perbandingan dengan negeri-negeri pengeluar padi di Semenanjung jelas menunjukkan Negeri Sembilan sebagai negeri kedua dengan purata hasil padi terbesar pada tahun 2020 iaitu 4.5 tan per hektar selepas Pulau Pinang. Purata hasil yang dicatatkan juga jauh melebihi purata hasil pada peringkat Semenanjung yang berjumlah 4.0 tan per hektar dan di jelapang padi 4.4 tan per hektar. Situasi ini menjelaskan bahawa Negeri Sembilan sememangnya mempunyai kekuatan daripada aspek produktiviti walaupun mempunyai keluasan bertanam paling rendah dan tidak berada dalam kawasan jelapang padi negara.

Paparan 6-7 pula memperincikan perangkaan asas tanaman sayur-sayuran utama¹ mengikut daerah pada tahun 2020. Negeri Sembilan merupakan negeri pengeluar keenam terbesar di Semenanjung dengan keseluruhan pengeluaran sebanyak 22,860.2 tan metrik. Namun begitu, daripada segi peratusan sumbangan cuma 2.5% daripada jumlah pengeluaran dicatatkan. Sebahagian besar daripada hasil sayur-sayuran utama di Negeri Sembilan dikeluarkan oleh daerah Seremban yang menyumbang 28.5%. Perbandingan rentas negeri menunjukkan antara tanaman sayuran utama yang dikeluarkan di Negeri Sembilan ialah bendi yang turut melonjakkan Rembau sebagai tiga daerah pengeluar utama di Semenanjung selepas Kinta di Perak dan Batu Pahat di Johor.

Paparan 6-7

Keluasan dan Pengeluaran Tanaman Sayur-Sayuran Utama mengikut Daerah di Negeri Sembilan, 2020

Daerah	Luas Bertanam		Pengeluaran	
	Hektar	Peratusan	Tan Metrik	Peratusan
Jelevu	134.6	7.9	1,957.6	8.6
Jempol	241.1	14.1	2,297.8	10.1
Kuala Pilah	202.4	11.8	2,587.5	11.3
Port Dickson	208.0	12.2	3,442.5	15.1
Rembau	274.2	16.0	4,205.8	18.4
Seremban	531.1	31.1	6,514.6	28.5
Tampin	118.8	6.9	1,854.5	8.1
Jumlah	1,710.2	100.0	22,860.2	100.0

Sumber: Jabatan Pertanian Negeri Sembilan (2021)

Berbeza dengan subsektor tanaman, SSL ternakan jelas menunjukkan situasi pengeluaran tempatan. Antara tempoh tahun 2018-2019, SSL daging lembu/kerbau, daging dan telur ayam serta susu di Negeri Sembilan berada pada tahap yang memberangsangkan iaitu melebihi tahap nasional. Sebagai contoh, SSL daging lembu/kerbau pada tahun 2019 dicatatkan berada pada tahap 36.0% berbanding 22.3% pada peringkat nasional. Walaupun begitu, tahap pengeluaran tersebut masih rendah dan tidak dapat menampung permintaan domestik di Negeri Sembilan. Daging dan telur ayam serta susu pula telah mampu menampung permintaan tempatan dan lebihan pengeluaran boleh dieksport ke negeri lain. Bagi SSL daging kambing/bebiri pula, nilai SSL dicatatkan lebih rendah berbanding Malaysia pada tempoh yang sama seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 6-8*. Berdasarkan paparan data SSL, jelas Negeri Sembilan perlu memberikan tumpuan kepada aktiviti untuk meningkatkan pengeluaran domestik bagi daging lembu/kerbau dan daging kambing/bebiri.

Paparan 6-8

SSL Ternakan di Malaysia dan Negeri Sembilan (%), 2018-2019

SSL	Malaysia		Negeri Sembilan	
	2018	2019	2018	2019
Daging lembu/kerbau	22.5	22.3	33.2	36.0
Daging kambing/bebiri	11.0	11.8	7.0	6.9
Daging ayam	104.0	104.1	280.5	295.0
Telur ayam	117.0	119.1	196.7	233.4
Susu	61.3	63.0	94.5	117.7

Sumber: Jabatan Perkhidmatan Veterinar Malaysia (2020) dan Jabatan Perkhidmatan Veterinar, Negeri Sembilan (2020)

Isu dan Cabaran

Berdasarkan trend sumbangan semasa, sektor pertanian secara keseluruhannya mempunyai potensi yang besar untuk menyokong pertumbuhan ekonomi negeri. Namun begitu, kapasiti sumbangan sektor pertanian masih berada pada tahap yang tidak optimum disebabkan lapan isu dan cabaran utama yang telah dikenal pasti. Hal ini melibatkan isu ketidaktentuan cuaca, penggunaan tanah yang tidak optimum, keluasan kawasan bertanam dan pengeluaran padi yang rendah, peningkatan harga input pertanian, kekangan input makanan bagi subsektor ternakan dan akuakultur, kekurangan penglibatan tenaga buruh berkemahiran tinggi dan adaptasi teknologi dalam aktiviti pertanian, ketiadaan skim perlindungan pengeluaran hasil pertanian serta kelemahan jaringan industri sektor pertanian dengan sektor ekonomi lain.

Ketidaktentuan Cuaca

Ketidaktentuan perubahan iklim kini menjadi semakin sukar untuk dijangka. Bencana besar seperti banjir kilat dan kemarau juga berlaku tanpa mengira tempat dan masa. Pada kebiasaannya, Malaysia menerima taburan hujan yang sedikit pada bulan-bulan tertentu iaitu ketika peralihan monsun seperti pada bulan Januari hingga Februari dan Jun hingga Julai. Namun begitu, keadaan ini tidak lagi berlaku di kebanyakan daerah Negeri Sembilan malah kini sebaliknya daerah ini menerima taburan hujan yang tinggi sehingga mengehadkan aktiviti harian. Taburan hujan ini turut memberi impak terhadap alam sekitar, hasil tanaman dan ternakan selain kesihatan akibat daripada perubahan suhu.

Penurunan suhu mengakibatkan benih ikan yang dihasilkan oleh pengusaha *hatchery* kurang menjadi atas faktor cuaca yang sejuk, penurunan produktiviti serta peningkatan mortaliti benih. Peningkatan suhu yang ketara juga meningkatkan kadar tekanan kepada ternakan, peningkatan penggunaan oksigen, penurunan imunisasi badan serta mendedahkan ternakan kepada serangan penyakit. Walaupun fenomena ini bukan sesuatu yang baharu di Malaysia namun ianya memerlukan perhatian dan tindakan yang drastik bagi mengurangkan kesan kepada manusia (kerugian terhadap kemusnahan hasil pertanian/ternakan/perikanan) dan alam semula jadi. Kajian dan pelan pengurusan bencana perlu dirangka lebih teliti dengan mengambil kira faktor perubahan iklim jangka panjang agar lebih bersedia menghadapi keadaan cuaca di luar jangka pada masa akan datang.

Penggunaan Tanah yang Tidak Optimum

Data daripada PlanMalaysia Negeri Sembilan bagi tahun 2022 menunjukkan tanah hak milik individu yang berpotensi untuk dibangunkan di Negeri Sembilan seluas 8,189.4 hektar. Daripada jumlah ini, daerah Jelevu, Kuala Pilah, Port Dickson dan Tampin mempunyai keluasan tanah terbiar tertinggi berbanding daerah lain seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 6-9*.

*Paparan 6-9***Tanah Terbiar di Negeri Sembilan Mengikut Daerah, 2022**

Daerah	Jumlah (ha)	Peratus (%)
Jelevu	2,451.4	29.9
Jempol	563.7	6.9
Kuala Pilah	2,191.5	26.8
Port Dickson	984.8	12.0
Rembau	743.7	9.1
Seremban	180.8	2.2
Tampin	1,073.6	13.1
Jumlah	8,189.4	100.0

Nota: Daerah Jempol, Kuala Pilah, Rembau dan Tampin merupakan daerah yang terlibat dalam pembangunan Agropolis.

Sumber: PLANMalaysia Negeri Sembilan (t.t.)

Terdapat tiga faktor yang telah dikenal pasti boleh menyumbang kepada penggunaan tanah yang tidak optimum. Pertama, kekangan untuk mengenal pasti pemilik tanah terbiar menyebabkan kesukaran pembangunan tanah tersebut. Kekangan ini menyebabkan kebanyakan tanah terbiar tidak dapat dimanfaatkan sepenuhnya walaupun sebahagian dari daerah ini telah dikenal pasti di bawah program pembangunan Agropolis.

Kedua, birokrasi dalam proses permohonan pajakan tanah yang mengambil masa yang panjang. Contohnya, masa yang lama diperlukan bagi mendapatkan ulasan bagi kelulusan pajakan tanah untuk operasi subsektor ternakan walaupun permohonan tersebut telah memperoleh sokongan daripada agensi terlibat.

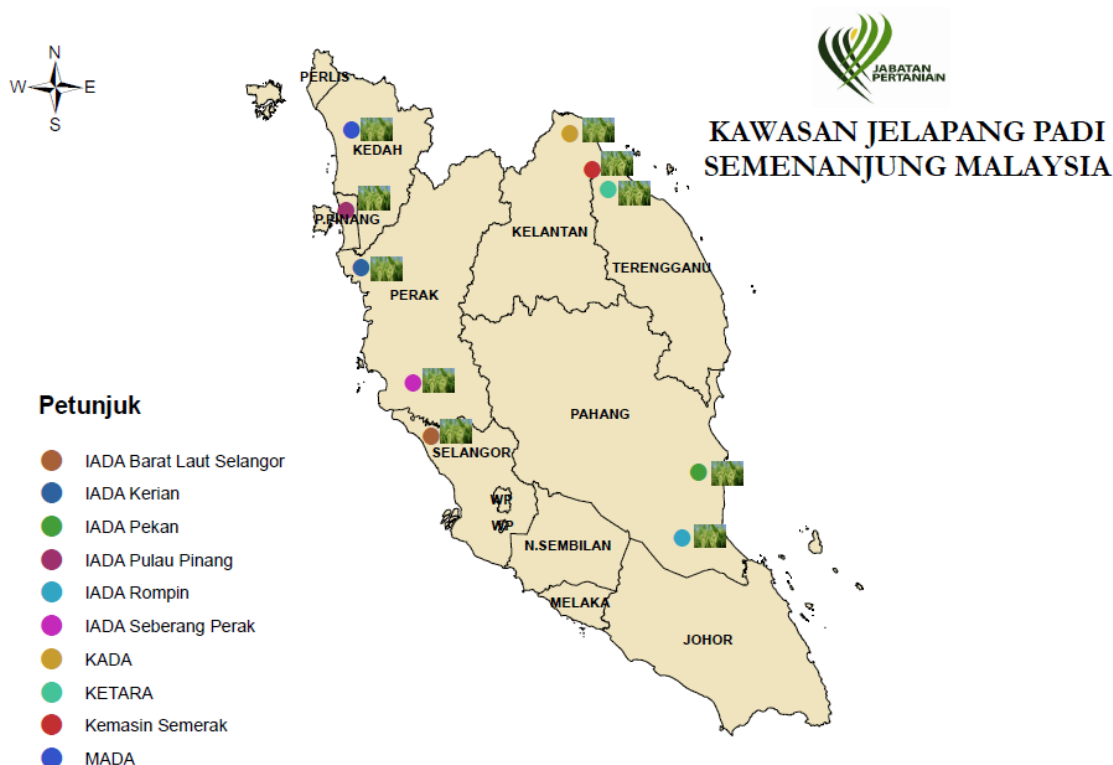
Ketiga, kadar pajakan yang dikenakan oleh Jabatan Penilaian dan Perkhidmatan Harta (JPPH) tinggi, seiring dengan kadar komersial tanah di kawasan sekitar. Kadar pajakan yang tinggi mengakibatkan kos operasi meningkat daripada unjuran asal dan seterusnya pengusaha terpaksa mengurangkan pembangunan dalam kawasan tanah yang dipajak. Ini secara langsung mengurangkan kapasiti pengeluaran agromakanan petani tersebut. Selain itu, saiz tanah yang kecil menyebabkan petani kurang berminat untuk mengusahakan tanah yang dipajak kerana jangkaan pulangan modal yang rendah.

Keluasan Kawasan Bertanam dan Pengeluaran Padi yang Rendah

Walaupun mempunyai purata hasil padi per hektar yang lebih tinggi berbanding negeri di Semenanjung dan kawasan jelapang padi, keluasan bertanam dan pengeluaran padi di Negeri Sembilan adalah terendah di Malaysia. Antara faktor utama yang menerangkan situasi ini ialah keadaan geografi negeri yang berada di laluan Banjaran Titiwangsa yang membawa kepada bentuk muka bumi yang berbukit dan kurang sesuai untuk diusahakan dengan tanaman padi. Rentetan daripada itu, Negeri Sembilan tidak dilibatkan dalam pelan pembangunan berskala besar untuk industri padi seperti kawasan jelapang padi (rujuk *Paparan 6-10*) dan Periuk Nasi Selatan. Meskipun Melaka dan Johor turut tidak tersenarai di bawah kawasan jelapang padi namun kedua-dua negeri ini terlibat dalam Projek Periuk Nasi Selatan yang bertujuan menghasilkan padi hibrid berkualiti tinggi.

Paparan 6-10

Kawasan Jelapang Padi Semenanjung

Sumber: Jabatan Pertanian Malaysia (t.t.)

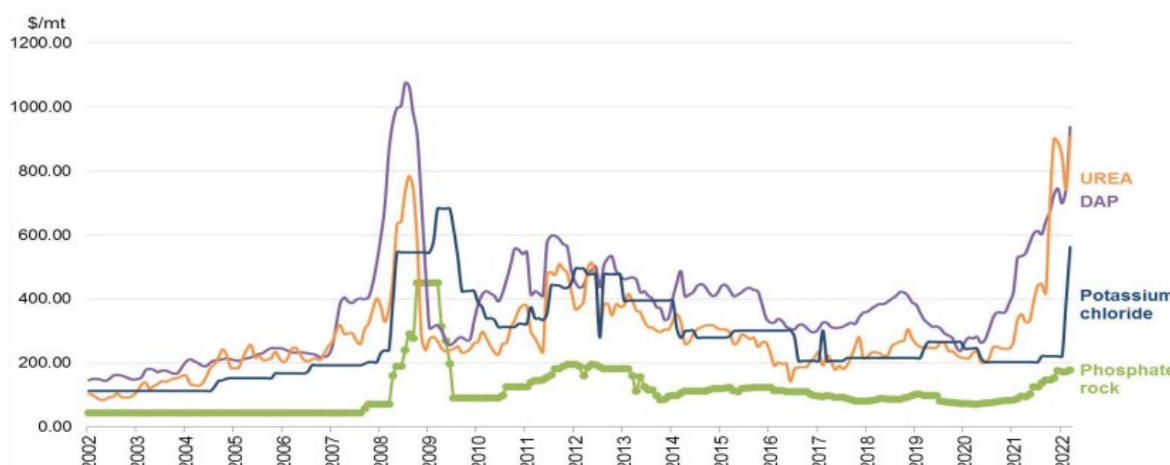
Selain itu, keluasan kawasan bertanam padi juga semakin berkurangan dengan pertukaran status guna tanah daripada padi kepada tanaman atau pembangunan lain. Ini memberikan kesan kepada saiz keluasan tanah yang boleh digunakan bagi tujuan penanaman padi dan menjadi cabaran kepada usaha penanaman berkelompok.

Peningkatan Harga Input Pertanian

Golongan petani di Negeri Sembilan amat bergantung kepada input pertanian yang diimport seperti baja, benih (tanaman) dan pelet makanan (ternakan dan akuakultur) oleh kerana kekurangan penawaran bekalan input domestik. Bagi subsektor tanaman, kebergantungan kepada baja import menyebabkan ia terdedah kepada perubahan harga pada peringkat global. Penularan wabak COVID-19 telah membawa kepada peningkatan ketara dalam harga baja di pasaran dunia disebabkan gangguan dalam rantaian nilai global. Setelah dunia mula beralih kepada proses pemulihan pasca-COVID, krisis geopolitik yang melibatkan pengeluar kedua terbesar baja di dunia iaitu Rusia dijangka akan terus mendorong peningkatan harga input ini. *Paparan 6-11* memberikan gambaran harga baja di pasaran dunia antara tahun 2002-2022. Berdasarkan jangkaan tersebut, harga bahan makanan turut diunjurkan terus meningkat disebabkan peningkatan dalam kos pengeluaran.

Paparan 6-11

Harga Baja di Pasaran Dunia (Dollar/tan metrik), 2002-2022

Nota: DAP merujuk kepada Di-Ammonium Phosphate iaitu sejenis baja sebatian

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2022)

Kekangan Input Makanan bagi Subsektor Ternakan dan Akuakultur

Bagi penternak, kenaikan harga kos input terutamanya pada makanan ternakan yang semakin ketara dan kerap menyebabkan mereka perlu mencari alternatif kepada sumber makanan semasa seperti rumput Napier. Walau bagaimanapun, pengeluaran rumput Napier di Negeri Sembilan masih tidak mencukupi kerana bilangan pengusaha yang kecil dan kapasiti pengeluaran yang rendah (rujuk *Paparan 6-12*). Data bagi tahun 2020 menunjukkan cuma terdapat lima pengusaha rumput Napier pada tahun tersebut dengan hasil pengeluaran keseluruhan sebanyak 1,471.4 tan metrik. Jumlah pengeluaran tersebut tidak mencukupi untuk memenuhi permintaan domestik terutamanya bagi penternakan jenis *fidlot* menyebabkan penternak perlu membeli rumput Napier dari negeri lain. Bagi subsektor akuakultur pula, pengusaha berhadapan dengan isu peningkatan harga pelet makanan seperti dedak. Ditambah dengan kebergantungan kepada sumber input makanan yang diimport dari negeri luar, situasi ini mengakibatkan peningkatan jumlah kos input keseluruhan disebabkan tambahan kos bagi perkhidmatan pengangkutan.

Paparan 6-12

Hasil Pengeluaran Rumput Napier mengikut Lokasi di Negeri Sembilan, 2020

Daerah	Bilangan Pengusaha (orang)	Keluasan (ha)	Pengeluaran (mt)	Nilai pengeluaran (RM)
Kuala Pilah	2	68.6	1,176.3	352,902.00
Rembau	2	12.0	111.9	34,772.00
Tampin	1	12.0	183.1	54,942.60
Jumlah	5	92.6	1,471.4	442,616.60

Sumber: PLANMalaysia Negeri Sembilan (t.t.)

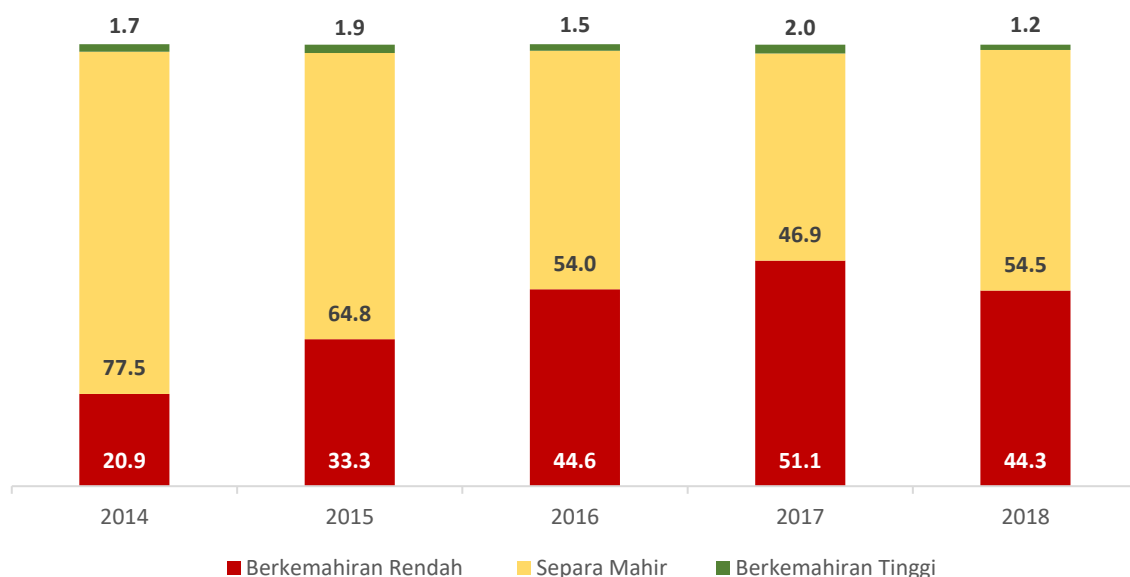
Kekurangan Penglibatan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi dan Adaptasi Teknologi dalam Aktiviti Pertanian

Jumlah tenaga buruh berkemahiran tinggi menyumbang sebanyak 1.2% hingga 2.0% daripada keseluruhan tenaga buruh sektor pertanian di Negeri Sembilan seperti ditunjukkan dalam *Paparan 6-13*. Jurang yang ketara ini berpunca daripada persekitaran tempat kerja yang kurang kondusif dan kadar upah yang rendah. Tenaga buruh berkemahiran tinggi lebih cenderung untuk memilih pekerjaan dalam persekitaran yang lebih selesa yang menjanjikan kadar gaji dan upah yang lebih tinggi dan stabil seperti sektor perkhidmatan.

Dalam pada itu, walaupun dasar berkaitan penerimgunaan teknologi dan automasi dalam sektor pertanian jelas digariskan pada peringkat persekutuan, pelaksanaan dasar tersebut masih tidak berlaku secara menyeluruh pada peringkat negeri. Perkara ini menyebabkan sasaran dasar dan transformasi tidak dapat dicapai sepenuhnya. Penerimgunaan teknologi dan automasi dalam sektor pertanian juga berada pada tingkat yang rendah disebabkan kurang keyakinan dalam kalangan petani untuk melabur, kekangan maklumat berkaitan bantuan kewangan dan lebih selesa untuk mengekalkan sistem pengeluaran konvensional.

Paparan 6-13

Peratusan Tenaga Buruh mengikut Tahap Kemahiran dalam Sektor Pertanian di Negeri Sembilan (%), 2014-2018

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Ketiadaan Skim Perlindungan Pengeluaran Hasil Pertanian

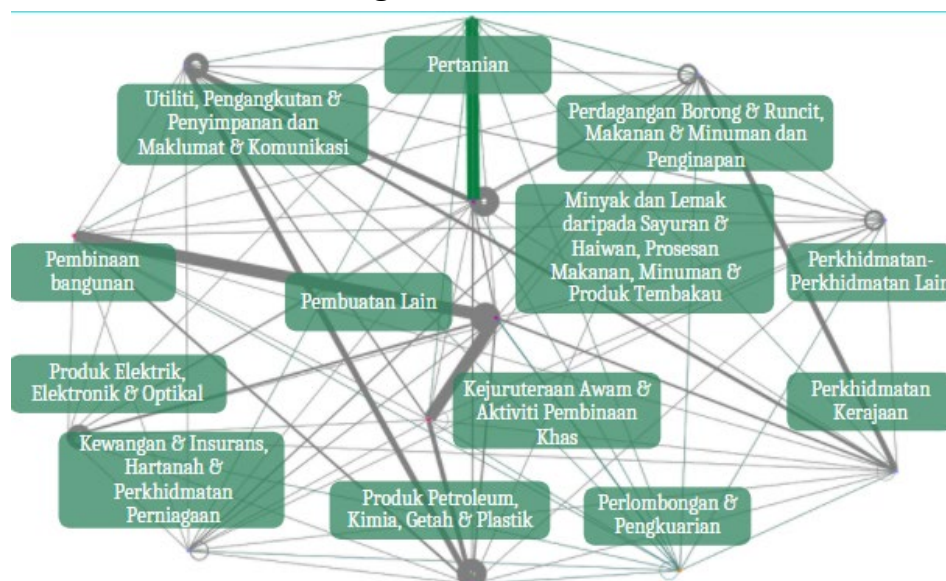
Ketiadaan skim perlindungan pengeluaran mendedahkan aktiviti pertanian kepada pelbagai risiko kerugian. Sebagai contoh, ketidakpastian sistem iklim dan cuaca yang menyebabkan bencana banjir pada penghujung 2021 telah menyebabkan kerugian besar kepada para petani. Selain itu, penularan wabak penyakit dan serangan makhluk perosak turut menjadi kekangan untuk mempertingkatkan pengeluaran sektor pertanian di Negeri Sembilan. Beberapa jenis penyakit serta makhluk perosak yang menjadi kebimbangan petani bagi subsektor tanaman melibatkan ulat pengorek batang, ulat ratus, kepinding hijau, kulapuk *downy* dan reput batang. Ternakan lembu pula terdedah kepada risiko jangkitan penyakit Pleuropneumonia Berjangkit Bovin (CBPP). Tanpa sokongan skim sebegini, petani berskala kecil akan kekal kurang berdaya saing disebabkan ketidakyakinan untuk meningkatkan kapasiti pengeluaran kerana kemungkinan peningkatan risiko kerugian.

Kelemahan Jaringan Industri antara Sektor Pertanian dengan Sektor Ekonomi Lain

Struktur rantaian perbekalan sektor pertanian yang berbentuk sehalu berbanding dengan sektor pembuatan menyebabkan wujud jaringan industri yang lemah. *Paparan 6-14* menunjukkan arah jaringan industri sektor pertanian yang lebih tertumpu kepada sektor minyak dan lemak daripada sayuran & haiwan, prosesan makanan, minuman & produk tembakau. Situasi ini bermaksud sektor pertanian secara asasnya bertindak sebagai sokongan kepada aktiviti pemprosesan pada peringkat hiliran. Selain daripada itu, sebahagian daripada hasil pertanian di Negeri Sembilan dilihat mengalami kebocoran langsung disebabkan kebanyakan hasil segar dipasarkan terus kepada pengguna tanpa melalui aktiviti tambah nilai.

Paparan 6-14

Integrasi Sektor Pertanian di Negeri Sembilan

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Melihat kepada industri padi, kebocoran langsung berlaku disebabkan ketiadaan kilang pemprosesan padi tempatan yang menyebabkan hasil padi Negeri Sembilan perlu dihantar ke kilang terdekat di negeri lain seperti Melaka dan Johor. Faktor utama yang membawa kepada perkara ini ialah tahap pengeluaran padi yang rendah di Negeri Sembilan yang tidak akan memberikan pulangan modal kepada pelaburan untuk pembangunan kilang pemprosesan padi.

Analisis juga menunjukkan bahawa hasil pertanian Negeri Sembilan seperti sayur-sayuran lebih banyak dipasarkan di luar negeri berbanding dalam pasaran domestik. Hal ini disebabkan hasil pertanian Negeri Sembilan bergantung kepada saluran pengumpulan dan pengedaran di negeri Selangor sebelum aktiviti pemasaran semula dijalankan (rujuk *Kotak Artikel 6.2*). *Paparan 6-15* menunjukkan peratusan hasil pertanian daripada Negeri Sembilan yang dipasarkan di dalam dan luar negeri. Dalam pada masa yang sama, petani kecil juga sukar untuk memasarkan produk pertanian secara terus kepada pemborong di pasar besar seperti Pasar Besar Seremban kerana kapasiti pengeluaran yang rendah dan kemudahan logistik yang terhad.

Paparan 6-15

Peratusan Pemasaran Hasil Pertanian Negeri Sembilan di Dalam dan Luar Negeri (%), 2015

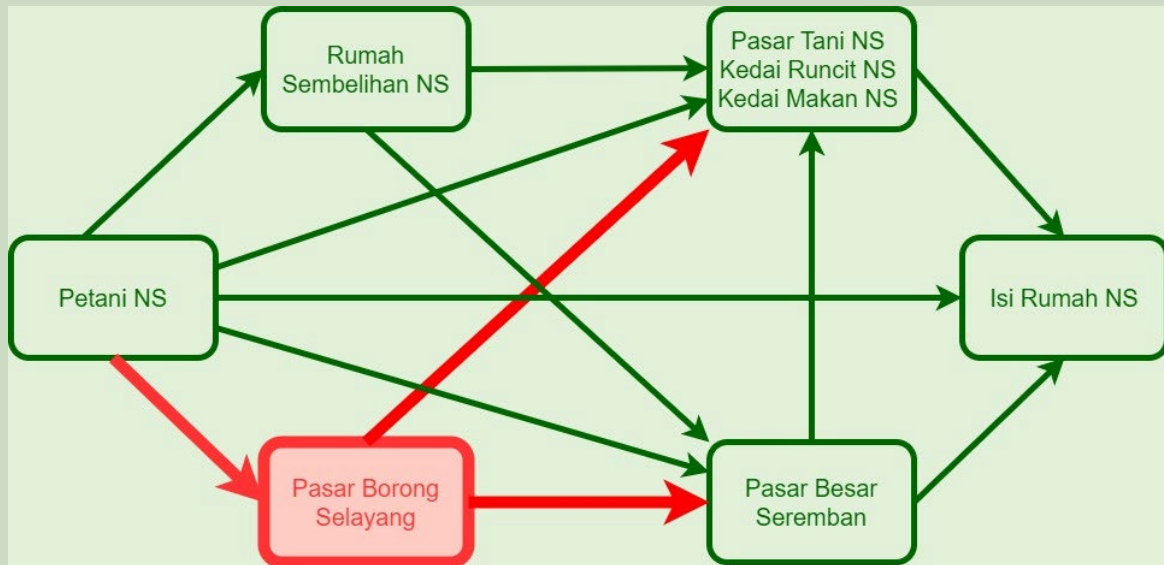
Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 6.2

Hasil Lawatan Tapak ke Pasar Besar Seremban dan Sesi Libat Urus di Pasar Borong Selayang

Kelemahan dalam jaringan industri sektor pertanian di Negeri Sembilan menyebabkan wujud dua aliran pemasaran hasil pertanian. Aliran pertama merujuk kepada aliran daripada petani kepada industri dan isi rumah tempatan. Aliran kedua merujuk kepada aliran daripada petani di Negeri Sembilan ke pasaran luar negeri sebelum dipasarkan semula dalam Negeri Sembilan. Secara idealnya, aliran pertama akan memberikan impak yang lebih baik kepada ekonomi negeri kerana tingkat kebocoran ekonomi dapat dikurangkan. Paparan di bawah menunjukkan gambaran aliran pemasaran semasa.

Aliran pemasaran hasil pertanian daripada Negeri Sembilan

Nota: Anak panah hijau merujuk kepada aliran pemasaran dalam negeri manakala anak panah merah pula merujuk kepada aliran pemasaran daripada luar ke dalam Negeri Sembilan (NS).

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Contoh aliran pemasaran dalam Negeri Sembilan

Sayur-sayuran yang dikeluarkan oleh petani di Negeri Sembilan dihantar terus ke Pasar Besar Seremban. Seterusnya, hasil pertanian tersebut dijual semula kepada peruncit dalam negeri dan isi rumah setempat.

Contoh aliran pemasaran melalui Negeri Selangor

Sayur-sayuran yang dikeluarkan oleh petani Negeri Sembilan akan dijual kepada peraih di Pasar Borong Selayang. Sayur-sayuran tersebut kemudiannya akan dipasarkan semula kepada peruncit dan isi rumah di Negeri Sembilan.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus B Pengukuhan Aktiviti Pertanian Bernilai Tinggi (HVA)

Strategi B1

Menghasilkan Padi MyGAP Negeri Sembilan

Strategi B2

Mengembangkan Aktiviti Tanaman Organik

Strategi B3

Mengukuhkan Jaringan Industri melalui
Penambahbaikan Rantaian Nilai

Strategi B4

Mempercepat Peralihan Kaedah Pengeluaran
Berteknologi Tinggi dalam Proses Pengeluaran

Strategi B5

Memperkuh Strategi Pemasaran

Bidang Fokus A Peningkatan Tahap Sara Diri (SSL)

Strategi A1

Mengoptimumkan Penggunaan Tanah

Strategi A2

Meningkatkan Kapasiti Bekalan Input Makanan
bagi Subsektor Ternakan dan Akuakultur

Strategi A3

Meningkatkan Kadar Penyertaan Tenaga Buruh
Berkemahiran Tinggi

Strategi A4

Memperkuh Tadbir Urus Sektor Pertanian

Strategi A5

Sokongan Pembangunan Kerangka Pengurusan
Perlindungan Pengeluaran

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, fokus akan diberikan kepada usaha meningkatkan tahap SSL dan mengukuhkan aktiviti pertanian bernilai tinggi bagi melonjakkan sumbangan sektor pertanian di Negeri Sembilan. Bidang fokus yang digariskan ini akan disokong oleh pelaksanaan lapan strategi utama yang melibatkan mekanisme untuk mengoptimumkan penggunaan tanah, meningkatkan kapasiti bekalan input makanan bagi subsektor ternakan dan akuakultur, meningkatkan kadar penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi, menambah baik pengurusan perlindungan pengeluaran hasil pertanian dan memperkukuh tadbir urus sektor pertanian. Selain daripada itu, bagi mengukuhkan aktiviti pertanian bernilai tinggi, fokus akan diberikan kepada penghasilan padi MyGAP Negeri Sembilan, pengembangan aktiviti tanaman organik, pengukuhan jaringan industri, mempercepat peralihan kepada kaedah pengeluaran berteknologi tinggi dan pengukuhan strategi pemasaran hasil pengeluaran.

Bidang Fokus A

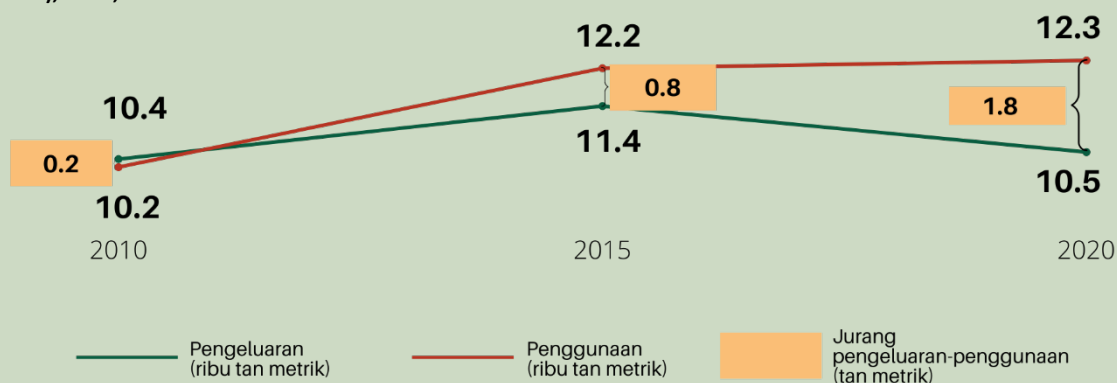
Peningkatan Tahap Sara Diri (SSL)

Ke arah menjamin sekuriti makanan yang berterusan dan mampan, usaha meningkatkan SSL dalam subsektor pertanian makanan perlu diletakkan sebagai bidang fokus utama. *Kotak Artikel 6-3* memberikan justifikasi kepada penetapan bidang fokus ini. Namun begitu, peningkatan SSL tidak seharusnya ditumpukan melalui peningkatan aktiviti pengeluaran semata-mata tetapi perlu dilihat daripada sudut yang lebih meluas. Hal ini melibatkan fokus peningkatan SSL yang didorong oleh aspek pengoptimuman penggunaan tanah, peningkatan bekalan input makanan, peningkatan penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi serta mempercepat peralihan kepada kaedah pengeluaran pertanian berteknologi tinggi, sokongan kepada pelaksanaan skim perlindungan pengeluaran hasil pertanian dan pengukuhan tadbir urus.

Kotak Artikel 6.3**Ke Arah Penerapan Strategi Peningkatan SSL bagi Menangani Isu Pelebaran Jurang Pengeluaran-Penggunaan Agromakanan Negara**

Seiring dengan pertumbuhan jumlah penduduk pada kadar 1.7% setahun antara 2010-2020 (daripada 27.5 juta orang kepada 32.4 juta orang), permintaan terhadap pengeluaran agromakanan di Malaysia turut meningkat. Namun begitu, peningkatan dalam jumlah penduduk tidak seiring dengan peningkatan dalam hasil pengeluaran agromakanan. Secara khususnya, pengeluaran agromakanan hanya bertumbuh sebanyak 0.1% setahun iaitu daripada 10.4 ribu tan metrik pada tahun 2010 kepada 10.5 ribu tan metrik pada tahun 2020. Namun begitu, jika daripada segi penggunaan, pertumbuhan telah dicatatkan pada paras 1.9% setahun iaitu daripada 10.2 ribu tan metrik pada tahun 2010 kepada 12.3 ribu tan metrik pada tahun 2020. Jurang yang terhasil antara aspek pengeluaran-penggunaan agromakanan negara diringkaskan dalam paparan berikut.

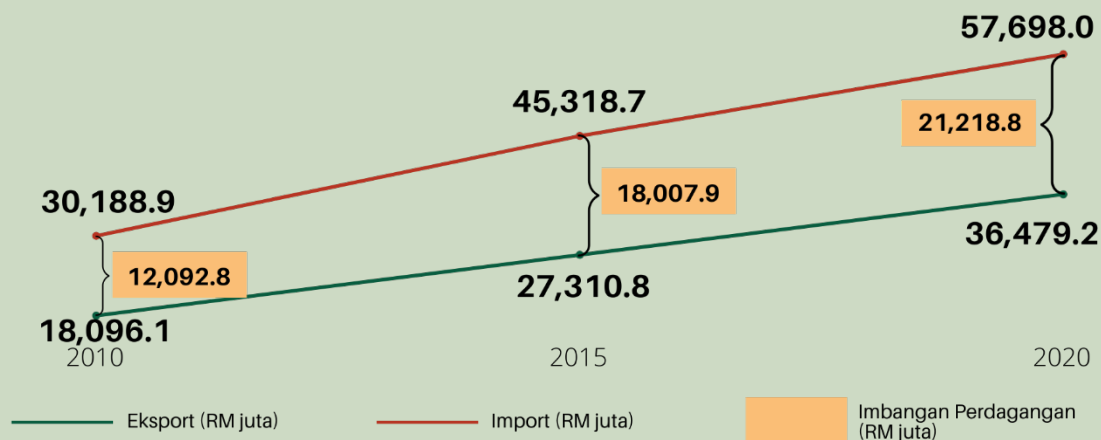
Pengeluaran, penggunaan dan jurang pengeluaran-penggunaan dalam industri agromakanan di Malaysia (ribu tan metrik), 2010, 2015 dan 2020

Sumber: Kementerian Pertanian dan Industri Makanan (2020)

Jurang ketara antara pengeluaran-penggunaan agromakanan memberikan implikasi penting kepada aspek ketersediaan dan kestabilan yang menjadi teras dalam konsep sekuriti makanan. Hal ini bermakna, tanpa stok agromakanan yang mencukupi dan peranan import barangan makanan, negara tidak lagi mampu memenuhi permintaan penggunaan yang kian meningkat. Paparan berikut menunjukkan imbalan dagangan agromakanan negara bagi tahun 2010, 2015 dan 2020.

Imbalan dagangan agromakanan Malaysia (RM juta), 2010, 2015 dan 2020

Sumber: Kementerian Pertanian dan Industri Makanan (2020)

Kebergantungan yang tinggi kepada sumber import secara tidak langsung mengurangkan daya saing pengeluaran agromakanan domestik dan menjejaskan lagi prestasi SSL negara. Perkara ini dapat dibuktikan melalui komoditi makanan terpilih seperti daging lembu/kerbau dan daging kambing/bebiri yang mempunyai nilai SSL di bawah paras 30%. Bagi komoditi seperti buah-buahan, sayur-sayuran dan susu pula, kedudukan nilai SSL yang tidak konsisten dengan trend penurunan menunjukkan peningkatan kebergantungan kepada sumber import.

SSL komoditi makanan terpilih di Malaysia (%), 2010, 2015 dan 2020

Komoditi	2010	2015	2020
Buah-buahan	83.7	80.6	79.5
Sayur-sayuran	49.6	52.4	51.5
Daging lembu/kerbau	30.1	23.1	21.7
Daging kambing/bebiri	11.9	11.5	10.7
Susu	99.6	64.4	62.4
Daging ayam	105.6	104.2	104.5
Telur ayam	114.6	114.0	116.6
Perikanan	94.9	93.1	93.5

Sumber: Kementerian Pertanian dan Industri Makanan (2020)

Oleh itu, strategi meningkatkan SSL merupakan antara kunci kepada penyelesaian isu jurang pengeluaran-penggunaan yang kian melebar agar dapat menjamin kelangsungan bekalan makanan serta melindungi rantai bekalan makanan daripada krisis yang mendatang. Walaupun pada peringkat global Malaysia telah menunjukkan peningkatan daripada tangga ke-43 (2020) kepada tangga ke-39 (2021) dalam *Global Food Security Index* (GFSI), situasi ini tidak bermakna negara telah berjaya menangani isu-isu berkaitan sekuriti makanan. Hal ini demikian kerana mengikut teras sekuriti makanan, kedudukan negara berada di tangga ke-28 bagi aspek kemampuan, ke-36 bagi ketersediaan dan ke-46 bagi kualiti dalam pengukuran keselamatan makanan pada tahun 2021.

Strategi A1

Mengoptimumkan Penggunaan Tanah

Penggunaan tanah secara optimum menjadi pemangkin kepada peningkatan kapasiti pengeluaran sektor pertanian di Negeri Sembilan. Di samping itu, ia juga dapat meningkatkan produktiviti dan membantu mengimbangi permintaan hasil pertanian tempatan. Sehubungan itu, wujud keperluan untuk kawasan tanah terbiar hak milik individu dan tanah rizab padang ragut yang belum diusahakan sepenuhnya untuk dikenal pasti, disaring dan dibangunkan mengikut kesesuaian aktiviti pertanian. Daripada perspektif pengeluaran hasil padi, strategi mengoptimumkan penggunaan tanah akan membantu untuk meningkatkan hasil pengeluaran dan mencapai sasaran pengeluaran semusim yang diperlukan untuk membolehkan usaha untuk mewujudkan kilang pemprosesan padi dilaksanakan. Proses pembangunan bagi kawasan tanah berkenaan boleh dilakukan melalui beberapa kaedah dengan salah satu daripadanya melalui kaedah pajakan kepada pengusaha yang berminat. Selain daripada aktiviti pertanian makanan, tanah berkenaan juga boleh dimanfaatkan untuk penambahbaikan kapasiti bekalan makanan ternakan melalui penanaman rumput Napier. Bagi melihat kepada skop pengoptimuman penggunaan tanah, tumpuan perlu diberikan kepada empat buah daerah yang terlibat dalam pembangunan Agropolis seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel* 6.4 iaitu Jempol, Kuala Pilah, Rembau dan Tampin.

Usaha untuk mengoptimumkan penggunaan tanah seluas 8,189.4 hektar (rujuk *Paparan 6-9*) bagi aktiviti pertanian tidak seharusnya tertumpu kepada satu subsektor pertanian sahaja tetapi meliputi subsektor pertanian yang lain—tanaman, ternakan dan perikanan. Berdasarkan perancangan semasa, kawasan tanah di Jempol, Kuala Pilah, Rembau dan Tampin boleh dimanfaatkan bagi aktiviti ternakan, tanaman buah-buahan dan sayur-sayuran. Bagi Kuala Pilah, daerah ini juga boleh dibangunkan sebagai daerah akuakultur disebabkan keluasan tanah terbiar yang tertinggi berbanding daerah Agropolis yang lain.

Kotak Artikel 6.4

Pembangunan Agropolis di Negeri Sembilan

Pembangunan Agropolis merupakan satu konsep pembangunan yang menerapkan elemen perbandaran dalam proses pembangunan desa sebagai bandar pertanian. Pembangunan ini dilaksanakan sebagai kaedah untuk menyokong lonjakan Negeri Sembilan sebagai pengeluar makanan utama kepada Lembah Klang. Penggunaan tanah dalam pembangunan Agropolis terbahagi kepada dua bahagian. Bahagian pertama meliputi 70% kawasan tanah yang boleh digunakan sebagai kawasan pertanian serta rizab hutan simpan kekal dan badan air. Bahagian kedua pula meliputi 30% kawasan tanah yang boleh dibangunkan sebagai kawasan perbandaran.

Setiap daerah mempunyai peranan penting bagi memastikan pembangunan Agropolis dapat dilaksanakan selaras dengan dasar sedia ada dalam Rancangan Tempatan Daerah (RTD). Peranan bagi setiap daerah yang terlibat dalam pembangunan Agropolis seperti paparan di bawah.

Kuala Pilah

- Sektor pertanian sebagai ekonomi utama daerah
- Galakan kepada pembangunan pertanian bernilai tinggi seiring dengan galakan pelaburan sektor swasta dalam aktiviti pertanian berskala besar dan menggunakan teknologi tinggi
- Pelaksanaan projek-projek komited pertanian oleh Jabatan Pertanian dan agensi-agensi berkaitan yang mampu meningkatkan produktiviti hasil tani
- Pembangunan secara sistematik kawasan tanah pertanian terbiar seluas 2,191.5 hektar
- Penglibatan sektor swasta secara meluas dalam pembangunan aktiviti pertanian

Cadangan tumpuan pengeluaran pertanian

✓ Mata naga ✓ Nanas ✓ Betik ✓ Timun ✓ Petola segi ✓ Kacang panjang	✓ Lembu	✓ Zon Industri ✓ Akuakultur (ZIA) ✓ Fish Valley
---	---	---

Keluasan tanah berpotensi untuk dibangunkan 2,191.50 hektar

Rembau

- Halal Food Park

Cadangan tumpuan pengeluaran pertanian

✓ Jambu batu ✓ Nanas ✓ Mata naga ✓ Labu air ✓ Labu manis ✓ Timun	✓ Lembu ✓ Kerbau ✓ Kambing ✓ Bebiri
---	--

Keluasan tanah berpotensi untuk dibangunkan 743.67 hektar

Jempol

- Food Valley

Cadangan tumpuan pengeluaran pertanian

✓ Betik, Mata naga & Jambu batu ✓ Peria, Petola segi & Labu manis	✓ Lembu ✓ Kerbau ✓ Kambing ✓ Bebiri
--	--

Keluasan tanah berpotensi untuk dibangunkan 563.7 hektar

Tampin

- Pemangkin pertumbuhan ekonomi setempat
- Hab makanan & pengeluar sumber makanan utama
- Pusat pengeluaran & pemrosesan makanan berasaskan bioteknologi
- Pusat pelaksanaan R&D pertanian

Cadangan tumpuan pengeluaran pertanian

✓ Betik ✓ Belimbing ✓ Nanas ✓ Timun ✓ Labu manis ✓ Bendi	✓ Lembu ✓ Kambing ✓ Bebiri
---	--

Keluasan tanah berpotensi untuk dibangunkan 1,073.58 hektar

Sumber: PLANMalaysia Negeri Sembilan (2019)

Strategi A2

Meningkatkan Kapasiti Bekalan Input Makanan bagi Subsektor Ternakan dan Akuakultur

Makanan ternakan merupakan input utama dalam operasi subsektor ternakan dan akuakultur yang menentukan kuantiti dan kualiti output yang dihasilkan oleh aktiviti tersebut. Sehubungan itu, langkah untuk menggalakkan keterlibatan sektor swasta dalam rantai pembekalan input makanan merupakan langkah perlu bagi meningkatkan kecekapan pengeluaran dan mengimbangi peningkatan harga bahan makanan yang semakin ketara. Galakan keterlibatan sektor swasta boleh dilakukan melalui pelbagai kaedah melibatkan penawaran pakej insentif kewangan dan bukan kewangan. Insentif harus diberikan terutamanya kepada sektor swasta yang berinovatif dalam mengubah sisa buangan pertanian dan pemprosesan dalam industri makanan dan minuman sebagai makanan alternatif ternakan ke arah mengurangkan kadar kebergantungan terhadap bahan asas pelet yang diimport.

Jika daripada perspektif subsektor ternakan ruminan, galakan perlu diberikan kepada penternak, pengusaha dan GLC untuk mengusahakan aktiviti tanaman rumput Napier bagi meningkatkan kuantiti penawaran bahan makanan alternatif ini kepada penternak. Di samping itu, tanah terbiar (rujuk *Paparan 6-9*) juga boleh dimanfaatkan bagi meningkatkan kapasiti pengeluaran rumput Napier bagi menampung permintaan domestik untuk makanan ternakan. Bagi meminimumkan kos permulaan operasi tanaman rumput Napier, insentif boleh diberikan kepada pengusaha untuk menyewa jentera pertanian.

Strategi menggalakkan penanaman rumput menggunakan kaedah *fodder* juga merupakan antara alternatif bagi mengurangkan kebergantungan kepada makanan dedak. Penternak boleh mengusahakan penanaman rumput secara sampingan dengan menggunakan kaedah hidroponik dalam sistem yang terkawal daripada segi suhu, air, pencahayaan dan boleh dituai sepanjang tahun. Kaedah *fodder* lazimnya digunakan untuk penanaman rumput barli yang mempunyai kandungan protein, tenaga, vitamin, garam galian dan enzim yang tinggi dan sesuai bagi ternakan ruminan. Kos bagi penanaman rumput jenis ini juga lebih murah dan lebih selamat kerana tidak memerlukan baja dan racun serangga.

Bagi aktiviti perikanan pula, penghasilan input makanan boleh memanfaatkan sisa daripada industri ternakan ayam yang boleh diproses atau dirumus semula untuk menjadi sumber makanan ternakan. Namun begitu, aspek kebersihan perlu diambil perhatian untuk memastikan kualiti hasil perikanan berada pada tahap yang terbaik dan selamat untuk dipasarkan. Di India, aktiviti perikanan telah diintegrasikan bersama industri ternakan ayam sebagai satu model baharu untuk menyokong rantai bekalan input pemakanan perikanan. Kajian awal terhadap pembangunan sumber makanan baharu berasaskan sisa daripada industri ternakan ayam menunjukkan sisa tersebut mengandungi tahap nutrien yang baik. Melalui model ini, secara tidak langsung akan dapat membantu mengurangkan kos perbelanjaan input terhadap pelet makanan konvensional yang semakin meningkat.

Strategi A3

Meningkatkan Kadar Penyertaan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi

Penyertaan golongan muda dalam sektor pertanian merupakan pemangkin kepada perubahan kaedah pengeluaran di samping “memudahkan” sektor ini. Sehubungan itu, penyertaan siswazah untuk memilih kerjaya sebagai petani moden amat penting. Bagi menggalakkan penyertaan golongan ini, sokongan perlu diberikan dengan penyediaan pelbagai skim bantuan bermula daripada aktiviti memulakan perniagaan dalam bentuk geran padanan sehinggalah produk tiba di pasaran melalui padanan saluran pemasaran.

Selain itu, kadar penawaran gaji terutamanya dalam segmen pertanian yang diterajui oleh sektor swasta perlu dikaji semula agar ianya setimpal dengan bidang tugas yang diberikan dan tidak di sama rata dengan kadar bayaran dan kebajikan pekerja asing. Sektor pertanian merupakan bidang teknikal yang menuntut kepada kerja-kerja buruh dari peringkat asas sehingga ke peringkat pengurusan dan pemasaran. Ramai tenaga kerja berkemahiran tinggi dalam golongan muda yang berminat untuk meneruskan kerjaya dalam bidang ini namun dikekang oleh kadar gaji yang rendah.

Pusat Pertanian Ampang Tinggi di Kuala Pilah pula boleh dinaiktaraf bagi meningkatkan peluang pekerjaan tenaga buruh berkemahiran tinggi. Keluasan kawasan sedia ada di bangunan pusat pertanian ini disarankan untuk ditambah baik di samping mengamalkan sistem pertanian yang tertutup secara menegak dan bertingkat. Makmal yang lengkap dengan penggunaan teknologi moden perlu disediakan seperti sistem perisian operasi pemantauan data tanaman yang menggunakan teknologi *Artificial Intelligent* (AI) untuk menggalakkan amalan pertanian tepat. Tanaman sayuran akan diberi keutamaan dalam pusat pertanian ini dengan kelengkapan kemudahan seperti penyediaan bilik dengan rak tanaman dan sumber cahaya *fluorescent* atau LED, mesin dan sistem pengairan yang lengkap, kawalan tekanan udara serta suhu bilik yang optimum bagi mengelakkan pembiakan bakteria dan jangkitan pokok.

Di samping itu, usaha perlu digerakkan untuk menaiktaraf kemudahan pusat penyelidikan, pembangunan, pengkomersialan dan inovasi (R&D&C&I) di daerah Jelebu dan membangunkan kemudahan baharu di daerah Jempol. Penaiktarafan dan pembangunan baharu Taman Agro Penyelidikan yang berada di bawah seliaan Institut Penyelidikan dan Kemajuan Pertanian Malaysia (MARDI) bertujuan untuk memperkukuhkan pembangunan sektor pertanian, memperbaiki kualiti hidup petani dan memastikan kelestarian penggunaan tanah dengan memaksimumkan pengeluaran. Peranan kompleks ini juga perlu diperhebat melalui sokongan daripada jabatan, agensi dan institusi pengajian tinggi.

Strategi A4

Memperkukuh Tadbir Urus Sektor Pertanian

Usaha akan dilaksanakan untuk memantapkan tadbir urus antara pihak yang terlibat dalam sektor pertanian melalui mekanisme menambah baik pentadbiran dan meningkatkan keupayaan pembuat keputusan. Daripada aspek pengurusan tanah pertanian, pemantauan melalui jawatankuasa peringkat tertinggi perlu dilakukan bagi memastikan setiap permohonan tanah yang diterima menepati garis masa yang telah ditetapkan dalam *Key Performance Indicator* (KPI). Sekiranya terdapat permohonan yang dijangka mengambil masa melebihi ketetapan dalam KPI, satu mesyuarat khas perlu dilaksanakan bagi memastikan permohonan tersebut dapat diluluskan dalam garis masa yang telah ditetapkan.

Sebagai contoh, bagi permohonan memperbaharui lesen pendudukan sementara *Temporary Occupational License* (TOL), pejabat tanah daerah perlu bertindak proaktif dengan menyegerakan proses kelulusan permohonan agar petani (termasuk penternak dan pengusaha akuakultur) dapat merancang aktiviti pertanian mereka dengan baik. Kegagalan memperbaharui lesen pendudukan memberikan dua implikasi besar kepada petani dan sektor pertanian negeri secara keseluruhan. Pertama, petani akan berhadapan isu bagi mendapatkan bantuan berkaitan daripada agensi. Bagi golongan pengusaha aktiviti akuakultur, kegagalan memperbaharui TOL akan menyebabkan permohonan mendapatkan bantuan melalui Sistem Khidmat Sokongan Akuakultur (SpeKS) di bawah Jabatan Perikanan Malaysia tidak akan dipertimbangkan. Kedua, kegagalan melanjutkan tempoh lesen akan mengakibatkan aktiviti pengeluaran pertanian terganggu. Contohnya, proses *fish stocking* ke dalam kolam secara optimum tidak dapat dilaksanakan kerana wujud kemungkinan pemberian notis pengosongan premis sekali gus membawa kepada kerugian pelaburan dan pengurangan hasil akuakultur di pasaran.

Strategi A5

Menyokong Pembangunan Kerangka Pengurusan Perlindungan Pengeluaran

Bagi mewujudkan ekosistem sektor pertanian yang kondusif, inisiatif perlu diambil pada peringkat Negeri Sembilan untuk menyokong proses pembangunan kerangka pengurusan perlindungan pengeluaran hasil pertanian di Malaysia. Pembangunan kerangka pada peringkat negeri sahaja merupakan usaha yang kurang realistik disebabkan kesukaran untuk menarik minat kerjasama sektor swasta yang akan menawarkan skim insurans pertanian. Hal ini demikian kerana risiko pembayaran perlindungan pengeluaran dan kadar premium yang tinggi. Oleh itu, kerjasama daripada pihak seperti Bank Negara Malaysia (BNM), Kementerian Kewangan Malaysia (MoF), Jabatan Pertanian Persekutuan dan Negeri serta syarikat insurans diperlukan untuk mewujudkan ekosistem perlindungan pengeluaran sektor pertanian yang menyeluruh. Dengan kewujudan skim pada peringkat nasional, risiko dan kadar premium akan menjadi lebih rendah. Insurans indeks merupakan salah satu mekanisme pengurusan risiko yang sesuai di atas kemampuan skim insurans ini membantu petani berskala kecil untuk berdaya tahan semasa menghadapi kejutan bencana alam seperti kemarau dan banjir. Dengan menggunakan insurans indeks, kerugian yang akan ditanggung oleh petani mudah diukur kerana salah satu indeks yang akan digunakan ialah purata hasil seperti di *Kotak Artikel 6.5*.

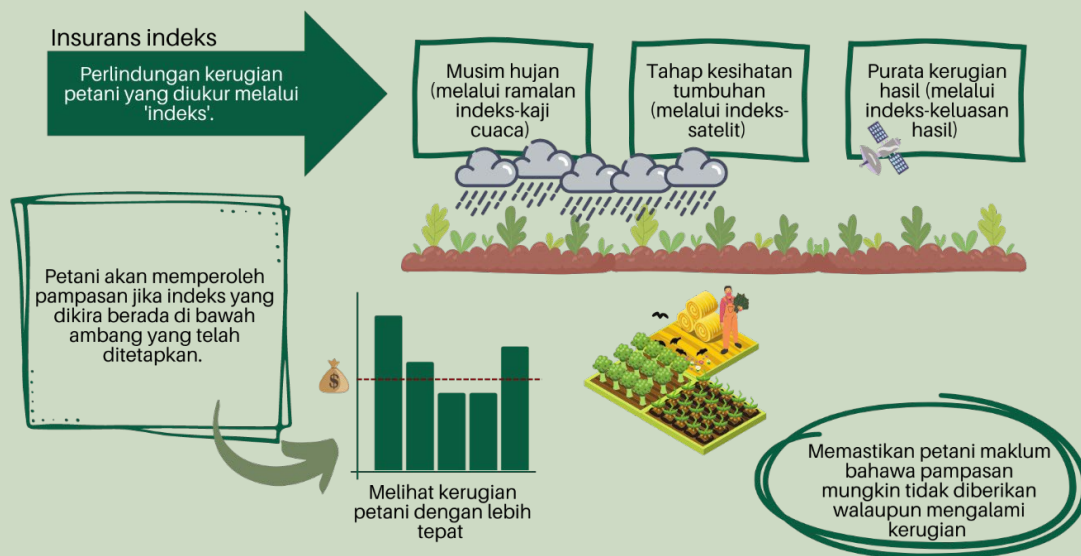
Selain itu, bagi memastikan keluasan tanah bertanam padi tidak berkurangan, pertukaran status guna tanah daripada padi kepada tanaman atau pembangunan lain juga akan dipantau melalui mesyuarat khas ini. Usaha ini dapat memastikan tanah sedia ada yang telah dikhususkan bagi kawasan bertanam padi dapat digunakan sepenuhnya bagi mencapai hasrat kerajaan negeri untuk meningkatkan pengeluaran padi MyGAP.

Kotak Artikel 6.5

Insurans Indeks

Insurans indeks merupakan satu mekanisme yang membantu petani berskala kecil dalam menangani kejutan bencana alam seperti banjir dan kemarau. Paparan di bawah menerangkan komponen utama yang diperlukan dalam merangka insurans indeks, carta aliran bagi proses pampasan, faedah dan contoh negara luar yang telah melaksanakan insurans indeks.

Insurans Indeks kepada Petani Kecil

Faedah Insurans Indeks

Meningkatkan produktiviti petani

Melindungi aset petani

Menawarkan perlindungan bencana

Kajian daripada negara luar

Bilangan petani yang dilindungi oleh insurans berdasarkan indeks-kaji cuaca telah meningkat lebih daripada dua kali ganda sejak beberapa tahun lalu.

Mongolia

Lebih 15,000 orang penggembala telah diinsuranskan melalui skim yang ditawarkan pihak kerajaan (terhadap bencana) dan syarikat insurans (terhadap musim sejuk yang buruk).

India

1/4 petani di India dilindungi oleh insurans indeks-kredit pertanian.

Kenya

Produk insurans patuh syariah pertama di Afrika telah diperkenal bagi mewujudkan jaringan keselamatan kepada petani.

Bidang Fokus B

Pengukuhan Aktiviti Pertanian Bernilai Tinggi (HVA)

Pembangunan sektor pertanian bernilai tinggi akan digalakkan dengan menerima guna pertanian pintar² dan menghasilkan pengeluaran yang lebih sofistikated³. Perkara ini selaras dengan usaha untuk meningkatkan produktiviti pengeluaran serta melonjakkan pertumbuhan sektor pertanian. Tumpuan akan diberikan kepada lima strategi utama melibatkan; (i) penghasilan padi MyGAP, (ii) pengembangan aktiviti tanaman organik, (iii) pengukuhan jaringan industri melalui penambahbaikan rantaian bekalan dan nilai, (iv) mempercepat peralihan kaedah pengeluaran berteknologi tinggi dalam proses pengeluaran dan (v) memperkukuh strategi pemasaran. *Kotak Artikel 6.6* memperincikan skop aktiviti pertanian bernilai tinggi.

Strategi B1

Menghasilkan Padi MyGAP Negeri Sembilan

Penghasilan padi MyGAP Negeri Sembilan merupakan satu strategi ampuh yang mampu menyumbang kepada pengukuhan aktiviti pertanian bernilai tinggi. Berdasarkan saiz keluasan bertanam dan pengeluaran semasa yang rendah, hasil daripada industri padi tidak akan memberikan sumbangan yang besar kepada ekonomi negeri dan pendapatan petani. Namun begitu, melalui pensijilan MyGAP, harga hasil padi yang dipasarkan akan dapat ditingkatkan sekali gus memberikan manfaat langsung kepada ekonomi negeri dan meningkatkan pendapatan petani. Walaupun saiz keluasan bertanam yang rendah memberikan impak kepada pengeluaran tetapi dalam jangka pendek, keadaan ini mampu memberikan kelebihan daripada sudut perancangan untuk mempercepat aktiviti pensijilan MyGAP. Bagi memperkemas lagi usaha ini, pelaburan untuk pembelian mesin pemprosesan padi berskala kecil boleh dilakukan bagi memproses hasil padi kepada beras MyGAP. Pelaburan sebegini juga akan membantu mengurangkan pengaliran keluar hasil padi untuk diproses di kilang pemprosesan di luar Negeri Sembilan.

Strategi B2

Mengembangkan Aktiviti Tanaman Organik

Aktiviti tanaman organik yang melibatkan sayur-sayuran dan buah-buahan telah lama bertapak di Negeri Sembilan. Pengusaha tanaman organik di negeri ini juga telah membuktikan impak aktiviti tersebut berdasarkan kejayaan untuk menembusi pasaran premium dengan memasarkan produk tanaman segar di rangkaian pasar raya terkemuka. Selain daripada memacu pengukuhan aktiviti pertanian bernilai tinggi, pengembangan aktiviti tanaman organik juga merupakan strategi penyelesaian kepada krisis peningkatan harga input import seperti baja dan racun perosak yang berada di luar kawalan pengusaha.

Kotak Artikel 6.6**Aktiviti Pertanian Bernilai Tinggi**

Aktiviti pertanian bernilai tinggi boleh ditafsirkan dalam konteks lima spektrum utama seperti yang diberikan dalam paparan di bawah.

Menjana pendapatan tinggi – Merujuk kepada pengeluaran hasil tanaman, pertanian bernilai tinggi bermaksud penumpuan aktiviti pertanian kepada tanaman yang mempunyai nilai pasaran yang tinggi seperti cendawan, herba dan rempah-ratus. Bagi aktiviti ternakan dan akuakultur pula, fokus boleh diberikan kepada penternakan lebah kelulut dan lebah madu serta udang galah, udang marin dan rumpai laut. Namun begitu, pemilihan aktiviti pertanian bernilai tinggi perlu diselaraskan dengan kesesuaian kawasan dan iklim di Negeri Sembilan di samping kesediaan petani untuk mengusahakan aktiviti tersebut.

Pengeluaran yang berintensifkan teknologi tinggi – Mengambil contoh industri ternakan (ayam dan ternakan lain), pengeluaran berintensifkan teknologi boleh dilihat daripada perspektif sistem sembelihan. Berdasarkan tinjauan semasa, aktiviti sembelihan terutamanya bagi ayam pedaging dilakukan di kawasan pasar. Oleh itu, kerajaan negeri perlu bertindak untuk menggalakkan pembangunan pusat sembelihan tertutup yang dilengkapi kemudahan teknologi moden.

Pengeluaran berskala besar – Perusahaan pertanian berskala kecil sememangnya memberikan kebebasan kepada pengusaha untuk menentukan arah operasi perniagaan mereka. Namun begitu, perkara ini menyebabkan kesukaran menembusi pasaran yang lebih besar terutama pasaran eksport. Sehubungan itu, spektrum ini boleh dicapai sebahagiannya melalui aktiviti pertanian berkelompok yang lebih menjamin tahap pengeluaran hasil untuk ditawarkan di pasaran.

Pengeluaran yang telah dipakej semula – Bagi aktiviti tanaman, hasil segar tidak perlu dipasarkan terus tetapi boleh dipek dan dipasarkan sebagai produk berkualiti premium. Sebagai sebuah negeri yang terkenal dengan produk salai, usaha perlu diambil untuk mengembangkan industri makanan salai dengan memberikan galakan kepada penternak (unggas dan akuakultur) untuk turut menghasilkan produk yang telah diproses. Seterusnya, produk tersebut boleh dijenamakan sebagai keluaran Negeri Sembilan bagi dipasarkan bukan sahaja dalam pasaran tempatan tetapi juga untuk tujuan eksport.

Rantaian nilai yang panjang – Bagi mewujudkan rantaian nilai yang panjang, penumpuan pembangunan dalam sektor pertanian dan industri makanan boleh dipaksakan pada peringkat pemprosesan. Sebagai contoh, pemain industri ternakan ayam tidak lagi perlu menumpukan kepada penjualan ayam segar tetapi perlu beralih kepada penjualan daging ayam yang telah diproses dalam bentuk potongan dan nuget. Melalui penumpuan pada peringkat pemprosesan, peningkatan permintaan produk berasaskan ayam akan membantu mengembangkan industri penternakan ayam (pada peringkat hulu) dan industri pengangkutan, logistik dan penyimpanan sejuk beku (pada peringkat hiliran).

Strategi B3

Mengukuhkan Jaringan Industri melalui Penambahbaikan Rantaian Nilai

Penguksuhan jaringan industri melalui penambahbaikan dalam rantaian nilai akan membantu mewujudkan ekosistem pertanian bernilai tinggi. Perkara ini boleh dicapai dengan membangunkan aktiviti pertanian huluan sebagai satu sistem sokongan kepada industri hiliran. Seperti yang diterangkan di bawah spektrum 'rantaian nilai yang panjang' dalam ekosistem pertanian bernilai tinggi, pemain industri tidak lagi perlu menumpukan kepada penjualan hasil segar tetapi perlu beralih kepada penjualan produk yang telah diproses. Melalui kaedah ini, aktiviti tanaman, ternakan dan akuakultur tidak perlu bergantung sepenuhnya kepada permintaan daripada pengguna akhir tetapi turut menjadi pembekal input perantaraan kepada industri lain. *Kotak Artikel 6.7* memberikan penerangan lanjut kepada industri huluan dan hiliran dalam pertanian.

Kotak Artikel 6.7

Industri Huluan dan Hiliran dalam Aktiviti Pertanian

Pertanian umumnya dilihat daripada sudut pengeluaran hasil segar sahaja namun ia sebenarnya melangkaui aspek tersebut dan melibatkan pelbagai peringkat dalam rantaian nilai. Sehubungan itu, situasi ini menjelaskan mengapa sumbangan pertanian kepada pertumbuhan ekonomi kelihatan menguncup dari tahun ke tahun. Sebagai ilustrasi, paparan di bawah merumuskan aktiviti yang terlibat di sepanjang rantaian nilai pertanian.

Pada peringkat huluan, aktiviti pertanian lebih memfokuskan kepada aktiviti pengeluaran dan tuaian hasil pertanian. Pada peringkat hiliran pula lebih memfokuskan kepada aktiviti pemprosesan hasil tuaian, pembungkusan dan pendedaran ke pasaran.

Strategi B4

Mempercepat Peralihan Kaedah Pengeluaran Berteknologi Tinggi dalam Proses Pengeluaran

Bagi mempercepat peralihan kaedah pengeluaran yang berintensifkan teknologi, usaha untuk menambah baik penyebaran maklumat mengenai teknologi pertanian pintar akan dilakukan. Penguksuhan sistem *Agriculture Flagship* (AgF) yang dilaksanakan pada peringkat nasional, membolehkan petani dan pemain industri sektor pertanian saling berkongsi maklumat dengan sokongan data yang bersepadu dan mengandungi maklumat analitikal. Di samping itu, sesi perkongsian penggunaan teknologi pertanian pintar ini akan dilaksanakan secara berkala dalam komuniti petani dan pemain industri bagi meningkatkan penerimaan petani dalam penggunaan teknologi pertanian pintar.

Negeri Sembilan perlu mewujudkan mekanisme pembiayaan bagi mempercepatkan pemodenan sektor pertanian melalui geran padanan. Geran ini akan menyediakan peluang kepada petani untuk memodenkan sektor pertanian terutama dalam proses pengeluaran dan dijangka akan dapat meningkatkan kapasiti pengeluaran. Selaras dengan matlamat DAN 2.0, penggunaan pertanian pintar akan menjadikan sektor pertanian berproduktiviti tinggi dan bernilai tinggi. Empat sasaran telah dikenal pasti jika pemodenan sektor pertanian bergerak seiring dengan sektor lain iaitu penjanaan sektor pertanian yang bernilai tinggi, penjimatan kos pengurusan, peningkatan hasil produktiviti dan kualiti pengeluaran.

Penawaran teknologi pertanian pintar juga perlu seiring dengan permintaan dan penggunaannya. Negeri Sembilan perlu menggalakkan penglibatan pembekal teknologi bagi memastikan setiap petani mempunyai akses terhadap penggunaan teknologi ini. Antara program yang telah dikenal pasti adalah seperti program eLadang (rujuk *Kotak Artikel 6.8*) yang akan ditambah baik bagi memastikan penglibatan penyedia teknologi terus bertambah dalam memperkenalkan teknologi moden dan penyelesaian pendigitalan kepada petani.

Kotak Artikel 6.8**Program eLadang – Inisiatif Perintis untuk Memperkasa Sektor Pertanian**

Program eLadang merupakan salah satu inisiatif perintis yang dipacu oleh *Malaysia Digital Economy Corporation* (MDEC) dengan kerjasama rakan ekosistem untuk memperkasakan sektor pertanian dengan menerapkan teknologi 4IR, iaitu Internet Kebendaan (IoT), Analitis Data Raya (BDA) serta kecerdasan buatan (AI). Tujuan program ini adalah untuk meningkatkan produktiviti dan pendapatan petani, mengurangkan kos operasi serta meningkatkan penyertaan bagi mengekalkan dan meningkatkan adaptasi digital di seluruh sektor pertanian untuk berubah ke arah berkemahiran tinggi, mengaplikasikan digital dan dipacu data yang akhirnya akan melonjakkan ekonomi digital negara.

Strategi B5**Memperkuh Strategi Pemasaran**

Segmen borong dan runcit bagi sektor pertanian berpotensi untuk dipertingkatkan dengan memberikan tumpuan terhadap aktiviti hiliran dan industri makanan. Lokasi Negeri Sembilan yang strategik memberikan kelebihan sekiranya disokong dengan infrastruktur logistik dan pengangkutan seperti gudang sejuk beku, kemudahan penurunan dan pemunggahan serta fasiliti berkaitan yang lengkap. Negeri Sembilan boleh mempertimbangkan untuk mewujudkan pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan yang tertumpu di daerah Tampin dan Rembau. Pusat ini bertujuan untuk memudahkan proses pemasaran hasil pertanian sama ada melalui agensi pelaksana mahupun petani sendiri. Secara tidak langsung hasil pertanian akan dipasarkan dengan lebih meluas ke seluruh Negeri Sembilan dan negeri jiran seperti Johor, Melaka, Selangor dan Pahang. Antara lokasi yang telah dikenal pasti ialah Tampin Tengah, Gemencheh dan Gemas. Di samping itu, kesan rantaian ekonomi terutama yang berasaskan pertanian akan terhasil dan boleh mewujudkan aktiviti industri hiliran. Pembangunan pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan ini akan menyokong matlamat Kerajaan Persekutuan untuk mewujudkan lebih banyak pusat pengumpulan hasil sektor agromakanan.

Walau bagaimanapun, keputusan penetapan lokasi pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan perlu mengambil kira faktor ketersediaan infrastruktur, pasaran, jarak dan industri sokongan bagi memastikan kebolehlaksanaannya. Di samping itu, ekosistem rantaian perbekalan juga perlu dirancang dengan mengambil kira dapatan daripada analisis kekuatan, kelemahan, peluang dan ancaman (SWOT) untuk mengelakkan pusat pengumpulan ini gagal beroperasi. *Kotak Artikel 6.9* ada memperinci kajian kes ke atas pengoperasian pusat pemborongan hasil pertanian dan industri asas tani di Gopeng, Perak dan Kota Bharu, Kelantan. Justeru itu, amat penting kepada kerajaan negeri melaksanakan kajian kebolehlaksanaan pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan terlebih dahulu agar manfaat dan kos ekonomi dapat dikenal pasti.

Kotak Artikel 6.9

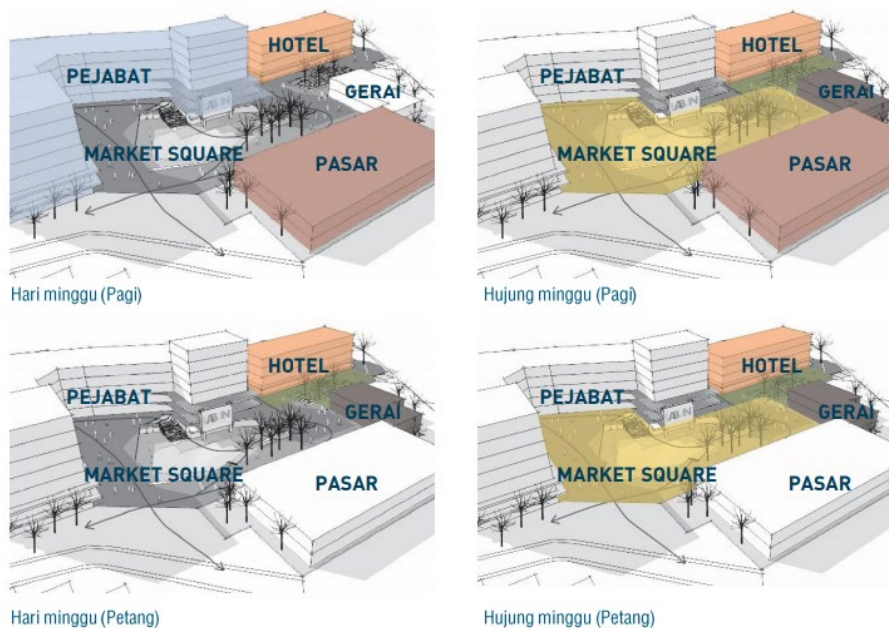
Pusat Pemborongan Hasil Pertanian dan Industri Asas Tani

Lembaga Pemasaran Pertanian Persekutuan (FAMA) telah membangunkan dua buah pusat pemborongan hasil pertanian dan industri asas tani di Gopeng, Perak dan Kota Bharu, Kelantan yang dikenali sebagai Terminal Agribisnes Negara (TEMAN). TEMAN berfungsi sebagai prasarana moden pemborongan hasil pertanian dan industri asas tani yang dapat menghubungkan rangkaian pengeluar dan pembekal kepada pengguna. Selain menguruskan aktiviti pemborongan dan pengedaran, konsep TEMAN merangkumi aktiviti seperti peruncitan, lelongan, pembangunan produk, pameran dan padanan perniagaan, khidmat sokongan kepada para peniaga dan juga hab makanan halal. Bagi meningkatkan capaian kepada perkhidmatan kerajaan, kedua-dua pusat ini telah ditransformasikan menjadi Pusat Transformasi Luar Bandar (*Rural Transformation Centre*, RTC) pada tahun 2012.

Walaupun berperanan menjalankan aktiviti pemborongan dan pengedaran, RTC Gopeng, Perak menghadapi pelbagai cabaran daripada aspek pengoperasian. Sejak TEMAN Gopeng dilancarkan pada 2 Ogos 2011 dan dijenamakan semula pada 18 Februari 2012, aktiviti di pusat ini kurang mendapat sambutan disebabkan sasaran pasaran pembelian pukal berbanding pembeli daripada golongan isi rumah dan peniaga kecil. Selain itu, lokasi pusat ini yang kurang strategik juga menyukarkan pengguna tempatan untuk berkunjung terutamanya pada hari bekerja. Sehubungan itu, pusat ini banyak bergantung kepada aktiviti jualan pada hujung minggu terutamanya daripada pengunjung luar kerana kedudukannya di laluan Lebuhraya Utara Selatan (PLUS). Pusat ini juga menghadapi cabaran untuk mendapatkan pelanggan tempatan pada hujung minggu kerana bersaing dengan pasar tani yang turut beroperasi pada hujung minggu. Hal ini berbeza daripada RTC Kota Bharu, Kelantan yang terletak di lokasi strategik. Nilai jualan di RTC Kota Bharu Kelantan pada tahun 2020 berjumlah RM337.2 juta berbanding dengan RTC Gopeng, Perak sebanyak RM91.1 juta.

Sumber: Lembaga Pemasaran Pertanian Persekutuan (2010, 2012 & 2020)

Analisis empirikal dan libat urus yang dijalankan mendapati kebolehlaksanaan pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan adalah tinggi jika pemilihan lokasi dan matlamat pembangunannya adalah untuk menyokong pertumbuhan MVV 2.0. Tumpuan boleh diberikan kepada pembangunan *Farmer's Market* yang akan menjadi pusat sehenti kepada masyarakat setempat. Aktiviti sosial, perniagaan dan pelancongan yang akan disediakan seperti pejabat, hotel, gerai, pasar dan *market square* dapat memberikan impak yang berbeza mengikut masa dan hari tertentu. *Paparan 6-16* memberikan contoh ruang fleksibel di *Farmer's Market*.

Paparan 6-16
Cadangan Ruang Fleksibel di *Farmer's Market*

Sumber : PLANMalaysia Negeri Sembilan (t.t.)

Selain itu, strategi pemasaran yang baik perlu ditumpukan supaya hasil tuaian dapat terus dijual kepada pembeli dan pemborong dalam Negeri Sembilan dengan mewujudkan zon promosi produk tempatan secara bersasar dan berpusat seperti hab pemasaran produk agro dan industri makanan seperti di Kuala Pilah. Antara kawasan tumpuan pemasaran yang berpotensi ialah R&R Ulu Bendul, Medan Selera Parit Tinggi dan Jemapoh. Zon promosi ini akan berfungsi untuk memasarkan hasil pertanian dengan sokongan pembangunan Agrobazaar Rakyat (ABR) dan Gerai Buah-Buahan Segar (GBBS) yang berskala besar.

Tambahan lagi, strategi untuk meningkatkan aktiviti pemasaran melalui penggunaan e-teknologi seiring sistem pemasaran nasional, khusus kepada daerah yang terlibat dalam pembangunan Agropolis akan digerakkan. Setiap daerah perlu menggunakan e-teknologi dalam memasarkan produk pengeluaran pertanian masing-masing termasuk produk industri makanan. Pada masa kini, sistem e-pemasaran seperti *Agro Bazaar Online* telah diperkenalkan oleh FAMA bagi memasarkan produk keluaran pertanian secara atas talian. Pada peringkat antarabangsa pula, aplikasi *Farmforce* telah digunakan secara meluas bagi tujuan pemasaran. Uniknyanya, fungsi aplikasi ini merentasi pemasaran disebabkan ia juga turut digunakan untuk tujuan pengawalan kualiti hasil tuaian mengikut keperluan peraih.

Kewujudan pusat pengumpulan, pemprosesan dan pembungkusan di Negeri Sembilan bukan sahaja dapat meningkatkan saiz ekonomi negeri dan pendapatan petani malah berpotensi mengurangkan tekanan ke atas kos perbelanjaan makanan dan minuman yang dihadapi oleh kumpulan isi rumah berpendapatan rendah. Kaedah pemasaran melalui zon promosi dan hab khusus serta adaptasi e-teknologi dapat menghubungkan petani dengan pelanggan secara lebih efisien dan ini dijangka dapat menstabilkan dan mengimbangi harga produk pertanian di pasaran.

Sokongan Institusi

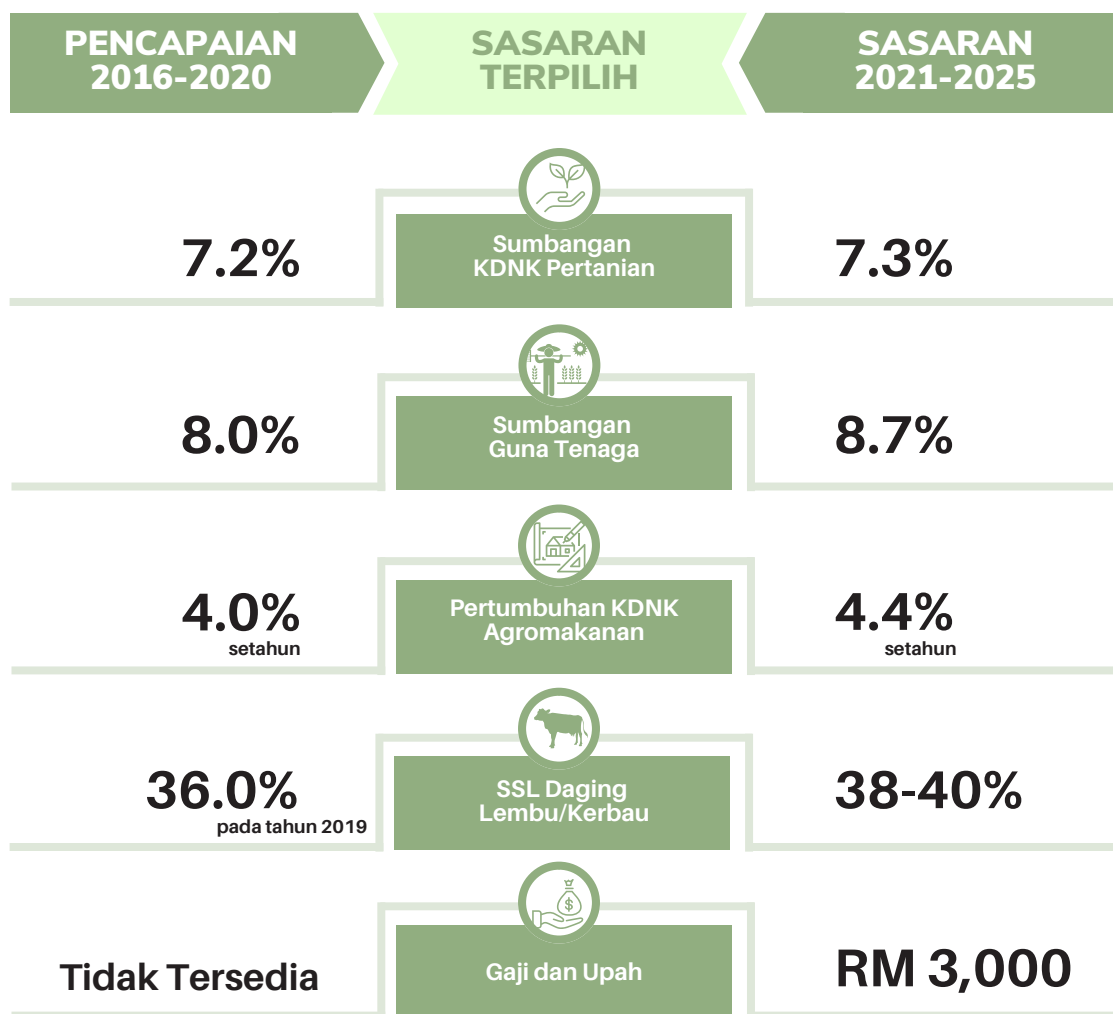
Pembangunan sektor pertanian di Negeri Sembilan memerlukan kerjasama yang bersepadu daripada semua jabatan dan agensi kerajaan kerana terdapat pelbagai aspek yang memerlukan intervensi polisi dan bidang kuasa bermula daripada aktiviti penanaman atau penternakan sehingga kepada pengguna akhir. Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan bertindak sebagai agensi yang memantau program secara keseluruhan dan bertanggungjawab sebagai pusat rujukan terutamanya yang melibatkan bantuan kewangan daripada Kerajaan Persekutuan. Bagi menyelesaikan isu pembangunan tanah pula, usaha ini perlu diterajui oleh Pejabat Tanah dan Daerah (PTD) dengan kerjasama Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Di samping itu, kerjasama untuk menyelaraskan program dan menyelesaikan isu dan cabaran terutamanya berkaitan peningkatan produktiviti dan menggalakkan penyertaan usahawan baharu dalam sektor pertanian diperlukan dari Jabatan Pertanian (DOA), Jabatan Perkhidmatan Veterinar (DVS) dan Jabatan Perikanan (DOF). MARDI, *Fisheries Research Institute* (FRI) dan Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia (LKIM) pula akan menyelaras penyertaan tenaga buruh berkemahiran tinggi dan penggunaan teknologi moden dalam sektor pertanian. Usaha untuk mengukuhkan jaringan antara sektor pertanian dengan sektor lain dan pengukuhan strategi pemasaran pula akan dibantu oleh FAMA, Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia (LKIM) dan Lembaga Pertubuhan Peladang (LPP).

Kesimpulan

Sepanjang tempoh tahun 2016 hingga tahun 2020, sektor pertanian dan industri makanan mengalami situasi pertumbuhan yang mencabar berikutan penularan pandemik COVID-19. Sektor pertanian juga tidak terkecuali daripada berhadapan dengan beberapa cabaran yang merencatkan pembangunan seperti ketidaktentuan cuaca, penggunaan tanah pertanian yang belum dioptimumkan, keluasan dan pengeluaran padi yang rendah, peningkatan harga input tanaman dan makanan ternakan, kekurangan penglibatan tenaga buruh berkemahiran tinggi serta penerimgunaan teknologi yang rendah, jaringan antara industri yang longgar dan ketiadaan perlindungan pengeluaran hasil pertanian. Namun begitu, sektor ini kekal menjadi antara penyumbang utama kepada pertumbuhan ekonomi negeri sepanjang tempoh 2016-2020. Melangkah ke hadapan, pembangunan sektor pertanian akan dilonjakkan bagi memastikan sektor ini bertumbuh seiring dengan sektor-sektor utama di Negeri Sembilan. Bagi merealisasikan sasaran ini, fokus akan diberikan kepada peningkatan SSL dan pengukuhan aktiviti pertanian bernilai tinggi. Hala tuju dan sasaran yang telah dikenal pasti akan dilaksanakan bagi memulihkan semula momentum pertumbuhan sektor pertanian seterusnya menyumbang kepada pembangunan ekonomi Negeri Sembilan.

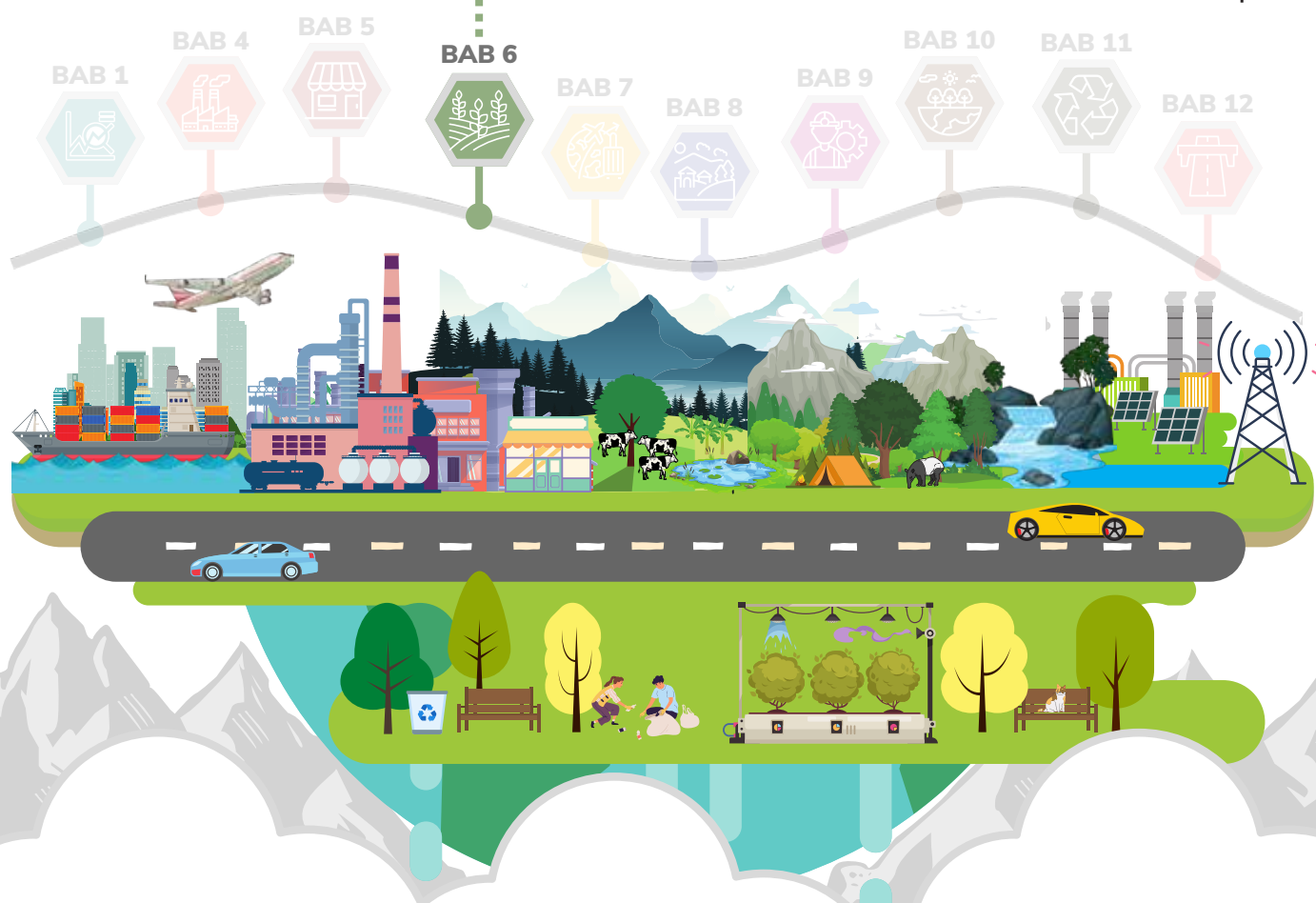
Walaupun penetapan sasaran dibuat sehingga 2025, pelaksanaannya akan merentasi tempoh tersebut disebabkan keberhasilan bagi sesetengah sasaran mungkin tidak dapat dicapai dalam jangka masa singkat. Melangkaui tahun 2025, Negeri Sembilan disarankan untuk terus menumpukan kepada usaha Pembangunan Agropolis. Di samping itu, dasar dan program sektor pertanian perlu sentiasa diperhalusi bagi memastikan pembangunan sektor ini seiring dengan perkembangan pasaran dan mampu membantu untuk menyediakan Negeri Sembilan sebagai sebuah negeri yang mempunyai tahap sekuriti makanan tinggi.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Melonjak Pertanian & Industri Makanan

Nota:
Sasaran gaji dan upah sebanyak RM 3,000 diambil kira berdasarkan purata gaji dan upah di Negeri Sembilan pada tahun 2020 sebagai asas. Sasaran ini dijangka dapat menarik minat generasi muda untuk menceburkan diri dalam sektor pertanian.

BAB 7

BAB 7:

MENGOPTIMUMKAN POTENSI PELANCONGAN

Pendahuluan		7-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sumbangan Sektor Pelancongan kepada KDNK	7-4
	Pelawat Domestik	7-5
	Terimaan dan Perbelanjaan Pelawat Domestik	7-6
	Tenaga Buruh Sektor Pelancongan	7-8
	Pertumbuhan Sektor Pelancongan Disokong Subsektor Ekonomi Bernilai Tinggi	7-8
Isu dan Cabaran	Pertumbuhan Bilangan Pelawat Domestik yang Sederhana	7-10
	Jumlah dan Purata Terimaan Pelancongan Domestik Masih Rendah	7-11
	Potensi Produk Pelancongan yang Tidak Dioptimum	7-11
	Kekangan Ketersediaan Data Menyukarkan Pemantauan dan Pembangunan Pelancongan	7-12
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	7-14
	Pemanfaatan Limpahan Ekonomi dan Teknologi Digital	
	Bidang Fokus B	7-18
	Pengukuhan Potensi Produk Pelancongan	
Sokongan Institusi		7-25
Kesimpulan		7-25

Pendahuluan

Sektor pelancongan memainkan peranan penting dalam menjana pertumbuhan ekonomi pada peringkat nasional dan negeri. Secara keseluruhannya, seramai 239.1 juta orang pelawat domestik¹ direkodkan pada peringkat nasional pada tahun 2019 dengan jumlah perbelanjaan berjumlah RM103.2 bilion. Bilangan kedatangan pelawat domestik ke Negeri Sembilan pada tahun 2019 direkodkan seramai 13.3 juta orang dengan jumlah terimaan sebanyak RM5.1 bilion. Sektor pelancongan Negeri Sembilan kekal kukuh walaupun turut terkesan dengan penurunan ketara bilangan pelawat domestik apabila pandemik COVID-19 mula melanda negara pada tahun 2020.

Aktiviti pelancongan terus menjadi antara sumber utama yang menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi, pendapatan penduduk dan guna tenaga. Daya tahan sektor pelancongan adalah hasil daripada penglibatan aktif sektor awam dan swasta dalam mempergiatkan promosi dan pemasaran, mempelbagaikan sasaran pasaran pelancong, dan meningkatkan daya saing produk serta perkhidmatan pelancongan bagi menarik pelawat dan pelancong. Pada masa yang sama, lokasi Negeri Sembilan yang berhampiran dengan negeri perindustrian utama dan pusat pentadbiran Kerajaan Persekutuan memberi kelebihan kepada Negeri Sembilan dalam aktiviti pelancongan domestik. Walau bagaimanapun, masih terdapat cabaran yang menghadkan potensi pelancongan di Negeri Sembilan seperti pertumbuhan bilangan pelawat domestik pada tahap sederhana, jumlah dan purata terimaan pelancongan domestik yang rendah, potensi produk pelancongan yang tidak optimum dan kekangan ketersediaan data yang menyukarkan pemantauan dan pembangunan pelancongan.

Sepanjang tempoh Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025, usaha bersepadu akan dilaksanakan untuk memaksimumkan potensi sektor pelancongan bagi meningkatkan sumbangan sektor ini kepada sektor perkhidmatan secara khusus dan ekonomi negeri secara keseluruhannya. Fokus akan diberikan untuk memanfaatkan limpahan ekonomi sektoral dan digital terutamanya dalam memperkasakan hubung kait pelancongan dengan sektor lain serta mengoptimumkan potensi pelancongan melalui adaptasi pendigitalan. Selain itu, fokus juga akan diberikan untuk mengukuhkan potensi produk pelancongan sedia ada melalui penetapan segmen pelancongan dan penjana pekerjaan hijau.

Kemajuan dan Pencapaian

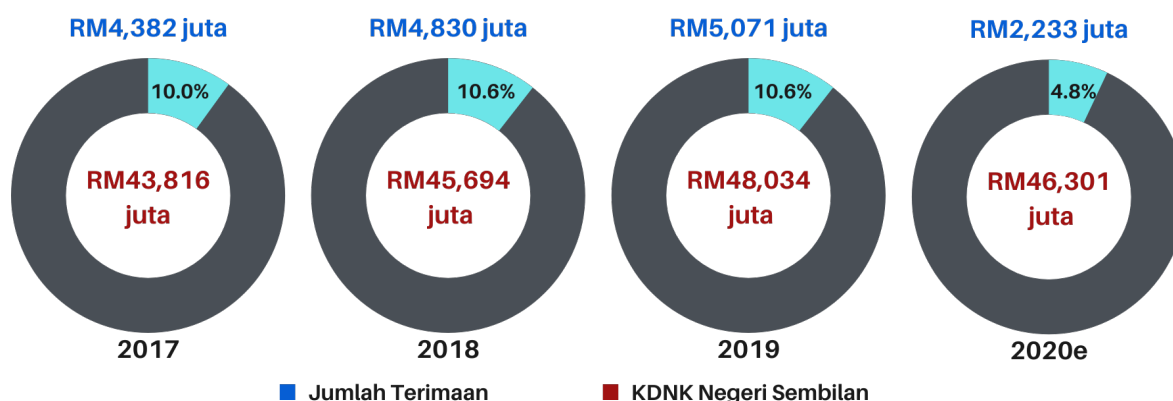
Sektor pelancongan merupakan antara penyumbang utama kepada pendapatan Negeri Sembilan dengan jumlah terimaan pelancongan menyumbang sebanyak 10.6% kepada KDNK negeri pada tahun 2019. Pembangunan sektor pelancongan juga turut menyumbang kepada perkembangan aktiviti dalam subsektor berkaitan seperti perhotelan, peruncitan dan restoran serta pengangkutan. Walau bagaimanapun, apabila pandemik COVID-19 mula melanda negara pada tahun 2020, prestasi sektor ini dan subsektor berkaitan telah terjejas kerana berlakunya penurunan ketara bilangan ketibaan pelawat domestik yang seterusnya menjejaskan perbelanjaan pelancongan ke atas ekonomi negeri.

Sumbangan Sektor Pelancongan kepada KDNK

Situasi ketiadaan Akaun Satelit Pelancongan Negeri Sembilan menyebabkan jumlah terimaan pelawat domestik menjadi indikator utama mengukur sumbangan sektor pelancongan kepada KDNK. Pada tempoh 2017 hingga 2019, sumbangan terimaan sektor pelancongan kepada KDNK meningkat daripada RM4,382 juta atau 10.0% pada 2017 kepada RM5,071 juta atau 10.6% pada 2019 (*Paparan 7-1*). Pandemik COVID-19 yang melanda negara telah memberikan impak negatif ke atas sektor pelancongan Negeri Sembilan. Jumlah terimaan telah menurun kepada RM2,233 juta akibat daripada penurunan ketara jumlah kehadiran pelawat domestik. Sehubungan itu, bagi memastikan sektor pelancongan kembali rancak dan berdaya tahan, usaha penjenamaan dan promosi yang mengutamakan aspek keselamatan, kebersihan dan kesihatan akan diberi penekanan pada masa akan datang bagi memulihkan keyakinan pelancong.

Paparan 7-1

Sumbangan Terimaan Sektor Pelancongan kepada KDNK Negeri Sembilan, 2017-2020

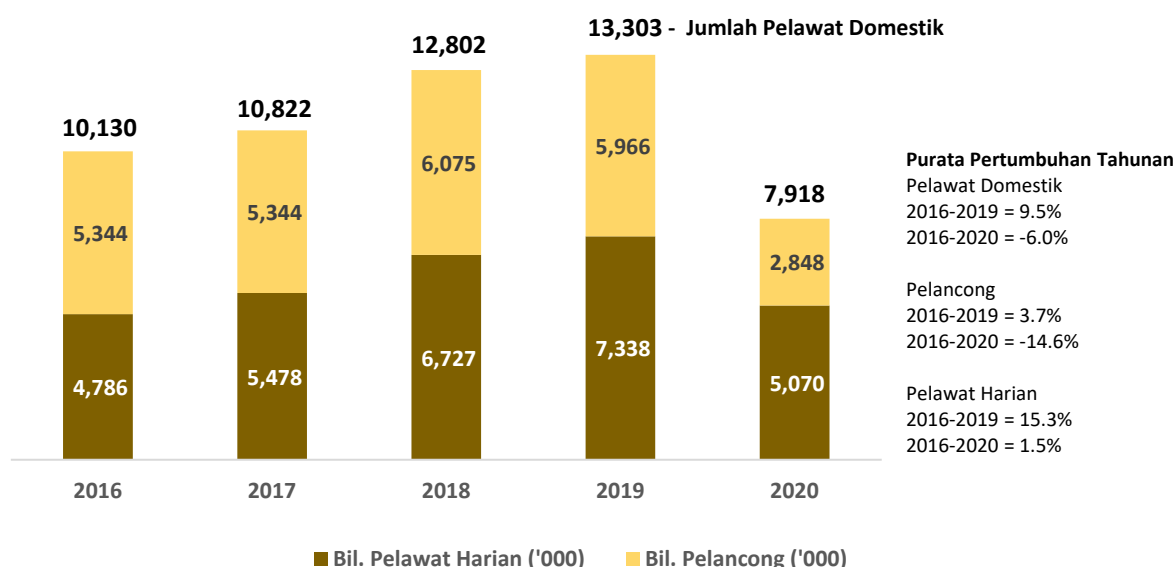
Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a)

Pelawat Domestik

Pelancongan domestik merupakan segmen yang penting untuk sektor pelancongan Negeri Sembilan dan segmen ini terdiri daripada pelawat harian dan pelancong. Mengikut klasifikasi standard, *pelawat harian* merujuk kepada mereka yang melancong di Negeri Sembilan kurang daripada 24 jam manakala *pelancong* pula ialah mereka yang melancong dan bermalam sekurang-kurangnya satu malam di Negeri Sembilan. Jumlah kehadiran pelawat domestik ke Negeri Sembilan bertumbuh pada kadar 9.5% setahun di antara tahun 2016 dan 2019 (*Paparan 7-2*). Sepanjang tempoh tersebut, pelawat harian mencatat pertumbuhan tertinggi dengan 15.3% berbanding dengan pelancong yang berkembang pada kadar 3.7%. Pandemik COVID-19 yang melanda negara pada 2020 telah menyebabkan penguncupan bilangan kehadiran pelawat domestik sebanyak -6.0%.

Paparan 7-2

Jumlah Pelawat Domestik di Negeri Sembilan, 2016-2020

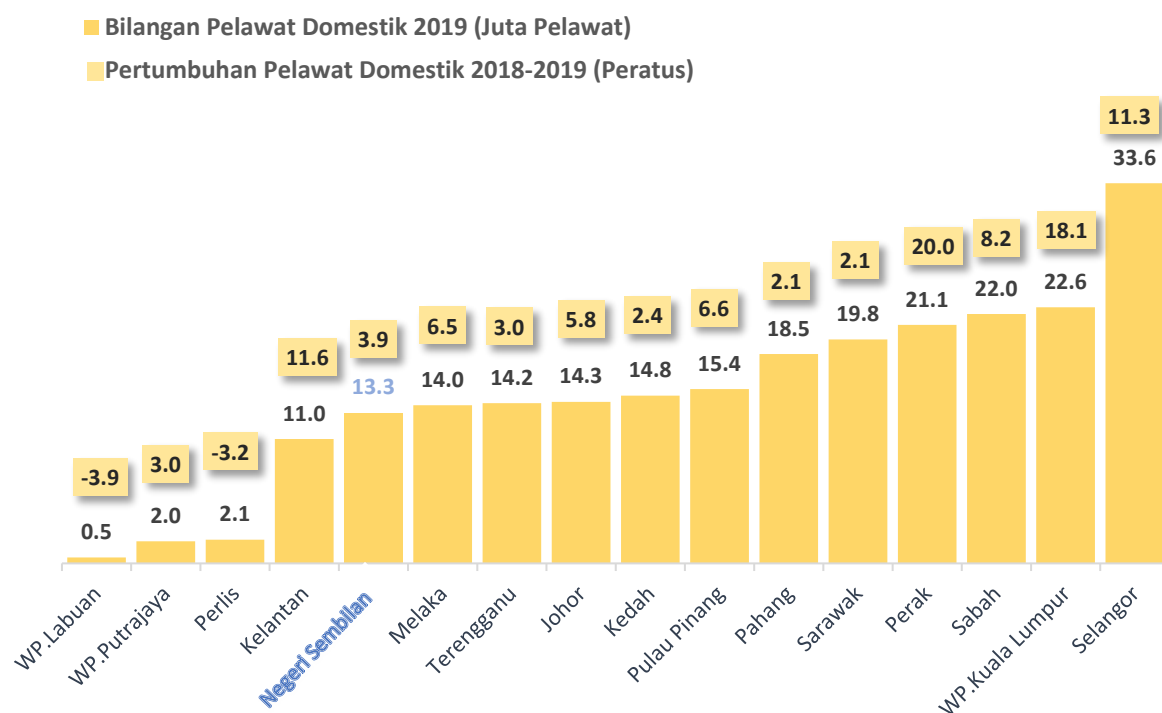
Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a)

Pelawat harian merupakan komponen utama pelancongan domestik di Negeri Sembilan dengan sumbangannya kepada keseluruhan kehadiran pelawat domestik meningkat daripada 47% (4.8 juta) pada tahun 2016 kepada 55% (7.3 juta) pada tahun 2019. Peningkatan ini disokong oleh lokasi strategik Negeri Sembilan yang berada di antara negeri Johor, Melaka, Pahang dan Selangor menjadi destinasi pilihan pelawat domestik. Sepanjang tempoh 2016-2019, jumlah kehadiran pelancong ke Negeri Sembilan hanya bertumbuh pada kadar 3.7% setahun, lebih rendah berbanding dengan pelawat harian. Oleh kerana jumlah perbelanjaan setiap pelancong lebih besar berbanding dengan pelawat harian, penurunan kehadiran pelancong yang berterusan berpotensi memberi impak kepada penjaan KDNK dan hasil Kerajaan Negeri.

Perbandingan Negeri Sembilan dengan negeri-negeri lain menunjukkan jumlah kehadiran pelawat domestik ke Negeri Sembilan adalah rendah (*Paparan 7-3*). Memandangkan segmen pelancongan domestik merupakan segmen yang penting untuk sektor pelancongan kerana kesan limpahan ekonomi yang tinggi, adalah wajar tumpuan diberikan bagi menarik lebih ramai kehadiran pelawat domestik ke Negeri Sembilan. Kajian pada peringkat nasional dan negeri jelas menunjukkan peningkatan jumlah kehadiran pelawat domestik akan menyumbang secara langsung kepada penjana KDNK.

Paparan 7-3

Bilangan dan Kadar Pertumbuhan Pelawat Domestik Mengikut Negeri, 2019

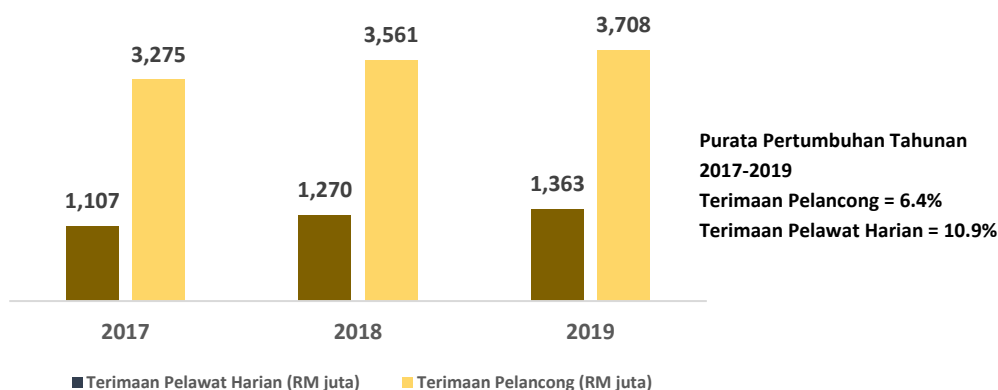
Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a)

Terimaan dan Perbelanjaan Pelawat Domestik

Hasil terimaan daripada pelawat harian dan pelancong telah meningkat selari dengan peningkatan ketibaan pelawat dan pelancong ke Negeri Sembilan seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 7-4*. Hasil terimaan daripada pelancong yang hadir ke Negeri Sembilan bertumbuh sebanyak 6.4% daripada RM3,275 juta pada tahun 2017 kepada RM3,708 juta pada tahun 2019. Hasil terimaan daripada pelawat harian juga turut menunjukkan peningkatan tetapi lebih tinggi iaitu pada kadar 10.9% dalam tempoh yang sama. Corak perbelanjaan pelawat domestik pada segmen membeli-belah merupakan komponen terbesar merangkumi 27.5% daripada jumlah perbelanjaan pelawat domestik, diikuti oleh penggunaan bahan api kenderaan sebanyak 16.6% serta makanan dan minuman sebanyak 14.3%.

Paparan 7-4

Jumlah Terimaan Pelawat Harian dan Pelancong di Negeri Sembilan, 2017-2019

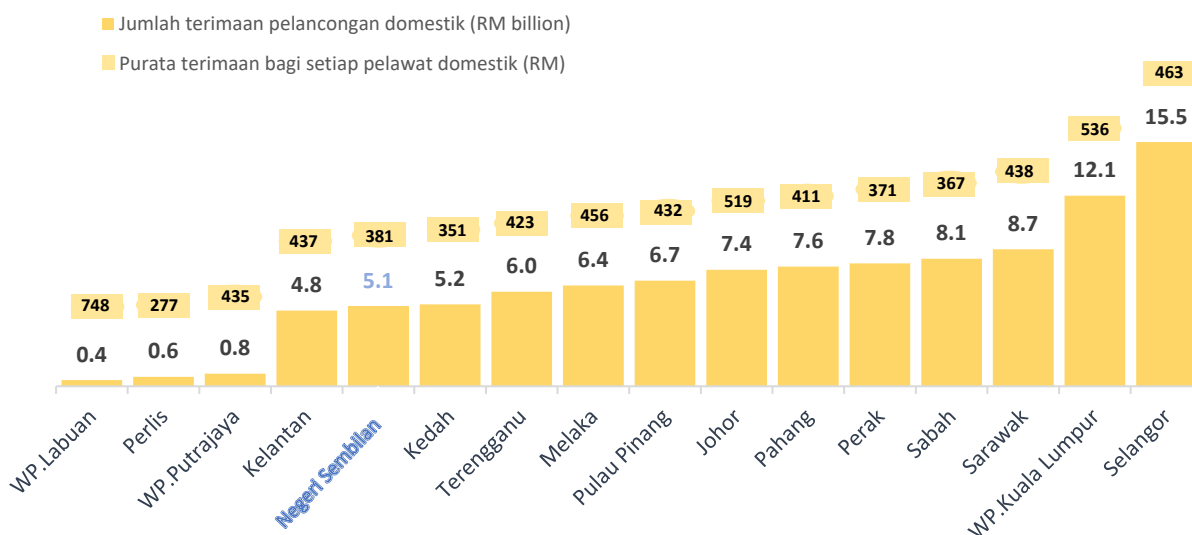

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a)

Perbandingan dengan negeri-negeri lain mendapati bahawa jumlah terimaan pelawat domestik di Negeri Sembilan masih berada pada tahap sederhana dengan jumlah terimaan keseluruhan sebanyak RM5.1 bilion dengan purata RM381 bagi setiap pelawat domestik (*Paparan 7-5*). Pertumbuhan jumlah terimaan yang rendah juga menjadikan Negeri Sembilan berada pada kedudukan ke-12 dalam negara seperti ditunjukkan dalam *Paparan 7-5*.

Paparan 7-5

Jumlah Terimaan Pelancongan Domestik Mengikut Negeri, 2019

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021b)

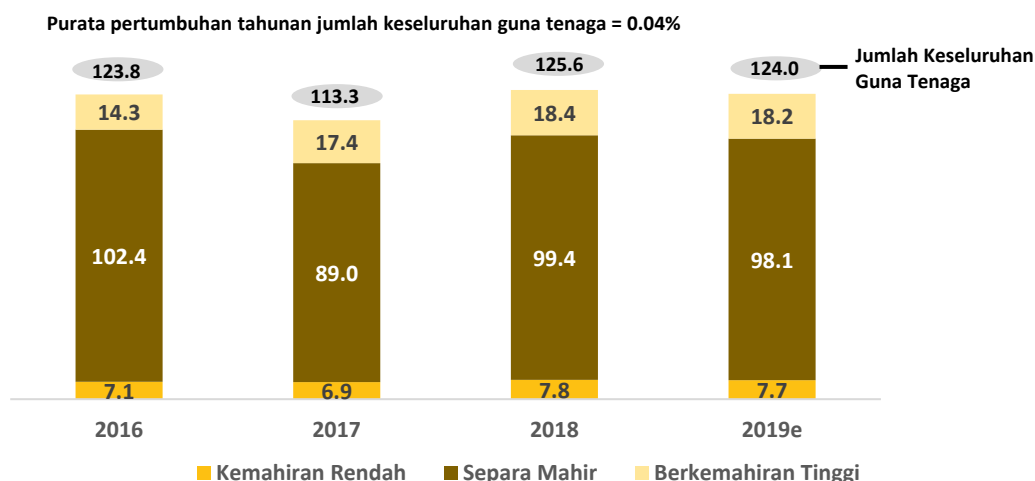
Tenaga Buruh Sektor Pelancongan

Perkembangan sektor pelancongan di Negeri Sembilan telah menyumbang kepada peningkatan guna tenaga² dalam sektor ini. Anggaran jumlah guna tenaga dalam sektor pelancongan telah meningkat sebanyak 0.1% daripada 123.8 ribu orang pada tahun 2016 kepada 124.0 ribu orang pada tahun 2019 seperti ditunjukkan dalam *Paparan 7-6*. Peningkatan guna tenaga ini menunjukkan kemampuan sektor pelancongan untuk menjana peluang pekerjaan dalam ekonomi negeri. Pengenalan beberapa jenis produk dan kawasan tarikan pelancongan baharu di Negeri Sembilan seperti ekopelancongan dan makanan menyumbang kepada peningkatan jumlah guna tenaga.

Struktur guna tenaga sektor pelancongan menunjukkan dominasi pekerja separa mahir berbanding dengan pekerja berkemahiran tinggi dan berkemahiran rendah. Antara tahun 2018 dan 2019, pekerja separa mahir mendominasi sekitar dua-per-tiga daripada keseluruhan jumlah guna tenaga iaitu sebanyak 99.4 ribu dan 98.1 ribu dan selebihnya merupakan pekerja berkemahiran tinggi dan berkemahiran rendah.

Paparan 7-6

Anggaran Guna Tenaga Sektor Pelancongan ('000 orang), 2016-2019

Pertumbuhan Sektor Pelancongan Disokong Subsektor Ekonomi Bernilai Tinggi

Dapatan daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan mempunyai hubungan rapat dengan sektor pelancongan dan merupakan antara sektor strategik bernilai tinggi. Hubungan ini memberi implikasi penting dari sudut perancangan ekonomi negeri kerana setiap perbelanjaan yang dilakukan dalam sektor pelancongan akan turut memberikan limpahan ekonomi kepada sektor hiliran yang lain. Contohnya, perbelanjaan bernilai RM1 juta ke atas subsektor perkhidmatan makanan dan minuman berpotensi menjana RM0.73 juta kepada KDNK Negeri Sembilan. Perincian dapatan permodelan input-output untuk subsektor pelancongan ada pada *Kotak Artikel 7.1*.

Kotak Artikel 7.1**Potensi Sektor Pelancongan dari Perspektif Jadual Input-Output**

Berdasarkan ketersediaan pecahan sektor dalam Jadual Input-Output Negeri Sembilan, terdapat tiga subsektor yang berkaitan dengan sektor pelancongan iaitu perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan. Subsektor lain yang berkaitan dengan pelancongan tidak dapat diperincikan kerana faktor kekangan data sedia ada. Secara keseluruhannya, nilai ditambah subsektor pelancongan di Negeri Sembilan mempunyai potensi tinggi untuk ditambah baik seperti ditunjukkan dalam paparan di bawah:

Pengganda nilai ditambah subsektor berkaitan pelancongan

Subsektor pelancongan	Pengganda Nilai Ditambah
Perdagangan borong & runcit, pembaikan kenderaan bermotor dan motosikal	0.77
Penginapan	0.78
Perkhidmatan makanan dan minuman	0.73

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Subsektor pelancongan dianggarkan dapat menghasilkan RM0.73 sehingga RM0.78 bagi setiap Ringgit peningkatan permintaan akhir kepada KDNK Negeri Sembilan. Nilai pengganda ini adalah lebih tinggi daripada purata nilai ditambah keseluruhan sektor ekonomi Negeri Sembilan yang dianggarkan pada RM0.65. Pengganda nilai ditambah yang tinggi tersebut menunjukkan sektor pelancongan berpotensi sebagai penjana pendapatan negeri. Penentuan kluster subsektor berkaitan pelancongan pula adalah seperti paparan di bawah:

Penentuan kluster subsektor berkaitan pelancongan

Subsektor pelancongan	BL	FL	Kluster
Perdagangan borong & runcit, pembaikan kenderaan bermotor dan motosikal	0.92	0.78	Kendiri
Penginapan	0.94	1.25	Strategik
Perkhidmatan makanan dan minuman	1.01	1.01	Utama

Nota: BL merujuk kepada hubung kait ke belakang, FL merujuk kepada hubung kait ke hadapan

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Sektor perdagangan borong & runcit diklasifikasikan dalam sektor sendiri kerana mempunyai nilai hubung kait ke hadapan dan hubung kait ke belakang kurang daripada nilai ambang 1 iaitu masing-masing 0.92 dan 0.78. Sektor ini memperoleh input dan menjual output kurang daripada purata keseluruhan sektor dalam ekonomi. Sektor sendiri ialah sektor yang mampan dalam ekosistemnya yang tersendiri dengan limpahan kepada sektor lain dalam rantai perbekalan adalah sederhana. Selain itu, manfaat ekonomi bagi sektor sendiri juga akan memberi lebih banyak kesan limpahan kepada sektor ekonomi lain di luar sempadan negeri.

Sektor penginapan pula diklasifikasikan dalam sektor strategik kerana mempunyai nilai hubung kait ke hadapan melebihi nilai ambang 1 iaitu 1.25 berbanding nilai hubung kait ke belakang sebanyak 0.94. Nilai hubung kait ke hadapan yang tinggi menunjukkan bahawa output yang dihasilkan oleh sektor ini banyak digunakan untuk menyokong pengeluaran sektor lain. Pertumbuhan sektor strategik akan memberi faedah dan kesan limpahan kepada sektor hiliran dalam rantai perbekalan.

Perkhidmatan makanan dan minuman diklasifikasikan dalam sektor utama kerana mempunyai nilai hubung kait ke hadapan dan hubung kait ke belakang melebihi nilai ambang 1 iaitu masing-masing bernilai 1.01. Strategi untuk memperkasa pembangunan sektor ini akan memberi kelebihan kepada pertumbuhan sektor tersebut serta sektor lain yang berhubung kait sepanjang rantai perbekalan daripada aktiviti hulu hingga hiliran.

Isu dan Cabaran

Terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu ditangani untuk mengoptimumkan potensi sektor pelancongan agar dapat memberi sumbangan yang mampan kepada ekonomi Negeri Sembilan. Antara isu dan cabaran utama yang dihadapi oleh sektor ini ialah pertumbuhan bilangan pelawat domestik pada tahap yang sederhana, jumlah dan purata terimaan pelancongan domestik masih rendah, potensi produk pelancongan yang tidak dioptimum dan kekangan ketersediaan data yang menyukarkan pemantauan dan pembangunan sektor ini.

Pertumbuhan Bilangan Pelawat Domestik yang Sederhana

Walaupun mempunyai pelbagai destinasi pelancongan yang menarik, bilangan pelawat domestik di Negeri Sembilan bertumbuh pada kadar sederhana iaitu sebanyak 3.9% dalam tempoh 2018-2019. Kadar pertumbuhan ini masih dapat menyaingi pertumbuhan pelawat domestik di negeri tumpuan utama seperti Selangor, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur dan Perak. Namun daripada perspektif kehadiran pelawat, Negeri Sembilan merupakan antara negeri dengan bilangan pelawat domestik terendah di Malaysia.

Pemerhatian terhadap destinasi tumpuan utama pelancongan mengikut negeri merungkai faktor penting yang menyumbang kepada senario semasa dalam sektor pelancongan. *Paparan 7-3* menunjukkan trend bilangan pelawat domestik dapat dibezakan kepada tiga kategori iaitu rendah, sederhana dan tinggi. Kategori rendah melibatkan Wilayah Persekutuan Labuan, Wilayah Persekutuan Putrajaya dan Perlis. Kategori sederhana pula merangkumi negeri dengan bilangan pelawat domestik yang hampir setara iaitu Kelantan, Negeri Sembilan, Melaka, Terengganu, Johor, Kedah dan Pulau Pinang dan selebihnya merupakan negeri dalam kategori tinggi iaitu Pahang, Sarawak, Perak, Sabah, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur dan Selangor.

Bagi negeri dalam kategori sederhana, rata-rata destinasi tumpuan utama pelancongan memfokuskan kepada aktiviti pelancongan pantai, pulau peranginan dan *waterfront*. Contohnya seperti Pantai Cahaya Bulan di Kelantan, Pantai Port Dickson di Negeri Sembilan, Pantai Klebang di Melaka, Pantai Batu Buruk dan Kemasik di Terengganu, Pulau Langkawi di Kedah, dan Danga Bay di Johor. Untuk negeri dalam kategori tinggi pula, dilihat industri pelancongan disokong oleh destinasi yang tidak memfokuskan kepada ekopelancongan semata-mata, tetapi turut melibatkan aktiviti sokongan terutamanya segmen membeli-belah. Selangor sebagai contoh, terkenal dengan pelbagai kawasan ekopelancongan menarik dan pusat membeli-belah ternama di sekitar Shah Alam, Subang Jaya, Sepang dan Hulu Langat.

Jumlah dan Purata Terimaan Pelancongan Domestik Masih Rendah

Secara amnya, bilangan pelawat domestik yang rendah akan menyebabkan jumlah terimaan pelancongan yang rendah. Oleh demikian, kehadiran jumlah pelawat yang bertumbuh perlahan secara relatif di Negeri Sembilan menyebabkan terimaan pelancongan yang rendah iaitu dengan purata RM381 bagi setiap pelawat domestik. Walaupun sektor pelancongan di Negeri Sembilan dapat menghasilkan purata nilai terimaan pelancongan bagi setiap pelawat domestik yang lebih tinggi berbanding negeri pelancongan utama seperti Perak dan Sabah, pencapaian ini tidak boleh dijadikan ukuran utama kerana bilangan pelawat domestik kedua-dua negeri tersebut mencatatkan jumlah yang lebih tinggi berbanding Negeri Sembilan.

Faktor utama yang menyumbang kepada situasi ini ialah saiz pelawat harian yang lebih besar berbanding saiz pelawat yang bermalam (pelancong) di Negeri Sembilan. Mengikut rekod, saiz kehadiran pelawat harian meningkat daripada 47% (4.8 juta) pada 2016 kepada 55% (7.3 juta) pada 2019 (*Paparan 7-2*). Namun, peningkatan kehadiran tersebut tidak selari dengan hasil terimaan pelawat harian kerana ia mencatatkan jumlah yang lebih kecil berbanding jumlah terimaan pelancong (*Paparan 7-4*). Keadaan ini memerlukan intervensi khusus bagi memastikan pertumbuhan kehadiran pelancong dapat ditingkatkan pada masa hadapan.

Potensi Produk Pelancongan yang Tidak Dioptimum

Sepanjang tempoh 2017-2019, pertumbuhan purata terimaan daripada setiap pelawat domestik di Negeri Sembilan didapati lebih perlahan iaitu pada kadar 0.5% setahun berbanding negeri-negeri lain seperti Johor (2.0%), Pulau Pinang (0.6%) dan Melaka (3.7%). Walau bagaimanapun, jumlah pelawat domestik meningkat sebanyak 10.9% dalam tempoh yang sama iaitu daripada 10.8 juta orang pada tahun 2017 kepada 13.3 juta orang pada tahun 2019. Kadar pertumbuhan pelawat domestik tersebut adalah lebih tinggi berbanding dengan negeri-negeri lain iaitu Johor (4.2%), Pulau Pinang (10.4%) dan Melaka (5.2%).

Pertumbuhan terimaan yang lebih perlahan ini menunjukkan bahawa perbelanjaan pelancongan masih belum mencapai tahap yang optimum, walaupun lebih ramai pelawat domestik mengunjungi pelbagai destinasi menarik di Negeri Sembilan. Hal ini kerana potensi produk pelancongan domestik sedia ada tidak dimaksimumkan bagi menarik minat pelancong untuk berbelanja pada produk pelancongan di Negeri Sembilan. Tinjauan berskala kecil yang dijalankan di bawah Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati bahawa potensi produk pelancongan sedia ada perlu ditambah baik melalui kepelbagaian produk pelancongan sedia ada dan memperkenalkan produk pelancongan baharu yang berteraskan ekopelancongan, dan pelancongan berasaskan budaya dan adat.

Kekangan Ketersediaan Data Menyukarkan Pemantauan dan Pembangunan Pelancongan

Impak kehadiran pelancong ke atas ekonomi adalah berbeza disebabkan oleh pelbagai faktor seperti destinasi asal pelancong sama ada daripada segmen domestik atau antarabangsa, jumlah dan corak perbelanjaan, kumpulan pendapatan dan jangka masa lawatan. Sehubungan itu, impak kehadiran pelancong ke atas prestasi ekonomi hanya boleh dianggarkan sekiranya terdapat ketersediaan data. Pada masa yang sama, trend pertumbuhan sektor pelancongan itu sendiri sangat dinamik kerana dipengaruhi oleh bilangan kehadiran pelancong. Ini bermaksud bahawa aspek mobiliti menjadi asas kepada pemantauan dan perancangan pelancongan. Berdasarkan sistem perangkaan sedia ada, terdapat dua kekangan utama dalam memantau kehadiran pelancong ke Negeri Sembilan.

Kekangan pertama ialah perangkaan pelancongan yang tidak bersifat masa nyata memberi kekangan kepada intervensi dan pemantauan prestasi sektor pelancongan. Keadaan ini menyukarkan pihak Kerajaan Negeri merangka tindak balas melalui Dasar Pelancongan Aktif yang lebih responsif kepada perubahan pasaran. Kekangan kedua pula ialah cerapan data sedia ada kebanyakannya bergantung kepada tinjauan pasaran yang memberikan implikasi kewangan yang tinggi. Kebanyakan negara dan agensi pelancongan antarabangsa seperti *World Tourism Organization* (UNWTO) telah mengadaptasi penggunaan teknologi digital dalam menjejak dan memantau pergerakan pelancong. Walau bagaimanapun, aplikasi penggunaan teknologi maklumat dan komunikasi sedia ada masih belum dimanfaatkan sepenuhnya di Negeri Sembilan.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus A Pemanfaatan Limpahan Ekonomi dan Teknologi Digital

Strategi A1

Pemeriksaan Hubung Kait Pelancongan dan Sektor Lain Melalui Integrasi Sektoral

Strategi A2

Mengoptimumkan Potensi Pelancongan Melalui Adaptasi Digital

Bidang Fokus B Pengukuhan Potensi Produk Pelancongan

Strategi B1

Memperkuh Sumbangan Produk Pelancongan Sedia Ada

Strategi B2

Penetapan Sasaran Segmen Pelancongan

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

RPNS 2021-2025 akan memberikan tumpuan kepada usaha untuk mengoptimumkan potensi pelancongan dengan memanfaatkan limpahan ekonomi dan teknologi digital terutamanya dalam memperkasakan hubung kait pelancongan dengan sektor lain dan mengoptimumkan potensi pelancongan melalui adaptasi pendigitalan. Selain itu, aktiviti pengukuhan produk pelancongan akan terus dilaksanakan bagi menambah baik segmen sumbangan produk pelancongan dan menetapkan sasaran segmen pelancongan di Negeri Sembilan.

Bidang Fokus A

Pemanfaatan Limpahan Ekonomi dan Teknologi Digital

Bagi memanfaatkan limpahan ekonomi dan teknologi digital dalam sektor pelancongan, terdapat keperluan untuk melakukan perubahan dalam memastikan sektor pelancongan terus berdaya saing dan mampan. Strategi yang akan diambil untuk memastikan pembangunan sektor pelancongan secara menyeluruh adalah dengan memperkasa hubung kait sektor pelancongan dan sektor lain serta mengoptimumkan potensi pelancongan melalui adaptasi pendigitalan.

Strategi A1

Pemeriksaan Hubung Kait Pelancongan dan Sektor Lain Melalui Integrasi Sektoral

Walaupun sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan memainkan peranan penting sebagai sektor strategik di Negeri Sembilan, ruang dan peluang untuk memperkasa pertumbuhan dan kesan limpahan sektor pelancongan masih terbuka, terutamanya dari perspektif hubung kait ekonomi. Nilai hubung kait ke belakang yang masih rendah antara 0.92 dan 0.94 menyebabkan situasi ini secara langsung membuktikan kebergantungan sektor tersebut kepada input yang dibekalkan dari negeri lain. Oleh yang demikian, untuk meningkatkan hubung kait antara ekonomi sektoral, pemeriksaan industri hulu dan hiliran dalam ekosistem pelancongan diperlukan bagi meningkatkan kesan limpahan ke atas keseluruhan ekonomi (Rujuk *Kotak Artikel 7.1* dan Bab 4).

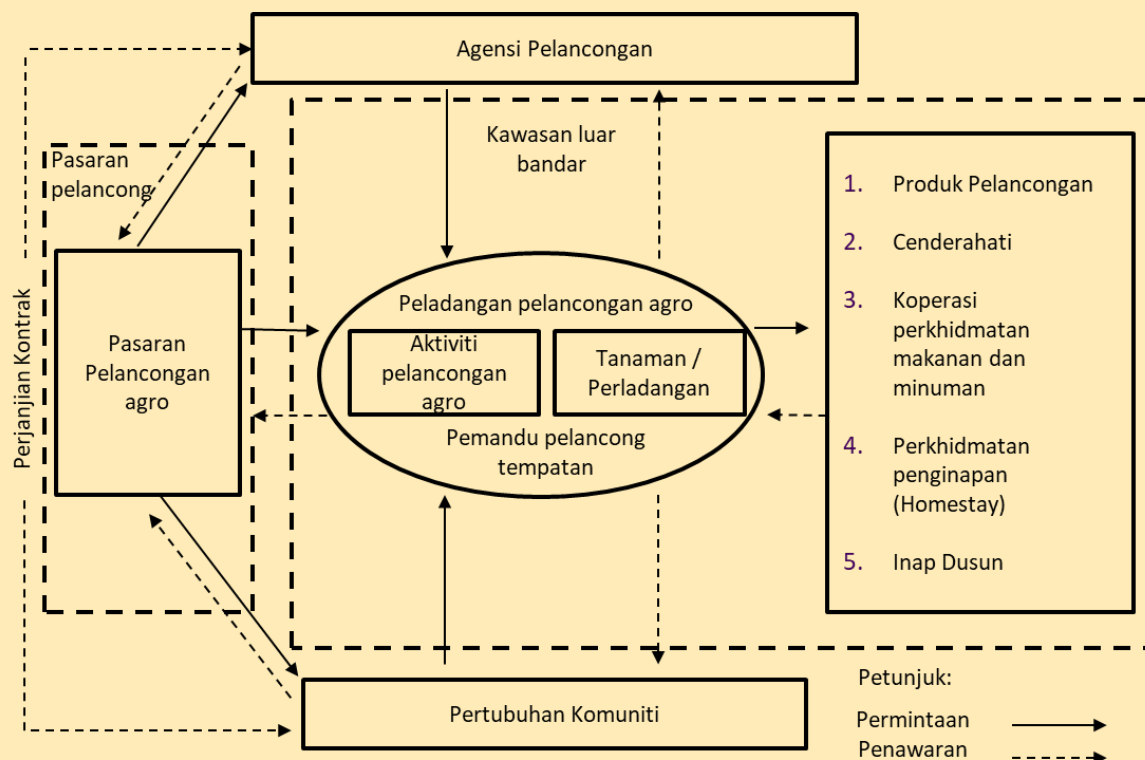
Rangsangan untuk hubung kait ke belakang boleh dilakukan dengan memperkukuh rantai nilai antara sektor pelancongan dengan sektor ekonomi lain yang menjadi pembekal input kepada sektor pelancongan. Rangsangan ini boleh dilakukan melalui integrasi sektor pelancongan dengan sektor-sektor lain. Contohnya, sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan perlu mengutamakan input yang dihasilkan oleh pengusaha aktiviti pertanian, penternakan dan perikanan serta pengusaha aktiviti hiliran dalam negeri bagi menyokong aktiviti ekonomi sektor tersebut. Integrasi sektoral ini bukan sahaja dapat meningkatkan pertumbuhan sektor pelancongan malah turut membantu membangunkan sektor-sektor lain. *Kotak Artikel 7.2* berikut membincangkan secara ringkas konsep integrasi sektoral pelancongan dengan sektor pertanian dan pembuatan.

Kotak Artikel 7.2

Integrasi Sektor Pelancongan dengan Sektor Pertanian dan Pembuatan

Integrasi sektor pelancongan bersama sektor lain secara langsung dan tidak langsung dapat mengukuhkan ekosistem jaringan industri merentas pelbagai sektor. Contohnya, integrasi antara sektor pelancongan bersama sektor pertanian akan menjadi pelancongan agro yang berpotensi untuk meningkatkan hasil bagi sektor pertanian dan sektor hiliran seperti sektor penginapan serta perkhidmatan makanan dan minuman. Pendekatan ini seiring dengan matlamat Negeri Sembilan dalam pembangunan berkonsepkan Agropolis dengan mengadakan satu model pelancongan agro yang memperkasa peranan komuniti (rujuk paparan di bawah). Terdapat dua peneraju utama dalam memastikan model ini dilaksanakan. Pertama, pertubuhan komuniti yang bertindak sebagai penyelaras kawasan pelancongan agro. Kedua, agensi pelancongan yang bertindak sebagai sistem sokongan kepada pertubuhan komuniti bagi memudahkan mereka dalam menembusi pasaran pelancongan agro.

Contoh pelancongan agro (*Agro-Tourism*): Integrasi sektor pelancongan dan sektor pertanian

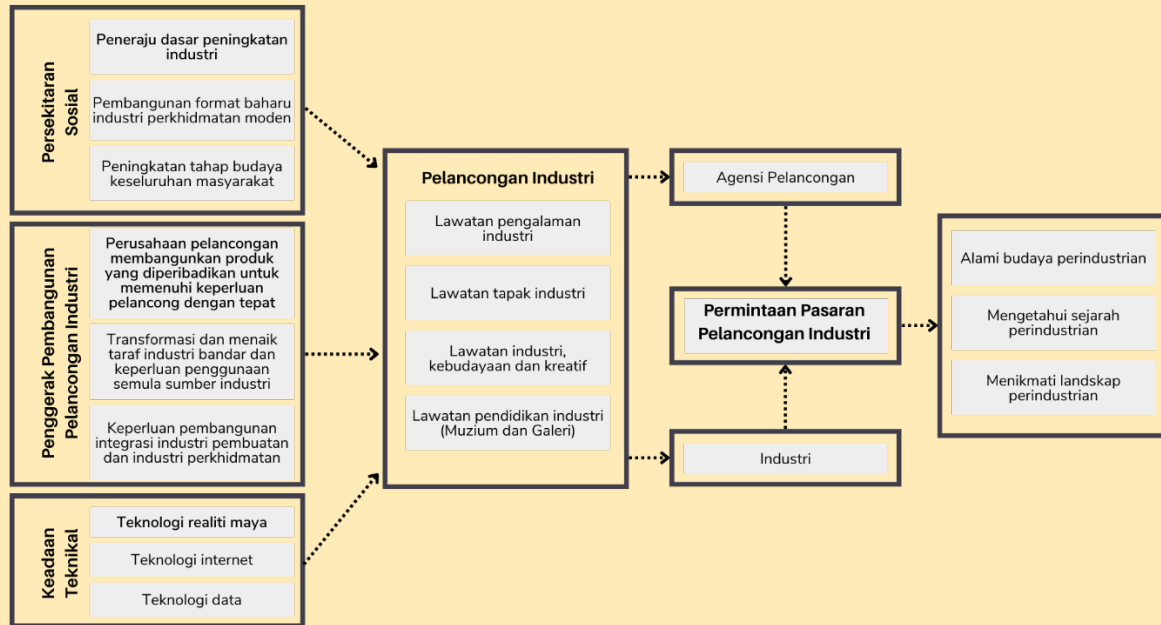

Sumber: Budiassa et al. (2014)

Merujuk kepada model ini, kumpulan komuniti akan berkolaborasi bersama dengan pengurus ladang serta agensi pelancongan yang terlibat dalam mewujudkan pakej pelancongan agro. Selain daripada melawat kawasan ladang, antara produk yang terlibat dalam pakej pelancongan tersebut termasuklah perkhidmatan makanan dan minuman penjualan cenderahati serta perkhidmatan penginapan. Terdapat beberapa manfaat yang mampu diperoleh hasil daripada pelaksanaan model tersebut. Antaranya ialah penciptaan lebih banyak peluang pekerjaan kepada komuniti setempat seperti pemandu pelancong dan penciptaan peluang perniagaan setempat seperti inap desa (*homestay*), inap dusun serta penyediaan makanan dan minuman. Kehadiran pelancong akan memberi peluang dalam mendapatkan hasil ladang yang segar di kawasan pelancongan agro tersebut dan seterusnya meningkatkan pendapatan peladang. Di samping itu, model ini juga dapat menarik kehadiran pelancong terutama dalam segmen pelancongan pendidikan bagi mendapatkan pengetahuan berkaitan dengan pertanian sama ada moden mahupun tradisional.

Integrasi sektor pelancongan bersama dengan sektor pembuatan juga berpotensi diwujudkan bagi memperkukuh hubungan kait sektor ekonomi. Kajian kes di negara lain mendapati pelancongan industri diurus dan diselenggara oleh pihak industri berkenaan. Bagi memastikan kejayaan model pelancongan ini, persekitaran sosial, penggerak pembangunan pelancongan dan keadaan teknikal perlu diperkukuh terlebih dahulu (rujuk paparan di bawah).

Contoh pelancongan industri (*Industrial Tourism*): Integrasi sektor pelancongan dan pembuatan

Sumber: Lan Chen (2020)

Bandar Stuttgart di Jerman adalah antara penanda aras yang boleh dipertimbangkan sebagai model pelancongan industri yang boleh dilaksanakan di kawasan *Malaysian Vision Valley* (MVV 2.0). Bandar Stuttgart terkenal sebagai sebuah pusat industri automotif, bandar pameran perdagangan, kongres serta budaya di bawah satu tema iaitu “Semuanya di Bawah Satu Bumbung”. Inovasi teknologi di Stuttgart adalah seiring dengan kelestarian alam semula jadi yang merangkumi kepelbagaian sumber kepada pembangunan ekonomi justeru menjadikan Stuttgart terkenal sebagai destinasi bagi lawatan harian, rekreasi dan pelancongan. Antara tarikan utama yang boleh dilihat sebagai pusat pergerakan pelancongan industri ialah muzium ikonik Mercedes-Benz dan Porsche.

Muzium Mercedes-Benz mengaitkan sejarah dalam konteks evolusi teknologi, sejarah sosial, rangkaian produk dan budaya. Terdapat lebih daripada 160 jenis kenderaan yang dipamerkan di dalam muzium ini termasuklah beberapa kereta tertua, kereta lumba legenda dan penyelidikan kenderaan futuristik. Fungsi muzium ini bukan sahaja mengukuhkan jenama Mercedes-Benz malah memberi pendidikan kepada pengunjung berkenaan sejarah industri automotif. Oleh itu, mempelajari model di Stuttgart ini, MVV 2.0 juga dilihat berpotensi untuk mewujudkan model yang sama seiring dengan perancangan pembangunan industri tumpuan seperti aeroangkasa dan maritim.

Strategi A2

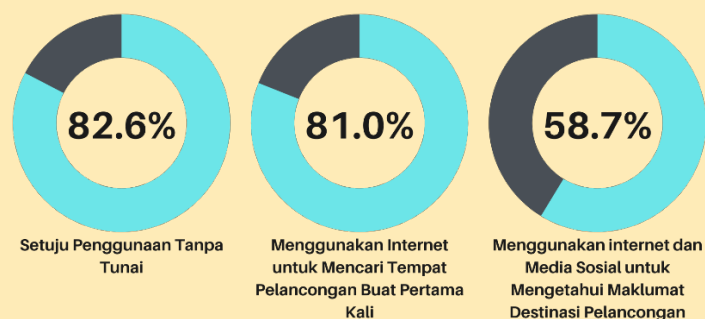
Mengoptimumkan Potensi Pelancongan Melalui Adaptasi Digital

Selaras dengan perkembangan teknologi maklumat dan komunikasi (ICT), penggunaan aplikasi digital dalam pelbagai sektor ekonomi telah meningkat dan sektor pelancongan tidak terkecuali daripada mengikuti trend ini. Aktiviti seperti pencarian maklumat mengenai destinasi dan aktiviti pelancongan masa kini tertumpu secara dalam talian. Selain itu, transaksi dalam talian seperti tempahan hotel, tiket perjalanan dan tiket masuk ke destinasi pelancongan juga banyak dilakukan secara dalam talian. Pada masa yang sama, penerimaan ke atas aplikasi pendigitalan berkaitan sektor pelancongan di Negeri Sembilan juga tinggi seperti ditunjukkan dalam *Kotak Artikel 7.3*. Sehubungan itu, aktiviti pemasaran, promosi produk dan kempen pelancongan lebih mudah, murah dan efektif menggunakan aplikasi digital.

Kotak Artikel 7.3

Penerimaan ke atas Aplikasi Pendigitalan Berkaitan Pelancongan

Hasil tinjauan berskala kecil di bawah Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati 81% pelancong menggunakan carian Internet untuk mendapatkan maklumat tentang tempat pelancongan yang dilawati buat pertama kali. Tinjauan juga mendapati 58.7% pelancong telah menggunakan carian di Internet dan media sosial untuk mengetahui lebih lanjut berkenaan dengan destinasi pelancongan di Negeri Sembilan. Pada masa yang sama, 82.6% pelancong bersetuju dengan pembayaran tanpa tunai di premis perniagaan. Keseluruhannya, tinjauan ini mengesahkan kepentingan adaptasi pendigitalan pelancongan bagi menjadi pemangkin kepada kehadiran pelancong di Negeri Sembilan.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pada masa yang sama, kaedah pendigitalan ini juga boleh digunakan sebagai salah satu pendekatan dalam mencerap data pelancongan negeri pada masa hadapan sejajar dengan amalan negara maju. Kaedah cerapan data masa nyata di pintu masuk kawasan pelancongan seperti kod QR dan kiosk dapat memberikan data yang lebih tepat dan cepat mengenai profil dan trend kehadiran pelancong. Data ini dapat digunakan dalam merangka polisi yang responsif kepada perubahan pasaran. Selain itu, sokongan Kerajaan Negeri dalam mengadakan pusat sehati maklumat pelancongan secara dalam talian juga penting dalam mempromosikan produk pelancongan negeri dan memudahkan carian maklumat dengan menyediakan satu platform khas yang boleh diguna pakai oleh pelbagai agensi pelancongan. *Kotak Artikel 7.4* menunjukkan amalan terbaik penggunaan aplikasi digital yang telah diguna pakai di negara lain.

Kotak Artikel 7.4**Sistem Maklumat Pelawat Pelancongan Digital (Jurni) di Afrika Selatan**

Jurni merupakan sebuah platform dalam talian yang bertindak sebagai alat tempahan dan aplikasi perniagaan bagi membantu agensi pelancongan dan PMKS di negara Afrika Selatan mengatasi kekangan maklumat dan pengetahuan pelancongan dalam pasaran global. Sistem ini juga bertindak sebagai hab data pusat yang memberikan maklumat berkaitan pelancongan dan membolehkan pembuatan keputusan merentas rantai nilai sektor pelancongan dilakukan. Selain itu, sistem ini juga membantu pelancong melalui penyediaan maklumat bersesuaian dengan lokasi pelancongan mereka yang berdasarkan maklumat geo-lokal, analitik data dan kecerdasan buatan.

Sistem ini diwujudkan dengan kerjasama yang diterajui sektor awam bersama sektor swasta dalam usaha untuk mentransformasi sektor pelancongan di Afrika Selatan. Dengan matlamat utama untuk mengumpul dan mempamerkan data perjalanan dan pelancongan, Jurni menyasarkan untuk menyokong pembuatan keputusan yang lebih baik dan strategik dengan menyediakan platform data digital berpusat yang lebih telus dan penyelesaian digital bersepadu seperti:

- Hab data bersepadu dan komprehensif yang akan menyampaikan data yang lebih telus dan boleh digunakan di peringkat tempatan dan serantau.
- Mekanisme tempahan yang bertujuan untuk mempromosikan keseluruhan sektor pelancongan.
- Portal pelawat bermaklumat yang membolehkan pelancong mencari produk dan perkhidmatan pelancongan.

Aplikasi dan sistem Jurni ini bertujuan untuk menyediakan integrasi sektor pelancongan yang lebih baik antara platform pelancongan, hab data bersepadu, alat tempahan pelancongan, pendedahan produk dan perkhidmatan, pengalaman pelancong dan pelancongan Afrika Selatan, serta berfungsi sebagai direktori pelancongan.

Sumber: OECD (2020)

Bidang Fokus B

Pengukuhan Potensi Produk Pelancongan

Bagi memastikan sektor pelancongan Negeri Sembilan lebih berdaya saing dan memenuhi permintaan pasaran semasa, tumpuan akan diberikan untuk mengukuhkan potensi produk pelancongan. Sehubungan itu, strategi memperkukuh sumbangan produk pelancongan sedia ada dan penetapan sasaran segmen pelancongan akan dilaksanakan berdasarkan kelebihan berbanding sektor pelancongan yang terdapat di Negeri Sembilan seperti pelancongan pantai, ekopelancongan, pelancongan adat.

Strategi B1

Memperkukuh Sumbangan Produk Pelancongan Sedia Ada

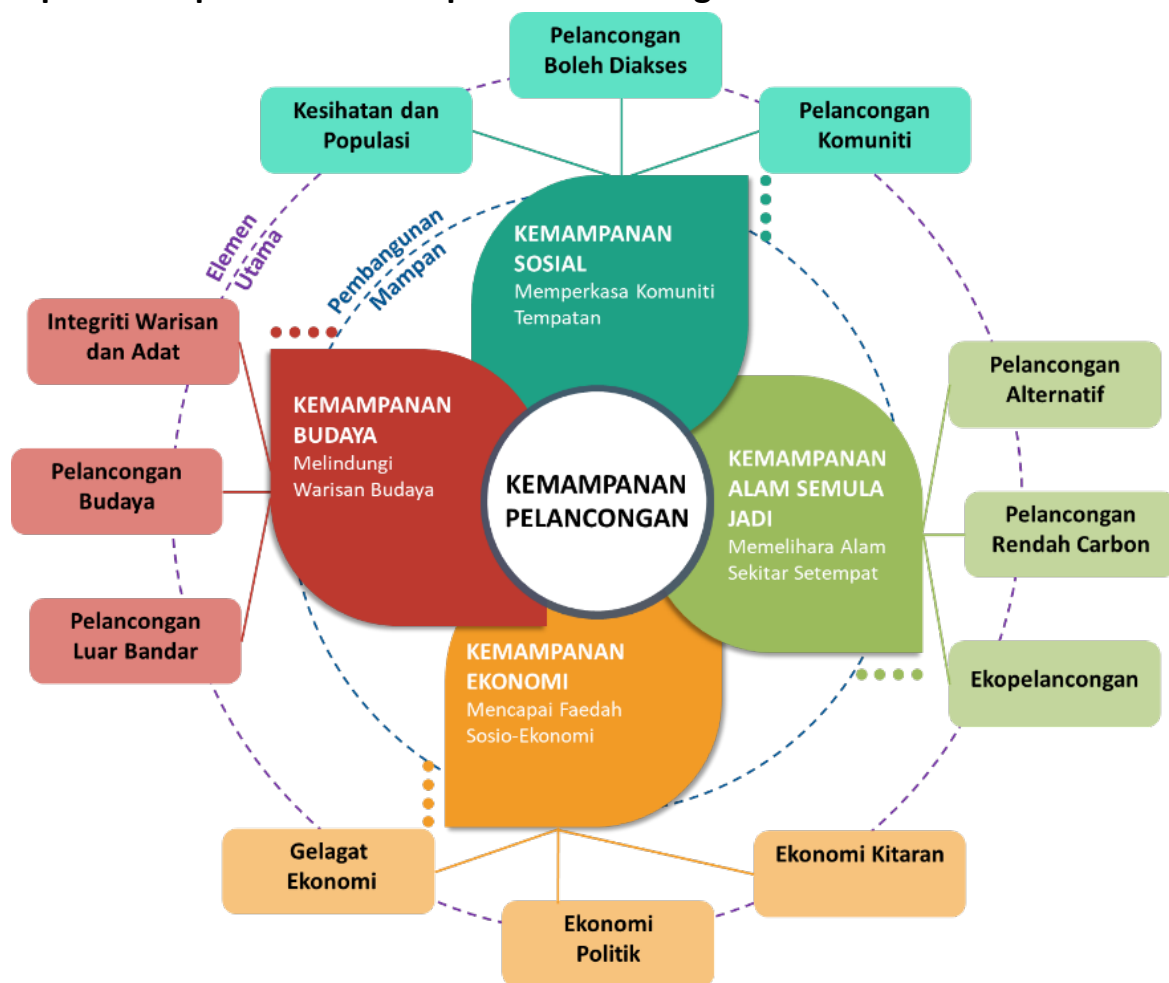
Memperkukuh produk pelancongan sedia ada melalui kepelbagaian aktiviti perniagaan berkaitan pelancongan dapat menyumbang kepada peningkatan jumlah terimaan. Tinjauan berskala kecil di bawah Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati pelawat domestik bersetuju jika produk pelancongan pantai diperkukuh lagi dengan menyediakan fasiliti membeli-belah dan penawaran produk buatan tempatan terutamanya Perusahaan Mikro, Kecil dan Sederhana (PMKS). Dapatan kajian ini diperkukuh dengan hasil cerapan Survei Pelancongan Domestik Negeri Sembilan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia yang menunjukkan 37.4% daripada perjalanan

pelancongan domestik pada tahun 2019 bertujuan untuk membeli-belah. Selain itu, penyediaan fasiliti Mesyuarat, Insentif, Persidangan dan Pameran (MICE) bertaraf antarabangsa yang berkonsepkan pantai juga mampu menarik kehadiran pelancong antarabangsa.

Selain itu, konsep kemampanan ekologi, ekonomi dan ekuiti juga perlu diterapkan dalam meningkatkan sumbangan produk pelancongan. Produk pelancongan sedia ada perlu beralih kepada matlamat pelbagai dimensi dengan mengintegrasikan produk pelancongan lain dalam mencapai objektif pertumbuhan ekonomi yang holistik. Terdapat empat konsep pelancongan yang mampan iaitu pelancongan berasaskan sosial, budaya, ekonomi dan alam semula jadi yang merangkumi pelbagai - produk pelancongan seperti dalam *Paparan 7-7*.

Paparan 7-7

Empat Konsep dalam Kemampanan Pelancongan

Sumber: Pan (2018)

Kebanyakan segmen pelancongan berasaskan alam semula jadi seperti ekopelancongan dan pantai boleh diintegrasikan bersama pelancongan berasaskan budaya dan ekonomi bagi mempromosikan makanan, barangan, budaya, pendidikan dan peranan komuniti setempat. Pengintegrasian segmen pelancongan ini dapat menyediakan lebih banyak peluang pekerjaan terutama pekerjaan hijau atau *green jobs* dan penajaan pendapatan kepada penduduk setempat seperti perincian dalam *Kotak Artikel 7.4*.

Kotak Artikel 7.5**Potensi Penciptaan Pekerjaan Hijau**

Pekerjaan hijau boleh ditakrifkan sebagai jawatan dalam sektor ekonomi yang wujud bertujuan untuk memelihara, memulih dan mempromosi kelestarian alam sekitar. Seiring dengan Matlamat Pembangunan Mampan (SDG), usaha untuk meningkatkan lagi pemeliharaan dan pemuliharaan biodiversiti alam semula jadi dilihat mempunyai potensi besar dalam mewujudkan lagi peluang pekerjaan baharu terutamanya pekerjaan hijau. Potensi ini juga secara tak langsung dapat membangunkan ekonomi komuniti yang berada di kawasan tersebut. Muka bumi Negeri Sembilan yang mempunyai kawasan hutan simpan meliputi 23% daripada keseluruhan kawasan negeri, pelbagai kawasan geotapak serta keunikan flora dan fauna liar yang dapat mengukuhkan potensi penciptaan pekerjaan hijau.

Pekerjaan hijau seperti *Geoguide*, pemandu pelancong alam semula jadi (*Nature Guide*) dan malim gunung mampu meningkatkan lagi pertumbuhan ekonomi negeri di samping memastikan ekosistem alam semula jadi negeri terpelihara. Hal ini kerana, dengan wujudnya pekerjaan hijau ini, aktiviti berkaitan pendidikan dan ekopelancongan mampu menjana pendapatan di samping meningkatkan lagi pengetahuan serta kesedaran dalam kepentingan penjagaan kepelbagaian khazanah semula jadi negeri. Oleh itu, penciptaan pekerjaan hijau ini bukan sahaja mampu memberi manfaat kepada pemeliharaan ekosistem alam semula jadi, malahan juga turut menyokong pertumbuhan ekonomi negeri yang mensejahterakan rakyat.

Strategi B2**Penetapan Sasaran Segmen Pelancongan**

Pelancongan pantai masih menjadi produk pelancongan utama di Negeri Sembilan dengan potensi penambahbaikan bagi memaksimumkan impak kepada ekonomi negeri. Walau bagaimanapun, produk pelancongan berasaskan rimba iaitu ekopelancongan; dan pelancongan adat dan warisan yang ada di Negeri Sembilan juga dilihat mempunyai potensi untuk dibangunkan bagi memperkukuh sektor pelancongan di Negeri Sembilan. Oleh itu, strategi penumpuan produk pelancongan 60:30:10 iaitu pelancongan pantai (60%); ekopelancongan (30%); dan pelancongan adat dan warisan (10%), boleh dijadikan pertimbangan dalam pembangunan dan perancangan produk pelancongan di Negeri Sembilan. Kotak Artikel 7.6 menyenarai produk pelancongan pantai, ekopelancongan dan pelancongan adat dan warisan yang berpotensi dibangunkan. Sebahagian produk pelancongan tersebut adalah produk sedia ada yang memerlukan penambahbaikan dan sebahagian lagi produk pelancongan baharu.

Kotak Artikel 7.6**Sasaran Segmen Pelancongan Pantai, Ekopelancongan, Adat dan Warisan**

Bagi mencapai sasaran tumpuan pelancongan 60:30:10, segmen pelancongan perlu dibangunkan dan diintegrasikan bersama dengan produk pelancongan yang lain seperti makanan dan minuman, pertanian dan industri. Pembangunan ini dapat menyokong sumbangan segmen pelancongan yang ditetapkan kerana mempunyai hubung kait yang tinggi dalam ekonomi dan justeru dapat membantu membangunkan sektor-sektor yang lain. Paparan di bawah menunjukkan pelbagai produk pelancongan sedia ada dan baharu yang boleh diberi penumpuan bagi mencapai sasaran tersebut.

Sasaran segmen pelancongan di Negeri Sembilan

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Rangkaian produk pelancongan di Negeri Sembilan

Bagi menjadikan produk pelancongan lebih menarik, pengenalan pakej pelancongan yang baharu boleh diperkenalkan sama ada penumpuan secara bersegi atau integrasi bersama segmen pelancongan lain. Contohnya, produk dalam segmen ekopelancongan boleh dijadikan pakej yang menggabungkan aktiviti mengunjungi Taman Eko-Rimba, penerokaan geotapak dan sukan ekstrem. Selain itu, produk pelancongan merentasi segmen juga boleh dijadikan sebagai pakej pelancongan baharu seperti ekopelancongan dan pelancongan adat yang menggabungkan aktiviti arkeologi dan sejarah asal sesuatu kawasan. Paparan di bawah menunjukkan contoh produk pelancongan yang merentas segmen.

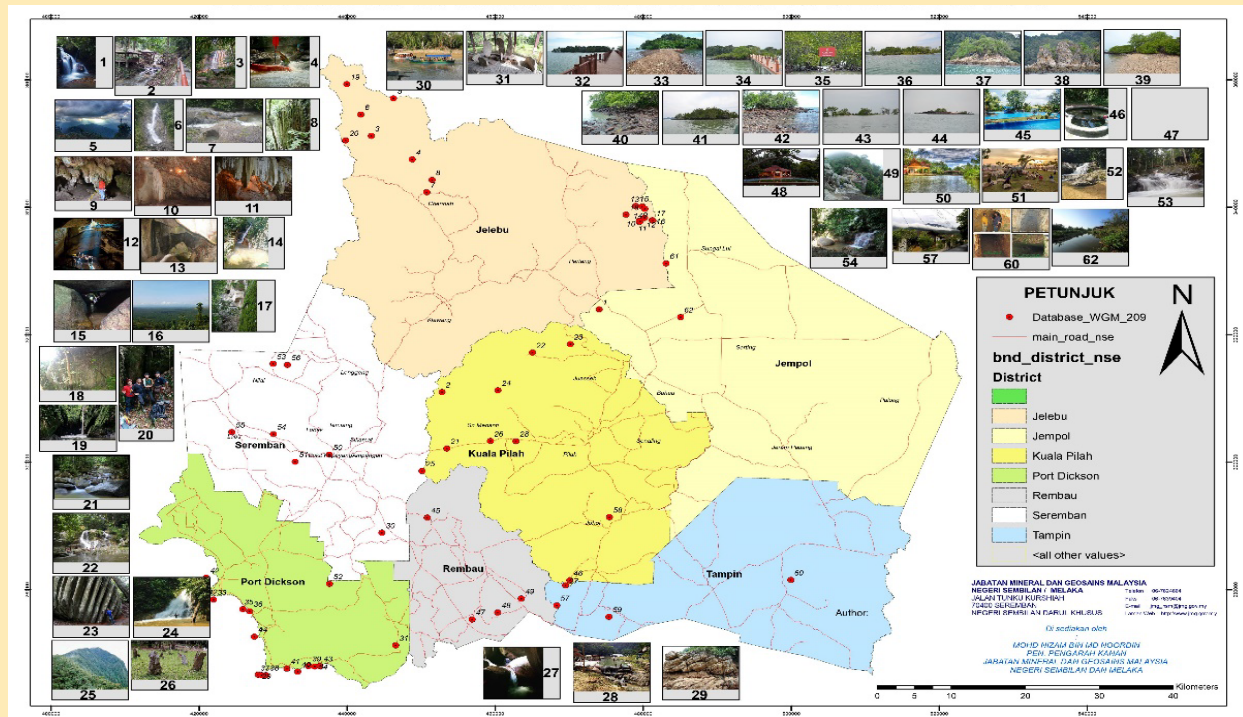
Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Maklumat mengenai destinasi tumpuan pelancong mengikut negeri dapat memberikan petunjuk mengenai potensi produk pelancongan berasaskan ekopelancongan dan pelancongan adat dan warisan. Negeri Sembilan mempunyai produk ekopelancongan baharu yang berpotensi serta bernilai tinggi dan boleh diperkenalkan seperti aktiviti di Taman Negeri Kenaboi, *Angsi Forest* dan Pasoh. Selain daripada jarak yang tidak jauh dari Kuala Lumpur, kawasan tersebut sesuai diperkenalkan kerana menyediakan pelbagai tarikan menarik seperti air terjun, aktiviti rentas hutan, pendakian gunung, jelajah gua, mencerap burung dan lawatan budaya seperti tarian sewang, istiadat perkahwinan dan lain-lain di perkampungan Orang Asli. Kawasan taman negeri ini juga dilengkapi dengan kemudahan asas yang dikawal selia oleh Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan. Tambahan pula, keunikan geotapak yang berada di Negeri Sembilan juga boleh dijadikan sebagai salah satu tarikan baharu dengan mewujudkan aktiviti seperti *Geotrail* yang akan membawa pelancong ke beberapa kawasan geotapak yang menarik di dalam negeri. Aktiviti ini dapat diwujudkan dengan kerjasama agensi berkaitan bagi mengenal pasti kawasan geotapak yang berpotensi tinggi yang mampu menarik minat pelancong. Pelancongan adat dan warisan juga perlu diketengahkan sebagai produk baharu atas faktor keunikan Adat Perpatih yang hanya diamalkan di Negeri Sembilan. Kelebihan berbanding ekopelancongan serta adat dan warisan ditunjukkan dalam *Kotak Artikel 7.7*.

Kotak Artikel 7.7
Kelebihan Berbanding Ekopelancongan dan Pelancongan Adat dan Warisan

Negeri Sembilan mempunyai pelbagai kawasan tarikan yang menyokong produk ekopelancongan dan pelancongan adat dan warisan. Contohnya, kawasan hutan simpan dianggarkan sekitar 23% daripada keseluruhan permukaan bumi Negeri Sembilan dan 40% daripadanya merupakan hutan perlindungan. Kedudukan Negeri Sembilan yang strategik juga berpotensi untuk meningkatkan tumpuan dalam pembangunan ekopelancongan seperti di Banjaran Titiwangsa, *Virgin Park* dan Warisan Geologi.

Negeri Sembilan pada masa ini mempunyai pelbagai jenis hutan simpan termasuk lapan Hutan Simpanan Hutan Dara (VJR), 11 Taman Eko-Rimba, *PD Forest* dan Taman Negeri Kenaboi yang telah diwartakan. Terdapat juga beberapa buah kawasan tapak eko (*Virgin Park*) yang masih dalam perancangan untuk diwartakan terutama di Jelevu kerana mempunyai banyak *Virgin Site* seperti Jeram Enggang dan Jeram Tiga Lapis. Penumpuan ekopelancongan juga perlu ditumpukan kepada warisan geologi yang berkaitan ekologi kerana di Negeri Sembilan terdapat 62 tapak geologi yang berpotensi dan unik untuk dibangunkan seperti pada paparan di bawah dan maklumat tapak geologi tersebut boleh dilihat dalam *Lampiran 7-2*.

Peta Indeks Warisan Geologi Negeri Sembilan

Sumber: Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka (2021)

Pembangunan biodiversiti perlu ditumpukan di kawasan Jelevu dalam menjadikan Jelevu sebagai daerah mampan biodiversiti. Geotapak di kawasan tersebut berpotensi untuk dijadikan sebagai tarikan dan tumpuan produk ekopelancongan baharu. Antara inisiatif yang boleh dilakukan adalah menggabungkan pelbagai kawasan geotapak yang berpotensi di Jelevu dan dijadikan sebagai kawasan *Geopark* Negeri Sembilan. Tambahan pula, pakej pelancongan seperti Jejak Warisan Alam (*Trails of Natural Heritage*) yang merangkumi biologi, geologi dan arkeologi boleh diwujudkan kerana berpotensi meningkatkan tarikan pelancong kepada keunikan ekosistem yang berada di Negeri Sembilan.

Selain itu, potensi pelancongan juga boleh ditumpukan kepada pelancongan adat dan warisan kerana Negeri Sembilan merupakan negeri beradat yang mempunyai keunikan tersendiri iaitu adat perpatih. Terdapat juga pelancongan lain yang berpotensi untuk dijadikan sebagai tarikan produk pelancongan baharu seperti *Gastronomic Tourism* termasuk Pesta Buah seperti *Durian Ecolodge*, *High End Theme Park* berkonsepkan *Home-based Grown* seperti Upin Ipin, Boboiboy dan Ejen Ali, *Dark Tourism* berkonsepkan imaginasi sejarah sesuatu kawasan dan *Wellness Tourism* dalam mendapatkan rawatan perubatan yang selamat dan berpatutan.

Sokongan Institusi

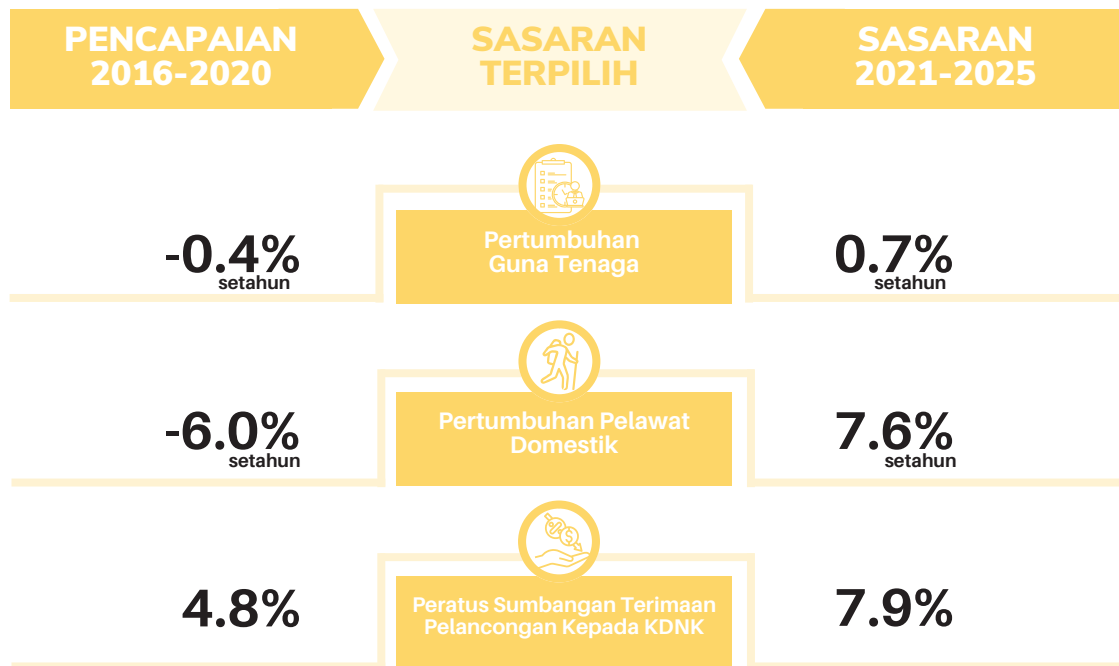
Sokongan institusi daripada pelbagai agensi yang terlibat secara langsung dalam sektor pelancongan penting untuk mengoptimumkan potensi sektor ini. Penglibatan dan koordinasi daripada Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya Malaysia (MOTAC), Lembaga Penggalakan Pelancongan Malaysia, Jabatan Warisan Negara (JWN), Jabatan Kebudayaan dan Kesenian Negara (JKKN), Lembaga Pelancongan Negeri Sembilan (LPNS), Jabatan Perhutanan Negeri Sembilan (JPNS), Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA), Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka (JMGNSM), Lembaga Muzium Negeri Sembilan (LMNS), Pihak Berkuasa Tempatan (PBT), Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM), Kementerian Pengajian Tinggi (KPT), pertubuhan masyarakat sivil dan pemain industri terutamanya dalam usaha meningkatkan kehadiran dan terimaan pelancongan dijangka mampu melonjakkan prestasi sektor pelancongan Negeri Sembilan. Contohnya, usaha dalam meningkatkan galakan pelancongan terutamanya pelancongan yang berteraskan adat dan budaya memerlukan kerjasama dan penyertaan daripada KPM dan KPT. Selain memainkan peranan dalam pembelajaran kepelbagaian adat dan budaya di Malaysia, pembabitan KPM dan KPT dapat membantu mempromosi produk pelancongan. Selain itu, kerjasama daripada JPNS pula dapat memperkukuh segmen ekopelancongan dan mewujudkan daya tarikan pelancongan yang baru.

Kesimpulan

Sepanjang tempoh 2016 hingga 2019, sektor pelancongan Negeri Sembilan telah menunjukkan pencapaian yang baik dalam pelbagai aspek seperti jumlah ketibaan pelancong, jumlah pelawat domestik serta terimaan dan perbelanjaan pelawat domestik. Walau bagaimanapun, pada tahun 2020, kemajuan dan prestasi yang baik ini terjejas apabila negara dilanda krisis pandemik COVID-19. Pada masa yang sama, sektor pelancongan menghadapi cabaran dalam mengoptimumkan potensi sektor terutamanya dalam merangsang pertumbuhan pelawat domestik, meningkatkan jumlah dan purata terimaan pelancong, memaksimumkan potensi produk pelancongan serta mencerap data masa nyata bagi menjadikan sektor pelancongan yang lebih responsif kepada perubahan pasaran.

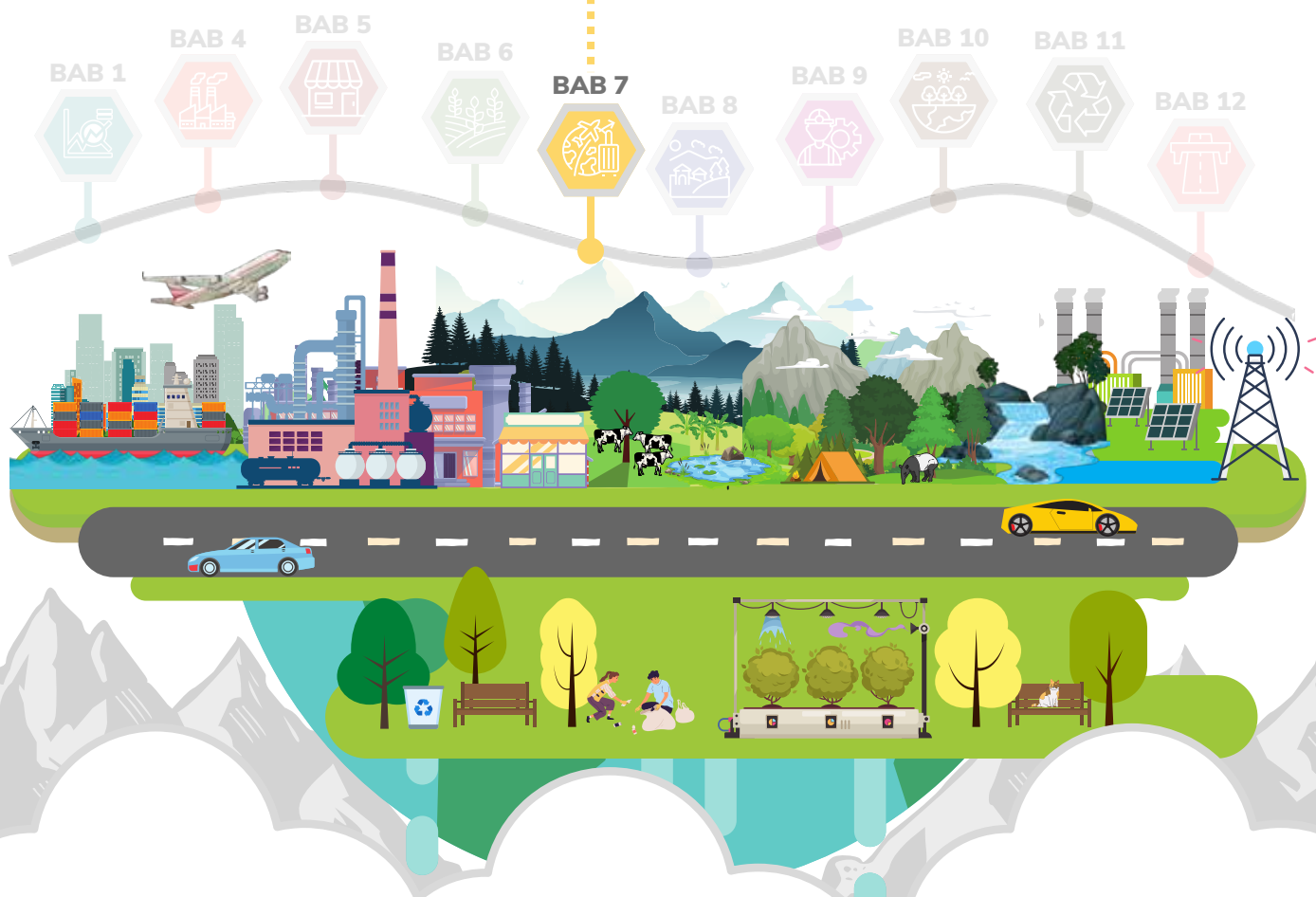
Sehubungan itu, RPNS, 2021-2025 ini akan memberikan fokus untuk mengoptimumkan potensi sektor pelancongan dengan memanfaatkan limpahan ekonomi dan teknologi digital serta mengukuhkan potensi produk pelancongan. Strategi-strategi yang digariskan di bawah bidang fokus berkenaan dijangka dapat dilaksanakan lebih mudah kerana tidak melibatkan pelaburan dan perbelanjaan besar ke atas penyediaan infrastruktur asas lokasi pelancongan berkenaan. Pemerkasaan hubung kait sektor pelancongan dan sektor-sektor lain serta adaptasi digital perlu diberi fokus khusus dalam tempoh rancangan.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Nota:
Pencapaian 2020 tidak menggambarkan prestasi sebenar sektor pelancongan akibat impak pandemik Covid-19. Pengiraan pertumbuhan guna tenaga, pertumbuhan pelawat domestik, peratus sumbangan terimaan kepada KDNK bagi tempoh 2016-2019 adalah sebanyak 0.1%, 9.5% dan 10.6%.

Mengoptimumkan Potensi Pelancongan

Nota Hujung

¹ Berdasarkan Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a), pelawat domestik dalam konteks sektor pelancongan Negeri Sembilan ditakrifkan sebagai pemastautin atau mereka yang tinggal di Malaysia sekurang-kurangnya setahun termasuk ekspatriat dan bukan warganegara, yang membuat perjalanan di luar persekitaran biasanya, kurang daripada setahun untuk tujuan perniagaan, riadah atau peribadi selain daripada diambil bekerja oleh entiti pemastautin di tempat yang dilawati.

Mengikut Klasifikasi standard, pelawat domestik terdiri daripada dua kategori iaitu:

- a) *Pelancong* merujuk kepada mereka yang melancong di Negeri Sembilan sekurang-kurangnya satu malam; dan
- b) *Pelawat Harian* merujuk kepada mereka yang melancong di Negeri Sembilan kurang daripada 24 jam.

² Jumlah guna tenaga sektor pelancongan yang dilaporkan dalam dokumen ini adalah anggaran kasar yang dibuat dengan mengambil kira guna tenaga sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan. Ketiadaan data pelancongan terperinci menyukarkan untuk penganggaran sebenar guna tenaga berkaitan pelancongan dibuat ke atas sektor perdagangan borong & runcit, makanan & minuman dan penginapan serta sektor lain seperti perkhidmatan perniagaan dan pendidikan.

Glosari

COVID-19	Penyakit Coronavirus 2019
ICT	Teknologi Maklumat dan Komunikasi
JMGNSM	Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka
JPNS	Jabatan Perhutanan Negeri Sembilan
KDNK	Keluaran Dalam Negeri Kasar
KPM	Kementerian Pendidikan Malaysia
KPT	Kementerian Pengajian Tinggi
LMNS	Lembaga Muzium Negeri Sembilan
LPNS	Lembaga Pelancongan Negeri Sembilan
MICE	Mesyuarat, insentif, persidangan dan pameran
MOTAC	Kementerian Pelancongan, Seni dan Budaya
MVV 2.0	<i>Malaysia Vision Valley 2.0</i>
RPNS	Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan
SDG	Matlamat Pembangunan Mampan
UNWTO	<i>United Nation World Tourism Organization</i>
VJR	Hutan Simpanan Hutan Dara

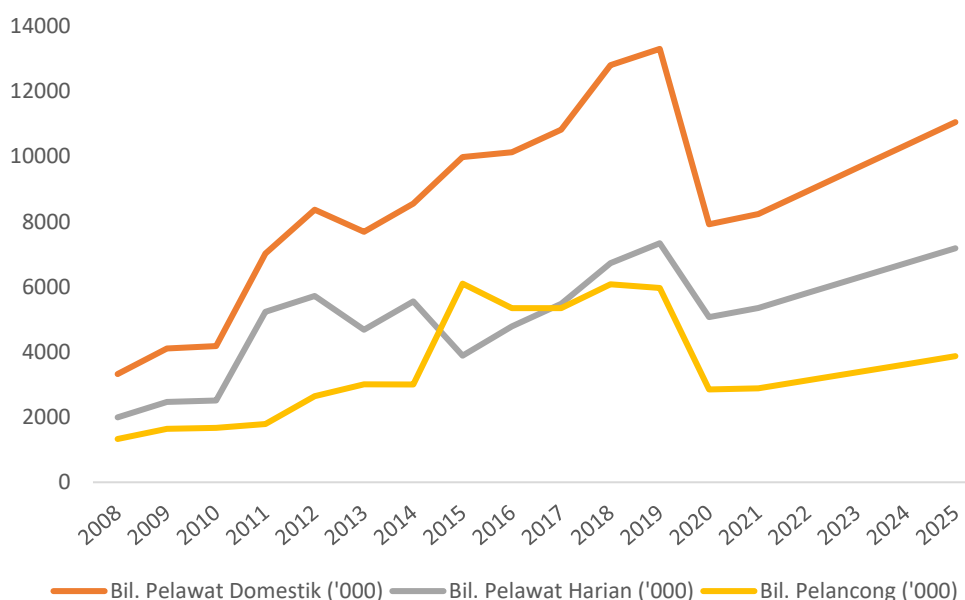
Sumber Rujukan

1. Budiasa, I. W., & Ambarawati, I. G. A. A. (2014). *Community Based Agro-Tourism As An Innovative Integrated Farming System Development Model Towards Sustainable Agriculture and Tourism in Bali*. *Journal of the International Society for Southeast Asian Agricultural Sciences*. Indonesia.
2. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021a). *Domestic Tourism Survey Negeri Sembilan, 2020*. Putrajaya.
3. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021b). *Domestic Tourism Survey Malaysia, 2020*. Putrajaya.
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c). *Laporan Survei Tenaga Buruh, 2020*. Putrajaya.
5. Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka (2021). *Data dan Peta Indeks Geowarisan Negeri Sembilan*. Data yang tidak diterbitkan.
6. Lan Chen (2020). *Study on the Development Mechanism and Current Situation of Industrial Tourism*. 2020 3rd International Conference on Financial Management, Education and Social Science. Guangzhou.
7. OECD (2020). *OECD Tourism Trends and Policies 2020*. OECD Publishing. Paris.
8. Pan, S. Y., Gao, M., Kim, H., Shah, K. J., Pei, S. L., & Chiang, P. C. (2018). *Advances and Challenges in Sustainable Tourism Toward A Green Economy*. *Science of The Total Environment*. Volume 635. Taiwan.
9. PLANMalaysia Negeri Sembilan (2019). *Rancangan Struktur Negeri Sembilan 2045*. Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Negeri Sembilan. Negeri Sembilan.

Lampiran 7-1

UNJURAN SEKTOR PELANCONGAN

Paparan A-1 menunjukkan unjuran kehadiran pelawat domestik ke Negeri Sembilan untuk tempoh 2021 sehingga 2025. Berdasarkan unjuran ini, kehadiran pelawat domestik dijangka bertumbuh pada kadar 6.1% setahun, meningkat daripada 8,234 ribu orang pada 2021 kepada 11,054 ribu orang pada 2025. Pelawat harian dan pelancong dijangka bertumbuh pada kadar yang sama iaitu sebanyak 6.1% setahun bagi tempoh tahun 2021 sehingga tahun 2025. Unjuran ini adalah bersandar kepada pertumbuhan *baseline* atau *business-as-usual* iaitu situasi tanpa intervensi khusus ke atas sektor pelancongan. Kedudukan dan sumbangan sektor pelancongan dijangka lebih baik apabila intervensi dasar seperti yang dicadangkan dalam RPNS ini dilaksanakan.

*Paparan A-1***Kehadiran pelawat domestik, pelawat harian dan pelancong di Negeri Sembilan, 2008-2025**

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021) dan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Berdasarkan unjuran kehadiran pelawat domestik seperti ditunjukkan dalam *Paparan A-1*, anggaran terimaan perbelanjaan dalam Negeri Sembilan dan peratus sumbangan kepada KDNK diberikan dalam *Paparan A-2*.

Paparan A-2
Unjuran terimaan perbelanjaan dan peratus sumbangan kepada KDNK, 2021-2025

Komponen	2021	2022	2023	2024	2025
Kehadiran pelawat domestik ('000 orang)	8,234	8,939	9,644	10,349	11,054
Unjuran terimaan perbelanjaan (RM '000)	3,334,227	3,619,706	3,905,184	4,190,663	4,476,141
Peratus sumbangan kepada KDNK (%)	7.0	7.2	7.5	7.7	7.9

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Jumlah terimaan perbelanjaan dijangka meningkat sebanyak 6.1% setahun daripada RM3,334.2 juta pada 2021 kepada RM4,476.1 juta pada tahun 2025. Peratus sumbangan kepada KDNK negeri turut bertambah daripada 7.0% kepada 7.9%. Pertambahan peratusan ini dilihat agak perlahan akibat daripada pertumbuhan sektor lain yang dijangka mencatat pertumbuhan sumbangan yang lebih besar.

Paparan A-3 berikut pula memperincikan potensi penjanaan guna tenaga mengikut tahap kemahiran—berkemahiran tinggi, separa mahir dan berkemahiran rendah. Dapatan menunjukkan sektor pelancongan dijangka menjana pertumbuhan guna tenaga sebanyak 0.59% setahun dalam tempoh tahun 2021 sehingga tahun 2025. Sebahagian besar keperluan penggunaan guna tenaga sektor pelancongan adalah terdiri daripada mereka yang separa mahir dengan peratusan sumbangan sebanyak 79% pada tahun 2025.

Paparan A-3
Unjuran keperluan guna tenaga oleh sektor pelancongan, 2021-2025

Guna tenaga (orang)	2021	2022	2023	2024	2025
Jumlah guna tenaga	125,286	127,147	128,406	128,970	128,994
Guna tenaga berkemahiran tinggi	18,364	18,636	18,821	18,904	18,907
Guna tenaga separa mahir	99,120	100,593	101,589	102,035	102,054
Guna tenaga berkemahiran rendah	7,802	7,918	7,996	8,031	8,033

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Jumlah guna tenaga sektor pelancongan yang dianggarkan dalam *Paparan A-3* adalah berdasarkan keperluan guna tenaga subsektor perdagangan borong & runcit, penginapan dan perkhidmatan makanan dan minuman. Ketersediaan data mengehadkan perincian subsektor pelancongan yang lebih terperinci.

Lampiran 7-2

SENARAI GEOWARISAN NEGERI SEMBILAN

Bil	Nama Geotapak	Usia Geotapak
1	Taman Eko-Rimba Ulu Serting	Trias
2	Hutan Simpan Jeram Toi	Trias
3	Taman Alam Negeri (Hutan Simpan Kenaboi)	Ordovisi hingga Silur
4	Sungai Kenaboi "White Water Rafting"	Trias
5	Gunung Besar Hantu	Trias
6	Air Terjun Lata Kijang	Ordovisi hingga Silur
7	Jeram Gading	Trias
8	Monumen Gempa Bumi HSK	Ordovisi hingga Silur
9	Gua Pelangi	Trias
10	Gua Kelawar	Trias
11	Gua Tirai	Trias
12	Gua Waris	Trias
13	Gua Telaga	Trias
14	Air Terjun Lakai	Trias
15	Gua Batu Tadah	Trias
16	Bukit Batu Dinding Sun Set	Trias
17	Gua Batu Putih	Trias
18	Batu Kapal	Trias
19	Lembah Jemaloi	Trias
20	Gua Harimau	Trias
21	Taman Eko-Rimba Ulu Bendul	Trias
22	Taman Eko-Rimba Jeram Tengkek	Trias
23	Bukit Baginda	Trias
24	Jeram Janggut Waterfall	Trias
25	Gunung Angsi	Trias
26	Tapak Megalitik Terachi	Trias
27	Gua Batu Maloi	Trias
28	Ulu Bendul Hot Spring	Trias
29	Tanjung Tuan	Trias
30	Sungai Linggi River Safari	Kuarternari
31	Batu Megalitik, Pengkalan Kempas	Ordovisi hingga Silur
32	Pulau Burung	Ordovisi hingga Silur

Bil	Nama Geotapak	Usia Geotapak
33	Pulau Arang	Ordovisi hingga Silur
34	Pulau Assam	Ordovisi hingga Silur
35	Pulau Bagan Pinang	Ordovisi hingga Silur
36	Pulau Bunian	Ordovisi hingga Silur
37	Pulau Intan	Ordovisi hingga Silur
38	Pulau Masjid	Ordovisi hingga Silur
39	Pulau Mengkudu	Ordovisi hingga Silur
40	Pulau Payong	Ordovisi hingga Silur
41	Pulau Pelandok	Ordovisi hingga Silur
42	Pulau Singgah	Ordovisi hingga Silur
43	Pulau Tikus	Ordovisi hingga Silur
44	Pulau Terumbu	Ordovisi hingga Silur
45	Wet World Resort Pedas Hot Spring	Trias
46	Chengkau Hot Spring (Kg.Lada)	Trias
47	Sungai Timun Fireflies	Kuarternari
48	Taman Suka Bumi	Trias
49	Gunung Datuk	Trias
50	Taman Tasik Seremban	Ordovisi hingga Silur
51	S2 Seremban Hill Park	Trias
52	Jeram Kedah	Ordovisi hingga Silur
53	Hutan Rekreasi Lenggeng	Trias
54	Jeram Tebrau	Trias
55	Labu Hot Spring	Trias
56	Ladang Kumhok Hot Spring	Trias
57	Gunung Tampin	Trias
58	Tor Granit	Ordovisi hingga Silur
59	Tor Granit Machap Umboo	Trias
60	Gua Emas Bukit Jalor	Trias
61	Pluton Palong	Trias
62	Bo Den Edu Farm	Trias

Sumber: Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka (2021)

BAB 8

BAB 8:

LUAR BANDAR MENDASARI PERTUMBUHAN MAMPAN DAN INKLUSIF

Pendahuluan		8-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pertumbuhan Ekonomi Luar Bandar	8-5
	Peningkatan Pendapatan Rakyat di Kawasan Luar Bandar	8-6
	Jumlah Penduduk Bekerja dan Kadar Pengangguran	8-7
	Pertumbuhan Penduduk	8-8
Isu dan Cabaran	Jurang Pembangunan antara Daerah yang Melebar	8-9
	Penumpuan Sektor yang Kurang Strategik	8-10
	Jurang Ketercapaian dan Ketersambungan Infrastruktur	8-13
	Pembangunan Perniagaan yang Kurang Berdaya Saing	8-14
	Peralihan Struktur Penduduk Menua Memperlahan	8-15
	Pertumbuhan Produktiviti	
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	8-18
	Pembangunan Ekonomi Berdaya Maju	
	Bidang Fokus B	8-22
	Penambahbaikan Penyediaan Infrastruktur Luar Bandar	
	Bidang Fokus C	8-23
	Peningkatan Keupayaan Komuniti Luar Bandar	
	Bidang Fokus D	8-25
	Pengukuhan Kesejahteraan Komuniti Luar Bandar	
Sokongan Institusi		8-27
Kesimpulan		8-27

Pendahuluan

Kawasan luar bandar di Negeri Sembilan ditakrifkan sebagai kawasan yang berada di luar strata metropolitan yang merangkumi lima daerah iaitu Jelevu, Jempol, Kuala Pilah, Rembau dan Tampin. Kawasan ini meliputi 77% daripada keseluruhan keluasan Negeri Sembilan. Keseluruhannya, 62% daripada keluasan kawasan dimanfaatkan untuk guna tanah pertanian, 26% kawasan hutan dan 12% untuk kegunaan lain. Oleh itu, pembangunan luar bandar merupakan satu inisiatif penting Kerajaan Negeri bagi memastikan kawasan luar bandar terus berkembang maju, berdaya saing dan mendasari pembangunan ekonomi negeri. Inisiatif ini juga merupakan satu manifestasi dan inisiatif kepada usaha Kerajaan Negeri untuk merencana corak dan mengadaptasi perubahan sosioekonomi ke arah pembangunan saksama dan bersepadu merentasi kawasan bandar dan luar bandar.

Sepanjang tempoh lima tahun yang lalu, kawasan luar bandar secara keseluruhannya menunjukkan pertumbuhan ekonomi dan pendapatan isi rumah yang memberangsangkan dengan kadar pengangguran yang rendah dan mencapai paras guna tenaga penuh. Walau bagaimanapun, masih terdapat jurang ekonomi yang ketara antara bandar dan luar bandar dengan pertumbuhan pesat lebih dirasai di daerah tumpuan utama iaitu Seremban dan Port Dickson. Ketidakseimbangan pertumbuhan ini berlaku disebabkan oleh beberapa cabaran yang dihadapi di kawasan luar bandar. Antaranya, penumpuan pembangunan sektoral kurang strategik yang menyebabkan potensi sektor ekonomi tidak dapat dioptimumkan. Tambahan pula, jurang ketercapaian dan ketersambungan infrastruktur juga menjadi cabaran kepada sektor ekonomi luar bandar untuk berkembang maju, selain cabaran pembangunan perniagaan yang kurang berdaya saing serta peralihan struktur penduduk menua yang memberikan implikasi kepada pertumbuhan produktiviti.

Oleh yang demikian, lonjakan pembangunan kawasan luar bandar untuk menyokong pertumbuhan MVV 2.0 yang diterajui oleh produktiviti, kreativiti dan inovasi memerlukan kepada sebuah rancangan pembangunan yang komprehensif bagi mendepani jurang pembangunan semasa. Secara khususnya, dalam tempoh Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025, fokus akan tertumpu kepada pembangunan ekonomi luar bandar yang berdaya maju, menambah baik infrastruktur luar bandar serta mengukuhkan aspek inklusiviti melalui peningkatan keupayaan dan kesejahteraan komuniti luar bandar. Pelaksanaan dasar ini akan membantu melonjakkan pertumbuhan ekonomi kawasan luar bandar agar dapat menghasilkan pengagihan kekayaan yang adil dan saksama merentasi pelbagai aspek demografi serta memperkukuh daya huni.

Kotak Artikel 8.1

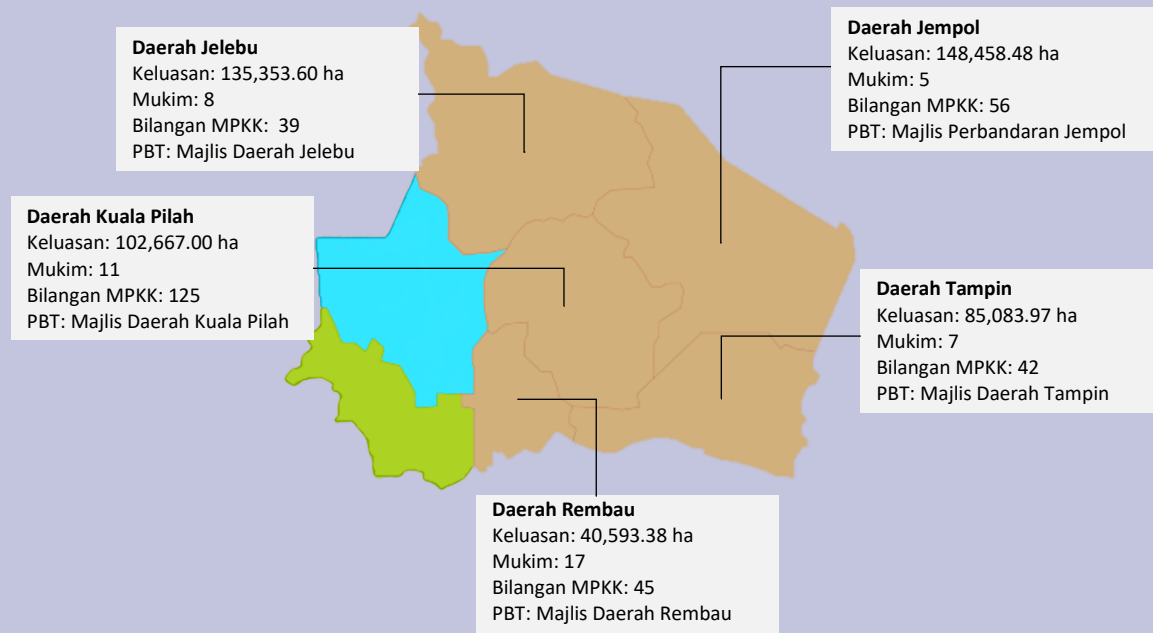
Takrifan Luar Bandar dalam dokumen RPNS 2021-2025

Dokumen RPNS 2021-2025 menekankan kepada aspek penilaian ekonomi secara makro disebabkan data ekonomi yang terhad mengikut takrifan zon bandar dan luar bandar seperti paparan di bawah. Oleh yang demikian, takrifan luar bandar dalam dokumen ini dibuat berdasarkan pembahagian spatial mengikut lima daerah di Negeri Sembilan kecuali daerah Seremban dan Port Dickson.

Takrifan bandar dan luar bandar berdasarkan Pelan Pembangunan Luar Bandar Negeri Sembilan 2019-2040

Bandar	Luar Bandar
Kawasan yang diwartakan dan kawasan tepu bina yang bersempadan dengannya dan gabungan kedua-dua kawasan ini mempunyai penduduk seramai 10,000 orang atau lebih.	Kawasan yang diwartakan dan mempunyai jumlah penduduk kurang daripada 10,000 orang serta kawasan yang tidak diwartakan adalah dikelaskan sebagai kawasan luar bandar.
Kawasan pembangunan khusus dengan penduduk sekurang-kurangnya 10,000 orang dengan 60% penduduk (berumur 15 tahun dan lebih) yang terlibat dalam aktiviti bukan pertanian.	

Lima daerah luar bandar di Negeri Sembilan

Sumber: Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan (2019a dan 2019b)

Kemajuan dan Pencapaian

Sepanjang tempoh 2016-2020, aktiviti ekonomi di kawasan luar bandar menunjukkan sumbangan yang memberangsangkan kepada penjana pertumbuhan keluaran dalam negeri kasar (KDNK), terutamanya antara tempoh sebelum krisis pandemik COVID-19. Pertumbuhan ini sebahagian besarnya didasari oleh aktiviti ekonomi yang berteraskan pertanian dan perkhidmatan. KDNK per kapita penduduk luar bandar juga menunjukkan pertumbuhan yang positif dan selari dengan perubahan pendapatan isi rumah kasar bulanan purata yang semakin meningkat. Kadar pengangguran di kawasan luar bandar pula berada pada paras yang rendah dan mampu mencapai kadar guna tenaga penuh. Secara keseluruhannya, situasi ini menunjukkan wujudnya asas momentum pertumbuhan ekonomi Negeri Sembilan yang disumbang oleh pertumbuhan ekonomi luar bandar.

Kemajuan dan pencapaian ekonomi luar bandar dibincang berdasarkan indikator terpilih mengikut daerah di Negeri Sembilan. Namun, kekangan perincian data di unit spatial yang lebih terperinci seperti mukim dan kampung menghadkan perbincangan yang lebih mendalam. Walau bagaimanapun, ketersediaan data pada peringkat daerah memadai bagi mencerminkan kedudukan ekonomi luar bandar yang didefinisikan mengikut penjelasan dalam *Kotak Artikel 8.1*.

Pertumbuhan Ekonomi Luar Bandar

Ekonomi luar bandar menunjukkan pertumbuhan tahunan purata KDNK yang memberangsangkan antara tempoh 2015-2017. Daerah Kuala Pilah menghasilkan pertumbuhan tahunan purata tertinggi sebanyak 16.1%, diikuti oleh Rembau dan Jelebu dengan masing-masing bertumbuh pada kadar 13.0% dan 3.5% setahun (*Paparan 8-1*). Daerah Jempol pula mengalami penguncupan pertumbuhan KDNK dalam tempoh yang sama. Daerah di kawasan luar bandar menyumbang sebanyak 31.7% kepada KDNK negeri manakala selebihnya didominasi oleh daerah Seremban dan Port Dickson.

Paparan 8-1

Peratusan Pertumbuhan KDNK Mengikut Daerah, 2015-2017

Daerah Negeri Sembilan	Jumlah KDNK (RM juta)		Peratus pertumbuhan tahunan purata (%)
	2015	2017	
Kawasan Bandar			
Seremban	23,012	25,200	4.6
Port Dickson	9,062	9,736	3.7
Kawasan Luar Bandar			
Jelebu	1,052	1,126	3.5
Jempol	2,611	2,476	-2.6
Kuala Pilah	1,417	1,910	16.1
Rembau	943	1,205	13.0
Tampin	2,089	2,162	1.7
Negeri Sembilan	40,186	43,815	4.4

Nota: Data KDNK di peringkat daerah hanya tersedia bagi tempoh tahun 2015 sehingga 2017.

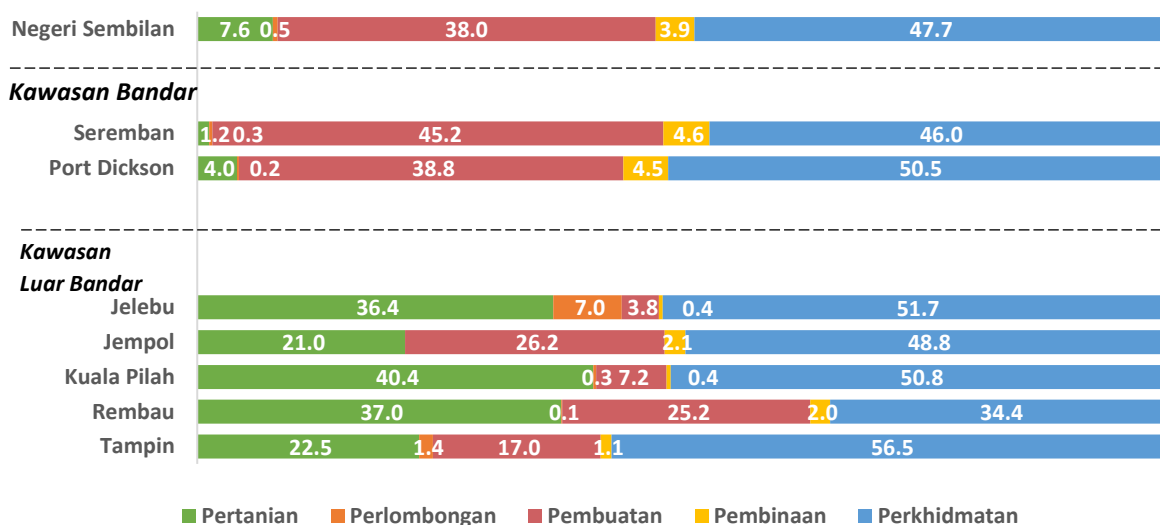
Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pada peringkat sektoral pula, sektor pertanian dan perkhidmatan merupakan dua penyumbang utama kepada pertumbuhan ekonomi kawasan luar bandar (*Paparan 8-2*). Jika dibandingkan dengan struktur ekonomi negeri secara agregat, kesemua daerah yang berada di kawasan luar bandar menunjukkan sumbangan sektor pertanian yang lebih tinggi. Bagi daerah Jelebu, Kuala Pilah dan Rembau, sektor pertanian mendominasi jumlah sumbangan KDNK dengan jumlah peratusan melebihi 35%. Sumbangan sektor perkhidmatan di kawasan luar bandar pula berada pada paras yang setara dengan peringkat negeri kecuali bagi daerah Rembau.

Selain daripada pertanian dan perkhidmatan, sektor pembuatan juga merupakan antara sektor pemacu pertumbuhan luar bandar seperti yang ditunjukkan di daerah Jempol, Rembau dan Tampin. Ketiga-tiga daerah tersebut mencatatkan julat sumbangan sektor pembuatan antara 17.0% sehingga 26.2%. Berdasarkan struktur ekonomi semasa, kawasan luar bandar dilihat mempunyai kekuatan sektoral yang tersendiri sekali gus memberikan keunikan kepada daerah terlibat. Sehubungan dengan itu, situasi ini menjelaskan kepada keperluan dasar pembangunan yang lebih berfokus agar kawasan luar bandar mampu menyokong kepada pewujudan rantaian nilai yang lebih terangkum dalam ekonomi negeri.

Paparan 8-2

Sumbangan Sektor Ekonomi kepada KDNK Mengikut Daerah (%), 2017

Nota: KDNK di peringkat daerah hanya tersedia bagi tempoh tahun 2015 sehingga 2017.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Peningkatan Pendapatan Rakyat di Kawasan Luar Bandar

Pertumbuhan ekonomi yang memberangsangkan di kawasan luar bandar turut diterjemahkan kepada peningkatan pendapatan rakyat. KDNK per kapita di kawasan luar bandar menunjukkan pertumbuhan yang positif dari tahun 2015 hingga tahun 2017 kecuali di daerah Jempol (*Paparan 8-3*). Jika dibandingkan dengan kawasan bandar, struktur KDNK per kapita adalah lebih setara antara daerah di luar bandar. Walau bagaimanapun, peningkatan KDNK per kapita di luar bandar adalah lebih perlahan berbanding kawasan bandar.

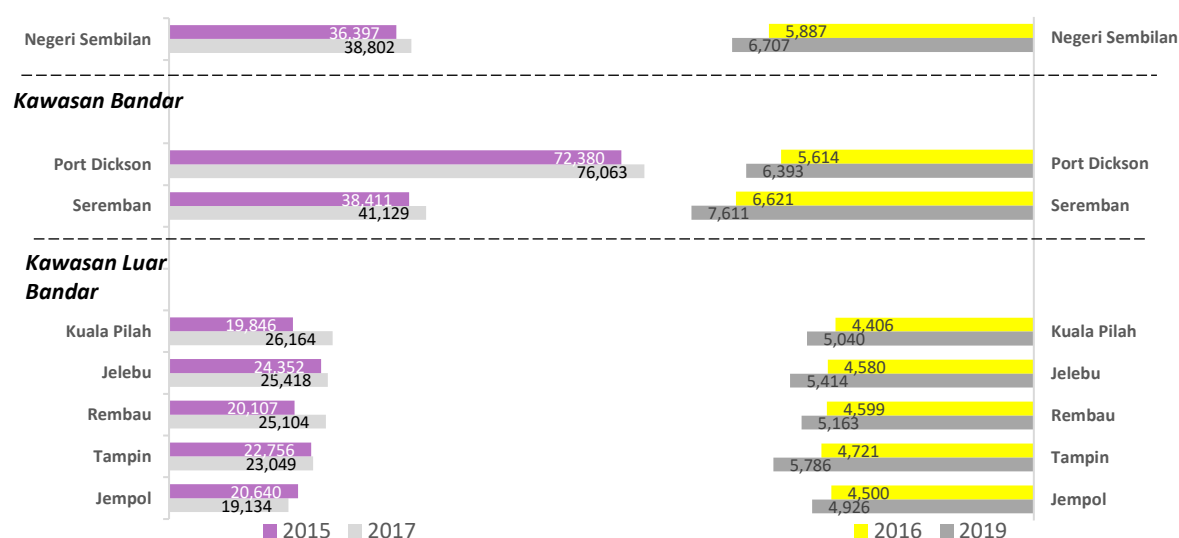
Perspektif pendapatan isi rumah pula menunjukkan terdapat peningkatan pada pendapatan isi rumah kasar bulanan purata di kawasan luar bandar dalam tempoh 2016-2019. Perubahan tertinggi pendapatan isi rumah kasar bulanan purata telah direkodkan bagi daerah Tampin, yang meningkat daripada RM4,721 kepada RM5,786, diikuti oleh daerah Jelebu, Kuala Pilah dan Rembau. Peningkatan pendapatan isi rumah luar bandar ini menunjukkan keberhasilan usaha Kerajaan Negeri dalam membantu merencanakan aktiviti ekonomi luar bandar.

Paparan 8-3

KDNK per Kapita dan Pendapatan Isi Rumah Purata Bulanan Mengikut Daerah (RM), 2015-2017 dan 2016-2019

KDNK per kapita (RM)

Pendapatan isi rumah kasar bulanan purata (RM)

Nota: KDNK di peringkat daerah hanya tersedia bagi tempoh tahun 2015 sehingga 2017.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

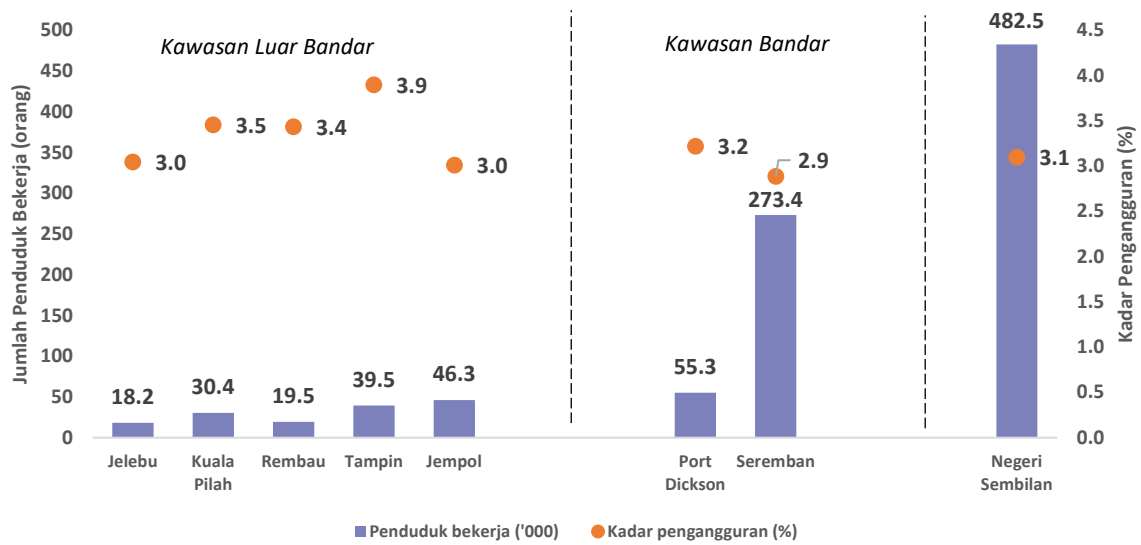
Jumlah Penduduk Bekerja dan Kadar Pengangguran

Kepelbagaian corak kependudukan di kawasan luar bandar menjadikan kawasan tersebut menjadi penyumbang yang unik kepada pertumbuhan ekonomi negeri. *Paparan 8-4* menunjukkan jumlah keseluruhan penduduk bekerja di kawasan luar bandar pada tahun 2019 adalah 159.3 ribu berbanding 338.6 ribu di kawasan bandar. Daerah Jempol dan Tampin merekodkan jumlah penduduk bekerja yang tertinggi antara daerah luar bandar, masing-masing pada paras 46.3 ribu dan 39.5 ribu.

Aspek kadar pengangguran di daerah Tampin, Kuala Pilah dan Rembau pula menunjukkan kadar pengangguran yang lebih tinggi berbanding dengan daerah luar bandar yang lain, malah lebih tinggi daripada purata negeri. Dapatan ini menunjukkan keperluan untuk terus membangunkan aktiviti ekonomi di luar bandar bagi menyokong penciptaan peluang pekerjaan yang bernilai tinggi sekali gus mengoptimumkan penggunaan tenaga buruh yang tersedia.

Paparan 8-4

Jumlah Penduduk Bekerja dan Kadar Pengangguran Mengikut Daerah, 2019

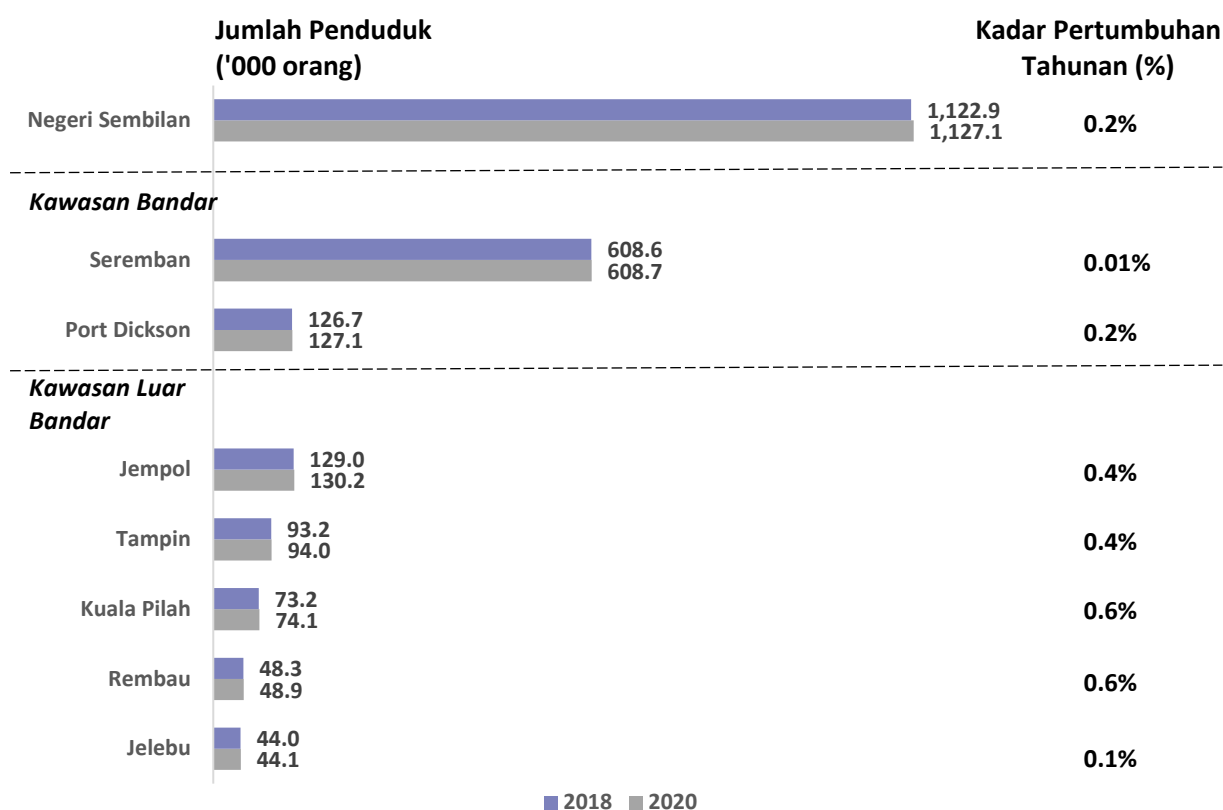
Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

Pertumbuhan Penduduk

Pertumbuhan penduduk merupakan aspek penting bagi menjamin ketersediaan modal insan dan keupayaan struktur masyarakat untuk menyokong pertumbuhan aktiviti ekonomi. Penduduk di kawasan luar bandar meliputi sekitar 34.7% daripada jumlah penduduk di Negeri Sembilan dengan jumlah penduduk tertinggi direkodkan di daerah Jempol yang mempunyai seramai 130.2 ribu penduduk (*Paparan 8-5*). Kebanyakan daerah di kawasan luar bandar menunjukkan pertumbuhan penduduk yang lebih tinggi berbanding pertumbuhan penduduk keseluruhan Negeri Sembilan. Daerah Tampin, Kuala Pilah dan Rembau telah menunjukkan peningkatan kadar pertumbuhan penduduk antara yang tertinggi di kawasan luar bandar.

Paparan 8-5

Jumlah Penduduk dan Kadar Pertumbuhan Penduduk Mengikut Daerah (%), 2018-2020

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

Isu dan Cabaran

Secara keseluruhannya, potensi ekonomi kawasan luar bandar di Negeri Sembilan masih belum dioptimumkan bagi menyokong pertumbuhan ekonomi negeri. Hal ini disebabkan oleh cabaran yang dihadapi melibatkan jurang pembangunan antara daerah yang melebar, penumpuan sektoral yang kurang strategik, jurang ketercapaian dan ketersambungan infrastruktur, pembangunan perniagaan yang kurang berdaya saing dan peralihan struktur penduduk menua yang memperlahankan impak pertumbuhan produktiviti.

Jurang Pembangunan antara Daerah yang Melebar

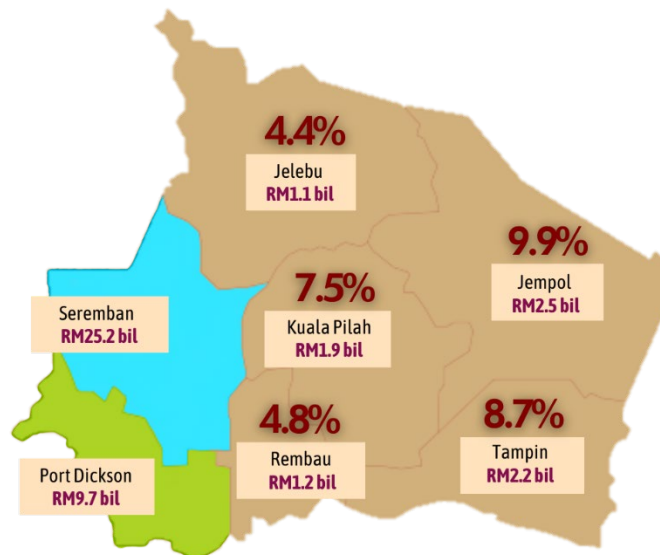
Perancangan pembangunan yang lebih terarah kepada kawasan bandar boleh menjejaskan keseimbangan ekonomi negeri menyebabkan berlakunya kesan herotan kepada ekonomi luar bandar seterusnya mengakibatkan jurang pembangunan antara daerah yang melebar. Perangkaan menunjukkan sumbangan aktiviti ekonomi di kawasan bandar iaitu Seremban dan Port Dickson telah mendominasi hampir 80% kepada keseluruhan penjanaan KDNK Negeri Sembilan. *Paparan 8-6* menunjukkan wujudnya jurang ketara antara KDNK bandar dan luar bandar berdasarkan peratusan

KDNK setiap daerah kepada KDNK daerah Seremban. Secara keseluruhannya, lima daerah luar bandar di Negeri Sembilan hanya mewakili 35.3% daripada KDNK daerah Seremban. Justeru, situasi ini memberikan gambaran bahawa jurang pembangunan masih signifikan antara bandar dan luar bandar.

Berdasarkan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan, antara faktor yang telah dikenal pasti menjadi punca kepada jurang pembangunan ekonomi antara kawasan bandar dan luar bandar disebabkan oleh pembangunan sektor ekonomi yang kurang strategik kesan daripada hubungan kait antara sektor ekonomi yang longgar. Selain itu, kemudahan infrastruktur di kawasan luar bandar yang kurang menyeluruh menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi luar bandar yang lebih perlahan berbanding di kawasan bandar. Selain itu, struktur demografi luar bandar yang menjurus kepada peralihan masyarakat menua (*ageing society*) turut memberikan cabaran kepada pertumbuhan ekonomi luar bandar kerana pengurangan tenaga buruh produktif.

Paparan 8-6

Peratusan KDNK Daerah Luar Bandar kepada KDNK Daerah Seremban, 2017

Nota: Peratusan yang ditunjukkan adalah nisbah KDNK daerah luar bandar; yang terdiri daripada daerah Jekebu, Jempol, Kuala Pilah, Rembau dan Tampin kepada KDNK daerah Seremban.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

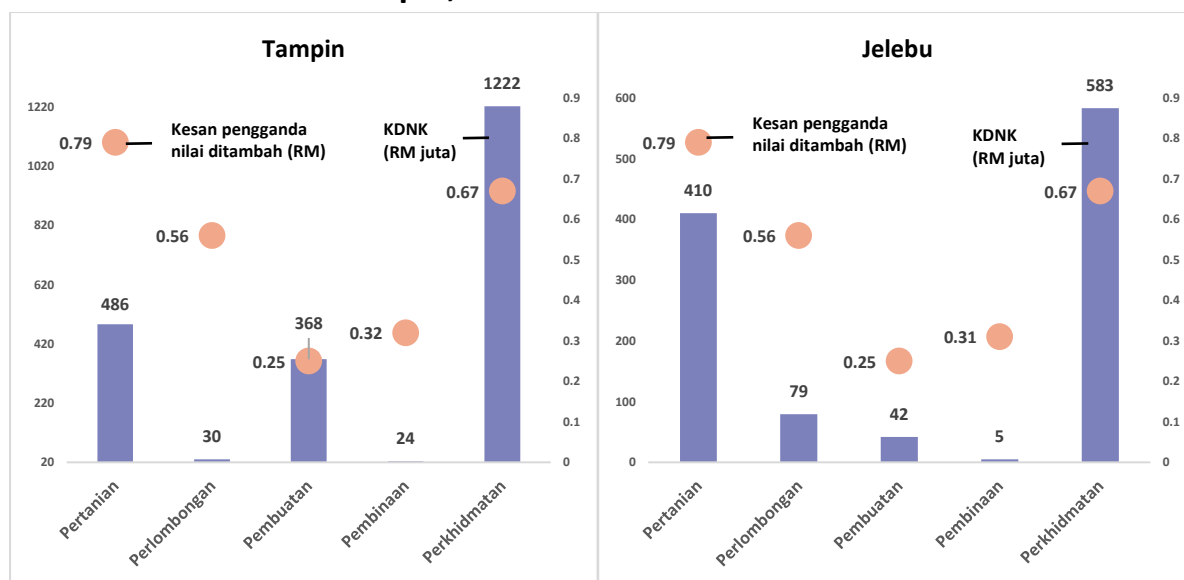
Penumpuan Sektor yang Kurang Strategik

Pertumbuhan ekonomi luar bandar yang didasari oleh sektor yang kurang strategik menyebabkan kesan limpahan ekonomi tidak dapat dioptimumkan bagi menyokong pembangunan ekonomi negeri dan menjana pendapatan yang lebih tinggi kepada rakyat. Hal ini dibuktikan oleh pencapaian KDNK sektor ekonomi yang masih rendah berbanding keupayaan sebenar yang diukur melalui *impak pengganda nilai ditambah*¹ yang dianggar melalui Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan. Sebagai contoh, hasil analisis menunjukkan sektor perkhidmatan mendominasi sumbangan KDNK di daerah Jekebu dan Tampin walaupun sektor berkenaan dilihat mempunyai impak pengganda nilai ditambah yang lebih rendah berbanding sektor pertanian seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 8-7*. Situasi ini menunjukkan keupayaan sektor pertanian di kedua-dua daerah tersebut

masih belum dioptimumkan sepenuhnya bagi menjana pertumbuhan ekonomi berasaskan pengeluaran produk pertanian.

Paparan 8-7

Perbandingan Jumlah KDNK dan Kesan Pengganda Nilai Ditambah Mengikut Sektor di Jelevu dan Tampin, 2015

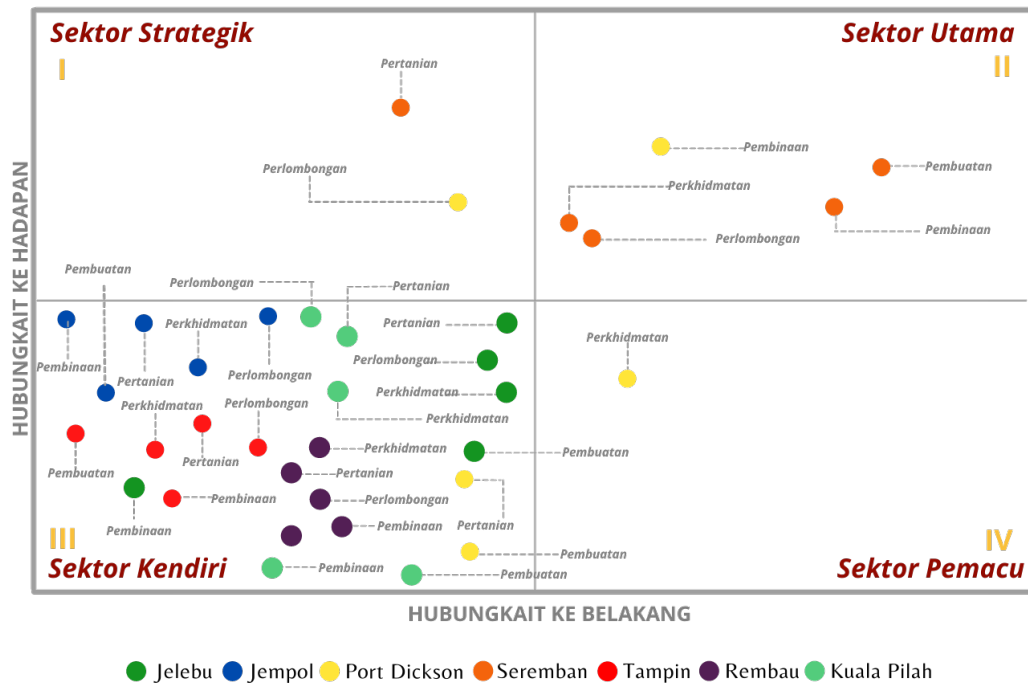
Nota: Daerah Jelevu dan Tampin dipilih sebagai contoh untuk melihat perbandingan yang ketara antara pencapaian KDNK kepada kesan pengganda nilai ditambah.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Sektor ekonomi di kawasan luar bandar juga menunjukkan hubung kait yang longgar antara sektor ekonomi. *Paparan 8-8* menunjukkan kluster sektor ekonomi² dalam setiap daerah di Negeri Sembilan. Majoriti sektor ekonomi luar bandar diklasifikasikan sebagai sektor sendiri kerana kebergantungan yang tinggi kepada input pengeluaran (bahan mentah) yang dibekalkan dari negeri lain (*Paparan 8-9*) dan sebahagian besar daripada hasil pengeluaran digunakan oleh pengguna akhir³. Situasi ini menunjukkan wujudnya kebocoran ekonomi yang mengurangkan kesan limpahan ke atas sektor lain di kawasan luar bandar. Selain itu, *Paparan 8-8* dan *Paparan 8-9* turut mencerminkan jaringan industri yang kurang kemas di kawasan luar bandar. Hal ini menjadi faktor kepada ketidakupayaan sektor ekonomi untuk menjadi pembekal input dalam memenuhi permintaan sektor ekonomi domestik.

Paparan 8-8

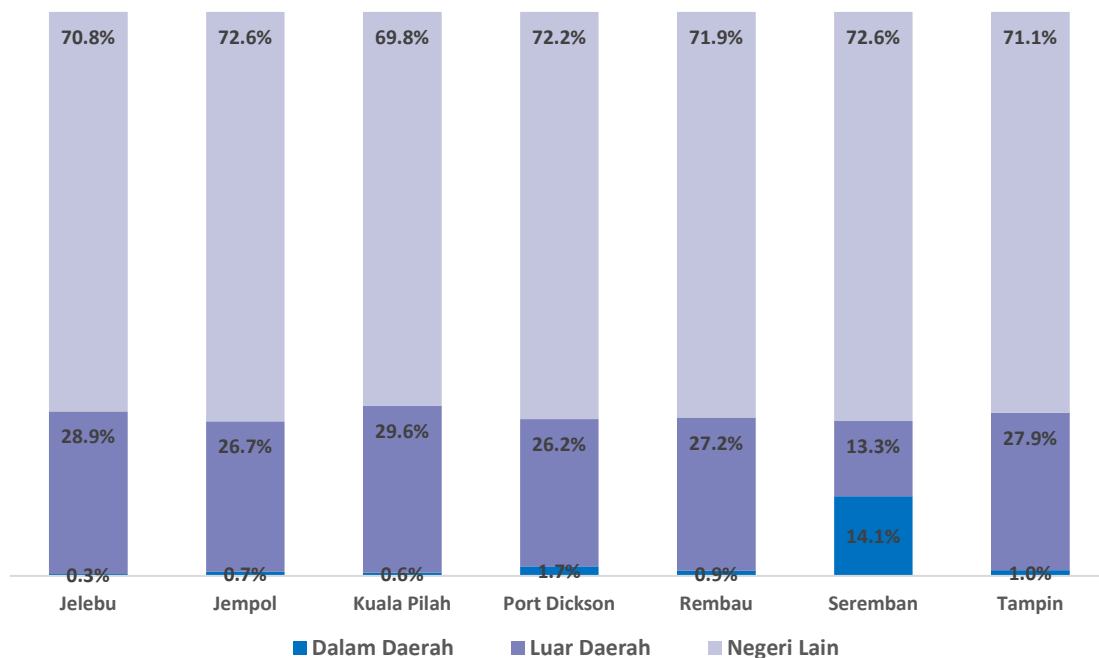
Kluster Sektor Ekonomi Berdasarkan Nilai Hubung Kait Mengikut Daerah, 2015

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Paparan 8-9

Peratusan Pembelian Input Pengeluaran Mengikut Sumber (%), 2015

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Jurang Ketercapaian dan Ketersambungan Infrastruktur

Kekurangan kawasan perindustrian yang berimpak tinggi dan kepadatan penduduk yang rendah di kawasan luar bandar menyebabkan ketercapaian dan ketersambungan infrastruktur lebih rendah berbanding kawasan bandar. Berdasarkan *Paparan 8-10*, capaian akses jalan raya di kawasan luar bandar masih rendah, selain perubahan kecil pada jumlah panjang jalan raya yang menunjukkan peningkatan sebanyak 0.8% antara tahun 2019 dan 2020. Selain itu, pembangunan infrastruktur telekomunikasi juga kurang menyeluruh di kawasan luar bandar. Hal ini mengehadkan ketersediaan perkhidmatan teknologi ICT yang membantu merangsang aspek pendigitalan luar bandar. Perkembangan ini juga mempengaruhi tahap langganan internet dan pemilikan peralatan digital seperti yang dipaparkan dalam *Paparan 8-11*.

Paparan 8-10

Jumlah Keseluruhan Panjang Jalan Raya di Kawasan Bandar dan Luar Bandar (km), 2019-2020

Kawasan	2019	2020	Perubahan (%)
Luar bandar	4,624.2	4,660.9	0.8%
Bandar	10,473.6	10,901.2	4.1%
Negeri Sembilan	15,097.8	15,562.1	3.1%

Sumber: Jabatan Kerja Raya Negeri Sembilan (2022)

Paparan 8-11

Peratusan Isi Rumah yang Memiliki Kemudahan Komunikasi Terpilih (%), 2019

Daerah	Komputer peribadi	Komputer riba	Papan elektronik mudah alih	Telefon bimbit pintar	Langganan internet di rumah
Kawasan Bandar					
Seremban	16.3	52.1	25.3	95.9	95.9
Port Dickson	13.0	51.8	23.9	91.0	91.8
Kawasan Luar Bandar					
Jelevu	4.7	26.4	10.1	78.3	78.3
Jempol	4.0	29.8	16.7	88.7	85.3
Kuala Pilah	6.6	34.5	21.0	71.9	71.9
Rembau	11.3	34.7	17.3	80.0	80.0
Tampin	9.8	38.4	20.0	85.8	85.8
Negeri Sembilan	13.0	45.9	22.7	91.0	90.8

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

Pembangunan Perniagaan yang Kurang Berdaya Saing

Penumpuan kepada aktiviti ekonomi yang kurang strategik di kawasan luar bandar memberikan impak kepada pembangunan perniagaan. Hubung kait sektor ekonomi yang longgar dan penumpuan pembangunan industri berimpak tinggi di kawasan bandar turut menyumbang kepada ketidakseimbangan pembangunan usahawan yang berdaya maju dan berinovasi tinggi. Berdasarkan *Paparan 8-12*, terdapat perbezaan ketara antara peratusan sumbangan KDNK per usahawan di kawasan bandar dan luar bandar yang mana sumbangan KDNK per usahawan yang lebih rendah di kawasan luar bandar. Hal ini menunjukkan produktiviti usahawan luar bandar yang kurang berdaya saing. Selain itu, produktiviti usahawan juga berbeza antara daerah di luar bandar. Sebagai contoh, KDNK per usahawan bagi daerah Tampin menunjukkan sumbangan RM12.7 juta per usahawan berbanding Jempol (RM10.9 juta), walaupun Jempol merekodkan saiz KDNK dan bilangan usahawan aktif yang lebih tinggi. Perbezaan produktiviti usahawan ini dipengaruhi oleh beberapa faktor seperti jenis aktiviti ekonomi, saiz perniagaan dan sistem sokongan perniagaan. Selain itu, pengeluaran produk yang berorientasikan inovasi dan teknologi juga turut mempengaruhi tingkat produktiviti usahawan.

Paparan 8-12

Perbandingan KDNK per Usahawan Mengikut Daerah, 2015

KDNK (RM juta)		Bilangan Pertubuhan Usahawan Aktif (PMKS)		KDNK per Usahawan (RM juta/pertubuhan)
Kawasan Bandar				
Seremban	23,012	Seremban	878	26.2
Port Dickson	9,062	Port Dickson	89	101.8
Kawasan Luar Bandar				
Jempol	2,611	Jempol	239	10.9
Tampin	2,089	Tampin	165	12.7
Kuala Pilah	1,417	Kuala Pilah	139	10.2
Jelevu	1,052	Jelevu	137	7.7
Rembau	943	Rembau	234	4.0

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Peralihan Struktur Penduduk Menua Memperlahan Pertumbuhan Produktiviti

Struktur penduduk yang menua dengan nisbah tanggungan yang tinggi memberikan cabaran kepada produktiviti sektor ekonomi dan pembangunan masa hadapan seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 8.2*. Taburan penduduk berumur 15-64 tahun di kawasan luar bandar masih mendominasi struktur penduduk yang menunjukkan ketersediaan tenaga buruh untuk menyokong aktiviti ekonomi (*Paparan 8-13*). Walau bagaimanapun, pertumbuhan penduduk berumur 65 tahun ke atas menunjukkan peningkatan yang lebih tinggi berbanding kelas umur yang lain. Hal ini menunjukkan wujudnya peralihan struktur penduduk menua yang lebih pantas berbanding kadar pertumbuhan penduduk berumur 0–14 tahun. Daerah Rembau dan Jempol merekodkan pertumbuhan penduduk menua yang tertinggi dalam tempoh 2018-2020, selain mempunyai nisbah tanggungan yang hampir setara dengan daerah lain di kawasan luar bandar. Secara keseluruhannya, situasi ini memberikan cabaran kepada pertumbuhan ekonomi luar bandar kerana pertumbuhan penduduk menua yang tinggi akan mengurangkan ketersediaan tenaga buruh produktif di kawasan luar bandar, selain menyumbang kepada peningkatan nisbah tanggungan yang boleh mempengaruhi beban ekonomi kepada penduduk bekerja.

Paparan 8-13

Taburan dan Kadar Pertumbuhan Penduduk Mengikut Kelas Umur dan Nisbah Tanggungan Mengikut Daerah, 2020

0 – 14 tahun				15 – 64 tahun				65 tahun ke atas			
Kawasan Bandar											
Seremban	133.5	-0.7%		Seremban	422.9	-0.1%		Seremban	52.3	3.4%	
Port Dickson	28.3	-0.8%		Port Dickson	87.6	0.0%		Port Dickson	11.2	3.5%	
Kawasan Luar Bandar											
Jelevu	10.2	-0.6%		Jelevu	30.3	0.0%		Jelevu	3.6	2.9%	
Kuala Pilah	18.1	-0.2%		Kuala Pilah	50.1	0.3%		Kuala Pilah	5.9	3.6%	
Rembau	12.1	-0.3%		Rembau	33.2	0.3%		Rembau	3.6	4.0%	
Tampin	21.8	-0.6%		Tampin	64.1	0.2%		Tampin	8.1	3.5%	
Jempol	30.7	-0.4%		Jempol	88.8	0.2%		Jempol	10.6	3.7%	
Nisbah Tanggungan											
Seremban	0.48			Port Dickson	0.47			Jelevu	0.47		
				Kuala Pilah	0.47			Rembau	0.46		
				Tampin	0.45			Jempol	0.44		
Pertumbuhan purata tahunan penduduk 2018-2020											

Pertumbuhan purata tahunan penduduk 2018-2020

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Peralihan struktur penduduk di kawasan luar bandar memerlukan penyediaan infrastruktur kesihatan yang baik. Perkhidmatan kesihatan di kawasan luar bandar dalam situasi semasa lebih berfokus kepada tahap perkhidmatan pertengahan yang mempunyai kapasiti perkhidmatan kesihatan yang terhad berdasarkan infrastruktur sedia ada (rujuk *Lampiran 8-1*, manakala kekurangan bilangan klinik kesihatan tahap perkhidmatan tinggi di kawasan luar bandar pula boleh mengehadkan ketercapaian penduduk luar bandar untuk mendapatkan perkhidmatan kesihatan yang lengkap. Oleh hal yang demikian, ketersediaan infrastruktur kesihatan dan penyediaan perkhidmatan yang bersesuaian dengan struktur penduduk perlu diberikan perhatian bagi mendepani cabaran penduduk menua di Negeri Sembilan terutamanya di kawasan luar bandar.

Kotak Artikel 8.2

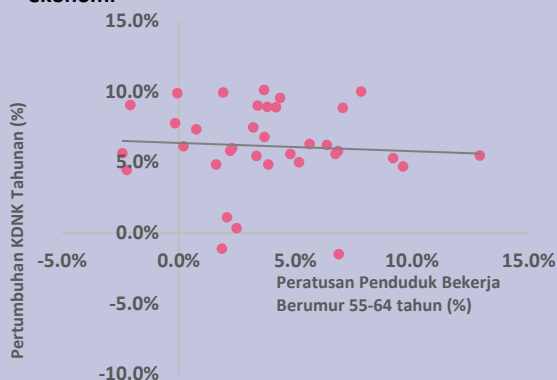
Hubungan Penduduk Menua dan Pertumbuhan Ekonomi

Pertumbuhan penduduk menua boleh memberikan kesan kepada jumlah penduduk yang menyertai pasaran buruh. Menurut Otsu and Shibayama (2016), penduduk menua boleh menyumbang kepada pengurangan pendapatan negara disebabkan oleh pengurangan saiz tenaga buruh. Tambahan daripada itu, peningkatan peratusan penduduk menua juga boleh mengurangkan produktiviti buruh dan meningkatkan nisbah tanggungan.

Nisbah tanggungan merujuk kepada nisbah jumlah penduduk tidak bekerja (berumur 0-14 tahun dan 65 tahun ke atas) kepada jumlah penduduk bekerja (berumur 15-64 tahun). Nisbah ini memberikan gambaran kemampuan penduduk bekerja untuk menampung penduduk tidak bekerja dalam sesebuah ekonomi. Nisbah tanggungan yang tinggi bermakna penduduk bekerja menghadapi beban ekonomi yang lebih tinggi untuk menampung penduduk tidak bekerja. Hal ini kerana penduduk bekerja adalah mereka yang boleh menjana pendapatan dan menyumbang secara aktif dalam ekonomi. Nisbah tanggungan ini turut boleh dibahagikan kepada dua iaitu nisbah tanggungan umur muda dan nisbah tanggungan usia tua.

Paparan di bawah menunjukkan hubungan antara penduduk menua, nisbah tanggungan usia tua dan pertumbuhan ekonomi di Malaysia. Secara umumnya, nisbah tanggungan usia tua dan penduduk menua didapati cenderung untuk memperlambatkan pertumbuhan ekonomi, seperti yang ditunjukkan oleh garis lurus yang berkecerunan ke bawah. Hal ini menunjukkan pertumbuhan penduduk menua boleh menyebabkan kesan herotan kepada pertumbuhan ekonomi dan meningkatkan kos tanggungan yang perlu diserap oleh penduduk bekerja. Justeru itu, intervensi melalui pasaran buruh adalah antara mekanisme yang boleh dilakukan bagi membendung impak negatif pertumbuhan penduduk menua kepada ekonomi.

Hubungan penduduk menua dan pertumbuhan ekonomi

Hubungan nisbah tanggungan dan pertumbuhan ekonomi

Nota: Peratusan pertumbuhan KDNK tahunan diperoleh daripada statistik akaun negara daripada pelbagai tahun, peratusan penduduk bekerja dan nisbah tanggungan usia tua dikira berdasarkan statistik tenaga buruh dan statistik penduduk daripada pelbagai tahun.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b, 2020c & 2020d) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus A Pembangunan Ekonomi Berdaya Maju

Strategi A1

Memperkasa Pertumbuhan Ekonomi
Luar Bandar Secara Holistik dan Bersepadu

Strategi A2

Menggerak Perubahan Ekonomi Luar Bandar
Berasaskan Sumber Kekayaan Baharu

Bidang Fokus B Penambahbaikan Penyediaan Infrastruktur Luar Bandar

Strategi B1

Meningkatkan Penyediaan Infrastruktur
Fizikal Luar Bandar

Strategi B2

Membangun Penempatan yang Sejahtera
Berteraskan Identiti Luar Bandar

Bidang Fokus D Pengukuhan Kesejahteraan Komuniti Luar Bandar

Strategi D1

Memperkukuh Tadbir Urus Komuniti Luar Bandar

Strategi D2

Meningkatkan Daya Huni Luar Bandar

Bidang Fokus C Peningkatan Keupayaan Komuniti Luar Bandar

Strategi C1

Memperkukuh Inklusiviti Ke Arah
Masyarakat yang Saksama

Strategi C2

Menyediakan Landasan Mobiliti
Sosial Menerusi Pendidikan

Strategi C3

Mewujudkan Ekosistem Keusahawanan
Luar Bandar Berorientasikan Inovasi
dan Teknologi

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, tumpuan akan diberi untuk mengurangkan jurang pembangunan antara daerah dalam Negeri Sembilan serta mempercepatkan pembangunan infrastruktur yang lebih inklusif di kawasan luar bandar. Langkah akan diambil untuk membangunkan sektor ekonomi luar bandar yang berdaya maju secara holistik serta penerokaan sumber kekayaan baharu, menambah baik penyediaan infrastruktur, meningkatkan keupayaan komuniti dan memperkukuh kesejahteraan komuniti. Pelaksanaan langkah ini dijangka akan meningkatkan pertumbuhan ekonomi dan menambah baik daya huni kawasan luar bandar.

Bidang Fokus A

Pembangunan Ekonomi Berdaya Maju

Usaha akan dilaksanakan untuk memastikan pembangunan ekonomi antara daerah Negeri Sembilan lebih rancak dan berdaya maju. Pembangunan ekonomi yang berdaya maju akan dilaksanakan menerusi pemerkasaan pertumbuhan ekonomi luar bandar dan menggerakkan perubahan sumber jaya yang mampu memberi sumbangan signifikan kepada KDNK negeri serta menjana pendapatan tinggi.

Strategi A1

Memperkasa Pertumbuhan Ekonomi Luar Bandar Secara Holistik dan Bersepadu

Bagi menggalakkan pertumbuhan ekonomi luar bandar yang mampan dan menyeluruh, usaha akan ditumpukan untuk memperkasa aktiviti ekonomi luar bandar berasaskan kepada faktor kekuatan ekonomi setempat. Kekuatan sektor ekonomi setiap daerah seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 8.3* akan terus disokong untuk meningkatkan kapasiti pengeluaran. Transformasi luar bandar yang didasari konsep pembangunan Agropolis bagi sektor pertanian akan terus dikukuhkan. Bagi sektor perkhidmatan dan pembuatan pula, ketersediaan asas industri sokongan dalam rantaian perbekalan menerusi pembangunan MVV 2.0 akan dijadikan asas pertumbuhan yang holistik dan bersepadu. Sebagai contoh, pembangunan *Negeri Sembilan Aerospace Valley* (NSAV) memerlukan penyediaan industri sokongan seperti sektor pembuatan komponen kapal terbang dan perkhidmatan berkaitan dengan pengangkutan udara, di samping penyediaan kelompok pekerja mahir dalam bidang berkaitan dengan kapal terbang. Hal ini akan menjadikan pertumbuhan ekonomi luar bandar lebih dinamik dengan peningkatan keupayaan integrasi aktiviti ekonomi dan daerah yang lebih maju.

Kotak Artikel 8.3**Kekuatan Sektor Ekonomi Mengikut Daerah di Negeri Sembilan**

Setiap daerah mempunyai kekuatan sektor ekonomi tersendiri. Situasi ini memberikan justifikasi kepada keperluan galakan berterusan, bersesuaian dengan aspek kekuatan sedia ada di peringkat daerah untuk meningkatkan pengeluaran dan sumbangan kepada KDNK. Berdasarkan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan, kekuatan ekonomi pada peringkat daerah diukur berdasarkan empat petunjuk utama iaitu: 1) KDNK, 2) impak pengganda nilai ditambah (NT), 3) indeks hubung kait sektor ekonomi (HK), dan 4) pekali *location quotient* (LQ)⁴.

Paparan di bawah menunjukkan *score card* kekuatan sektor ekonomi bagi setiap daerah yang memberi hala tuju penilaian dan pembuatan keputusan sektoral. Berdasarkan konteks RPNS 2021-2025, penumpuan kepada sektor yang bernilai tinggi dapat menyumbang kepada KDNK negeri dalam peratusan yang lebih besar melalui penyediaan pekerjaan yang berkemahiran serta meningkatkan pengeluaran dan pendapatan isi rumah.

Score card impak sektor ekonomi setiap daerah

Sektor	Daerah	KDNK	NT	HK	LQ
Pertanian	Jelevu				
	Jempol				
	Kuala Pilah				
	Port Dickson				
	Rembau				
	Seremban				
	Tampin				
Perlombongan	Jelevu				
	Jempol				
	Kuala Pilah				
	Port Dickson				
	Rembau				
	Seremban				
	Tampin				
Pembuatan	Jelevu				
	Jempol				
	Kuala Pilah				
	Port Dickson				
	Rembau				
	Seremban				
	Tampin				
Pembinaan	Jelevu				
	Jempol				
	Kuala Pilah				
	Port Dickson				
	Rembau				
	Seremban				
	Tampin				
Perkhidmatan	Jelevu				
	Jempol				
	Kuala Pilah				
	Port Dickson				
	Rembau				
	Seremban				
	Tampin				

Petunjuk

Berimpak Rendah

Berimpak Tinggi

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Strategi A2

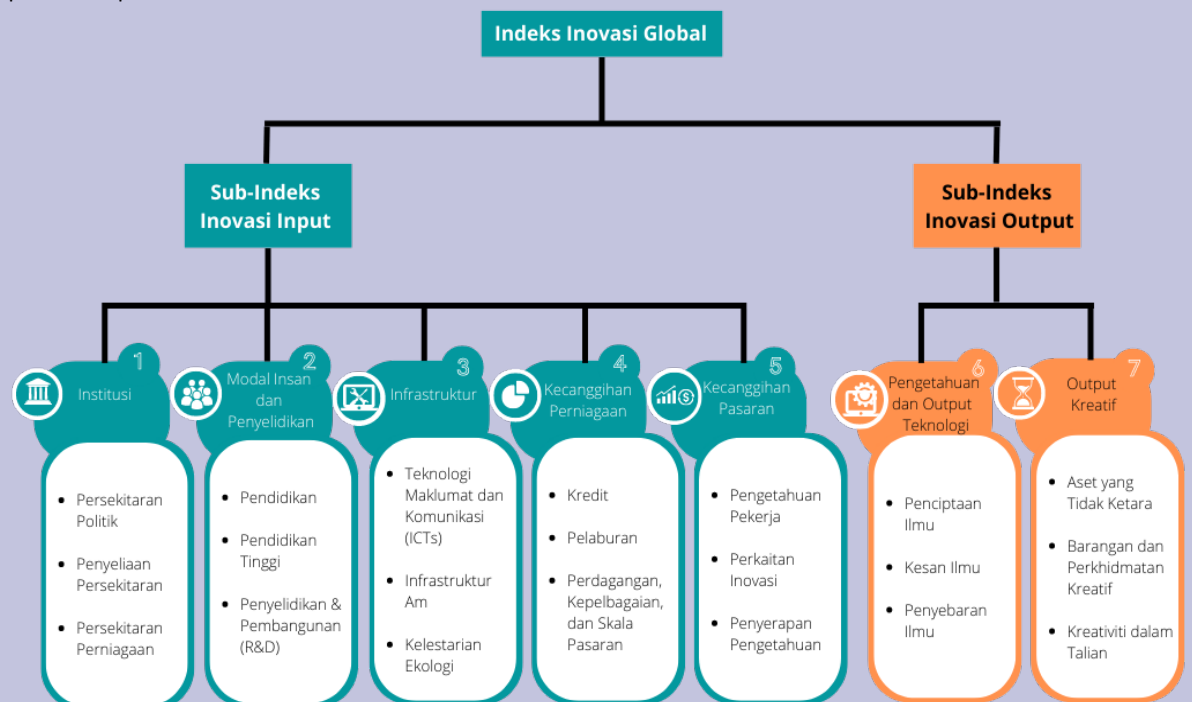
Menggerak Perubahan Ekonomi Luar Bandar Berasaskan Sumber Kekayaan Baharu

Mewujudkan sumber kekayaan baharu merupakan langkah yang wajar untuk meningkatkan daya saing ekonomi di luar bandar. Aktiviti pelancongan berasaskan pertanian dan sumber alam semula jadi seperti agropelancongan dan ekopelancongan akan dimanfaatkan untuk menjana hasil pendapatan yang lebih baik untuk masyarakat luar bandar. Integrasi produk setempat dengan sektor pelancongan akan diteroka untuk mewujudkan pakej produk yang bernilai tinggi. Sebagai contoh, muzium ikonik *Mercedes-Benz* di Jerman yang dibangunkan melalui integrasi sektor pembuatan dan pelancongan. Meningkatkan kapasiti pengetahuan dan kemahiran komuniti luar bandar membolehkan budaya inovasi dan kreativiti dalam kalangan penduduk setempat dapat diterapkan untuk menghasilkan produk luar bandar yang lebih berdaya maju, unik dan mampu bersaing ke peringkat yang lebih tinggi. Mengambil contoh negara berinovasi seperti Switzerland yang mempunyai indeks inovasi global tertinggi (rujuk *Kotak Artikel 8.4*), produk tempatan berupaya dipasarkan pada peringkat antarabangsa hasil daripada sistem pendidikan yang menyeluruh dengan kerjasama sektor swasta dan agensi kerajaan. Selain itu, usaha ini juga boleh menggalakkan pewujudan produk *niche* di kawasan luar bandar bagi memberikan faedah berbanding dan meningkatkan daya saing ekonomi negeri.

Kotak Artikel 8.4

Indeks Inovasi Global

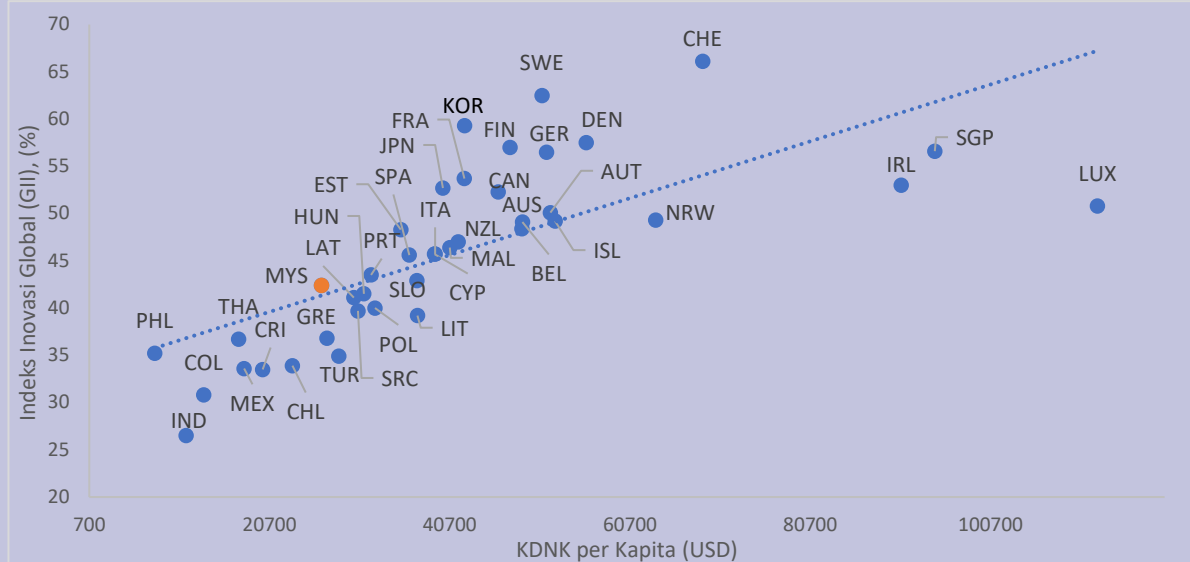
Indeks inovasi global (GI) merupakan kaedah penanda aras yang digunakan untuk menerangkan perkembangan tahap inovasi negara-negara di seluruh dunia. Penilaian kapasiti dan kejayaan sesebuah inovasi adalah berdasarkan tujuh tunjang utama iaitu (i) institusi, (ii) modal insan, (iii) infrastruktur, (iv) kecanggihan perniagaan, (v) kecanggihan pasaran, (vi) pengetahuan dan output teknologi dan (vii) output kreatif. Setiap tunjang tersebut boleh diperincikan kepada tiga pecahan seperti di bawah.

Sumber: Pusat Maklumat Sains dan Teknologi Malaysia (t.t.)

Berdasarkan GII, Malaysia berada pada kedudukan ke-35 daripada 129 negara yang dinilai, dengan inovasi input berada pada kedudukan yang lebih baik berbanding inovasi output. Paparan di bawah menunjukkan hubungan antara indeks inovasi dengan KDNK per kapita di antara negara ASEAN-5⁵ dan negara OECD⁶.

Hubungan antara indeks inovasi global dan KDNK per kapita (USD), 2020

Nota: IND-Indonesia, MYS-Malaysia, PHL-Filipina, SGP-Singapura, THA-Thailand, AUS-Australia, AUT-Austria, BEL-Belgium, DEN-Denmark, EST-Estonia, FIN-Finland, ITA-Itali, GER-Germany, LAT-Latvia, LIT-Lithuania, LUX-Luxembourg, MAL-Malta, NRW-Norway, FRA-Perancis, PRT-Portugal, CYP-Cyprus, SRC-Slovak Republic, SLO-Slovenia, SPA-Spain, SWE-Sweden, CHE-Switzerland, GRE-Greece, JPN-Jepun, CAN-Kanada, NZL-New Zealand, CHL-Chile, COL-Colombia, CRI-Costa Rica, HUN-Hungary, ISL-Iceland, IRL-Ireland, MEX-Mexico, POL-Poland, South Korea (KOR), TUR-Turki.

Sumber: Bank Dunia (2022a & 2022b)

Garis arah aliran (*trend line*) memberikan petunjuk prestasi inovasi yang dikaitkan mengikut tahap pendapatan negara-negara di seluruh dunia. Berdasarkan paparan di atas, indeks inovasi menunjukkan hubungan yang positif dengan pertumbuhan KDNK per kapita. Ini menunjukkan bahawa inovasi adalah perkara penting untuk ditekankan bagi menggalakkan pertumbuhan ekonomi dan menambah baik pendapatan penduduk.

Di peringkat global, kawasan luar bandar juga tidak terkecuali daripada pelaksanaan program yang menekankan kepada aspek peningkatan tahap inovasi. Sebagai contoh, Korea Selatan telah memperkenalkan dua program inovasi dalam sektor pertanian iaitu *6th Industrialization* dan *Smart Farming*. *6th industrialization* merupakan program yang bertujuan untuk melonjakkan sektor pertanian sebagai salah satu daripada enjin pembangunan ekonomi. Program ini mengintegrasikan sektor pertanian dengan aktiviti pembuatan, pemprosesan, pemasaran dan perkhidmatan pelancongan untuk menghasilkan produk dengan nilai tambah baharu. *Smart Farming* pula merupakan program yang menggalakkan penerimgunaan sistem teknologi maklumat dan komunikasi (ICT) dalam aktiviti pertanian.

Bagi jiran serantau Malaysia iaitu Vietnam pula kaedah inovasi luar bandar melalui aspek pendidikan telah diperkenalkan dengan pengenalan kepada program seperti *Farmer Field Schools*, *Farmer Livestock Schools* dan pendekatan lanjutan berasaskan komuniti yang telah disokong oleh penderma antarabangsa sejak tahun 1990-an (Friederichsen et al., 2013). Hasil kajian menunjukkan program ini telah memberikan kesan positif kepada hasil pertanian di Vietnam. Pendidikan meningkatkan keupayaan petani untuk mendapatkan dan memahami maklumat, sekali gus membolehkan mereka menggunakan maklumat yang ada dengan lebih baik untuk menghasilkan inovasi baharu yang berkaitan dengan cabaran pengeluaran, pasaran dan pembiayaan.

Bidang Fokus B

Penambahbaikan Penyediaan Infrastruktur Luar Bandar

Ketersediaan kemudahan dan infrastruktur yang baik mampu menjadi pemangkin kepada pengukuhan daya huni luar bandar melalui peningkatan mobiliti penduduk, merencanakan aktiviti ekonomi dan menarik pelaburan swasta bagi meneroka potensi sumber ekonomi baharu di luar bandar. Bagi menambah baik penyediaan infrastruktur asas luar bandar, tumpuan akan diberikan untuk meningkatkan penyediaan infrastruktur fizikal dengan tujuan meningkatkan ketersambungan dan membangunkan penempatan luar bandar yang sejahtera berteraskan identiti desa.

Strategi B1

Meningkatkan Penyediaan Infrastruktur Fizikal Luar Bandar

Penyediaan infrastruktur fizikal akan terus dipergiat melalui penyediaan jaringan jalan raya, perkhidmatan internet dan telekomunikasi serta sokongan fasiliti perkhidmatan kesihatan. Lokasi strategik akan dikenal pasti bagi menambah baik akses jalan raya untuk menyokong perkembangan aktiviti ekonomi, terutamanya bagi industri berimpak tinggi. Langkah ini dijangka dapat meningkatkan akses luar bandar dengan bandar dan dapat mempertingkatkan pertumbuhan sosioekonomi negeri. Selain itu, pembaikan dan penyelenggaraan jalan sedia ada juga akan dilaksanakan secara efektif bagi mengekalkan kestabilan struktur jalan dan menjamin keselamatan pengguna jalan raya di luar bandar.

Penyediaan perkhidmatan Internet dan telekomunikasi akan dibangunkan dengan mengoptimumkan ketersediaan prasarana dan teknologi perkhidmatan ICT yang responsif ke arah persekitaran IoT bagi melonjakkan taraf hidup masyarakat luar bandar. Dalam hubungan ini, jaringan gentian optik berkelajuan tinggi akan disebar luas melalui kerjasama Kerajaan Negeri dan agensi berkaitan bagi mewujudkan perhubungan dalam talian yang lebih stabil dan setara. Di samping itu, prasarana telekomunikasi akan ditambah baik untuk meningkatkan ketersambungan liputan telekomunikasi bagi meningkatkan kualiti hidup dan keupayaan daya saing komuniti luar bandar.

Dari aspek ketersediaan infrastruktur kesihatan di kawasan luar bandar, kajian khas akan dipertimbangkan bagi mengumpul data mengenai keperluan peningkatan jenis perkhidmatan kesihatan terutamanya di kawasan yang jauh daripada hospital daerah seperti kawasan penempatan Orang Asli dan juga kawasan yang mempunyai ramai penduduk berusia 60 tahun ke atas. Maklumat daripada kajian ini dapat memberikan panduan dasar sosial mengenai keperluan penambahbaikan infrastruktur dan fasiliti kesihatan sedia ada, penganggaran jarak dan kos perjalanan yang perlu ditanggung oleh penduduk dan juga keberkesanan klinik bergerak yang disediakan.

Strategi B2

Membangun Penempatan yang Sejahtera Berteraskan Identiti Luar Bandar

Pembangunan penempatan di luar bandar yang tersusun boleh meningkatkan produktiviti ekonomi setempat dan meningkatkan kesejahteraan komuniti. Penempatan yang tersusun dapat mengurangkan kos pengangkutan dan proses pencapaian barang dan pergerakan penduduk. Hal ini

dapat menjimatkan penggunaan petrol, sekali gus mengurangkan pencemaran alam sekitar. Tumpuan akan diberikan kepada penyediaan perumahan yang selesa, mampu milik, berkualiti dan mempunyai kemudahan prasarana yang mencukupi dan berdaya tampung serta akan diselaraskan dengan Dasar Perumahan Negeri Sembilan. Aspek kelestarian pula, pengekalan warisan dan budaya akan ditekankan dalam pembangunan penempatan supaya keunikan identiti luar bandar akan terus terpelihara. Usaha sama Kerajaan Negeri dan pihak swasta akan diperkemas bagi mempercepat projek pembangunan penempatan di luar bandar, selain memastikan kemudahan sedia ada terus diselenggara dengan baik. Penglibatan komuniti setempat juga akan diperkukuh untuk meningkatkan penyertaan komuniti bagi memelihara keselamatan dan kesejahteraan luar bandar.

Bidang Fokus C

Peningkatan Keupayaan Komuniti Luar Bandar

Keunikan komuniti luar bandar terletak pada kepelbagaian demografi, adat dan budaya serta keutuhan sistem bermasyarakat yang membentuk komuniti yang harmoni. Bagi meningkatkan lagi keupayaan komuniti luar bandar agar terus berkembang selari dengan arus pemodenan dan anjakan industri baru muncul, usaha akan ditumpukan untuk memperkukuh inklusiviti dalam masyarakat luar bandar agar tidak terkecuali daripada menerima impak positif pembangunan. Selain itu, pembangunan modal insan luar bandar akan diberikan perhatian untuk melahirkan bakat dan usahawan berkemahiran tinggi selari dengan inovasi dan teknologi.

Strategi C1

Memperkukuh Inklusiviti Ke Arah Masyarakat yang Saksama

Kemampanan dan inklusiviti pembangunan luar bandar tidak harus disandarkan semata-mata kepada aspek kewangan. Kemampanan dan inklusiviti perlu juga melihat kepada elemen kesejahteraan kehidupan yang menyeluruh seperti penjagaan kesihatan, perumahan mampu milik, pendidikan dan infrastruktur yang mempunyai hubungan langsung dengan perpaduan masyarakat. Selain itu, pendekatan menyeluruh untuk merapatkan jurang pembangunan bandar dan luar bandar perlu merentas seluruh segmen dalam masyarakat dengan memberi tumpuan khusus kepada kumpulan isi rumah dalam kategori B40, Bumiputera, Orang Asli serta golongan rentan. Justeru, Kerajaan Negeri akan memberikan penekanan untuk melaksanakan penilaian impak ekonomi dan sosial ke atas setiap projek pembangunan agar kesan limpahan dapat dirasai oleh komuniti di luar bandar. Bagi menyokong usaha ini, jadual input-output peringkat negeri dan daerah yang telah dibangunkan di Negeri Sembilan akan menjadi antara sumber maklumat utama untuk kegunaan penilaian impak ekonomi dan sosial. Daripada aspek impak ekonomi, pangkalan data ini akan memaklumkan kekuatan ekonomi setiap daerah dan aspek sosial pula akan memberikan maklumat berkaitan penciptaan peluang pekerjaan. Selain itu, pendekatan kolaborasi bagi pembangunan kawasan setempat juga akan diperkukuh dan diperluas melalui pewujudan satu komuniti berintegrasi yang dijangka mampu untuk mempercepat transformasi pembangunan luar bandar seperti di *Kotak Artikel 8.5*.

Kotak Artikel 8.5

Kolaborasi Pembangunan Kawasan: Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan (FELDA) dan Orang Asli

Dalam Pelan Pembangunan Luar Bandar Negeri Sembilan 2019-2040, penjana ekonomi kawasan FELDA dan kawasan Orang Asli ditransformasi untuk menjana pendapatan tinggi kepada masyarakat dan kawasan sekitarnya. Terdapat empat komponen utama dalam transformasi pembangunan kawasan FELDA dan Orang Asli iaitu:

Pembangunan Ekonomi

Membangunkan aktiviti ekonomi di kawasan FELDA dan Orang Asli dengan mengadaptasi teknologi terkini dalam aktiviti pertanian serta mewujudkan *outlet* penjualan produk pertanian yang beroperasi 24 jam. Selain itu, aktiviti pertanian secara bersepadu dilaksanakan dan projek perikanan diperkasakan, di samping menjadikan kawasan FELDA sebagai hab pengumpulan dan pengedaran produk tempatan.

Pembangunan Komuniti

Bagi membangunkan komuniti dalam kawasan FELDA dan Orang Asli, perkara ini memerlukan peningkatan taraf pendidikan pelbagai lapisan generasi masyarakat FELDA dan Orang Asli, di samping membangunkan perumahan dan fasiliti serta landskap bersepadu bagi menggalakkan pemilihan generasi baru.

Pengurusan Sumber

Daripada segi sumber ekonomi kawasan FELDA dan Orang Asli, pengurusan sumber yang baik dengan meningkatkan kualiti modal insan dan pengurusan sumber tanah, serta menggunakan sumber tempatan dengan optimum menjadi keutamaan.

Formulasi Ekonomi Perladangan

Pengurusan sumber secara mampan diperlukan bagi meningkatkan kadar pulangan hasil serta pemantapan projek integrasi di antara tanaman komoditi dan penternakan.

Sumber: Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan (2019a)

Strategi C2

Menyediakan Landasan Mobiliti Sosial Menerusi Pendidikan

Program pembangunan bakat dalam menuju pembangunan berteraskan IR4.0 perlu terus ditambah baik agar seiring dengan keperluan industri yang menuntut proses pembangunan pekerja masa hadapan. Oleh yang demikian, transformasi ke arah latihan kemahiran berkonsepkan latihan berasaskan kerja perlu dilaksana agar dapat melahirkan modal insan yang cemerlang dan berkemahiran tinggi. Latihan kemahiran spesifik berdasarkan aktiviti ekonomi terpilih dan berdaya saing tinggi di setiap daerah akan diperkukuhkan melalui kerjasama dengan Institut Pendidikan Tinggi (IPT) dan institusi pendidikan dan latihan teknikal dan vokasional (TVET).

Seterusnya, pembukaan pusat bakat luar bandar akan diperhalusi bagi mempermudah pengurusan bakat-bakat belia yang kreatif dan inovatif yang selari dengan aspirasi mentransformasikan pembangunan luar bandar. Antara fungsi pusat bakat tersebut adalah untuk menawarkan khidmat bimbingan dan nasihat kepada bakal pekerja yang akan memasuki pasaran kerja dan pekerja sedia ada melalui kerjasama rakan strategik dalam kalangan syarikat swasta. Jaringan pusat bakat dapat menawarkan kepakaran dalam pelbagai bidang, pemindahan ilmu dan teknologi, promosi aktiviti belia dan keusahawanan serta sumber pendanaan dan pembiayaan.

Strategi C3

Mewujudkan Ekosistem Keusahawanan Luar Bandar Berorientasikan Inovasi dan Teknologi

Peningkatan status sosioekonomi melalui aktiviti keusahawanan ialah nadi kepada penciptaan peluang ekonomi yang lebih besar dan bermanfaat kepada masyarakat luar bandar. Oleh itu, penumpuan akan diberikan kepada melahirkan usahawan luar bandar yang berpengetahuan, profesional dan dinamik melalui penerapan inovasi dan teknologi. Hal ini akan membantu untuk memperkasa daya cipta dan kapasiti pengeluaran perniagaan luar bandar, terutamanya dalam kalangan pengusaha industri kotej. Selain itu, ekosistem keusahawanan luar bandar akan diperkemas dengan pewujudan model keusahawanan inklusif yang melibatkan pihak swasta, institusi pendidikan, dan masyarakat. Mengambil contoh model pembangunan usahawan luar bandar di bawah *European Network for Rural Development* (ENRD), enam kategori sistem sokongan keusahawanan dititik beratkan yang melibatkan: (i) khidmat nasihat pertanian, (ii) khidmat nasihat perusahaan luar bandar, (iii) infrastruktur sokongan, (iv) pelaburan perusahaan agromakanan, (v) pelaburan untuk mempelbagaikan aktiviti ekonomi dan (vi) pelaburan dalam perusahaan sosial (*European Union*, 2017).

Bidang Fokus D

Pengukuhan Kesejahteraan Komuniti Luar Bandar

Keseimbangan penduduk di kawasan luar bandar penting bagi mengurangkan beban tanggungan kepada penduduk bekerja, terutamanya dalam konteks peralihan struktur masyarakat menua (*aging society*). Sehubungan itu, kesejahteraan luar bandar merupakan aspek utama yang perlu ditekankan untuk menyediakan asas komuniti yang lebih kondusif bagi mengurangkan migrasi dari luar bandar ke bandar. Beberapa langkah akan diambil bagi memperkukuh kesejahteraan komuniti di kawasan luar bandar melalui pengukuhan tadbir urus komuniti dan meningkatkan daya huni luar bandar.

Strategi D1

Memperkukuh Tadbir Urus Komuniti Luar Bandar

Bagi memperkukuh ekosistem pentadbiran komuniti luar bandar, pendekatan transformasi, penyusunan semula dan penjajaran institusi pentadbiran pada peringkat daerah akan diberikan penumpuan untuk menambah baik sistem tadbir urus sedia ada. Pewujudan sistem tadbir urus khusus yang memantau hal ehwal pembangunan ekonomi pada peringkat daerah berteraskan data dan bukti akan diteliti bagi menilai impak, keberkesanan dan daya laksana program-program pembangunan sosioekonomi luar bandar. Selain itu, aktiviti penjanaan pendapatan pada peringkat komuniti akan dioptimumkan melalui institusi koperasi yang turut boleh dimanfaatkan untuk meneroka potensi peningkatan ekonomi bidangan dalam industri strategik di kawasan luar bandar. Dengan adanya koperasi dalam kawasan luar bandar, institusi sebegini akan dapat menyemai budaya keusahawanan dalam komuniti, mempelbagaikan aktiviti ekonomi berdasarkan kelebihan dan keperluan setempat, serta membantu mencipta peluang pekerjaan baharu dan meningkatkan pendapatan penduduk.

Penyertaan awam daripada kalangan komuniti setempat, terutamanya golongan belia akan diperkasa bagi memberikan input untuk pembuatan keputusan dalam merealisasikan transformasi luar bandar. Selain itu, institusi masjid dan keagamaan akan terus diberikan sokongan untuk bertindak sebagai pusat kecemerlangan dan kebajikan komuniti luar bandar.

Strategi D2

Meningkatkan Daya Huni Luar Bandar

Selain penyediaan infrastruktur dan kemudahan yang lengkap dan kondusif, daya huni luar bandar juga dipengaruhi oleh persekitaran sosial yang mendakap kepelbagaian masyarakat dan budaya dalam komuniti yang sekali gus mendorong kepada perpaduan yang lebih akrab. Bagi menjadikan kawasan luar bandar sebagai destinasi ideal untuk penempatan, usaha tersebut akan dipergiat untuk memperkukuh perpaduan dan keselamatan komuniti. Program-program kemasyarakatan yang menggalakkan penyertaan aktif komuniti daripada pelbagai latar belakang akan terus disokong untuk mengeratkan perpaduan. Selain itu, program penjagaan keselamatan komuniti yang diterajui oleh penduduk setempat akan ditambah baik bagi meningkatkan keselamatan masyarakat, selain mampu membuka peluang penajaan pendapatan dan pekerjaan bagi komuniti setempat. Selain itu, golongan belia akan terus diperkasa menerusi program-program pemerkasaan ekonomi belia bagi mengurangkan migrasi ke bandar. Faktor daya huni luar bandar amat penting dititik beratkan kerana jurang pembangunan antara bandar dan luar bandar boleh mempengaruhi perpaduan setempat (rujuk *Kotak Artikel 8.6*).

Kotak Artikel 8.6

Pengaruh Jurang Pembangunan Bandar dan Luar Bandar Ke Atas Perpaduan

Kajian rentas negara mendapati bahawa jurang pembangunan ekonomi mempunyai pengaruh ke atas kestabilan masyarakat terutamanya dalam konteks masyarakat dengan kepelbagaian etnik (Darity Jr. dan Nembhard, 2000). Sesebuah ekonomi yang memiliki kepelbagaian etnik mendorong konflik sosial dan keganasan, yang seterusnya, menjejaskan pertumbuhan ekonomi jika jurang pembangunan ekonomi terus dibiarkan melebar (lihat sebagai contoh, Mauro, 1995; Easterly dan Levine, 1997; Montalvo dan Reynal-Querol, 2005). Sebaliknya, sebuah ekonomi yang bercirikan masyarakat yang lebih homogen cenderung mempunyai pengagihan pendapatan yang lebih sama rata (lihat Alesina dan Glaeser, 2004; Fum dan Hodler, 2010). Memandangkan wujudnya kecenderungan negatif daripada kepelbagaian etnik, dasar yang inklusif diperlukan untuk memastikan manfaat pertumbuhan ekonomi dikongsi secara sama rata dalam kalangan kumpulan masyarakat.

Kewujudan jurang antara bandar dan luar bandar boleh diterangkan berdasarkan hipotesis Kuznet U-terbalik (*inverted-U*). Mengikut hipotesis Kuznet, dalam peringkat awal pembangunan ekonomi, ketidaksamaan pendapatan antara kawasan bandar dan luar bandar cenderung untuk meningkat. Keadaan ini didorong oleh kemajuan ekonomi yang tertumpu di kawasan bandar menghasilkan purata pendapatan yang lebih tinggi berbanding di luar bandar. Apabila pembangunan dan pertumbuhan ekonomi melimpah ke kawasan yang lebih luas terutamanya di kawasan yang kurang membangun (luar bandar), jurang pendapatan antara bandar dan luar bandar akan berkurangan.

Usaha merapatkan jurang pembangunan ekonomi antara bandar dan luar bandar melibatkan banyak aspek ekonomi yang berkait antara satu sama lain, seperti struktur sektor pengeluaran, taburan sumber dan infrastruktur serta ketersediaan faktor pengeluaran dan struktur institusi. Sebahagian besar intervensi dasar yang diperlukan bagi merapatkan jurang ekonomi antara bandar dan luar bandar dinyatakan dalam dokumen dasar ini.

Sokongan Institusi

Bagi menyokong pertumbuhan ekonomi luar bandar, Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN), Negeri Sembilan berperanan penting sebagai penyelaras utama untuk memantau dan menilai keberkesanan pelaksanaan dasar pembangunan luar bandar dengan kerjasama pihak pejabat daerah dan tanah (PDT). Kerjasama agensi-agensi lain seperti Kementerian Pembangunan Luar Bandar (KPLB), FELDA, Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Persekutuan (FELCRA), Pihak Berkuasa Kemajuan Pekebun Kecil Perusahaan Getah (RISDA), Jabatan Kerja Raya (JKR), Jabatan Kebajikan Masyarakat (JKM), Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA), serta Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (SKMM) akan diperkukuh untuk terus memperkasa komuniti luar bandar dalam aspek infrastruktur dan pembangunan modal insan. Selain itu, Majlis Pengurusan Komuniti Kampung (MPKK) turut memainkan peranan penting sebagai penggerak pada peringkat komuniti yang akan merealisasikan program-program di bawah RPNS 2021-2025.

Kesimpulan

Sepanjang tempoh 2016 sehingga 2020, Negeri Sembilan telah menunjukkan pencapaian yang baik dalam pelbagai aspek berkaitan pembangunan luar bandar dari segi ekonomi mahupun sosioekonomi. Namun begitu, jurang pembangunan ekonomi antara bandar dan luar bandar masih wujud dan memerlukan intervensi menyeluruh bagi mengatasi isu yang berkaitan dengan penumpuan pembangunan sektoral yang kurang strategik, jurang ketercapaian infrastruktur, pembangunan perniagaan yang kurang berdaya saing dan struktur penduduk menua yang merencatkan pertumbuhan produktiviti.

RPNS 2021-2025 telah mengenal pasti empat bidang fokus utama iaitu pembangunan ekonomi berdaya maju, penambahbaikan infrastruktur luar bandar dan peningkatan keupayaan komuniti luar bandar. Antara ketiga-tiga bidang fokus tersebut, bidang fokus ke arah pembangunan ekonomi berdaya maju merupakan penggerak utama bagi merapatkan jurang pembangunan ekonomi antara bandar dan luar bandar. Strategi memperkasa pertumbuhan luar bandar melalui limpahan ekonomi MVV 2.0 dan Agropolis dan mengenal pasti sektor-sektor bernilai tinggi di setiap daerah luar bandar dijangka akan memberi impak yang signifikan kepada pembangunan luar bandar sepanjang tempoh RPNS.

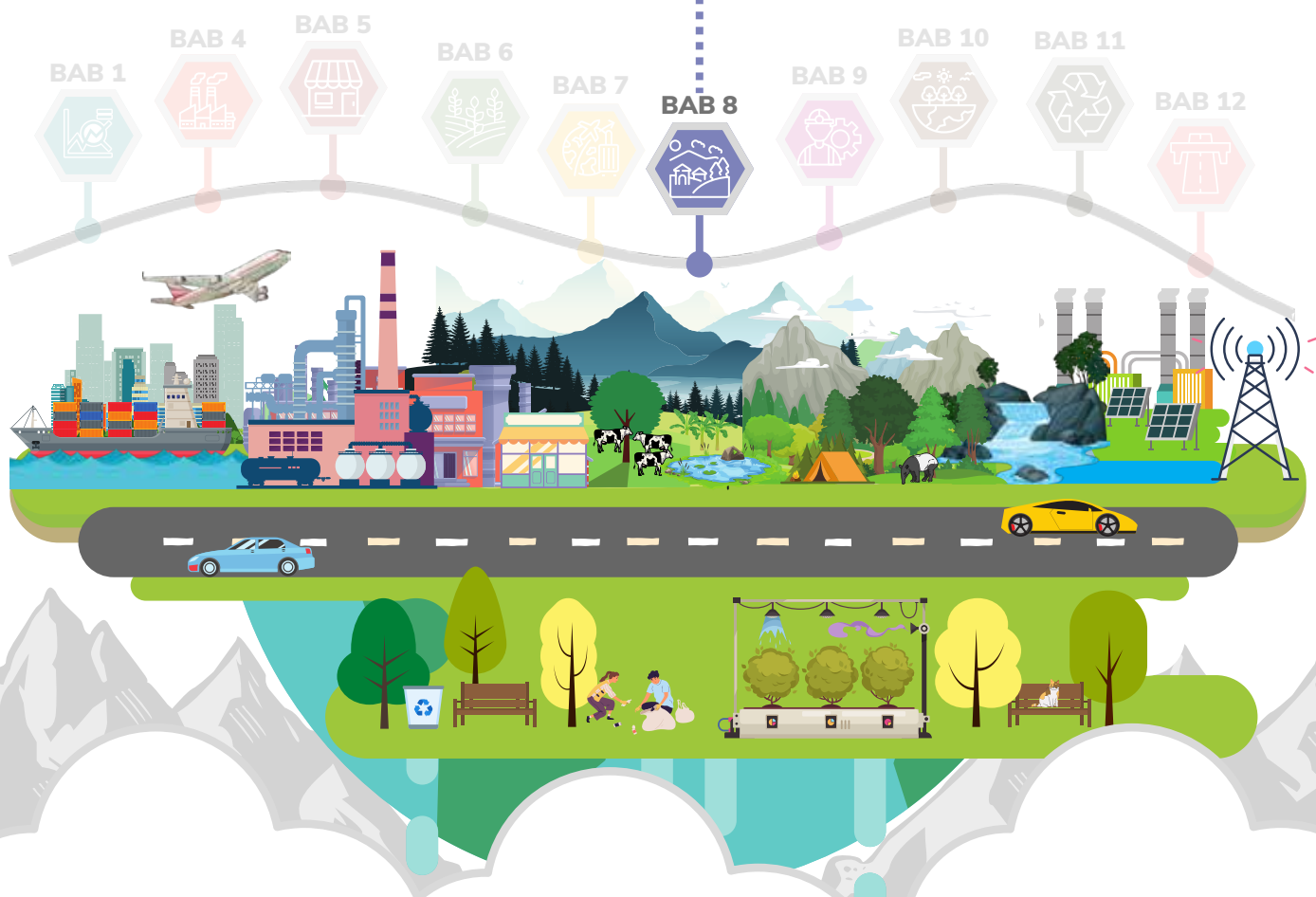
Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Nota:

Data bagi peratus pertumbuhan KDNK luar bandar dan bandar adalah berdasarkan data KDNK mengikut daerah yang telah dikumpulkan mengikut definisi luar bandar dan bandar. Komposisi 2018 hingga 2020 adalah berdasarkan anggaran tahun 2017 kerana ketiadaan data di peringkat daerah yang diperolehi.

Luar Bandar Mendasari Pertumbuhan Mampan & Inklusif

Nota Hujung

¹Impak pengganda nilai ditambah merujuk kepada peningkatan nilai ditambah hasil daripada peningkatan setiap Ringgit permintaan akhir. Petunjuk ini digunakan untuk mengenal pasti sektor ekonomi yang bernilai tinggi dan sumbangan kepada Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK).

²Kluster sektor utama menunjukkan sektor ekonomi tersebut memberi kelebihan kepada semua sektor lain dalam sektor hulu dan hiliran. Kluster sektor pemacu menunjukkan bahawa sektor ekonomi tersebut memberi lebih banyak kesan limpahan kepada sektor hulu. Kluster sektor strategik menunjukkan sektor ekonomi tersebut memberi lebih banyak kesan limpahan kepada sektor hiliran. Kluster sektor sendiri menunjukkan sektor ekonomi tersebut berada dalam ekosistemnya yang tersendiri dengan kesan limpahan yang minimum ke atas sektor-sektor lain.

³Pengguna akhir ialah orang yang membeli dan menggunakan produk atau perkhidmatan di penghujung rantai bekalan.

⁴Pekali *location quotient* (LQ) digunakan untuk menilai kekuatan sektor ekonomi dalam sesebuah daerah berbanding keseluruhan negeri dan menunjukkan penumpuan sektor ekonomi dalam sesebuah daerah.

⁵ASEAN-5 terdiri daripada Indonesia, Malaysia, Filipina, Vietnam dan Thailand.

⁶Negara OECD terdiri daripada Australia, Austria, Belgium, Kanada, Chile, Colombia, Costa Rica, Republik Czech, Denmark, Estonia, Finland, Perancis, Jerman, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Itali, Jepun, Korea Selatan, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Mexico, Belanda, New Zealand, Norway, Poland, Portugal, Republik Slovak, Slovenia, Sepanyol, Sweden, Switzerland, Turki, United Kingdom dan Amerika Syarikat.

Sumber Rujukan

1. Alesina, A. & Glaeser, E. (2004). *Fighting Poverty In The U.S. and Europe: A World of Difference*. Oxford University Press: Oxford.
2. Asadullah, M. N., & Rahman, S. (2009). *Farm Productivity and Efficiency in Rural Bangladesh: the Role of Education Revisited*. *Applied Economics*, 41(1), 17-33.
3. Darity Jr., W. & Nembhard, J.G. (2000). *Racial and Ethnic Economic Inequality: The International Record*. *American Economic Review*. 90, 308-311.
4. Easterly, B. & Levine, R. (1997). *Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions*. *Quarterly Journal of Economics*. 112, 1203-1250.
5. European Union (2017). *The European Agricultural Fund for Rural Development*. *European Network for Rural Development*.
6. Friederichsen, R., Minh, T. T., Neef, A., & Hoffmann, V. (2013). *Adapting the innovation Systems Approach to Agricultural Development in Vietnam: Challenges to The Public Extension Service*. *Agriculture and Human Values*, 30(4), 555-568.
7. Fum, R.M. & Hodler, R. (2010). *Natural Resources and Income Inequality: The Role of Ethnic Divisions*. *Economics Letters*. 107, 360-363.
8. Jabatan Perangkaan Malaysia (2019). *My Local Stats Negeri Sembilan*. Putrajaya.
9. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a). *My Local Stats Negeri Sembilan*. Putrajaya.
10. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b). *Statistik Utama Penduduk, Malaysia, Siri Masa 1970-2019*. Putrajaya.
11. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020c). *Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) Tahunan, Malaysia, Siri Masa 1970-2019*. Putrajaya.
12. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020d). *Perangkaan Tenaga Buruh, Malaysia, Siri Masa 1970-2019*. Putrajaya.
13. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021). *Laporan Sosioekonomi Negeri Sembilan*. Putrajaya.
14. Jabatan Kerja Raya Negeri Sembilan (2022). *Jumlah Panjang Jalan Raya di Negeri Sembilan Tahun 2019 – 2020*. Seremban.
15. Mauro, P. (1995). *Corruption and Growth*. *Quarterly Journal of Economics*. 110, 681- 712.
16. Montalvo, J.G. & Reynal-Querol, M. (2005). *Ethnic Diversity and Economic Development*. *Journal of Development Economics*. 76, 293-393.
17. Ninh, L. K. (2021). *Economic role of education in agriculture: Evidence from rural Vietnam*. *Journal of Economics and Development*, 23(1), 47-58.
18. Otsu K, Shibayama K. (2016). *Population Aging and Potential Growth in Asia*. *Asian Development Review*, 33, 56–73.
19. Park, J., & Lee, S. (2019). *Smart Village Projects in Korea: Rural Tourism, 6th Industrialization, and Smart Farming*. In *Smart Villages in the EU and Beyond*. 139-153.
20. Pusat Maklumat Sains dan Teknologi Malaysia (t.t.), *Indeks Inovasi Global, Malaysia*. Putrajaya
21. Unit Perancang Ekonomi (UPEN) Negeri Sembilan (2019a). *Pelan Pembangunan Luar Bandar Negeri Sembilan 2019-2040 (PPLBNS 2040)*. Seremban.
22. Unit Perancang Ekonomi (UPEN) Negeri Sembilan (2019b), *Data Sosioekonomi Negeri Sembilan (2019)*. Seremban.
23. Bank Dunia (2022a), *Global Innovation Index*, pelbagai negara. Washington D.C.
24. Bank Dunia (2022b), *KDNK per kapita (USD)*, pelbagai negara. Washington D.C.

Lampiran 8-1

TAHAP PERKHIDMATAN KLINIK KESIHATAN

Daerah	Tahun														
	2016			2017			2018			2019			2020		
Tahap Perkhidmatan	1,2,3	4,5	6,7	1,2,3	4,5	6,7	1,2,3	4,5	6,7	1,2,3	4,5	6,7	1,2,3	4,5	6,7
Luar Bandar	7	23	0	7	24	0	8	23	0	8	24	0	8	24	0
Jelebu	1	4	0	1	5	0	1	5	0	1	5	0	1	5	0
Jempol	2	5	0	2	5	0	2	5	0	2	5	0	2	5	0
Tampin	2	4	0	2	4	0	2	4	0	2	4	0	2	4	0
Rembau	1	3	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0
Kuala Pilah	1	7	0	1	7	0	2	6	0	2	6	0	2	6	0
Bandar	9	8	0	9	9	0	9	10	0	9	10	0	11	9	0
Port Dickson	2	3	0	2	3	0	2	4	0	2	4	0	2	4	0
Seremban	7	5	0	7	6	0	7	6	0	7	6	0	9	5	0

Nota: Klinik Kesihatan Jenis 1,2,3 melaksanakan perkhidmatan kesihatan tahap *Advance*, jenis 4 dan 5 melaksanakan perkhidmatan tahap *Intermediate*, KK jenis 6 dan 7 melaksanakan perkhidmatan tahap Universal.

Sumber: Jabatan Kesihatan Negeri, Negeri Sembilan, 2022

BAB 9

BAB 9:

MENYEDIA BAKAT YANG MENEPATI PERMINTAAN MASA HADAPAN

Pendahuluan		9-3
Kemajuan dan Pencapaian	Penduduk dan Demografi	9-4
	Kedudukan Gaji dan Upah	9-5
	Jumlah Tenaga Buruh	9-6
	Penawaran Tenaga Buruh mengikut Kemahiran	9-7
	Guna Tenaga dan Produktiviti Buruh	9-8
Isu dan Cabaran	Kadar Pertumbuhan Penduduk	9-9
	Kadar Penyertaan Tenaga Buruh	9-9
	Penawaran Tenaga Buruh mengikut Tahap Pendidikan Tertinggi dan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi	9-11
	Penyerapan Guna Tenaga	9-12
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	9-15
	Pengukuhan Struktur Demografi Penduduk	
	Bidang Fokus B	9-18
	Peningkatan Kadar Penyertaan Tenaga Buruh	
	Bidang Fokus C	9-19
	Peningkatan Penawaran Tenaga Buruh Berpendidikan Tertinggi dan Berkemahiran Tinggi	
	Bidang Fokus D	9-20
	Penjajaran Permintaan Buruh oleh Industri	
Sokongan Institusi		9-25
Kesimpulan		9-25

Pendahuluan

Populasi dan demografi merupakan elemen penting yang membentuk corak tenaga buruh dalam sesebuah ekonomi. Kadar pertumbuhan penduduk Negeri Sembilan yang berkurangan merupakan indikator perubahan populasi yang akan memberi kesan kepada penawaran tenaga buruh dalam jangka masa panjang. Terdapat pelbagai isu berkaitan populasi, demografi dan pasaran buruh di Negeri Sembilan yang perlu diberi keutamaan. Antaranya adalah jumlah tenaga buruh separa mahir dan berkemahiran rendah yang tinggi di Negeri Sembilan serta trend peralihan tenaga buruh berkemahiran tinggi yang perlahan. Selain itu, potensi bakat di Negeri Sembilan yang masih belum dioptimumkan terutamanya penyertaan tenaga buruh wanita dan aliran pendidikan tidak formal.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 akan memberi fokus kepada peningkatan tenaga buruh separa mahir dan berkemahiran tinggi bagi memenuhi keperluan sektor ekonomi dan menyokong pertumbuhan kawasan *Malaysia Vision Valley 2.0* (MVV 2.0). Bakat sedia ada dalam negeri ini akan digilap dengan kemahiran yang relevan dengan tuntutan industri. Strategi untuk meningkatkan penawaran buruh termasuklah meningkatkan jumlah penduduk dalam umur bekerja, peralihan penawaran tenaga buruh mengikut kemahiran, meningkatkan kadar penyertaan tenaga buruh wanita, menambah baik peluang murid aliran pendidikan tidak formal untuk menyertai pasaran buruh sekurang-kurangnya pada tahap separa mahir dan meningkatkan kadar buruh berpendidikan tertiar. Selain itu, fokus juga diberikan kepada peningkatan permintaan guna tenaga berkemahiran tinggi melalui peralihan struktur ekonomi.

Kemajuan dan Pencapaian

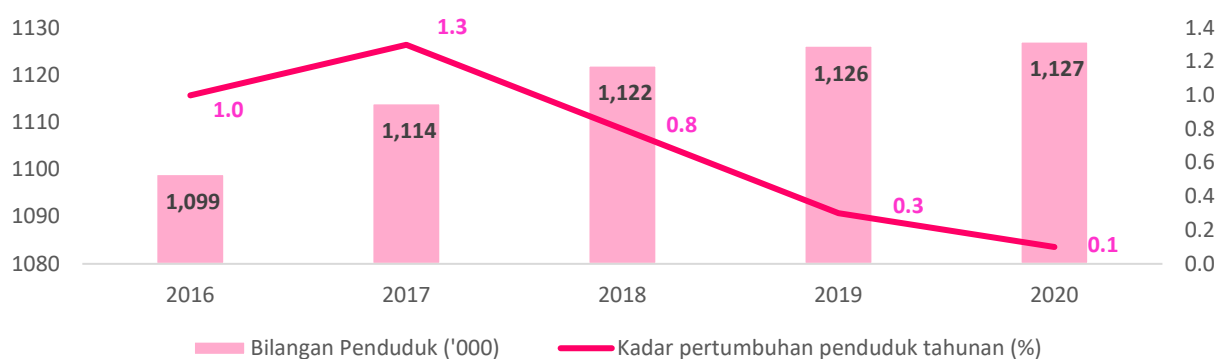
Sepanjang tempoh 2016 hingga 2020, jumlah penduduk Negeri Sembilan telah bertambah dengan kadar yang perlahan disebabkan oleh penurunan dalam kadar kelahiran. Hal ini memberi kesan jangka panjang kepada struktur demografi penduduk yang mana Negeri Sembilan dijangka menjadi negeri menua menjelang tahun 2027¹. Dalam masa sama, guna tenaga dalam pasaran buruh Negeri Sembilan masih mengekalkan momentum guna tenaga penuh, walaupun kadar pengangguran telah meningkat pada tahun 2020 yang disebabkan oleh kesan penguncupan ekonomi akibat pandemik COVID-19. Komposisi tenaga buruh pula menunjukkan peningkatan daripada aspek penawaran tenaga buruh berkemahiran tinggi. Tambahan daripada itu, bagi tempoh 2016 hingga 2020, pergerakan purata gaji dan upah, serta produktiviti buruh pula telah menunjukkan pertumbuhan yang sederhana.

Penduduk dan Demografi

Bilangan penduduk di Negeri Sembilan menunjukkan peningkatan sebanyak 2.5% iaitu daripada 1,099.3 ribu orang pada tahun 2016 kepada 1,127.1 ribu orang pada tahun 2020 seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 9-1*. Walaupun bilangan penduduk bertambah setiap tahun, namun kadar pertumbuhan penduduk tahunan pula menunjukkan trend penurunan. Trend penurunan ini menyebabkan bilangan penduduk yang berada di Negeri Sembilan bertambah setiap tahun dalam jumlah yang berkurangan.

Paparan 9-1

Bilangan dan Kadar Pertumbuhan Penduduk Tahunan Negeri Sembilan, 2016-2020

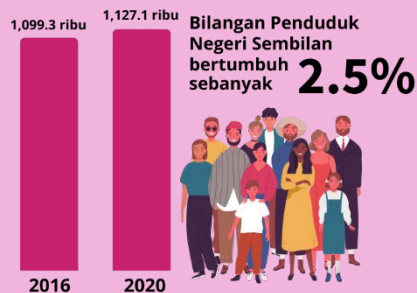

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Trend pertambahan penduduk dalam kadar yang perlahan di Negeri Sembilan turut merupakan trend semasa yang berlaku di Malaysia. Pada tahun 2016, jumlah penduduk Malaysia adalah seramai 31.6 juta orang dan jumlah ini bertambah sebanyak 3.0% pada tahun 2020 menjadikan bilangan penduduk Malaysia seramai 32.4 juta orang. Kadar pertumbuhan penduduk Malaysia ini adalah lebih rendah berbanding pertumbuhan antara 2010 dan 2015 sebanyak 9.1%. Maklumat ringkas mengenai kependudukan dan demografi Negeri Sembilan ditunjukkan dalam *Kotak Artikel 9.1*.

Kotak Artikel 9.1

Perangkaan Kependudukan dan Demografi

Kadar Kesuburan¹ di Negeri Sembilan menurun daripada

2.3
kepada
2.0

“Ini menunjukkan bahawa purata bilangan bayi yang dilahirkan oleh seorang wanita sepanjang tempoh kesuburannya tidak mencukupi untuk menggantikan ibu bapa bayi tersebut²”

Berdasarkan unjuran penduduk 2010 hingga 2040,

Negeri Sembilan dijangka menjadi negeri menua menjelang tahun 2027

apabila penduduk yang berumur 60 tahun dan ke atas mewakili 15.0% daripada jumlah penduduk³

¹Purata bilangan anak yang akan dilahirkan bagi wanita sepanjang tempoh kesuburan iaitu berumur 15 hingga 49 tahun.

Sumber:

²Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri (2021)

³- Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (2011)

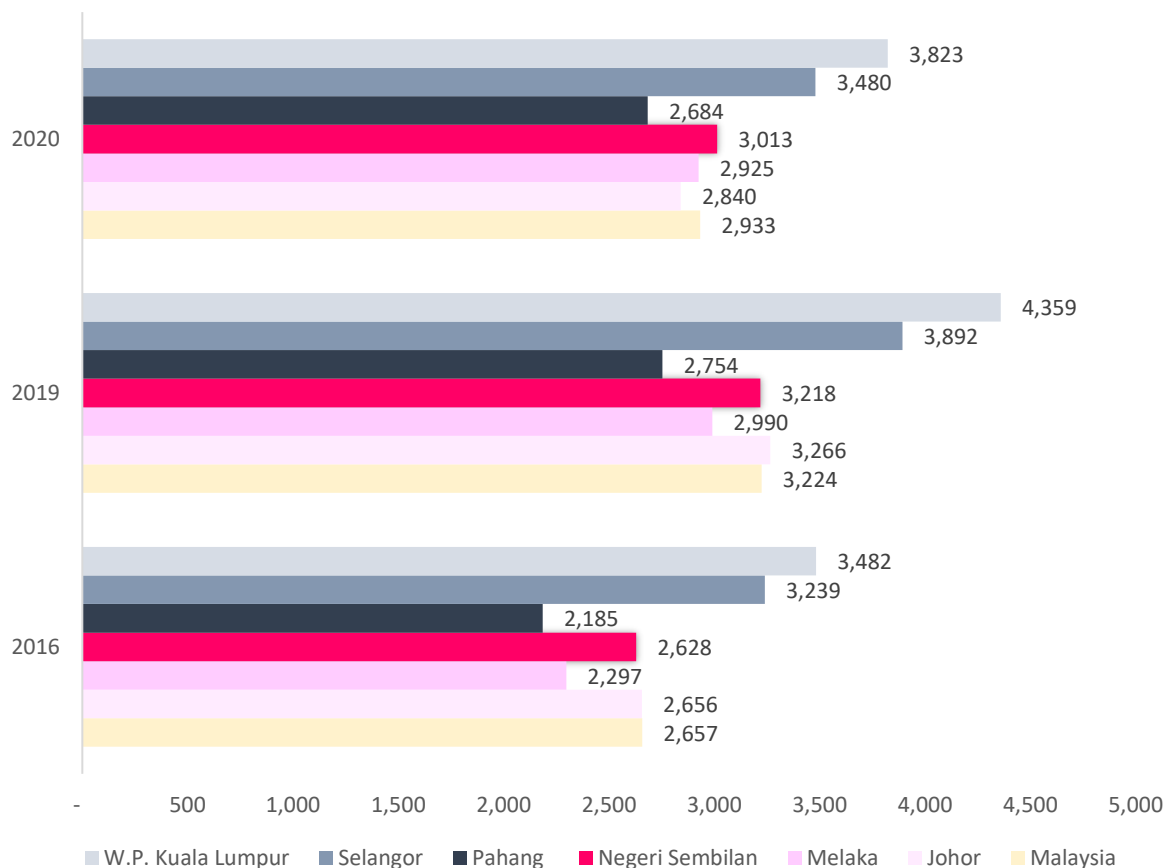
Kedudukan Gaji dan Upah

Purata gaji dan upah bulanan Negeri Sembilan telah bertumbuh sebanyak 22.5% setahun, iaitu daripada RM2,628 pada tahun 2016 kepada RM3,218 pada tahun 2019 (rujuk *Paparan 9-2*). Purata gaji dan upah bulanan Negeri Sembilan ini lebih tinggi daripada purata gaji dan upah bulanan nasional yang berkembang pada kadar 21.3% setahun. Pada tahun 2016, purata gaji dan upah nasional adalah sebanyak RM2,657 dan telah meningkat kepada RM3,224 pada tahun 2019.

Impak pandemik COVID-19 yang melanda negara pada 2020 telah menyebabkan purata gaji dan upah bulanan Negeri Sembilan menurun sebanyak 6.4%, iaitu daripada RM3,218 pada tahun 2019 kepada RM3,013 pada tahun 2020. Walau bagaimanapun, tahap purata gaji dan upah bulanan Negeri Sembilan pada tahun 2020 ini adalah lebih tinggi berbanding purata gaji dan upah bulanan nasional yang berkurang kepada RM2,933 pada tahun 2020. Berdasarkan perbandingan purata gaji dan upah bulanan antara negeri berhampiran pada tahun 2020 pula, Negeri Sembilan berada dalam kedudukan ketiga tertinggi selepas W.P. Kuala Lumpur dan Selangor.

Paparan 9-2

Perbandingan Purata Gaji dan Upah Bulanan Negeri Sembilan dengan Purata Nasional dan Negeri Berhampiran (RM), 2016, 2019 dan 2020

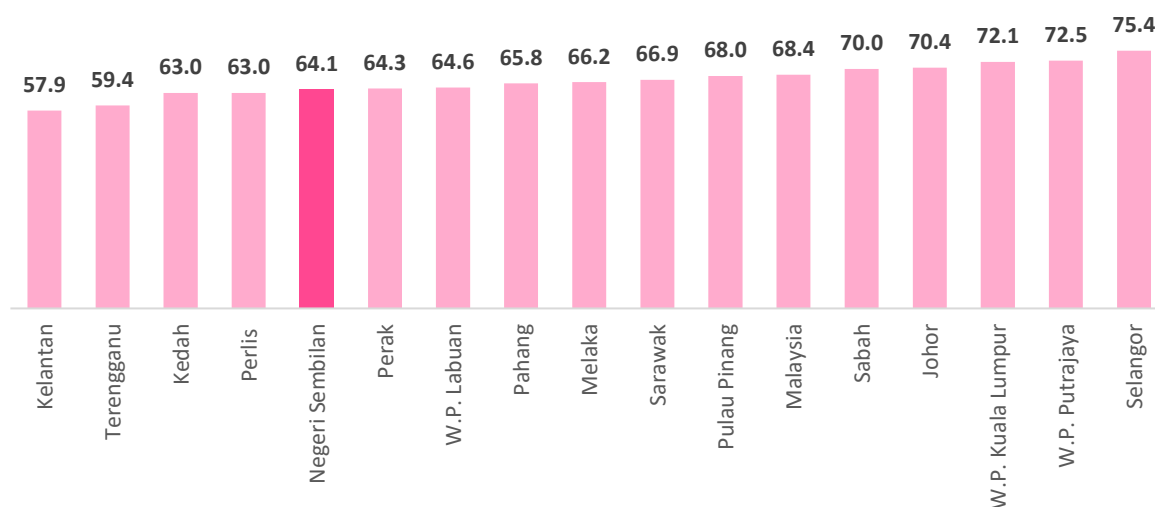

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Jumlah Tenaga Buruh

Bagi tempoh 2016 sehingga 2020, jumlah tenaga buruh Negeri Sembilan telah meningkat sebanyak 2.7% daripada 479.7 ribu orang kepada 492.8 ribu orang. Walau bagaimanapun, pandemik COVID-19 telah menjejaskan penyertaan buruh dan selanjutnya memberikan kesan kepada kadar pengangguran. Kadar Penyertaan Tenaga Buruh (KPTB) Negeri Sembilan menunjukkan penurunan sebanyak 0.9% daripada 64.7% pada tahun 2016 kepada 64.1% pada tahun 2020. Perbandingan antara KPTB Negeri Sembilan, Malaysia dan negeri lain adalah seperti ditunjukkan dalam *Paparan 9-3*. Perbandingan ini menunjukkan KPTB Negeri Sembilan berada dalam kelompok lima buah negeri terendah dan berada di bawah paras purata KPTB nasional.

Paparan 9-3

Perbandingan KPTB Negeri Sembilan dengan Nasional dan Negeri Lain (%), 2020

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

KPTB mengikut jantina di Negeri Sembilan pula menunjukkan KPTB lelaki telah menurun daripada 77.2% pada tahun 2016 kepada 77.1% pada tahun 2019. KPTB ini selanjutnya turun kepada 74.3% pada tahun 2020 akibat pandemik COVID-19. KPTB lelaki di Negeri Sembilan ini lebih rendah daripada KPTB lelaki pada peringkat nasional. KPTB wanita Negeri Sembilan pula menunjukkan peningkatan daripada 51.1% pada tahun 2016 kepada 53.0% pada tahun 2020. Pada peringkat nasional pula, KPTB wanita pada tahun 2016 adalah sebanyak 54.3% dan meningkat kepada 55.3% pada tahun 2020.

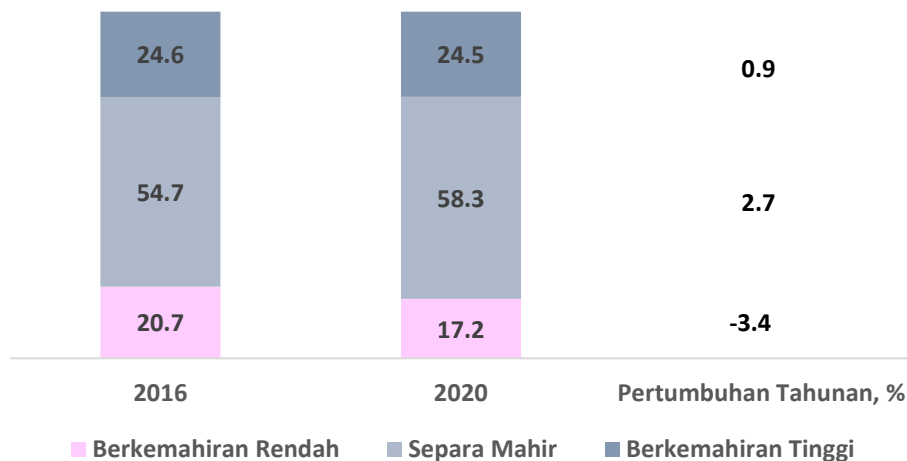
Dalam masa yang sama, walaupun kadar pengangguran telah meningkat sebanyak 1.1%, iaitu peningkatan daripada 2.7% pada tahun 2016 kepada 3.8% pada tahun 2020, Negeri Sembilan masih mengekalkan kedudukan pada tahap guna tenaga penuh. Keadaan ini berbeza pada peringkat nasional dengan kadar pengangguran meningkat daripada 3.9% pada tahun 2016 kepada 4.7% pada 2020.

Penawaran Tenaga Buruh mengikut Kemahiran

Komposisi pekerja berkemahiran tinggi di Negeri Sembilan telah meningkat daripada 24.6% pada tahun 2016 kepada 24.5% pada tahun 2020 seperti ditunjukkan dalam *Paparan 9-4*. Trend peningkatan juga ditunjukkan bagi komposisi pekerja separa mahir yang menokok daripada 54.7% pada 2016 kepada 58.3% pada tahun 2020. Dalam tempoh yang sama, komposisi pekerja berkemahiran rendah pula telah berkurangan daripada 20.7% kepada 17.2%. Peningkatan komposisi pekerja berkemahiran tinggi dan separa mahir ini adalah disokong oleh peralihan penggunaan teknologi dalam proses pengeluaran dan perkhidmatan yang memerlukan tenaga buruh untuk mempunyai tahap kemahiran sekurang-kurangnya pada peringkat separa mahir. Peralihan komposisi pekerja berkemahiran tinggi di Negeri Sembilan ini adalah selari dengan peralihan yang berlaku pada peringkat nasional.

Paparan 9-4

Struktur Penawaran Tenaga Buruh mengikut Kemahiran (%), 2016 dan 2020

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Guna Tenaga dan Produktiviti Buruh

Guna tenaga banyak dipengaruhi oleh struktur ekonomi negeri kerana industri yang menggunakan tenaga buruh dalam proses pengeluaran akan menentukan bilangan keperluan dan juga tahap kemahiran yang diperlukan. Guna tenaga buruh berkemahiran tinggi telah meningkat daripada 128.0 ribu orang pada tahun 2016 kepada 138.4 ribu orang pada tahun 2020, dengan peningkatan sebanyak 8.1% dalam tempoh lima tahun. Walau bagaimanapun, guna tenaga buruh berkemahiran tinggi ini masih lagi rendah berbanding negeri yang lebih maju seperti Selangor. Produktiviti buruh telah menunjukkan pertumbuhan sederhana pada kadar 2.2% setahun bagi tempoh 2016 hingga 2020. Peningkatan ini adalah lebih baik daripada purata kadar pertumbuhan nasional sebanyak 0.9% setahun bagi tempoh yang sama.

Isu dan Cabaran

Terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu diatasi untuk membangunkan bakat yang menyokong permintaan tenaga buruh masa hadapan di Negeri Sembilan. Antara isu dan cabaran utama ialah, kadar pertumbuhan penduduk yang menurun, KPTB wanita yang rendah serta kekangan peluang pekerjaan bagi aliran pendidikan tidak formal dan kurang cerapan guna tenaga mengikut keperluan industri.

Kadar Pertumbuhan Penduduk

Jumlah penduduk merupakan indikator penting dalam menentukan bilangan tenaga buruh yang tersedia dalam pasaran buruh. Semakin tinggi jumlah penduduk, maka semakin tinggi jumlah penawaran buruh dalam sesebuah negeri. Sepanjang tempoh 2016 hingga 2020, bilangan penduduk Negeri Sembilan menunjukkan trend yang meningkat. Walaupun bilangan penduduk meningkat saban tahun, namun kadar pertumbuhan penduduk tahunan pula menunjukkan trend penurunan. Trend penurunan ini menandakan bilangan penduduk Negeri Sembilan bertambah setiap tahun dalam jumlah yang sedikit.

Peningkatan penduduk dalam trend menurun ini memberi kesan kepada perubahan struktur umur penduduk dalam sesebuah populasi dalam jangka masa panjang. Jumlah kelahiran yang berkurangan akan menyebabkan golongan muda semakin berkurangan dalam populasi. Populasi akan mula menunjukkan peralihan kepada lebih ramai penduduk dewasa dan selanjutnya beralih kepada lebih ramai penduduk warga tua. Situasi ini memberi kesan jangka masa panjang kepada pasaran buruh yang mana penawaran tenaga buruh terhadap golongan muda semakin berkurangan sedangkan terdapat pekerjaan yang memerlukan tenaga buruh dalam usia muda terutamanya bagi pekerjaan yang melibatkan penggantian tenaga buruh yang tinggi. Pada masa yang sama, pertumbuhan penduduk yang berkurangan ini juga akan memberi kesan terhadap usaha Negeri Sembilan untuk menaik taraf kawasan perbandaran kepada bandaraya yang memerlukan sekurang-kurangnya 500,000 orang penduduk³.

Kadar Penyertaan Tenaga Buruh

KPTB pada tahun 2020 menunjukkan Negeri Sembilan berada pada kedudukan ke-12 dalam Malaysia. KPTB wanita di Negeri Sembilan juga masih rendah di bawah paras nasional dengan kadar purata sebanyak 48.3% sepanjang 20 tahun. KPTB wanita yang rendah ini disebabkan terdapat pelbagai cabaran untuk wanita menyertai pasaran buruh seperti kekurangan pusat penjagaan kanak-kanak dan warga emas yang berkualiti, kos yang tinggi serta tempat dan waktu bekerja yang kurang fleksibel. Selain itu, KPTB ini juga dipengaruhi oleh penuaan tenaga buruh dan golongan rentan ekonomi yang mudah terjejas apabila berlaku perubahan dalam pasaran buruh seperti penerangan ringkas dalam *Kotak Artikel 9.2*.

Kotak Artikel 9.2

Wanita, Penuaan Tenaga Buruh dan Golongan Rentan Ekonomi

Konsep keterangkuman dapat memastikan tiada golongan masyarakat yang terpinggir daripada arus pembangunan negara. Sehubungan dengan itu, manfaat pertumbuhan dan pengagihan perlu diberi perhatian bagi menyokong aspek inklusiviti serta mencapai taraf hidup yang wajar dalam prinsip keadilan sosial. Bagi tujuan ini, usaha bersepadu perlu dilaksanakan bagi mencapai keterangkuman untuk semua, di samping menangani cabaran semasa dan masa hadapan.

Penyertaan tenaga kerja wanita

Tenaga kerja wanita memainkan peranan penting dalam menyokong pembangunan ekonomi selari dengan Agenda 2030 yang menyasarkan kesaksamaan jantina bagi mewujudkan masyarakat yang seimbang. Fokus perlu diberikan kepada usaha dalam meningkatkan penyertaan wanita dalam pasaran buruh dan menambah baik peranan wanita untuk membuat keputusan dalam semua sektor melalui pelbagai platform termasuk dalam ekonomi perkongsian dan pembangunan keusahawanan.

Penuaan tenaga buruh

Malaysia menghadapi perubahan demografi dengan pertambahan saiz populasi warga emas dan pekerja yang lebih tua. Sebagai perbandingan, penduduk berusia antara 55 hingga 64 tahun di Korea Selatan, Jepun dan Thailand antara yang masih aktif dalam pasaran tenaga kerja berbanding dengan penduduk di Malaysia. Bagi pasaran buruh, keadaan ini membawa persoalan sama ada terdapat hubungan sistematik antara perubahan demografi dan produktiviti kepada tenaga buruh yang masih aktif dalam tempoh penuaan. Peningkatan saiz pekerja tua dalam ekonomi juga berkemungkinan mengurangkan produktiviti buruh yang mempunyai potensi untuk mengurangkan pengeluaran. Pada masa ini, terdapat pelbagai program yang dijalankan oleh negara luar mengenai isu penuaan tenaga buruh ini. Sebagai contoh, United Kingdom¹ telah melaksanakan program *New Enterprise Allowance* sejak tahun 2011 yang membantu tenaga buruh yang berminat untuk bekerja sendiri. Bulgaria pula melaksanakan projek *Chance for Work* sejak tahun 2012 yang meningkatkan kebolehpasaran dan kesesuaian tenaga buruh berusia 50 tahun yang menganggur.

Golongan rentan ekonomi²

Golongan rentan ekonomi dalam konteks RPNS 2021-2025 ini meliputi orang kelainan upaya (OKU), masyarakat dalam transisi, masyarakat Orang Asli, kumpulan B40, miskin dan rentan ekonomi². Golongan ini merupakan bakat yang boleh dimanfaatkan dalam pasaran buruh dan berpotensi untuk menyumbang ke arah peningkatan momentum pertumbuhan ekonomi. Isu yang dihadapi golongan ini perlu ditangani segera untuk meningkatkan pergerakan sosial kerana akan membawa kepada penyertaan ekonomi yang lebih besar dan menjana pendapatan yang lebih tinggi. Wawasan Kemakmuran Bersama (WKB) 2030 menyasarkan untuk mencipta banyak peluang kerja berpendapatan tinggi dan menggalakkan keusahawanan dalam golongan ini.

Sumber:

¹Toolkit on Good Practices for Encouraging Longer Working Lives (2017), OECD

²Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (2019)

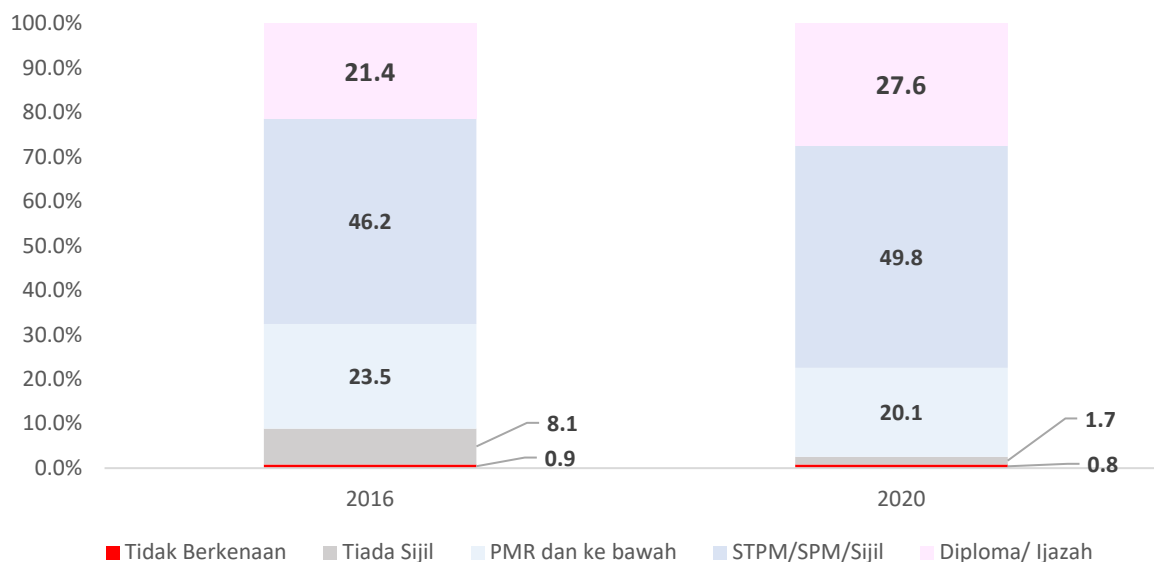
Penawaran Tenaga Buruh mengikut Tahap Pendidikan Tertiri dan Tenaga Buruh Berkemahiran Tinggi

Kategori kemahiran buruh dapat diklasifikasikan mengikut tahap pendidikan yang diperoleh oleh pekerja. Mengikut standard pengklasifikasian kemahiran, mereka yang mempunyai diploma, ijazah dan ke atas dikategorikan sebagai pekerja berkemahiran tinggi. Pekerja yang memiliki PMR sehingga STPM dikategorikan sebagai pekerja separa mahir manakala tahap pendidikan yang lebih rendah pula dikategorikan sebagai pekerja berkemahiran rendah.

Berdasarkan cerapan data pasaran buruh, Negeri Sembilan masih mempunyai komposisi tenaga buruh dengan tahap pendidikan STPM/SPM/Sijil dan ke bawah yang tinggi pada tahun 2020 iaitu sebanyak 72.4% seperti ditunjukkan dalam *Paparan 9-5*. Walau bagaimanapun, peratusan tahap pendidikan ini telah berkurangan jika dibandingkan dengan tahun 2016 iaitu sebanyak 78.6%. Perubahan ini menunjukkan bahawa berlaku peningkatan yang perlahan bagi komposisi tenaga buruh dengan tahap pendidikan tertiri di Negeri Sembilan. Pada tahun 2016, sebanyak 21.4% tenaga buruh di Negeri Sembilan mempunyai tahap pendidikan tertiri dan peratusan ini telah meningkat kepada 27.6% pada tahun 2020.

Paparan 9-5.

Tahap Pendidikan Tenaga Buruh di Negeri Sembilan (%), 2016 dan 2020

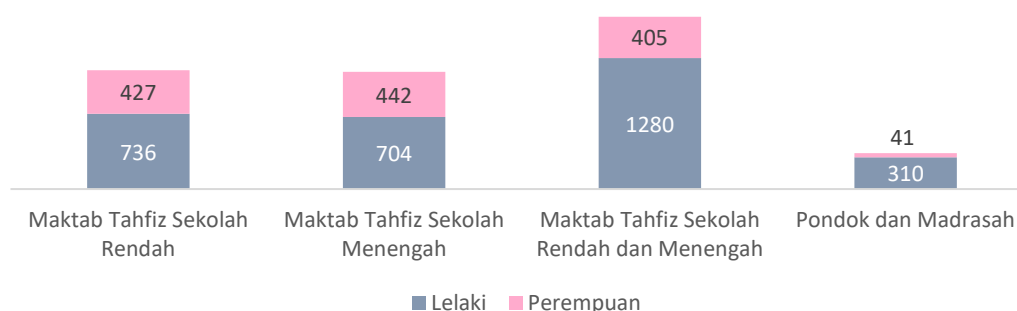
Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Dalam pada masa yang sama, penawaran buruh berkemahiran tinggi yang merupakan fokus penting dalam pasaran buruh perlu meliputi semua jenis pendidikan sama ada formal ataupun tak formal. Bagi murid yang berada di luar sistem pendidikan arus perdana, mereka tidak dapat dikesan sepenuhnya kerana ketiadaan sistem pemantauan yang bersepadu. Pada masa ini, bilangan murid yang berada di luar sistem pendidikan arus perdana di Negeri Sembilan iaitu murid yang mengikuti pengajian tahfiz melalui maktab tahfiz, pondok dan madrasah adalah seramai 4,345 orang seperti yang ditunjukkan

dalam *Paparan 9-6*. Bilangan sekolah berdaftar yang menawarkan pendidikan ini pula adalah sebanyak 87 buah sekolah. Bilangan murid dan sekolah aliran tahfiz ini dijangka akan meningkat selaras dengan peningkatan pilihan pendidikan aliran ini oleh masyarakat. Walau bagaimanapun, aliran pendidikan ini kebanyakannya tidak mempunyai sijil yang diiktiraf oleh kerajaan. Keadaan ini menyukarkan murid aliran ini untuk melanjutkan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi ataupun mempunyai sekurang-kurangnya sijil peringkat menengah yang membolehkan murid ini memasuki pasaran buruh sebagai tenaga buruh berkemahiran tinggi atau separa mahir.

Paparan 9-6

Bilangan Murid Aliran Tahfiz di Sekolah Berdaftar dengan Jabatan Agama Islam Negeri Sembilan, 2022

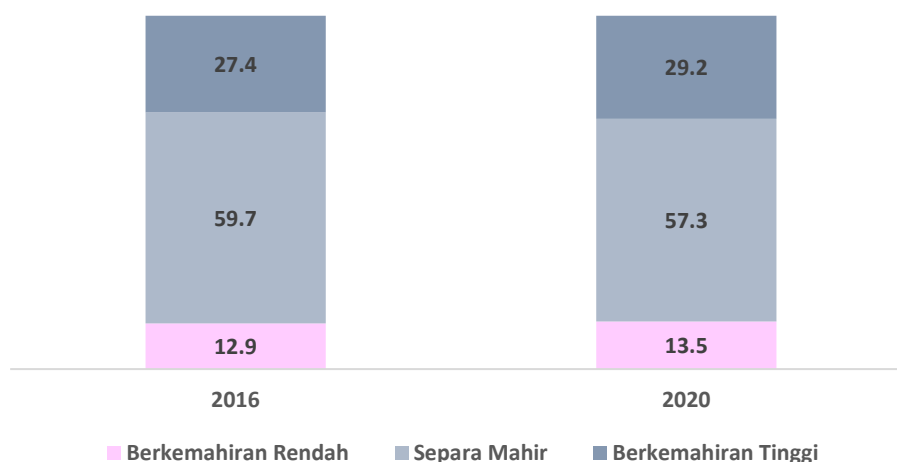
Sumber: Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan (2022).

Selain itu, berlaku isu pengekalan tenaga buruh semasa latihan kemahiran sedang dijalankan dan juga selepas tamat tempoh latihan. Tenaga buruh yang sedang dilatih hanya menghabiskan sebahagian latihan kerana tidak meminati bidang yang dipelajari atau memahami laluan kerjaya selepas tamat latihan. Selain itu, tenaga buruh yang dilatih juga tidak mengambil perhatian khusus mengenai kepentingan latihan terutamanya yang bertauniah dalam laluan kerjaya mereka. Dalam pada masa yang sama juga, berlaku isu tenaga buruh yang selesai latihan meninggalkan jawatan yang sedang disandang sedangkan industri telahpun membuat pelaburan pembangunan bakat kepada tenaga buruh ini. Ini menyebabkan komitmen industri untuk melatih tenaga buruh berkurangan kerana pulangan pelaburan tidak dapat dinikmati dengan baik.

Penyerapan Guna Tenaga

Keperluan tenaga buruh mengikut tahap kemahiran dalam sesebuah negeri ditentukan oleh struktur ekonomi negeri. Berdasarkan dapatan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan, (i) sektor perkhidmatan kerajaan dan (ii) sektor perdagangan borong dan runcit, makanan dan minuman dan penginapan merupakan dua sektor yang menyerap tenaga buruh terbesar di Negeri Sembilan sejak tahun 2005. Guna tenaga mengikut kemahiran pula menunjukkan permintaan yang tinggi bagi tenaga buruh separa mahir iaitu sebanyak 59.7% pada tahun 2016 dan 57.3% pada tahun 2020, seperti ditunjukkan dalam *Paparan 9-7*. Guna tenaga separa mahir di pasaran buruh Negeri Sembilan ini kekal dominan pada tahun 2020.

Paparan 9-7

Penyerapan Guna Tenaga mengikut Tahap Kemahiran di Negeri Sembilan (%), 2016-2020

Nota: Komposisi 2019 dan 2020 adalah berdasarkan anggaran tahun 2018 kerana ketiadaan data di peringkat negeri diperolehi.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2016-2018) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Peningkatan penyerapan guna tenaga buruh berkemahiran tinggi pula masih perlahan daripada 27.4% pada tahun 2016 kepada 29.2% pada tahun 2020. Hal ini menunjukkan hanya berlaku sedikit perubahan dalam kadar penggunaan teknologi dan automasi sepanjang proses pengeluaran industri di Negeri Sembilan. Dalam pada masa yang sama, berdasarkan dapatan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan, sektor ekonomi di Negeri Sembilan masih berada di bawah pencapaian indeks kompleksiti di peringkat nasional. Indeks kompleksiti rantai nilai digunakan sebagai petunjuk untuk menilai keupayaan sektor ekonomi bagi menghasilkan produk yang kompleks. Indeks kompleksiti yang tinggi menunjukkan sektor ekonomi tersebut berada dalam satu rantai nilai yang panjang dan melibatkan aliran perbekalan yang kompleks dan bernilai tinggi. Pengeluaran produk yang kompleks dalam rantai nilai merupakan aspek penting dalam menggalakkan penyerapan guna tenaga yang tinggi terutamanya bagi tenaga buruh berkemahiran tinggi.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

RPNS 2021-2025 akan memfokus kepada pembangunan bakat yang menepati permintaan pasaran buruh masa hadapan. Sehubungan dengan itu, fokus akan diberikan untuk memperkukuh struktur demografi penduduk melalui galakan migrasi. Selain itu, RPNS juga menyasarkan peningkatan KPTB serta penawaran tenaga buruh berpendidikan tertiar dan berkemahiran tinggi. Penjajaran permintaan buruh oleh sektor swasta juga akan diperhalusi bagi menggalakkan permintaan tenaga buruh berkemahiran tinggi agar kepelbagaian bakat yang dibangunkan dapat diserap dengan kadar yang tinggi.

Bidang Fokus A

Pengukuhan Struktur Demografi Penduduk

Struktur demografi memainkan peranan penting dalam mencorakkan struktur tenaga buruh bagi memenuhi permintaan guna tenaga masa hadapan. Pembangunan MVV 2.0 dijangka akan memerlukan guna tenaga yang tinggi dan keadaan ini memerlukan tambahan buruh dari luar Negeri Sembilan yang boleh ditampung melalui migrasi.

Strategi A1

Menggalakkan Migrasi melalui Perubahan Struktur Ekonomi

Kekurangan tenaga buruh dapat diatasi melalui migrasi penduduk dan pertumbuhan ekonomi merupakan penentu utama kepada corak migrasi. Hubungan positif antara migrasi dan pertumbuhan ekonomi dijelaskan dalam *Kotak Artikel 9.3*. Selain itu, faktor kos perumahan dan ketersediaan kemudahan infrastruktur asas juga memainkan peranan penting yang dapat menarik migrasi terutamanya di kawasan berhampiran sempadan negeri dan daerah yang mempunyai potensi ekonomi. Negeri Sembilan mempunyai pelbagai kelebihan disebabkan lokasi yang berhampiran dengan Selangor dan W.P. Kuala Lumpur. Selain itu, Negeri Sembilan juga dapat dihubungkan melalui jaringan pengangkutan darat yang baik.

Pelan pembangunan MVV 2.0 dijangka akan mengubah struktur ekonomi Negeri Sembilan terutamanya di daerah Seremban dan Port Dickson. Galakan migrasi aktif tenaga buruh berkemahiran tinggi wajar dilaksanakan dalam kawasan pembangunan MVV 2.0 ini dengan memberi fokus kepada kemahiran yang diperlukan oleh industri tumpuan iaitu industri aeroangkasa, maritim dan halal. Sehubungan dengan itu, program pepadanan pekerjaan antara industri dan penyedia latihan kemahiran perlu diperkasa bagi memudahkan proses migrasi bersasar.

Pada masa yang sama, Negeri Sembilan juga berhasrat untuk mengoptimumkan penggunaan bakat anak negeri yang mampu memberi sumbangan kepada pembangunan negeri terutamanya dalam kawasan pembangunan MVV 2.0. Sehubungan dengan itu, satu program pendaftaran anak negeri yang bekerja di luar Negeri Sembilan boleh dilaksanakan oleh Kerajaan Negeri. Program ini dapat membantu meningkatkan pepadanan pekerjaan antara bakat dan keperluan industri. Maklumat mengenai peluang pekerjaan untuk anak negeri juga boleh dihebahkan dalam satu paparan notis khas melalui aplikasi digital seperti *MYFutureJobs*.

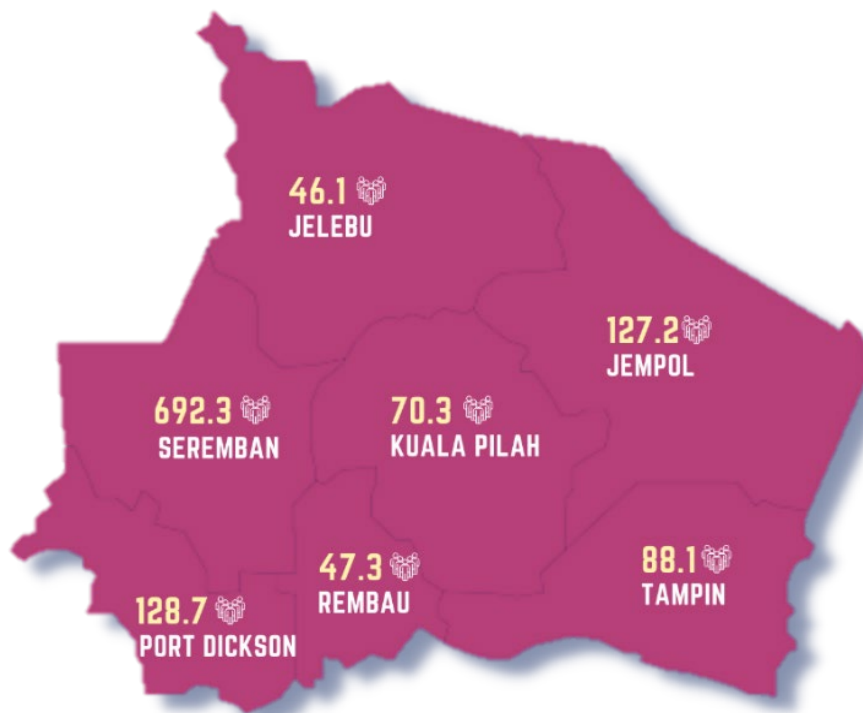
Strategi A2

Ke Arah Mendapatkan Status Bandaraya Kedua

Negeri Sembilan menyasarkan pertambahan satu lagi bandar raya pada masa akan datang. Sehubungan dengan itu, daerah Port Dickson boleh dipertimbangkan sebagai kawasan perbandaran yang berpotensi untuk mendapat status bandar raya berdasarkan kepada perancangan pembangunan MVV 2.0. Pembangunan MVV 2.0 akan meningkatkan peluang pekerjaan dan kawasan perumahan baharu juga dijangka akan dibuka. Hal ini akan meningkatkan migrasi ke dalam Negeri Sembilan, terutamanya apabila kawasan perumahan baharu ini menyokong konsep *smart city* dengan kemudahan yang menyokong kelestarian alam sekitar. Pada masa yang sama, daerah Port Dickson mempunyai populasi seramai 0.1 juta penduduk pada tahun 2020. Jumlah penduduk di Port Dickson ini lebih tinggi berbanding lima buah daerah lain seperti yang ditunjukkan oleh *Paparan 9-8*. Sehubungan itu, usaha menjadikan daerah Port Dickson sebagai sebuah bandar raya boleh dimulakan dalam tempoh RPNS 2021-2025 ini.

Paparan 9-8

Penduduk Mengikut Daerah di Negeri Sembilan ('000), 2020

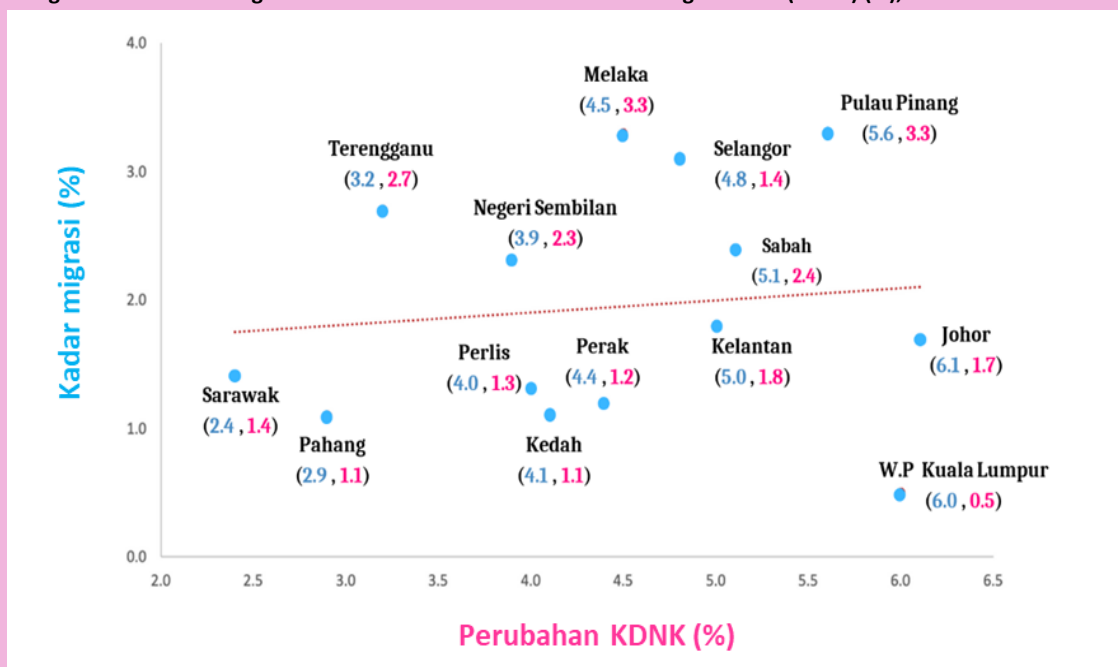

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020)

Kotak Artikel 9.3**Migrasi dan Pertumbuhan Ekonomi**

Pertumbuhan ekonomi mempengaruhi corak migrasi penduduk bekerja. Secara amnya, migrasi berlaku disebabkan oleh peluang menjana pendapatan dan keinginan untuk meningkatkan taraf hidup individu khususnya dan keluarga secara amnya. Sehubungan dengan itu, migrasi boleh berlaku melalui faktor tarikan seperti kerancangan pembangunan ekonomi di sesebuah kawasan ataupun melalui faktor tolakan seperti peningkatan kadar pengangguran. Kadar migrasi antara negeri di Malaysia adalah rendah sekitar 1.4% hingga 2.3% sahaja sepanjang tempoh 2015 hingga 2020.

Berdasarkan semakan trend, kadar migrasi secara amnya berkadaran dengan kadar pertumbuhan ekonomi di sesuatu kawasan. Sekiranya berlaku kerancangan ekonomi, jumlah migrasi masuk akan meningkat kerana faktor tarikan seperti peluang pekerjaan dan juga peningkatan gaji. Walau bagaimanapun, sekiranya pertumbuhan ekonomi perlahan, migrasi keluar mempengaruhi kadar migrasi memandangkan terdapat perpindahan keluar untuk mendapatkan pekerjaan. Perhubungan positif antara migrasi dan pertumbuhan ekonomi jelas dapat dilihat pada paparan di bawah.

Hubungan antara Kadar Migrasi dan Pertumbuhan Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK) (%), 2015

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2016) dan penganggaran daripada Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kadar migrasi di Negeri Sembilan adalah rendah, sekitar 1.6% hingga 2.6% sahaja dengan purata kadar migrasi bagi tempoh 2015 hingga 2018 ialah sebanyak 2.3%. Tahun 2020 tidak diambil kira dalam pengiraan purata ini kerana berlaku sekatan pergerakan antara daerah dan negeri disebabkan oleh situasi pandemik COVID-19 yang menyukarkan pergerakan dan seterusnya menjejaskan peluang migrasi. Walaupun kadar migrasi Negeri Sembilan ini rendah, kadar yang hampir sama ini berlaku di kebanyakan negeri di Malaysia kecuali Melaka dan Selangor yang mencatatkan kadar migrasi melebihi 3.0%. Kadar migrasi di dua buah negeri tersebut yang melebihi 3.0% adalah disokong oleh kerancangan aktiviti ekonomi yang seterusnya memberikan peluang tinggi kepada migran untuk mendapat pekerjaan.

Bidang Fokus B

Peningkatan Kadar Penyertaan Tenaga Buruh

Kadar penyertaan tenaga buruh yang tinggi penting kepada ekonomi bagi meningkatkan pendapatan dan KDNK negeri. Sehubungan dengan itu, langkah wajar perlu diambil untuk meningkatkan KPTB terutamanya dalam kalangan wanita. Selain itu, peluang peningkatan dan peralihan kemahiran bagi mengurangkan impak penuaan tenaga buruh juga wajar diberi perhatian agar ekonomi negeri dapat mengimbangi kebergantungan warga emas kepada kumpulan umur bekerja.

Strategi B1

Meningkatkan Penyertaan Tenaga Buruh Wanita

Fokus peningkatan penyertaan tenaga buruh Negeri Sembilan dalam RPNS akan terarah kepada peningkatan tenaga buruh wanita. Bagi menggalakkan penyertaan wanita dalam pasaran buruh, dua perkara penting yang menyentuh aspek peranan tradisional wanita dalam keluarga perlu ditambah baik terutamanya aspek penjagaan anak dan warga emas. Sehubungan dengan itu, pengenalan tempat dan waktu bekerja anjal kepada wanita akan menjadi penggalak kepada wanita untuk keluar bekerja. Pengenalan tempat dan waktu bekerja anjal ini wajar dimulai oleh sektor awam bergantung kepada jenis pekerjaan dan tugas tanpa memberi kesan herotan kepada produktiviti.

Selain itu, kos penjagaan kanak-kanak dan waktu operasi juga merupakan isu yang perlu diperhalusi dengan lebih lanjut kerana perkara ini mempunyai implikasi kepada keputusan wanita untuk berada dalam pasaran kerja terutamanya yang mempunyai anak di bawah usia lima tahun. Satu kajian terperinci mengenai kos penjagaan yang bukan sahaja meliputi kanak-kanak, malahan warga emas juga wajar dijalankan bagi mewujudkan satu ekosistem pekerjaan yang kondusif. Hal ini bukan sahaja memberi peluang kepada wanita untuk menyertai pasaran buruh tetapi hasil kajian ini juga dijangka dapat memberikan sokongan kepada keluarga untuk menguruskan warga emas melalui usia tua dengan lebih teratur.

Strategi B2

Peluang Peningkatan dan Peralihan Kemahiran bagi Mengurangkan Impak Penuaan Tenaga Buruh

Latihan kemahiran bagi membantu peralihan kemahiran tenaga buruh menua akan diperhalusi melalui kajian khusus. Hasil kajian ini akan membantu penambahbaikan dasar perburuhan yang meliputi keperluan latihan semula. Dalam masa yang sama, seiring dengan isu penuaan tenaga buruh dalam negara dan juga negara luar, program peralihan kemahiran ini bukan sahaja merangkumi peranan tenaga buruh sebagai pekerja, tetapi juga turut membincangkan aspek peralihan daripada pekerja kepada usahawan.

Bidang Fokus C

Peningkatan Penawaran Tenaga Buruh Berpendidikan Tertiar dan Berkemahiran Tinggi

Pendidikan memainkan peranan penting dalam mencorakkan peralihan penawaran buruh yang berkemahiran tinggi. Sehubungan dengan itu, fokus akan diberikan kepada aktiviti pemadanan penawaran dan permintaan tenaga buruh secara aktif untuk meningkatkan pengekalan tenaga kerja dalam satu-satu bidang. Selain itu, peningkatan penawaran tenaga buruh berpendidikan dan berkemahiran tinggi akan diberikan keutamaan agar bakat sedia ada dapat dimanfaatkan sepenuhnya.

Strategi C1

Padanan Penawaran dan Permintaan Tenaga Buruh Secara Aktif

Penubuhan sekretariat yang bertanggungjawab menjalankan sesi padanan permintaan dan penawaran buruh secara berkala bagi membincangkan keperluan tenaga kerja mengikut industri dapat melancarkan lagi proses pemadanan. Selain itu, sesi jerayawara khusus wajar diadakan bersama institusi TVET dan pemain industri untuk meningkatkan padanan mengikut keperluan industri. Pangkalan data *MYFutureJobs* yang dikendalikan oleh Pertubuhan Keselamatan Sosial (PERKESO) di bawah Kementerian Sumber Manusia (KSM) boleh dimanfaatkan sepenuhnya untuk memantau dan mendapatkan maklumat pasaran buruh di Negeri Sembilan.

Strategi C2

Peningkatan Penawaran Tenaga Buruh Berpendidikan dan Berkemahiran Tinggi

Bagi mengurangkan peratusan tenaga buruh berkemahiran rendah, usaha boleh diambil bagi meningkatkan *outcome* pendidikan kumpulan sasaran tertentu seperti murid aliran tahfiz dan sekolah pondok melalui formalisasi pendidikan. Formalisasi ini memberi peluang murid aliran tahfiz dan sekolah pondok untuk mengikuti program kemahiran khusus selepas pendidikan menengah terutama yang menjurus kepada kemahiran pendidikan dan latihan teknikal dan vokasional (TVET). Selain itu, konsep *place and train* melalui Program *Academy in Factory* (AIF) yang dikelolakan oleh Perbadanan Produktiviti Malaysia (MPC), boleh dilaksanakan kepada kumpulan rentan ekonomi seperti wanita, kumpulan B40 dan masyarakat dalam transisi ekonomi. Melalui program AIF, tenaga buruh akan terus diambil menjalani latihan di tempat kerja dan diberikan sijil pentauliahan selepas menjalani tempoh latihan dalam bentuk praktikal. Program ini dijangka akan meningkatkan minat dan padanan antara kemahiran dan bidang tugas sekali gus mengurangkan kadar pusing ganti pekerja dalam industri.

Selain itu, bagi mengembangkan potensi konsep *place and train*, pusat pembangunan kemahiran Negeri Sembilan wajar ditambah baik dan diperkukuhkan dengan mengambil kira perubahan kepada Revolusi Perindustrian Keempat (4IR) yang berteraskan pendigitalan dan teknologi baharu. Negeri Sembilan telah mempunyai pusat pembangunan kemahiran seperti Kolej Yayasan

Negeri Sembilan (Kolej YNS) yang merupakan inisiatif Kerajaan Negeri untuk meningkatkan bilangan tenaga buruh berkemahiran. Bagi meningkatkan kebolehpasaran graduan, kandungan latihan Kolej YNS perlu ditambah baik dengan mengutamakan amali di tempat kerja yang mengetengahkan pembelajaran teknologi 4IR. Selain itu, proses tambah baik modul latihan hasil daripada perbincangan dengan industri secara berkala amat penting bagi menyediakan tenaga buruh yang bersesuaian kepada keperluan industri di Negeri Sembilan. Sehubungan dengan itu, Kerajaan Negeri dengan kerjasama MPC dan industri wajar merangka satu bentuk kerjasama bagi menyediakan modal insan yang dapat memenuhi keperluan 4IR dan seterusnya dapat merangsang pertumbuhan tenaga buruh berkemahiran di Negeri Sembilan. Kerjasama ini termasuklah aktiviti menaik taraf yang bukan sahaja melibatkan pelaburan ke atas infrastruktur pusat latihan, malahan termasuk peralatan mengajar terutamanya yang menepati keperluan modul 4IR.

Bidang Fokus D

Penjajaran Permintaan Buruh oleh Industri

Penawaran buruh berkemahiran tinggi tidak dapat dimanfaatkan sepenuhnya oleh ekonomi jika penjajaran semula permintaan buruh pada peringkat industri tidak diberi perhatian. Permintaan buruh berkemahiran tinggi pada peringkat industri perlu ditingkatkan tetapi memerlukan peralihan struktur ekonomi yang bernilai tinggi.

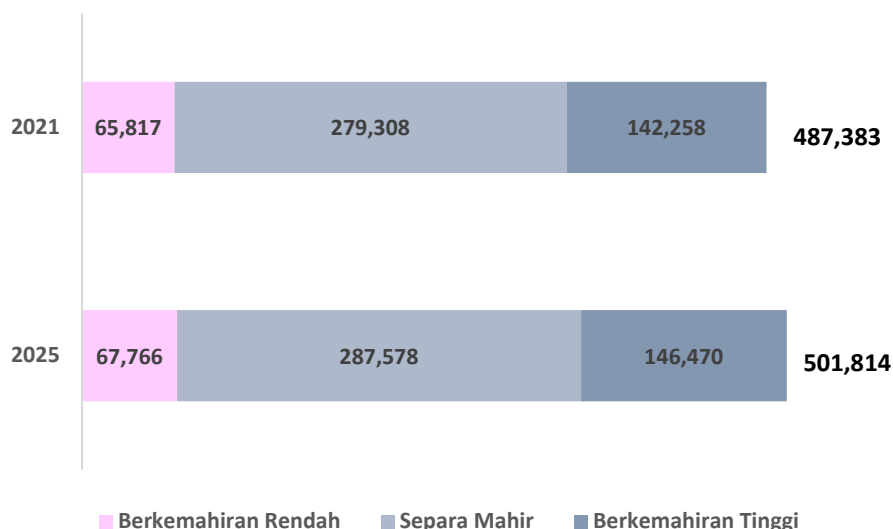
Strategi D1

Meningkatkan Guna Tenaga Berkemahiran Tinggi melalui Transformasi Struktur Ekonomi

Unjuran guna tenaga tahun 2021 sehingga 2025 menunjukkan peningkatan penyerapan guna tenaga berkemahiran tinggi sebanyak 0.6% atau 4,212 orang seperti pada *Paparan 9-9*. Unjuran pertumbuhan yang perlahan ini memberi petunjuk bahawa terdapat keperluan untuk mentransformasi struktur ekonomi yang boleh mendorong kepada peningkatan permintaan guna tenaga berkemahiran tinggi. Peningkatan guna tenaga berkemahiran tinggi dalam sesebuah ekonomi boleh berlaku sekiranya sektor ekonomi beralih kepada aktiviti pengeluaran yang menjana nilai ditambah yang lebih tinggi, kompleks dan berasaskan pengetahuan. Hal ini demikian kerana, adaptasi kaedah pengeluaran yang berorientasikan teknologi dan automasi akan memerlukan lebih ramai tenaga kerja mahir kerana tingkat kemahiran dan automasi adalah bersifat melengkap antara satu sama lain.

Paparan 9-9

Unjuran Penyerapan Guna Tenaga mengikut Kemahiran Negeri Sembilan, 2021-2025

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Transformasi ekonomi Negeri Sembilan akan ditumpukan kepada sektor perkhidmatan dan pembuatan yang merupakan dua sektor utama ekonomi negeri. Penekanan untuk mempercepatkan pembangunan industri yang mempunyai potensi pertumbuhan tinggi seperti industri aeroangkasa, halal dan maritim di kawasan MVV 2.0 akan meningkatkan lagi rantai nilai bagi kedua-dua sektor ini. Peningkatan penerimgunaan teknologi bagi memberikan sokongan kepada inovasi proses pengeluaran akan mengubah corak permintaan guna tenaga berkemahiran oleh industri.

Peralihan struktur ekonomi ini penting bukan sahaja kepada permintaan tenaga buruh mahir malahan kepada penjana pampasan pekerja. Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mengunjurkan saiz pampasan pekerja yang dianggarkan berada sekitar 38.0% sehingga 39.0% seperti ditunjukkan dalam *Kotak Artikel 9.4*. Sekiranya peralihan dan transformasi ekonomi berlaku, saiz pampasan pekerja dijangka dapat melebihi sasaran 39.0% yang ditetapkan. Buruh berkemahiran tinggi ini lazimnya diberikan gaji dan upah yang tinggi serta pelbagai insentif kewangan dan bukan kewangan yang lain seperti bayaran pelbagai elaun serta kemudahan perumahan dan perubatan. Oleh hal yang demikian, semakin ramai buruh berkemahiran tinggi digunakan dalam proses pengeluaran, maka semakin besar saiz pampasan ekonomi yang dapat dinikmati dalam sesebuah ekonomi. Selain itu, pampasan pekerja yang tinggi turut menyumbang kepada penambahbaikan permasalahan struktur ekonomi seperti kadar penyertaan tenaga kerja wanita, adaptasi teknologi, produktiviti dan ketidakpadanan pekerjaan (rujuk *Kotak Artikel 9.5*).

Kotak Artikel 9.4

Penganggaran dan Sasaran Pampasan Pekerja

Pampasan pekerja adalah saraan dalam bentuk wang tunai yang perlu dibayar oleh sesebuah perusahaan kepada pekerja sebagai balasan bagi kerja yang telah dilakukan dalam tempoh tertentu. Dalam ekonomi, pampasan pekerja adalah bersamaan dengan kos pekerja yang merangkumi gaji dan upah, bayaran elaun, bonus, komisen, caruman dan caruman sosial. Pampasan pekerja merupakan sub-komponen utama kepada KDNK selain pendapatan pengusaha yang dirujuk sebagai lebihan kendalian. Lebihan kendalian mengukur lebihan atau defisit terakru daripada proses pengeluaran sebelum ditolak caj faedah implisit atau eksplisit, sewa atau pendapatan harta lain yang dibayar ke atas aset kewangan, tanah atau lain-lain sumber semula jadi yang diperlukan untuk menjalankan pengeluaran.

Ketiadaan perangkaan rasmi saiz pampasan pekerja di peringkat negeri menyukarkan pemantauan dan perancangan pengagihan KDNK di peringkat negeri. Atas kekangan tersebut, Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan ini telah membuat penganggaran saiz pampasan pekerja kepada KDNK untuk Negeri Sembilan. Terdapat tiga langkah utama yang telah diambil bagi penganggaran tersebut.

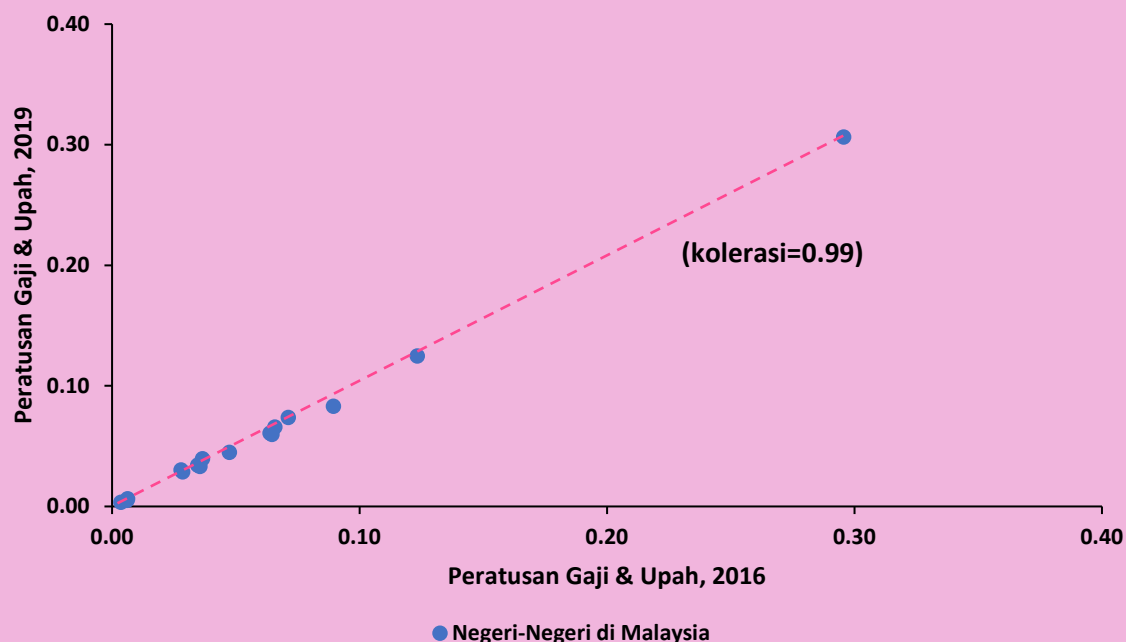
Langkah 1: Menentu sahkan gaji dan upah sebagai perwakilan kepada pampasan pekerja.

Analisis data pampasan pekerja di peringkat nasional mendapati indikator gaji dan upah boleh digunakan sebagai perwakilan pampasan pekerja. Sumbangan gaji dan upah secara puratanya melepasi dua-per-tiga kepada pampasan pekerja.

Langkah 2: Pengagihan pampasan pekerja mengikut negeri

Indikator gaji dan upah digunakan sebagai asas untuk mengira saiz pampasan pekerja mengikut negeri. Jumlah keseluruhan pampasan pekerja di peringkat nasional diagihkan mengikut negeri dengan menggunakan struktur pengagihan gaji dan upah. Struktur gaji dan upah mengikut negeri yang bersifat pegun menjadi asas kepada pengagihan pampasan pekerja dalam tahun unjuran. Paparan di bawah menunjukkan struktur gaji dan upah mengikut negeri yang pegun dan tidak berubah.

Struktur Gaji dan Upah mengikut Negeri, 2016 dan 2019

Langkah 3: Penganggaran saiz pampasan pekerja kepada KDNK

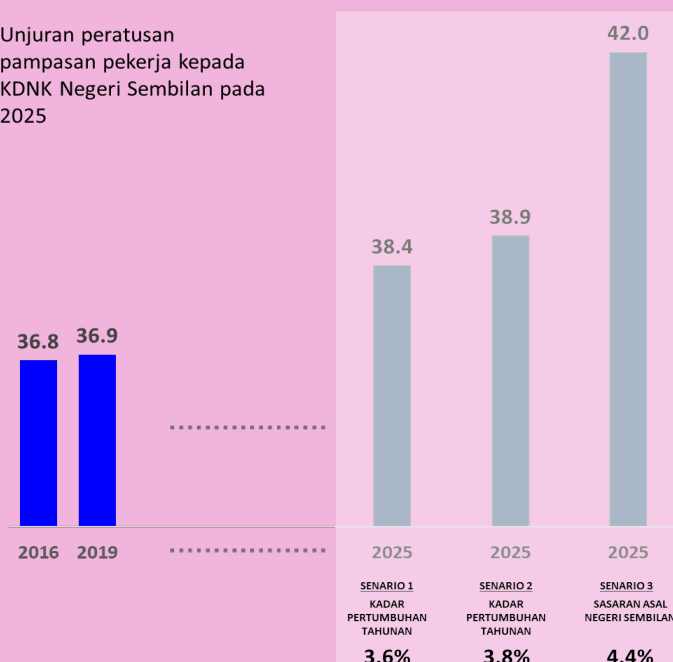
Penganggaran saiz pampasan pekerja sehingga 2025 dibuat dengan mengagihkan unjuran KDNK pada tahun 2025 dengan menggunakan struktur gaji dan upah yang dikira pada Langkah 2.

Pampasan pekerja meningkat sebanyak 3.5% setahun di antara 2016 dan 2019. Peningkatan ini diterjemahkan kepada saiz pampasan pekerja yang berkembang dari 36.8% pada 2016 kepada 36.9%.

Sasaran awal untuk mencapai saiz pampasan pekerja kepada 42.0% pada 2025 memerlukan jumlah pampasan pekerja bertumbuh pada kadar 4.4% setahun. Impak krisis ekonomi akibat pandemik COVID-19 yang berpanjangan menyukarkan sasaran ini untuk dicapai

Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati pencapaian saiz pampasan pekerja di antara 38.4% sehingga 38.9% adalah lebih realistik. Anggaran ini mengandaikan pertumbuhan pampasan pekerja di antara 3.6% sehingga 3.8% setahun.

Unjuran peratusan pampasan pekerja kepada KDNK Negeri Sembilan pada 2025

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Kotak Artikel 9.5

Manfaat Peningkatan Pampasan Pekerja Kepada Ekonomi

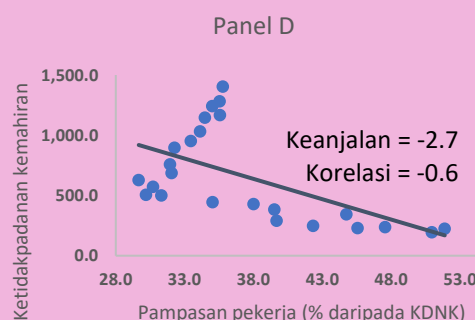
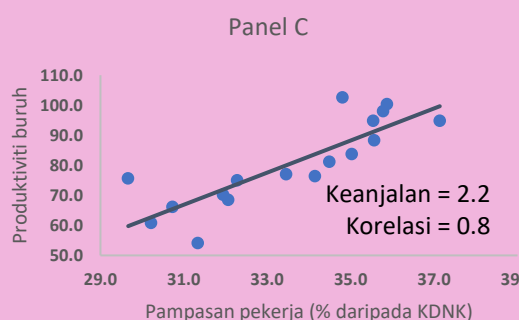
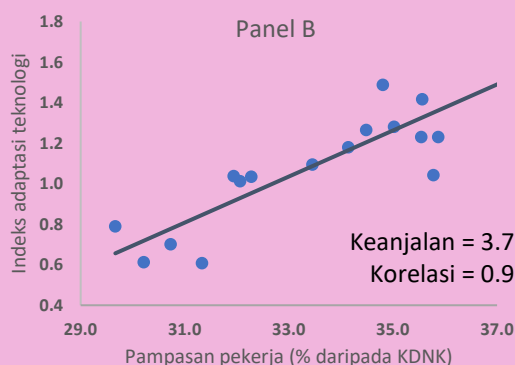
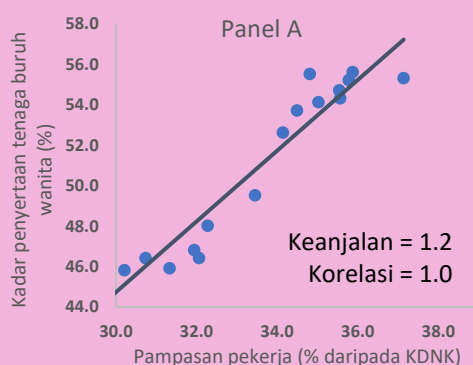
Pasca pandemik COVID-19 menunjukkan isu peningkatan pampasan pekerja telah menjadi perdebatan di kebanyakan negara, termasuk Malaysia. Daripada perspektif pekerja, peningkatan pampasan pekerja adalah perlu untuk mengimbangi peningkatan kos sara hidup. Daripada perspektif majikan, peningkatan pampasan pekerja didakwa berpotensi memberi kesan herotan kepada pasaran. Jadi, adakah peningkatan pampasan pekerja memberi kesan herotan kepada ekonomi? Soalan ini memerlukan penilaian berasaskan bukti. Dengan menggunakan data di peringkat nasional, Kotak Artikel ini menunjukkan peningkatan pampasan pekerja memberi manfaat kepada ekonomi terutamanya dalam mengurangkan magnitud isu struktural.

Pampasan pekerja yang lebih tinggi meningkatkan kadar penyertaan tenaga buruh terutamanya bagi wanita. Buruh merupakan input penting dalam proses pengeluaran dengan pertambahan input buruh akan meningkatkan pengeluaran; manakala pengurangan input buruh akan menurunkan pengeluaran. Dalam situasi kekurangan buruh dan kadar pengangguran yang masih tinggi, tingkat pampasan pekerja yang lebih tinggi cenderung menarik lebih ramai penyertaan tenaga buruh ke dalam pasaran. Penilaian empirikal pada paparan A menunjukkan bahawa peningkatan pampasan pekerja sebanyak 1% cenderung meningkatkan kadar penyertaan tenaga buruh wanita sebanyak 1.2%. Secara langsung, pendekatan dasar untuk meningkatkan pampasan pekerja memainkan peranan penting dalam mencapai sasaran kadar penyertaan tenaga buruh wanita dalam RPNS.

Pampasan pekerja yang lebih tinggi menggalakkan penggunaan teknologi. Adaptasi teknologi dalam proses pengeluaran merupakan satu cara untuk meningkatkan pengeluaran dengan mengoptimumkan penggunaan buruh berkemahiran tinggi. Peningkatan pampasan pekerja bagi industri yang berintensif buruh akan membuka ruang penyesuaian penggunaan teknologi penjimatan buruh. Penilaian empirikal pada paparan B menunjukkan bahawa peningkatan pampasan pekerja sebanyak 1% cenderung meningkatkan penggunaan teknologi sebanyak 3.7%. Oleh itu, industri perlu bersedia untuk berkongsi keuntungan mereka dengan meningkatkan pampasan pekerja setimpal dengan kemahiran yang dimiliki.

Pampasan pekerja yang lebih tinggi menggalakkan pertumbuhan produktiviti buruh. Pertumbuhan produktiviti buruh merupakan penentu utama pertumbuhan jangka panjang ekonomi dan pampasan pekerja yang lebih tinggi. Pertumbuhan produktiviti buruh membolehkan pekerja menghasilkan lebih banyak barangan dan perkhidmatan daripada yang mereka boleh lakukan untuk bilangan jam kerja tertentu. Jika majikan bersedia untuk berkongsi keuntungan dengan meningkatkan pampasan pekerja yang lebih tinggi, pekerja secara konsisten akan memberikan tahap usaha yang lebih tinggi sebagai tindak balas kepada kadar upah yang lebih tinggi, selaras dengan teori "upah kecekapan". Penilaian empirikal pada paparan C mengesahkan jangkaan ini, di mana produktiviti cenderung berkembang sebanyak 2.2% untuk setiap peratusan peningkatan pampasan pekerja.

Pampasan pekerja yang lebih tinggi mengurangkan saiz ketidakpadanan kemahiran. Ketidakpadanan kemahiran boleh ditakrifkan sebagai keadaan di mana pekerja memiliki kelayakan akademik yang lebih tinggi daripada yang diperlukan bagi melaksanakan tugas tertentu. Contohnya, seorang graduan lepasan ijazah didapati bekerja sebagai kerani. Saiz ketidakpadanan kemahiran ini didapati semakin melebar terutamanya dalam tempoh pasca COVID-19. Intervensi dasar untuk meningkatkan pampasan pekerja boleh mengerakkan pertumbuhan adaptasi teknologi, yang seterusnya merangsang permintaan guna tenaga berkemahiran tinggi. Penilaian empirikal paparan D menunjukkan bahawa saiz ketidakpadanan kemahiran boleh dikurangkan sebanyak 2.7% bagi setiap peratusan peningkatan pampasan buruh.

Nota: Indeks Adaptasi Teknologi diukur berdasarkan perbelanjaan penyelidikan dan pembangunan kepada KDNK. Produktiviti buruh diukur berdasarkan nilai ditambah setiap pekerja. Ketidakpadanan kemahiran dianggarkan berdasarkan jumlah graduan yang bekerja di kategori pekerjaan separa mahir dan berkemahiran rendah.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Sokongan Institusi

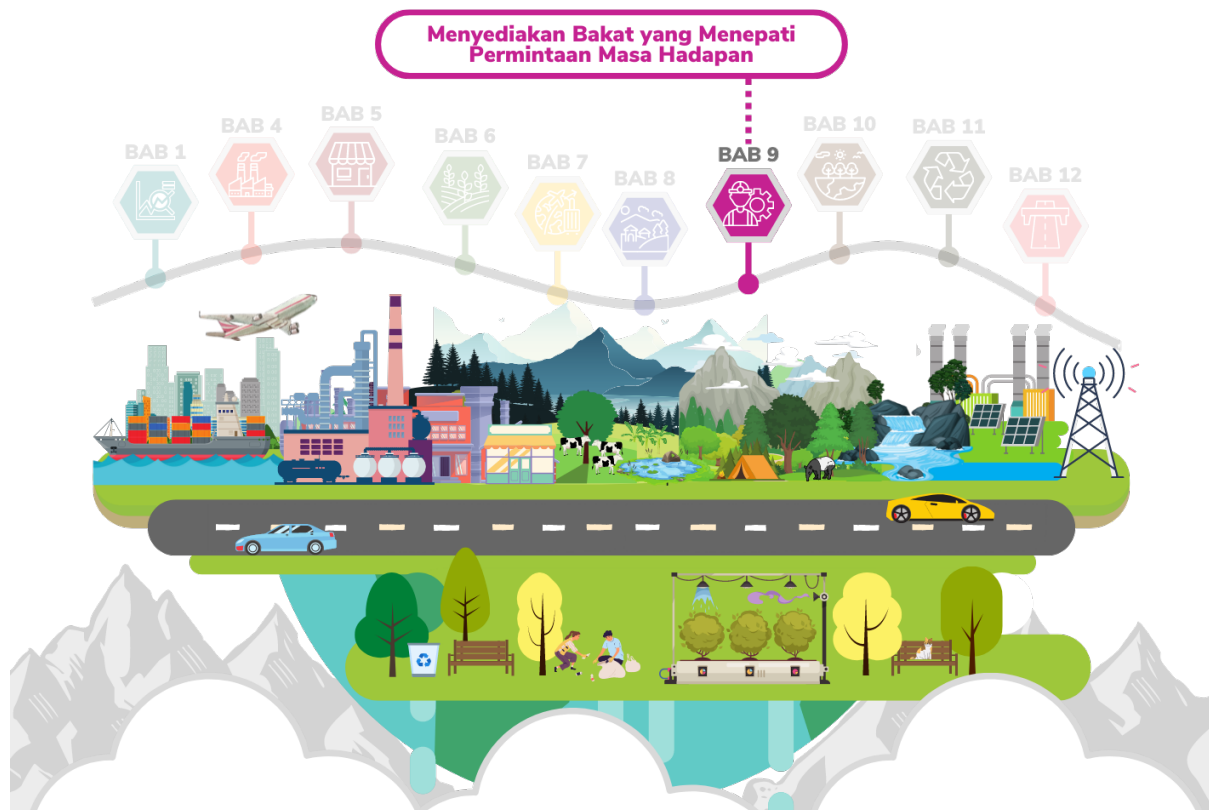
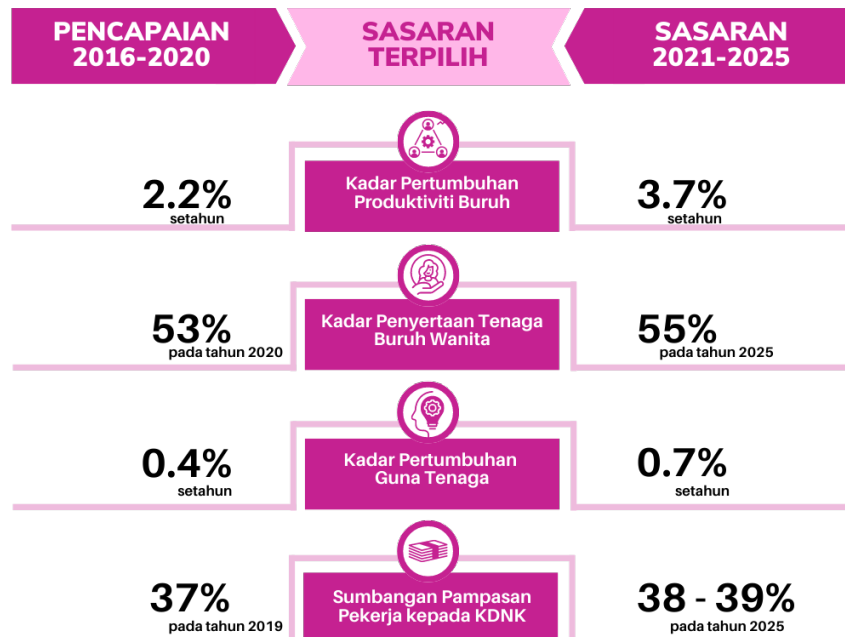
Kerajaan Negeri perlu berkolaborasi dengan pelbagai agensi dalam mempertingkatkan program pelahiran bakat yang memenuhi permintaan masa hadapan. Sokongan agensi di bawah Kementerian Pendidikan Malaysia, Kementerian Pengajian Tinggi, dan KSM dalam menyediakan latihan dan modul yang memenuhi keperluan industri secara khusus adalah penting bagi memastikan latihan kemahiran yang relevan dengan kehendak industri dan boleh digunakan secara praktikal di tempat kerja. Kerjasama antara pelbagai pihak seperti Kolej YNS, MIDA, Invest NS dan Perbadanan Negeri Sembilan amat penting dalam membangunkan infrastruktur dan kemudahan Pusat Pembangunan Kemahiran bagi memenuhi keperluan industri yang mengkhusus kepada penggunaan teknologi 4IR. Kerjasama dan pelaburan ini penting bagi memastikan latihan kemahiran adalah relevan dengan kehendak industri dan boleh digunakan secara praktikal di tempat kerja.

Kesimpulan

Pasaran buruh Negeri Sembilan sepanjang tempoh 2016 sehingga 2020 berada dalam keadaan baik dengan pengekalan kadar pengangguran yang rendah. Walau bagaimanapun, tempoh tersebut juga memperlihatkan peralihan penawaran dan permintaan buruh berkemahiran tinggi yang perlahan. Kadar pertumbuhan penduduk yang menurun, KPTB yang rendah, tahap pendidikan tertiar dan peratusan tenaga buruh berkemahiran tinggi yang masih rendah menjadi cabaran yang dihadapi dalam aspek penawaran pasaran buruh negeri. Selain itu, peralihan struktur ekonomi yang perlahan juga menjadi faktor penyumbang kepada kekurangan permintaan buruh berkemahiran tinggi.

Intervensi dasar pembangunan modal insan kebanyakannya bersifat jangka masa panjang. Umpamanya, peningkatan jumlah dan perubahan struktur demografi penduduk dapat berlaku dengan pantas sekiranya terdapat pertumbuhan ekonomi yang tinggi di Negeri Sembilan. Hal ini bermakna pelaksanaan inisiatif bagi mencapai sasaran yang ditetapkan tidak terhenti hanya pada tahun tamat pelaksanaan RPNS 2021-2025. Tambahan daripada itu, Negeri Sembilan juga perlu menetapkan keutamaan latihan dan mengenal pasti mekanisme untuk meningkatkan pelaburan anak syarikat negeri dalam inisiatif memperkukuhkan pembangunan kemahiran sedia ada. Bagi meningkatkan kecekapan pasaran buruh, usaha untuk menyelaras semua aktiviti pembangunan kemahiran modal insan dan padanan buruh dalam pasaran juga perlu ditekankan agar tidak berlaku pertindanan fungsi dan program antara agensi dan jabatan.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Nota Hujung

¹ Berdasarkan Rencana 2: Senario Penuaan Penduduk di Negeri Sembilan, Laporan Sosioekonomi Negeri Sembilan 2020

² Definisi kumpulan rentan ekonomi ini mengambil sebahagian definisi golongan terpinggir yang diketengahkan dalam Wawasan Kemakmuran Bersama 2030.

³ Kriteria naik taraf kepada status bandar raya yang diperoleh daripada [Portal Rasmi Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan \(kpkt.gov.my\)](https://portal.kementerianperumahan.gov.my)

Sumber Rujukan

1. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a). Survei Gaji dan Upah, Malaysia/Negeri. Putrajaya.
2. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
3. Jabatan Perangkaan Malaysia (2019).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2018).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
5. Jabatan Perangkaan Malaysia (2017).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
6. Jabatan Perangkaan Malaysia (2016).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
7. Jabatan Perangkaan Malaysia (2015).Laporan Survei Tenaga Buruh. Putrajaya
8. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021). Statistik utama tenaga buruh, Malaysia/Negeri, Siri Masa 2015-2020. Putrajaya.
9. Jabatan Perangkaan Malaysia (2016).Laporan Survei Migrasi. Putrajaya
10. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020c). Penemuan Utama Banci Penduduk dan Perumahan Malaysia , 2020, Negeri. Putrajaya.
11. Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan (2022). Bilangan Murid Aliran Tahfiz di Sekolah Berdaftar dengan Jabatan Agama Islam Negeri Sembilan. Data yang tidak diterbitkan. Diterima melalui perbincangan bersama Jawatankuasa Kerja Teknikal (TWG), Negeri Sembilan.

BAB 10

BAB 10: KEMAMPAHAN PENGGUNAAN SUMBER ALAM

Pendahuluan		10-3
Kemajuan dan Pencapaian	Pengeluaran dan Penggunaan Sumber Air yang Stabil	10-4
	Penggunaan Tenaga Elektrik	10-7
	Pengurangan Kadar Air Tidak Berhasil	10-8
	Pelaksanaan Aktiviti Pemeliharaan dan Pemuliharaan Sumber Alam Semula Jadi	10-9
Isu dan Cabaran	Intensiti Penggunaan Sumber yang Tinggi	10-10
	Cabaran Mengoptimumkan Penjanaan Hasil daripada Penggunaan Air dan Elektrik	10-11
	Model Pengurusan Sumber Air	10-11
	Cabaran Kos Pengurusan dan Pembangunan Kawasan Hutan	10-12
	Kecekapan Ekosistem Tadbir Urus	10-12
	Keupayaan Sistem Saliran dan Perparitan untuk Menampung Risiko Bencana	10-13
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A	10-15
	Peningkatan Kecekapan Pengurusan Sumber	
	Bidang Fokus B	10-17
	Transformasi Sumber Air sebagai Komoditi Perniagaan	
	Bidang Fokus C	10-21
	Pengekalan Ekosistem Alam Semula Jadi	
	Bidang Fokus D	10-25
	Penambahbaikan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan dan Pemuliharaan Alam Semula Jadi	
Sokongan Institusi		10-26
Kesimpulan		10-26

Pendahuluan

Sumber air dan bahan api merupakan input penting bagi pengeluaran sesebuah ekonomi. Ekosistem alam semula jadi pula berperanan sebagai sumber khazanah yang bernilai tinggi dan mampu mengurangkan impak risiko bencana serta menjadi sumber bagi memperkaya pendapatan negeri melalui aktiviti ekonomi berasaskan sumber alam. Sepanjang tempoh 2016-2020, kemampuan penggunaan sumber alam di Negeri Sembilan terus diperkukuh menerusi sektor air yang mencapai tahap pengeluaran yang stabil selain trend pengurangan kadar air tidak berhasil (NRW). Selain itu, penggunaan tenaga elektrik juga meningkat seiring dengan pertumbuhan ekonomi dalam tempoh prakrisis COVID-19. Usaha pemeliharaan dan pemuliharaan sumber alam semula jadi dan biodiversiti telah diperluas melalui pewartaan baharu kawasan Hutan Simpanan Kekal dan pindaan perundangan berkaitan larangan memburu hidupan liar.

Walau bagaimanapun, masih terdapat pelbagai isu dan cabaran berkaitan penggunaan sumber dan ekosistem alam semula jadi di Negeri Sembilan yang memerlukan tumpuan khusus dalam mencapai pertumbuhan lestari yang seiring dengan Agenda 2030. Intensiti penggunaan sumber air dan elektrik di Negeri Sembilan yang lebih tinggi berbanding intensiti penggunaan purata nasional menunjukkan kewujudan jurang kekurangan kecekapan penggunaan sumber yang masih memerlukan intervensi dasar secara menyeluruh. Bagi aspek pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi serta biodiversiti pula, kekangan kos pengurusan dan pembangunan telah menyukarkan usaha untuk menambah baik perkhidmatan ekosistem dan konservasi hidupan hutan.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 akan memberi fokus dalam mempertingkatkan kecekapan penggunaan sumber melalui pengurusan sumber yang lebih efektif dan boleh menjana sumber kekayaan baharu. Usaha juga akan difokuskan untuk mentransformasi sumber air sebagai komoditi perniagaan bagi menambah baik pengurusan perkhidmatan air. Selain itu, pengekalan ekosistem alam semula jadi akan diberi keutamaan bagi mengurangkan risiko bencana dan meningkatkan kualiti air mentah yang terdedah kepada pencemaran. Kelestarian hutan dan biodiversiti perlu dikekalkan melalui kepentingan nilai perkhidmatan ekosistem seperti kawalan banjir, penambahbaikan perkhidmatan pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi. Inisiatif yang digariskan dijangka akan menyokong usaha melestarikan alam semula jadi di samping meningkatkan produktiviti sumber yang menjadi tulang belakang kepada pertumbuhan sektor ekonomi.

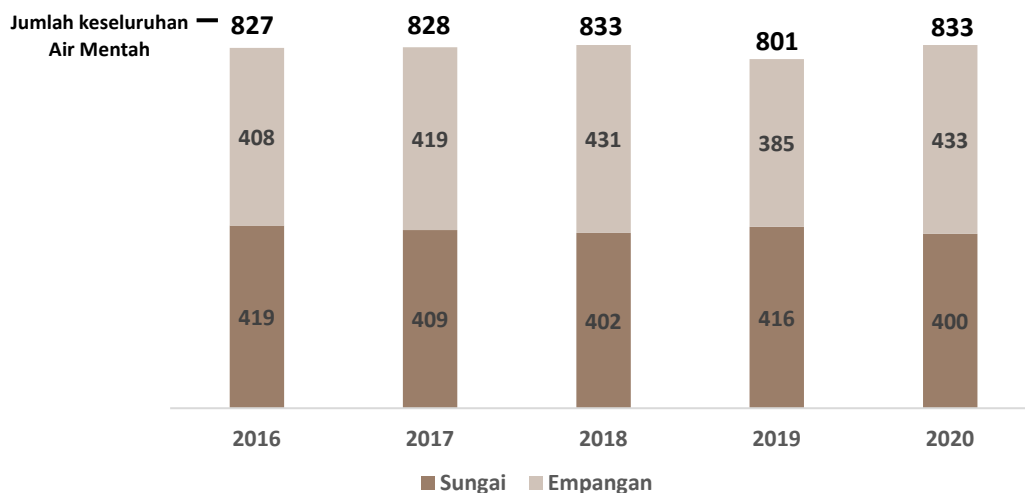
Kemajuan dan Pencapaian

Sepanjang tempoh 2016-2020, Negeri Sembilan menunjukkan peningkatan dalam penggunaan sumber air dan elektrik. Walau bagaimanapun, kecekapan penggunaan sumber air dan elektrik juga meningkat berdasarkan penurunan intensiti penggunaan sehingga tahun 2020. Penggunaan sumber yang cekap akan memberi kesan jangka panjang ke atas keselamatan dan perlindungan sumber alam. Hal ini akan menyokong pertumbuhan sektor ekonomi dengan membantu memanjangkan jangka hayat sumber asli seperti air mentah, bahan api fosil, arang batu dan gas. Dalam usaha konservasi hutan dan biodiversiti pula, beberapa langkah telah dilaksanakan bagi menjaga keselamatan kawasan Hutan Simpanan Kekal dan mengekalkan ketersediaan sumber makanan serta habitat flora dan fauna liar terutamanya spesies terancam.

Pengeluaran dan Penggunaan Sumber Air yang Stabil

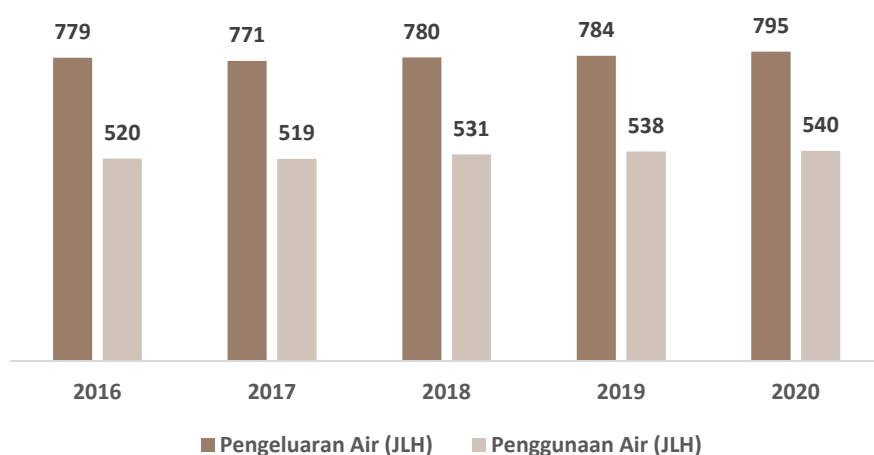
Badan Kawal Selia Air Negeri Sembilan telah mengeluarkan lesen bagi abstraksi air mentah mengikut tiga kategori utama iaitu lesen Operator Air Negeri Sembilan, komersial dan air laut sehingga tahun 2020. Abstraksi air mentah oleh operator air bertujuan untuk dirawat dan disalurkan kepada penggunaan domestik¹ dan bukan domestik². Abstraksi air mentah bagi penggunaan komersial pula boleh dikategorikan kepada dua iaitu air bumi (pembotolan air mineral dan lain-lain) dan air permukaan (pertanian dan lain-lain). Kekangan ketersediaan data tidak dapat memperincikan jumlah abstraksi air mentah tersebut mengikut tahun sehingga 2020 terutamanya jumlah abstraksi air mentah bagi tujuan komersial.

Sumber utama abstraksi air mentah bagi kegunaan operator air di Negeri Sembilan datang dari sungai dan empangan. Purata air mentah yang diabstrak pada tahun 2016 sehingga 2020 sebanyak 824 juta liter per hari (JLH) setahun. Pada tahun 2020, sebanyak 48% air mentah diabstrak dari sungai manakala selebihnya 52% diabstrak dari empangan dan tiada air mentah yang diabstrak dari sumber bawah tanah seperti di *Paparan 10-1*. Negeri Sembilan juga mempunyai margin rizab bagi air mentah sebanyak 20.0% iaitu lebih tinggi berbanding purata Malaysia sebanyak 16.3%.

*Paparan 10-1***Jumlah Keseluruhan Abstraksi Air Mentah Tahun (JLH), 2016 – 2020**

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021)

Merujuk kepada *Paparan 10-2*, pengeluaran air terawat mencatatkan peningkatan yang perlahan dengan purata pertumbuhan sebanyak 0.5% setahun daripada 779 JLH pada tahun 2016 kepada 795 JLH pada tahun 2020. Pada masa yang sama, jumlah penggunaan air terawat di Negeri Sembilan mencatatkan peningkatan dengan purata pertumbuhan sebanyak 1.0% setahun daripada 520 JLH pada tahun 2016 kepada 540 JLH pada tahun 2020. Pertumbuhan penggunaan air terawat yang lebih besar daripada pengeluaran air terawat menunjukkan prestasi yang baik dalam pengurangan kadar air tidak berhasil.

*Paparan 10-2***Jumlah Keseluruhan Pengeluaran dan Penggunaan Air Terawat (JLH), 2016 – 2020**

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021)

Penggunaan air terawat boleh dikategorikan kepada penggunaan air domestik dan bukan domestik. Air terawat domestik umumnya digunakan oleh isi rumah bagi tujuan kegunaan aktiviti harian seperti memasak, mencuci, sanitasi dan lain-lain. Air terawat bukan domestik pula merujuk kepada air yang digunakan untuk tujuan perniagaan, perindustrian, kemudahan awam, pertanian dan penternakan serta aktiviti ekonomi lain. Perincian corak penggunaan air terawat bukan domestik dalam proses pengeluaran boleh dilakukan dengan berpanduan konsep jejak ekologi air (*water footprint*).

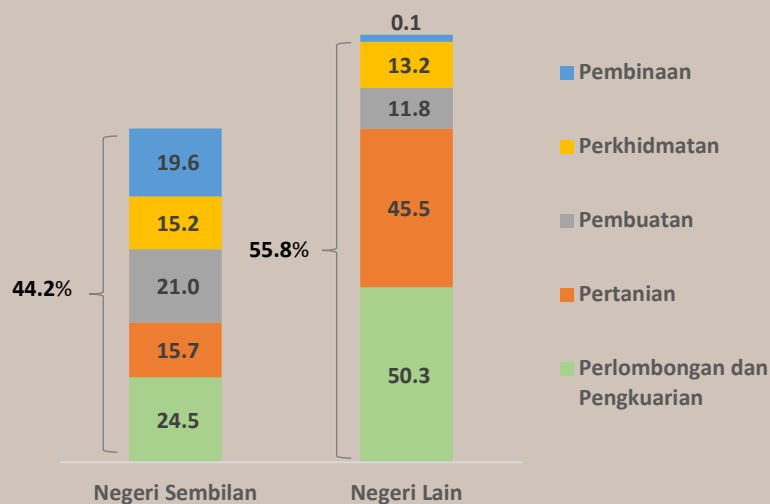
Jejak ekologi air mengukur jumlah air yang digunakan untuk menghasilkan setiap barangan dan perkhidmatan yang digunakan dalam sesebuah ekonomi. Ia boleh mengukur kuantiti penggunaan air yang dibekalkan oleh Negeri Sembilan untuk sesuatu proses pengeluaran atau rantai perbekalan seperti pengeluaran gula, tekstil dan perkhidmatan penyediaan makanan. Contohnya, purata pengeluaran sekilogram gula dianggarkan memerlukan 1,500 liter air (Hoekstra et al., 2011). Ketersediaan Jadual Input-Output Negeri Sembilan dan data penggunaan air membolehkan jejak ekologi air diukur bagi setiap sektor ekonomi di Negeri Sembilan (*Kotak Artikel 10.1*).

Kotak Artikel 10.1

Jejak Ekologi Air Terawat Bukan Domestik Berdasarkan Permodelan Jadual Input-Output Negeri Sembilan

Berdasarkan analisis Jadual Input-Output Negeri Sembilan, jejak ekologi air terawat bukan domestik dapat dilihat pada paparan di bawah. Ekonomi Negeri Sembilan menggunakan 44.2% daripada keseluruhan penggunaan air terawat untuk pengeluaran barangan dan perkhidmatan yang digunakan oleh sektor ekonomi dalam negeri manakala 55.8% digunakan untuk memproses barangan dan perkhidmatan bagi kegunaan negeri lain. Hasil daripada jumlah keseluruhan penggunaan air tersebut, sektor perlombongan dan pengkuarian mencatatkan penggunaan air tertinggi iaitu sebanyak 34.5% dan selebihnya digunakan oleh sektor pertanian (28.2%), pembuatan (15.1%), perkhidmatan (13.1%) dan pembinaan (9.1%) dalam menyokong aktiviti ekonomi.

Jejak ekologi air terawat (JLH) bukan domestik oleh sektor ekonomi di Negeri Sembilan, 2015

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

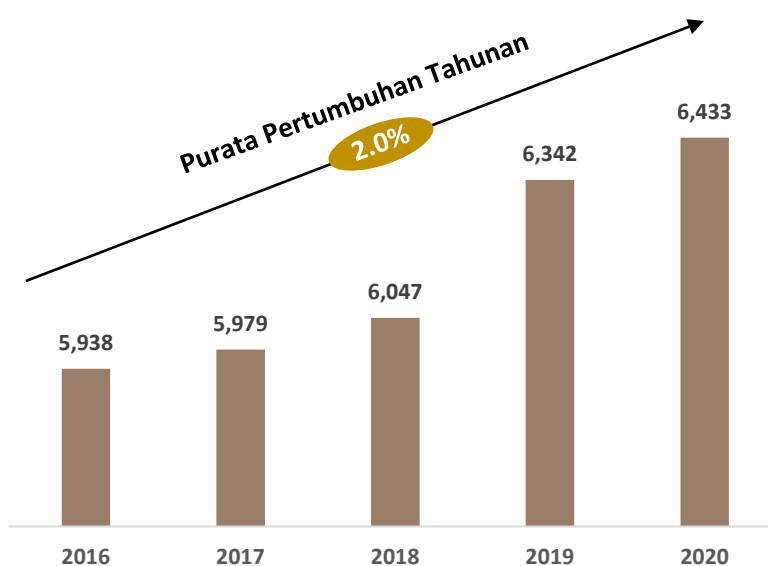
Penggunaan Tenaga Elektrik

Jumlah penggunaan tenaga elektrik di Negeri Sembilan menunjukkan peningkatan dengan purata pertumbuhan sebanyak 2.0% setahun daripada 5,938 gigawatt per jam (GWj) pada tahun 2016 kepada 6,433 GWj pada tahun 2020 seperti di *Paparan 10-3*. Peningkatan penggunaan tenaga elektrik ini selari dengan pertumbuhan aktiviti ekonomi terutamanya dalam tempoh 2016-2019. Antara tahun 2019 dan 2020, pertumbuhan penggunaan tenaga elektrik lebih perlahan ekoran kemerosotan ekonomi akibat pandemik COVID-19 yang telah menengahkan operasi aktiviti ekonomi dan sosial.

Selain itu, penggunaan tenaga elektrik di Negeri Sembilan tidak hanya didorong oleh penggunaan dalam negeri sahaja malah turut dipengaruhi oleh corak penggunaan tenaga elektrik bagi memenuhi permintaan daripada negeri lain. Untuk mengkaji corak penggunaan tenaga elektrik oleh sektor ekonomi di Negeri Sembilan, kaedah pengukuran jejak ekologi tenaga elektrik boleh dilakukan seperti mana penganggaran jejak ekologi air (*Kotak Artikel 10.2*). Jejak ekologi tenaga elektrik mengukur jumlah tenaga elektrik yang digunakan untuk menghasilkan barangan dan perkhidmatan. Jika pengeluaran sesuatu barangan di Negeri Sembilan banyak digunakan oleh ekonomi luar negeri maka sebahagian besar penggunaan tenaga elektrik turut digunakan bagi memenuhi keperluan ekonomi luar negeri.

Paparan 10-3

Jumlah Keseluruhan Penggunaan Elektrik (GWj), 2016 – 2020

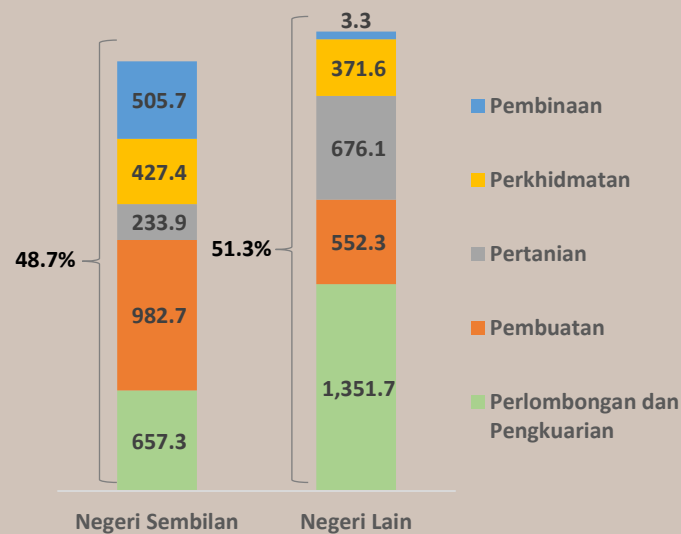
Sumber: Suruhanjaya Tenaga (2021)

Kotak Artikel 10.2

Jejak Ekologi Tenaga Elektrik Berdasarkan Permodelan Jadual Input-Output Negeri Sembilan

Berdasarkan analisis Jadual Input-Output Negeri Sembilan, jejak ekologi tenaga elektrik dapat ditunjukkan pada paparan di bawah. Negeri Sembilan menggunakan 48.7% daripada keseluruhan penggunaan tenaga elektrik oleh sektor ekonomi untuk pengeluaran barangan dan perkhidmatan yang digunakan dalam negeri manakala 51.3% digunakan untuk pengeluaran barangan dan perkhidmatan bagi kegunaan di negeri lain. Sektor perlombongan dan pengkuarian mencatatkan penggunaan tenaga elektrik tertinggi iaitu sebanyak 34.9% dan diikuti oleh penggunaan sektor pembuatan (26.6%), pertanian (15.8%), perkhidmatan (13.9%) dan pembinaan (8.8%) dalam menyokong aktiviti ekonomi.

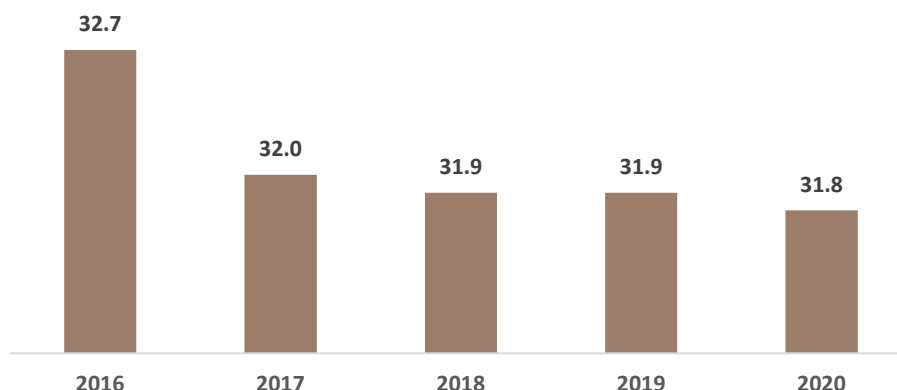
Jejak ekologi tenaga elektrik (GWj) oleh sektor ekonomi di Negeri Sembilan, 2015

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Pengurangan Kadar Air Tidak Berhasil

Bagi menjadikan sektor air sebagai salah satu penyumbang kepada pertumbuhan ekonomi negeri, kadar air tidak berhasil (NRW) perlu diminimumkan bagi meningkatkan kecekapan perkhidmatan air terawat dalam ekonomi. Sepanjang tempoh 2016-2020, Negeri Sembilan telah berjaya mengurangkan kadar NRW sebanyak 0.9% iaitu daripada 32.7% pada tahun 2016 kepada 31.8% pada tahun 2020 seperti *Paparan 10-4*. Kadar ini lebih baik berbanding purata nasional yang berada pada kadar 35.5% pada tahun 2019. Namun begitu, pencapaian kadar NRW Negeri Sembilan hampir selari dengan sasaran pada peringkat nasional seperti yang terkandung dalam dokumen RMKe-11 iaitu dengan mencapai kadar NRW 31% pada tahun 2020. Selain itu, pencapaian kadar NRW Negeri Sembilan yang berkurangan secara berterusan ini boleh diterjemahkan kepada peningkatan kecekapan pengurusan perkhidmatan air.

Paparan 10-4
Kadar Air Tidak Berhasil (NRW) di Negeri Sembilan (%), 2016 – 2020

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021)

Pelaksanaan Aktiviti Pemeliharaan dan Pemuliharaan Sumber Alam Semula Jadi

Secara umumnya, aktiviti pemeliharaan dan pemuliharaan sumber alam semula jadi yang dilaksanakan di Negeri Sembilan meliputi pemeliharaan hutan, konservasi hidupan liar dan sumber biodiversiti. Hal ini kerana Jabatan Perhutanan Negeri Sembilan telah berjaya menyelenggara lapan buah kawasan Hutan Simpanan Hutan Dara (VJR) yang berkeluasan 3,802 hektar. Kegiatan meningkatkan kualiti ekosistem juga dibuktikan dengan usaha merekod inventori sumber kawasan tersebut terutamanya di Hutan Simpan Angsi dan Hutan Simpan Kenaboi.

Selain itu, sebanyak 22 kawasan Hutan Simpanan Kekal telah diwartakan di Negeri Sembilan yang merangkumi kawasan Hutan Pengeluaran dan Hutan Perlindungan sehingga tahun 2020. Bagi kategori kawasan Hutan Perlindungan, terdapat 11 buah kawasan Taman Eko-Rimba, Taman Negeri Kenaboi dan PD Forest yang diwartakan untuk menyediakan kawasan riadah masyarakat umum, pemeliharaan ekosistem hutan serta hidupan flora dan fauna liar. Maklumat Hutan Simpanan Taman Eko-Rimba, hasil penemuan flora dan fauna serta maklumat Hutan Simpanan Hutan Dara (VJR) dapat dilihat di *Lampiran 10-1, Lampiran 10-2 dan Lampiran 10-3*.

Bagi konservasi hidupan liar dan sumber biodiversiti pula, Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (PERHILITAN) telah menguatkuasakan Akta Pemuliharaan Hidupan Liar Tahun 2010 [Akta 716], Perintah Pemuliharaan Hidupan Liar (Kawasan Larangan Memburu) Tahun 2013 dengan melibatkan hanya tiga buah kawasan Hutan Simpanan Kekal di Negeri Sembilan yang diwartakan sebagai kawasan larangan memburu hidupan liar. Seterusnya, bagi memastikan usaha konservasi hidupan liar lebih terjamin dan selamat, pindaan telah dibuat bagi kawasan larangan memburu berpandukan Perintah Pemuliharaan Hidupan Liar (Kawasan Larangan Memburu) (Pindaan) Tahun 2020. Sebanyak 22 buah hutan simpan dan tujuh kawasan tadahan dalam empangan telah diwartakan sebagai kawasan larangan memburu hidupan liar di Negeri Sembilan (*Lampiran 10-4*).

Isu dan Cabaran

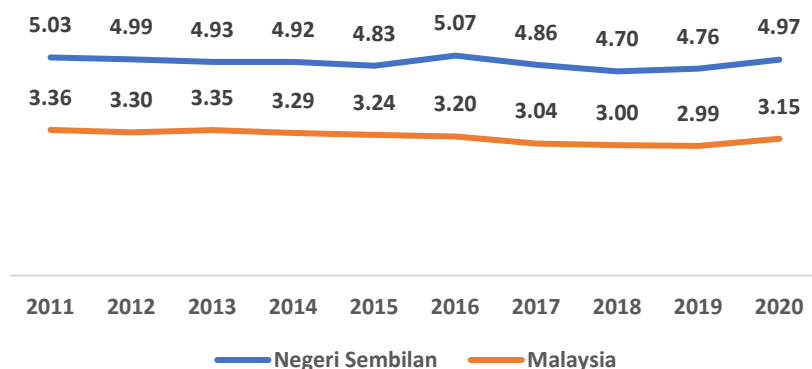
Terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu ditangani dalam usaha mencapai kemampanan penggunaan sumber alam yang meliputi penggunaan air, bahan api dan sumber alam semula jadi serta biodiversiti. Antara isu dan cabaran utama yang dihadapi ialah intensiti penggunaan sumber yang lebih tinggi berbanding purata nasional, cabaran mengoptimumkan penajaan hasil daripada penggunaan air dan elektrik, model pengurusan sumber air yang kurang efisien, cabaran kos pengurusan dan pembangunan kawasan hutan, ketidakcekapan ekosistem tadbir urus dan ketidakupayaan sistem saliran dan perparitan untuk menampung risiko bencana.

Intensiti Penggunaan Sumber yang Tinggi

Intensiti penggunaan sumber yang rendah menunjukkan kecekapan penggunaan sumber oleh industri dalam mengurangkan tekanan impak aktiviti ekonomi kepada persekitaran dan ia juga boleh dijadikan sebagai salah satu petunjuk pembangunan mampan. Dalam konteks intensiti penggunaan air terawat di Negeri Sembilan, petunjuk tersebut menunjukkan trend yang stabil bagi tempoh 2011-2020. Namun begitu, kadar intensiti tersebut masih tinggi berbanding dengan purata Malaysia, seperti yang ditunjukkan pada *Paparan 10-5*. Intensiti penggunaan air terawat yang tinggi menunjukkan sektor ekonomi berintensifkan air dan menggambarkan penggunaan sumber air terawat di Negeri Sembilan masih kurang cekap secara keseluruhannya. Bagi intensiti penggunaan tenaga elektrik pula, nilai yang lebih tinggi direkodkan oleh keseluruhan sektor ekonomi di Negeri Sembilan berbanding purata Malaysia seperti *Paparan 10-6*. Walau bagaimanapun, intensiti penggunaan elektrik di Negeri Sembilan menunjukkan trend menurun yang boleh diterjemahkan kepada peningkatan dalam kecekapan penggunaan tenaga elektrik.

Paparan 10-5

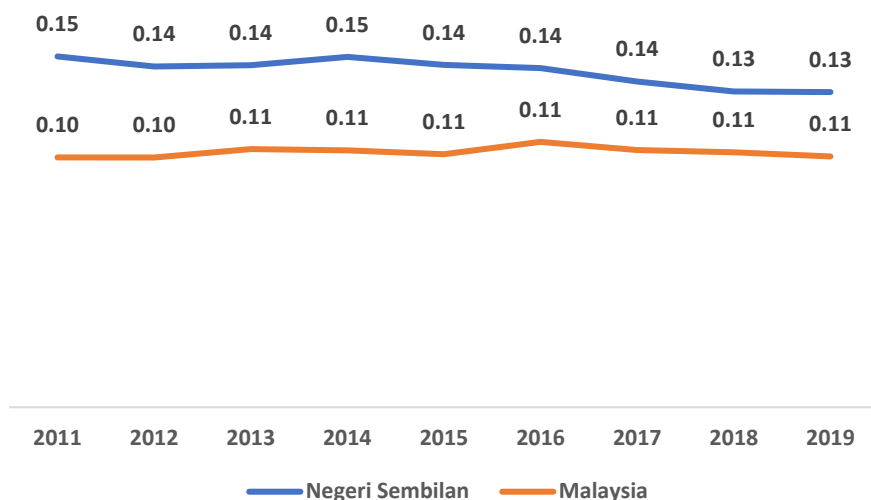
Intensiti Penggunaan Air Terawat (JLH per KDNK), 2011 – 2020

Nota: Intensiti penggunaan air terawat dikira berdasarkan nisbah jumlah keseluruhan penggunaan air terawat domestik dan bukan domestik kepada jumlah KDNK bagi Negeri Sembilan dan Malaysia.

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021) dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a & 2020b)

Paparan 10-6

Intensiti Penggunaan Elektrik (GWj per KDNK), 2011 – 2019

Nota: Intensiti penggunaan elektrik dikira berdasarkan nisbah jumlah keseluruhan penggunaan elektrik kepada jumlah KDNK bagi Negeri Sembilan dan Malaysia.

Sumber: Suruhanjaya Tenaga (2021) dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a & 2020b)

Cabaran Mengoptimumkan Penjanaan Hasil daripada Penggunaan Air dan Elektrik

Penggunaan sumber air terawat bukan domestik yang dioptimumkan boleh meningkatkan penjanaan sumber pendapatan negeri. Hal ini disebabkan penggunaan sumber berkenaan tidak terhad kepada memenuhi permintaan dalam negeri sahaja malah turut digunakan untuk menghasilkan pengeluaran oleh pengguna di luar Negeri Sembilan. Berdasarkan Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan, lebih separuh penggunaan sumber air terawat bukan domestik telah digunakan untuk menyokong permintaan sektor ekonomi di negeri lain yang sekali gus mendapat manfaat yang besar daripada sumber air terawat di Negeri Sembilan (rujuk *Kotak Artikel 10.1*). Hal ini bermakna potensi penjanaan pendapatan daripada penggunaan sumber air terawat bukan domestik belum lagi dioptimumkan menerusi perniagaan komoditi air yang lestari. Selain itu, situasi yang sama ditunjukkan bagi penggunaan tenaga elektrik seperti yang dipaparkan dalam *Kotak Artikel 10.2*.

Model Pengurusan Sumber Air

Sumber air mentah di Negeri Sembilan bukan sahaja digunakan untuk kegunaan bekalan air di dalam negeri malah ia juga dibekalkan secara terus kepada beberapa negeri lain seperti Melaka, Pahang dan Selangor. Ketersediaan air mentah yang mencukupi bagi menampung permintaan keseluruhan penggunaan penting bagi memastikan stok air mentah yang stabil di samping mengekalkan margin rizab air mentah pada kadar 20%. Sehingga tahun 2020, sumber air mentah di Negeri Sembilan hanya tertumpu kepada abstraksi air sungai dan empangan. Namun begitu, pencemaran air daripada punca tetap (pelepasan dari kawasan perindustrian) dan tidak tetap (aktiviti pembangunan tanah, air larian dari guna tanah pertanian dan sebagainya) menjadi halangan untuk mengekalkan pembekalan sumber

air mentah yang berkualiti kepada operator air dan pada masa yang sama menjejaskan kelangsungan bekalan air terawat. Hal ini disebabkan oleh kekangan seperti kekurangan tenaga kerja dan peralatan dalam menjalankan pemantauan berterusan ke atas penggunaan sumber air mentah. Pada tahun 2020 dan 2021, pencemaran sumber air mentah disebabkan oleh pembuangan bahan pencemaran secara haram ke dalam sumber air telah menyebabkan pengeluaran air terawat terjejas dan mengakibatkan penutupan sementara loji rawatan air.

Cabaran Kos Pengurusan dan Pembangunan Kawasan Hutan

Kebergantungan kepada dana sedia ada telah mengekang kemampanan usaha perlindungan sumber alam semula jadi dan pemuliharaan biodiversiti. Sehingga tahun 2015, wujud perbelanjaan defisit akibat daripada kos pengurusan dan pembangunan kawasan hutan melebihi jumlah pendapatan daripada sumber hutan yang boleh dikomersialkan. Hal ini disebabkan pengurusan kawasan hutan lebih tertumpu kepada pemuliharaan dan pemeliharaan sumber hutan sedia ada dengan penjana pendapatan tambahan yang terhad dari kawasan hutan yang berpotensi. Peruntukan dana Taman Eko-Rimba dan taman negeri yang tersedia tidak mampu untuk menampung kos perbelanjaan pengurusan hutan secara menyeluruh. Selain itu, kekurangan peruntukan pembangunan dan bilangan kakitangan di kawasan Taman Eko-Rimba menjadi cabaran untuk memelihara dan memulihara alam semula jadi terutamanya hutan dan biodiversiti (rujuk *Lampiran 10-5*). Selain itu, kerosakan infrastruktur kemudahan awam yang berlaku akan meningkatkan lagi kos perbelanjaan justeru memberi tekanan kepada keupayaan kewangan sedia ada.

Kecekapan Ekosistem Tadbir Urus

Kelangsungan pembangunan mampan dalam aspek pemeliharaan dan pemuliharaan sumber alam semula jadi memerlukan kepada ekosistem tadbir urus yang baik dan bersistematik. Ketidakekapan tadbir urus disebabkan oleh faktor keupayaan penguatkuasaan yang terhad, kekurangan pemantauan, pelaporan, penilaian serta penyelidikan. Selain itu, kekurangan dari segi kesepaduan, kebolehcapaian dan ketersediaan data yang berkualiti serta menyeluruh juga menjadi cabaran untuk menyokong proses pembuatan keputusan berasaskan bukti yang berkesan dan tepat. Selain itu, ketersediaan data seperti tahap pencemaran udara dan penggunaan sumber pada peringkat sektoral masih belum dikenal pasti dan hal ini telah mengehadkan kebolehlaksanaan inisiatif untuk mencapai Matlamat Pembangunan Mampan (SDG) di bawah Agenda 2030. Contohnya, data tahap pencemaran udara seperti data pelepasan partikel terampai (PM₁₀) membolehkan penilaian impak kepada kelestarian alam semula jadi dilaksanakan serta membolehkan intervensi dibuat bagi menambah baik kualiti udara yang tercemar

Keupayaan Sistem Saliran dan Perparitan untuk Menampung Risiko Bencana

Bencana banjir yang berlaku di Negeri Sembilan berpunca daripada jumlah terimaan hujan luar jangka. Infrastruktur saliran yang kurang mencukupi dan penyelenggaraan sistem perparitan yang kurang efisien telah mengakibatkan bencana banjir bagi kebanyakan kawasan di beberapa daerah seluruh Negeri Sembilan. Hal ini juga disebabkan oleh kelemahan infrastruktur seperti longkang monsun dan perparitan sedia ada yang agak terhad dari segi saiz dan kapasiti untuk menampung isi padu air melebihi aliran biasa khususnya di kawasan pembangunan baharu. Selain itu, pembangunan baharu yang kurang sistematik turut meningkatkan kadar hakisan tanah sehingga meningkatkan tahap risiko bencana.

Pada tahun 2021, bencana banjir telah mengakibatkan Negeri Sembilan menanggung nilai kerugian akibat kemusnahan harta benda³ yang bernilai sebanyak RM77.1 juta. Daripada keseluruhan jumlah tersebut, 59.1% merupakan kerugian kerosakan tempat kediaman, 23.7% kerugian kenderaan, kerugian premis perniagaan sebanyak 15.7% dan industri pembuatan sebanyak 1.6%. Bencana banjir tersebut juga telah merosak dan menjejaskan beberapa infrastruktur hutan dan biodiversiti penting di Taman Eko Rimba Jeram Toi, Gunung Telapak Buruk, Taman Negeri Kenaboi dan beberapa lokasi lain.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus B Transformasi Sumber Air sebagai Komoditi Perniagaan

Strategi B1

Membangunkan Sebuah Model Perniagaan yang Lestari

Strategi B2

Menambah Baik Pengurusan
Perkhidmatan Air

Strategi B3

Meneliti Pengenalalan Caruman Baharu bagi
Menggalakkan Kecekapan Penggunaan
Air Terawat oleh Industri

Bidang Fokus A Peningkatan Kecekapan Pengurusan Sumber

Strategi A1

Melestarikan Pengurusan Air Terawat

Strategi A2

Meneroka Sumber Air Bawah Tanah sebagai Sumber
Alternatif Air Mentah Baharu dan Simpanan Air Mentah

Strategi A3

Meneroka Potensi Penjanaan Tenaga
Boleh Baharu

Strategi A4

Menerima Guna Sistem Digital bagi
Penyimpanan Data

Bidang Fokus D Penambahbaikan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan dan Pemuliharaan Alam Semula Jadi

Strategi D1

Meningkatkan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan Hutan
dan Biodiversiti Sedia Ada

Strategi D2

Menyediakan Kawasan dan Kemudahan bagi Aktiviti
Pendidikan dan Rekreasi

Strategi D3

Mengekalkan Kadar Hutan Simpanan Kekal Sedia Ada

Bidang Fokus C Pengekalan Ekosistem Alam Semula Jadi

Strategi C1

Mengurangkan Risiko Bencana melalui Pendekatan
Alam Semula Jadi

Strategi C2

Meningkatkan Pemantauan ke atas Aktiviti Punca Cemar

Strategi C3

Menekankan Nilai Perkhidmatan Ekosistem dalam
Kelestarian Hutan dan Biodiversiti

Strategi C4

Mempertingkatkan Konservasi Kepelbagaian Biologi Hutan

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Sepanjang tempoh pelaksanaan RPNS 2021-2025, usaha akan difokuskan kepada meningkatkan kemampanan penggunaan sumber alam semula jadi termasuk air, tenaga elektrik, dan ekosistem perhutanan. Fokus akan diberikan kepada peningkatan kecekapan pengurusan sumber bagi menjana hasil tambahan, menambah baik penggunaan tenaga dan memperkemas pengurusan maklumat secara holistik. Selain itu, langkah proaktif juga perlu diambil untuk mentransformasi pengurusan sumber air mentah dan melonjak kualiti perkhidmatan perbekalan air terawat untuk dijenamakan sebagai suatu komoditi yang dapat menyokong pertumbuhan ekonomi. Pengekalan ekosistem semula jadi akan turut ditekankan bagi memastikan alam semula jadi dan biodiversiti terus terpelihara selain membantu mengurangkan risiko bencana alam. Selain itu, model pengurusan sumber yang lestari perlu diwujudkan untuk meningkatkan kualiti dan kapasiti perkhidmatan sedia ada.

Bidang Fokus A

Peningkatan Kecekapan Pengurusan Sumber

Pengurusan sumber yang cekap penting bagi memastikan kemampanan penggunaan sumber selain membantu menjimatkan kos dan masa sekali gus membuka ruang penjana pendapatan dan KDNK. Justeru, tumpuan akan diberikan kepada strategi meningkatkan kecekapan pengurusan sumber alam seperti mengurangkan kadar NRW, meneroka sumber alternatif air mentah baharu dan meneroka potensi penjana tenaga boleh baharu (TBB). Selain itu, penerima guna kaedah penyimpanan data secara digital juga akan diberi penekanan bagi menambah baik sistem penyimpanan data secara manual yang sedia ada bagi menyokong pembuatan keputusan yang lebih efektif.

Strategi A1

Melestarikan Pengurusan Air Terawat

Operator air bertanggungjawab ke atas infrastruktur perbekalan air terawat. Infrastruktur yang baik dapat meningkatkan kecekapan pengurusan perkhidmatan air terawat di samping mengurangkan kadar NRW. Bagi menampung kos penambahbaikan infrastruktur perbekalan air terawat, operator air boleh memperkenalkan model perniagaan baharu yang lebih sistematik. Antara pendekatan yang boleh dipertimbangkan melalui mekanisme pengenalan penggunaan penapis air secara meluas oleh pengguna domestik. Penggunaan penapis air kini menjadi suatu keperluan dalam kalangan orang awam dan cadangan mekanisme ini berdasarkan kajian kesanggupan membayar perkhidmatan penapis air di kediaman yang dijalankan oleh perunding. Butiran terperinci kaji selidik berkenaan seperti dalam *Kotak Artikel 10.3*. Melalui kaedah pengenalan penapis air di kediaman, operator air dapat menjana hasil tambahan yang boleh digunakan untuk menaik taraf sistem retikulasi lama untuk meminimumkan risiko kebocoran paip justeru dapat mengurangkan kadar NRW.

Kotak Artikel 10.3

Kesanggupan Membayar untuk Penambahbaikan Perkhidmatan Air di Negeri Sembilan

Berdasarkan tinjauan berskala kecil kesanggupan membayar (*Willingness to Pay*) yang telah dijalankan di beberapa daerah di Negeri Sembilan, tahap penggunaan dan penerimaan cadangan pengenalan mesin penapis air oleh isi rumah di Negeri Sembilan seperti paparan di bawah.

Perkara	Hasil Tinjauan
Cadangan pengenalan mesin penapis air	Selaras dengan penambahbaikan perkhidmatan air, pengenalan pakej mesin penapis air dicadangkan kepada responden bagi meningkatkan kualiti air yang disediakan di Negeri Sembilan. Sebanyak 76.2% responden bersetuju dengan inisiatif ini manakala 23.8% responden tidak bersetuju atas sebab kekangan pendapatan (6.3%), 19.0% menolak dan selebihnya 6.3% memerlukan maklumat lanjut berkenaan program pakej berkenaan. Tinjauan juga mendapati bayaran bulanan sekitar RM50 untuk sewaan penapis air merupakan paras harga yang dipersetujui oleh kebanyakan responden.
Pemilikan mesin penapis air	Hasil tinjauan mendapati majoriti penduduk di Negeri Sembilan memiliki mesin penapis air di rumah. Hasil kajian ini menunjukkan bahawa 76% daripada responden memiliki mesin penapis air di rumah dan hanya 19% bergantung langsung kepada air paip dan sebilangan kecil responden membeli air yang dibotolkan atau seumpamanya.

Sumber: Kajian Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Hasil tambahan tersebut juga boleh memperbaiki kedudukan kewangan operator air sekali gus membantu menyediakan infrastruktur perbekalan air yang lebih mampan pada masa akan datang. Operator air juga boleh melabur dalam penggunaan teknologi pengesanan kebocoran paip⁴ dalam mentransformasi pengurusan perbekalan air terawat. Perkara ini secara langsung dapat mengurangkan kadar NRW terutamanya bagi sistem retikulasi baharu di seluruh Negeri Sembilan. Pengurangan kadar NRW bermakna menjadikan pengurusan perbekalan air terawat lebih cekap pada masa hadapan terutamanya dalam memantau intensiti penggunaan air terawat oleh sektor ekonomi.

Strategi A2

Meneroka Sumber Air Bawah Tanah sebagai Sumber Alternatif Air Mentah Baharu dan Simpanan Air Mentah

Bagi meningkatkan jaminan ketersediaan air mentah di Negeri Sembilan, Kerajaan Negeri perlu memberi penumpuan terhadap inisiatif untuk meneroka dan mengkaji sumber air mentah bawah tanah sebagai sumber abstraksi air mentah baharu bagi operator air. Abstraksi air bawah tanah mempunyai had tertentu dan tidak boleh diabstrak tanpa kelulusan Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan dan Melaka. Justeru, kerjasama antara agensi negeri dan persekutuan boleh ditingkatkan bagi mengenal pasti dan menentukan lokasi sumber air bawah tanah. Hal ini demikian kerana air bawah tanah biasanya mempunyai kualiti yang lebih baik dan tiada risiko pencemaran serta menjadi sasaran pengusaha swasta bagi tujuan perniagaan. Oleh itu, kajian secara mendalam amat diperlukan untuk menilai potensi air bawah tanah supaya ia dapat meningkatkan stok air mentah selain dapat menangani risiko ketidakcukupan air pada masa hadapan. Tambahan pula, risiko ketidakcukupan air tersebut juga dapat diminimumkan dengan membina takungan air pinggir sungai (TAPS) sebagai usaha untuk menambah simpanan air mentah pada masa hadapan kerana lebihan air mentah yang tidak diabstrak oleh loji rawatan air akan terus mengalir ke laut.

Strategi A3

Meneroka Potensi Penjanaan Tenaga Boleh Baharu

Peningkatan kecekapan penggunaan tenaga elektrik secara berterusan penting bagi mengurangkan penggunaan tenaga elektrik dan seterusnya memelihara kelestarian alam sekitar. Pengurangan penggunaan tenaga elektrik tersebut dapat menjimatkan penggunaan bahan bakar yang menyumbang kepada pemanasan global. Peningkatan dalam kecekapan penggunaan tenaga berpotensi untuk mengurangkan kesan gas rumah hijau (GHG) dalam jangka masa singkat. Oleh itu, semua sektor ekonomi terutamanya yang berintensifkan tenaga digalakkan untuk beralih ke arah teknologi cekap tenaga (*energy efficient*) untuk penjimatan penggunaan tenaga. Peralihan tersebut boleh dilaksanakan dengan memanfaatkan teknologi sedia ada dan baharu seperti kogenerasi (gabungan haba dan kuasa), termal solar dan sel bahan api. Ketersediaan teknologi tersebut memberi lebih banyak pilihan kepada industri dalam menyokong pembangunan hijau. Peningkatan penggunaan TBB akan mengurangkan kebergantungan kepada bahan api fosil yang tidak lestari.

Strategi A4

Menerima Guna Sistem Digital bagi Penyimpanan Data

Ketersediaan data dan maklumat yang tepat, bersepadu dan mencukupi adalah penting untuk merangka perancangan yang lebih teliti. Kaedah penyimpanan data secara manual didapati kurang efektif kerana menyukarkan proses carian, simpanan data terhad dan tidak lengkap serta terdedah kepada risiko kehilangan data. Hal ini menyukarkan proses pembuatan keputusan yang lebih efektif. Justeru, sistem pengurusan data sedia ada perlu ditransformasi kepada penggunaan teknologi digital bagi memudahkan perkongsian data dan maklumat antara pihak yang berkepentingan. Hal ini akan menyokong perancangan strategi dan dasar yang berasaskan bukti dan analisis data masa nyata untuk menambah baik proses pembuatan keputusan dan membantu pengurusan risiko yang termaklum. Contohnya, maklumat keperluan rizab air mentah yang mencukupi penting bagi memastikan stok air mentah di Negeri Sembilan tidak terjejas pada masa hadapan. Selain itu, kecekapan masa turut dapat ditingkatkan dalam menyedia, mengakses dan menganalisis data yang diperlukan.

Bidang Fokus B

Transformasi Sumber Air sebagai Komoditi Perniagaan

Pengurusan sumber air mentah dan air terawat yang cekap dan lestari penting bagi menyokong asas pertumbuhan ekonomi yang mesra alam dan potensi penghasilan sumber kekayaan baharu. Bagi melestari hasil daripada sumber air, usaha akan diambil kira untuk menjayakan transformasi sumber air sebagai komoditi perniagaan melalui pembangunan model perniagaan yang lestari khususnya bagi sumber air terawat. Pengurusan perkhidmatan air juga akan ditambah baik melalui penetapan tarif air yang boleh meningkatkan hasil dan mutu perkhidmatan. Selain itu, pengenalan alternatif caruman baharu untuk meningkatkan kecekapan penggunaan sumber air terawat oleh industri perlu diteliti secara menyeluruh.

Strategi B1

Membangunkan Sebuah Model Perniagaan yang Lestari

Dasar dan pendekatan pengurusan sumber air yang lebih mampan dan menyokong pertumbuhan ekonomi perlu diperhalusi. Pada ketika ini caj pengurusan air mentah serta air terawat di Negeri Sembilan lebih rendah berbanding negeri maju seperti Johor dan masih mempunyai peluang untuk mentransformasi perniagaan sektor perbekalan air di Negeri Sembilan (*Kotak Artikel 10.4*). Pendekatan penggunaan instrumen ekonomi seperti diskriminasi tarif air bagi sektor ekonomi yang berintensifkan air dan berintensifkan eksport boleh dipertimbang bagi menjana hasil secara optimum daripada penggunaan air. Sebuah model perniagaan yang mampan wajar diteroka bagi memastikan sumber air terawat di Negeri Sembilan dapat menjana hasil berterusan yang dapat menyokong pertumbuhan ekonomi negeri. Walau bagaimanapun, model perniagaan yang mampan tersebut perlulah mengambil kira pelbagai faktor ekonomi agar daya saing sektor ekonomi negeri tidak terjejas.

Strategi B2

Menambah Baik Pengurusan Perkhidmatan Air

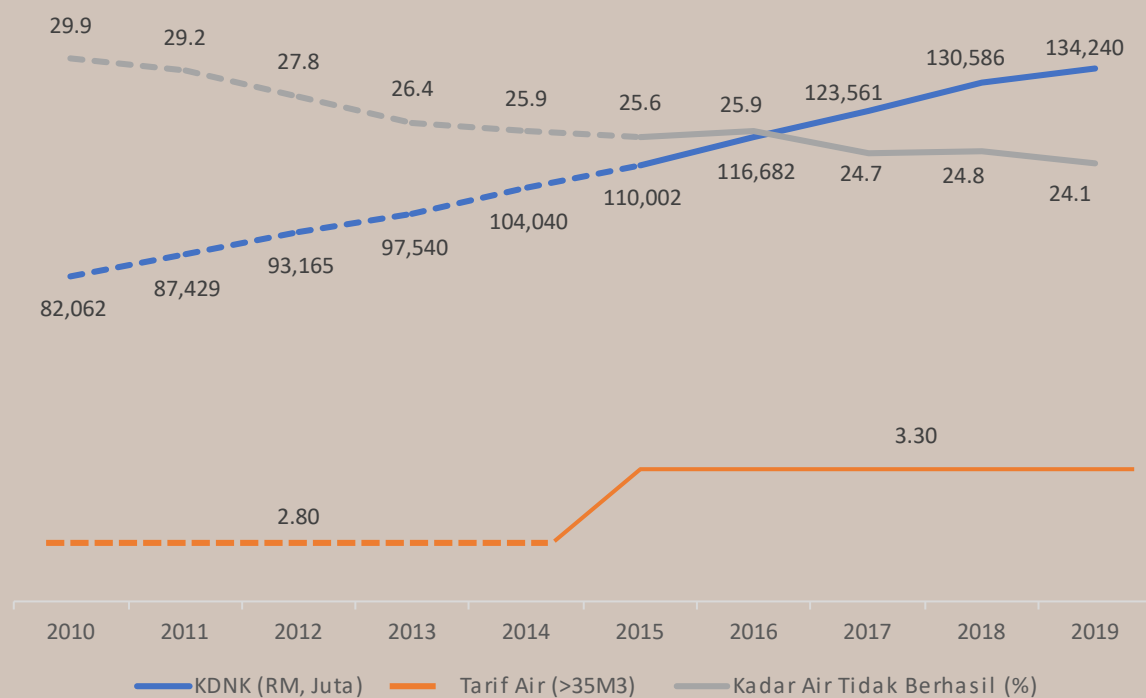
Bagi meningkatkan kecekapan pengurusan air dan kemampanan penggunaan sumber alam, pendekatan baharu dalam menetapkan kadar caj air mentah dan kadar tarif air terawat yang lebih sesuai perlu diberi perhatian. Peningkatan hasil daripada penetapan caj air mentah dan kadar tarif air terawat tersebut dapat menambah baik perkhidmatan pengurusan air dan seterusnya dapat meningkatkan kecekapan pengoperasian sektor ekonomi.

Hasil tambahan melalui jualan air mentah dapat digunakan untuk menangani kekangan pemantauan kualiti sumber air mentah manakala hasil tambahan melalui penjualan air terawat boleh dimanfaatkan oleh operator air dalam menambah baik sistem retikulasi perbekalan air terawat. Melalui pembaikan dan penggantian infrastruktur lama, operator air mampu mengurangkan kadar NRW yang sekali gus mencatatkan pengeluaran dan penggunaan air terawat secara mampan. Secara tidak langsung, inisiatif ini dapat menggalakkan pembangunan hijau di samping menjana hasil tambahan kepada negeri.

Analisis deskriptif pada *Kotak Artikel 10.4* dan *Kotak Artikel 10.5* menunjukkan perhubungan positif di antara tarif air terawat bukan domestik, KDNK dan pelaburan. Secara umumnya, kadar tarif air yang lebih tinggi akan menyokong pertumbuhan KDNK tanpa mengurangkan jumlah pelaburan. Walau bagaimanapun, kajian kebolehlaksanaan dan impak ke atas penetapan caj dan tarif baharu yang lebih komprehensif perlu dilakukan terlebih dahulu bagi memastikan daya saing sektor ekonomi negeri tidak terjejas.

Kotak Artikel 10.4**Penggunaan Mekanisme Harga bagi Menambah Baik Kualiti Perkhidmatan Air**

Semakan semula terhadap tarif air boleh dipertimbang oleh Kerajaan Negeri bagi menambah baik pengurusan perkhidmatan air terawat. Tarif air terawat semasa wajar disemak dengan teliti dan dikemas kini kepada kadar yang lebih relevan bagi memastikan operator air dapat menampung kos dan perbelanjaan modal sekali gus menambah baik kualiti perkhidmatan air terawat kepada pengguna. Sebagai perbandingan, tarif air terawat yang dikenakan ke atas pihak industri di Johor sebanyak RM 3.30/M³ (> 35M³) lebih tinggi daripada Negeri Sembilan sebanyak RM 2.70/M³ (> 35M³).

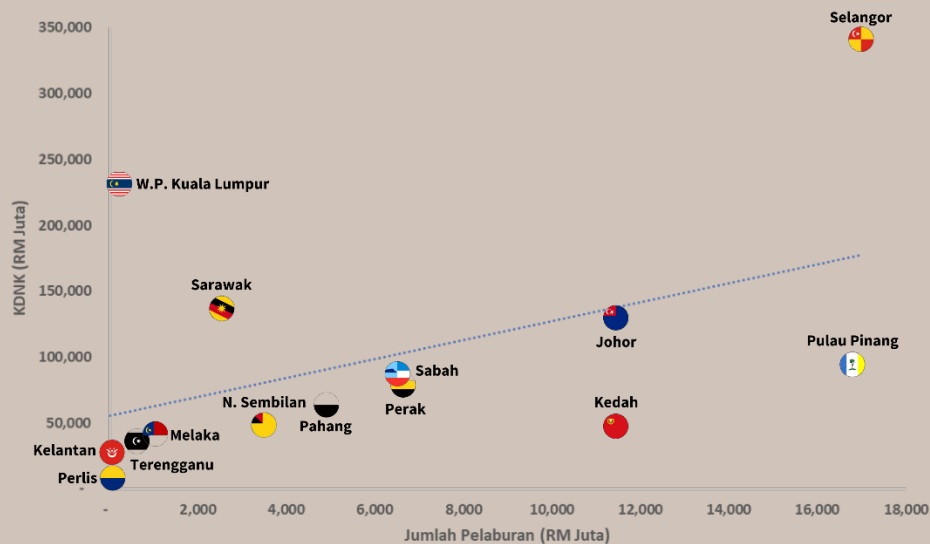
KDNK, tarif air dan kadar air tidak berhasil di Negeri Johor, 2010-2019

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021) dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2021)

Negeri Sembilan boleh menjadikan Johor sebagai penanda aras bagi melihat bagaimana penetapan kadar tarif tersebut dapat menyumbang kepada KDNK negeri serta mengurangkan kadar air tidak berhasil (NRW). Seperti paparan di atas, peningkatan tarif air terawat di Johor pada tahun 2015 daripada RM2.80 kepada RM3.30 telah meningkatkan kecekapan pengurusan air terawat. Hal ini demikian kerana, kecekapan pengurusan air terawat di Johor dilihat terus meningkat berdasarkan trend pengurangan kadar NRW iaitu daripada 25.6% pada tahun 2015 kepada 24.1% pada tahun 2019. Pengurangan kadar NRW tersebut secara tidak langsung menyumbang kepada peningkatan hasil negeri yang mana KDNK Johor juga dilihat terus meningkat pada kadar 4.1% daripada RM110,002 juta pada tahun 2015 kepada RM134,240 juta pada tahun 2019.

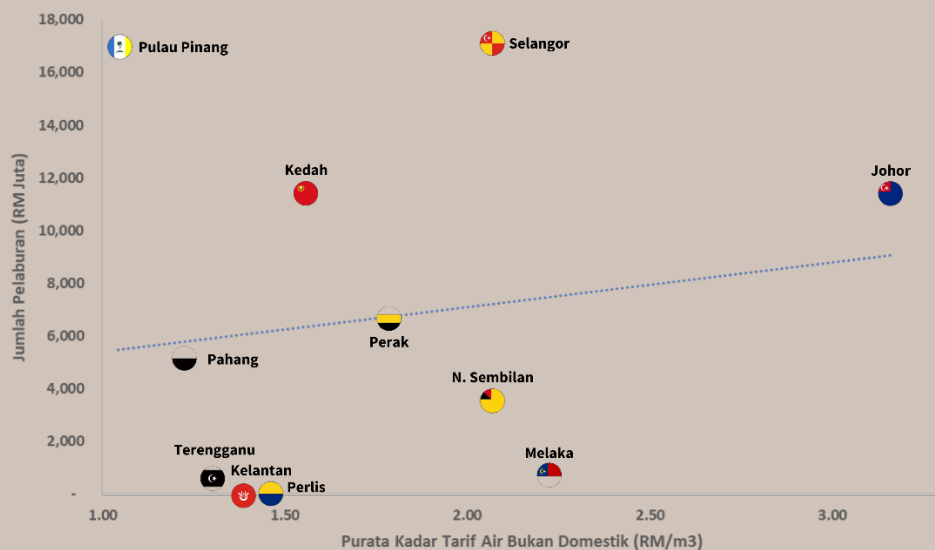
Kotak Artikel 10.5**Perhubungan KDNK, Pelaburan dan Tarif Air Bukan Domestik bagi Negeri di Malaysia**

Pelaburan merupakan komponen utama yang menyumbang kepada pertumbuhan KDNK, pekerjaan dan pendapatan negeri. Peningkatan dalam pelaburan perniagaan seperti modal fizikal secara langsung meningkatkan KDNK. Paparan di bawah menunjukkan perhubungan positif antara pelaburan dan penjanaan KDNK negeri di Malaysia. Semakin tinggi pelaburan yang diterima oleh sesebuah negeri, semakin tinggi nilai KDNK yang dijana.

KDNK dan pelaburan bagi negeri di Malaysia, 2019

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021)

Jumlah pelaburan dalam sesebuah ekonomi bergantung kepada pelbagai faktor terutamanya yang melibatkan kos perniagaan. Umpamanya, peningkatan tarif air bukan domestik berpotensi mengurangkan jumlah pelaburan dan seterusnya memberi implikasi kepada penjanaan KDNK. Walau bagaimanapun, paparan di bawah menunjukkan kadar tarif air yang tinggi tidak menjejaskan jumlah pelaburan yang diterima oleh sesebuah negeri. Sebagai contoh, jumlah pelaburan yang diterima oleh negeri Johor tinggi walaupun mengenakan kadar tarif air bukan domestik yang tertinggi. Perlu diketahui bahawa ketersediaan infrastruktur dan akses yang baik kepada peluang perniagaan di Johor menjadi salah satu faktor yang dapat membantu mengekalkan daya saing sektor ekonomi walaupun dengan kadar tarif air yang tinggi. Oleh itu, pelbagai faktor ekonomi yang mempengaruhi daya saing sektor ekonomi perlu dikaji terlebih dahulu agar daya saing sektor ekonomi tidak terjejas dengan peningkatan kos operasi.

Pelaburan dan kadar tarif air bukan domestik bagi negeri di Malaysia, 2019

Sumber: Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021) dan Jabatan Perangkaan Malaysia (2021)

Strategi B3

Meneliti Pengenalan Caruman Baharu bagi Menggalakkan Kecekapan Penggunaan Air Terawat Oleh Industri

Bagi menggalakkan penggunaan air terawat yang lebih cekap oleh pihak industri, Kerajaan Negeri wajar meneliti semula tarif air terawat yang dikenakan terhadap industri. Langkah ini dijangka akan mengubah sikap pihak industri supaya menggunakan air terawat secara mampan selain membantu pihak industri untuk lebih peka terhadap kesan penggunaan air secara berlebihan yang turut boleh meningkatkan kos operasi syarikat. Sebagai alternatif, salah satu cara yang boleh dilakukan dengan memperkemas caj kelestarian penggunaan air melalui pengenalan “Caruman Saliran” yang ditumpukan kepada industri yang berintensifkan air. Caruman saluran ini boleh dibezakan mengikut penggunaan komersial dan industri yang mana penetapan kadar bayaran caruman berbeza berdasarkan jumlah air yang digunakan.

Agensi yang bertanggungjawab boleh menjadikan kaedah yang diguna pakai oleh syarikat pembetungan nasional sebagai penanda aras bagi menetapkan kadar bayaran yang bersesuaian ke atas industri. Hasil daripada caruman tersebut boleh dimanfaatkan untuk penambahbaikan infrastruktur pengurusan air terawat sedia ada. Bagi memperkenalkan caruman saluran tersebut, mutu perkhidmatan perbekalan air sedia ada perlu sentiasa ditambah baik bagi meminimumkan gangguan bekalan dan menyediakan perkhidmatan berterusan dalam meningkatkan kualiti perkhidmatan pengurusan air terawat oleh operator bekalan air. Walau bagaimanapun, kebolehlaksanaan dan kesesuaian caruman saluran ini perlu dikaji secara menyeluruh dengan penglibatan pihak industri dan agensi yang berkaitan sebelum diaplikasikan di Negeri Sembilan.

Bidang Fokus C

Pengekalan Ekosistem Alam Semula Jadi

Pengekalan ekosistem alam semula jadi penting bagi menyokong pertumbuhan hijau di Negeri Sembilan dalam landasan mencapai pembangunan mampan yang selari dengan Agenda 2030. Oleh itu, penumpuan akan diberikan untuk mengurangkan risiko bencana melalui pendekatan alam semula jadi. Selain itu, langkah proaktif akan diambil bagi meningkatkan pemantauan aktiviti punca cemar untuk memastikan kualiti sumber alam terus terpelihara. Penumpuan akan turut diberikan kepada penekanan kepentingan nilai perkhidmatan ekosistem bagi meningkatkan kelestarian alam semula jadi dan biodiversiti yang selari dengan amalan terbaik pada peringkat antarabangsa.

Strategi C1

Mengurangkan Risiko Bencana melalui Pendekatan Alam Semula Jadi

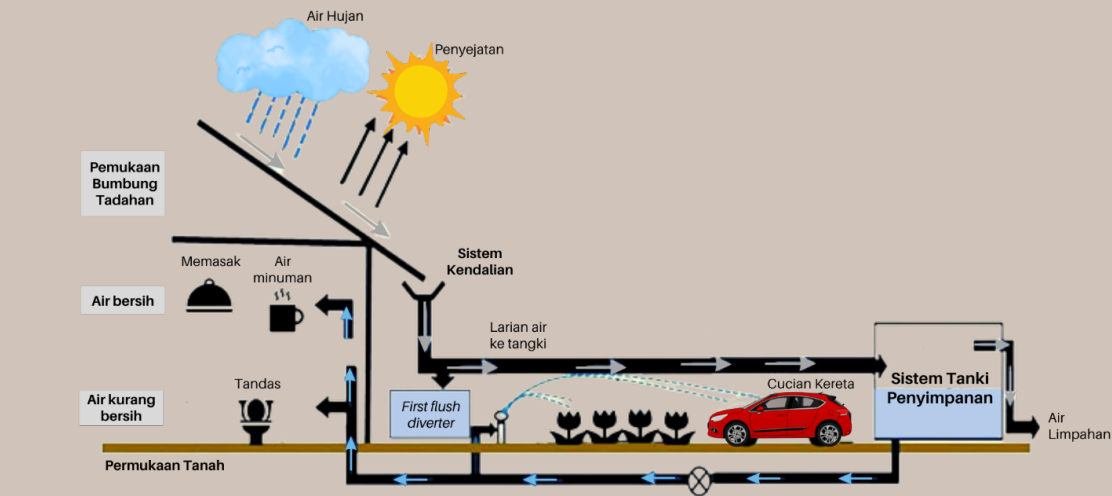
Langkah adaptasi dan pengurangan risiko perlu dilaksanakan terutamanya di kawasan yang mudah terjejas bagi memperkukuh daya tahan terhadap risiko bencana. Penggunaan teknologi berasaskan alam semula jadi seperti teknologi cerapan air hujan pintar di kawasan perumahan perlu digalakkan untuk menangani pelbagai isu berkaitan air seperti pencemaran, banjir dan kemarau (*Kotak Artikel 10.6*). Bagi mengurangkan risiko banjir, teknik pengurusan banjir secara semula jadi seperti kolam takungan dua fungsi boleh dipertimbangkan semasa fasa perancangan dan reka bentuk pembangunan projek baharu di sepanjang tebing sungai dan pantai.

Kotak Artikel 10.6

Teknologi Cerapan Air Hujan Pintar (*Smart Rainwater Harvesting Technology*)

Teknologi cerapan air hujan pintar merupakan kaedah pengumpulan dan penyimpanan air hujan yang digunakan bagi tujuan penjimatan air. Terdapat dua cara yang boleh diguna pakai bagi cerapan air hujan seperti cerapan larian air permukaan dan cerapan air hujan di atas bumbung bangunan. Kaedah ini semakin banyak digunakan dalam sistem cerapan air hujan bagi menangani isu ketidakcukupan air dan sebagai sumber bekalan air alternatif kepada isi rumah dan industri. Selain itu, sekiranya teknologi ini dilaksanakan dalam skala yang besar ia mampu untuk mengurangkan risiko bencana banjir terutamanya ketika musim tengkujuh atau taburan hujan yang tinggi.

Reka bentuk sistem cerapan air hujan pintar pada bumbung bangunan

Sumber: Vito Bobek (2020)

Projek menambah baik pengairan dan saliran pertanian serta sumber air bagi meningkatkan kawalan banjir wajar diberi keutamaan dalam mengurangkan risiko bencana banjir. Ini termasuk projek pembinaan kolam takungan air banjir, kerja meningkatkan aliran sungai dan lencongan banjir. Perluasan kaedah kawalan air daripada punca ke kawasan pembangunan baharu di seluruh Negeri Sembilan juga akan diberi penekanan bagi mengatasi masalah pemendapan dan hakisan tanah. Langkah tersebut akan turut membantu mengurangkan kerugian akibat banjir dan meningkatkan kualiti air sungai.

Strategi C2

Meningkatkan Pemantauan ke atas Aktiviti Punca Cemar

Keperluan penjagaan kualiti air penting bagi memastikan ekosistem yang sihat dan menyokong kelangsungan kehidupan. Pencemaran pada sumber air mentah akan menjejaskan ketersediaan dan kemampanan sumber air bagi menampung keperluan pengguna. Kebanyakan pencemaran yang berlaku disebabkan oleh aktiviti penternakan tanpa lesen, pembuangan sisa atau buangan terjadual secara haram, aktiviti perlombongan pasir yang tidak terkawal dan kerja-kerja tanah di kawasan pembangunan mega. Justeru, langkah proaktif perlu diambil dengan menyediakan dana, kakitangan dan kelengkapan yang mencukupi bagi meningkatkan kecekapan pemantauan ke atas aktiviti yang berpotensi menjadi punca pencemaran agar risiko pencemaran dapat diminimumkan.

Inisiatif yang berkesan kos juga perlu digalakkan bagi menyediakan sistem perparitan tertutup di kawasan saliran yang berisiko tercemar melalui kerjasama agensi dan pihak swasta yang terlibat. Sistem tersebut dapat mencegah pencemaran sumber air dengan adanya pemasangan alat kawalan pencemaran yang dapat memberi amaran awal apabila berlaku aliran air sisa atau bahan pencemar dan tindakan awal dapat diambil oleh pihak berkuasa bagi mengurangkan impak pencemaran kepada sumber air. Selain itu, penerapan amalan pelepasan sisa industri yang sistematik perlu diperluas dalam kalangan penggiat industri di Negeri Sembilan bagi meningkatkan kecekapan pengurusan sumber air secara konsisten.

Strategi C3

Menekankan Nilai Perkhidmatan Ekosistem dalam Kelestarian Hutan dan Biodiversiti

Perkhidmatan ekosistem merupakan faedah yang disediakan oleh ekosistem alam semula jadi dalam memberikan kesejahteraan kepada kehidupan manusia sama ada dalam bentuk manfaat secara nyata atau tidak nyata. Antara sumbangan perkhidmatan ekosistem ini termasuklah sumber bekalan air berterusan, penurunan suhu persekitaran, bekalan oksigen, penyerapan karbon, penapisan bahan pencemaran, simpanan sumber genetik hutan, pembiakan hidupan liar, tempat beriadah dan ekopelancongan. Oleh itu, kepentingan menilai perkhidmatan ekosistem dalam meningkatkan kelestarian hutan dan biodiversiti akan ditekankan bagi memastikan kesihatan ekosistem terus diberikan perhatian dalam pembuatan keputusan terutamanya yang melibatkan kegiatan aktiviti ekonomi dan penajaan hasil. Pendekatan yang bersesuaian dengan amalan terbaik pada peringkat antarabangsa (*Kotak Artikel 10.7*) untuk menilai perkhidmatan ekosistem akan diteroka untuk menyokong pemuliharaan dan kelestarian alam semula jadi.

Kotak Artikel 10.7

Pendekatan Amalan Terbaik bagi Penilaian Perkhidmatan Ekosistem pada Peringkat Antarabangsa

Perkhidmatan ekosistem penting bagi menyediakan sumber air yang berkualiti, udara yang bersih, input bahan mentah, kawalan banjir semula jadi dan sebagainya. Oleh itu, penjagaan kualiti perkhidmatan ekosistem melalui pembangunan mampan mampu menyokong pertumbuhan ekonomi hijau yang menitikberatkan perlindungan proses ekologi bagi kesejahteraan generasi akan datang.

Kaedah pembayaran ke atas perkhidmatan ekosistem (*Payments of Ecosystem Services*) merupakan antara pendekatan yang diguna pakai pada peringkat antarabangsa bagi meningkatkan kualiti perkhidmatan ekosistem. Antara amalan terbaik yang diguna pakai termasuklah inisiatif REDD+ yang mana negara maju akan membayar kepada negara membangun yang sanggup dan mampu mengurangkan pelepasan karbon daripada penebangan hutan dan degradasi. Bagi skala yang lebih kecil pula, amalan terbaik untuk dipraktikkan ialah komuniti secara kolektif yang membiayai organisasi alam sekitar untuk mengurus kawasan hijau tempatan bagi menyediakan kepelbagaian biodiversiti, landskap dan kawasan rekreasi.

Selain itu, terdapat juga amalan yang dipraktikkan untuk mengimbangi kerugian biodiversiti iaitu melalui pengimbangan biodiversiti (*biodiversity offsetting*) yang mana pemaju sesebuah kawasan memberikan jaminan pampasan bagi menyediakan habitat dan biodiversiti di kawasan baharu. Pendekatan berasaskan pasaran ini melibatkan pemilik tanah yang menyediakan kawasan tertentu bagi pemuliharaan atau pengimbangan 'kredit' yang kemudiannya boleh dibeli oleh pemaju bagi mengimbangi impak biodiversiti yang disebabkan oleh proses pembangunan di kawasan asal. Pengimbangan biodiversiti ini melibatkan penciptaan habitat yang menggunakan 'prinsip bayaran oleh pencemar' kerana pemaju yang dianggap sebagai pencemar perlu membayar ganti rugi dengan membiayai kos pemulihan habitat dan biodiversiti di kawasan baharu.

Sumber: *Department for Environment Food & Rural Affairs* (2013)

Strategi C4

Mempertingkatkan Konservasi Kepelbagaian Biologi Hutan

Hutan mempunyai kepelbagaian flora dan fauna dan kebanyakan daripadanya unik serta tidak dapat ditemui di kawasan lain di seluruh dunia. Usaha pengumpulan maklumat, pemeliharaan *in-situ* dan *ex-situ* akan dipertingkatkan bagi melindungi dan memelihara kepelbagaian biologi terutamanya bagi spesies hampir pupus, terancam, langka dan endemik (rujuk *Lampiran 10-6*). Maklumat terperinci berkaitan kepelbagaian flora dan fauna terutamanya spesies yang belum ditemui perlu diperolehi dan didokumenkan sebagai rujukan dalam membuat keputusan bagi memastikan kepelbagaian khazanah biologi dalam ekosistem semula jadi di kawasan hutan Negeri Sembilan dapat diurus secara berkekalan. Peningkatan keupayaan pangkalan data kepelbagaian biologi akan ditambah baik bagi membolehkan maklumat yang diperolehi diuruskan dengan cekap dan dapat dikongsi bersama oleh pelbagai pihak berkepentingan.

Bidang Fokus D

Penambahbaikan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan dan Pemuliharaan Alam Semula Jadi

Kualiti perkhidmatan yang baik akan mendorong kepada kecekapan pengurusan di samping dapat memberikan perkhidmatan yang terbaik kepada orang ramai. Justeru, bagi menambah baik kualiti perkhidmatan pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi, usaha akan ditumpukan kepada meningkatkan kualiti perkhidmatan sedia ada seperti menyediakan kakitangan yang mencukupi yang dapat menyokong usaha pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi bagi mencapai matlamat pengurusan hutan dan biodiversiti secara mampan. Selain itu, kemudahan aktiviti pendidikan dan rekreasi akan disediakan bagi menarik minat pengunjung dan menggalakkan penganjuran aktiviti berkaitan alam semula jadi. Pengkelan kadar hutan juga akan diberi keutamaan bagi mengimbangi kelestarian alam semula jadi dengan keperluan pembangunan ekonomi.

Strategi D1

Meningkatkan Kualiti Perkhidmatan Pemeliharaan Hutan dan Biodiversiti Sedia Ada

Beberapa kawasan hutan berasaskan ekopelancongan yang telah diwartakan pembukaan kepada awam telah mengalami beberapa kerosakan infrastruktur dan denai akibat daripada aktiviti yang dilakukan oleh pengunjung di kawasan berkenaan. Kerosakan yang berlaku telah meningkatkan kos penyelenggaraan kepada pihak pengurusan hutan. Bagi meningkatkan kualiti perkhidmatan, bayaran perkhidmatan ekosistem seperti bayaran permit kemasukan ke Taman Eko-Rimba akan dikaji semula bagi mengimbangi beban kewangan dalam menguruskan program pemeliharaan dan pemuliharaan hutan dan biodiversiti termasuk penyelenggaraan infrastruktur. Sebagai perbandingan, Taman Eko-Rimba di kebanyakan kawasan di negeri Pahang dan Selangor telah mempunyai bayaran kemasukan mengikut kategori pengunjung yang hadir. Bayaran perkhidmatan ekosistem wajar bagi menambah baik program pemeliharaan dan pemuliharaan hutan ke arah mencapai matlamat pengurusan hutan dan biodiversiti secara mampan.

Strategi D2

Menyediakan Kawasan dan Kemudahan bagi Aktiviti Pendidikan dan Rekreasi

Antara usaha melahirkan rakyat yang sihat dan cergas serta peka kepada pemeliharaan alam sekitar, penekanan akan diberikan kepada penyediaan kawasan dan kemudahan bagi menggalakkan penganjuran aktiviti pendidikan dan rekreasi berkaitan sumber alam semula jadi. Ketersediaan kawasan dan kemudahan yang menyokong aktiviti pendidikan dan rekreasi dapat menarik lebih ramai pengunjung domestik dan luar negara sekali gus membuka ruang penjana hasil melalui sewaan dan penganjuran pakej aktiviti ekopelancongan yang menarik.

Strategi D3

Mengekalkan Kadar Hutan Simpanan Kekal Sedia Ada

Bagi mengimbangi keperluan memelihara alam semula jadi dengan keperluan pembangunan, langkah akan diambil untuk mengekalkan kawasan hutan khususnya keluasan Hutan Simpanan Kekal di Negeri Sembilan pada kadar 23% dari keluasan negeri. Hal ini akan membantu untuk mengekalkan fungsi hutan dalam menstabilkan iklim, mengawal sumber air, memelihara kepelbagaian hayat dan mengurangkan risiko kerosakan bencana alam. Selain itu, kerjasama bersama sektor swasta dan badan bukan kerajaan (NGO) akan digalakkan bagi menyertai usaha pengekalan dan pemuliharaan hutan di Negeri Sembilan.

Sokongan Institusi

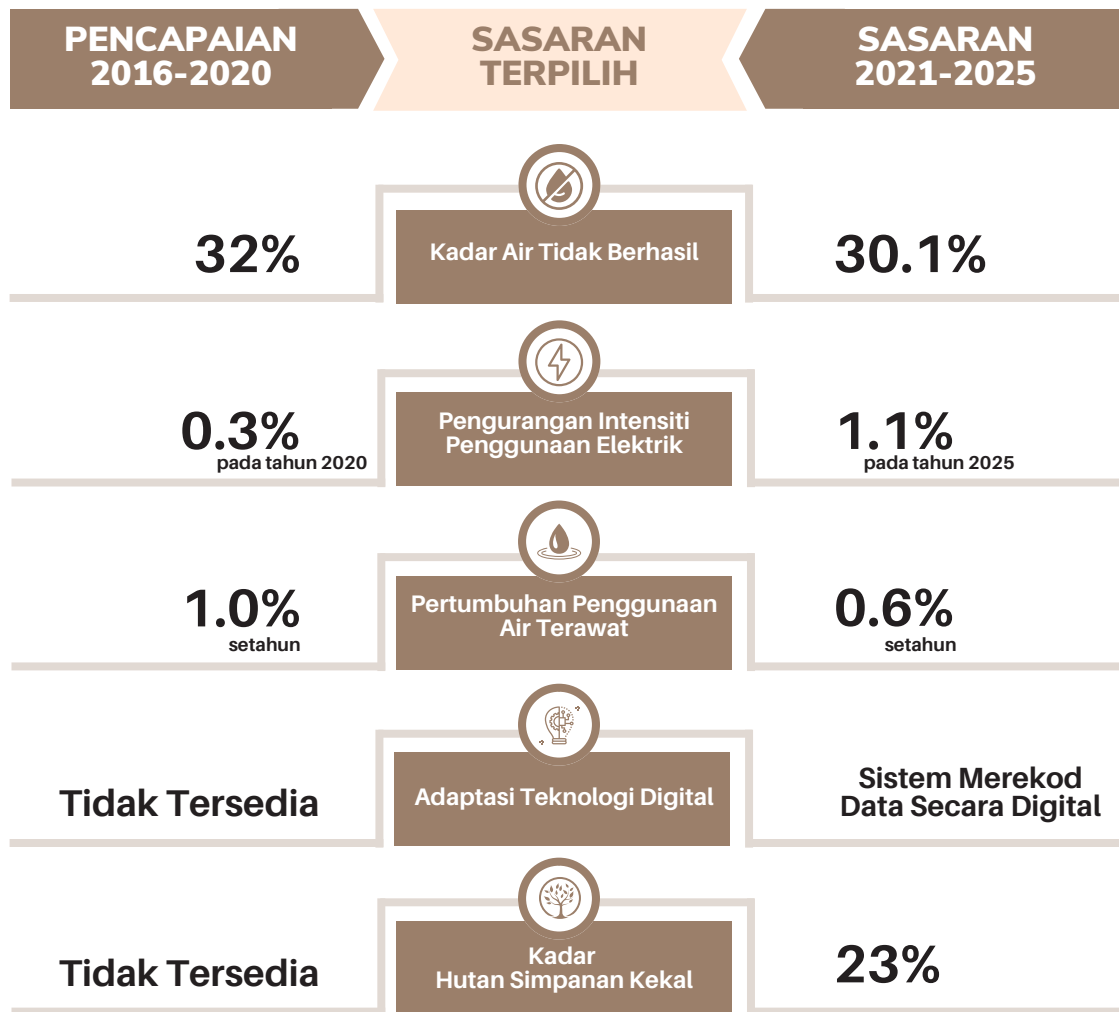
Pemantauan ke atas kemampanan alam sekitar diterajui oleh Unit Perancang Ekonomi Negeri (UPEN) Negeri Sembilan dengan kerjasama kerajaan persekutuan melalui Kementerian Tenaga dan Sumber Asli (KeTSA). Kecekapan pengurusan sumber air dan elektrik akan diperkemas melalui kerjasama Kerajaan Negeri, Tenaga Nasional Berhad (TNB), Badan Kawal Selia Air (BKSA) dan Syarikat Air Negeri Sembilan (SAINS). Di samping itu, usaha bagi mengekalkan ekosistem alam sekitar akan dilaksanakan oleh Jabatan Alam Sekitar Negeri Sembilan (JAS), Jabatan Perhutanan Negeri Sembilan (JPNS) dengan kerjasama kerajaan persekutuan melalui Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA). Usaha ke arah mentransformasikan model pengurusan sumber alam yang lestari akan dilaksanakan oleh JPNS dengan kerjasama Kerajaan Negeri dan agensi berkaitan.

Kesimpulan

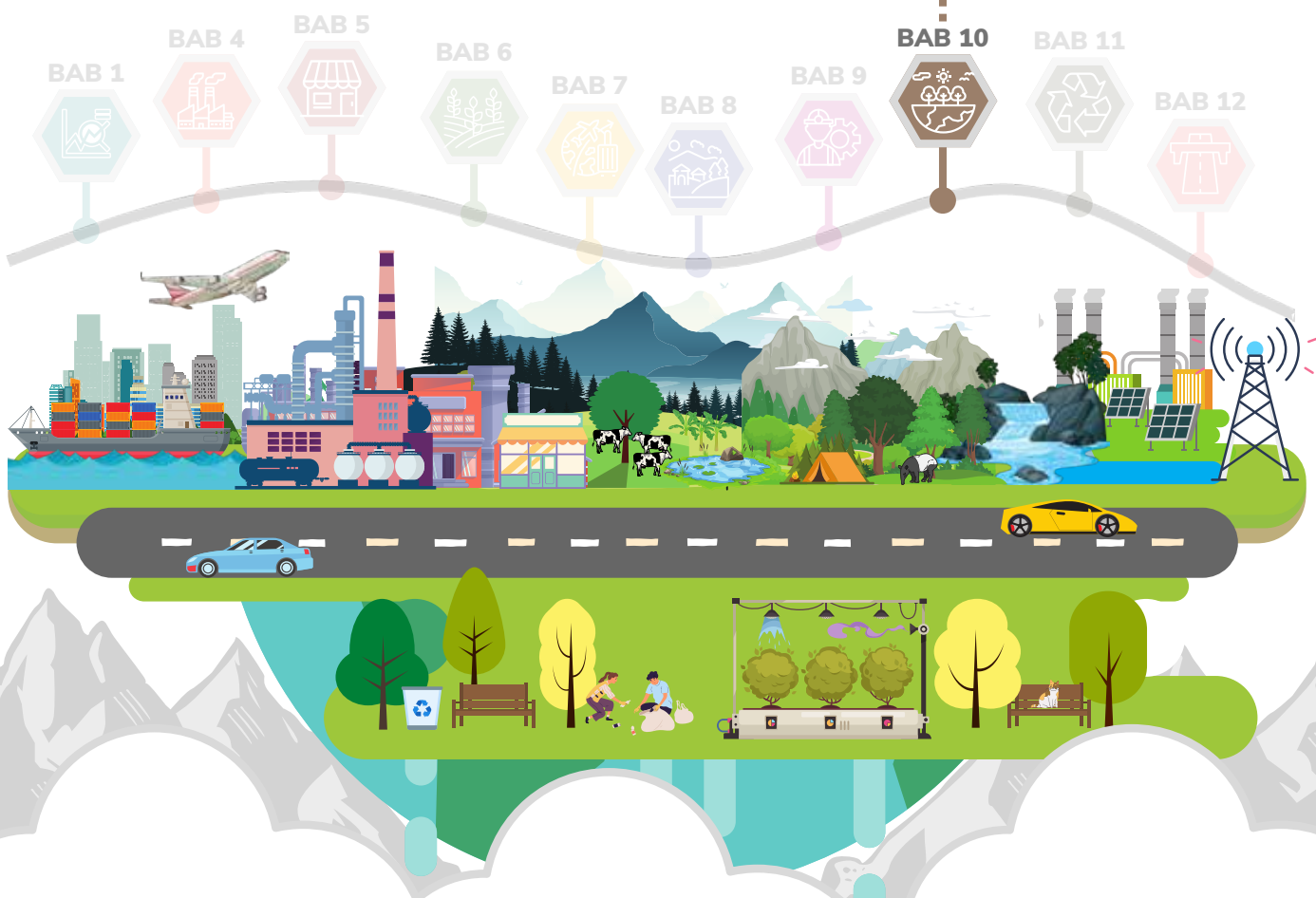
Sepanjang tempoh 2016-2020, usaha bersepadu untuk memperkukuh sektor tenaga dan air telah dilaksanakan bagi mencapai kemampanan penggunaan sumber, mengurangkan kadar NRW serta memulihara sumber dan ekosistem alam semula jadi. Walau bagaimanapun, masih terdapat isu dan cabaran yang perlu ditangani termasuk ketidakcekapan penggunaan dan pengurusan sumber semula jadi dan kekangan sumber bagi memelihara dan memulihara ekosistem alam semula jadi.

Sepanjang tempoh RPNS 2021-2025, fokus akan diberikan untuk meningkatkan kecekapan pengurusan sumber, mentransformasikan sektor air (air mentah dan air terawat) sebagai komoditi perniagaan, mengekalkan ekosistem alam semula jadi serta menambah baik kualiti perkhidmatan pemeliharaan dan pemuliharaan alam semula jadi. Bidang fokus ini direncana bagi menyokong pertumbuhan hijau dan pembangunan lestari menjelang tahun 2025. Selain itu, peralihan kepada penggunaan TBB, penerokaan potensi air bawah tanah serta pengekalan ekosistem hutan dan biodiversiti perlu diberi perhatian khusus secara berperingkat melangkaui tempoh pelaksanaan RPNS.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Kemampuan Penggunaan Sumber Alam

Nota Hujung

¹ Penggunaan air domestik ialah penggunaan air oleh isi rumah untuk menjalankan aktiviti-aktiviti harian di dalam dan di luar rumah seperti mengepam (*flush*) tandas, membasuh pinggan mangkuk, memasak, mencuci pakaian, mandi, menyiram tanaman dan lain-lain.

² Penggunaan air bukan domestik pula merujuk kepada air yang digunakan untuk tujuan komersial, perindustrian, penggunaan awam, pertanian dan penternakan.

³ Nilai kerugian akibat kemusnahan harta benda di Negeri Sembilan berdasarkan Laporan Khas Impak Banjir di Malaysia 2021 yang dikeluarkan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia (2021c).

⁴ Terdapat kaedah dan teknologi pengesanan kebocoran paip yang digunakan di beberapa negeri di Malaysia. Sebagai contoh, negeri Melaka menggunakan kaedah Pembentukan Zon Pemeteran Daerah iaitu *District Metering Areas* (DMAs) dengan memantau *Minimum Night Flow* (MNF), *Legitimate Night Flow* dan *Net Night Flow* bagi mengesan kebocoran yang berlaku. Negeri Selangor pula menggunakan sistem sensor '*pressure transient*' pada paip utama untuk mengesan kebocoran pada peringkat awal. Selangor juga telah menggunakan alat pengesan kebocoran kekal (*Permanent Leak Noise Correlating Logger*) yang berupaya mengesan kebocoran dalam sistem paip retikulasi setiap masa. Selain itu, terdapat beberapa kawasan di Malaysia yang telah menggunakan teknologi *Distributed Acoustic Sensing* (DAS) dengan keupayaan meninjau lebih daripada 3,000 km saluran paip (Topps M., 2018). Dalam tempoh 17 bulan pertama penggunaan teknologi tersebut, sebanyak 252 kebocoran dapat dikesan dan dapat menjimatkan lebih daripada 25 juta liter sehari.

Glosari

BKSA	Badan Kawal Selia Air
COVID-19	Penyakit Coronavirus 2019
GWj	Gigawatt per Jam
HSK	Hutan Simpanan Kekal
JAS	Jabatan Alam Sekitar
JLH	Juta liter per hari
JMGNS	Jabatan Mineral dan Geosains Negeri Sembilan
JPNS	Jabatan Perhutanan Negeri Sembilan
KASA	Kementerian Alam Sekitar dan Air
KeTSA	Kementerian Tenaga dan Sumber Asli
NGOs	Badan Bukan Kerajaan
NRW	Air tidak berhasil
PERHILITAN	Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara
PBB	Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu
REDD+	Pelepasan karbon daripada penebangan hutan dan degradasi
RPNS	Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan
RMKe-12	Rancangan Malaysia Kedua Belas
SAINS	Syarikat Air Negeri Sembilan
SDG	Matlamat Pembangunan Mampan
TBB	Tenaga boleh baharu
TNB	Tenaga Nasional Berhad
UPENNS	Unit Perancang Ekonomi Negeri, Negeri Sembilan
VJR	Hutan Simpanan Hutan Dara

Sumber Rujukan

1. *Department for Environment Food & Rural Affairs* (2013). *Payments for Ecosystem Services: A Best Practice Guide*. London.
2. Hoekstra et al. (2011). *The Water Footprint Assessment Manual. Setting the Global Standard*. London.
3. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a). *Annual GDP 2015-2020 Tables*. Putrajaya.
4. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b). *State GDP Table 2015-2020*. Putrajaya.
5. Jabatan Perangkaan Malaysia (2020c). *Laporan Khas Impak Banjir Di Malaysia 2021*. Putrajaya.
6. Jabatan Perangkaan Malaysia (2021). *Laporan Sosioekonomi Negeri 2020*. Putrajaya.
7. Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan (2021). *Rancangan Pengurusan Hutan Negeri Sembilan. Negeri Sembilan 2016-2025*. Negeri Sembilan
8. Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (PERHILITAN) (2021a). *Kawasan Larangan Memburu Hidupan Liar Yang Diwartakan Di Bawah Akta Pemuliharaan Hidupan Liar [Akta 716]*. Data yang tidak diterbitkan.
9. Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (PERHILITAN) (2021b). *Senarai Cerapan Hidupan Liar Di Dalam Hutan Simpanan Kekal Di Seluruh Negeri Sembilan Tahun 2017 Sehingga 2021*. Data yang tidak diterbitkan.
10. Suruhanjaya Perkhidmatan Air Negara (2021). *Water And Sewerage Fact Book 2020*. Cyberjaya, Selangor.
11. Suruhanjaya Tenaga (2021). *Maklumat Prestasi & Statistik Industri Pembekalan Elektrik Malaysia 2018*. Suruhanjaya Tenaga. Putrajaya.
12. Topps M. (2018). *Cost-Effective Tools For Reducing Non-Revenue Water Loss (Leak Detection, Condition Assessment, And Pressure Management)*. *Smart Water & Waste World*. Atlanta.
13. Vito Bobek (2020). *Smart Rainwater Management: New Technologies and Innovation*. *Smart Urban Development*. Austria.

Lampiran 10-1

MAKLUMAT HUTAN SIMPANAN TAMAN EKO-RIMBA

Bil	Taman Eko-Rimba	Hutan Simpan	Keluasan Diwartakan (ha)	Kawasan Dibangunkan (ha)
1	TER Jeram Toi	Berembun Barat	134	3.4
2	TER Batu Maloi	Gunung Tampin	204	1.3
3	TER Gunung Datuk	Gunung Tampin	213	4
4	TER Gunung Tampin	Gunung Tampin	206	4.8
5	TER Lata Kijang	Kenaboi Barat	380	6.5
6	TER Lenggeng	Lenggeng	241	13.2
7	TER Pasir Panjang	Pasir Panjang	156.9	6.1
8	TER Ulu Bendul	Angsi Timur	325	6.5
9	TER De Bana	Pasoh	518	4
10	TER Jeram Tengkek	Serting	272	8.4
11	TER Serting Ulu	Serting	320	13.4
12	Taman Negeri Kenaboi	Kenaboi	-	9,036
13	PD Forest @ Sungai Menyala	Sungai Menyala	-	1,280

Sumber: Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan (2021)

Lampiran 10-2

HASIL PENEMUAN FLORA DAN FAUNA DI HUTAN SIMPAN ANGI DAN HUTAN SIMPAN KENABOI

Hutan Simpanan Kekal	Penemuan	Catatan
Hutan Simpan Angsi	Flora	116 takson yang terdiri daripada 109 spesies lumut jati dan 3 varieti merupakan rekod baharu 51 takson yang tergolong dalam 29 genus dan 19 famili paku pakis telah direkodkan 33 spesies Zingiberacea. Semua spesies yang dilaporkan ialah endemik di Malaysia dan 14 spesies daripadanya endemik di Semenanjung Malaysia
	Fauna	858 kumbang yang mewakili 29 famili dan 271 spesies 101 spesies burung daripada 34 famili, 8 spesies ikan dan 7 spesies mamalia kecil 38 spesies herpetofauna yang terdiri daripada 19 spesies amfibia dan 19 spesies reptilia 71 individu dan 46 spesies kupu-kupu yang merupakan rekod awal di hutan ini. Spesies <i>Troides brookiana albescens</i> (Rothschild) merupakan spesies yang dilindungi 51 spesies Odonat (Dragonfly) dalam 12 spesies. <i>Coelicia kimurai</i> telah ditemui pertama kalinya di Malaysia
Hutan Simpan Kenaboi	Flora	102 spesies mikrokulat, 10 daripadanya ialah rekod baharu 78 takson termasuk 3 varieti paku pakis yang tergolong dalam 42 genus, 22 famili 50 takson daripada 34 genus Anggerik. 40 spesies ialah rekod baharu
	Fauna	13 spesies amfibia (katak), 1 spesies ular dan 45 spesies burung 12 spesies kelawar dan 19 spesies daripada 7 famili air tawar direkodkan 17 spesies kutu daun (Insecta: Thysanoptera) dan 40 spesies pepatung jarum (Order: Odonata)

Sumber: Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan (2021)

MAKLUMAT HUTAN SIMPANAN HUTAN DARA (VJR)

Bil	Hutan Simpanan Kekal	Luas (ha)	Keunikan Kawasan
1	Hutan Simpan Gunung Angsi	143	Hutan Dipterokarp Pamah ke bukit, mempunyai spesies berstatus Vulnerable carta IUCN: Dipterocarpus costatus. Shorea gibbosa dan Vatica maingayi.
2	Hutan Simpan Sungai Menyala	48	Hutan Dipterokarp Pamah Pantai, mempunyai spesies berstatus Vulnerable: Anisoptera laevis, Anisoptera megistocarpa, Dipterocarpus kerrii, Dipterocarpus caudatus, Dipterocarpus euryinchus, Vatica maingayi dan endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.
3	Hutan Simpan Tebong	21	Hutan Dipterokarp Bukit, mempunyai spesies berstatus Vulnerable: Anisoptera laevis, Anisoptera megistocarpa dan endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.
4	Hutan Simpan Berembun	1,619	Hutan Dipterokarp Pamah ke bukit mempunyai spesies berstatus endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.
5	Hutan Simpan Berembun	1,595	Hutan Darat, Petak fenologi di plot satu (1) hektar.
6	Hutan Simpan Pasir Panjang	69	Hutan tanjung (<i>headland forest</i>) mempunyai spesies berstatus Vulnerable: Vatica maingayi, Endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.
7	Hutan Simpan Pasoh	108	Hutan Dipterokarp Pamah ke bukit mempunyai spesies berstatus Vulnerable: Anisoptera megistocarpa, Vatica maingayi, H. mengarawan, H. myrtifolia, H. pierrei, Shorea dasphylla Endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.
8	Hutan Simpan Serting	199	Hutan Dipterokarp Bukit, mempunyai spesies berstatus Vulnerable: Anisoptera scaphula, Dipterocarpus chartaceus, H. mengarawan, Shorea ochrophloia dan Endemik carta IUCN: Dipterocarpus sublamellatus.

Sumber: Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan (2021)

PERBANDINGAN KAWASAN LARANGAN MEMBURU HIDUPAN LIAR YANG DIWARTAKAN DI BAWAH AKTA PEMULIHARAAN HIDUPAN LIAR [AKTA 716]

Perintah Pemuliharaan Hidupan Liar (Kawasan Larangan Memburu) Tahun 2013	Perintah Pemuliharaan Hidupan Liar (Kawasan Larangan Memburu) Pindaan Tahun 2020
Hutan Simpan Kenaboi	Hutan Simpan Angsi
Hutan Simpan Sungai Menyala	Hutan Simpan Berembun
Hutan Simpan Angsi	Hutan Simpan Gallah
	Hutan Simpan Gapau
	Hutan Simpan Gemas Selatan
	Hutan Simpan Johol
	Hutan Simpan Kenaboi
	Hutan Simpan Lenggeng
	Hutan Simpan Pasoh
	Hutan Simpan Petal
	Hutan Simpan Senaling Inas
	Hutan Simpan Serting
	Hutan Simpan Gunung Tampin
	Hutan Simpan Pantai
	Hutan Simpan Tebong
	Hutan Simpan Pasir Panjang
	Hutan Simpan Pelangai
	Hutan Simpan Pulau Arang
	Hutan Simpan Setul
	Hutan Simpan Sungai Menyala
	Hutan Simpan Triang
	Hutan Simpan Paya Bakau
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Gemencheh
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Talang
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Sepri
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Beringin
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Kelinchi (1)
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Kelinchi (2)
	Kawasan Tadahan di dalam Empangan Sungai Terip

Sumber: Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (PERHILITAN) (2021a)

BILANGAN KAKITANGAN YANG BERTANGGUNGJAWAB MENJAGA KAWASAN HUTAN

Bil	Taman Eko-Rimba (TER)	Bilangan Kakitangan	Kawasan Dibangunkan (ha)
1	TER Jeram Toi	3	3.4
2	TER Batu Maloi	3	1.3
3	TER Gunung Datuk	3	4.0
4	TER Gunung Tampin	3	4.8
5	TER Lata Kijang	3	6.5
6	TER Lenggeng	6	13.2
7	TER Pasir Panjang	2	6.1
8	TER Ulu Bendul	7	6.5
9	TER De Bana	2	4.0
10	TER Jeram Tengkek	3	8.4
11	TER Serting Ulu	4	13.4
12	Taman Negeri Kenaboi	6	9,036
13	PD Forest @ Sungai Menyala	8	1,280

Sumber: Jabatan Perhutanan Negeri, Negeri Sembilan (2021)

Lampiran 10-6

SENARAI CERAPAN HIDUPAN LIAR DI DALAM HUTAN SIMPANAN KEKAL DI SELURUH NEGERI SEMBILAN, 2017 - 2021

Order	Spesies	Akta Pemuliharaan Hidupan Liar [Akta 716] Status	IUCN Status
PHOLIDOTA PERRISODACTYLA	<i>Monis javanica</i> (Tenggiling)	<i>Totally Protected</i>	<i>Critically Endangered</i>
	<i>Tapirus indicus</i> (Tapir)	<i>Totally Protected</i>	<i>Endangered</i>
	<i>Neofelis nebulosa</i> (Harimau Dahan)	<i>Totally Protected</i>	<i>Endangered</i>
	<i>Catopuma temminckii</i> (Kucing Tulap)	<i>Totally Protected</i>	<i>Endangered</i>
	<i>Arctogalidia trivirgata</i> (Musang Akar)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
CARNIVORA	<i>Viverra zibetha</i> (Musang Tenggalong)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
	<i>Arctictis binturong</i> (Binturong)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
	<i>Helarctos malayanus</i> (Beruang Matahari)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
	<i>Phantera pardus</i> (Harimau Kumbang)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
	<i>Prionailurus bengalensis</i> (Kucing Hutan)	<i>Totally Protected</i>	<i>Least Concern</i>
	<i>Paguma larvata</i> (Musang Lamri)	<i>Totally Protected</i>	<i>Least Concern</i>
	<i>Viverra zibetha</i> (Musang Jebat)	<i>Totally Protected</i>	<i>Least Concern</i>
	<i>Sus scrofa</i> (Babi Hutan)	<i>Protected</i>	<i>Least Concern</i>
ARTIODACTYLA	<i>Muntiacus muntjac</i> (Kijang)	<i>Protected **</i>	<i>Least Concern</i>
	<i>Capricornis sumatraensis</i> (Kambing Gurun)	<i>Totally Protected</i>	<i>Vulnerable</i>
	<i>Tragulus javanicus</i> (Pelanduk)	<i>Protected</i>	<i>Least Concern</i>
PRIMATES	<i>Tragulus napu</i> (Napuh)	<i>Protected</i>	<i>Least Concern</i>
	<i>Macaca nemestrina</i> (Beruk)	<i>Protected</i>	<i>Least Concern</i>

Nota: Cerapan dibuat dengan menggunakan perangkap kamera oleh Jabatan PERHILITAN Negeri Sembilan

Sumber: Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (PERHILITAN) (2021b)

BAB 11

BAB 11: EKONOMI KITARAN SEBAGAI SUMBER KEKAYAAN BAHARU

Pendahuluan		11-3
Kemajuan dan Pencapaian	Sisa Pepejal dan Kadar Kitar Semula	11-4
	Komposisi Sisa yang Boleh Dikitar Semula	11-5
	Pembinaan Tapak Pelupusan Sanitari Memangkin Pertumbuhan Lestari	11-5
	Pelepasan Karbon dan Gas Rumah Kaca	11-6
Isu dan Cabaran	Penyertaan Rendah Mempengaruhi Kadar Kitar Semula	11-7
	Pengurusan Sisa Pepejal di Luar Bandar yang Kurang Sistematik	11-8
	Kekurangan Akses ke Tempat Pelupusan Sisa Pepejal	11-8
	Persekitaran yang Kurang Kondusif Memperlahankan Pertumbuhan Hijau	11-9
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A <i>Waste-to-Wealth Creation</i> Melalui Adaptasi Ekonomi Kitaran	11-11
	Bidang Fokus B Pengukuhan Sistem Pengurusan Sisa Pepejal Luar Bandar Secara Bersepadu dan Bersistematik	11-17
	Bidang Fokus C Pengukuhan Persekitaran yang Menyokong Pengurusan Sisa yang Berkesan	11-19
Sokongan Institusi		11-23
Kesimpulan		11-23

Pendahuluan

Negeri Sembilan meletakkan kelestarian alam sekitar sebagai salah satu tonggak pembangunan sosioekonomi negeri yang meliputi tiga elemen iaitu pertumbuhan hijau, pemeraksanaan teknologi hijau dan menjana kekayaan baharu melalui pendekatan ekonomi kitaran. Kemampanan alam sekitar penting kerana pertumbuhan ekonomi yang pesat dan pertambahan penduduk telah mengakibatkan peningkatan penggunaan sumber asli, penjanaaan sisa dan risiko alam sekitar. Isu dan cabaran utama berkait dengan kelestarian alam sekitar yang perlu ditangani termasuk kekurangan tumpuan pengurusan sisa dan pelepasan karbon yang sistematik serta efektif, amalan kitar semula yang rendah, kekurangan kemudahan pengurusan sisa dan inisiatif alam sekitar yang tidak bersepadu.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS) 2021-2025 menyediakan fokus ke arah kelestarian alam sekitar dengan memberi penekanan kepada pengurusan sisa yang mampan terutamanya di kawasan luar bandar. Dalam hubungan ini, adaptasi ekonomi kitaran, pewujudan sistem pengurusan yang bersepadu serta bersistematik dan peningkatan kemudahan pengurusan sisa secara kumulatifnya akan menyokong usaha meningkatkan pertumbuhan hijau. RPNS mendapati bahawa inisiatif pertumbuhan hijau berpotensi menyumbang kepada penjanaaan pendapatan negeri melalui penciptaan pekerjaan, peningkatan hasil dan pertumbuhan Keluaran Dalam Negeri Kasar (KDNK).

Kemajuan dan Pencapaian

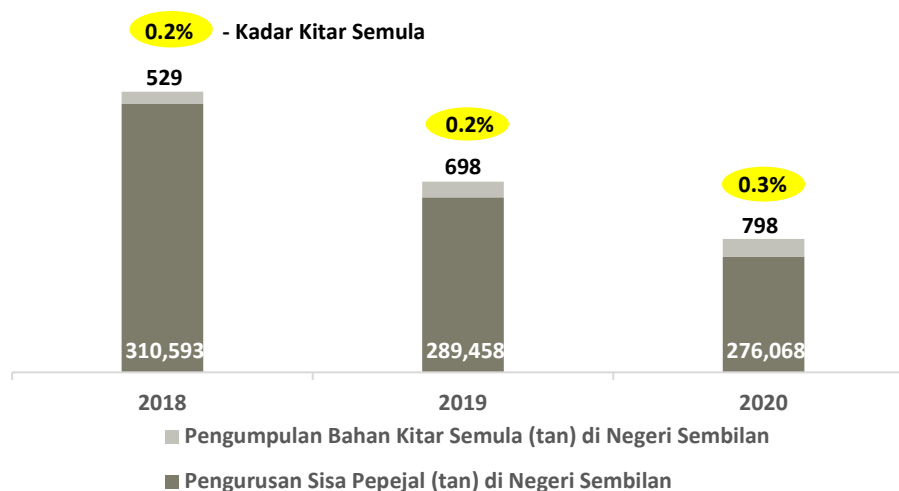
Sepanjang tempoh 2016 sehingga 2020, pengurusan sisa pepejal di Negeri Sembilan telah mencatatkan prestasi yang baik berdasarkan beberapa indikator seperti jumlah pengumpulan sisa pepejal dan kadar kitar semula. Hal ini dapat dilihat melalui pengurangan jumlah kutipan sisa di samping peningkatan kadar kutipan kitar semula di Negeri Sembilan. Oleh itu, usaha berterusan perlu dilaksanakan bagi memastikan prestasi pengurusan sisa pepejal lebih baik pada masa hadapan agar dapat memelihara kualiti dan kebersihan alam sekitar di samping mengurangkan risiko pencemaran yang boleh menjejaskan kesihatan awam.

Sisa Pepejal dan Kadar Kitar Semula

Pengurusan sisa pepejal dan kadar pengumpulan bahan kitar semula di Negeri Sembilan menunjukkan perkembangan positif sepanjang tempoh 2018 sehingga 2020. Jumlah pengumpulan sisa pepejal yang dilupuskan berkurangan pada kadar 5.7% setahun daripada 310,593 tan pada tahun 2018 kepada 276,068 tan pada tahun 2020 (*Paparan 11-1*). Kadar kitar semula turut menunjukkan peningkatan walaupun peratusan kepada jumlah sisa masih berada pada tahap yang rendah. Antara tahun 2018 dan 2020, kadar kitar semula kepada jumlah sisa meningkat daripada 0.2% pada 2018 kepada 0.3% pada 2020. Kedudukan kadar kitar semula yang masih rendah ini memberi implikasi bahawa wujudnya kebergantungan yang tinggi pengurusan sisa pepejal di tapak pelupusan sampah. Sebagai perbandingan, kadar kitar semula pada peringkat nasional ialah 30.7% pada tahun 2020.

Paparan 11-1

Jumlah Pengumpulan Sisa Pepejal dan Bahan Kitar Semula di Negeri Sembilan, 2018-2020

Nota: Jumlah pengumpulan bahan kitar semula berdasarkan hasil tambah daripada jumlah pengumpulan bahan kitar semula oleh pihak SWCorp Negeri Sembilan dan SWM Environment Sdn Bhd.

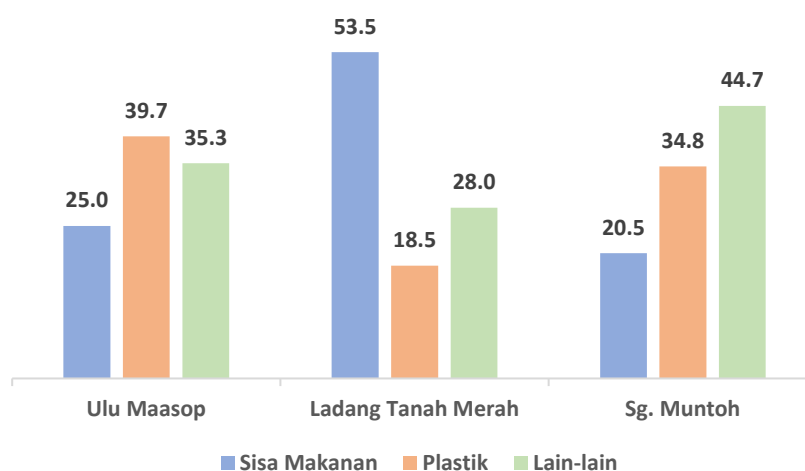
Sumber: SWCorp Negeri Sembilan (2021a) dan SWM Environment Sdn Bhd (2021a)

Komposisi Sisa yang Boleh Dikitar Semula

Sisa makanan dan sisa plastik di Negeri Sembilan merupakan komposisi sisa utama yang dicerap di tiga buah tapak pelupusan (TP) yang terdapat dalam negeri seperti *Paparan 11-2*. Komposisi sisa plastik mendominasi jumlah sisa di TP Ulu Maasop manakala komposisi sisa makanan menjadi penyumbang kepada keseluruhan sisa di TP Ladang Tanah Merah. Situasi di TP Sg. Muntoh berbeza berbanding dengan TP Ulu Maasop dan Ladang Tanah Merah dengan pelbagai sisa lain mendominasi sebahagian besar keseluruhan sisa. Berdasarkan komposisi sisa pada *Paparan 11-2*, jelas menunjukkan bahawa potensi pengukuhan aktiviti kitar semula terutamanya sisa makanan dan sisa plastik.

Paparan 11-2

Peratusan Komposisi Sisa di Tapak Pelupusan Sisa Negeri Sembilan (%), 2021

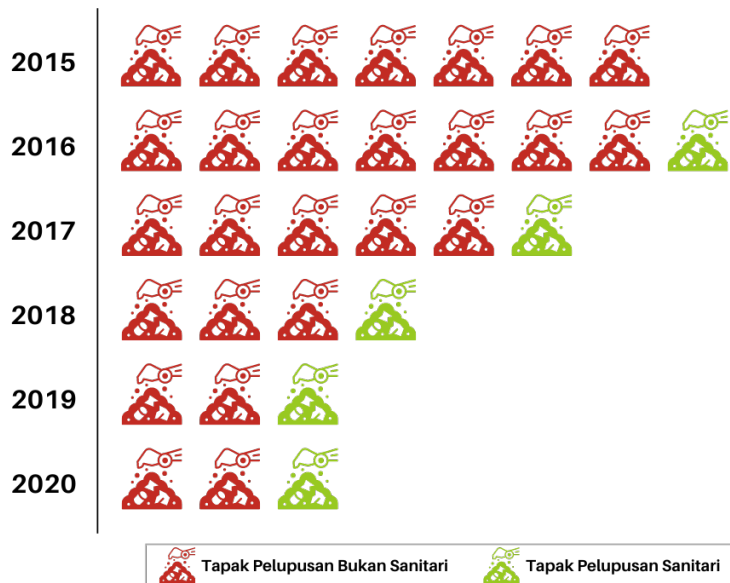
Sumber: SWCorp Negeri Sembilan (2021b)

Pembinaan Tapak Pelupusan Sanitari Memangkin Pertumbuhan Lestari

Pembinaan Tapak Pelupusan Sanitari Ladang Tanah Merah di Port Dickson pada tahun 2016 menunjukkan komitmen Kerajaan Negeri untuk menjadi pemangkin pertumbuhan yang lebih lestari dan produktif. Komitmen ini diperkuatkan lagi dengan penutupan lima daripada tujuh buah tapak pelupusan sampah bukan sanitari sehingga tahun 2020 yang dapat mengurangkan isu alam sekitar dan secara tidak langsung menangani masalah pelupusan sisa dan pengurusan tapak pelupusan yang tidak mampan (*Paparan 11-3*). Tapak pelupusan sisa bukan sanitari seperti TP Ulu Maasop dan TP Sg. Muntoh dikekalkan sementara bagi menampung jumlah keseluruhan pengumpulan sisa di Negeri Sembilan.

Paparan 11-3

Bilangan Tapak Pelupusan Sisa Pepejal yang Beroperasi di Negeri Sembilan, 2015-2020

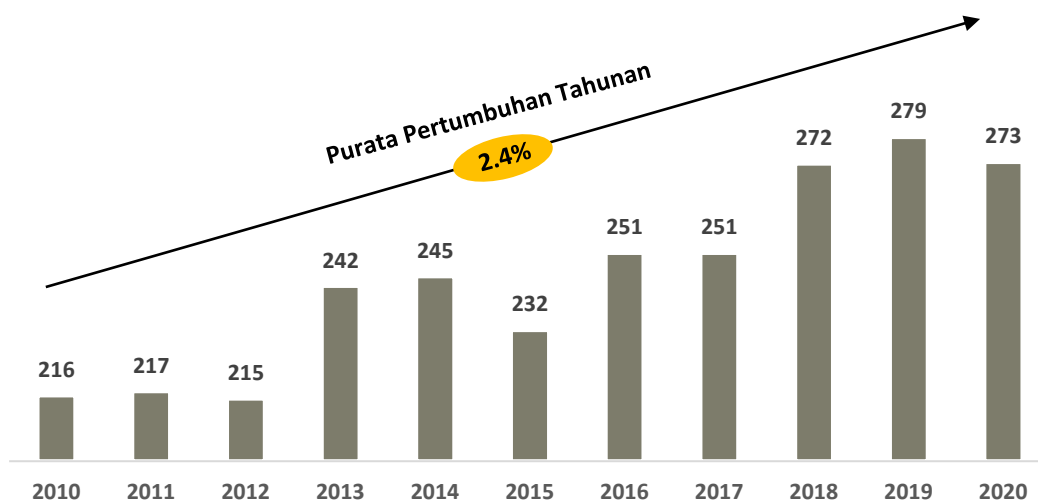
Sumber: Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan (2020)

Pelepasan Karbon dan Gas Rumah Kaca

Pelepasan karbon merupakan isu yang mendapat perhatian pada peringkat nasional dan global. Rancangan Malaysia Kedua Belas (RMKe-12) menetapkan sasaran pengurangan intensiti pelepasan gas rumah kaca (GHG) kepada KDNK sebanyak 45% pada tahun 2030 berdasarkan intensiti pelepasan pada tahun 2005. Pada tahun 2016, Malaysia berjaya mengurangkan intensiti tersebut sebanyak 29.4% berdasarkan intensiti pelepasan pada tahun 2005. Pelepasan karbon pada peringkat nasional mencatatkan peningkatan yang lebih perlahan iaitu sebanyak 2.1% setahun daripada 251 juta tan pada tahun 2016 kepada 273 juta tan pada tahun 2020 berbanding pertumbuhan KDNK nasional iaitu sebanyak 2.7% dalam tempoh tahun 2016 sehingga tahun 2020. Berdasarkan *Third Malaysia Biennial Update Report* (BUR3), lebih kurang 75% daripada pelepasan karbon tersebut dijana daripada sektor tenaga termasuk pengangkutan. Anggaran kadar pelepasan karbon di Negeri Sembilan tidak dapat disediakan akibat kekangan data penggunaan bahan api oleh sektor-sektor ekonomi pada peringkat negeri. Anggaran pelepasan karbon hanya terdapat pada peringkat nasional seperti *Paparan 11-4*.

Paparan 11-4

Jumlah Pelepasan Karbon (juta tan) di Malaysia, 2010-2020

Sumber: Global Carbon Project (2020)

Isu dan Cabaran

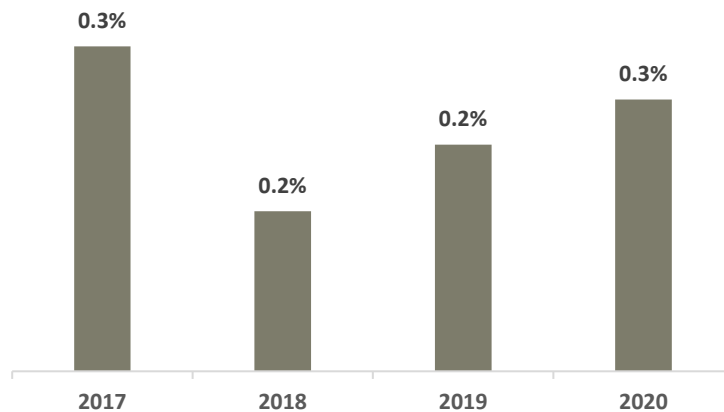
RPNS 2021-2025 memberi tumpuan khusus kepada intervensi ke atas pengurusan sisa pepejal. Terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu ditangani dalam usaha menjadikan persekitaran di Negeri Sembilan lebih bersih dan sihat bagi menyokong pembangunan hijau. Antara isu dan cabaran utama yang dihadapi dalam menguruskan sisa pepejal ialah kekurangan penyertaan awam dalam aktiviti kitar semula, sistem pengurusan sampah luar bandar yang kurang sistematik, kekurangan akses ke tapak pelupusan dan persekitaran yang kurang kondusif dalam menyokong pertumbuhan hijau.

Penyertaan Rendah Mempengaruhi Kadar Kitar Semula

Penduduk Malaysia menghasilkan kira-kira 38,150 tan sisa sehari secara purata pada tahun 2018 berbanding 36,500 tan sisa sehari pada 2015. Jumlah sisa ini bersamaan dengan lebih kurang 1.17 kilogram per kapita sehari iaitu lebih tinggi daripada purata global sebanyak 0.74 kilogram. Kadar kitar semula oleh isi rumah pada peringkat nasional telah mencapai 30.7% pada 2020 dan kadar ini melepasi sasaran 30% yang ditetapkan. Namun begitu, kadar kitar semula di Negeri Sembilan masih mencatatkan kadar yang rendah dengan hanya kurang 1% bahan kitar semula yang dikumpulkan daripada keseluruhan jumlah sisa pepejal seperti yang ditunjukkan di *Paparan 11-5*. Pelbagai faktor mempengaruhi kadar kitar semula yang rendah seperti kemudahan dan ketersediaan infrastruktur, kesamaran dasar dan hala tuju serta tahap kesedaran penduduk.

Paparan 11-5

Kadar Pengumpulan Bahan Kitar Semula Negeri Sembilan, 2017-2020

Nota: Jumlah pengumpulan bahan kitar semula berdasarkan hasil tambah daripada jumlah pengumpulan bahan kitar semula oleh pihak SWCorp Negeri Sembilan dan SWM Environment Sdn Bhd.

Sumber: SWCorp Negeri Sembilan (2021a) dan SWM Environment Sdn Bhd (2021a)

Pengurusan Sisa Pepejal di Luar Bandar yang Kurang Sistematik

Pengurusan sisa di luar bandar didapati tidak bersepadu dan sistematik dan keadaan ini menyukarkan pemantauan oleh pihak berkuasa. Sistem pengurusan sisa di luar bandar berbeza bergantung kepada jenis kampung iaitu kampung tradisi, Kampung FELDA dan Kampung Baharu. Pengurusan sisa di Kampung Baharu paling cekap dan sistematik seperti sistem yang dipraktikkan di taman perumahan yang dipantau dan diselia oleh Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Walau bagaimanapun, pengurusan sisa di kampung tradisi dan Kampung FELDA tidak sama seperti Kampung Baharu. Ketiadaan pengurusan sisa yang sistematik bagi kampung tradisi menyebabkan longgokan sisa yang tidak terkawal dan kaedah pelupusan sisa yang tidak lestari seperti pembakaran sisa secara terbuka. Pengurusan sisa di Kampung FELDA pula bergantung kepada inisiatif pihak pengurusan FELDA berkenaan dan tiada penyelarasan yang dibuat.

Kekurangan Akses ke Tempat Pelupusan Sisa Pepejal

Pengurangan tempat pelupusan di Negeri Sembilan meningkatkan lagi kos operasi pengurusan sisa di beberapa daerah. Seperti pada *Paparan 11-3*, terdapat tujuh buah pusat pelupusan sisa berstatus bukan sanitari di setiap daerah dan satu tapak pelupusan sisa berstatus sanitari di Port Dickson pada tahun 2016. Namun begitu, beberapa buah tapak pelupusan telah ditutup sehingga tahun 2020 dan hanya berbaki tiga buah tapak sahaja termasuklah TP Sg. Muntoh (Jelebu), TP Ulu Maasop (Kuala Pilah) dan TP Ladang Tanah Merah (Port Dickson). Penutupan tapak pelupusan di daerah lain seperti TP Jln. Kok Foh (Jempol), TP Pajam (Nilai), TP Bukit Palong (Port Dickson), TP Chembong (Rembau) dan TP Kg. Keru (Tampin) telah memberi impak kepada peningkatan kos dalam pengurusan sisa kerana lokasi akses ke tapak pelupusan yang tidak ekonomik. Faktor ini telah meningkatkan aktiviti pembuangan sisa secara haram dan lambakan sisa di kawasan tidak sepatutnya.

Jika dari perspektif alam sekitar, pengurangan tapak pelupusan bukan sanitari tersebut berpunca daripada sistem pengurusan sisa yang kurang cekap dan kawasan yang kurang sesuai serta terbuka. Pengurangan tapak pelupusan bukan sanitari ini secara tidak langsung dapat meminimumkan risiko terhadap alam sekitar. Oleh itu, mengambil kira kadar penjanaan sisa pepejal, pembukaan tapak pelupusan sanitari dapat meningkatkan kecekapan sistem serta kelestarian alam sekitar. Usaha bagi mencapai matlamat kelestarian alam sekitar akan terus dilaksanakan secara berperingkat dalam perancangan masa hadapan.

Persekitaran yang Kurang Kondusif Memperlahankan Pertumbuhan Hijau

Inisiatif kelestarian alam sekitar dan perundangan yang berbeza antara PBT memberi cabaran kepada pengurusan alam sekitar. Kesamaran dasar dan kekurangan inisiatif bersepadu pada peringkat negeri menyumbang kepada pelaksanaan yang tidak seragam dan tidak menyeluruh kepada pihak berkaitan. Contohnya, inisiatif program kitar semula yang tidak seragam antara agensi dan PBT mengakibatkan pelaksanaan yang tidak terangkum dan menyumbang kepada kurangnya kesedaran orang ramai terhadap penjagaan alam sekitar.

Selain itu, kekangan tadbir urus seperti keupayaan penguatkuasaan yang terhad, pemantauan, pelaporan dan penilaian yang kurang mencukupi juga mengekang usaha memperkukuh pertumbuhan hijau. Kemampuan untuk membuat keputusan dalam perancangan pembangunan hijau dipengaruhi oleh kekurangan data seperti jumlah pelepasan karbon, jumlah bahan kitar semula, tahap cemar udara dan sebagainya. Ketidakteraturan inisiatif, kebolehcapaian serta data berkualiti menghalang analisis data yang komprehensif untuk menyokong proses membuat keputusan berasaskan bukti dan risiko yang termaklum. Hal ini demikian kerana pengurusan risiko yang berasaskan kepada ketersediaan data mampu mengurangkan impak negatif kepada alam sekitar. Sebagai contoh, data pelepasan karbon boleh digunakan untuk membuat penilaian impak alam sekitar bagi memberikan maklumat awal berkaitan risiko pencemaran udara. Justeru itu, langkah ini membolehkan intervensi dibuat bagi mengurangkan kesan alam sekitar.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Seiring dengan RMKe-12, RPNS 2021-2025 mengambil pendekatan memperkuat pelaksanaan konsep ekonomi kitaran yang bertujuan meminimumkan penghasilan sisa serta menyumbang kepada penjana nilai ditambah. Penggunaan instrumen ekonomi bagi mengawal pencemaran dan meningkatkan pertumbuhan ekonomi hijau perlu ditekankan seperti pengenalan kepada permit pencemar. Selain itu, tumpuan turut diberikan bagi memperkuat pengurusan sisa pepejal luar bandar secara bersepadu dan sistematik. Penekanan juga akan ditumpukan kepada usaha untuk memperkuat persekitaran yang menyokong kepada pengurusan sisa secara berkesan melalui kemudahan pelupusan sisa yang mampan. Hal ini boleh dilakukan melalui kerjasama yang inklusif oleh pihak berkepentingan dalam pengurusan sisa pepejal serta meningkatkan kesedaran yang dapat menyumbang kepada gaya hidup mampan.

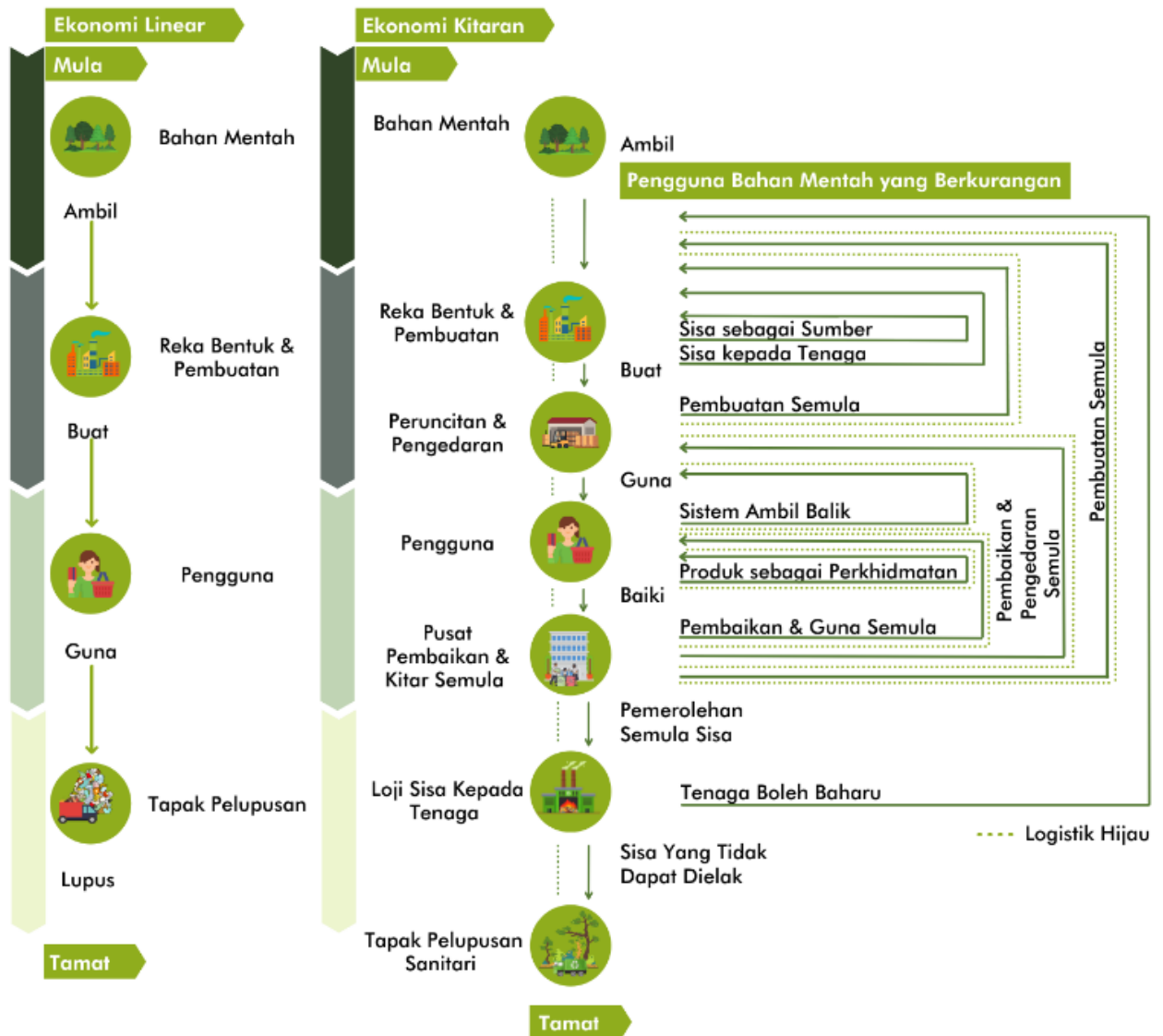
Bidang Fokus A

Waste-to-Wealth Creation melalui Adaptasi Ekonomi Kitaran

Peralihan daripada ekonomi *linear* kepada ekonomi kitaran merupakan salah satu usaha utama dalam menyokong pembangunan sebuah ekonomi yang mampan. Ekonomi linear mengamalkan pendekatan 'ambil-buat-guna-lupus' yang mana bahan mentah diambil untuk diproses menjadi produk, digunakan oleh pengguna dan dibuang sebagai sisa sepanjang tempoh hayat produk tersebut. Sebaliknya, ekonomi kitaran mengadaptasi pendekatan 3R iaitu melibatkan pengurangan (*reduce*), guna semula (*reuse*) dan kitar semula (*recycle*). Pendekatan ini dapat mengurangkan penggunaan alam semula jadi di samping memaksimumkan penggunaan semua produk yang dihasilkan seperti ditunjukkan di *Paparan 11-6*.

Paparan 11-6

Ekonomi *Linear* berbanding Ekonomi Kitaran

Sumber: Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri (2021)

Strategi A1

Menggunakan Instrumen Ekonomi bagi Meminimumkan Penghasilan Sisa

Instrumen ekonomi atau instrumen berasaskan pasaran akan digunakan untuk mengawal selia sektor ekonomi bagi memastikan penggunaan sumber yang cekap dengan kesan yang minimum ke atas alam sekitar secara komprehensif. Dalam konteks instrumen ekonomi ini, terdapat beberapa kaedah yang boleh dipertimbangkan seperti insentif pelaburan dalam inovasi, peningkatan teknologi hijau dan mengawal selia sendiri dengan memberi kelonggaran kepada sektor ekonomi untuk memilih langkah yang paling menjimatkan kos dan mengurangkan impak terhadap alam sekitar. Terdapat beberapa inisiatif yang boleh dilakukan bagi menyokong instrumen ini antaranya dengan melakukan pemisahan kepada sumber sisa, pembayaran berdasarkan kuantiti buangan (*Pay-As-You-Throw*), pelaburan hijau dan insentif perniagaan. Kesemua inisiatif ini memerlukan kajian rintis bagi menentukan tahap kebolehlaksanaan dan kesesuaian untuk diaplikasikan di Negeri Sembilan.

Pelaksanaan inisiatif pengasingan sisa pepejal oleh isi rumah membantu memudahkan proses kitar semula di tapak pelupusan sisa. Pengasingan sisa ini akan mempercepatkan proses kitar semula dan mengurangkan tekanan tapak pelupusan sampah. Bagi sisa yang boleh dijana kepada tenaga akan dihantar ke loji sisa khas bagi penjaan tenaga manakala sisa akhir yang tidak boleh digunakan pula akan dihantar ke tapak pelupusan sanitari. Kempen pembudayaan amalan kitar semula boleh dipergiat untuk mendidik masyarakat supaya lebih peka kepada kepentingan melestari alam sekitar. Pihak berkuasa juga boleh memberi galakan kepada masyarakat untuk membudayakan amalan kitar semula dengan menyediakan kaedah dan saluran yang kreatif serta “mesra rakyat”. Antara kaedah yang boleh diperkenalkan ialah platform digital yang berupaya mencekap maklumat isi rumah, jenis dan kuantiti bahan buangan kitar semula supaya mekanisme ganjaran dapat dilaksanakan. Selain itu, mewujudkan lebih banyak medium ‘*buy back*’ atau ‘*return and earn*’ dengan kerjasama pihak swasta dan saluran yang bersesuaian dapat mengukuhkan pelaksanaan inisiatif pengasingan sisa pepejal oleh isi rumah.

Inisiatif *Pay-As-You-Throw* (PAYT) pula memberi penekanan kepada isi rumah untuk mengurangkan penghasilan sisa. Pembayaran akan dibuat oleh isi rumah berdasarkan kuantiti sisa yang dijana oleh isi rumah yang akan ditentukan melalui kaedah yang bersesuaian seperti penggunaan plastik sampah khas mengikut saiz yang dikeluarkan oleh pihak berkuasa. Inisiatif ini akan memastikan sisa yang dihasilkan dari setiap isi rumah dapat di kitar semula sepenuhnya dan sisa organik dapat disalurkan kepada penjaan Tenaga Boleh Baharu (TBB). Antara cadangan yang boleh dilaksanakan dengan penyediaan beg sisa untuk pemisahan sisa isi rumah oleh PBT – hitam bagi sisa organik dan hijau bagi barangan kitar semula.

Inisiatif pelaburan hijau dan insentif perniagaan juga diperlukan bagi menggalakkan aktiviti ekonomi kitaran yang akan memberi fokus kepada penjanaan produk serta TBB daripada sisa buangan. Mekanisme penggunaan mesin *Anaerobic Digester* (AD) boleh diperluas ke seluruh Negeri Sembilan terutama di sekitar kawasan yang menghasilkan sisa pepejal yang tinggi seperti medan selera, kawasan perumahan dan ladang pertanian. Mesin AD merupakan teknologi biodegradasi sisa makanan yang boleh diuraikan oleh organisma mikro dan hasil penguraian tersebut boleh digunakan sebagai baja untuk tanaman serta biogas yang boleh menjana tenaga elektrik. Hal ini dapat menyokong agenda sisa sebagai sumber kekayaan dan menyumbang kepada usaha pemuliharaan alam sekitar.

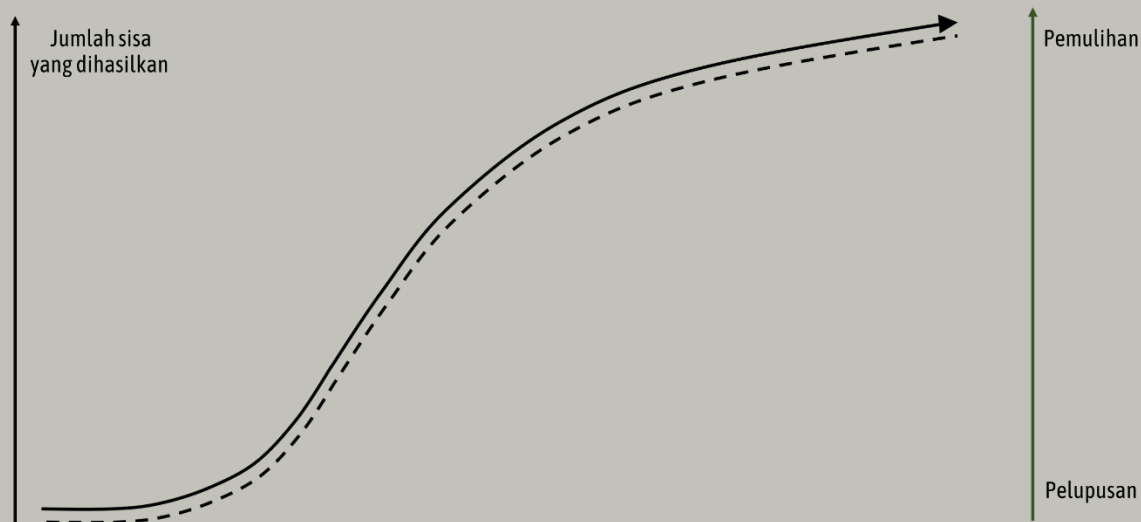
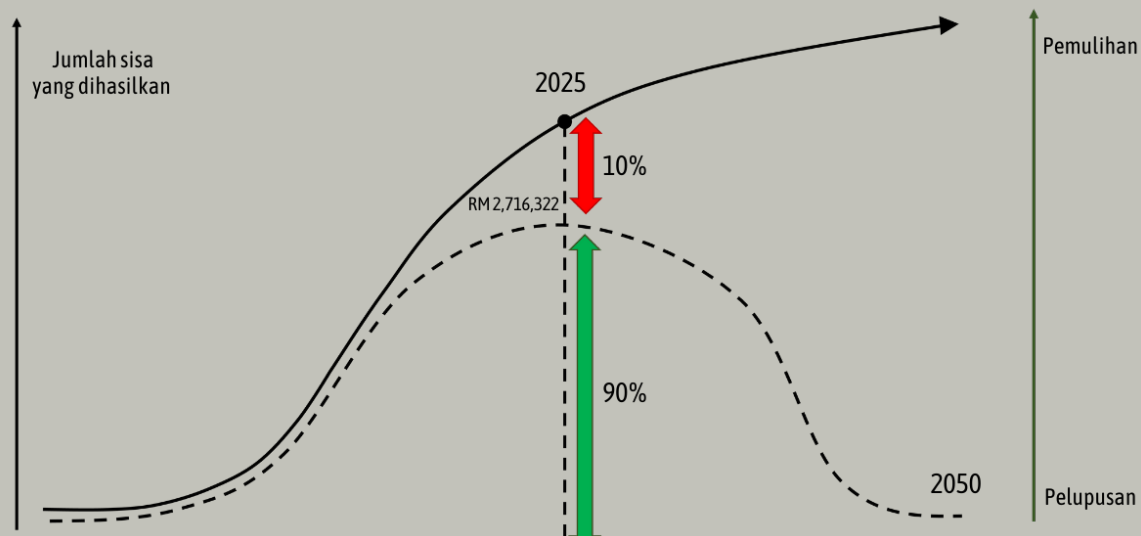
Strategi A2

Galakan Amalan Ekonomi Kitaran oleh Sektor Ekonomi

Galakan kepada sektor ekonomi di Negeri Sembilan untuk mengaplikasikan konsep ekonomi kitaran dalam kesemua peringkat pengeluaran termasuk reka bentuk, logistik dan pengangkutan, penggunaan dan pengurusan sisa. Sebuah rangka kerja yang inklusif akan dijadikan panduan kepada sektor ekonomi untuk mengguna pakai konsep ekonomi kitaran dalam menguruskan sisa buangan dan penjanaan hasil kekayaan baharu. *Kotak Artikel 11.1* menunjukkan potensi penjanaan hasil dan pengurangan sisa yang dilaksanakan melalui ekonomi kitaran. Rangka kerja ini akan meliputi keseluruhan rantai nilai pengeluaran serta pihak yang bertanggungjawab melaksana dan memantau perkara tersebut. Inisiatif dan program khusus akan dikenal pasti untuk mengkaji kebolehlaksanaan ekonomi kitaran ke atas sektor tertentu di sepanjang tempoh 2021-2025.

Kotak Artikel 11.1
Penghasilan Sisa Pepejal dan Ekonomi Kitaran

Mengambil kira struktur pengeluaran industri kitar semula yang terdapat dalam Jadual Input-Output Negeri Sembilan, terdapat potensi penjanaan hasil daripada aktiviti ekonomi kitaran. Potensi hasil tersebut ditunjukkan di paparan di bawah.

Penghasilan sisa pepejal tanpa pemulihan dan aktiviti ekonomi kitaran

Penghasilan sisa pepejal dengan pemulihan dan aktiviti ekonomi kitaran

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Peningkatan sisa pepejal tanpa inisiatif aktiviti ekonomi kitaran akan menghasilkan lambakan sisa yang perlu dilupuskan seperti dalam paparan pertama. Dengan adaptasi aktiviti ekonomi kitaran, kadar pelupusan sisa pepejal dapat dikurangkan melalui pemulihan dan hasil dari aktiviti kitaran seperti di paparan kedua di atas akan menyumbang kepada hasil KDNK domestik di samping dapat melestarikan kemampunan alam sekitar di Negeri Sembilan.

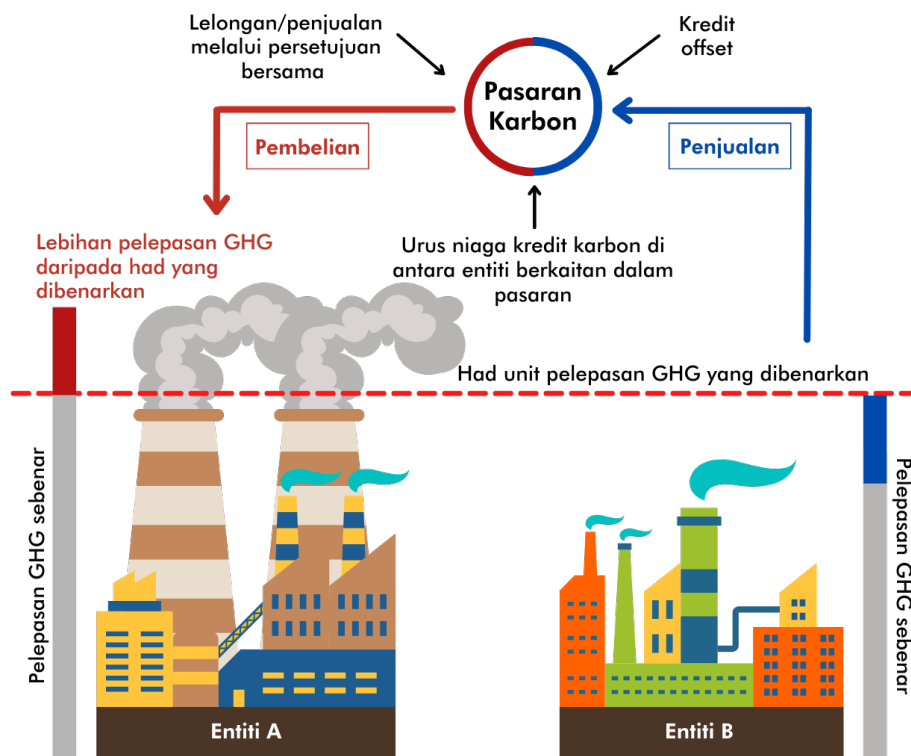
Strategi A3

Pengenalan Permit Pencemar sebagai Instrumen Kawalan Pencemaran

Bagi mengurangkan risiko perubahan iklim akibat pelepasan karbon, pelan tindakan instrumen kawalan pencemar akan dirangka. Sehubungan itu, permit pencemar merupakan inisiatif yang akan dikaji kebolehlaksanaannya pada peringkat sektor ekonomi dalam Negeri Sembilan bagi mengawal dan memantau kadar pelepasan karbon. Inisiatif ini berfungsi sebagai pasaran karbon seperti di *Paparan 11-7*.

Paparan 11-7

Contoh Mekanisme Operasi Pasaran Karbon

Sumber: Kementerian Tenaga dan Sumber Asli (2021)

Permit mencemar membolehkan pemegang permit mengeluarkan karbon pada had pelepasan karbon dalam tempoh masa tertentu. Industri perlu memegang permit yang mencukupi untuk menampung pelepasan karbon yang dikeluarkan. Lebihan permit yang tidak digunakan boleh dijual kepada industri lain yang melepaskan karbon berlebihan. Mekanisme ini memberi kelebihan kepada alam sekitar dengan memberi galakan kepada industri dalam ekonomi untuk beralih kepada amalan pengeluaran yang bersih. Selain itu, pengeluaran permit tersebut dapat menjadi salah satu sumber dana kepada Kerajaan Negeri bagi menyokong inisiatif kelestarian alam sekitar. Kajian rintis diperlukan bagi menilai keperluan penggunaan instrumen kawalan pencemaran ini khususnya di kawasan MVV 2.0 yang akan menjadi pemacu pertumbuhan utama Negeri Sembilan.

Bidang Fokus B

Pengukuhan Sistem Pengurusan Sisa Pepejal Luar Bandar Secara Bersepadu dan Bersistematik

Usaha ke arah mewujudkan sistem pengurusan sisa yang bersepadu dan bersistematik akan diperkasa melalui mekanisme kerjasama merentas agensi dan memperkuat sistem pengurusan sisa di penempatan FELDA. Strategi yang akan diambil ini membolehkan pengurusan sisa pepejal luar bandar dapat dilaksanakan secara menyeluruh dan mampan.

Strategi B1

Menyelaras Sistem Pengurusan Sisa Pepejal melalui Mekanisme Kerjasama Rentas Agensi

Pengurusan yang inklusif dan pendekatan bersepadu akan dilaksanakan bagi menyelaras sistem pengurusan sisa pepejal di luar bandar termasuk di penempatan FELDA dan kampung tradisi. Pengurusan ini wajar diintegrasikan dalam Rancangan Tempatan Daerah (RTD) untuk memastikan wujudnya keseragaman pengurusan sisa pepejal di setiap daerah. PBT dilihat boleh memainkan peranan utama dalam memantau pengurusan sisa pepejal secara komprehensif dalam jangka masa panjang tertakluk kepada mekanisme pengurusan yang bersesuaian. Pada masa ini, inisiatif pengurusan sisa pepejal di luar bandar sedang dilaksanakan secara rintis di beberapa buah kampung dalam daerah Seremban dengan kerjasama pihak Pejabat Daerah dan Tanah (PDT). Rangka kerja ini akan menggariskan pengurusan sisa daripada peringkat isi rumah sehingga ke tapak pelupusan sisa. Pengurusan sedia ada juga akan disemak semula dengan mengambil kira langkah penyesuaian bagi setiap kawasan luar bandar.

Pembangunan infrastruktur perlu ditambah baik bagi memastikan sistem pengurusan sisa pepejal di luar bandar dapat dilaksanakan dengan berkesan. Dalam konteks ini, kutipan sisa berpusat boleh diwujudkan dengan membina rumah sampah di kawasan strategik bagi pengumpulan sisa di beberapa kampung berdekatan. Inisiatif ini akan dipantau oleh PDT setiap daerah dengan kerjasama erat bersama Kementerian Pembangunan Luar Bandar (KPLB). Kerjasama ini dapat mengurangkan isu lambakan sisa di tempat tidak sepatutnya di samping dapat memastikan sisa pepejal di luar bandar dapat diuruskan dengan baik dan bersepadu. Hal ini juga dapat memudahkan pihak kontraktor atau syarikat yang dilantik bagi memungut sisa tanpa perlu mengakses ke setiap rumah penduduk luar bandar.

Strategi B2

Memperkasa Kolaborasi bersama FELDA sebagai Pemangkin Kelestarian Pengurusan Sisa Pepejal di Luar Bandar

Sistem pengurusan sisa pepejal lestari yang dikendalikan oleh FELDA Jelai 2 merupakan satu usaha yang sangat berkesan dalam melestari pengurusan sisa pepejal di luar bandar. Kaedah ini boleh dijadikan sebagai model rujukan dalam menyebarkan adaptasi sistem berkenaan ke atas penempatan FELDA lain di Negeri Sembilan (*Kotak Artikel 11.2*). Tambahan pula, kewujudan fasiliti pengurusan sisa pepejal di penempatan FELDA boleh dimanfaatkan secara bersama dengan kampung tradisi yang berdekatan. Oleh itu, Kerajaan Negeri boleh memperkasa kolaborasi bersama pihak FELDA untuk melupuskan sisa pepejal yang dikumpul dari kampung tradisi yang berdekatan. Inisiatif ini boleh dilaksanakan dengan penetapan mekanisme tadbir urus dan pelaksanaan tertentu yang lebih terancang. Sehubungan itu, kerjasama antara Kerajaan Negeri dan FELDA akan dipergiat untuk menyelaraskan pelaksanaan sistem pengurusan sisa tersebut. Penyelarasan pengurusan antara Kerajaan Negeri dan FELDA penting bagi memudahkan pemantauan pada peringkat daerah dan memastikan kewujudan sebuah sistem pengurusan sisa yang sistematik dan bersepadu di kawasan luar bandar. Kajian rintis perlu dilaksanakan bagi mengenal pasti kebolehlaksanaan dan keberkesanan sistem pengurusan sisa yang bersepadu dan bersistematik jika ingin dilaksanakan secara menyeluruh. Kajian ini penting bagi mengenal pasti sistem pengurusan sisa yang bersesuaian serta kos efektif dan penyertaan tinggi oleh semua penduduk.

Kotak Artikel 11.2

Contoh Sistem Pengurusan Sisa Pepejal Luar Bandar oleh FELDA Jelai 2

Sistem pengurusan sisa pepejal yang sistematik perlu dilaksanakan di kawasan luar bandar bagi mengurangkan pencemaran terbuka. Sistem pengurusan sisa di kawasan FELDA Jelai 2 perlu dijadikan contoh bagi menyebarkan penggunaannya di kawasan luar bandar terutamanya di kalangan penempatan FELDA. Kaedah pengurusan sisa di FELDA Jelai 2 dapat diringkaskan seperti paparan di bawah.

Kaedah pengurusan sisa FELDA Jelai 2

Nota: SOP ialah Tatacara Pengendalian Piawai dan MSPO ialah *Malaysian Sustainable Palm Oil*.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Bidang Fokus C

Pengukuhan Persekitaran yang Menyokong Pengurusan Sisa yang Berkesan

Kepentingan persekitaran yang menyokong agenda pembangunan hijau penting bagi mempercepat adaptasi sistem pengurusan sisa yang mampan. Persekitaran ini merangkumi dasar, perundangan dan rangka kerja institusi yang mantap serta pembiayaan mampan serta perkongsian tanggungjawab dalam kalangan pihak berkepentingan. RPNS 2021-2025 akan memberi fokus kepada usaha untuk memperkukuh sistem pengurusan sisa, meningkatkan penyertaan pihak berkepentingan dalam pemeliharaan alam sekitar serta memupuk rasa pemilikan (*sense of belonging*) dan tanggungjawab bersama.

Strategi C1

Menyedia dan Meningkatkan Kemudahan Pelupusan Sisa yang Mampan

Bagi meningkatkan keberkesanan pengurusan sisa, beberapa buah pusat kemudahan yang bersepadu perlu dibina di kawasan yang mudah diakses oleh semua pihak bagi menampung kapasiti sisa yang semakin meningkat dan mencegah pembuangan haram. Hal ini dapat mengurangkan tekanan kos kepada syarikat konsesi dalam menguruskan sisa dan mengurangkan pencemaran terbuka. Kemudahan bersepadu ini perlu mengintegrasikan pelbagai jenis kemudahan seperti mengasingkan sisa, rawatan, penguraian, insinerator serta tapak pelupusan sanitari. Langkah ini akan membolehkan pengurusan sisa secara sistematik, menyeluruh dan mampan.

Pembinaan kemudahan bersepadu ini mampu mengurangkan pelupusan sisa dengan merawat kira-kira 95% sisa dan hanya 5% akan dilupuskan di tapak pelupusan sanitari. Penggunaan kemudahan bersepadu ini akan dimanfaatkan sepenuhnya untuk mengurus jenis sisa yang berlainan seperti sisa pepejal dan sisa industri. Tapak pelupusan terbuka pula akan dikurangkan secara berperingkat dan larangan pengimportan sisa akan dikekalkan secara berterusan bagi memelihara alam sekitar dan meningkatkan kadar kitar semula di Negeri Sembilan.

Strategi C2

Meningkatkan Kerjasama yang Inklusif di antara Pihak Berkepentingan

Penyertaan pihak berkepentingan seperti PBT dan pemain industri dapat mempercepat peralihan ke arah pertumbuhan hijau. Seiring dengan pembangunan teknologi, industri memainkan peranan penting dalam memastikan alam sekitar yang selamat dan sihat. Penggunaan insinerator yang sedia ada perlu dioptimumkan di Tapak Pelupusan Ladang Tanah Merah bagi menjana tenaga elektrik. Hal ini demikian kerana penggunaan insinerator di tapak pelupusan tersebut masih tidak menyeluruh. Oleh itu, sisa pepejal di semua tapak pelupusan boleh dikumpulkan dan dihantar ke TP Ladang Tanah Merah bagi mengoptimumkan penggunaan insinerator sedia ada tanpa perlu menambah bilangan teknologi tersebut agar dapat mengurangkan impak kepada alam sekitar. Selain itu, galakan kepada

pelaksanaan Tanggungjawab Sosial Korporat (CSR) oleh pelbagai pihak juga diperlukan untuk membantu menyediakan fasiliti pengumpulan sisa terutamanya di luar bandar.

Keutamaan perlu diberikan dalam meningkatkan peranan pemain industri dalam menghasilkan teknologi hijau dan mesra alam sekitar seperti teknologi “*The Asher*” yang mempunyai keupayaan kemampunan sendiri (*Self Sustainable*) seperti *Kotak Artikel 11.3*. Teknologi ini menggunakan penyelesaian kitaran hijau dengan menggunakan tenaga boleh diperbaharui daripada alam semula jadi. Hasil penguraian sisa tersebut boleh digunakan semula untuk menyubur, menghidu dan memulihara alam sekitar. Peningkatan penggunaan teknologi pengurusan sisa seperti ini secara langsung dapat mengurangkan kebergantungan terhadap tapak pelupusan sisa. Selain itu, peranan pertubuhan perniagaan yang mempunyai lesen pengurusan bahan kitar semula juga diperlukan dalam menyalurkan data keseluruhan pengumpulan bahan kitar semula di Negeri Sembilan. Oleh itu, kadar sebenar amalan kitar semula dapat dikenal pasti justeru dapat membantu perancangan ekonomi kitaran serta mencapai sasaran yang telah ditetapkan oleh Negeri Sembilan pada masa hadapan.

Kotak Artikel 11.3

Teknologi Hijau bagi Kelestarian Alam Sekitar

Penggunaan teknologi hijau dan mesra alam perlu diperluas bagi pembangunan Negeri Sembilan yang lestari. Teknologi ini dapat membantu meminimumkan impak kepada alam sekitar di samping meningkatkan taraf kesihatan penduduk di Negeri Sembilan. Paparan di bawah menunjukkan keunikan dan kelebihan menggunakan inovasi teknologi hijau.

Keunikan inovasi teknologi yang menyokong pembangunan hijau

Ruang degradasi haba	Medan magnet plasma menyebabkan penguraian sisa di bawah proses pirolisis.
Sistem penapisan efluen gas	Gas & bau dineutralkan menggunakan bahan-bahan nanto, mengurangkan pelepasan toksik untuk memenuhi standard pematuhan.
Sistem tanpa asap dan bau	Mengurangkan pelepasan asap atau gas yang berbahaya dan berbau.
Untuk varian elektrik & tanpa asap sahaja.
Berfungsi dengan sendiri	Penghasilan tenaga elektrik daripada solar panel yang mampu untuk berfungsi walaupun dalam keadaan hujan, ribut ataupun mendung.
Kos yang efisien	Untuk 1000 tan keluasan, The Asher memerlukan kos perbelanjaan sebanyak RM137 juta manakala untuk 1000 tan keluasan insinerator konvensional memerlukan kos perbelanjaan sebanyak RM750 juta.
Mengurangkan tekanan tapak pelupusan	Setiap tan sampah yang digunakan, The Asher mampu untuk mengurangkan berat asalnya dan memastikan sampah itu dalam keadaan yang tidak berbahaya kepada persekitaran.
Sistem gelung tertutup | <ul style="list-style-type: none"> Hasil pembakaran sisa boleh digunakan untuk menghasilkan baja organik, bata pasir dan juga bahan campuran untuk menghasilkan tayar. |

Sumber: *The Asher* (2021)

Kerjasama dengan pelbagai pihak berkepentingan akan diperkukuh untuk menggalakkan penerimgunaan amalan terbaik dan mampan. Terdapat beberapa program kitar semula sedia ada seperti Kutipan +1, 3R Troopers dan KITAREcycle (Kotak Artikel 11.4) yang dilaksanakan oleh SWM Environment dan program Pusat Kitar Semula Pandu Lalu (*Drive Thru Recycling Centre – DTRC*) oleh SWCorp Negeri Sembilan pada peringkat komuniti di Rembau, Jempol dan Port Dickson. Namun begitu, terdapat juga program oleh pihak PBT seperti “*Trash to Cash*” dan kitar semula minyak masak yang tidak dilaksanakan pada peringkat komuniti. Penyelarasan program yang sedia ada perlu dilakukan bagi meningkatkan peranan pihak berkuasa dalam mengaplikasikan amalan terbaik yang bersepadu di seluruh kawasan penguatkuasaan.

Kotak Artikel 11.4

Kaedah Pelaksanaan Program Kitar Semula oleh SWM Environment

KITAREcycle

- Program KITAREcycle merupakan satu program galakan kitar semula yang menggunakan aplikasi mudah alih (*mobile apps* Android dan iOS) dengan memberi mata ganjaran (RP) untuk setiap aktiviti kitar semula yang dilaksanakan oleh ahli KITAREcycle yang telah mendaftar.
- Mata ganjaran (RP) yang terkumpul boleh ditebus kepada tunai menggunakan *mobile apps* dan tunai akan dipindahkan terus ke bank akaun ahli KITAREcycle melalui perbankan dalam talian.
- Hebahan dan CEPA kepada orang awam bagi program KITAREcycle ini dilaksanakan melalui pelbagai medium komunikasi termasuk pengedaran kempen dan program pendidikan dan kesedaran awam kepada seluruh lapisan masyarakat berkaitan kaedah dan kepentingan pengasingan sisa di punca dan amalan kitar semula berganjaran.
- Kutipan barangan kitar semula daripada program ini dilaksanakan sama ada melalui kutipan +1 oleh Unit Operasi Kutipan atau kutipan 3R Troopers oleh *mobile team*.

Kutipan +1

- Hebahan dan komunikasi, pendidikan dan kesedaran awam (CEPA) kepada orang awam melalui pelbagai medium termasuk pengedaran kempen dan program pendidikan dan kesedaran awam kepada seluruh lapisan masyarakat berkaitan kaedah dan kepentingan pengasingan sisa daripada sumber dan amalan kitar semula.
- Kutipan barangan kitar semula oleh SWM Environment dilaksanakan seminggu sekali mengikut jadual yang telah ditetapkan di setiap kawasan premis kediaman yang diserahkan oleh Pihak Berkuasa Tempatan untuk diberi perkhidmatan oleh SWM Environment. Kutipan dilaksanakan oleh Unit Operasi Kutipan.

3R Troopers

- SWM Environment mempunyai Unit 3R Troopers yang bergerak mendekati masyarakat secara fizikal dan virtual dalam melaksanakan aktiviti hebahan dan CEPA kepada seluruh lapisan masyarakat termasuk sekolah, institusi pendidikan, pejabat kerajaan dan entiti komersial berkaitan kaedah dan kepentingan pengasingan sisa daripada sumber dan amalan kitar semula.
- Unit 3R Troopers melalui *mobile team* melaksanakan kutipan barangan kitar semula di semua sangkar 3R kitar semula yang disediakan oleh SWM Environment sama ada mengikut jadual yang telah ditetapkan atau melalui panggilan telefon bila perlu.

Strategi C3

Mempertingkatkan Kesedaran yang Menyumbang kepada Gaya Hidup Mampan

Amalan yang sedia ada kurang menyokong kepada usaha ke arah kelestarian alam sekitar. Keperluan melaksanakan inisiatif program kesedaran dan pendidikan berkaitan kelestarian alam sekitar bagi menyokong amalan gaya hidup yang mampan perlu bermula pada peringkat sekolah rendah sehingga institusi pendidikan tinggi. Inisiatif ini membantu memupuk dan mencetus perubahan minda dan tingkah laku merentas generasi serta pada masa yang sama menerapkan budaya kebersamaan untuk mencegah tindakan yang merosakkan alam sekitar. Selain itu, pendekatan *behavioural insights* akan diterima pakai untuk memacu perubahan minda dan tingkah laku dengan penyediaan kemudahan yang bersesuaian, pelabelan produk dan sistem ganjaran.

Strategi C4

Melaksana Tindakan Berasaskan Bukti dan Risiko yang Termaklum Secara Inklusif

Proses membuat keputusan berasaskan bukti dan risiko yang termaklum secara komprehensif penting dalam menangani isu alam sekitar merentas sektor ekonomi. Kerjasama rentas sektor antara agensi kerajaan dengan pihak berkepentingan yang lain juga akan diperkukuh untuk pelaksanaan yang lebih cekap dan terselaras. Sehubungan itu, pangkalan data alam sekitar seperti penggunaan sumber alam sekitar, penggunaan TBB dan pencemaran pada peringkat sektoral akan diperkukuh bagi meningkatkan kecekapan pemantauan dan pembuatan dasar berkaitan kelestarian alam sekitar. Perkongsian data antara pihak berkepentingan akan diperkemas bagi menyokong proses membuat keputusan yang lebih baik. Model ekonomi hijau juga akan dibangunkan dengan memanfaatkan Kerangka Ekonomi Hijau seperti Sistem Perakaunan Ekonomi-Alam Sekitar pada peringkat Negeri Sembilan bagi menyokong perancangan ekonomi makro dan analisis impak pada masa hadapan.

Sokongan Institusi

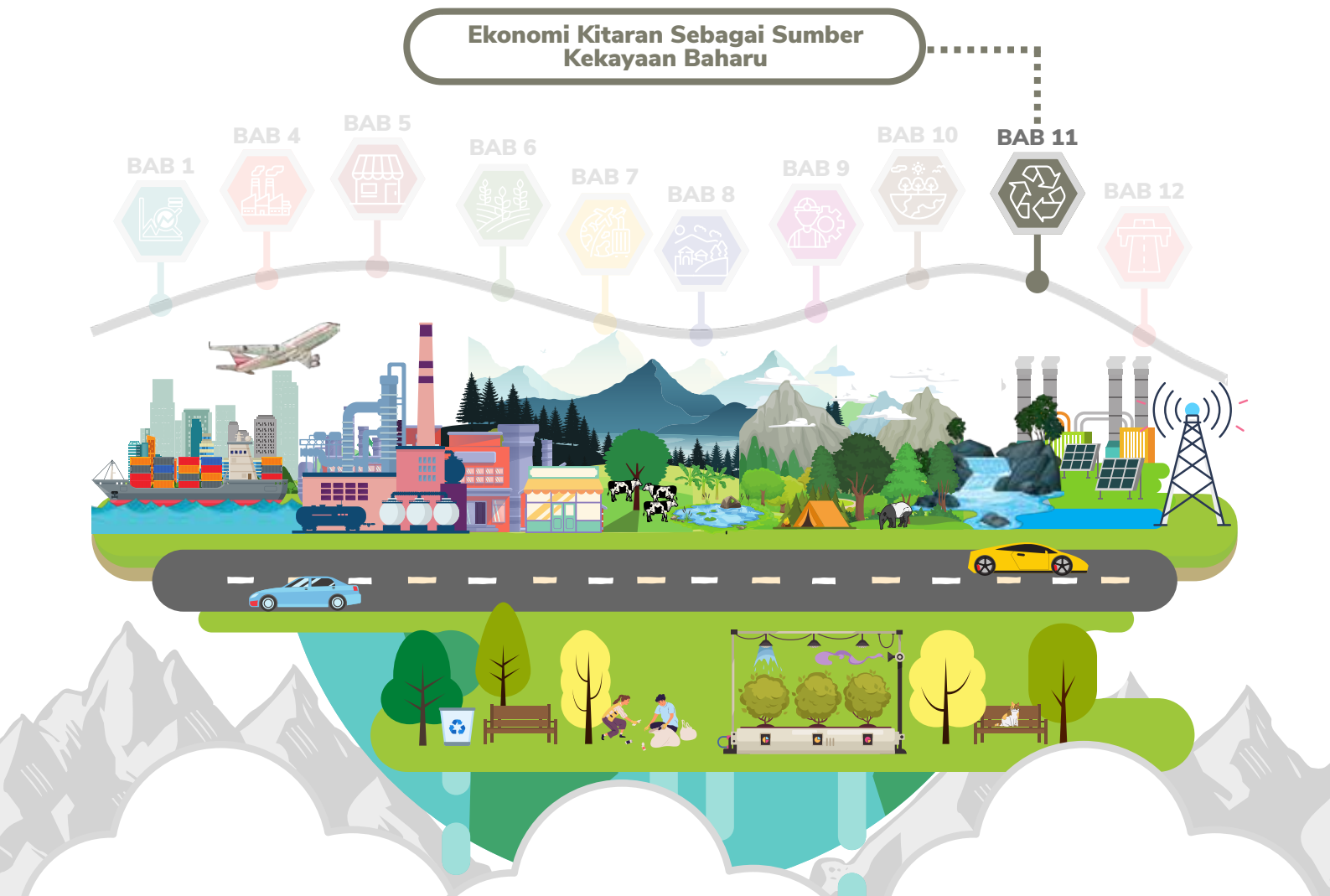
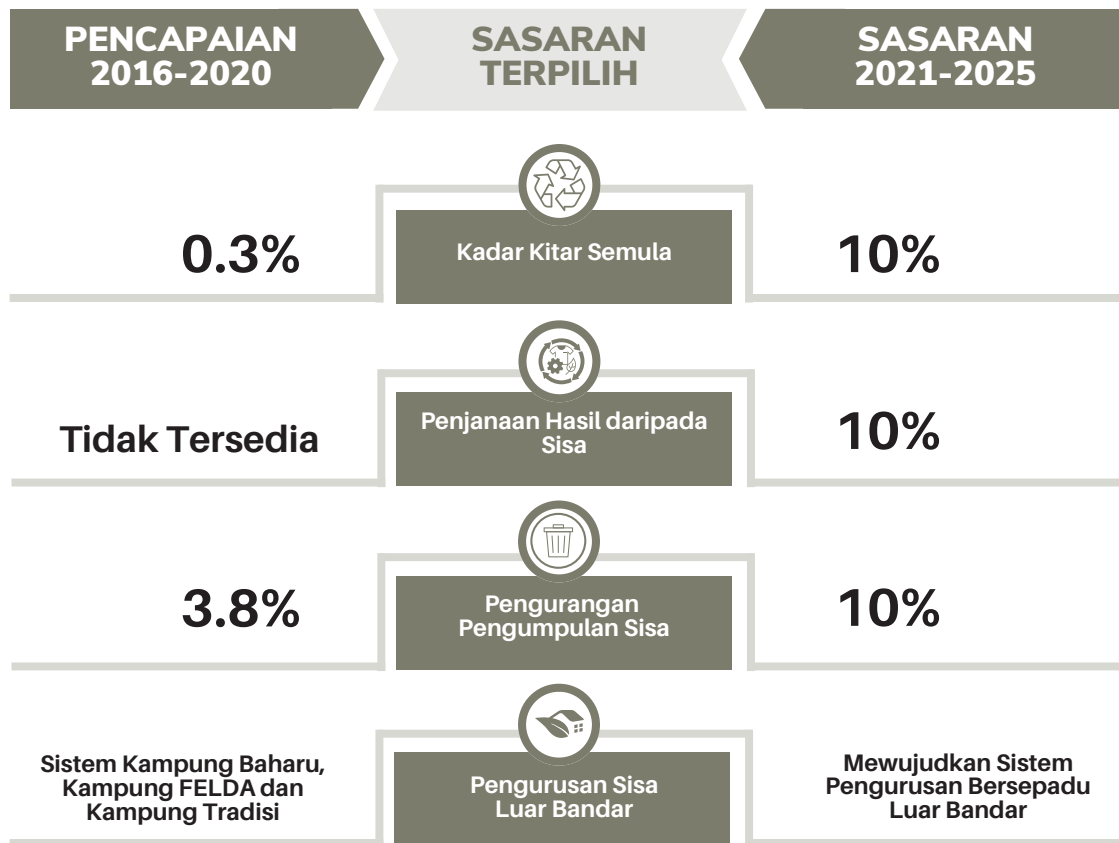
Dasar berkaitan dengan ekonomi kitaran dan kelestarian alam sekitar akan dipacu oleh Unit Perancang Ekonomi Negeri Sembilan manakala pelaksanaan amalan ekonomi kitaran akan diterajui oleh Bahagian Kerajaan Tempatan (BKT). Pembangunan infrastruktur dan kemudahan pengurusan sisa dan kitar semula akan dilaksanakan melalui usaha yang bersepadu oleh Kerajaan Negeri dan agensi terlibat seperti SWCorp, SWM *Environment* Sdn Bhd, Pejabat Daerah dan Tanah (PDT), Pihak Berkuasa Tempatan (PBT) dan pertubuhan perniagaan berlesen. Di samping itu, projek berkaitan dengan pembangunan pengurusan sisa luar bandar akan dilaksanakan oleh Kementerian Pembangunan Luar Bandar (KPLB), PBT dan pihak berkepentingan seperti FELDA. Kerajaan Negeri akan bekerjasama dengan kerajaan persekutuan seperti Kementerian Tenaga dan Sumber Asli (KeTSA) dalam menerajui penggunaan teknologi hijau yang dapat melestarikan alam sekitar.

Kesimpulan

Cabaran utama dalam usaha melestarikan alam sekitar terutamanya di kawasan luar ialah kadar kitar semula yang rendah, sistem pengurusan sisa luar bandar yang tidak sistematik, kekurangan akses tapak pelupusan sisa dan kekurangan persekitaran yang menyokong pertumbuhan hijau. Indikator pertumbuhan hijau berkembang perlahan membawa kepada pencapaian yang sederhana terhadap kadar kitar semula, pengumpulan sisa pepejal dan pengurusan sisa luar bandar. Justeru, RPNS 2021-2025 akan memberi fokus kepada pengurusan alam sekitar mampan melalui penjanaan pendapatan daripada sisa melalui adaptasi ekonomi kitaran, pewujudan dan pengukuhan sistem pengurusan sisa pepejal luar bandar secara efektif dan bersepadu serta pengukuhan persekitaran yang menyokong pengurusan sisa yang berkesan.

Pendekatan kepada amalan ekonomi kitaran boleh dilaksanakan secara berperingkat dengan mengambil kira kemampuan Kerajaan Negeri, PBT, agensi terlibat dan penyertaan isi rumah. Begitu juga dengan inisiatif pengasingan sumber daripada punca dan pengenalan caj plastik sampah khas boleh dilaksanakan melalui projek rintis dan perlaksanaan secara lebih meluas perlu dilaksanakan secara berfasa. Beberapa kajian rintis dan kebolehlaksanaan perlu dipertimbangkan sebelum sesuatu strategi berkaitan ekonomi kitaran dan permit pencemar ingin dilaksanakan. Bagi inisiatif yang memerlukan pelaburan yang tinggi seperti penyediaan teknologi *Anaerobic Digester* di sekitar kawasan yang menghasilkan sisa pepejal yang tinggi boleh dilaksanakan menjangkau 2025.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Glosari

3R	<i>Reduce, reuse and recycle</i>
BKT	Bahagian Kerajaan Tempatan
BUR3	<i>Third Malaysia Biennial Update Report</i>
COVID-19	Penyakit Coronavirus 2019
CEPA	Komunikasi, pendidikan dan kesedaran awam
FELDA	Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan
GHG	Gas rumah kaca
GLC	Syarikat berkaitan kerajaan
KDNK	Keluaran Dalam Negeri Kasar
KeTSA	Kementerian Tenaga dan Sumber Asli
KPLB	Kementerian Pembangunan Luar Bandar
MSPO	<i>Malaysian Sustainable Palm Oil</i>
MVV 2.0	<i>Malaysia Vision Valley 2.0</i>
PAYT	<i>Pay-As-You-Throw</i>
PBT	Pihak Berkuasa Tempatan
PDT	Pejabat Daerah dan Tanah
QR	<i>Quick response</i>
RMKe-12	Rancangan Malaysia Kedua Belas
RPNS	Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan
RTD	Rancangan Tempatan Daerah
SWCorp	<i>Solid Waste Corporation</i>
SWM	<i>Solid Waste Management</i>
TBB	Tenaga boleh baharu
TP	Tapak pelupusan
SOP	Tatacara pengendalian piawai

Sumber Rujukan

1. Global Carbon Project (2021). *Data on CO2 and Greenhouse Gas Emissions by Our World in Data*. Diambil pada April 2022, dari <https://www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/21/data.htm>
2. Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan (2020). *Kompendium Perangkaan Alam Sekitar 2021*. Putrajaya.
3. Kementerian Tenaga dan Sumber Asli (2020). Laporan *REDD Plus*. Data yang tidak diterbitkan.
4. SWCorp Negeri Sembilan (2021a). *Waste Data, Jadual Input Output*. Data yang tidak diterbitkan.
5. SWCorp Negeri Sembilan (2021b). *Waste Composition, Sorting Waste Form 2021*. Data yang tidak diterbitkan.
6. SWM *Environment* Sdn Bhd (2021a). Jumlah Kutipan Bahan Kitar Semula Mengikut Kawasan Terlibat bagi Tahun 2017 Hingga 2021. Data yang tidak diterbitkan.
7. SWM *Environment* Sdn Bhd (2021b). Maklumat Pelaksanaan Program Kitar Semula Oleh SWM *Environment* Sdn. Bhd. di Negeri Sembilan. Data yang tidak diterbitkan.
8. *The Asher* (2021). *Circular Green Living*. Pamarai Sdn Bhd. Selangor.
9. Unit Perancang Ekonomi Jabatan Perdana Menteri (2021). *Dokumen Rancangan Malaysia Kedua Belas*. Percetakan Nasional Malaysia Berhad. Putrajaya.

BAB 12

BAB 12:

MEMPERTINGKAT KUALITI DAN MEMPERLUAS JARINGAN INFRASTRUKTUR, KEMUDAHAN AWAM DAN PERKHIDMATAN ICT

Pendahuluan		12-3
Kemajuan dan Pencapaian	Ketersambungan Jalan Raya Merentas Daerah	12-5
	Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Telekomunikasi serta Kemudahan Internet	12-6
	Akses kepada Pendidikan	12-6
	Akses Penjagaan Kesihatan	12-8
	Penyediaan Infrastruktur dan Perkhidmatan Digital	12-8
Isu dan Cabaran	Jaringan Jalan Raya yang Kurang Menyokong Perkembangan Aktiviti Ekonomi	12-9
	Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi yang Masih Tidak Menyeluruh	12-9
	Jurang Pelaburan Infrastruktur yang Melebar antara Kawasan Bandar dan Luar Bandar	12-14
	Tahap Ketersediaan Kemudahan Infrastruktur yang Masih Rendah	12-14
Hala Tuju dan Sasaran: Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan 2021-2025	Bidang Fokus A Penambahbaikan Jaringan Jalan Raya bagi Menyokong Perkembangan Industri antara Daerah	12-16
	Bidang Fokus B Peluasan dan Penambahbaikan Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi	12-17
	Bidang Fokus C Pengurangan Jurang Pelaburan Infrastruktur antara Daerah	12-18
	Bidang Fokus D Peningkatan Tahap Ketersediaan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan Perkhidmatan ICT	12-18
Sokongan Institusi		12-20
Kesimpulan		12-21

Pendahuluan

Negeri Sembilan mempunyai tahap ketersediaan infrastruktur yang memuaskan terutamanya kemudahan asas seperti elektrik dan jalan raya. Akses kepada pendidikan dan kesihatan juga tersedia dengan setiap daerah mempunyai kemudahan perkhidmatan pendidikan dan kesihatan. Walau bagaimanapun, Negeri Sembilan masih berhadapan dengan isu dan cabaran berkaitan penyediaan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan teknologi maklumat dan komunikasi (ICT) yang mengekang pertumbuhan aktiviti ekonomi terutamanya kawasan di luar daerah Seremban. Antara cabaran yang dihadapi oleh Negeri Sembilan ialah saiz jaringan jalan raya yang kurang menyokong perkembangan aktiviti ekonomi sekali gus mengehadkan daya laksana pelaburan berimpak tinggi di daerah yang berjauhan dari laluan lebuhraya utama seperti Lebuhraya Utara-Selatan (PLUS) dan Lebuhraya Kajang-Seremban (LEKAS). Akses kepada peralatan dan perkhidmatan komunikasi juga masih tidak menyeluruh mengakibatkan pelebaran jurang digital antara kawasan bandar dan luar bandar. Selain itu, berlaku jurang pelaburan infrastruktur yang melebar antara kawasan bandar dan luar bandar yang mana pelaburan tertumpu di kawasan bandar seperti Seremban. Pada masa yang sama, tahap ketersediaan kemudahan infrastruktur masih rendah terutamanya yang melibatkan perancangan kemudahan terhadap kumpulan rentan seperti warga emas, wanita dan orang kelainan upaya (OKU).

Sehubungan dengan itu, teras pembangunan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT dalam tempoh RPNS, 2021-2025 ini akan memfokuskan kepada peningkatan ketersediaan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT di setiap daerah. Menuju ke hadapan, antara bidang fokus yang ditekankan sehingga tahun 2025 dengan menambah baik jaringan jalan raya bagi menyokong perkembangan industri antara daerah dan memperluas serta menambah baik akses kepada peralatan dan perkhidmatan komunikasi. Selain itu, jurang pelaburan infrastruktur antara daerah juga dijangka dapat dikurangkan dengan merancang pelan pembangunan yang memberi limpahan ekonomi ke daerah lain selain meneroka potensi pewujudan platform perundingan awam. Pada masa yang sama, tahap ketersediaan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT juga akan ditingkatkan agar pembangunan yang lebih inklusif dapat dicapai. Pelaksanaan strategi di bawah semua bidang fokus ini akan meningkatkan kadar pertumbuhan ekonomi negeri dan seterusnya mengurangkan jurang pendapatan antara daerah selari dengan peningkatan mobiliti penduduk dan barangan.

Kemajuan dan Pencapaian

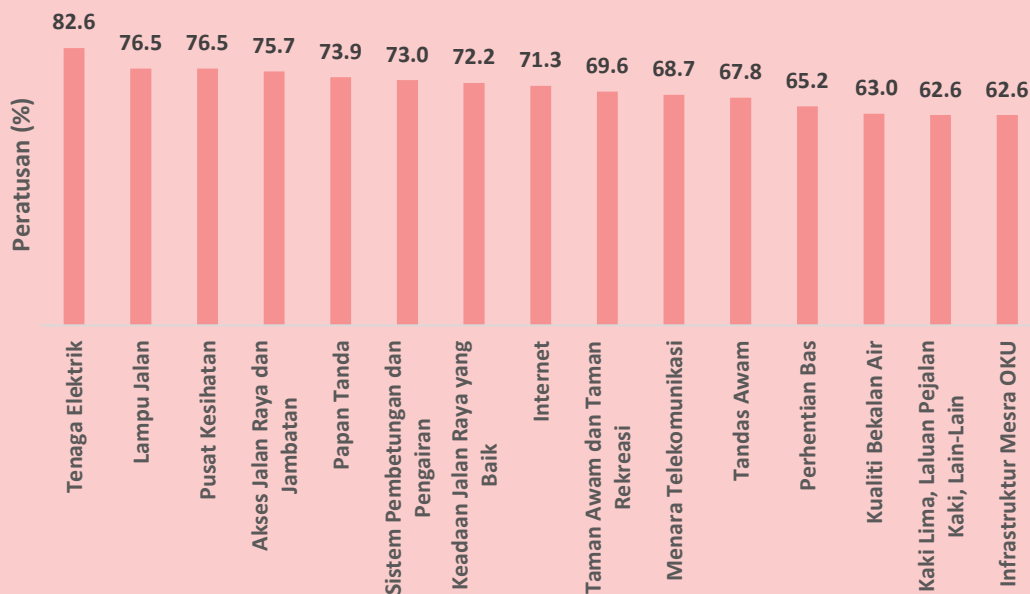
Sepanjang tahun 2016 hingga tahun 2020, tahap ketersambungan dan mobiliti di Negeri Sembilan menunjukkan kemajuan yang memberangsangkan daripada segi ketersediaan infrastruktur, kemudahan asas dan perkhidmatan ICT yang menyokong pembangunan ekonomi. Satu tinjauan berskala kecil yang dijalankan juga mendapati tahap kepuasan industri terhadap ketersediaan infrastruktur asas di Negeri Sembilan adalah memuaskan seperti ditunjukkan dalam *Kotak Artikel 12.1*.

Kotak Artikel 12.1

Tahap Kepuasan Industri Terhadap Ketersediaan Infrastruktur Asas di Negeri Sembilan

Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan menunjukkan satu tinjauan berskala kecil bagi menilai tahap kepuasan industri terhadap ketersediaan infrastruktur asas di Negeri Sembilan yang telah dijalankan. Hasil survei mendapati bahawa tahap ketersediaan infrastruktur asas di Negeri Sembilan adalah memuaskan bagi 15 jenis kemudahan asas seperti dalam paparan di bawah.

Tahap Kepuasan Industri Terhadap Ketersediaan Infrastruktur Asas di Negeri Sembilan, 2022

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Skor tertinggi bagi tahap kepuasan industri terhadap ketersediaan infrastruktur asas adalah kemudahan bekalan elektrik dengan skor sebanyak 82.6%, manakala skor bagi satu lagi kemudahan asas iaitu bekalan air yang diukur melalui kualiti bekalan air tersedia pula adalah rendah sebanyak 63.0%. Hal ini menunjukkan terdapat keperluan untuk meningkatkan kualiti bekalan air yang dibekalkan di Negeri Sembilan. Tahap kepuasan ketersediaan kemudahan asas yang berada pada skor memuaskan dalam lingkungan 70.0% hingga 79.9% ialah lampu jalan, pusat kesihatan, akses jalan raya dan jambatan, sistem pembetulan dan pengairan, keadaan jalan raya dan kemudahan Internet. Hal ini menunjukkan ketersediaan infrastruktur ini masih dapat memenuhi keperluan industri dan memerlukan sedikit penambahbaikan kualiti perkhidmatan.

Di samping itu, terdapat juga kemudahan lain yang berskor rendah seperti taman awam dan taman rekreasi, menara telekomunikasi, tandas awam, perhentian bas, laluan pejalan kaki serta infrastruktur mesra OKU yang berada di bawah 70.0%. Hal ini menunjukkan tahap ketersediaan infrastruktur ini perlu dipertingkatkan dari segi kuantiti dan juga kualiti perkhidmatan.

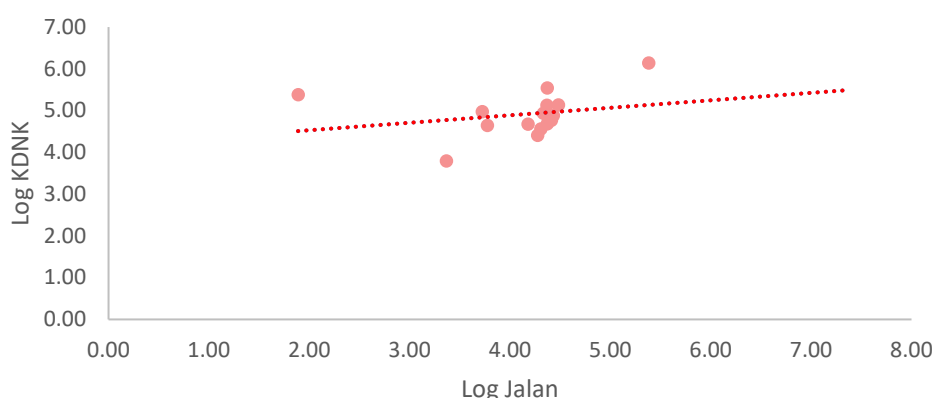
Berdasarkan ketersediaan data, lima petunjuk kemajuan dan pencapaian telah dipilih untuk menilai tahap ketersediaan infrastruktur, kemudahan asas dan ICT di Negeri Sembilan. Lima petunjuk tersebut merangkumi infrastruktur keras (*hard infrastructure*) iaitu (i) ketersambungan jalan raya merentas daerah, (ii) akses kepada peralatan dan perkhidmatan telekomunikasi dan kemudahan Internet serta infrastruktur lembut (*soft infrastructure*) yang terdiri daripada (iii) akses pendidikan, (iv) akses penjagaan kesihatan dan (v) penyediaan infrastruktur serta perkhidmatan digital.

Ketersambungan Jalan Raya Merentas Daerah

Jalan raya merupakan komponen penting dalam menyokong agenda pembangunan negeri. Infrastruktur asas ini membantu meningkatkan kecekapan mobiliti masyarakat dan barangan serta menyediakan akses kepada pelbagai aktiviti komersial dan sosial. Berdasarkan analisis terhadap perhubungan antara jarak jalan raya dan penjana nilai KDNK, didapati wujud perhubungan positif di antara kedua-dua komponen ini (rujuk *Paparan 12-1*). Perhubungan positif ini bermaksud, jarak jalan raya mempunyai potensi tinggi untuk membantu meningkatkan penjana KDNK disebabkan peningkatan kecekapan dalam menghubungkan pengeluaran ke pasaran dan pekerja kepada pekerjaan.

Paparan 12-1

Perhubungan antara Jarak Jalan Raya dan Penjana KDNK Negeri Sembilan

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Jarak keseluruhan jalan raya di Negeri Sembilan pada tahun 2020 meliputi jalan persekutuan dan jalan negeri adalah sepanjang 16,529.6 km seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 12-2* dengan peningkatan jarak sebanyak 0.7% dari tahun 2019. Kedudukan Negeri Sembilan yang strategik juga membolehkan beberapa buah kawasan di daerah tertentu bersambung dengan lebuh raya utama seperti Lebuh raya PLUS, LEKAS dan Lebuh raya Kuala Lumpur-Karak. Kelebihan ini memberi manfaat dari sudut mobiliti, sekali gus membantu mengurangkan masa dan kos perjalanan dan pengangkutan antara Negeri Sembilan dengan negeri-negeri lain.

Akses Kepada Peralatan dan Perkhidmatan Telekomunikasi serta Kemudahan Internet

Secara keseluruhannya, akses kepada peralatan dan perkhidmatan telekomunikasi serta kemudahan Internet di Negeri Sembilan berada pada tahap memuaskan. Berdasarkan data yang diterbitkan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia (DOSM, rujuk *Paparan 12-3*) pada tahun 2019, penggunaan telefon pintar dan langganan Internet di rumah menunjukkan capaian yang luas dengan kadar liputan melebihi 90.0%. Kadar liputan yang tinggi ini memudahkan penyebaran maklumat berkaitan usaha dan inisiatif Kerajaan Negeri dalam membangunkan ekonomi dengan lebih cekap. Akses kepada peralatan telekomunikasi yang berkaitan dengan aktiviti penjana ekonomi masih berada pada tahap sederhana. Liputan penggunaan komputer peribadi dan papan elektronik mudah alih masih berada pada paras yang rendah iaitu 13.0% dan 22.7%. Penggunaan komputer riba pula berada di bawah paras 50% kecuali di daerah Seremban dan Port Dickson yang masing-masing mencatat liputan sebanyak 52.8% dan 54.5%.

Akses kepada Pendidikan

Bilangan sekolah rendah dan menengah di setiap daerah merupakan indikator asas ketersediaan akses pendidikan kepada murid berumur 7 hingga 18 tahun. Bilangan sekolah yang mencukupi terutama di kawasan luar bandar dapat meningkatkan akses pendidikan kepada murid Orang Asli. Di samping itu, bilangan sekolah yang mempunyai ketersediaan infrastruktur dan kemudahan murid berkeperluan khas juga penting dalam memastikan tiada kanak-kanak yang tercicir daripada mendapat pendidikan minimum seperti membaca, menulis dan mengira.

Setiap daerah di Negeri Sembilan mempunyai akses yang baik kepada pendidikan dengan ketersediaan infrastruktur bangunan sekolah rendah dan sekolah menengah. Daerah Seremban mempunyai bilangan sekolah tertinggi berikutan jumlah penduduk yang tinggi iaitu seramai 692.3 ribu orang. Di samping itu, nisbah bilangan murid kepada guru di Negeri Sembilan pada tahun 2018 hingga 2020 kekal konsisten seramai 11 orang murid kepada seorang guru seperti ditunjukkan dalam *Paparan 12-4*. Kadar ini adalah selari dengan kadar nisbah nasional iaitu seramai 11 orang murid kepada seorang guru bagi tempoh yang sama.

Selain itu, akses kepada pendidikan juga dinilai dari sudut kesaksamaan jantina. Pada peringkat nasional, tidak terdapat jurang perbezaan antara jantina dalam enrolmen pendidikan¹. Sehubungan itu, situasi yang sama juga dijangkakan di Negeri Sembilan memandangkan tiada laporan mengenai isu kesaksamaan jantina dalam pendidikan dibangkitkan dalam platform aduan sedia ada.

Paparan 12-2

Jumlah Panjang Jalan Raya di Negeri Sembilan, 2019-2020

Jenis Jalan	Jelebu		Kuala Pilah		Port Dickson		Rembau		Seremban		Tampin		Jempol	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Jabatan Kerja Raya	FT	114.5	114.5	92.7	92.7	107.0	107.0	36.0	36.0	201.7	223.3	191.6	191.6	610.0
Pihak Berkuasa Tempatan	N	139.6	139.6	260.4	260.4	101.8	119.5	126.4	127.5	238.8	239.7	91.2	91.2	70.0
Pejabat Daerah & Tanah		103.3	103.3	171.8	172.3	3,165.8	3,212.5	367.7	367.9	5,681.4	6,386.6	494.3	494.4	343.9
Jabatan Pengairan & Saliran		276.5	276.5	506.3	506.8	454.3	391.9	345.8	350.3	772.8	469.9	686.1	686.1	397.2
Keseluruhan		137.3	137.3	17.8	30.6	35.2	57.2	10.1	13.4	5.8	25.0	78.3	74.3	12.1
		771.3	771.3	1,048.9	1,054.4	3,860.9	3,874.6	886.0	890.0	6,877.4	6,958.9	1,541.4	1,540.6	1,439.7

Nota: FT adalah jalan persekutuan, N adalah jalan negeri.

Sumber: Jabatan Kerja Raya Negeri Sembilan (2021)

Paparan 12-3

Peratusan Capaian Isi Rumah Mengikut Kemudahan Komunikasi Terpilih yang Dimiliki (%), 2019

Daerah	Negeri Sembilan	Jelebu	Kuala Pilah	Port Dickson	Rembau	Seremban	Tampin	Jempol
Komputer peribadi	13.0	4.7	6.6	13.0	11.3	16.3	9.8	4.0
Komputer riba	45.9	26.4	34.5	51.8	34.7	52.1	38.4	29.7
Papan elektronik mudah alih	22.7	10.1	21.0	23.9	17.3	25.3	20.0	16.7
Telefon bimbit pintar	91.0	78.3	71.9	91.0	80.0	95.9	85.8	88.7
Langganan internet di rumah	90.8	78.3	71.9	91.8	80.0	95.9	85.8	85.3

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020a)

Akses Penjagaan Kesihatan

Setiap daerah di Negeri Sembilan mempunyai hospital yang memudahkan capaian kepada perkhidmatan penjagaan kesihatan. Selain hospital, setiap daerah juga mempunyai pelbagai jenis klinik kesihatan seperti klinik ibu dan anak serta klinik pergigian seperti dalam *Paparan 12-5*. Di samping itu, pada tahun 2017, kepadatan bagi setiap 100,000 penduduk kepada bilangan hospital awam dalam Negeri Sembilan ialah 159.1 ribu orang penduduk per hospital, iaitu nisbah yang lebih baik berbanding nisbah nasional sebanyak 207.9 ribu orang penduduk per hospital. Bagi tahun 2019 pula, nisbah kepadatan bagi setiap 100,000 penduduk kepada bilangan hospital awam Negeri Sembilan masih lagi baik daripada purata nasional dengan terbinanya Hospital Rembau iaitu 160.9 ribu orang penduduk per hospital. Pembinaan Hospital Rembau ini memberi akses penjagaan kesihatan yang lebih baik kepada penduduk di daerah Rembau kerana tidak lagi perlu ke berulang-alik ke daerah lain untuk mendapatkan rawatan kesihatan yang lebih komprehensif di hospital. Nisbah kepadatan bagi setiap 100,000 penduduk kepada bilangan hospital awam pada peringkat nasional pula masih tinggi iaitu sebanyak 211.6 ribu orang penduduk per hospital pada tahun 2019.

Walau bagaimanapun, masih terdapat isu jarak jauh untuk ke hospital bagi daerah kecil seperti Gemas. Daerah kecil Gemas merupakan kawasan pentadbiran di bawah daerah Tampin yang berhadapan dengan isu jarak perjalanan sejauh 50.1 km² untuk ke Hospital Tampin. Hospital yang terdekat pula terletak di daerah Segamat, Johor yang berada di luar sempadan Negeri Sembilan iaitu sejauh 35.2 km³. Hospital terdekat yang berada di luar sempadan Negeri Sembilan ini menyebabkan kes kelahiran di daerah kecil Gemas direkodkan kebanyakannya di daerah Segamat dengan kad pengenalan penduduk Negeri Sembilan tersebut akan direkodkan mengikut kod Johor "01".

Penyediaan Infrastruktur dan Perkhidmatan Digital

Kadar penembusan jalur lebar bagi talian tetap dan mudah alih bagi Negeri Sembilan telah meningkat masing-masing sebanyak 6.7% dan 30.4% antara suku tahun keempat 2020 dan tahun 2021 seperti yang ditunjukkan dalam *Paparan 12-6*. Perkembangan ini menambah peluang pendigitalan kepada sektor ekonomi dan penduduk Negeri Sembilan. Peningkatan kadar penembusan jalur lebar mempengaruhi bilangan langganan berikutan peningkatan akses jaringan jalur lebar. Bilangan langganan jalur lebar talian tetap dan mudah alih di Negeri Sembilan juga telah meningkat antara suku tahun keempat tahun 2020 dan suku tahun yang sama 2021 seperti ditunjukkan dalam *Paparan 12-6*. Langganan talian tetap meningkat dari 117.1 ribu pada suku tahun keempat 2020 kepada 132.9 ribu pada suku tahun keempat 2021, manakala langganan talian mudah alih pula meningkat dari 1,507.3 ribu pada suku tahun keempat 2020 kepada 1,674.6 ribu pada suku tahun keempat 2021.

Isu dan Cabaran

Jurang pembangunan infrastruktur, kemudahan awam dan ICT masih ketara di daerah membangun dan kurang membangun. Antara isu dan cabaran yang dihadapi ialah jaringan jalan raya yang kurang menyokong perkembangan aktiviti ekonomi, akses kepada peralatan komunikasi yang masih tidak menyeluruh, jurang pelaburan infrastruktur yang melebar antara kawasan membangun dan kurang membangun serta tahap ketersediaan kemudahan infrastruktur yang masih rendah.

Jaringan Jalan Raya yang Kurang Menyokong Perkembangan Aktiviti Ekonomi

Jalan raya memainkan peranan penting dalam agenda pembangunan negeri. Kekangan kebolehcapaian antara kawasan menghadkan kecekapan mobiliti orang dan barangan dari kawasan kurang produktif ke kawasan yang lebih produktif. Rangkaian jalan raya yang baik boleh mempercepat kemajuan dan pembangunan sektor pertanian serta kawasan luar bandar, perindustrian dan perdagangan, daya maju kawasan bandar dan peluang pekerjaan, pendidikan dan perkembangan peribadi. Walaupun Negeri Sembilan telah mempunyai akses jalan raya yang baik, namun akses ini masih memerlukan penambahbaikan daripada segi kelebaran jalan untuk menyokong perkembangan industri antara daerah. Kebanyakan jalan raya terutamanya di luar daerah Seremban mempunyai saiz jalan raya satu lorong yang kurang sesuai untuk pengangkutan berat seperti lori kontena. Secara tidak langsung, perkara ini menghadkan daya laksana pelaburan berimpak tinggi di daerah-daerah lain yang memerlukan ketersediaan jaringan jalan raya yang lebih baik.

Akses Kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi yang Masih Tidak Menyeluruh

Walaupun akses kepada peralatan dan perkhidmatan komunikasi di Negeri Sembilan telah meningkat, namun akses peralatan yang berkaitan dengan penjana aktiviti ekonomi masih rendah. Keadaan ini bukan sahaja memberi implikasi kepada ekonomi malah langkah mendigitalkan pendidikan kurang berkesan kerana kekurangan akses kepada peranti digital. Kekurangan akses kepada peranti digital ini mengekang pembelajaran jarak jauh murid terutamanya yang berada di kawasan luar bandar. Selain itu, kemudahan peranti digital di sekolah yang terhad juga menyukarkan kelancaran aktiviti pembelajaran murid yang melibatkan pemikiran pengkomputeran dan analitis, sekali gus menghadkan ketersediaan murid ke arah pendigitalan.

Paparan 12-4

Perbandingan Bilangan Murid bagi Setiap Guru, Malaysia dan Negeri, 2018-2020

Negara/ Negeri	Tahun	Jumlah Bilangan Sekolah	Keseluruhan			Sekolah Rendah			Sekolah Menengah		
			Bilangan Guru	Bilangan murid	Bilangan murid/guru	Bilangan Sekolah	Bilangan Guru	Bilangan murid	Bilangan Sekolah	Bilangan Guru	Bilangan murid/guru
Malaysia	2018	10,207	422,334	4,770,397	11	7,774	238,858	2,694,779	2,433	183,476	2,075,618
	2019	10,212	417,966	4,775,036	11	7,773	235,534	2,729,259	2,439	182,432	2,045,777
	2020	10,220	417,271	4,730,776	11	7,780	237,093	2,741,995	2,440	180,178	1,988,781
Johor	2018	1,187	49,896	581,993	12	907	28,311	328,093	280	21,585	253,900
	2019	1,189	49,169	580,608	12	907	27,640	331,130	282	21,529	249,478
	2020	1,189	49,017	575,056	12	906	27,795	331,190	283	21,222	243,866
Kedah	2018	748	31,400	342,494	11	547	17,202	189,797	201	14,198	152,697
	2019	749	31,194	339,123	11	547	17,161	189,969	202	14,033	149,154
	2020	750	30,794	333,465	11	548	17,069	189,170	202	13,725	144,295
Kelantan	2018	595	29,086	296,892	10	418	16,294	171,406	177	12,792	125,486
	2019	595	29,182	293,190	10	418	16,358	171,588	177	12,824	121,602
	2020	595	28,928	285,261	10	418	16,243	170,674	177	12,685	114,587
Melaka	2018	314	14,035	148,315	11	237	7,834	82,114	77	6,201	66,201
	2019	315	13,857	148,900	11	238	7,689	83,634	77	6,168	65,266
	2020	315	13,925	147,710	11	238	7,794	84,174	77	6,131	63,536
Negeri Sembilan	2018	475	17,737	189,140	11	350	9,633	102,539	125	8,104	86,601
	2019	475	17,594	189,600	11	350	9,521	104,329	125	8,073	85,271
	2020	477	17,549	189,338	11	352	9,582	105,196	125	7,967	84,142
Pahang	2018	738	26,236	251,263	10	541	14,724	145,698	197	11,512	105,565
	2019	740	25,938	250,126	10	542	14,490	146,680	198	11,448	103,446
	2020	741	25,825	248,442	10	543	14,456	147,764	198	11,369	100,678
Pulau Pinang	2018	399	20,382	237,652	12	271	10,886	130,190	128	9,496	107,462
	2019	399	20,074	236,547	12	271	10,643	131,575	128	9,431	104,972
	2020	399	19,863	232,038	12	271	10,645	130,713	128	9,218	101,325
Perak	2018	1,102	39,291	376,327	10	852	21,402	200,629	9	17,889	175,698
	2019	1,102	38,520	372,130	10	852	20,883	201,788	10	17,637	170,342
	2020	1,102	38,219	364,070	10	852	20,832	200,614	10	17,387	163,456

Paparan 12-4

Perbandingan Bilangan Murid bagi Setiap Guru, Malaysia dan Negeri, 2018-2020 (sambungan)

Negara/ Negeri	Tahun	Keseluruhan			Sekolah Rendah			Sekolah Menengah		
		Jumlah Bilangan Sekolah	Bilangan Guru	Bilangan murid	Bilangan murid/guru	Bilangan Sekolah	Bilangan Guru	Bilangan murid	Bilangan murid/guru	Bilangan murid/guru
Perlis	2018	104	4,748	43,651	9	74	2,395	23,248	10	2,353
	2019	104	4,727	43,391	9	74	2,377	23,650	10	2,350
	2020	104	4,723	42,825	9	74	2,393	23,729	10	2,330
Selangor	2018	939	62,211	886,540	14	661	35,136	518,388	15	27,075
	2019	939	61,489	896,887	15	661	34,600	529,031	15	26,889
	2020	940	61,816	899,028	15	662	35,284	535,486	15	26,532
Terengganu	2018	503	22,440	226,831	10	352	12,002	126,465	11	10,438
	2019	504	22,384	227,325	10	352	11,964	128,551	11	10,420
	2020	504	22,346	225,623	10	352	11,961	130,208	11	10,385
Sabah	2018	1,296	42,392	486,158	11	1,074	26,123	277,583	11	16,269
	2019	1,296	42,161	492,596	12	1,074	25,847	284,266	11	16,314
	2020	1,297	43,036	490,134	11	1,075	26,612	289,528	11	16,424
Sarawak	2018	1,457	41,456	445,756	11	1,265	25,734	244,941	10	15,722
	2019	1,458	40,912	443,401	11	1,265	25,392	244,813	10	15,520
	2020	1,458	40,385	434,045	11	1,265	25,252	242,258	10	15,133
W.P. Kuala Lumpur	2018	298	17,616	217,004	12	194	9,270	127,633	14	8,346
	2019	295	17,305	218,138	13	191	8,979	130,276	15	8,326
	2020	295	17,307	218,269	13	191	9,105	131,465	14	8,202
W.P. Labuan	2018	27	1,407	15,388	11	17	737	9,065	12	670
	2019	27	1,387	15,765	11	17	741	9,393	13	646
	2020	27	1,379	15,979	12	17	743	9,703	13	636
W.P. Putrajaya	2018	25	2,001	24,993	12	14	1,175	16,990	14	826
	2019	25	2,073	27,309	13	14	1,249	18,586	15	824
	2020	27	2,159	29,493	14	16	1,327	20,123	15	832

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2021)

Paparan 12-5

Bilangan Hospital dan Klinik Kesihatan di Negeri Sembilan, 2020

Jenis Kemudahan	Daerah				Jumlah		
	Seremban	Jelebu	Jempol	Port Dickson	Kuala Pilah	Tampin	Rembau
Hospital Kerajaan	1	1	1	1	1	1	1
Hospital Swasta	8	0	0	1	0	0	0
Pejabat Kesihatan	1	1	1	1	1	1	1
Klinik Kesihatan	14	6	7	6	8	6	4
Klinik Desa	14	12	21	5	20	11	12
Klinik Pergigian (Sekolah Rendah)	12	1	5	3	3	3	1
Klinik Pergigian (Sekolah Menengah)	1	0	1	2	3	1	1
Klinik Pergigian (Hospital)	1	0	0	0	1	0	0
Klinik Pergigian (Klinik Kesihatan)	10	3	7	5	4	4	3
Klinik Ibu dan Anak			Semua Klinik Kesihatan mempunyai Klinik Ibu dan Anak				
Klinik Bergerak	4	1	2	1	1	1	1
Klinik 1 Komuniti	5	1	1	1	1	1	1

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (2020b)

Paparan 12-6

Bilangan Langganan Jalur Lebar Mengikut Negeri bagi Suku Tahun Keempat dan Kadar Penembusan Jalur Lebar Mengikut Negeri bagi Suku Tahun Keempat 2021 (%)

Negeri	Talian tetap			Mudah alih		
	Q4-2020		Q4-2021	Q4-2020		Q4-2021
	Bilangan Langganan Jalur Lebar	Kadar Penembusan Jalur Lebar (%)	Bilangan Langganan Jalur Lebar	Bilangan Langganan Jalur Lebar	Kadar Penembusan Jalur Lebar (%)	Bilangan Langganan Jalur Lebar
Johor	407.9	37.2	447.1	4,936.40	130.2	5,275.4
Kedah	134.4	23.3	156.3	2,239.2	102.2	2,481.3
Kelantan	56.4	13.8	66.1	1,881.6	98.1	2,118.2
Melaka	101.7	37.6	118.9	1,059.1	113.3	1,164.1
Negeri Sembilan	117.1	37.1	132.9	1,507.3	113.4	1,674.6
Pahang	89	22.5	98.6	1,742.2	103.6	1,940.2
Perak	223.4	31.1	251.1	2,852.8	113.6	3,042.4
Perlis	15.6	23.5	18.2	283.6	111.1	316.8
Pulau Pinang	252	45.1	280.8	2,512.0	141.4	2,727.2
Sabah	139.2	17.4	159.6	3,162.9	80.9	3,527.4
Sarawak	187	24.7	213.1	2,881.2	102.1	3,197.2
Selangor	1,154.2	53.8	1,259.2	7,940.7	121.1	8,286.7
Terengganu	64.8	21.9	75.4	1,240.4	97.9	1,400.9
WP*	406.2	47.8	450.0	4,221.9	137.1	4,505.2
Keseluruhan	3,348.9	-	3,727.3	38,461.3	-	41,657.6

Nota: Jalur lebar talian tetap merujuk kepada kadar penembusan bagi 100 premis. Jalur lebar mudah alih merujuk kepada kadar penembusan bagi 100 penduduk. W.P.*- kadar penembusan jalur lebar bagi W.P. yang terdiri daripada W.P. Kuala Lumpur, W.P. Putrajaya & W.P. Labuan dikira secara purata.

Sumber: Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia (2021)

Pada masa yang sama, kebolehcapaian perkhidmatan digital juga terhad untuk menyokong pembangunan industri kerana masih terdapat kawasan yang tidak mendapat liputan perkhidmatan digital. Terdapat juga industri yang berada di luar zon perindustrian terpilih dan tidak mempunyai akses kepada perkhidmatan digital berkelajuan tinggi terutamanya industri di kawasan PMKS. Selain itu, kurangnya ketersambungan antara aplikasi agensi terutamanya antara pejabat tanah dan pihak berkuasa tempatan menyukarkan koordinasi maklumat dan meningkatkan jurang digital. Terdapat kekangan daripada segi infrastruktur ICT yang menyokong usaha penyelarasan dan ketepatan maklumat yang selanjutnya menyebabkan proses carian dan kelulusan yang panjang dan tidak cekap.

Jurang Pelaburan Infrastruktur yang Melebar antara Kawasan Bandar dan Luar Bandar

Pelaburan infrastruktur banyak tertumpu di kawasan membangun seperti Seremban berbanding di daerah-daerah lain. Hal ini dipengaruhi oleh dua faktor utama iaitu lokasi dan tumpuan industri. Kedudukan Negeri Sembilan yang berhampiran dengan Selangor dan Kuala Lumpur telah memberikan pilihan kepada penduduk dari luar Negeri Sembilan untuk bermigrasi. Kos pemilikan rumah yang kompetitif dan saiz rumah yang lebih besar turut menjadi daya penarik kepada faktor migrasi ini. Hal ini akan mendorong peningkatan pembukaan kawasan perumahan baharu yang memerlukan tindakan pihak berkuasa tempatan untuk memastikan ketersediaan infrastruktur, kemudahan awam dan ICT yang lebih menyeluruh.

Selain daripada itu, kebanyakan kawasan perindustrian di Negeri Sembilan juga berada di daerah Seremban kerana ketersediaan kemudahan infrastruktur yang lebih baik daripada daerah lain. Hal ini mengakibatkan wujudnya jurang pelaburan infrastruktur antara kawasan membangun dan kurang membangun. Pertumbuhan pesat yang berfokus di kawasan bandar memberikan cabaran kepada penyediaan infrastruktur yang lebih seimbang kepada daerah lain.

Tahap Ketersediaan Kemudahan Infrastruktur yang Masih Rendah

Tahap ketersediaan kemudahan infrastruktur sedia ada kurang mengambil kira keperluan khusus kumpulan pengguna yang berbeza seperti warga emas, wanita dan golongan OKU. Walaupun terdapat polisi untuk menyediakan infrastruktur yang mengambil kira keperluan golongan OKU, tidak banyak projek yang menyokong pelaksanaan dan pencapaian polisi ini secara langsung pada peringkat negeri. Contohnya, perkhidmatan bas sedia ada tidak menyediakan kemudahan untuk golongan OKU bergerak sendirian menggunakan kerusi roda seperti tanjakan bagi membantu OKU berkerusi roda menaiki bas. Di samping itu, reka bentuk hentian bas juga tidak mengambil kira keperluan dan keselamatan golongan OKU yang memerlukan alat bantuan untuk bergerak. Setiap kumpulan pengguna mempunyai keperluan berbeza akan memberi kesan kepada reka bentuk dan keselamatan penggunaan kemudahan. Infrastruktur dan kemudahan awam sedia ada merupakan pelaburan yang telah dilaksanakan sejak dahulu namun terdapat kelemahan untuk menyokong polisi kelestarian alam yang diketengahkan untuk dicapai menjelang 2030 seluruh dunia.

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus B

Perluasan dan Penambahbaikan Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi

Strategi B1

Meningkatkan Akses kepada Pembangunan Infrastruktur Digital

Strategi B2

Memperkasa Komuniti untuk Pembangunan Inklusif

Bidang Fokus D

Peningkatan Tahap Ketersediaan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan ICT

Strategi D1

Meningkatkan Ketersediaan Kemudahan Secara Inklusif

Strategi D2

Membangunkan Visi Strategik Infrastruktur, Kemudahan Awam dan ICT yang Menyokong Polisi Kelestarian Alam Sekitar

Bidang Fokus A

Penambahbaikan Jaringan Jalan Raya bagi Menyokong Perkembangan Industri antara Daerah

Strategi A1

Menambah Baik Jaringan Jalan Raya Negeri

Bidang Fokus C

Pengurangan Jurang Pelaburan Infrastruktur antara Daerah

Strategi C1

Melaksanakan Pembangunan yang Memberikan Limpahan Ekonomi ke Daerah Lain

Strategi C2

Meneroka Potensi Pewujudan Platform Perundingan Awam

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

RPNS 2021-2025 akan memberikan tumpuan kepada meningkatkan kualiti infrastruktur agar penggunaan lebih inklusif dan menepati keperluan pengguna. RPNS ini akan tertumpu kepada penyediaan infrastruktur keras yang mana kemajuan pelaksanaan dan pencapaian program kebanyakannya berada dalam kawalan Kerajaan Negeri. Bagi infrastruktur lembut pula, hanya kemajuan dan pencapaian dipaparkan untuk melihat ketersediaan infrastruktur tersebut di Negeri Sembilan. Sehubungan dengan itu, fokus akan diberikan kepada penambahbaikan jaringan jalan raya bagi menyokong perkembangan industri antara daerah. Selaras dengan peningkatan kepentingan ICT dalam pelbagai aspek kehidupan rakyat, fokus juga akan diberikan untuk memperluas dan menambah baik akses kepada peralatan dan perkhidmatan komunikasi. Selain itu, bagi memastikan keseimbangan pembangunan, usaha akan diambil untuk mengurangkan jurang pelaburan infrastruktur antara daerah.

Bidang Fokus A

Penambahbaikan Jaringan Jalan Raya bagi Menyokong Perkembangan Industri antara Daerah

Jalan raya merupakan kemudahan asas bagi menyokong mobiliti barangan dan mobiliti penduduk merentas daerah dan negeri berhampiran. Sehubungan dengan itu, bagi menyokong ketersambungan infrastruktur jalan raya, fokus RPNS 2021-2025 adalah ke arah menambah baik struktur jalan raya negeri agar manfaat limpahan ekonomi antara daerah dapat berlaku.

Strategi A1

Menambah Baik Jaringan Jalan Raya Negeri

Bagi menambah baik jaringan jalan raya, suatu mekanisme penilaian berasaskan kajian terperinci perlu dilaksanakan bagi mendapatkan input pengguna berkaitan keperluan penambahbaikan jaringan jalan negeri. Langkah ini perlu diperhalusi dengan mengambil kira keperluan pemain industri utama, PMKS dan rakyat serta perlu diselaraskan dengan jalan baharu yang dirancang dalam dokumen Rancangan Tempatan Daerah. Pada masa yang sama, sekretariat pelaburan perlu meneliti keperluan infrastruktur oleh pelabur terutamanya daripada segi ketersediaan utiliti, pengangkutan dan logistik. Pelaporan kepada Pihak Berkuasa Negeri juga wajar diperkemas bagi memastikan kelancaran penyediaan infrastruktur mengikut daerah yang diperlukan. Tambahan daripada itu, penyediaan jaringan jalan raya yang dapat menghubungkan semua daerah melalui inisiatif *Outer Ring Road* (lingkaran luar) Negeri Sembilan dapat meningkatkan ketersambungan antara daerah. Oleh itu, jaringan jalan raya ini juga dapat memenuhi permintaan infrastruktur oleh industri dalam jangka masa yang lebih singkat.

Bidang Fokus B

Peluasan dan Penambahbaikan Akses kepada Peralatan dan Perkhidmatan Komunikasi

Akses kepada perkhidmatan dan peralatan komunikasi dapat memberi peluang untuk meningkatkan taraf hidup penduduk terutamanya kumpulan mudah terjejas. Sehubungan dengan itu, strategi RPNS 2021-2025 akan memberi tumpuan kepada peningkatan akses kepada pembangunan infrastruktur digital, memperluas dan memudah cara peluang pendigitalan serta memperkasa komuniti untuk pembangunan inklusif.

Strategi B1

Meningkatkan Akses kepada Pembangunan Infrastruktur Digital

Pelaburan pembangunan infrastruktur digital terutamanya di kawasan luar bandar memerlukan tempoh yang panjang untuk direalisasikan. Sehubungan dengan itu, peluang pendigitalan melalui pemerkasaan komuniti dapat memberikan kesan limpahan jangka panjang melalui latihan tidak formal masyarakat setempat terutamanya di kawasan luar bandar. Peranan Pusat Internet Komuniti (PIK) di Negeri Sembilan perlu diperhalusi melalui cerapan data mengenai perkhidmatan dan peranti sedia ada bagi mendapatkan analisis semasa berkenaan keberkesanan kemudahan PIK tersebut. Kerjasama agensi dan syarikat milik Kerajaan Negeri dengan Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (SKMM) akan diperkukuh bagi menambah baik perkhidmatan yang ditawarkan oleh PIK.

Usaha akan digiatkan lagi bagi memperbaharui peranan PIK sebagai pusat perniagaan sehenti yang memberikan ruang kepada usahawan setempat untuk menggunakan perkhidmatan Internet dan peranti komputer dalam melancarkan urusan perniagaan sama seperti konsep sewaan ruang pejabat di bandar. Selain itu, peranan PIK sebagai pusat pembelajaran pendigitalan akan terus dimanfaatkan bagi meningkatkan ilmu asas pengkomputeran dengan pentauliahan dalam kalangan murid sekolah menengah. Usaha ini dapat mengurangkan isu ketidakmampuan melanggan terutamanya oleh kumpulan mudah terjejas. Pelaksanaan pengemaskinian maklumat melalui sesi libat urus perlu diutamakan untuk menilai keperluan kumpulan ini.

Strategi B2

Memperkasa Komuniti untuk Pembangunan Inklusif

Bagi merapatkan jurang digital, komuniti akan terus diperkasa bagi memastikan penerimgunaan teknologi digital dapat diperluas ke seluruh Negeri Sembilan, sekali gus melahirkan komuniti celik digital merentas daerah. Tumpuan diberikan untuk memperkasa libat urus antara agensi Kerajaan Negeri dan penduduk setempat, disokong dengan penyertaan badan bukan kerajaan dan industri agar usaha meningkatkan pembangunan kemudahan digital dalam komuniti dapat dipertingkatkan. Selain itu, program perkongsian pintar bersama industri dan institusi pengajian tinggi melalui latihan pendigitalan akan disokong bagi memperkukuh kemahiran asas penggunaan teknologi dan pendigitalan sekali gus membantu mengurangkan jurang digital dalam komuniti.

Bidang Fokus C

Pengurangan Jurang Pelaburan Infrastruktur antara Daerah

Jurang pelaburan infrastruktur antara daerah merupakan isu pembangunan yang dihadapi secara berterusan. Hal ini menjadi faktor pemisah yang ketara antara kemajuan ekonomi antara daerah dalam Negeri Sembilan. Bagi mengurangkan jurang ini dalam tempoh RPNS 2021-2025, usaha perlu diambil bagi memastikan perancangan pembangunan boleh memberi limpahan ekonomi merentasi daerah dan mewujudkan platform perundingan awam bagi memperkasa rakyat dan industri untuk memacu perubahan ekonomi negeri.

Strategi C1

Melaksanakan Pembangunan yang Memberikan Limpahan Ekonomi ke Daerah Lain

Pelaburan infrastruktur penting bagi memastikan pembangunan yang inklusif terutamanya bagi daerah yang berada jauh dari bandar utama. Sehubungan dengan itu, pembangunan MVV 2.0 yang sedang berjalan akan diperkukuh bagi mengenal pasti potensi industri sokongan, terutamanya PMKS, di kawasan di luar daerah Seremban dan Port Dickson untuk menjadi penghantar kepada pemain industri utama dalam kawasan MVV 2.0. Pembangunan PMKS ini juga perlu disokong dengan penyediaan jalan lingkaran luar Negeri Sembilan yang mempunyai sekurang-kurangnya dua buah lorong dua hala bagi memudahkan pengurusan logistik oleh pihak industri.

Strategi C2

Meneroka Potensi Pewujudan Platform Perundingan Awam

Bagi mengurangkan jurang pelaburan infrastruktur, Kerajaan Negeri akan meneroka potensi untuk mewujudkan platform perundingan awam yang boleh dijadikan medium untuk mengenal pasti keperluan pelaburan infrastruktur bagi menyokong pertumbuhan ekonomi negeri. Kerjasama antara Kerajaan Negeri dan agensi persekutuan akan ditingkatkan bagi merealisasikan usaha ini dengan penyertaan aktif daripada pihak industri dan orang awam. Langkah ini akan membantu mengurangkan jurang pelaburan infrastruktur yang boleh memberi impak kepada peningkatan produktiviti, pelaburan yang lebih berkualiti dan mempercepat proses kemasukan pelaburan.

Bidang Fokus D

Peningkatan Tahap Ketersediaan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan Perkhidmatan ICT

Tahap ketersediaan infrastruktur, kemudahan awam dan ICT amat penting untuk menyokong keperluan pengguna dan juga menyokong kelestarian alam sekitar. Sehubungan dengan itu, dalam tempoh RPNS 2021-2025, tumpuan akan diberikan untuk meningkatkan ketersediaan kemudahan

secara inklusif dan juga membangunkan visi strategik infrastruktur, kemudahan awam dan ICT yang menyokong dasar kelestarian alam sekitar.

Strategi D1

Meningkatkan Ketersediaan Kemudahan Secara Inklusif

Perancangan ketersediaan kemudahan secara inklusif perlu dimulakan oleh Kerajaan Negeri dengan mengambil kira aspek keperluan pengguna mengikut kumpulan secara khusus terutamanya yang melibatkan pengangkutan dan kemudahan awam. Pendekatan kajian keperluan pengguna mengikut kumpulan seperti jantina dan umur diambil kira dalam perancangan masa hadapan bagi memastikan ekosistem pengangkutan awam yang lebih holistik. Kajian ini bukan sahaja tertumpu kepada analisis kumpulan pengguna semasa pembangunan projek dan fasa reka bentuk, tetapi sepanjang kitaran hayat infrastruktur dan kemudahan yang dirancang.

Inisiatif perlu dipergiat bagi membangunkan sebuah pangkalan data yang dapat menyelaraskan maklumat pada setiap kawasan pihak berkuasa tempatan bagi memudahkan perancangan pengangkutan antara daerah dengan pemetaan khusus keperluan laluan pilihan pengguna. Kaedah ini dijangka dapat menjimatkan kos operasi dan dapat menarik semula minat pengguna untuk menggunakan pengangkutan awam sekali gus dapat mengurangkan pencemaran alam sekitar. Penggunaan pengangkutan awam oleh bilangan pengguna yang ramai akan mengurangkan penggunaan bahan api tidak mampan dan seterusnya mengurangkan pencemaran yang berpunca daripada pelepasan karbon. Selain itu, sokongan terhadap keperluan warga emas juga perlu diambil perhatian memandangkan Negeri Sembilan beransur-ansur menjadi negeri tua dengan peningkatan bilangan tenaga buruh melangkaui usia matang.

Transformasi digital yang inklusif juga adalah asas untuk mengurangkan jurang digital mengikut kohort umur, pendidikan, jantina, pendapatan dan lokasi. Sehubungan dengan itu, ketersediaan jaringan Internet secara percuma terutamanya di kawasan luar bandar dapat meningkatkan akses perkhidmatan digital kepada pelbagai golongan, termasuk wanita dan kumpulan mudah terjejas⁴. Pihak Kerajaan Negeri akan terus berusaha untuk menaik taraf akses jaringan Internet terutamanya di kawasan luar bandar yang berhampiran dengan kawasan industri PMKS dan institusi pendidikan. Usaha ini dapat meningkatkan potensi penjana pendapatan dan melahirkan generasi celik digital. Pada masa yang sama, bagi memastikan inisiatif ini berjalan lancar, satu kajian awal mengenai kawasan tumpuan dan tahap capaian mengikut daerah sesuai dijalankan untuk membangunkan unjuran asas pelaksanaan inisiatif yang mampu memudahkan pembangunan secara berfasa. Sasaran dan tadbir urus inisiatif khusus ini perlu ditetapkan selepas mengenal pasti unjuran asas untuk memastikan *outcome* yang menjurus kepada peningkatan amalan pendigitalan dalam kalangan warga negeri.

Penggunaan Internet, platform digital, telefon bimbit pintar dan perkhidmatan kewangan digital dapat membantu kumpulan mudah terjejas menjana pendapatan tambahan, meningkatkan peluang pekerjaan, mendapat akses kepada pengetahuan dan kemahiran melalui perkhidmatan digital yang ditawarkan oleh agensi kerajaan. Kumpulan mudah terjejas ini akan diberikan keutamaan untuk mengikuti latihan berkaitan pengkomputeran dan pendigitalan terutamanya yang menjurus kepada

pembangunan keusahawanan. Pemantauan inisiatif ini wajar dipantau melalui kaedah kajian kebolehesanan bagi menilai tahap keberkesanan program.

Strategi D2

Membangunkan Visi Strategik Infrastruktur, Kemudahan Awam dan ICT yang Menyokong Polisi Kelestarian Alam Sekitar

Penilaian secara holistik perlu diberi perhatian bagi membangunkan visi strategik pembangunan dan pelaburan infrastruktur, kemudahan awam dan ICT pada peringkat negeri yang boleh menyokong polisi kelestarian alam sekitar pada peringkat nasional. Pembangunan visi ini akan memanfaatkan platform perundingan awam yang anggotanya terdiri daripada pihak berkepentingan iaitu agensi kerajaan, pemain industri dan juga komuniti. Visi yang menyokong kelestarian alam ini akan menjadi garis panduan perancangan dan perolehan aktiviti pembaikan, penggantian dan pembinaan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT. Komitmen kelestarian alam yang dimuktamadkan dalam visi ini bagi segmen infrastruktur akan memberi kesan positif terhadap pencapaian status negeri maju bertaraf global kepada Negeri Sembilan. Pada masa yang sama, kualiti pengeluaran dan penerimaan produk Negeri Sembilan dapat dipertingkatkan dengan mengurangkan jejak karbon yang wujud dalam setiap rantai nilai pengeluaran produk.

Sokongan Institusi

Sokongan institusi merupakan keperluan utama dalam memastikan pembangunan infrastruktur, kemudahan awam dan ICT yang saksama. Sehubungan dengan itu, agensi yang bertanggungjawab untuk mengurus tadbir kemasukan pelaburan perlu memainkan peranan penting bagi mengenal pasti keperluan infrastruktur yang perlu ada. Hal ini adalah untuk memastikan bahawa rancangan pembangunan dilaksanakan secara holistik dengan mengambil kira keperluan utiliti dan logistik yang diperlukan oleh pelabur. Selain itu, Jabatan Kerja Raya (JKR) merupakan agensi utama untuk memastikan jaringan jalan raya baharu terutamanya jalan lingkar luar Negeri Sembilan dapat menampung keperluan pemain industri dari daerah lain di seluruh negeri selain Seremban.

Selain itu, perkhidmatan digital dan juga akses kepada peranti digital merupakan komponen penting bagi meningkatkan kebolehan pemikiran pengkomputeran dan analitis terutamanya dalam kalangan belia di Negeri Sembilan. Walaupun sekolah merupakan bidang kuasa Kerajaan Persekutuan, Kerajaan Negeri masih boleh memainkan peranan aktif dengan menggerakkan komuniti setempat dalam usaha meningkat pembelajaran kemahiran di luar kawasan sekolah dengan memperkasa peranan komuniti dan pihak swasta untuk sama-sama dalam usaha pembangunan. Perkongsian tanggungjawab antara Kerajaan Negeri, pihak swasta dan komuniti akan meningkatkan kesedaran terhadap peranan setiap pihak dalam agenda pembangunan negeri.

Kesimpulan

Sepanjang tempoh tahun 2016 hingga tahun 2020, Negeri Sembilan telah menunjukkan pencapaian yang baik dalam usaha menyediakan infrastruktur, kemudahan asas dan ICT kepada pihak industri dan juga penduduk. Melangkah ke hadapan, RPNS 2021-2025 ini perlu berfokus kepada penambahbaikan jaringan jalan raya bagi menyokong perkembangan industri antara daerah, memperluas dan menambah baik akses kepada peralatan dan perkhidmatan komunikasi, mengurangkan jurang pelaburan infrastruktur spatial dan meningkatkan tahap ketersediaan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT.

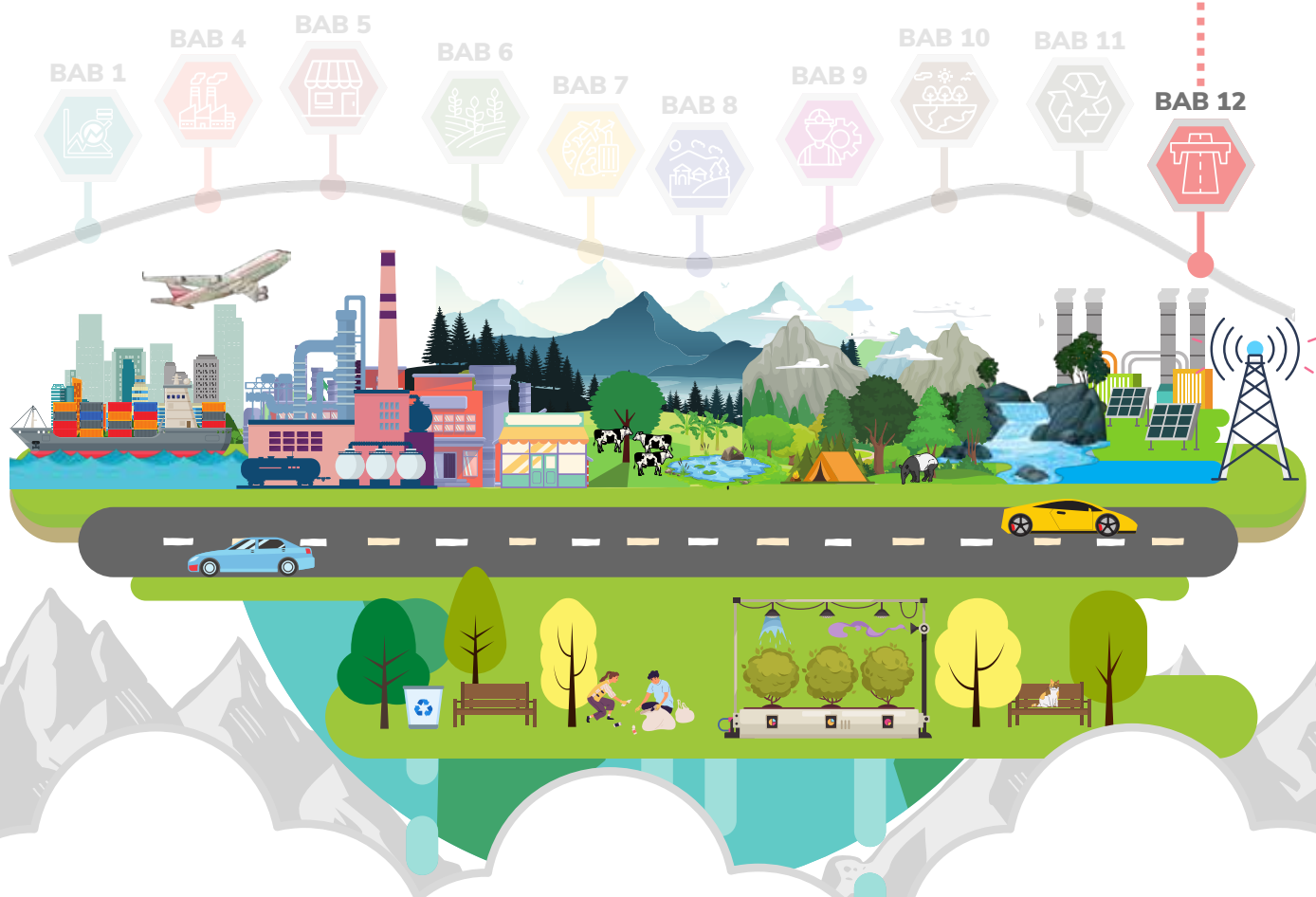
Sasaran pembangunan infrastruktur, kemudahan awam dan perkhidmatan ICT di Negeri Sembilan yang dipilih juga merupakan infrastruktur penting dalam memacu pembangunan Negeri Sembilan. Sasaran perluasan liputan Internet 4G sekurang-kurangnya mencapai 95% bagi setiap daerah, penting dalam meningkatkan aktiviti komersial terutamanya dalam menyokong pembangunan PMKS. Di samping itu, pengenalan kepada liputan 5G di kawasan MVV 2.0 dapat memastikan bandar tersebut membangun menjadi bandar pintar dan seterusnya dapat menarik migrasi dari negeri berhampiran. Sementara itu, satu visi strategik yang merangkumi semua input berkaitan dengan infrastruktur memerlukan penglibatan pelbagai pihak berkepentingan bagi melaksanakannya agar pembangunan infrastruktur di Negeri Sembilan dapat menyokong polisi kelestarian alam sekitar.

Pada masa yang sama, selain daripada indikator pendidikan yang dipaparkan dalam RPNS 2021-2025 ini, Kerajaan Negeri dapat mengukur isu akses pendidikan lebih lanjut dengan menetapkan indikator tumpuan selari dengan indikator nasional dan antarabangsa seperti kadar keciciran murid pada setiap peringkat pendidikan. Di samping itu, untuk penjagaan akses kesihatan pula, indikator tambahan yang selari dengan tumpuan nasional dan antarabangsa seperti nisbah bilangan penduduk kepada katil hospital juga wajar dijadikan indikator kepada akses kesihatan negeri.

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

PENCAPAIAN 2016-2020	SASARAN TERPILIH	SASARAN 2021-2025
Tidak Tersedia	 Memperluas Liputan 4G	>95% pada tahun 2025
Tidak Tersedia	 Memperkenalkan Liputan 5G	Seremban Port Dickson pada tahun 2025
Tidak Tersedia	 Pembangunan Visi yang Strategik	Visi yang menyokong polisi kelestarian alam sekitar pada tahun 2025

Mempertingkatkan Kualiti dan Memperluas Jaringan Infrastruktur, Kemudahan Awam dan Perkhidmatan ICT

BAB 13

BAB 13:

MEMPERKEMASKAN TADBIR URUS DAN PENYAMPAIAN SEKTOR AWAM

Pendahuluan		13-3
Isu dan Cabaran	Guna Tanah dan Pertumbuhan Ekonomi	13-4
	Penguatan Fiskal Negeri bagi Menyokong Tadbir Urus Ekonomi	13-4
	Koordinasi antara Agensi Kerajaan dan Sektor Awam- Swasta	13-5
	Adaptasi Penggunaan Teknologi Digital	13-5
	Dinamika Sektor Awam Memerlukan Pembangunan Bakat Masa Hadapan	13-5
	Perkhidmatan yang Responsif kepada Keperluan Pasaran	13-6
Hala Tuju dan Sasaran:	Bidang Fokus A	13-9
Rancangan Pembangunan	Penambahbaikan Pengurusan Sumber dan Penjanaan Hasil	
Negeri Sembilan	Bidang Fokus B	13-10
2021-2025	Penguatan Peranan Sektor Awam yang Responsif dan Proaktif	
Kesimpulan		13-12

Pendahuluan

Mempertingkatkan kecekapan dan keberkesanan penyampaian perkhidmatan awam adalah antara kunci utama kepada pemangkin pertumbuhan ekonomi yang mampan, inklusif dan lestari. Hal ini menyebabkan sektor awam Negeri Sembilan telah mengambil langkah yang signifikan dalam memperkukuh dan mentransformasikan asas pertumbuhan ekonomi negeri melalui penyediaan dokumen Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan (RPNS), 2021-2025. Usaha Kerajaan Negeri membangunkan sebuah Jadual Input-Output Negeri Sembilan dan Akaun Satelit menjadi perintis dan penanda aras kepada perancangan dan pembangunan ekonomi pada peringkat negeri di Malaysia.

Usaha dalam memperkemas dan memperkukuh tadbir urus ekonomi dan penyampaian sektor awam akan terus diberi keutamaan dalam rancangan ini. Sepanjang tempoh 2021-2025, fokus akan terarah kepada penambahbaikan pengurusan sumber dan penjanaan hasil, pengukuhan peranan sektor awam yang lebih responsif serta proaktif kepada perkembangan pasaran. Enam strategi telah dicadangkan bagi menyokong dua bidang fokus tersebut dengan sebahagiannya adalah bersifat jangka pendek dan sederhana manakala sebahagiannya bersifat jangka panjang.

Isu dan Cabaran

Terdapat beberapa isu dan cabaran yang perlu ditangani dalam usaha untuk memperkemas dan memperkukuh tadbir urus ekonomi dan penyampaian perkhidmatan. Antara isu dan cabaran utama yang dihadapi ialah kemajuan pembangunan guna tanah, pengukuhan fiskal negeri bagi menyokong tadbir urus ekonomi, koordinasi antara agensi kerajaan dan sektor awam-swasta, adaptasi penggunaan teknologi digital yang terhad, dinamika sektor awam yang memerlukan pembangunan bakat masa hadapan dan perkhidmatan yang responsif kepada keperluan pasaran.

Guna Tanah dan Pertumbuhan Ekonomi

Penggunaan tanah secara sistematik dan optimum akan menyokong pembangunan ekonomi yang berdaya tahan dan mampan. Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati proses kelulusan guna tanah merupakan antara faktor utama yang mengehadkan pertumbuhan ekonomi. Proses kelulusan guna tanah yang mengambil masa lama menyebabkan wujudnya jurang antara pelaburan dan perlaksanaan. Bagi sektor pertanian umpamanya, jurang ini akan merugikan sektor ini kerana pelaburan yang dirancang oleh sektor ini berpotensi dialihkan ke sektor lain yang lebih cepat pelaksanaannya. Selain itu, kesukaran mengenal pasti pemilik tanah adat turut memperlahankan pembangunan ekonomi di kawasan berkenaan.

Pengukuhan Fiskal Negeri bagi Menyokong Tadbir Urus Ekonomi

Kedudukan kewangan negeri yang stabil, kukuh dan mampan penting bagi menyokong dasar, inisiatif dan program yang menjurus ke arah pembaharuan dan transformasi ekonomi. Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati dua bidang keutamaan yang perlu diberikan perhatian bagi mengukuhkan kedudukan fiskal Negeri Sembilan. Pertama, wujudnya keperluan kepada transformasi pendekatan kutipan hasil melalui peningkatan kecekapan dalam tadbir urus ekonomi dan kedua menerokai potensi baharu bidang keberhasilan.

Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan mendapati kecekapan dalam tadbir urus pengurusan hasil dipengaruhi oleh beberapa aspek seperti sistem pemantauan dan integrasi data yang tidak bersepadu antara Pihak Berkuasa Tempatan (PBT), semakan cukai yang tidak berkala dan tidak seiring dengan perubahan ekonomi, adaptasi teknologi pendigitalan yang perlahan serta model perkongsian keuntungan syarikat berkaitan kerajaan (GLC) negeri-sektor awam yang tidak mampan. Pelbagai bidang penjana hasil baharu yang berpotensi meningkatkan kecekapan pengurusan ekonomi negeri seperti mengadakan peraturan khusus kepada ekonomi bayangan atau sektor tak formal dan transformasi model perniagaan berasaskan kelestarian alam sekitar.

Koordinasi antara Agensi Kerajaan dan Sektor Awam-Swasta

Koordinasi antara agensi kerajaan merupakan faktor penting dalam mempengaruhi pelaksanaan dasar, inisiatif dan program bagi menyokong pertumbuhan ekonomi negeri. Kajian mendapati kekangan sistem koordinasi maklumat sedia ada mengehadkan pemantauan dan penambahbaikan berterusan untuk dilakukan pada peringkat daerah dan lokaliti. Selain daripada sistem penyampaian dan koordinasi maklumat, kesamaran dasar pada peringkat makro ke atas sesuatu bidang juga turut mempengaruhi fragmentasi pelaksanaan.

Kajian juga mendapati koordinasi antara sektor awam dan swasta perlu dipertingkatkan dan ditambah baik bagi mempercepat pertumbuhan dan peralihan struktur ekonomi. Umpamanya seperti kekurangan koordinasi antara penyedia pendidikan (penawaran) dan industri (permintaan) buruh memberi impak kepada kapasiti pengeluaran sektor tertentu akibat daripada kekurangan buruh. Kekurangan penglibatan pemain industri dalam perancangan ekonomi juga berkemungkinan melambatkan proses pertumbuhan ekonomi jika wujud jurang antara dasar dan pelaksanaan.

Adaptasi Penggunaan Teknologi Digital

Adaptasi teknologi pendigitalan dalam sektor awam di Negeri Sembilan masih perlahan, terutamanya daripada segi pengaksesan data raya. Manfaat daripada pendigitalan masih kurang dioptimumkan sepenuhnya dalam sektor awam negeri. Fragmentasi data merentasi agensi dilihat menyukarkan pemprosesan maklumat dan mengurangkan kecekapan perkhidmatan awam terutamanya dalam aspek penyampaian perkhidmatan. Penyediaan sektor awam dalam talian masih lagi terhad, disebabkan oleh kekangan infrastruktur, peralatan dan perkhidmatan berkaitan digital. Selain itu, kecekapan penjawat awam dalam menguasai kemahiran berkaitan digital turut mempengaruhi tahap adaptasi pendigitalan.

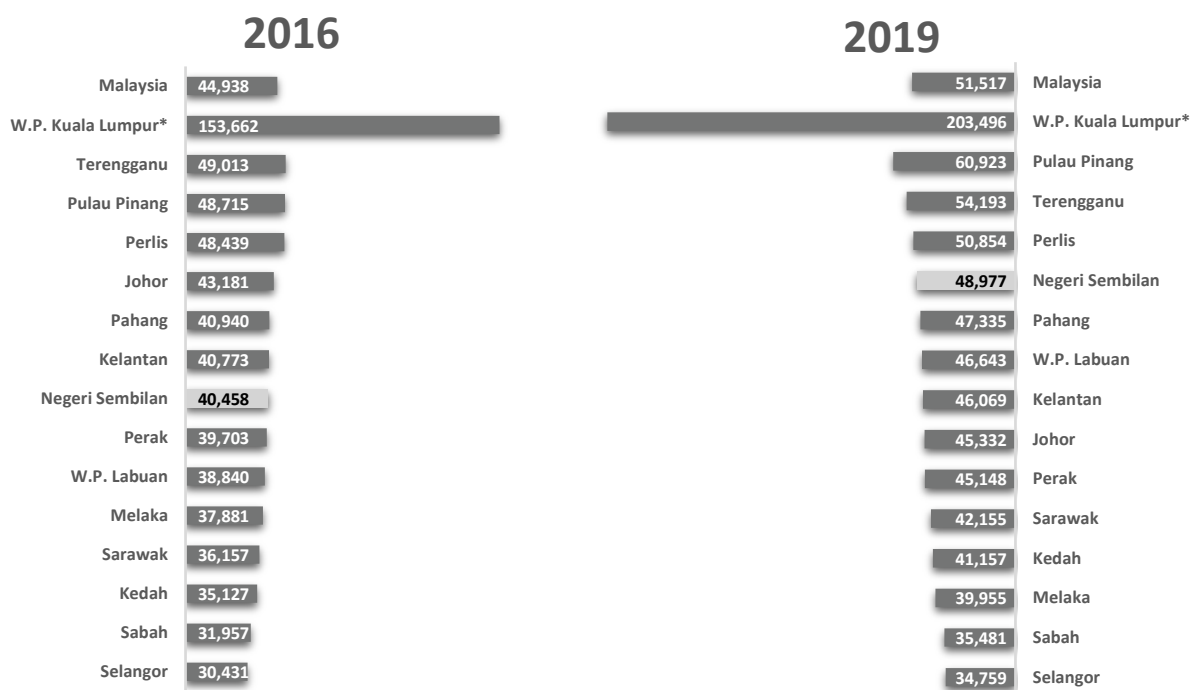
Dinamika Sektor Awam Memerlukan Pembangunan Bakat Masa Hadapan

Pembangunan bakat menjadi faktor utama untuk meningkatkan kecekapan sektor awam sebagai sektor pengantara dalam pasaran. Pandemik COVID-19 telah menunjukkan kepentingan sebuah sektor awam yang responsif. Pengurusan pandemik COVID-19 merupakan cabaran yang besar kepada kerajaan terutamanya daripada segi memastikan kelangsungan hidup rakyat yang kehilangan pendapatan akibat daripada penutupan kegiatan sektor ekonomi. Penutupan sektor ekonomi ini juga memberikan kesan negatif kepada perniagaan. Kesemua ini memerlukan pelbagai inisiatif proaktif dan cepat daripada kerajaan bagi meminimumkan kesan negatif pandemik COVID-19. Kerjasama antara pelbagai agensi kerajaan dan juga sektor swasta untuk mengekalkan daya tahan ekonomi, melangkaui norma sebelum pandemik amat diperlukan dalam memastikan pengurusan polisi dan program yang lebih cekap dan berkesan. Justeru, tadbir urus yang berkesan memerlukan penjawat awam yang kompeten dan inovatif bagi memastikan ketahanan sektor awam dalam mendepani cabaran dan krisis ekonomi pada masa hadapan.

Pembangunan bakat juga perlu terus diperkasa agar produktiviti buruh sektor awam terus kekal berdaya saing. Hal ini kerana pertumbuhan produktiviti buruh sektor awam turut menjadi faktor utama dalam memangkin pertumbuhan ekonomi negeri. Pada tahun 2019, produktiviti buruh sektor awam Negeri Sembilan berada pada kedudukan kelima dengan mencatat produktiviti sebanyak RM48,977 (*Paparan 13-1*). Prestasi produktiviti yang tinggi ini disumbang oleh pertumbuhan produktiviti sektor awam Negeri Sembilan yang tinggi pada kadar purata 6.6% setahun berbanding 4.7% purata nasional. Justeru, pengekaln tahap produktiviti buruh sektor awam yang tinggi penting bagi menyokong pertumbuhan produktiviti sektor swasta.

Paparan 13-1

Produktiviti Buruh Sektor Awam Mengikut Negeri, 2016 dan 2019 (RM setiap pekerja)

Nota: Antara komponen yang terdapat dalam sektor awam termasuklah 1. Perkhidmatan Awam Am, 2. Pertahanan, 3. Ketenteraman dan Keselamatan Awam, 4. Perkhidmatan Ekonomi, 5. Perlindungan Alam Sekitar, 6. Kemudahan Perumahan dan Kemasyarakatan, 7. Kesihatan, 8. Rekreasi, Kebudayaan dan Keagamaan, 9. Pendidikan dan 10. Perlindungan Sosial.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

Perkhidmatan yang Responsif kepada Keperluan Pasaran

Peranan sektor awam dalam menyokong pertumbuhan ekonomi negeri boleh diukur melalui sumbangan sektor awam kepada penjanaan nilai ditambah. Sumbangan sektor awam kepada penjanaan nilai ditambah ekonomi Negeri Sembilan adalah tinggi sekitar 20.5% (*Kotak Artikel 13.1*). Nilai ini menunjukkan bahawa sektor awam di Negeri Sembilan memainkan peranan penting dalam pengoperasian sektor ekonomi. Justeru, sektor awam yang proaktif dan berorientasi keperluan pasaran adalah penting bagi menyokong dinamika industri yang sentiasa berubah mengikut peredaran masa.

Selain itu, ketersediaan maklumat terkini berkaitan sektor ekonomi strategik adalah penting bagi meningkatkan capaian umum, sekali gus membantu meningkatkan promosi produk ekonomi negeri. Ketersediaan maklumat ini bukan sahaja dapat mempercepat proses penerangan terperinci mengenai produk dan perkhidmatan kepada golongan sasar malah turut membantu mengenal pasti sektor ekonomi strategik di Negeri Sembilan.

Pada masa yang sama, sektor awam menghadapi cabaran untuk memenuhi keperluan pasaran semasa. Hal ini disebabkan oleh ekosistem tadbir urus yang kurang responsif kepada keperluan pasaran. Contohnya, Negeri Sembilan memiliki kelebihan dalam sektor pelancongan tetapi maklumat berkaitan produk pelancongan masih sukar diperoleh kerana ketiadaan laman sesawang khusus bagi sektor pelancongan Negeri Sembilan. Hal ini menyebabkan maklumat penting berkaitan promosi, produk pelancongan dan ciri keunikan ekonomi negeri tidak dapat diketengahkan secara meluas.

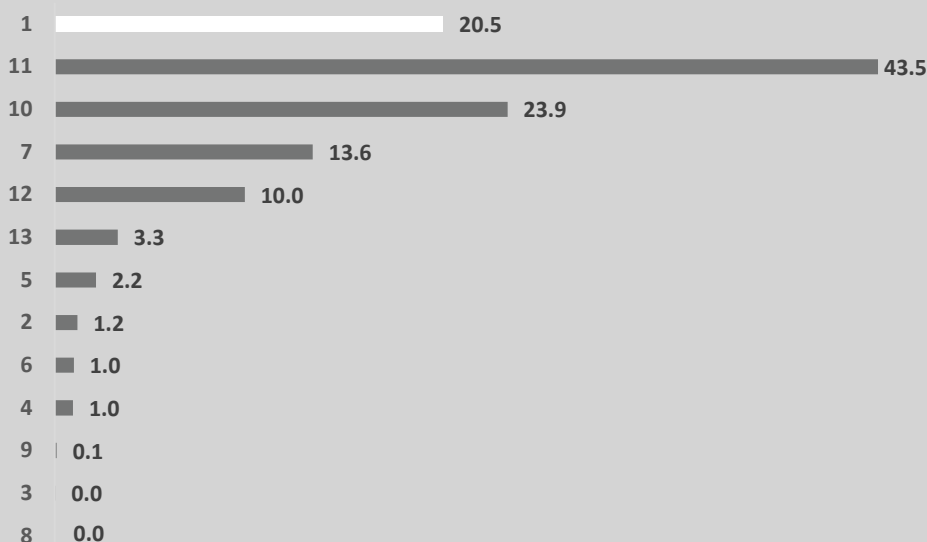
Kotak Artikel 13.1

Mengukur Sumbangan Sektor Awam Kepada Nilai Ditambah

Tahap integrasi sektor awam dengan sektor ekonomi dalam sesebuah ekonomi boleh diukur dengan menilai sumbangan sektor awam kepada penjaan nilai ditambah. Kewujudan Jadual Input-Output Negeri Sembilan membolehkan analisa sumbangan sektor awam kepada nilai ditambah sektor swasta dan ekonomi secara keseluruhannya dapat diukur. Paparan di bawah menunjukkan tahap integrasi sektor awam yang tinggi dalam ekonomi Negeri Sembilan berbanding dengan peringkat nasional. Sektor awam Negeri Sembilan menyumbang sebanyak 20.5% kepada penjaan nilai ditambah keseluruhan ekonomi berbanding dengan hanya 10.7% di peringkat nasional.

Analisa Jadual Input-Output Negeri Sembilan juga membolehkan tahap integrasi sektor awam kepada sektor lain boleh diukur. Analisa mendapati tahap integrasi sektor awam Negeri Sembilan adalah tinggi bagi tiga sektor berikut iaitu Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan (43.5%); Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi (23.9%), dan Kewangan & Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan (10.0%).

Sumbangan Sektor Awam Dalam Nilai Ditambah Sektor Ekonomi (%)

Nota: 1. Keseluruhan Ekonomi, 2. Pertanian, 3. Perlombongan dan Pengkuarian, 4. Minyak dan Lemak daripada Sayuran & Haiwan, Prosesan Makanan, Minuman dan Produk Tembakau, 5. Produk Petroleum, Kimia, Getah dan Plastik, 6. Produk Elektrik, Elektronik dan Optikal, 7. Pembuatan Lain, 8. Pembinaan bangunan, 9. Kejuruteraan Awam dan Aktiviti Pembinaan Khas, 10. Utiliti, Pengangkutan & Penyimpanan dan Maklumat & Komunikasi, 11. Perdagangan Borong & Runcit, Makanan & Minuman dan Penginapan, 12. Kewangan dan Insurans, Hartanah dan Perkhidmatan Perniagaan, 13. Aktiviti Perkhidmatan Lain.

Sumber: Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan

RINGKASAN BIDANG FOKUS

RANCANGAN PEMBANGUNAN NEGERI SEMBILAN 2021-2025

Bidang Fokus B Pengukuhan Peranan Sektor Awam yang Responsif dan Proaktif

Strategi B1

Mempertingkatkan Kerjasama antara Agensi Kerajaan dan Sektor Awam-Swasta

Strategi B2

Mengarus Perdana Pendigitalan untuk Pembangunan Inklusif

Strategi B3

Menambah Baik Integrasi dan Privasi Data bagi Penyampaian Perkhidmatan yang Cekap

Strategi B4

Pembangunan Bakat dan Peningkatan Kemahiran Sektor Awam

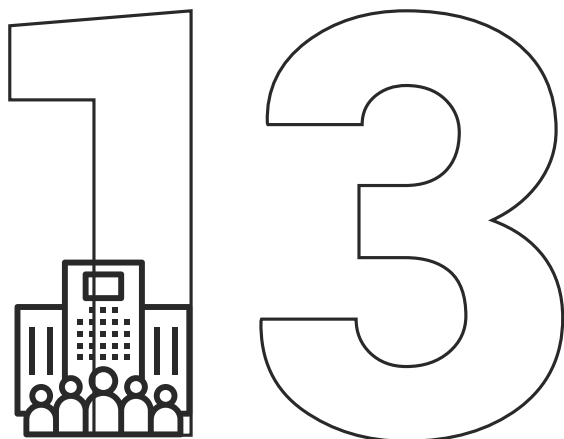
Bidang Fokus A Penambahbaikan Pengurusan Sumber dan Penjanaan Hasil

Strategi A1

Mekanisme Meningkatkan Kecekapan Pembangunan Guna Tanah

Strategi A2

Melaksana Transformasi Tadbir Urus dan Peningkatan Kecekapan Penjanaan Hasil

Hala Tuju dan Sasaran:

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan, 2021-2025

Usaha memperkemas tadbir urus dan penyampaian sektor awam akan ditumpukan kepada menambah baik pengurusan sumber dan penjanaaan hasil dan memperkuat peranan sektor awam yang responsif dan proaktif. Kualiti ekosistem perkhidmatan awam dapat ditingkatkan lagi dengan melaksanakan strategi yang telah dikenal pasti bagi menyokong dasar pembaharuan dan transformasi ekonomi Negeri Sembilan.

Bidang Fokus A

Penambahbaikan Pengurusan Sumber dan Penjanaaan Hasil

Tadbir urus dalam pengurusan sumber akan menggunakan mekanisme yang dapat meningkatkan kecekapan pembangunan tanah melalui kajian khusus terhadap proses permohonan serta semakan semula kadar sewaan dan pajakan di Negeri Sembilan. Fokus akan diberikan ke arah transformasi tadbir urus penjanaaan dan pengurusan hasil dalam konteks penjanaaan hasil.

Strategi A1

Mekanisme Meningkatkan Kecekapan Pembangunan Guna Tanah

Penumpuan akan diberikan kepada mekanisme pengurusan tanah yang lebih cekap dengan memberi fokus kepada tiga bidang utama. Pertama, mengurangkan jurang pelaburan dan perlaksanaan melalui peningkatan kecekapan kelulusan proses pembangunan tanah. Kedua, menyelaraskan kadar sewaan dan pajakan tanah bagi sektor ekonomi yang terlibat dalam pembangunan strategik seperti agropolis dan MVV 2.0 bagi mempercepat pertumbuhan ekonomi. Ketiga, mengenal pasti kebolehlaksanaan pembangunan ke atas tanah adat tanpa menghapuskan hak milik dan objektif kewujudan tanah adat. Cadangan untuk mewujudkan jawatankuasa khusus bagi menyelaraskan pelaburan dan tadbir urus penggunaan tanah Negeri Sembilan perlu dipertimbangkan.

Strategi A2

Melaksana Transformasi Tadbir Urus dan Peningkatan Kecekapan Penjanaaan Hasil

Sepanjang tempoh rancangan, pengukuhan kewangan negeri perlu memberi fokus ke arah transformasi tadbir urus penjanaaan dan pengurusan hasil. Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan ini mengenal pasti beberapa strategi yang boleh dilaksanakan bagi meningkatkan tadbir urus penjanaaan hasil. Pertama, mengukuhkan pemantauan penjanaaan hasil oleh PBT dan agensi di bawah Kerajaan Negeri melalui pengenalan sistem hasil bersepadu. Kedua, memperkenalkan kaedah semakan hasil yang lebih komprehensif dan berkala bagi menentukan kadar hasil yang menyokong pertumbuhan ekonomi dan mengenal pasti bidang potensi keberhasilan baharu. Ketiga, menyemak dan mengkaji semula dasar hasil GLC negeri bagi memastikan manfaat perniagaan dapat disalurkan sebahagian kepada Kerajaan Negeri bagi membantu meningkatkan

penggandaan ekonomi melalui perbelanjaan dan pelaburan awam. Keempat, melaksana *environmental scan* ke atas struktur ekonomi dan perniagaan negeri secara berkala bagi mengenal pasti bidang fokus baharu dalam penjana hasil seperti pengoperasian ekonomi bayangan dan pendigitalan.

Strategi ke arah meningkatkan kecekapan pengurusan hasil pula perlu terarah kepada usaha meningkatkan kualiti pembuatan keputusan dan inovasi. Penekanan kepada dasar berasaskan bukti (*evidence-based policy*) perlu dilaksanakan dalam setiap keputusan perbelanjaan dan pelaburan awam. Hal ini memastikan impak ekonomi daripada perbelanjaan dan pelaburan tersebut dapat dimaksimumkan sepenuhnya. Selain itu, kaedah inovatif perkongsian hasil dan terimaan antara kerajaan persekutuan dan negeri perlu dikaji bagi memastikan kemampanan dan daya saing ekonomi negara dan negeri tidak terjejas. Seterusnya, adaptasi dan pengetahuan teknologi pendigitalan perlu dipertingkatkan di sektor awam negeri untuk menyokong pertumbuhan ekonomi.

Bidang Fokus B

Pengukuhan Peranan Sektor Awam yang Responsif dan Proaktif

Sektor awam perlu bersifat responsif dan proaktif dalam mewujudkan ekosistem ekonomi yang berdaya saing. Fokus akan diberikan ke arah meningkatkan kerjasama antara agensi kerajaan dan sektor awam-swasta bagi mewujudkan simbiosis yang meliputi aspek pembangunan dan pelaksanaan dasar. Tadbir urus Negeri Sembilan dapat menikmati faedah ekonomi digital yang menyokong pembangunan inklusif dengan mengurus perdana pendigitalan. Fokus kepada menambah baik integrasi dan privasi data bagi memudahkan perancangan pembangunan ekonomi Negeri Sembilan dengan memastikan penyampaian perkhidmatan yang cekap. Bakat merupakan tonggak utama dalam sesebuah tadbir urus. Oleh itu, keperluan untuk meningkatkan kemahiran dan kompetensi penjawat awam dalam tempoh perkhidmatan melalui kaedah peningkatan kemahiran sepanjang hayat diperlukan.

Strategi B1

Mempertingkatkan Kerjasama antara Agensi Kerajaan dan Sektor Awam-Swasta

Kerjasama erat rentas agensi menjadi 'resipi' utama yang menjamin kemampanan pertumbuhan ekonomi negeri. Sehubungan dengan itu, usaha perlu dipergiat untuk menggalakkan perkongsian maklumat bagi mewujudkan simbiosis antara agensi dalam pelbagai aspek pembangunan dan pelaksanaan dasar pertumbuhan ekonomi. Di samping itu, aspek pengurusan aset juga perlu ditambah baik bagi meningkatkan kualiti sistem penyampaian dan sektor awam negeri.

Meningkatkan kerjasama sektor awam-swasta juga menjadi keutamaan bagi memastikan sektor swasta terlibat secara langsung dan peka dengan pengenalan dasar dan perundangan baru yang boleh memberikan impak kepada aktiviti ekonomi. Sehubungan dengan itu, kepakaran, pengetahuan dan pengalaman sektor swasta akan digunakan untuk memperkukuh mekanisme penyampaian perkhidmatan sektor awam. Maklum balas sektor swasta juga akan sentiasa dititikberatkan untuk

menilai tahap penyampaian sedia ada serta menyediakan perkhidmatan yang lebih cekap dan berkesan.

Strategi B2

Mengarus Perdana Pendigitalan untuk Pembangunan Inklusif

Seiring dengan kepentingan pendigitalan, usaha bersepadu memperluas dan memperkukuh penawaran perkhidmatan dalam talian akan diteruskan bagi meningkatkan kebolehcapaian yang tinggi kepada rakyat. Kepentingan pendigitalan semakin ketara sejak pandemik COVID-19 kerana platform digital membolehkan aktiviti sosioekonomi diteruskan walaupun terdapat perintah kawalan pergerakan. Bagi mengarus perdana pendigitalan, usaha untuk memperluas pendigitalan dan menambah baik tadbir urus digital akan dilaksanakan. Usaha berterusan akan diambil untuk meningkatkan penyampaian perkhidmatan PBT melalui penambahbaikan sistem dan proses kerja. Kebolehcapaian kepada perkhidmatan PBT perlu diperluas melalui pelbagai saluran digital seperti laman sesawang dan aplikasi mudah alih.

Strategi B3

Menambah Baik Integrasi dan Privasi Data bagi Penyampaian Perkhidmatan yang Cekap

Kerajaan Negeri akan terus memfokus kepada pelaksanaan perkongsian data merentasi agensi selari dengan peningkatan trend terhadap permintaan data raya bagi sektor awam. Sistem penyimpanan data berpusat akan dibangunkan untuk menyelaras maklumat merentas agensi. Persekitaran data terbuka membolehkan data sedia ada digunakan untuk proses analisis yang lebih berkesan dan lebih cekap. Pengenalan terhadap perkhidmatan pengkomputeran awan membolehkan data sektor awam dan aplikasi dalam talian dipusatkan bagi memudahkan pihak sektor awam dalam mengakses data yang berkenaan. Tambahan pula, perkongsian data dilihat mampu memberi kesan limpahan apabila diselaraskan dan dikongsi dalam kalangan pihak berkepentingan. Inisiatif ini mampu memberi manfaat menggalakkan aktiviti berasaskan data, termasuk proses membuat keputusan berdasarkan bukti. Langkah ini akan memudah cara program sosioekonomi yang bersasar serta mengurangkan ralat pemasukan dan penyisihan maklumat.

Strategi B4

Pembangunan Bakat dan Peningkatan Kemahiran Sektor Awam

Kecekapan dan produktiviti sektor awam penting kepada ekonomi kerana ia bertindak sebagai pengantara yang menghubungkan dasar dan pelaksanaan. Pandangan bahawa sektor awam dan swasta berbeza daripada segi ekonomi tidak lagi boleh dipegang. Pandemik COVID-19 jelas memberikan pengajaran penting untuk memiliki ekosistem sektor awam-swasta yang cekap. Justeru, meningkatkan kapasiti bakat dalam sektor awam adalah penting untuk menambah nilai perkhidmatan, meningkatkan produktiviti dan menambah baik prestasi penyampaian. Usaha akan dipergiat untuk meningkatkan kecekapan sektor awam melalui kaedah pembangunan bakat dan

peningkatan kemahiran secara berterusan. Terdapat tiga bidang keutamaan yang perlu diberi perhatian.

Pertama, keupayaan untuk menyesuaikan dan mempelajari amalan terbaik dan teknologi baharu yang memastikan kemahiran sektor awam yang lengkap dan bukannya bergantung kepada sumber luar. Kedua, keupayaan untuk menyelaraskan perkhidmatan awam dan keperluan rakyat yang menuntut kakitangan sektor awam memberi fokus kepada kemudahan dan kecekapan penyampaian daripada memenuhi keperluan substantif. Ketiga, kapasiti untuk mentadbir sistem ekonomi yang berdaya tahan memerlukan dasar inovatif yang difokuskan untuk memperbaiki kegagalan pasaran.

Kesimpulan

Sektor awam berperanan penting dalam pembangunan ekonomi negeri, menambah baik dasar dan meningkatkan kecekapan pelaksanaan bagi menyokong pertumbuhan ekonomi. Kajian Jadual Input-Output dan Akaun Satelit Negeri Sembilan telah mengenal pasti enam strategi bagi meningkatkan kecekapan ekosistem sektor awam melalui intervensi dua bidang fokus utama iaitu menambah baik pengurusan sumber dan penjana hasil serta memperkukuh peranan sektor awam yang responsif dan proaktif. Keberkesanan pelaksanaan sebilangan strategi yang digariskan adalah bersifat jangka masa pendek dan sederhana manakala sebilangan lagi bersifat jangka panjang.

Strategi di bawah bidang fokus menambah baik pengurusan sumber dan penjana hasil lebih bersifat jangka masa panjang kerana melibatkan proses pentadbiran dan penelitian khusus. Walau bagaimanapun, usaha ke arah pelaksanaan strategi tersebut perlu bergerak dari sekarang bagi memastikan transformasi awal dapat dilakukan. Strategi di bawah bidang fokus memperkukuh peranan sektor awam yang responsif dan proaktif adalah bersifat jangka pendek dan sederhana dan kebolehlaksanaannya lebih mudah. Pembangunan bakat sektor awam yang berterusan dan mempertingkatkan kerjasama awam-swasta antara strategi jangka pendek yang dijangka dapat menunjukkan *outcome* yang positif kepada tadbir urus ekonomi Negeri Sembilan.

Glosari

COVID-19

GLC

PBT

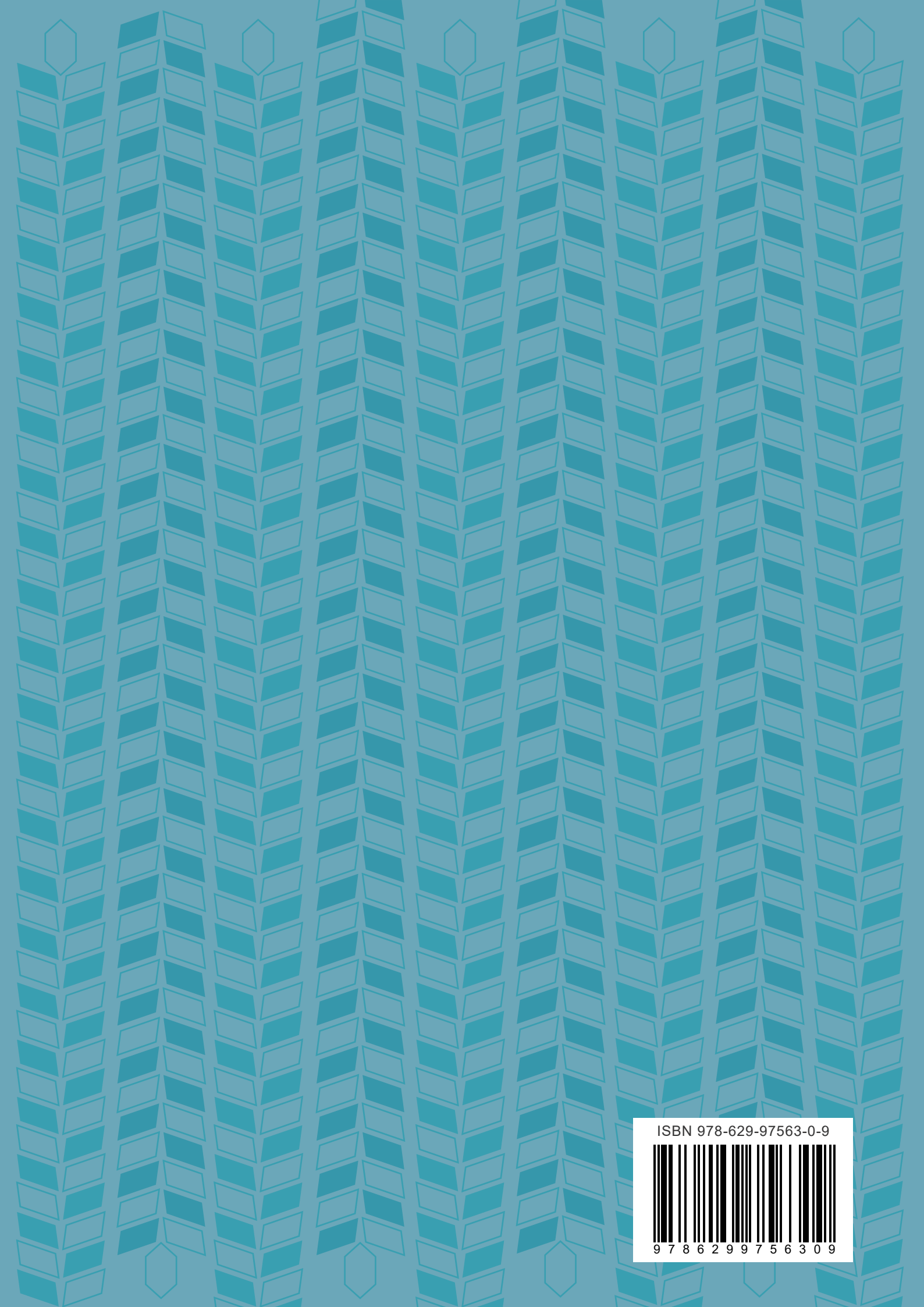
RPNS

Penyakit Coronavirus 2019

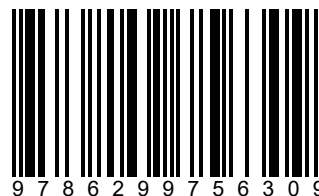
Syarikat berkaitan kerajaan

Pihak Berkuasa Tempatan

Rancangan Pembangunan Negeri Sembilan

ISBN 978-629-97563-0-9

9 78 6299 7563 09